KAUPUNKIA TEKEMÄSSÄ

- Tampereen kunnantyöntekijät ja heidän ammattiosastonsa 1921-2021

Keijo Rantanen

Keijo Rantanen

KAUPUNKIA TEKEMÄSSÄ - TAMPEREEN KUNNANTYÖNTEKIJÄT JA HEIDÄN AMMATTIOSASTONSA 1921-2021

Tampereen kunnantyöntekijäin ammattiosasto
JHL 003 ry

Teksti
Keijo Rantanen

Kirjan tilaaja ja kustantaja
Tampereen kunnantyöntekijäin ammattiosasto JHL 003 ry

Ulkoasu ja taitto
Jyrki Ristilä

Kannen kuva
Hämeenkadun kivetystä korjataan 1940-luvulla. Tampereen museot.

Takakannen kuva
J-P Mäkinen

ISBN 978-952-94-6240-7

Kirjapaino
PunaMusta Oy

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe 4

I Tampereen kunnantyöntekijöiden ensimmäinen ammattiosasto 1921 – 29 5

II Uusi ammattiosasto ja kunnantyöntekijät valkoisen vallan aikana 1930 – 1936 29

III Kansanrintamasta talvisotaan 1936 – 1939 49

IV Suuria muutoksia sodan varjossa 1940 – 1944 62

V Kunnantyöntekijät ja työmarkkinajärjestelmän suuri murros 1944 – 1949 73

VI Kunnantyöntekijät vakautuksen vuosista yleislakkoon 1950 – 1956 103

VII Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto hajaannuskaudella 1957 – 1962 131

VIII Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto kohti tulopolitiikkaa 1964 – 1969 163

IX Kunnantyöntekijät ja kasvava kaupunki 1970 – 1976 187

X Kunnantyöntekijät ja nousukauden Tampere 1977 – 1988 219

XI Kunnantyöntekijät 1989 – 1999 – ylös lamasta ja ay-liikkeen uudet haasteet 247

XII Kunnantyöntekijät ja kiihtyvän muutoksen tahti 2000 – 2020 272

Lähdeviitteet 330

Lähdeluettelo 344

Esipuhe

Usean vuoden ajalle ulottunut Tampereen kunnantyöntekijöiden historiaprojekti on nyt valmis. Vuonna 2015 ammattiosaston silloinen puheenjohtaja Markku Kivistö tarjosi minulle mahdollisuutta päästä kirjoittamaan Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston historiateosta. Työn aikana myös Tampereen kaupungin organisaatiossa elettiin suurten muutosten keskellä ja osittain tästä syystä myös kirjan lopullista julkaisua päätettiin siirtää ammattiosaston satavuotisjuhliin. Ajatuksena oli, että näin teokseen saataisiin mukaan infrapalveluiden yhtiöittämisen vaikutukset ammattiosaston toimintaan. Satavuotisjuhlia jouduttiin siirtämään vielä koronapandemian vuoksi vuodella, joten valmis teos voidaan viimein julkaista syksyllä 2022.

Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston ja sen harjoittaman edunvalvonnan vaiheiden lisäksi käsillä olevassa teoksessa kuvataan laajasti kunnantyöntekijöiden työn muutosta kasvavassa kaupungissa. Pitkään vielä sotienkin jälkeen työ tehtiin pääasiassa lihasvoimin, nykyään käytössä monipuolista ammattitaitoa vaativaa teknologiaa. Työn tekeminen on muuttunut vuosikymmenien mittaan, mutta kunnantyöntekijöiden panos kaupunkikuvan kehittymisessä on pysynyt aina yhtä tärkeänä. Kunnantyöntekijöihin on kuulunut moninainen joukko eri alojen ammattilaisia, mikä on luonut omat haasteensa myös edunvalvonnalle. Vuonna 1921 perustettu Tampereen Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto kuului ensin Suomen Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväenliittoon. 1930-luvun alussa tamperelaiset olivat vahvasti mukana perustamassa Kuntatyöväen ammattiliitto KTV:tä. Vuonna 2005 perustettiin uusi Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL, johon Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto kuuluu osastona numero 003.

Ammattiosaston historiateos perustuu laajaan arkistoaineistoon, josta keskeisin on kunnantyöntekijöiden oma arkisto. Työn eri vaiheissa olen käyttänyt lisäksi Tampereen kaupunginarkiston sekä Työväen Arkiston aineistoja. Näiden arkistojen henkilökunnalle lämmin kiitos. Kirjan kuvitusta on koottu Museokeskus Vapriikin ja Tampereen Infran Oy:n tiedotuksen valokuva-arkistoista. Uusimman kuvamateriaalin keruussa olen voinut turvautua Tampereen Infra Oy:n viestintäsuunnittelija Jyrki Ristilän laajoihin kuva-arkistoihin. Ristilän käsialaa on myös teoksen ulkoasu. Lämpimät kiitokset haluan osoittaa kunnantyöntekijöiden ammattiosastolle ja erityisesti pitkä päivätyön ammattiyhdistysliikkeen luottamustehtävissä tehneelle Markku Kivistölle. Hän on väsymättömästi tukenut ja avustanut historiaprojektin eri vaiheissa. Ammattiosasto on puolestaan osoittanut suurta kulttuuritahtoa rahoittaessaan hankkeen ja tallettaessaan näin samalla merkittävän kappaleen Tampereen kaupungin historiaa jälkipolville.

Nokialla 18.3.2022
Keijo Rantanen

Tampereen keskustaa 1900-luvun alun postikortissa. Museovirasto.

I TAMPEREEN KUNNANTYÖNTEKIJÖIDEN ENSIMMÄINEN AMMATTIOSASTO 1921 - 29

Kunnantyöntekijöiden järjestäytyminen alkaa

Suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen alkuvaiheissa kunnantyöntekijät muodostavat osittain vaikeasti hahmotettavan työntekijäryhmän. Kuntien palveluksessa olleet työntekijät alkoivat vähitellen erottua omaksi työntekijäryhmäkseen 1800-luvun lopulla kuntien saadessa vastuulleen uusi tehtäviä. Vielä tuolloin kuntien ja kaupunkien tehtävät oli määritelty varsin väljästi, mikä antoi luottamushenkilöille lähes vapaat kädet päättää oman kunnan tehtävistä. Samaan aikaan kunnallishallinnon tehostumisen kanssa 1920-luvulla, kunnalliset palvelut alkoivat lisääntyä. Vuonna 1927 säädetyn uuden kunnallislain mukaan kuntien vastuulle tulivat ns. yleiset työt eli rakennus-, puhtaanapito sekä kunnossapitotyöt. Vuosisadan vaihteesta lähtien kunnallinen rakentaminen oli aktiivista, sillä asetuksissa määrättiin mm. kaupungintalojen, koulujen, sairaaloiden, kunnalliskotien, katujen ja torien rakentamisesta. Lisäksi kaupunkien asukkaiden tarpeisiin ryhdyttiin perustamaan vesi-, viemäri-, kaasu- ja

sähkölaitoksia. Suurimmissa kaupungeissa toimi näiden lisäksi myös joukkoliikennettä.[1]

Huomattava osa kunnantyöntekijöistä työskenteli kaupungeissa ja useimmat heistä olivat rakennustyöläisiä. Rakennustyöväen liiton keräämien tietojen mukaan 1920-luvulla Tampereella rakennustyömailla työskenteli noin 350 henkilöä. Kausiluonteisessa työssä kesällä työntekijöitä oli noin 100 henkeä enemmän. Kaikki rakennustyöläiset eivät suinkaan olleet kaupungin palveluksessa vaan suurin osa työskenteli yksityisten rakennusliikkeiden työmailla. Ammattiryhmistä mainitaan mm. kirvesmiehet, kivityömiehet, maalarit, muurarit, sementtityömiehet, kadunlakaisijat ja hevosmiehet. Kaupunkien palveluksessa työskennelleet ihmiset liittyivät 1800-luvun lopulta lähtien ammattikuntaisiin liittoihin, joita varsinkin rakennusalalta toimi runsaasti. Omat liittonsa löytyivät mm. maalareille, kivityöntekijöille, puusepille ja kirvesmiehille. Ensimmäinen kunnantyöntekijöiden oma ammattiosasto perustettiin Helsinkiin suurlakon jälkeen vuonna 1905. Vuosina 1916 – 17 Helsingin perustettiin vielä kaksi muuta kunnantyöntekijöiden ammattiosastoa. Hyvään vauhtiin päässyt kehitys pysähtyi vuoden 1918 sisällissotaan.

Sisällissota merkitsi työväenliikkeelle rajua iskua, mutta rauhan palattua vanhojen työväenjärjestöjen toiminta elpyi yllättävän nopeasti. Suomen Ammattijärjestö ryhtyi nopeasti uudelleenrakentamaan ammattiyhdistysliikettä. Vanhasta ammattikuntaisesta järjestäytymisestä haluttiin päästä eroon ja tilalle esitettiin teollisuusliittoperiaatetta. Tietyllä alalla työskentelevien ihmisten haluttiin järjestäytyvän yhden ammattiliiton alle, samoin yhdellä työpaikalla työskentelevien ihmisten haluttiin kuuluvan etupäässä yhteen ammattiliittoon. Ammattiyhdistysliikkeeseen haluttiin suurempia ja vahvempia järjestöjä, mutta vanhoista ammattikuntien asenteista ei ollut helppoa päästä eroon. Esimerkiksi muutamat pienet rakennusalan liitot jatkoivat elämäänsä vielä vuosikymmenien ajan. Jo olemassa olleet helsinkiläiset kunnantyöläisten ammattiosastot liittyivät ilman sen suurempia ongelmia rakennus- ja kuljetustyöväen liittoihin.[2]

Tampereen kaupungin kunnantyöläiset järjestäytyivät 1920-luvulle saakka metalli- ja sekatyöväen ammattiosastoihin. Näissä yhdistyksissä he eivät olleet kuitenkaan mielestään saaneet omia tavoitteitaan riittävästi esille. Kunnantyöläisten ammattiosaston perustajajäsen ja pitkäaikainen puheenjohtaja Oskari Kangas on muistellut, että ammattiosastojen toiminta ”tuntui kunnantyöntekijöistä varsin yksipuoliselta ja muutamien ryhmien etujen ajamiselta”. Erityisesti heikkoihin työolosuhteisiin kaivattiin kipeästi parannuksia, joten Tampereen kuntatyöntekijät ryhtyivät pohtimaan oman ammattiosaston perustamista. Perustava kokous järjestettiin Tampereen Työväentalolla syyskuun 5. päivä vuonna 1921 ja paikalle saapui 60 henkilöä. Kokouksen avasi Matti Pöntynen, joka kertoi kokouksen osallistujille ammattiosaston perustamisen tärkeydestä. Aiheesta käytiin vilkasta keskustelua ja puhujat ”kannattivat oman osaston perustamista aivan heti”. Perustavassa kokouksessa osastoon liittyi heti 17 jäsentä, joiden lisäksi 20 henkilöä ilmoitti siirtyvänsä myöhemmin muista ammattiosastoista kunnantyöntekijöiden osaston jäseneksi. Kunnantyön-

1920-luvulla monet kunnantyöläiset työskentelivät rakennustyömailla.

tekijöiden oman ammattiliiton puuttuessa ammattiosasto päätti liittyä ns. kolmiliittoon eli Suomen Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväenliittoon. Osaston numeroksi tuli alun perin 107, mutta numero vaihtui jo seuraavan vuoden maaliskuussa 127:ksi. Ammattiosaston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Matti Pöntynen ja sihteeriksi Johan Oskari Kangas.[3]

Puheenjohtaja Pöntynen hahmotteli perustavassa kokouksessa osaston tulevia tehtäviä. Kunnan virkamiesten tiedettiin käynnistäneen äskettäin oman palkkaliikkeensä, joten myös työntekijöiden olisi syytä saada omat ansionsa nousemaan. Perustelu oli helppo: ”koska työntekijöillä nousee elinkustannukset yhtä hyvin kuin virkailijallakin”. Ensimmäisen palkankorotuspyynnön suuruudeksi päätettiin määrätä 15 prosenttia. Palkka-asiaa eteenpäin viemään valittiin erillinen komitea, joka sai kuitenkin jo seuraavassa ammattiosaston kokouksessa moitteita toiminnastaan. ”Siihen komiteaan olisi saatava jäsenet, jotka ottavat asiat sydämen asiaksi”, kritisoitiin kokouspöytäkirjassa. Jotkut jäsenet esittivät suorastaan ”paheksumislausuman” antamista, mutta tästä kuitenkin päätettiin luopua. Jäsenistön odotukset ammattiyhdistystoiminnasta olivat ehkä liiankin suuria ja konkreettisia tuloksia odotettiin saavutettavan nopeasti. Palkkakysymysten vauhdittamiseksi komiteaan valittiin uudet henkilöt. Henkilöiden vaihdoksella ei kuitenkaan näytä olleen suurta vaikutusta palkka-asian etenemiseen, sillä vuoden 1922 syyskuussa osaston johtokunnan kokouksessa todettiin: ”Kun on ollu jo pisemmän aikaa pyyntö sisällä, päätettiin uusi kirjelmä”. Uudesta kirjelmästä tulikin työehtosopimusluonnos, joissa ensimmäistä kertaa mainittiin

mm. työntekijöiden oikeus luottamusmiehiin.[4]

Ammattiosaston käytännön toiminnasta vastasi pitkälle osaston johtokunta, joka piti kokouksia vähintään kerran kuukaudessa. Suurin vastuu lankesi luonnollisesti osaston puheenjohtajalle, sihteerille sekä rahastonhoitajalle. Ammattiosaston toiminta nojasi vahvasti jäseniinsä ja siispä johtokunta halusi moniin päätöksiinsä vahvistuksen osaston yleisiltä kokouksilta. Kaikille jäsenille avoimia kokouksia järjestettiin keskimäärin kerran kuukaudessa ja näissä kokouksissa jäsenistö myös osallistui aktiivisesti käytyihin keskusteluihin. Kokoukset nähtiin myös yhtenä tärkeänä valistuskanavana, joten usein niiden yhteydessä keskusteltiin myös ajankohtaisista kysymyksistä johtokunnan jäsenen esittämän alustuksen pohjalta. Kunnantyöntekijät kokoontuivat yleensä Tampereen Työväentalolle, joka oli ollut perinteisesti tamperelaisen työväenliikkeen toiminnan keskus. Joskus sattui pieniä kommelluksiakin. Suuressa kivitalossa oli runsaasti kokoushuoneita, toimistoja ja saleja. Joskus sihteeriltä saattoi unohtua mainita, missä kokoushuoneessa ammattiosaston kokous oli tarkoitus järjestää. Tästä eivät suinkaan kaikki kokoukseen saapuneet olleet ilahtuneita.[5]

Vuoden 1918 sisällissodassa Tampere oli ollut yksi tapahtumien keskipisteitä. Punaiset ja valkoiset kävivät kaupungin hallinnasta Pohjoismaiden siihenastisen historian suurimman taistelun. Sisällissota jätti syvät haavat koko Suomeen, mutta erityisen syvät ne olivat Tampereella. Kuolleiden ihmisten lisäksi mm. 126 rakennusta oli tuhoutunut täysin ja yli 500 tamperelaista perhettä oli jäänyt kodittomaksi. Erityisesti Kyttälän ja Tammelan kaupunginosat olivat kärsineet suuria vaurioita. Jälleenrakentaminen aloitettiin Tampereella vähitellen ja vuoteen 1921 mennessä rakentamisessa oltiin sotaa edeltäneiden huippuvuosien tahdissa. Taloja rakennettiin niin keskustassa kuin kaupungin laidoilla. Tampereella asuntoja rakennettiin myös kaupungin toimesta ja näiden työmaiden työntekijät muodostivat 1920-luvulla kunnantyöntekijöiden ammattiosaston ytimen. Itsenäistymistä seuranneiden vuosien aikana myös tamperelainen teollisuus kasvoi ja kehittyi. Uusia yrityksiä perustettiin erityisesti vaatetus- ja jalkineteollisuuteen, jotka olivat olleet perinteisesti Tampereen merkittävimpiä työllistäjiä. Muualla Suomessa Tampere tunnettiin muuan muassa ”suutareiden pääkaupunkina” ja “tehtaiden kauniina kaupunkina”.

1920-luvulla kaupungin organisaatiossa palkka- ja työehtokysymyksistä vastasi rahatoimikamari-niminen toimielin. Rahatoimikamarin jäsenet valitsi kaupunginvaltuusto ja sen päätehtävänä oli hoitaa kaupungin taloutta. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto lähetti palkankorotuspyynnöt sekä muut työehtoja käsittelevät kirjeet rahatoimikamarille, missä useimmat asiat voitiin käsitellä. Lopulliset päätökset teki kuitenkin kaupunginvaltuusto. Vuonna 1927 voimaan astuivat kunnallishallinnon uudistukset, joiden tuloksen rahatoimikamari muuttui kaupunginhallitukseksi. Kaupunginhallitukseen kuuluivat kaupunginjohtaja, apulaiskaupunginjohtajat sekä valtuuston vuodeksi kerrallaan valitsemat jäsenet. Kaupungin tulo – ja menoarvioiden laatiminen siirtyi maistraatilta kaupunginhallituksen vastuulle, mikä lisäsi luonnollisesti kaupunginhallituksen taloudellista valtaa.[6]

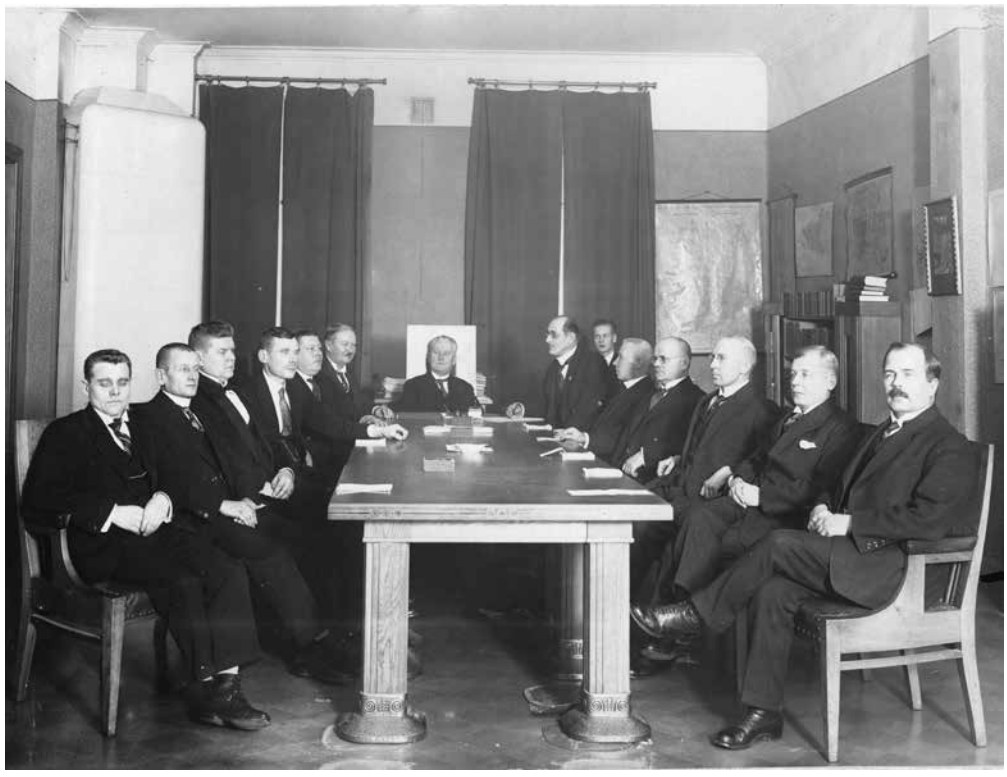

Tampereen kaupungin rahatoimikamari viimeisessä kokouksessaan vuonna 1928. Kuva: Tampereen museot.

Paikallisia neuvottelusuhteita ja ” akitatsioonia”

1920-luvulla työmarkkinajärjestelmä pakotti ammattiyhdistysliikkeen toimimaan lähinnä paikallisella tasolla. Ammattiliitot olivat toiminnassa, mutta vallinnut järjestelmä ja poliittinen tilanne piti niiden valtakunnallisen merkityksen vähäisenä. Työnantajat eivät hyväksyneet liittoja työväen edustajiksi, joten liittojen oli tyydyttävä lähinnä neuvomaan paikallisten ammattiosastojen toimintaa. Tampereen kunnantyöntekijät kuuluivat suurimman osa 1920-luvusta Rakennustyöväen Liittoon, jonka toiminta poikkesi metalli- ja paperiliiton kaltaisten teollisuusliittojen toiminnasta. Rakennustyömailla tarvittiin 1920-luvulla ammattitaitoista työvoimaa, mikä asetti rakennustyöläiset monia muita työntekijöitä parempaan neuvotteluasemaan. Työnantaja ei voinut lakkotilanteissa hyödyntää rikkurityövoimaa, joten työrauhan varmistamiseksi alalle oli saatava aikaan työehtosopimuksia. Vuoden 1920 suurimpien kaupungin rakennustyöläiset saivat solmittua paikallisia palkkasopimuksia työnantajien kanssa ja näin tapahtui myös Tampereella. Tämä kehitys antoi hyvät lähtökohdat myös kuntatyöläisten neuvottelutoiminnalle ja palkkasopimukset olivatkin esillä heti ammattiosaston ensimmäisinä toimintavuosina.[7]

Kokouksissa käsiteltiin myös laajempia yhteiskunnallisia kysymyksiä, kuten esimerkiksi asuntotilannetta. Esimerkiksi helmikuussa 1922 ehdo-

tettiin, että kaupungin rakentamiin asuntoihin otettaisiin asumaan etupäässä kaupungin palveluksessa työskenteleviä henkilöitä. Lisäksi rahatoimikamarin toivottiin rakennuttavan enemmän kunnallisia asuntoja: ”Siitä tulis työtä työttömille ja tarvitseville asuntoja”. Ammattiosaston jäsenistön oli ratkaistava myös kysymys ammattiosaston ja puoluetoiminnan suhteesta. Vielä 1900-luvun alussa oli tyypillistä, että ammattiosastot kuuluivat paikallisiin työväenyhdistykseen ja sitä kautta myöskin sosialidemokraattiseen puolueeseen. Sisällissodan jälkeen tämä ei ollut enää mahdollista. Työväenliikkeen poliittinen jakautuminen oli todellisuutta myös ammattiyhdistysliikkeessä ja järjestöjen oli joko valittava leirinsä tai pyrittävä pysyttelemään puoluepolitiikasta sivussa. Vilkkaan keskustelun jälkeen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto päätti jättäytyä puoluetoiminnan ulkopuolelle, mutta jäsenistölle annettiin vapaat kädet kuulua haluamaansa poliittiseen puolueeseen.[8]

Kunnantyöntekijöiden ammattiyhdistystoiminta virkistyi 1920-luvulla myös muilla paikkakunnilla. Vuosikymmenen loppupuolella ammattiosaston perustetiin Kotkaan, Jyväskylään ja Viipuriin. Tampereelle saatiin toinen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto vuonna 1925 Tampereen kaupungin omistaman maatilan eli Hatanpään kartanon työntekijöiden perustettua Rantaperkiön sekatyöväen ammattiosaston. Tämä osasto liittyi Maatyöväen liittoon. Ennen vuotta 1929 kuntatyöläisten ammattiosastoja oli ehditty perustaa viidelle paikkakunnalle ja jäseniä näissä oli yhteen hieman yli tuhat. Yli puolet kirjatuista jäsenistä oli helsinkiläisiä. Järjestäytymisessä oli edelleen parantamiseen varaa. Erityisen alhainen järjestäytymisaste oli kaikkein heikoimmassa asemassa olleiden työntekijöiden eli seka- ja aputyöntekijöiden keskuudessa.[9]

Sotien välisenä aikana Suomen työmarkkinoilla työntekijöiden ja työnantajien välillä vallitsi kireä ristiriitatilanne. Kommunistinen puolue oli Suomessa kielletty, mutta kommunistit ja vasemmistososialistit pystyivät toimimaan ammattiyhdistysliikkeessä. Työnantajille kommunistien toiminta oli ”punainen vaate” ja koko ammattiyhdistysliike haluttiin leimata kommunistien peitejärjestöksi. Kommunistit eivät kuitenkaan toimineet yksin ammattiyhdistysliikkeessä vaan he kamppailivat 1920-luvun ajan johtoasemasta sosialidemokraattien kanssa. Tässä taistelussa kommunistit olivat vahvoilla, sillä heillä oli selvä enemmistö Ammattijärjestön toimeenpanevassa valiokunnassa sekä monissa vahvoissa ammattiliitoissa, kuten esimerkiksi puu- ja metallityöväen liitoissa. Lisäksi kommunistien radikaali sanoma työväen vallankumouksesta puhutteli sisällissodan katkeroittamia työläisiä. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto kuului 1920-luvun alussa ns. Kolmiliittoon eli Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liittoon, jossa kommunisteilla oli myös vankka enemmistöasema. Liittotoimikunnan kymmenestä jäsenestä vain yksi oli sosialidemokraatti. Valtataistelu varjosi ammattiyhdistysliikkeen toimintaa koko 1920-luvun ja johti lopulta Suomen Ammattijärjestön hajoamiseen.[10]

Sisällissodan rikkirepimä nuori, itsenäinen tasavalta tarvitsi kipeästi eheytystä. Yhteiskunnallisten vastakohtaisuuksien lieventämiseen pyrittiin mm. työlainsäädäntöä kehittämällä. Vuonna 1922 säädetystä työsopimuslaista tuli

"Uuden" Hämeensillan työmaa vuonna 1928. Kuva: Hannu Rantakallio

uudistetun työlainsäädännön runko. Laki kumosi vanhan, yksinomaan työnantajaa suojanneen palkkaussäännön vuodelta 1865. Uudessa laissa määrättiin työntekijä ja työnantaja tekemään kahdenvälinen sopimus, joko suullisesti tai kirjallisesti. Työntekijän kannalta uudistettu lainsäädäntö jätti edelleen monia epävarmoja kysymyksiä, mutta säännös palkallisesta vuosilomasta oli vastaavasti suuri edistysaskel. Työsopimuslakia täydensi samana vuonna säädetty laki työsäännöistä, joissa tuli määritellä työnantajan ja työntekijän keskinäiset oikeussuhteet, työehdot ja työpaikalla noudatettava järjestys. Myös työsääntölaki jäi työntekijän näkökulmasta vaillinaiseksi, koska työnantaja sai vapaasti kirjoittaa työpaikalle haluamansa säännöt. Työntekijöille varattiin mahdollisuus vaikuttaa työsääntöjen sisältöön yhteisen kokouksen tai valitsemiensa luottamusmiesten kautta, mutta näitä työnantajan ei tarvinnut kuitenkaan ottaa huomioon.

Työntekijän arjen kannalta työsopimuslain yksi merkittävimpiä uudistuksia oli palkallinen vuosiloma. Lain valmisteluvaiheessa vuosilomaan suhtauduttiin epäillen ja sen pelättiin aiheuttavan mm. teollisuudelle huomattavia rasituksia. Työnantajien mielestä suunnitelmat olivat "valtiomahdin häiritsevää asioihin sekaantumista". Eduskunnassa sosialidemokraatit vaativat seitsemän päivän lomaa vuoden mittaisesta työsuhteesta ja tämä vaatimus saatiin myös sisällytettyä lakiin. Vuonna 1923 Tampereen kunnantyöntekijät saivat nauttia ensimmäistä kertaa kesälomasta, vaikka lomien järjestelystä jouduttiin käymään jonkin verran kirjeenvaihtoa rahatoimikamarin kanssa. Seuraavana vuonna työnantajan pelättiin pyrkivän tekemään joitakin muutoksia kesälomiin, koska jäsenten korviin oli kantautunut ikäviä tietoja muualta Suomesta. Monilla työpaikoilla työnantajat olivat näet sovel-

taneet työsäännöissä vuosilomalakia niin, että lomat eivät määräytyneet kalenterivuoden mukaan. Näin monet työntekijät olivat menettäneet vuosilomansa. Tampereella ei kuitenkaan ollut aihetta huoleen. Kesäkuussa 1924 rahatoimikamari ilmoitti, että kesälomat tullaan pitämään samalla tavalla kuin edellisenä vuonna.[11]

Työlainsäädännön uudistaminen huipentui vuonna 1924 säädettyyn työehtosopimuslakiin. Teollisuustyönantajat vastustivat jyrkästi työehtosopimusten tuloa, koska niiden uskottiin vaarantavan koko Suomen teollisuuden kilpailukyvyn. Vuoden 1924 työehtosopimuslaki toi Suomeen työehtosopimukset, mutta työväestön näkökulmasta tämäkin uudistus jäi keskeneräiseksi. Kokonaisten toimialojen työehtosopimuksia ei lakiin sisällytetty. Tämä siitäkin huolimatta, että laissa mm. tunnustettiin ammatillisten järjestöjen oikeus edustaa työntekijöitä. Työantajien keskusjärjestö kielsi jäseniään neuvottelemasta kommunistien johtamien järjestöjen kanssa, joten työmarkkinaneuvottelut käytiin 1920 – 30 -luvuilla paikallisella tasolla. Paikallisia sopimuksia solmittiin erityisesti rakennus- ja käsityöaloilla, mutta muodostivat poikkeuksen. Ainoa valtakunnallinen työehtosopimus oli voimassa kirjapainoteollisuudessa.

Kuntatyöntekijöiden asema työmarkkinoilla poikkesi teollisuustyöläisistä ja Tampere muodosti vielä tässäkin suhteessa vielä oman erityistapauksensa. Tampere oli Suomen ainoa todellinen teollisuuskaupunki, mikä näkyi myös kunnallispolitiikassa. 1920 – 30-luvuilla vasemmistolla oli lähes koko ajan valtuustossa enemmistöasema, mikä Suomen oloissa poikkeuksellista. Asetelma piti kunnantyöntekijöiden ja kunnallisen työnantajan välit suhteellisen ongelmattomina. Kunnantyöntekijöiden edunvalvonta tapahtui käytännössä tekemällä esityksiä kuntien hallintoelimille. Lopulliset palkka- ja työehtopäätökset tehtiin kunnan- tai kaupunginvaltuustossa. Tätä ennen palkankorotuspyyntöjä käsiteltiin rahatoimikamarissa ja mahdollisesti asianosaisissa lautakunnissa. Palkka-asioiden käsittelyyn kului paljon aikaa, mikä piti kunta-alan palkat usein jäljessä muusta palkkakehityksestä. Heikkoon palkkauksen vaikutti myös 1920 – 30-luvuilla harjoitettu työttömyyspolitiikka. Työttömyyttä hoidettiin kuntien järjestämillä hätäaputyömailla, missä työntekijöille voitiin maksaa selvästi alhaisempaa palkkaa. Näin monia kunnallisia rakennushankkeita teetettiin vähemmillä kustannuksilla.[12]

Tampereella kuin myös muuallakin Suomessa kunnantyöntekijöiden ammattiyhdistystoiminnan yksi suurimpia haasteita oli alhainen järjestäytymisaste, jota pyrittiin eri tavoin kohottamaan. Asiasta keskusteltiin mm. osaston johtokunnassa keväällä 1922 ja lääkkeeksi tarjottiin ”pirttiakitatsioonia”. Sisällissodan jälkeisissä olosuhteissa valistustyössä haluttiin toimia varsin huomaamattomasti. Jäseniä kehotettiin esimerkiksi puhumaan työmailla ruokatauoilla järjestäytymättömien työntekijöiden kanssa. Yhteisissä kokouksissa toivottiin, että kaupunki käyttäisi työmaillaan yksinomaan järjestäytyneitä työntekijöitä. Vielä optimistisemmat toivoivat, että järjestäytyneille voitaisiin maksaa vaikka 50 penniä parempaa tuntipalkkaa. Muutamia kertoja ”agitatsionia” pyrittiin kohdistamaan tiettyihin työntekijäryhmiin. Esimerkiksi huhtikuussa

1927 Tampereen ajuriyhdistys lähetti kunnantyöntekijöiden ammattiosastolle kirjeen, jossa kerrottiin kaupungin palveluksessa työskentelevien ajureiden pysytelleen kaikkien järjestöjen ulkopuolella. Osasto lupasi yrittää saada asiaan korjausta. Sairaaloiden ja kunnalliskodin henkilökunta oli toinen heikosti järjestäytynyt työntekijäryhmä. Sairaalan työntekijöitä varten järjestettiin erityinen valistustilaisuus jo vuonna 1923, mutta ilmeisesti kokous ei tuottanut kovinkaan hyvää tulosta. Uusi valistustilaisuus järjestettiin vuonna 1926.[13]

Toki kantaakin uskallettiin ottaa. Ammattiyhdistysliikkeen toiminta oli 1920-luvun vaikeaa ja monilla aloilla lähes mahdotonta. Elokuussa 1924 osaston yleisessä kokouksessa keskusteltiin työantajapolitiikasta ja kokous lausui ankaran paheksumislauseen 8-tuntisen työpäivän vaarantamisesta. Myös ammattiyhdistysliikkeen sisäinen hajanaisuus herätti kipakoita kommentteja. Vuoden 1926 vuosikokouksessa laadittiin julkilausuma, jossa ilmoitettiin osaston jyrkästä vastalauseesta ”kaikkea hajotus tyätä vastaan”. Julkilausumaa värittää vahva tamperelainen murre: ”Osasto vaatii Ammattijärjestön säilyttämistä yhtenäisenä, jotta kaikki palkkatyäläiset pualueisiin kattomatta voivat siihen liittyä. Suamen tyätätekevä luokka elää raskasta taloudellista elämää ja sen elämää ammattijärjestö ei saa pirstoa.”

Tiukkaa toverikuria

Ammattiosaston toiminnan ensimmäiset vuodet olivat niin aktiiveille kuin rivijäsenillekin järjestötoiminnan opiskelua. Jäseniltä edellytettiin säännöllistä jäsenmaksujen maksamista ja maksujen laiminlyönnistä seurasi

Jalankulkijoita ja kadunlakaisijoita Hämeenkadulla. Kuva otettu viimeistään vuonna 1921. Museovirasto.

yleensä ainakin varoitus. Jos tämäkään ei auttanut, jäsen voitiin erottaa. Jäsenmaksujen maksaminen tapahtui käteisellä osaston rahastonhoitajalle, jonka tehtävänä oli puolestaan pitää jäsenten jäsenkirjat ajan tasalla. Jäsenistöltä vaadittiin tiukkaa toverikuria, koska asiallisesta käyttäytyvien työntekijöiden katsottiin olevan työväenliikkeen vahvin ase kamppailussa paremman tulevaisuuden puolesta. Osasto pyrki mm. kitkemään työmaajuopottelua, mikä osoittautui rakennustyömailla vakavaksi ongelmaksi. Oli varsin tavallista, että perjantaisin ja lauantaisin telineillä nautiskeltiin väkeviä. Työmaille juomia kuljettivat joko työmiehet itse tai apupojat kävivät noutamassa niitä luotettavista osoitteista. Ammatillisten järjestöjen oli suhtauduttava juopotteluun vakavasti, sillä Suomessa elettiin tuolloin kieltolain aikaa. Vuonna 1927 Tampereen alueen rakennustyöläisten keskusjärjestö lähetti aiheesta ammattiosastoille erityisen kiertokirjeen. ”Ikävä ilmiö vallitsee työläisten keskuudessa, että työläiset esiintyvät työpaikoilla päihtyneessä tilassa ja häiritsevät siten toistenkin työläisten työrauhaa”. Luottamusmiehiä kehotettiin puuttumaan tällaisiin ilmiöihin ja kehottamaan työläisiä noudattamaan kieltolakia. Valitettavasti muutamissa tapauksissa työmaiden luottamusmiehiäkin täytyi erottaa tehtävistään juopottelun takia.[14]

Osaston luottamustehtäviin valituilta edellytettiin aktiivista osallistumista kokouksiin ja muuhun toimintaan. Laiskuutta ei siedetty, sillä esimerkiksi helmikuussa 1924 eräs osaston johtokunnan jäsen erotettiin tehtävästään kokouksien laiminlyömisen vuoksi. Toisaalta liiallista ahkeruuttakaan ei saanut ilmetä: toverikuriin kuului oleellisena asiana pyrkiä tekemään ylitöitä mahdollisimman vähän. Luottamusmiehet pyrkivät hillitsemään innokkaimpia ylitöiden tekijöitä.[15]

1920-luvulla vakavimmat päätökset koskivat kahta johtokunnan jäsentä. Vuodenvaihteessa 1926 – 1927 ammattiosastossa esitettiin voimakkaita syytöksiä Matti Pöntystä vastaan, joka oli mm. toiminut osaston ensimmäisenä puheenjohtajana vuosina 1921 – 23. Pöntynen oli toiminut aikanaan työnjohtotehtävissä ja tuolloin hänen oli kerrottu vastustaneen työehtosopimuksia. Pöntynen ilmoitti itse, että syytökset ovat aiheettomia. Lausunnosta huolimatta osasto päätti erottaa Pöntysen, koska ”osasto ei voi pitää jäsenenään sellaista henkilöä, joka vastustaa työväen pyrkimyksiä ja niiden saavutuksia”. Päätös oli yksimielinen, joten todennäköisesti asian taustalla ei liene ollut kyse kommunistien ja sosialidemokraattien välienselvittelystä. Rakennustyöväen liitto hyväksyi osaston tekemän ratkaisun. Vuoden 1927 aikana ammattiosastossa tapahtui myös toinen dramaattinen erottaminen. Osaston rahastonhoitajan oli huomattu käyttäneen osaston varoja omiin tarkoituksiinsa, mikä johti välittömästi erottamiseen, vaikka rahastonhoitaja lupasikin palauttaa rahat.[16]

Nuohooja työssä 1920-30-luvulla. Tampereen museot.

Nuohoojien työhuonekunta

Ammattiosaston sisälle perustettiin 1920-luvulla työhuonekuntia, joista ensimmäinen oli vuonna 1922 perustettu nuohoojien työhuonekunta. Työhuonekuntaan kuului 12 jäsentä. Heti saman vuoden syksyllä nuohoojat esittivät valtuustolle oman palkankorotuspyyntönsä. Myös työpaikan sosiaalisiin olosuhteisiin kiinnitettiin huomiota. Nuohoojat kertoivat tammikuussa vuonna 1924 ammattiosaston kokoukselle heikkokuntoisesta työhuoneestaan, jossa heidän oli yritettävä sekä ruokailla että peseytyä. Huone tarkoitukseensa sopimaton, joten ammattiosaston päätti kääntyä piirin ammattientarkastajan puoleen. Ammattientarkastajat olivat tuolloin ylimpiä työsuojeluviranomaisia ja tarkastajan puututtua asiaan nuohoojien sosiaalitila ryhdyttiin korjaamaan. Nuohoojien työhuonekunta toimi varsin itsenäisesti, mikä alkoi herättää ammattiosastossa närkästystä. Vuonna 1926 nuohoojat olivat mm. lähettäneet rahatoimikamarille kesälomiaan koskevan kirjelmän ilman, että siitä oli osaston kokouksessa keskusteltu. Toiminnan yhtenäistämiseksi jatkossa päätettiin toimia niin, että nuohoojien kirjelmät käsiteltäisiin ensin osaston kokouksissa. Palkkarintamalla nuohoojat olivat aktiivisia, palkankorotuspyyntökirjelmiä lähetettiin lähes vuosittain. Vuonna 1927 osaston yhteyteen perustettiin myös vesijohtolaitoksen työhuonekunta, joka ei kuitenkaan toiminnassaan 1920 – 30-luvulla kovinkaan aktiivinen.[17]

Pyrkimyksiä palkkasopimuksiin

1920-luvulla ammattiyhdistysliikkeen toiminnan tärkein tavoite oli sopimusoikeuden saavuttaminen. Työnantajan hyväksyessä ammattiosaston neuvottelukumppanikseen merkitsi se samalla aina ammattiyhdistystoiminnalle uudenlaista turvaa ja jatkuvuutta. Kuten jo aiemmin on kerrottu, esimerkiksi suurilla teollisuustyöpaikoilla ammattiosastot saattoivat vain haaveilla sopimusoikeudesta. Sopimusoikeudesta käytiin 1920-luvulla lukuisia lakkotaisteluja, jotka yleensä kestivät pitkään ja joiden aikana työnantajat käyttivät lakomurtajia eli rikkureita. Näitä lakkotaisteluja sivutaan muutamia kertoja ammattiosaston pöytäkirjoissa. Lakossa olleita tovereita tuettiin sekä osaston varoista että jäseniltä kerätyillä avustuksilla. Apua annettiin mm. turkulaisille metallityöläisille, Varkauden paperitehdasyhteisön lakkolaisille sekä Pirkkalassa lakossa olleille Pyhäjärven sahan työläisille. Myös Englannin lakossa olleita kaivostyöläisiä tuettiin vuonna 1926 yhden tunnin palkalla.[18]

Kunnantyöntekijöiden omasta työehtosopimuksesta keskusteltiin Tampereella ensimmäisen kerran syksyllä vuonna 1922. Syyskuun kokouksessa osaston jäsenet saivat tehdä esityksiä asioista, joita haluttaisiin sisällyttää mahdolliseen sopimukseen. Työaikaan ei varsinaisia muutoksia kaivattu, mutta aattoina haluttiin työt lopettaa kello kaksi iltapäivällä. Tärkeimmäksi tavoitteeksi nousi omien luottamusmiesten valinta kaikille työmaille. Luottamusmiehet, yhdessä rahatoimikamarin valitsemien henkilöiden kanssa ratkaisisivat työmailla syntyneet erimielisyydet. Vielä tässä vaiheessa työehtosopimusta ei saatu aikaan, mutta jo seuraavana vuonna kunnantyöntekijät saavuttivat merkittävän edistysaskeleen.[19]

Helsingin kunnantyöntekijät olivat onnistuneet saamaan edellisenä vuonna elinkustannusindeksiin sidotun palkkajärjestelmän, mitä ryhdyttiin vaatimaan myös Tampereella. Uusi palkkausjärjestelmä ei ollut houkutteleva yksinomaan työntekijöiden näkökulmasta. ”Kalliinajan” lisien laskemisiin oli kyllästytty myös kaupungin rahatoimikamarissa. Ammattiosasto esittikin kaupungin rahatoimikamarille ”liukuvan palkkausjärjestelmän” käyttöön ottoa ja päätös asiasta saatiin vuoden 1923 helmikuussa. Kunnantyöntekijöiden palkat sidottiin elinkustannusindeksiin ja indeksitarkistukset luvattiin suorittaa neljä kertaa vuodessa. Lisäksi sovittiin lapsiavustuksesta, jota maksettaisiin 60 mk kuukaudessa lasta kohti. Tämän tyyppinen palkkasopimus oli 1920-luvun työmarkkinailmapiirissä kunnantyöntekijöiltä jo merkittävä saavutus, mutta käytännössä järjestelmä aiheutti monia ongelmia. Indeksijärjestelmä ei odotuksista huolimatta auttanut työntekijöiden palkkakehitystä, inflaatio pysähtyi 1920-luvun puolivälissä. Käytännössä palkat jäädytettiin yhteisellä sopimuksella. Vuonna 1924 kunnantyöntekijät esittivät jo 20 prosentin palkankorotusta, mihin valtuusto suostui vaikka indeksijärjestelmä ei vielä olisi korotusta antanutkaan. Päätös kuitenkin kumottiin maaherran ja Korkeimman oikeuden toimesta. Palkkaepävarmuus jatkui ja itse asiassa palkat jopa laskivat.[20]

Luottamusmiesten aseman parantaminen oli 1920-luvulla yksi ammattiyhdistysliikkeen toiminnan tärkeimmistä tavoitteista. Luottamusmiesjärjestelmä oli tunnustettu jo vuonna 1917 annetussa ammattientarkastusasetuksessa,

mutta vuonna 1922 työnantajien keskusjärjestö antoi jäsenliitoilleen ohjeet olla ottamatta vastaan ammattiosastojen ilmoituksia luottamusmiehistä. Kunnantyöntekijät olivat tässäkin suhteessa paremmassa asemassa, koska kaupunki ei ollut sidottu noudattamaan STK:n määräyksiä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa aiheesta löytyy ensimmäinen pöytäkirjamerkintä vuoden 1922 syksyltä, jolloin osaston kokouksessa esitetään toive omien luottamusmiesten valitsemisesta. Järjestelmä toivottiin helpottavan työpaikalla ilmenevien ongelmien ratkaisemista. Saman vuoden joulukuussa valitaan ammattiosaston ensimmäiset luottamusmiehet: kaupungin vesijohtotyömaille A. H. Jokinen ja kaupungin ylirakennusmestarin valvomille työmaille V. Wallenius. Tuntemattomasti syystä luottamusmiehet jäivät valitsematta vuosina 1923 ja 1924. Tammikuussa 1925 valittiin jälleen luottamusmiehet, tällä kertaa vesijohtolaitokselle (A.H.Jokinen), varastolle (Hjalmar Hildén) sekä Salokosken työmaalle (Oskari Kangas). Luottamusmiesten nimet ilmoitettiin rahatoimikamarin insinöörille.[21]

Luottamusmiehillä oli tärkeä rooli työpaikoilla ja tästä syystä heitä evästettiinkin usein pitämään tarkkaan huoli omista tehtävistään. Luottamusmiesten edellytettiin myös käyttäytyvän työpaikallaan muutenkin esimerkillisesti.

Tamperelaiset aktiivisia vaikeassa liittohankkeessa

Taloudellisesti epävarmat ajat näkyivät työväestön järjestäytymisasteessa. Ammattijärjestön jäsenmäärä alkoi laskea ja uusi nousu käynnistyi vasta vuosikymmenen puolivälissä taloudellisen tilanteen kohennuttua. Myös Tampereen kunnantyöntekijöiden piirissä järjestäytymisaste oli vielä heikkoa, vuoden 1924 lopussa ammattiosastossa oli vain 46 jäsentä. 1920-luvulla Suomen Ammattijärjestö pyrki uudistamaan järjestörakennettaan ajamalla eteenpäin teollisuusliittoperiaatetta, joskin vaihtelevalla menestyksellä. Ammattikuntaisten liittojen määrää pyrittiin vähentämään. Ammattijärjestön vuoden 1923 edustajakokouksessa esitettiin kunnantyöntekijöiden liiton perustamista, mutta järjestäytyneiden kunnantyöntekijöiden määrä oli vielä tuolloin niin vähäinen, ettei hanke ei lähtenyt etenemään. Kunnantyöntekijöitä kehotettiin liittymään ammattinsa mukaan eri liittoihin. Näin teollisuusliittoperiaate ei päässyt vielä toteutumaan kunta-alalla. Organisaatiomuutoksen yhteydessä kolmiliitto (johon myös tamperelaiset kunnantyöntekijät kuuluivat) lakkautettiin. Elokuussa 1924 Tampereen kunnantyöntekijät liittyivät vastaperustettuun Rakennustyöväen liittoon. Kolmiliiton toiminta päättyi virallisesti vuoden 1924 lopussa ja kunnantyöntekijöiden jäsenyys Rakennustyöväen Liitossa astui voimaan heti vuoden 1925 alusta. Osaston virallisesti nimeksi tuli Suomen Rakennustyöväen Liiton osasto 22, Tampereen kuntatyöntekijät.[22]

Paikallistason organisaatio oli Ammattijärjestön toiminnan alkuvuosina perustunut paikallis- ja piirijärjestöihin, joiden tehtävänä oli ohjata mm. valistustyötä. Ammattijärjestön vuoden 1920 edustajakokouksessa paikallisjärjestöt korvattiin keskusneuvostoilla, jotka toimivat paikkakunnilla samaan liittoon kuuluvien ammattiosastojen yhdyssiteenä. Tampereen kunnantyöntekijät liittyivät välittömästi tammikuussa 1925 Tampereen ja lähiseudun

rakennustyöväen keskusneuvostoon. Ammattiosaston arkistomateriaalissa keskusneuvostosta on käytetty yleensä nimitystä keskusjärjestö.[23]

Vuosina 1925 – 1927 ammattiosasto pyrki aktiivisesti vaikuttamaan kunnantyöntekijöiden oman liiton perustamiseen. Osaston johtokunnan jäsen B. Stenbäck nosti huhtikuussa osaston kokouksessa esiin ”kysymyksen, että olisiko mahdollista saada kunnantyöntekijöille oma liitto”. Esitystä ryhdyttiin käsittelemään osaston johtokunnassa ja vuosina 1925 ja 1926 lähetettiin aloitteet kunnantyöntekijöitä edustaville liitoille oman liiton perustamisesta kuntien palveluksessa työskenteleville. Hanke ei kuitenkaan edistynyt, joten tamperelaiset perustivat syksyllä vuonna 1927 erityisen toimikunnan valmistelemaan oman liiton perustamista. Toimikunnan mielestä kunnantyöntekijöiden edunvalvonnan tehostamiseksi oman ammattiliiton perustaminen oli ensiarvoisen tärkeää. Järjestäytymisasteen uskottiin myös kohentuvan. Toimikunta laati uuden kirjelmän kunnantyöntekijöitä edustaville järjestöille, jossa ehdotettiin valtakunnallisen neuvottelukokouksen järjestämistä.[24]

Joulukuussa 1927 osaston puheenjohtaja Oskari Kangas selosti liittohankkeen edistymistä osaston kokouksessa. Tulokset olivat olleet kehnonlaisia: ”Sen perustamista vastustetaan, sillä kaikki ne, joiden puoleen on käännytty, ovat sitä mieltä, että se hajottaa enempi kuin kokoo”, kertoi puheenjohtaja. Aivan näin yksinkertaisesta vastaanotosta ei kuitenkaan ollut kyse, enemmänkin vastaanotto oli jakautunutta. Esimerkiksi Kotkassa ja Jyväskylässä aiheesta järjestettiin neuvottelukokoukset. Mielipiteiden jakautuminen noudatti useimmiten puoluerajoja. Sosialidemokraatit kannattivat liiton perustamista kun taas kommunistien mielestä hanke oli Ammattijärjestön päätöksien vastainen ja soti järjestömuotoja vastaan. Tamperelaisten esitys ei saanut myöskään Rakennustyöväen liiton tukea ja osastoa suorastaan arvosteltiin liiallisesta omatoimisuudesta.[25]

Muistitiedon mukaan Rakennustyöväen liitosta oli lähetetty toimitsija tamperelaisten puheille kertomaan hankkeen mahdottomuudesta. Ammattiosaston puheenjohtaja Oskari Kangas oli lyönyt toimitsijan edessä nyrkkiä pöytään ja sanonut, että kunnantyöväen liitto vielä perustetaan, vaikka sitä kuinka vastustettaisiin. Myös rakennustyöläisten paikallinen keskusneuvosto vastusti ja Rakennustyöväen Liitto kielsi tamperelaisia viemästä liittohanketta eteenpäin, mutta Ammattijärjestö lupasi kuitenkin selvittää edellytyksiä kunnantyöntekijöiden liiton perustamiselle. Sosialidemokraattien leirissä Rakennustyöväen liiton ja Ammattijärjestön toiminta oli helppo tulkita yksinomaan poliittiseksi. Kentälle ei haluttu uutta liittoa, jossa sosialidemokraatit todennäköisesti tulisivat olemaan johtoasemassa. Heikosti edennyt liittohanke oli omiaan kiristämään sosialidemokraattien ja kommunistien välejä kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa.[26]

Kunnantyöntekijöiden liittohanke oli seuraavan kerran esillä Ammattijärjestön riitaisessa edustajakokouksessa vuonna 1929. Sosialidemokraattien ja kommunistien välinen mittelö johtoasemasta ammattiyhdistysliikkeestä kävi kuumana eivätkä ristiriidat pysyneet kuntatyöläisten liittohankkeessakaan taka-alalla. Liiton perustamista esitti tällä kertaa Helsingin kaupungin

Tampereen kaupungin puhtaanapitolaitoksen käytössä ollut kadunkasteluauto vuodelta 1926. Museovirasto.

puhtaanapitolaitoksen ammattiosasto. Kunnantyöntekijöiden erityislaatuinen asema työmarkkinoilla huomioitiin aiempaa selvemmin. Kuntien ja kaupunkien palveluksessa työntekijät eivät olleet ”yksityisen kapitalistin tai muun voittoa tavoittelevan yrittäjän” alaisuudessa. Näiden ihmisten työnantaja esiintyi osana yhteiskuntaa, mikä tulisi pystyä huomioimaan myös edunvalvonnassa. Vain oma järjestö pystyisi perehtymään syvällisemmin kunnantyöntekijöiden asemaan ja työoloihin. Muissa liitoissa nämä kunta-alan erityishaasteet olivat jääneet taka-alalle.[27]

Ammattijärjestön toimikunta suhtautui esitykseen viileästi, koska uuden liiton jäsenmäärän arvioitiin nousevan vain vajaaseen tuhanteen. Kaikkiaan kunnantyöntekijöitä oli arvioitu Suomessa olevan tuolloin noin 10 000. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastoihin kuului tuolloin yli 1000 jäsentä. Viimeistään varsinaisessa edustajakokouksessa käyty keskustelu osoitti, että kunnantyöntekijöiden liittokysymys oli kietoutunut osaksi kommunistien ja sosialidemokraattien välistä valtataistelua. Suhteet olivat niin tulehtuneet, että yhteistä linjaa ei pystytty rakentamaan mistään asiasta. Sosialidemokraatit jäivät yksinään kannattamaan kunta-alan ammattiliiton perustamista.

Kunnantyöntekijöiden ensimmäinen työehtosopimus

Tampereen kunnantyöntekijöiden edunvalvonnassa saavutettiin vuonna 1926 historiallinen virstanpylväs. Kuten edellä kerrottiin, työehtosopimukset olivat Suomessa 1920-luvulla harvinaisia ja teollisuudessa niitä voitu solmia lainkaan. Vuosikymmenen puolivälissä alkanut nousukausi rohkaisi ammattiyhdistysliikettä vaatimaan

TYÖEHTOSOPIMUS

Tampereen kaupungin Rahatoimikamarin ja Suomen Rakennustyöväenliiton osasto n:o 22, Tampereen Kunnantyöläisten a.o. välillä.

1 §.

Allekirjoittaneitten Tampereen Kaupungin Rahatoimikamarin ja Suomen Rakennustyöväenliiton osasto n:o 22 välillä on tehty seuraava Tampereen kaupungin töiden työehtoja koskeva yleissopimus, mikä koskee sellaisia tämän sopimuksen 3 §:ssä lueteltuja työläisiä, jotka työskentelevät 2 §:ssä mainituilla työmailla.

2 §.

Sopimusalue.

Tämä sopimus on voimassa kaikilla Tampereen kaupungin Rakennuskonttorin työmailla.

3 §.

Tunti- y.m. palkat.

Alimpina tunti- y.m. palkkoina maksetaan eri ammateissa ja työnlaaduissa seuraavasti:

kirvesmiehille valmistustöissä	8:50
» telinetöissä	8:—
kivityömiehille hakkauksessa ja sitä vastaavissa töissä	10:—
» porauksessa ja perusmuurinteossa	8:25
kiviaputyöläisille rusnauksessa ja kiilanlyönnissä	7:50
sepille	9:—
sepän apulaisille ensi vuonna	6:—
» » toisena vuonna	6:50
» » kolmantena vuonna	7:—
putkimiehille	10:50
putkimiehen apulaisille ensi vuonna	6:—
» » toisena vuonna	6:50
» » kolmantena vuonna	7:—
Sterilisoimislaitoksen työläisille viikossa	390:—
viemäri-, kaivo- ja putkenlaskijoille	9:—
sementtityöntekijöille	10:—
betonityöntekijöille	8:50
sekatyöläisille	6:—
naisille raskaimmissa töissä	5:50
naisille keveimmissä töissä puhdistuslaitoksella	5:—
ajureille	11:—
ajureille n.s. resla-ajossa	12:—
auton, traktorin ja jyrän kuljettajille	8:50
» » » kuljettajien apulaisille	7:25

Jos jonkun työläisen työkyky on vanhuuden tai jonkun muun syyn vuoksi huomattavasti alentunut, voidaan hänelle asianomaisen luottamusmiehen ja työnjohtajan yhteisellä päätöksellä määrätä edellämainittuja pienempi palkka.

Jos joku työläinen siirretään kesken jatkuvaa ammattityötänsä tilapäisesti johonkin oman ammattinsa ulkopuolella olevaan työhön, maksetaan hänelle omaan ammattiinsa määrätty palkka.

Jos jonkun työläisen palkka on suurempi kuin sopimuksessa määrätty minimipalkka, ei hänen palkkaansa ole oikeutta alentaa.

Niistä ammattitöistä, joita tässä sopimuksessa ei ole mainittu, maksetaan niissä ammateissa yleisenä palkkana oleva määrä.

4 §.

Urakkatyöt.

Urakkatyössä noudatettakoon Suomen Rakennusmestariliiton Tampereen osaston ja Suomen Rakennustyöväen liiton Tampereen osastojen välillä voimassa olevia urakkahinnoitteluja.

Ellei hinnoitteluissa löydy määräyksiä ja hintoja kaikista ehkä urakalla teetettävistä töistä, sovittakoon sellaisista töistä ennen työn alkamista.

Jos urakkatyötä tekevän työläisen on pakko odottaa työaineita tahi hänestä itsestään riippumattomista syistä muutoin olla työttömänä, on hänelle järjestettävä työtä tuntipalkalla. Jos tuntityötä ei ole saatavissa, maksettakoon hänelle odotusajalta sellainen palkka kuin hänellä viimeksi samalla työmaalla on ollut tuntipalkkana. Jos asianomainen ei ole ollut tuntipalkalla, maksettakoon odotusajalta vähintäin alin asianomaisessa ammatissa maksettava tuntipalkka.

5 §.

Ruokailusuojien järjestämisessä työpaikoille on noudatettava voimassa olevien lakien ja asetusten määräyksiä.

6 §.

Luottamusmiehet.

Työntekijäjärjestöllä on oikeus kullekin työpaikalle määrätä luottamusmies valvomaan työntekijäin oikeuksia ja velvollisuuksien täyttämistä. Vastaavalle työnjohtajalle on kirjallisesti ilmoitettava kuka on määrätty luottamusmieheksi. Luottamusmiehiä älköön millään muotoa toimensa vuoksi boikottoitako. Älköön luottamusmiehetkään työmailla häiritsevästi esiintykö toimessaan.

7 §.

Allekirjoittaneet sopimuspuolet eivät vastaa sellaisista rikkomuksista tätä sopimusta vastaan, joita ne eivät ole itse aiheuttaneet.

Voimassa olevan työehtosopimuslain edellyttämiä hyvityssakkoja ei mahdollisten rikkomusten sattuessa käytetä.

8 §.

Tämän työehtosopimuksen tulkintaa ja sitä vastaan tehtyjä rikkomuksia koskevat riitaisuudet tutkii ja tuomitsee sovinto-oikeus, johon kumpikin riitapuoli valitsee kaksi jäsentä. Näin valitut sovinto-oikeuden neljä jäsentä valitsevat viidennen henkilön sovinto-oikeuden puheen-

johtajaksi. Elleivät he sovi puheenjohtajan valitsemisesta, määrää tämän Tampereen kaupungin Maistraatti.

Sovinto-oikeuden jäsenet ovat valittavat kymmenen vuorokauden kuluessa siitä päivästä lukien, jolloin vaatimus sovinto-oikeuden asettamisesta kirjallisesti tehtiin, liittämällä siihen ilmoitus omista välimiehistä ja käsiteltävästä asiasta. Puheenjohtaja valittakoon viiden päivän kuluessa välimiesten vaalista. Sovinto-oikeuden on kokoonnuttava käsittelemään riidanalaista asiaa viiden vuorokauden kuluessa, lukien puheenjohtajan valitsemispäivästä. Jos vastapuoli kieltäytyy valitsemasta sovinto-oikeuden jäseniä tai viivyttää valitsemista yli kymmenen vuorokauden siitä, kun vaatimus tehtiin, voi se, joka vaatimuksen sovinto-oikeuden asettamisesta on tehnyt, asettaa myöskin toiset kaksi jäsentä. Sovinto-oikeuden tuomio, joka sisältäköön myös lausunnon sovinto-oikeuden kustannuksista sekä oikeudenkäyntikuluista on heti lainvoimainen ja menee täytäntöön, niinkuin Ulosottolain 3 luvun 16 §:ssä säädetään.

Allekirjoittamalla tämän työehtosopimuksen ovat allekirjoittaneet sopimuskumppanit kaikkine jäsenineen sitoutuneet alistumaan näin kokoonpannun sovinto-oikeuden päätökseen, olematta oikeutettuja saattamaan riitaa tuomioistuimen uudelleen tutkittavaksi.

9 §.

Sopimuksen päättyminen.

Tämä sopimus astuu voimaan tammikuun 1 p:nä 1927 ja päättyy 1 p:nä kesäkuuta 1928. Tästä päivästä sopimus kuitenkin jatkuu vuoden kerrallaan, ellei sitä viimeistään toukokuun 1 p:nä ole jommankumman asianomaisen puolelta irtisanottu.

Jos sopimus irtisanotaan on samalla annettava vastapuolelle täydelliset muutosehdotukset. Asianomaiset ovat velvolliset viipymättä irtisanomisen tapahduttua valitsemaan jäsenet erityiseen neuvottelulautakuntaan, jonka tulee puolueettoman puheenjohtajan johdolla ryhtyä työhönsä niin pian kuin mahdollista.

Tampereella 23 p:nä joulukuuta 1926.

Rahatoimikamarin puolesta:

K. F. MATTSSON.

K. A. Niinikoski.

Suomen Rakennustyöväenliitto osasto n:o 22 r.y. Tampere.

K. LEHMUSSAARI.

K. V. Reima.

Tampereen kaupungin työntekijöiden tuntipalkat vuoden 1926 työehtosopimuksessa.
(Rahan arvot muunnettu tämän päivään rahan arvoon. Huomioitu inflaatio ym. seikat)

	1926 markkoina	*2021 euroina*
Kirvesmiehille valmistustyössä	*8,50*	*2,77*
Kirvesmiehille telinetöisiä	*8,00*	*2,61*
Kivityömiehille hakkauksessa	*10,00*	*3,26*
Kivityömiehille porauksessa ja perusmuurinteossa	*8,25*	*2,69*
Kiviaputyöläiselle kiilanlyönnissä	*7,50*	*2,45*
Sepille	*9,00*	*2,94*
Sepän apulaiselle 1. vuonna	*6,00*	*1,96*
Sepän apulaiselle 2. vuonna	*6,50*	*2,12*
Sepän apulaiselle 3. vuonna	*7,00*	*2,28*
Putkimiehille	*10,50*	*3,42*
Putkimiehen apulaisille 1. vuonna	*6,00*	*1,96*
Putkimiehen apulaisille 2. vuonna	*6,50*	*2,12*
Putkimiehen apulaisille 3. vuonna	*7,00*	*2,28*
Viemäri- ja putkenlaskijoille	*9,00*	*2,94*
Sementtityöntekijöille	*10,00*	*3.26*
Betonityöntekijöille	*8,50*	*2,77*
Sekatyöläisille	*6,00*	*1,96*
Naisille raskaimmissa töissä	*5,50*	*1,79*
Naisille kevyemmissä töissä	*5,00*	*1,63*
Ajureille	*11,00*	*3,59*
Auton, traktorin ja jyrän kuljettajat	*8,50*	*2,77*

ponnekkaammin työehtosopimuksia, mistä seurasi lukuisia katkeria lakkotaisteluja. Tässä tilanteessa Helsingin, Tampereen, Kotkan ja Lappeenrannan kaupunkien työntekijät ryhtyivät vaatimaan myös itselleen omaa työehtosopimusta ja kaikkien kaupunkien kunnantyöntekijöiden ammattiosastot laativat omat työehtosopimusesityksensä. Tampereella työehtosopimusesitystä ryhdyttiin valmistelemaan talvella vuonna 1926 ottamalla ensiksi selvää yksityisten rakennusliikkeiden maksamista palkoista. Ensimmäistä työehtosopimusluonnosta käsiteltiin osaston kokouksessa maaliskuussa. Luonnos ei jäänyt ainoaksi vaan kevään kuluessa osaston kokouksissa käsiteltiin vielä mm. eri työntekijäryhmien palkkoja. Viimeisiä tarkistuksia tehtiin elokuun lopulla, jolloin sekatyö- ja hevosmiesten tuntipalkkaesityksiä vielä nostettiin viidelläkymmenellä pennillä. Lisäksi työntekijöille haluttiin yhtä suuret ikäkorotukset kuin virkamiehille. Rahatoimikamarin edustajien kanssa istuttiin ensimmäistä kertaa neuvottelupöytään syyskuun lopulla. Osastoa neuvotteluissa edustivat luottamusmiehet ja neuvottelujen edistymisestä tiedotettiin jäsenistöä yleisissä kokouksissa. Pöytäkirjoista välittyy aktiivinen ja innostunut tunnelma: tulossa olevasta sopimuksesta keskustellaan runsaasti ja marraskuussa neuvottelijoita kehotetaan kiirehtimään sopimuksen allekirjoittamista. Rahatoimikamarin epäiltiin jopa tahallisesti viivyttäneen sopimuksen valmistumista, mutta kyse oli rahatoimikamarin mukaan vain valtuuston toimintaa koskeneista säännöksistä. Rahatoimikamari ei voinut allekirjoittaa sopimusta ennen kuin valtuuston päätöksen kahdeksan vuorokauden mittainen valitusaika oli päättynyt.[28]

Tampereen kunnantyöntekijöiden ensimmäinen työehtosopimus allekirjoitettiin marraskuun 15. päivä vuonna 1926. Neuvottelujen aikana paljon närää aiheuttanut liukuva palkkajärjestelmä lakkautettiin. Sosialidemokraattien johtama kaupunginvaltuusto hyväksyi esityksen joulukuun 7. päivä ja varsinainen työehtosopimus allekirjoitettiin juuri ennen joulua. Kyseessä oli ammattiosaston siihenastisen historian merkittävin saavutus ja tapahtumalla oli myös valtakunnallista merkitystä. Tampereella solmittiin ensimmäinen kunnantyöntekijöiden paikallinen työehtosopimus Suomessa. Sopimuksen sisältö oli varsin yksinkertainen. Sopimus oli paikallinen ja koski ainoastaan Tampereen kaupungin rakennuskonttorin työmaita. Palkoja koskevassa osassa eriteltiin kirvesmiesten, kivityömiesten, seppien, putkimiesten, sementtityöntekijöiden, sekatyöläisten sekä viemäri-, kaivo- ja putkenlaskijoiden tuntipalkat. Naistyöntekijöille määriteltiin raskaammista ja kevyemmistä töistä omat palkkansa, jotka olivat ajan käytännön mukaisesti miesten palkkoja selvästi alhaisempia. Alempaan palkkaan oikeutti myös työkyvyn heikkeneminen vanhuuden tai jokin muu syy. Urakkahinnoittelussa päätettiin noudattaa Tampereella käytössä ollutta Rakennustyöväen liiton tekemää urakkasopimusta. Työntekijöille sallittiin oikeus valita kullekin työpaikalle luottamusmies valvomaan työntekijöiden oikeuksia. Samalla työnantaja lupautui pidättäytymään luottamusmiesten syrjimisestä. Luottamusmiesten asema oli ollut Tampereen kunnantyömailla jo varsin vakaa.[29]

Kunnantyöntekijöiden työehtosopimukset yleistyivät hitaasti. Seu-

raavana vuonna Rantaperkiön osasto onnistui neuvottelemaan työehtosopimuksen Tampereen kaupungin kanssa. Vastaavanlaiset sopimukset saatiin aikaan myös Nokialle ja Kemiin. Sen sijaan Helsingissä, Lahdessa ja Lappeenrannassa työehtosopimusneuvottelut jäivät tuloksettomiksi. Vuoteen 1929 mennessä kunnantyöntekijöillä oli työehtosopimuksia voimassa seitsemässä kaupungissa ja kunnassa. Sopimuksen alaisia työntekijöitä oli vain hieman alle 300, koska suurimmissa kaupungeissa työehtosopimusjärjestelmää ei oltu vielä hyväksytty. Sopimushankkeet pysähtyivät useimmissa kaupungeissa valtuustojen porvariedustajien vastustukseen. Sopimuksien sijaan työntekijöitä kehotettiin äänestämään edustajiaan kunnan hallintoelimiin. Tässä suhteessa tamperelaiset olivat poikkeuksellisessa asemassa, sillä Tampereen kaupungin valtuustossa sosialidemokraateilla oli vahva edustus.

Tamperelaisten työehtosopimus uusittiin vuonna 1928. Vuoden alussa osaston kokouksessa neuvottelujen tavoitteeksi asetettiin heikoimmin palkattujen sekatyömiesten palkkojen korottamisen. Tavoitteena oli saada heidän kuuden markan suuruiseen tuntipalkkaansa 1, 50 markan korotus, josta jouduttiin kuitenkin 50 penniä neuvotteluissa tinkimään. Vastaavasti sopimukseen saatiin lisäetuna 10 markan lisäpalkka, jos työntekijä joutuu työhön kaupungin ulkopuolelle ja työmaalle, jossa ei ole erillistä ruokailusuojaa. Urakkatyössä noudatettiin Rakennustyöväen Tampereen osaston tekemää urakkasopimusta. Työehtosopimuksen kattavuus parani, sillä vuoden 1928 sopimukseen saatiin mukaan myös kaupungin sähkölaitoksen työntekijät.[30]

Kunnallisiin vuokra-asuntoihin otettiin 1920-luvun alussa etupäässä asunnottomia ja eräässä vaiheessa asukkaita valittiin myös köyhäinhoito- ja lastensuojelulautakunnan suositusten perusteella. Kalevankankaalla puretuista sotilasparakeista muutti perheitä uusiin asuntoihin, mutta osa olikin jo ehtinyt kotiutua hätäasuntoihinsa. Tarinan mukaan osa perheistä siirrettiin puoliväkisin uusiin, huomattavasti parempiin asuntoihin. 1920-luvulla kunnallisia asuntoja valmistui kaikkiaan 342 asuntoa, joissa oli 605 huonetta. Kiivaan rakennuskauden pysäytti vuosikymmenen lopulla alkanut talouslama, mikä pakotti kaupungin leikkaamaan kustannuksiaan. Toinen rakennuskausi käynnistyi jatkosodan päättymisen jälkeen. Asuinhuoneistojen hoito oli kaupungin työntekijöiden vastuulla ja vuodesta 1933 huoneistojen hoito ja hallinto siirtyi kaupungin rakennustoimiston kiinteistöosaston vastuulle.

Poliittinen kahtiajako vaikuttaa ja syvenee

Suomalainen työväenliike oli sisällissodan jälkeen jakautunut jyrkästi sosialidemokraatteihin ja kommunisteihin. Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) oli perustettu syksyllä 1918 Moskovassa. Kommunistien tavoitteet ja menetelmät poikkesivat sosialidemokraateista. SKP julisti pyrkivänsä ainoastaan kommunistiseen yhteiskuntaan, tuotantovälineiden yhteisomistukseen ja työväestön yksinvaltaan. SKP:n mielestä sosialidemokraattien toimintamuodot olivat aikansa eläneitä: työväestö voi saavuttaa vallan ainoastaan vallankumouksella. Sisällissodan jälkeen kommunistien julkinen toiminta oli Suomessa laitonta, joten

Suomeen oli perustettavaa maanalainen organisaatio. Maanalaista toimintaa harjoitettiin mm. salaisissa työpaikkaosastoissa eli soluissa, joihin saattoi kuulua muutamia luotettavia tovereita. Tampereella tällaisia työpaikkoja osastoja toimi ainakin suurimmissa tehtaissa ja erityispiirteenä voidaan mainita myös naisten aktiivisuus kommunistien maanalaisessa toiminnassa.[31]

Sosialidemokraattien puoluejohto teki vuosina 1918 – 1919 selvän pesäeron kommunisteihin. Vallankumousyritykset tuomittiin sosialidemokratialle vieraina toimintatapoina ja painotettiin pitkäjänteisen järjestö- ja eduskuntatyön merkitystä. Kaikki sosialidemokraatit eivät mielipiteitä kuitenkaan allekirjoittaneet. Eriäviä mielipiteitä alkoi kuulua kentältä ja osaltaan näitä olivat esittämässä myös ns. ”piilojäsenet” eli työväenyhdistyksiin liittyneet kommunistit. Kiistat näkyivät myös Tampereella. Vuonna 1919 sosialidemokraattien puoluekokouksessa puoluejohdon kannattajat voittivat ja puolueesta eronneet perustivat Suomen Sosialistisen Työväen Puolueen. Uusi työväenpuolue toimi Suomen sisäpolitiikassa kommunistien peitepuolueena. Vuoden 1922 eduskuntavaaleissa SSTP sai Pirkanmaalla 7,6

Kunnallinen asuntotuotanto aloitettiin sisällissodan jälkeen

Sisällissota jätti syvät jäljet Tampereen kaupunkikuvaan. Kaupungissa käytiin Pohjoismaiden siihenastisen historian suurin taistelu, minkä seurauksena kaupungista tuhoutui suuri määrä rakennuksia: tulipaloissa ja taisteluissa tuhoutui 126 rakennusta, joista noin 80 oli asuinrakennuksia ja loput tehtaita. Asuinhuoneistoja turmeltui 492 kappaletta ja kaupunginvaltuuston toimintakertomuksen mukaan asunnottomia olisi ollut noin 3 000 – 4 000 henkilöä, mikä on noin 7 – 10 % kaupungin väestöstä. Asunnottomia sijoitettiin tilapäisesti esimerkiksi kouluihin, talojen pesutupiin, ullakoille ja venäläisten sotilaiden tyhjäksi jääneisiin asuntoparakkeihin Kalevankankaalle. Lokakuussa 1918 kaupunki päätti aloitti täyskunnallisten asuntojen rakentamisen. Tämä oli ainoa keino tilanteen korjaamiseksi, vaikka toiminnan tiedettiin olevan kaupungille tappiollista. Ensimmäisinä rakennettiin kolme puista rivitaloa Viinikkaan, Hervannantien varrelle. Taloihin tuli 48 huoneen ja keittiön käsittävää asuntoa ja talot suunnitteli kaupunginarkkitehti Birger Federley. Kaupungin rakennusmiehet ahkeroivat lujasti ja ensimmäiset asunnot luovutettiin vuokralaisille jo seuraavan vuoden kesäkuun alussa. Vuoden 1918 lopulla ryhdyttiin rakentamaan Satakunnankadun varteen puutaloja, joiden malli oli saatu Ruotsista. Näihin ”asuntopaviljonkeihin” tuli jokaiseen neljä huoneen ja keittiön käsittävää asuntoa. Talot rakennettiin edullisista materiaaleista eli laudoista, mikä herätti monissa rakentajissa ja kaupungin päättäjissäkin epäilyjä. Kaupungin rakennustoimistossa ruotsalaisia rakennuspiirustuksia yritettiin soveltaa Suomen olosuhteisiin ja ensimmäisten talojen valmistuttua todettiin, että jatkossa täytyisi tehdä myös hirsirakenteita. Rakennusryhmää ryhdyttiin kutsumaan talojen värin mukaan ”Punakyläksi”.

Punakylän puutaloja Satakunnankadun varrella vuonna 1927.

prosentin äänisaaliin (Tampereella n. 10 prosentin osuus). SDP:n kannatus samoissa vaaleissa oli lähes 47 prosenttia. Voimasuhteet olivat selvät, mutta poliittinen jako vaikutti jatkuvasti kaikkeen työväen järjestötoimintaan. Toisaalta rivijäsenille kiistanaiheet saattoivat tuntua vierailta ja kaukaisilta.

1920-luvun alussa ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyttä koetteli kansainvälinen yhteistyö. Ammattijärjestö ei ollut liittynyt sosialidemokraattien johtamaan ns. Amsterdamin internationaalin, jonka tarkoituksena oli toimia kaikkien maiden työläisiä yhdistävänä kansainvälisenä ammattijärjestönä. Samaan aikaan Moskovassa järjestettiin kommunistisen Komiternin toinen kongressi, jossa Amsterdamin internationaali tuomittiin kovin sanoin. Moskovan johtama Punainen ammatillinen internationaali eli Profintern perustettiin heinäkuussa 1921. Tässä vaiheessa myös suomalaisen Ammattijärjestön oli päätettävä suhtautumisestaan näihin järjestöihin. Kommunistien toiminta oli Suomessa sisällissodan jälkeen laitonta, mutta kommunisteilla ja vasemmistososialisteilla oli silti vahva asema Ammattijärjestön johdossa. Myös kommunistien leirissä asiasta oltiin hyvin erimielisiä.

Ammattiyhdistysliikkeen sisällä järjestettiin kansainvälisistä suhteista kaksi äänestystä. Ensimmäinen äänestys järjestettiin talvella 1921 Amsterdamin internationaaliin liittymisestä. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastoa ei oltu tässä vaiheessa vielä perustettu, joten heidän kantojaan ei tähän kysymykseen tiedetä. Tämän äänestyksen tulos oli tappio sosialidemokraateille, sillä äänestykseen osallistuneista työläisistä vain noin 30 prosenttia kannatti Amsterdamin internationaaliin liittymistä. Profintern-kysymystä käsiteltiin syksyllä 1921 ja siihen liittymisestä järjestettiin

jäsenäänestys talvella 1922. Tampereen kunnantyöntekijät äänestivät asiasta helmikuun kokouksessaan. Suljetun lippuäänestyksen tulos jakautui niin, että liittymistä kannatti kuusi jäsentä ja riippumattomuuden kannalla oli yhdeksän jäsentä. Tulos heijastelee myös ammattiosaston poliittisista voimasuhteista. Äänestyksessä Profinterniin liittymistä vastustivat sosialidemokraatit. Ammattiosastossa toimi sekä sosialidemokraatteja että kommunisteja, mutta johtoasema oli sosialidemokraattien hallussa. Esimerkiksi osaston monivuotinen puheenjohtaja Oskari Kangas tunnettiin maltillisena sosialidemokraattina.[32]

Talvella 1922 järjestettyyn äänestykseen osallistui noin vain 37 prosenttia Ammattijärjestön jäsenistä, mikä kertoi työväestön todellisesta kiinnostuksesta äänestyksen aiheeseen. Äänestyksen tulos oli selvä, yli 66 prosenttia äänestäneistä kannatti punaiseen internationaaliin liittymistä. Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liitossa (johon Tampereen kunnantyöntekijät tuolloin kuuluivat) äänestystulos oli vieläkin selkeämpi. Liittymistä kannatti lähes 80 prosenttia äänestäneistä. Äänestystulos ei kuitenkaan lopulta johtanut Ammattijärjestön liittymiseen, koska ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyttä ei haluttu vaarantaa. Toisaalta poliittinen ilmapiiri oli kovaa vauhtia oikeistolaistumassa ja viranomaisten otteet kommunistien maanalaisen toiminnan estämiseksi olivat kovenemassa.

Sosialidemokraattien ja kommunistien välisessä valtataistelussa siirryttiin vuoden 1927 lopulla uuteen vaiheeseen. Sosialidemokraattien puoluetoimikunta päätti tehostaa ammattiyhdistysliikkeessä tehtävää valistustyötä. Päätöksen perimmäisenä tarkoituksena oli horjuttaa kommunistien kahden kolmasosan enemmistöasemaa Ammattijärjestön johdossa. Suunnitelmana oli perustaa paikkakunnille sosialidemokraattien johtamia yhdistyksiä, jotka johtaisivat paikallista valistus- ja muuta yhteistoimintaa. Poliittinen ilmapiiri alkoi kuumentua myös kunnantyöväen ammattiosastossa, mutta syy ei ollut yksinomaan sosialidemokraattien uudessa taktiikassa. Sosialidemokraattien tärkeänä pitämä kunnantyöväen oma liittohanke ei edistynyt ja hanke oli kaatunut kommunistien vastustukseen. Tämä näkyi välittömästi osaston suhteessa omaan liittoonsa sekä Tampereen rakennustyöväen keskusjärjestöön. Esimerkiksi joulukuussa vuonna 1927 kunnantyöntekijöiden ammattiosasto ei hyväksynyt rakennustyöläisten keskusjärjestön talousarvioesitystä. Keskusjärjestöön otettiin muutenkin etäisyyttä jättämällä maksamatta järjestön pyytämä ylimääräinen jäsenmaksu. Tammikuussa 1928 osaston vuosikokouksessa tehtiin päätös lopettaa jäsenmaksujen maksaminen Tampereen rakennustyöväen keskusjärjestölle. Päätöstä perusteltiin yksinomaan sillä, että järjestöön kuulumisesta ei ollut osastolle mitään hyötyä. Toki taustalla vaikutti keskusjärjestön kielteinen suhtautuminen kunnantyöntekijöiden ammattiliiton perustamiseen.[33]

Joulukuussa 1927 käsiteltiin myös ajatusta Tampereen kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön perustamisesta. Tampereella kunnantyöntekijät kuuluivat eri ammattiosastoihin ja liittoihin, joten omalla keskusjärjestöllä uskottiin voivan tehostaa yhteistä edunvalvontaa. Yhteinen järjestö voisi esimerkiksi edustaa kaikkien kaupungin työntekijöiden ammattiosastoja

Hämeenpuiston laidalla sijaitseva Tampereen Työväentalo oli paikallisen järjestötoiminnan keskus. Museovirasto.

työehtosopimusneuvotteluissa. Hankkeella oli käytännön tavoitteita, mutta uuden keskusjärjestön perustamisella oli toki myös poliittista sisältöä. Ajatus oli lähtenyt sosialidemokraattien leiristä ja helmikuussa 1928 pidetyssä perustavassa kokouksessa puheenjohtajana toimi kunnantyöntekijöiden sosialidemokraatti puheenjohtaja Oskari Kangas. Luonnollisesti kunnantyöntekijöiden ammattiosasto liittyi uuteen keskusjärjestöön.

Keskusjärjestön perustamisesta ei kuitenkaan vielä syntynyt avointa välirikkoa sosialidemokraattien ja kommunistien välille, sillä ”linnarauha” oli vielä juuri ja juuri voimassa. Talvella 1928 tilanne oli kaikin puolin epäselvä, sillä kunnantyöntekijöiden ammattiosasto oli omasta mielestään jo eronnut Rakennustyöväen keskusjärjestö. Rakennusliitto oli kuitenkin vain pitkin hampain hyväksynyt uuden keskusjärjestön perustamisen, koska liitto oli itse asiassa aikoinaan rohkaissut paikallisia ammattiosastoa perustamaan paikkakunnille keskusjärjestöjä. Ammattiosasto ei kuitenkaan ollut valmis maksamaan jäsenmaksuja kahteen järjestöön.

Uusi keskusjärjestö sekoitti liiton paikallista organisaatiota, jossa kaikki Tampereen ja lähiseudun kahdeksan Rakennustyöväenliiton ammattiosastoa kuuluivat Rakennustyöväen keskusjärjestöön. Rakennustyöväenliitto vastasi tähän palkkaamalla oman keskusjärjestönsä palvelukseen paikallisen toimitsijan ja luottamusmiehen valvomaan jäsenistön etuja. Kireitä tunnelmia kuvaa hyvin toukokuussa 1928 pidetty kokous, jossa kunnantyöntekijät käsittelivät uutta työehtosopimusluonnostaan. Kokouksessa oli läsnä myös rakennustyöväen keskusjärjetön toimitsija Mikkola, joka esitti tulevaan sopimukseen kadunlakaisijoille omaa palkkatariffia. Mikkolan puheenvuoron jälkeen käynnistyi kiivas keskustelu, jossa arvosteltiin ankarasti toimitsijan puuttumista kokouksen kulkuun. Rakennustyöväen keskusjärjestön edustajalla ei katsottu olevan minkäänlaisia valtuuksia tehdä esityksiä ammattiosaston työehtosopimukseen.[34]

Kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön toiminta jäi tässä vaiheessa lyhyeksi, koska järjestöllä ei ollut riittävää kannatusta kunnantyöntekijöiden keskuudessa. Toisaalta Rakennustyöväen keskusjärjestö pyrki jatkuvasti vaikeuttamaan järjestön toimintaa. Myös kunnantyöntekijöiden ammattiosaston oli liityttävä kesän 1928 aikana uudelleen rakennustyöväen keskusjärjestöön. Kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön toiminta päättyi jo vuoden 1929 aikana. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston sisällä sosialidemokraattien aktivoituminen ja toiminta aiheutti muutoksia. Osaston monivuotinen puheenjohtaja Oskari Kangas syrjäytettiin ja sosialidemokraatit menettivät johtavan asemansa ammattiosastossa. Sosialidemokraattien asema koko ammattiyhdistysliikkeessä oli jäänyt 1920-luvulla heikoksi. Kommunistien menestystä on selitetty kokeneimmilla järjestövoimilla ja keskitetyllä ammattiyhdistyspolitiikalla.[35]

Tampereen keskusta vuonna 1932. Kuva: Siiri Suo. Museovirasto

II UUSI AMMATTIOSASTO JA KUNNANTYÖNTEKIJÄT VALKOISEN VALLAN AIKANA 1930 – 1936

Hajaannus ja uuden ammattiosaston perustaminen

Sosialidemokraatit pyrkivät 1920-luvun lopulla vahvistamaan asemaansa ammattiyhdistysliikkeessä, mutta heikolla menestyksellä. Talvella 1929 oli jälleen aika yrittää korjata tilannetta ja tunnelmat alkoivat kiristyä myös Tampereella. Paikkakunnalla ilmestynyt sosialidemokraattien Kansan Lehti julkaisi runsaasti kommunisteja arvostelleita kirjoituksia, joiden tarkoituksena oli heikentää kommunistien asemaa tulevissa SAK:n edustajakokousvaaleissa. Sosialidemokraatit uskoivat vakaasti muutokseen, mutta tuloksena oli kuitenkin pettymys. Äänestys kiinnosti vain 34 prosenttia Ammattijärjestön jäsenkunnasta ja sosialidemokraatit onnistuivat saamaan vain noin kolmanneksen annetuista äänistä. Tampereen kunnantyöntekijöiden omassa liitossa (Rakennustyöväenliitossa) kommunistien ääniosuus oli 84 prosenttia. Sosialidemokraatit halusivat vähätellä tuloksen painoarvoa muistuttamalla alhaisesta äänestysprosentista. Tampereella sosialidemokraattien kannatus oli ollut koko 1920-luvun ajan valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa huomattavasti korkeampi. Esimerkiksi

vuoden 1929 eduskuntavaaleissa kommunistien peitepuolueena viimeistä kertaa vaaleissa mukana ollut Suomen Sosialistinen Työväenpuolue (SSTP) oli saanut Tampereella vain 15,6 prosentin ääniosuuden. Tällä perusteella sosialidemokraatit arvelivat edustavansa ammattiyhdistysliikkeen hiljaisen enemmistön kantoja.[1]

Valtataistelun ratkaiseva yhteenotto käytiin Ammattijärjestön edustajakokouksessa Helsingissä toukokuussa vuonna 1929. Mistään kokouksen keskeisistä kysymyksistä ei päästy minkäänlaiseen yksimielisyyteen ja sosialidemokraatit jättäytyivät sivuun kaikista luottamustehtävistä. Yhteiskunnallinen tilanne oli käymässä ay-liikkeen kannalta tukalaksi: kesällä 1929 eduskuntavaalien tuloksessa näkyi vahva oikeistosuuntaus ja toisaalta oikeistoradikalismi oli nostamassa päätään myös Lapuanliikkeen muodossa. Hajanaisesta työväenliikkeestä ei ollut työväestön puolustajaksi. Näissä olosuhteissa sosialidemokraatit halusivat irrottautua kommunistien linnakkeeksi jääneestä Ammattijärjestöstä. Sosialidemokraattinen ammattiyhdistysväki kokoontui Helsingissä syyskuussa kokoukseen, jossa tehtiin lopullinen päätös keskusjärjestöstä eroamisesta. Kommunistien ja sosialidemokraattien suhteet olivat niin tulehtuneet, että minkäänlainen sopu ei ollut enää mahdollinen. Sosialidemokraattien irrottautumista johtamaan ja Ammattijärjestöstä eroavien järjestöjen yhdyselimeksi perustettiin Ammatillisten Järjestöjen Valtuuskunta, joka perusti lokakuussa vuonna 1929 Suomen Työläisliiton. Liiton tarkoituksena oli koota Ammattijärjestöstä eronneet liitot saman kattojärjestön alle ja tähän järjestöön liittyi myös vanhoista liitoistaan eronneita kunnantyöntekijöitä. Kuntatyöläisistä ensimmäisenä uuteen järjestöön liittyivät Rantaperkiön sekatyöväen ammattiosaston jäsenet Tampereelta. Rantaperkiöläisten liittyminen ei ollut yllätys, sillä ammattiosasto ei ollut maksanut enää vähään aikaan jäsenmaksujaan kommunistien johtamalle Sekatyöväen liitolle.

Marraskuussa 1 300 jäsenisen metallityöväen ammattiosaston 150 sosialidemokraattia päättivät perustaa Tampereelle oman ammattiosaston, minkä jälkeen kommunistien ja sosialidemokraattien välirikko oli selvä. Uuden osaston jäsenmäärä oli kasvanut vuodenvaihteeseen mennessä jo yli viiteen sataan. Myös kunnantyöntekijöiden keskuudessa alkoi tapahtua. Ammattiosaston kokouksissa erimielisyydet alkoivat lisääntyä ja kiistelyä saattoi syntyä pientenkin rutiiniasioiden hoidosta. Kommunistien ja sosialidemokraattien lopullinen välirikko oli lähellä marraskuussa, jolloin osaston kokouksessa käsiteltiin rakennusliiton lähettämää kirjettä. Kirjeessä arvosteltiin jyrkästi ”sosialidemokraattien tekemää hajoitustyötä” ja samalla osastoja kehotettiin julkisesti paheksumaan tätä toimintaa. Kokouksessa sosialidemokraatit ilmoittivat, että jos julkiset nuhteet tullaan antamaan, johtaisi se välittömästi ulosmarssiin. Kannanotosta äänestettiin ja kokous jätti täpärästi 22 – 20 liiton antamat ohjeet huomioimatta. Samalla vältettiin vielä avoin välirikko.[2]

Sosialidemokraatit marssivat ulos Suomen Ammattijärjestöstä marraskuussa 1929, jolloin Ammattijärjestö järjesti historiansa viimeisen näkyvän toimenpiteen. Tammisaaren pakkotyölaitoksen vankien syömälakon tukemiseksi järjestö julisti marraskuun

16. päiväksi koko maan kattavan vastalauselakon. Lakon tarkoituksena oli kiinnittää huomiota valtiollisten vankien kurjaan asemaan. Tampereelle oli kantautunut huhuja Helsingissä, jossa yli 200 kunnantyöntekijää oli erotettu työpaikoistaan lakkoon osallistumisen vuoksi. Huhu on alkuperää ei ole voitu selvittää, mutta se vaikutti vahvasti Tampereen kunnantyöntekijöiden sosialidemokraatti-ryhmän kantoihin. Marraskuun 18. päivä vuonna 1929 kunnantyöntekijöiden ammattiosaston 27 sosialidemokraattia kokoontuivat Tampereen Työväentalolle keskustelemaan ammattiyhdistysliikkeessä vallinneesta sekasortoisesta tilanteesta. Mistään spontaanista kokoontumisesta ei ollut, sillä kokouksen koollekutsuja toiminut Oskari Kangas oli ehtinyt tehdä valmisteluja kokouksen varalle. Kokousväelle jaettiin mm. painetut Työläisliiton säännöt ja lisäksi keskusteluissa kävi selväksi, että sosialidemokraattien oman kuntatyöväen ammattiosaston perustamista oli jo ehditty valmistella. Kokous päätti käsikirjoituksen mukaisesti perustaa ”politiikasta vapaan ammattiosaston”, jonka tehtävä olisi ”ohjata ammattiyhdistysliikettä oikean ammatillisen liikkeen laduille”.[3]

Perustetun osaston nimeksi tuli Tampereen Kunnantyöntekijöiden yhdistys ja se liittyi välittömästi Työläisliiton jäsenyhdistykseksi numero 18. Liittymispäivä oli 1. lokakuuta vuonna 1929. Perustavassa kokouksessa osastoon liittyi 30 jäsentä ja vuoden loppuun mennessä jäsenmäärä oli kasvanut 65:een. Kommunistien johtoon jäänyt kunnantyöntekijöiden vanha ammattiosasto jatkoi vielä toimintaansa hetkisen. Rinnakkaisjärjestöjä toimi jonkin aikaa lähes kaikissa liitoissa, mutta kommunistien johtamien järjestöjen toiminta päättyi vuonna 1930. Yhdistyslakiin säädetyn muutoksen turvin maaherroilla oli oikeus lakkauttaa kommunistisiksi epäiltyjä järjestöjä. Ammattijärjestön historia päättyi virallisesti elokuussa 1931, mutta todellisuudessa toiminta oli päättynyt jo kesällä 1930. Myös Rakennustyöväen liitto oli lakkautettujen järjestöjen listalla. Rakennusalalle perustettiin uusi sosialidemokraattien johtama ammattiliitto ja Ammattijärjestö lakkautettiin syksyllä vuonna 1931. Tampereen kunnantyöntekijöiden vanhan ammattiosaston toiminta päättyi kesäkuussa 1930, jolloin osaston jäsenmäärä oli kutistunut enää muutamaan kymmeneen. Lokakuussa 1930 Helsingin Työväentalolla perustettiin Suomen Ammattijärjestön seuraajaksi Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto SAK ry. Uuden keskusjärjestön ensimmäinen suuri haaste oli pelastaa Suomen ammattiyhdistysliike.

Uuden kunnantyöntekijöiden ammattiosaston edustajat olivat olleet yhteydessä vanhaan ammattiosastoon ennen lakkauttamista ja olivat mm. pyytänet osaston arkiston siirtämistä uuden yhdistyksen hallintaan. Asenteet olivat jyrkät ja kyselyyn vastattiin, että ”saavat ennen vaikka palaa, kuin niitä luovutetaan”. Arkisto joutui osaston lakkauttamisen yhteydessä poliisin haltuun ja aineiston luultiinkin kadonneen. Näin esimerkiksi todetaan kunnantyöntekijöiden vanhassa, vuonna 1971 julkaistussa historiikissa. Vuosien 1921 – 1929 arkistomateriaali löytyi kuitenkin Työväen Arkiston suojista. Aineisto on todennäköisesti toimitettu sinne Tampereen nimismiehen toimesta.[4]

Tietyö Näsijärvenkadulla vuonna 1937. Kuva: E. M. Staff. Tampereen museot.

Kunnantyöntekijöiden liitto perustetaan - sosialidemokraatit johdossa

1930-luvun alussa kärsittiin maailmanlaajuisesta lamasta, joka vaikutti syvällisesti myös suomalaisten elinolosuhteisiin. Työttömyys oli pahimmillaan talvella 1932, jolloin työttömänä oli lähes 100 000 henkeä. Työttömien tilastointi oli vielä tuolloin puutteellista, joten työtä vailla olleiden määrä oli todellisuudessa huomattavasti suurempi. Lama laski myös ammattiosastojen jäsenmääriä, koska ihmiset eivät olleet valmiita maksamaan jäsenmaksuja. Järjestäytyminen väheni myös kunnantyöntekijöiden keskuudessa. Vuoden 1931 alkuun mennessä Työläisliittoon kuului kymmenen kunnantyöntekijöiden ammattiosastoa, joissa jäseniä oli yhteensä vain noin vajaat 500. Jonkinlaisena edistysaskeleena voidaan kuitenkin pitää sitä, että ensimmäistä kertaa kunnantyöntekijöiden kaikki ammattiosastot kuuluivat samaan liittoon. Kunnantyöntekijöiden oman liiton perustamista valmistelemaan muodostettiin Työläisliittoon kunnantyöntekijöiden jaosto ja asia oli esillä myös uuden ammatillisen keskusjärjestön eli SAK:n perustavassa kokouksessa lokakuussa 1930. Teollisuusliitto-periaate otettiin nyt kunnantyöntekijöiden järjestäytymisen perustaksi: kaikki kuntien palveluksessa olleet työläiset, kuntien virastoissa työskenteleviä lukuun ottamatta, tuli nyt saada yhteiseen ammattiliittoon.

Marraskuussa 1931 kokoontuivat kunnantyöntekijät Helsingin Työväentalolle perustamaan omaa ammattiliittoaan. Kokoukseen oli kutsuttu kaikki Työläisliittoon kuuluneet kunnantyöntekijöiden ammattiosastot ja kokouksen toisena puheenjohtajana toimi Tampereen ammattiosaston puheenjohtaja Os-

Vedenpuhdistamoa rakennetaan Mältinrantaan työttömyystöinä. Kuva: Veikko Kanninen. Tampereen museot.

kari Kangas. Kangas sai kunnian tehdä kokoukselle esityksen liiton perustamisesta ja esitystä kannatettiin yksimielisesti. Päätettiin perustaa Suomen Kunnantyöntekijäin Liitto, joka aloittaisi toimintansa vuoden 1932 alussa. Teollisuusliitto-periaatteen mukaisesti liiton jäseniksi hyväksyttäisiin kuusi kuukautta yhtäjaksoisesti kunnan palveluksessa olleet katu-, remontti- ja satamarakennustyöntekijät. Näiden lisäksi jäseniksi sai liittyä koko joukko muita kuntien palveluksessa olleita työntekijöitä, kuten esimerkiksi kuntien teknillisten- ja puhtaanapitolaitosten työntekijät, raitiotieläiset, palokuntalaiset, sairaaloiden henkilökunnat, koulujen palveluksessa sekä puistoissa ja hautausmailla työskentelevät henkilöt. Tamperelaiset olivat luonnollisesti tyytyväisiä saavutukseen: ”Täällähän aloite syntyi, täältä sitä lähdettiin ajamaan ja uskottiin sinnikkäästi toteutuvan”.

Liiton perustaminen vaikutti myös Tampereen kunnantyöntekijöiden järjestörakenteeseen. Vuonna 1930 oli perustettu kunnantyöntekijöiden yhdistys, mutta nyt ajankohtaiseksi tuli uuden ammattiosaston perustaminen. Ammattiosasto-nimeä oli varottu, koska pelättiin sopimusoikeuden ja työehtosopimuksen menettämistä. Tammikuussa vuonna 1932 perustettiin Tampereen Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto eli näin oli palautettu käyttöön osaston vanha nimi. Ammattiosasto pyrki korostamaan toiminnassaan maltillisuutta ja epäpoliittisuutta. Lisäksi tehtiin selkeää pesäeroa vasemmistoon. Tämä näkyi käytännössä myös jäsenistön valikoimisena, millä

pyrittiin estämään kommunistien ”soluttautuminen” sosialidemokraattien johtamaan ammattiosastoon. Taustalla vaikutti myös Työläisliiton päätökset, joilla pyrittiin estämään ”ei-sosialidemokraattisten” ainesten pääsy perusjärjestöihin. Ammattiosaston jäseneksi voitiin hyväksyä joko toimikunnan kokouksissa tai koko jäsenistön yleisissä kokouksissa. Epävarmoissa tapauksissa päätösvalta oli toimikunnalla. Vuosina 1930 – 32 ammattiosastoon hyväksyttiin 34 uutta jäsentä. Vuoden 1932 aikana jäsenvalinnoista luovuttiin, koska jäsenvirta oli muutenkin tyrehtymässä.[5]

Kaupungin taholta toimintaa seurattiin varsin suopeasti ja ammattiosasto saattoi rauhassa rohkaista kaupungin työntekijöitä järjestäytymiseen ja jatkaa samalla työehtosopimusjärjestelmän kehittämistä. Yleisten töiden lautakunta tyytyi vain merkitsemään ammattiosaston perustamisen tiedoksi. Kunnantyöntekijöiden liitossa Tampereen rekisteröitiin numero kolmoseksi. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenistössä tapahtui vuonna 1932 muutos, sillä oman työhuonekuntansa muodostaneet kaupungin nuohoojat päättivät vaihtaa ammattiosastoa ja liittyä tammikuussa 1932 perustettuun Kunnan viran- ja toimenhaltijain ammattiosastoon. Nuohoojat olivat suunnitelleet oman ammattiosaston perustamista jo vuonna 1928, mutta tuolloin kunnantyöntekijöiden ammattiosasto tyrmäsi ajatuksen heti alkuunsa. Mistä suurista ristiriidoista ei näytä olleen kyse, sillä työhuonekunta esitti kunnantyöväen osastolle kiitokset ”siitä, mitä osaston on tämän ryhmän hyväksi tehnyt”. Nuohoojille esitettiin vielä toivomus harkita päätöstään, mutta heidän aiempi päätöksensä pysyi voimassa. Lama-aika oli laskenut myös virkapalkkoja, mikä oli ollut osaltaan sytykkeenä uuden ammattiosaston perustamiselle.[6]

Nuohoojien ratkaisu antaa hyvän esimerkin kuntien ja kaupunkien työntekijöiden erityispiirteestä. Työntekijät ovat työskennelleet hyvin erilaisissa työtehtävissä ja samoin palkkauksessa oli ollut suuriakin eroja. Kuntatyöväen liitossa järjestörajojen uskottiin vakiintuvan alempien ja ylempien viranhaltijoiden välimaastoon. Alalla toimi jo Kunnallis-Yhdistys (myöhemmin Kunnallisvirkamiesliitto), jonka katsottiin edustavan korkeammin palkattuja viran- ja toimenhaltijoita. Palkan lisäksi kuntatyöläiset ryhmittyivät henkisen ja ruumiillisen työn suorittajiin. 1930-luvun alussa pienipalkkaisten viranhaltijoiden keskuudessa nähtiin myös selkeä luokkaero heidän ja tuntipalkkaisten työntekijöiden välillä. Tässä ryhmässä mm. vieroksuttiin voimakkaasti ammattiyhdistysliikkeen sosialistisuutta. Ajattelutapa alkoi kuitenkin vähitellen muuttua ja viran- ja toimenhaltijat alkoivat järjestäytyä omiin ammattiosastoihin. Nuohoojien irtautuminen kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta liittyy tähän kehityskulkuun. Nuohoojien jäsenyys viran- ja toimenhaltijoiden ammattiosastossa jäi varsin lyhyeksi, sillä vuonna 1937 nuohoojat päättivät perustaa oman itsenäisen ammattiosaston.[7]

Ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen ja järjestöjen lakkauttamisten jälkeen täytyi myös kehittää liikkeen paikallista organisaatiota. Kommunistien johtama Ammatillinen Keskusneuvosto oli lakkautettu ja sen tilalle perustettiin Tampereen Alueellinen keskuskomitea. Vuodesta 1932 lähtien keskuskomitea ryhtyi käyttämään nimitystä Paikallisjärjestö. Keskuskomitean tarkoituksena oli yhdistää paikallisia ”länsimaista suuntaa” edustavia ammattiosastoja erilaisten

juhlien, valistus- ja joukkotilaisuuksien muodossa. Laman keskellä paikallisjärjestön toiminta alkoi kuitenkin nopeasti radikalisoitua ja järjestön toiminnassa alkoi olla mukana myös kommunisteiksi tunnettuja henkilöitä. Äärivasemmistolaiset mielipiteet alkoivat saada kannatusta ja lamavuosien jälkeen Tampereella nähtiin voimakkaita palkkaliikkeitä, joista neljä johti avoimeen työtaisteluun. Messukylän Oy Tiilen työtaistelussa paikallisjärjestö oli näkyvästi esillä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa oltiin tyytymättömiä paikallisjärjestön kehitykseen. Osastoa paikallisjärjestössä edustanut Oskari Kangas arvosteli ammattiosaston kokouksessa paikallisjärjestön johtoa tammikuussa 1931 itsevaltaiseksi ja samassa kokouksessa keskusteltiin jo kunnantyöntekijöiden mahdollisesta paikallisjärjestöstä eroamisesta. Keväällä 1935 ammattiosaston jäsenet tekivät esityksen asiasta, mutta äänestyksen jälkeen ehdotus hylättiin äänin 18 – 36.[8]

Wäinö Aaltosen Pirkkalaisveistokset koristivat uutta Hämeensiltaa vuodesta 1929 lähtien. Kuva: Aarne Pietinen. Museovirasto.

Edunvalvontatyötä laman varjossa

Vuoteen 1929 saakka ammattiosaston pääasiallisena neuvottelukumppanina kaupunginhallinnossa oli toiminut rahatoimikamari tai kaupunginhallitus. Vuonna 1930 uudeksi neuvottelukumppaniksi tuli Yleisten töiden lautakunta. Uuden ammattiosaston perustamisen jälkeen edunvalvonnassa pyrittiin palaamaan normaaleihin olosuhteisiin mahdollisimman nopeasti. Tästä varmana merkkinä oli uuden työehtosopimuksen solmiminen syyskuussa 1930. Lama-aika vaikutti suoraan työväestön ansioihin ja tilanne oli sama myös kunta-alalla. Kunnan yleisissä töissä sekatyömiesten palkat alenivat 50 penniä tunnilta, mikä tarkoitti yhden prosentin suuruista heikennystä palkkoihin. Ammattiosaston toimintakertomuksessa todetaan kuitenkin, että palkka on parempi kuin yksityisillä rakennusyhtiöillä. Työttömyyden lieventämiseksi järjestetyt hätä- ja varatyöt jätettiin sopimuksen ulkopuolelle, vaikka ammattiosasto päätöstä yrittikin vastustaa. Valtioneuvoston ohjeiden mukaisesti näille työmaille ei solmittu sopimuksia ja palkkaa maksettiin 20 prosenttia vähemmän kuin paikkakunnalla yleensä maksettu sekatyöntekijän palkka.[9]

Tampereella työttömien tilanne oli niin vaikea, että kaupungin oli järjestettävä heikoimmassa asemassa oleville ilmaista ruoanjakelua. Ruoka-avusta ja hätätöistä maksetusta palkasta huolimatta monien työttömien oli turvauduttava kunnalliseen köyhäinapuun. Tätä pidettiin yleisesti nöyryyttävänä. Avustettavien määrä oli korkeimmillaan vuonna 1934, jolloin apua sai 1 650 henkeä. Työttömille jaettiin myös ruokaa: päivittäin tarjottiin jopa 1 100 ateriaa: keittoa, leipää, voita, kaurapuuroa ja maitoa. Ensimmäisinä toimintavuosinaan Kunnantyöntekijöiden liitto pyrki osaltaan parantamaan hätätöissä työskentelevien asemaa. Osastoja oli kehotettu paikallisesti vaikuttamaan tilanteeseen ja niinpä vuonna 1932 ammattiosasto laati Tampereen kaupunginvaltuustolle anomuksen, jossa pyydettiin varatyömailla työskenteleville 10 prosentin suuruista palkankorotusta. Anomuksessa osoitettiin, ettei varatöiden palkoilla tullut mitenkään toimeen. Valtuusto ei kuitenkaan voinut palkankorotuksesta päättää, koska kuntien oli noudatettava valtion antamia ohjeita. Ratkaisevaa edistystä asiassa ei saavutettu muuallakaan Suomessa. Ainoastaan Helsingissä kaupungin työntekijöiden tekemä aloite johti perheellisten hätäaputyöläisten palkkojen korottamiseen.[10]

Kuntien ja kaupunkien tilanne oli 1930-luvun alussa vaikea. Verotulot vähenivät ja työttömistä huolehtiminen lankesi kuntien vastuulle. Vaikea taloustilanne näkyi myös kuntatyöläisten ansioissa suoraan ja välillisesti. Kunnat rakennuttivat aiempaa vähemmän ja vähäisiäkin rakennushankkeita teetettiin mieluummin edullisina hätäaputöinä. Tästä seurasi, että monissa kaupungeissa jopa irtisanottiin kaupungin palveluksessa vakituisesti olleita työntekijöitä. Tampereella työttömien tilannetta yritettiin helpottaa kaupungin toimesta rakennuttamassa kaksi suurta ”kivimuuria” eli kerrostaloa, joissa asuntoja oli yhteensä 152 sekä 8 myymälää. Vuonna 1931 kaupungin menojen säästämiseksi yleisissä töissä päätettiin siirtyä 6-tuntiseen työpäivään, mikä ammattiosaston tekemien laskelmien mukaan tulisi laskemaan

Hätääputyössä Lentävänniemessä 1930-luvulla. Tampereen Museot.

kunnan työntekijöiden palkkoja peräti 25 %. Palkanalennuksia koskivat noin 60 kaupungin palveluksessa ollutta työläistä. Katkeruutta synnytti se, että kaupunki ei ollut vielä tässä vaiheessa kajonnut lainkaan virkasuhdepalkkoihin. Asiassa saatiin aikaan kuitenkin neuvotteluratkaisu: työpäivää lyhennettiin kolmen kuukauden ajaksi 7-tuntiseksi.

Vanha työehtosopimus sai olla voimassa vuoden 1932 puolelle. Yleisten töiden lautakunta ilmoitti huhtikuussa, että vanha sopimus irtisanottaisiin ja lisäksi tavoitteena oli saada laskettua vuoden 1930 sopimuksen palkkoja 10 – 20 prosentilla. Vuoden 1930 sopimuksessa palkat olivat olleet samat kuin vuonna 1929 ja tämän jälkeen yleinen palkkataso kaikilla muilla aloilla oli laskenut merkittävästi. Toisaalta Tampereen kaupungilla oli maan keskitasoa korkeampi palkkataso. Nämä seikat pakottivat ammattiosaston maltillisuuteen: palkankorotuksista ei edes haaveiltu ja tavoitteeksi asetettiin noin 5 – 10 prosentin suuruiset palkkojen alennukset. Neuvotteluissa osasto jäi alakynteen ja asia siirrettiin vielä liittotoimikunnankin käsiteltäväksi. Liiton mielestä palkanalennuksia ei ollut tässä tilanteessa mahdollisuus vastustaa, joten osaston oli tyydyttävä sopimukseen. Tuntipalkat alenivat keskimäärin 17,3 prosenttia. Esimerkiksi kirvesmiesten palkka oli ollut ennen 8 – 9 mk, nyt uudessa sopimuksessa 7 – 8 markkaa tunnilta. Heikoimmin palkattuja työntekijäryhmiä olivat sekatyömiehet (5, 75 mk) ja naiset

puisto– ja puhdistustöissä (4 – 5 mk). Urakkahintoja alennettiin suurimmillaan peräti 30 prosenttia. Seuraavana vuonna sopimusta täydennettiin laatimalla kaupungin sähkölaitokselle oma työehtosopimus.[11]

Kunnantyöntekijöiden liitolla oli vielä 1930-luvulla heikot mahdollisuudet vaikuttaa jäsentensä ansiokehitykseen. Liittotason edunvalvontaa vaikeutti erityisesti valtakunnan tason neuvotteluosapuolen puuttuminen. Sopimuksista voitiin neuvotella vain yksittäisten kaupunkien ja paikallisten ammattiosastojen kesken. Monilla muilla aloilla olosuhteet olivat vielä vaikeammat, sillä työnantajat käyttivät hyväkseen laman ajan aiheuttamia poikkeusolosuhteita. Teollisuudessa työnantajat vastustivat työehtosopimuksia entistäkin sinnikkäämmin. Liiton oli toimintansa alkuvuosina keskityttävä lähinnä keräämään tietoa kunnantyöntekijöiden palkka- ja työolosuhteista sekä ohjaamaan ammattiosastojen toimintaa. Marraskuussa vuonna 1932 Tampereen Työväentalon A-salissa pidettiin kunnantyöntekijöiden yleinen kokous, jossa vieraana oli Kunnantyöntekijäin Liiton järjestäjä eli toimitsija Kalle Vesterinen. Järjestäjä kertoi tamperelaisille, että liitossa oli sillä hetkellä 14 osastoa ja jäseniä yhteensä noin 600 henkilöä. ”Järjestäytymisprosentti on niin ollen vielä kovasti pieni”, valitteli Vesterinen. Toimitsija oli kiertänyt Suomen kaupunkeja ja asutuskeskuksia, ja hänen kokemuksensa mukaan esimerkiksi Vaasaan tai Ouluun tuskin lähiaikoina osastoa edes saadaan. Monissa kaupungeissakin järjestäytyminen oli vasta alkutekijöissään, esimerkiksi Turussa, Kuopiossa, Mikkelissä, Lahdessa ja Savonlinnassa oli vielä ”tykkänään järjestäytymättömiä”. Lama ja poliittinen ilmapiiri olivat heikentäneet ammattiyhdistysliikettä, mutta parempaa kohti oltiin menossa. Vesterinen kertoi tamperelaisille, että vuoden 1932 kesäkuussa SAK:n jäsenmäärä oli ollut 18 000 ja marraskuussa se oli kasvanut 21 000:een. ”Hidasta kasvu tosin on, mutta tämä voi olla hyväkin, sillä liian äkkinäiset paisumiset ovat näyttäytyneet hetkellisiksi”, toimitsija pohdiskeli. Tamperelaisille tovereille korostettiin yhteisen toverihengen lujittamista ja sitä, että saadut jäsenet pystyttäisiin pitämään mukana ammattiosastossa.[12]

Liiton toiminnan ensimmäisinä vuosina paikallisia sopimuksia oli voimassa Kotkassa, Jyväskylässä sekä Tampereella peräti kolme työehtosopimusta: yleisten töiden lautakunnan kanssa rakennustyömaille vuonna 1933 allekirjoitettu sopimus, sähkölaitoksen sopimus sekä Hatanpään tilaa koskeva sopimus. Samaan aikaan kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärä oli 60 hengen paikkeilla, joten sopimukset koskivat huomattavasti suurempaa joukkoa. Samana vuonna Tampereen kunnantyöntekijöiden puheenjohtajana toimi J. O. Kangas, varapuheenjohtaja R. Helminen, rahastonhoitajana H. Ekman, K. Lehmussaaren opastamana ja Heikki Jokinen sihteerinä. Rahastonhoitajan valintaan liittyi episodi, joka kuvaa hyvin luottamustehtävien kasautumista muutamien henkilöiden käsiin. Rahastonhoitajaksi oli esitetty R. Helmistä, mutta hän ei voinut lupautua, koska ”hänellä löytyy työtä sivulla, edessä ja takana niin paljon, että ei millään kerkiä rahoja laskemaan”. ”Pitkien juttujen jälkeen saimme vihdoin viimein toveri K. Ekmanin lupautumaan”, kerrottiin pöytäkirjassa helmikuulta vuonna 1933.[13]

Kaupungin teurastaja työssään 1920-luvulla. Kuva: Tampereen museot.

Vuonna 1934 Kunnantyöntekijöiden liiton toimintakertomuksessa todettiin, että ”taloudellinen elämä maassamme on kertomusvuoden aikana jatkuvasti osoittanut paranemisen merkkejä.” Muutamilla vientiteollisuuden aloilla oli työntekijöille jopa maksettu palkankorotuksia, mutta kunta-alalla tähän ei nähty olevan vielä mahdollisuuksia. ”Konjuktuurien vaihtelut kuntien taloudessa eivät tunnun niin nopeasti kuin teollisuusym. työaloilla”, toimintakertomuksessa todettiin. Toiveissa oli, että ainakin palkanalennuksista päästäisiin viimein eroon. Tampereella kehitys jatkui myönteisenä, sillä osaston jäsenmääräkin oli noussut siihen asti parhaimpaan tulokseen, 162 maksanutta jäsentä. Järjestäytymisasteen vahvistuminen näkyi myös neuvottelutoiminnan tehostumisena. Vuonna 1934 ammattiosasto solmi kappaleteurastajien ja halkojen pilkkojien työehtosopimukset. Tehdyt sopimukset teettivät ammattiosastolle runsaasti työtä: yleisten töiden lautakunnan kanssa käytiin pitkällisiä neuvotteluja ja lisäksi käytiin runsasta kirjeenvaihtoa liiton kanssa. Teurastajien sopimuksesta neuvoteltiin helmikuusta lokakuuhun, halonhakkaajien prosessi kesti maaliskuusta marraskuuhun. 1930-luvun alussa kunta-alan työläisten usko työehtosopimuksiin oli ollut koetuksella, sillä lähes kaikissa kaupungeissa ammattiosastojen oli taivuttava rajuihin palkanalennuksiin. Laman kestäessä palkkataso laski yleisesti ja tässä tilanteessa työehtosopimusjärjestelmä osoitti kuitenkin vahvuutensa. Niillä oli pystytty takamaan ainakin jonkinlainen toimeentulo. Vuonna 1934 kunnantyöntekijöiden aikaansaamat uudet työehtosopimukset toivat pitkästä aikaa myönteisiä uutisia edunvalvontaan, sillä nyt onnistuttiin saamaan kahden prosentin suuruiset palkanko-

rotukset.[14]

Ammattiosasto laati vuonna 1934 esityksen yleisten töiden lautakunnalle työmatkojen järjestämisestä työnantajan toimesta ja kustantamana. Monet rakennustyömaat sijaitsivat eri puolilla kaupunkia ja työntekijöiden oli käytettävä säännöllisesti mm. bussia. Heikoimmin palkatuille ulkotyöläisille työmatkojen kustannukset vastasivat miltei yhden tunnin palkan menetystä. Esitystä perusteltiin myös sillä, että Helsingissä hätäaputyömaidenkin työntekijät kuljetetaan työmaille kaupungin toimesta. Kaupunki oli puolestaan valmis kuljettamaan työntekijöitä työmaan sijaitessa kaukana, esimerkiksi Sääksjärvellä. Ammattiosaston esityksen hylkäämistä perusteltiin myös liikenneturvallisuudella: työmiehiä kuljetettaisiin kuorma-auton lavalla, mikä olisi liian riskialtista puuhaa. Kaikkiaan vuoden aikana laadittiin 67 kirjelmää. Osastoon kuului viisi työhuonekuntaa: vesijohtolaitoksen, sähkölaitoksen, puhdistustoimen, puistotyöläisten sekä teurastamon työhuonekunta.[15]

Vuonna 1935 laman selkä alkoi viimein taittua, joten ammattiosasto rohkaistui tammikuussa esittämään yleisten töiden lautakunnalle kymmenen prosentin palkankorotusta. Esitystä perusteltiin lisäksi viran- ja toimenhaltijoille maksetuilla “lyhentämättömillä” palkoilla. Samaan aikaan työntekijöiden palkkoja pienensi edellisissä työehtosopimusneuvotteluissa saadut 17 prosentin palkanalennukset. Lautakunta ei esitystä hyväksynyt, koska kumpikaan osapuoli ei ollut sanonut irti vanhaa sopimusta. Kevään kuluessa vanhat työehtosopimukset sanottiin irti ja työhuonekunnat aloittivat neuvottelut eri laitosten työehtosopimuksesta ja ammattiosasto puolestaan neuvotteli yhteisestä yleissopimuksesta. Kesäkuun alussa voimaan astunut sopimus oli merkittävä, sillä nyt sopimus koski yleisten töiden lautakunnan, sähkölaitoksen sekä teurastuslaitoksen alaisia töitä. Työntekijöiden kannalta sopimus oli muutenkin hyvin myönteinen. Palkat nousivat 10 – 25 prosenttia, mikä nosti mm. rakennustoimiston palkkamenoja vuodessa 500 000 markalla. Sopimus huomioitiin myös Kuntatyöväen liiton toimintakertomuksessa myönteisenä merkkinä. Myös Rantaperkiön sekatyöväen ammattiosaston työehtosopimus uusittiin ilman neuvotteluja.

Vuoden 1935 aikana työhuonekuntien toiminta aktivoitui ja tuloksiakin saatiin. Työhuonekuntien toimintaa on mahdollista selvittää säilyneiden toimintakertomusten valossa. Sähkölaitoksen työhuonekunnan oli onnistunut koota lähes kaikki sähkölaitoksen työntekijät piirinsä, minkä ansiosta sähkölaitoksen järjestäytymisaste lähenteli jopa sataa prosenttia. Hyvä järjestäytymisaste auttoi työntekijöitä keväällä käydyissä palkka- ja työehtosopimusneuvotteluissa. Toimintakertomuksen mukaan: ”sähkölaitoksen työläiset saivat paraiten palkkojaan korotettua verrattuna toisten työläisten palkkoihin”. Teurastuslaitoksen työehtosopimus oli vuonna 1935 uusittavana ja laitoksen työhuonekunnan aloitteesta tähän sopimukseen liitettiin nyt myös edellä mainittu kappaleteurastajien sopimus. Työhuonekunta kiinnitti myös huomiota myös teurastajien työolosuhteisiin toivoen, että työnantajan toimesta järjestettäisiin työpaidat. Tähän työnantaja ei suostunut, ainoastaan vaatteiden pesu luvattiin hoitaa teurastuslaitoksen toimesta ja tähän oli

Puhkaistu asematunneli vuonna 1933. Tampereen museot.

tyydyttävä. Työehtosopimusneuvotteluja käytiin myös vesijohtolaitoksella, mutta tekstiin ei saatu läpi oleellisia parannuksia. Vesilaitoksen työhuonekunta teki myös syksyllä 1935 retken pääkaupunkiin, missä tutustuttiin mm. paikallisiin vesilaitoksiin ja oltiin helsinkiläisten kunnantyöntekijöiden vieraana. Myös puhtaanapitolaitoksen työhuonekunnan toiminta oli päässyt alkamaan vuonna 1935 ja heidän toimintakertomuksessaan todetaan, että erityisen merkityksellistä oli ensimmäinen mahdollisuus keskustella palkkakysymyksistä. Neuvottelut tuottivat tuloksiakin, esimerkiksi naisten palkkaukseen saatiin pieniä parannuksia. Puhtaanapitolaitoksen työhuonekunta oli kunnantyöntekijöiden työhuonekunnista 41 jäsenellään toiseksi suurin.

Valistusta ja vapaa-aikaa

Ammattiyhdistysliikkeen toiminta oli paljon muutakin kuin vain edunvalvontaa. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston yhteydessä toimi mm. oma huvitoimikunta, mutta sen toiminta jäi suhteellisen vähäiseksi. 1930-luvulla ammattiosasto ryhtyi hankkimaan kunnantyöläisille omaa kesänviettopaikkaa ja vuonna 1932 hankkeessa saavutettiin ensimmäisiä tuloksia. Ammattiosasto vuokrasi Siitamasta Vesijärven rannalta (lähellä Orivettä) Kulju-nimisen tilan, johon kuului 9 huonetta käsittävä rakennus, aitta sekä luhti. Siitama sijaitsi Tampereelta yli neljänkymmenen kilometrin päässä, joten kesänviettopaikassa oli oltava mahdollisuus myös yöpymiseen. Ammattiosasto sai kaupungin varas-

tolta käytöstä poistettuja rautasänkyjä, jotka kunnostettiin talkoilla. Kesäkodin avajaiset pidettiin kesäkuun alussa vuonna 1932.

Seuraavaksi kesäksi suunniteltiin jo Viran- ja toimenhaltijain ammattiosaston kanssa yhteisen kesänviettopaikan ostamista. ”Kesäkotitoimikunta” tutustui Tampereen Raittiusseuran omistamaan Kuusela-nimiseen hirsihuvilaan Aitoniemessä. Kunnantyöntekijöiden edustajat olivat huvilan ostamisen kannalla, mutta viran- ja toimenhaltijoiden ammattiosasto hirvitti huvilan 24 000 markan suuruinen hinta. Ostoaikeet raukesivat ja vuoden 1933 kesäksi ammattiosastot vuokrasivat yhteisen ”kesäkodin” Kangasalan Kaivannosta Parvela-nimisen talon. Kesäkodin vuokraan saatiin kaupungilta avustusta 6 000 markkaa. Paikan päälle viettiin sängyt, patjat, lasit, kattilat ja pannut ja kesäkodin toimikunnan kertomuksen mukaan samalla huomattiin, kuinka luonnonkauniilla paikalla talo sijaitsikaan. Heinäkuussa helsinkiläiset kunnantyöntekijät vierailivat kesäkodilla, missä pidettiin vaatimattomat tanssit tuliaiskahvien kera. Kesäkodin lopettajaiset pidettiin syyskuun alussa ja ”niin oli sekin kesä loppu”, todettiin toimintakertomuksessa.[16]

Ammattiosaston kirje Tampereen Kaupunginvaltuustolle 5.4.1933

Tampereen kaupunki ei ole järjestänyt työntekijöille erityistä kesänviettopaikkaa, joten kaupungissa olevain on itse huolehdittava tykkänään kesän virkistyksensä järjestämisestä. Kun kuitenkin nykyään jo useat yksityisetkin työnantajat järjestävät työntekijöilleen maksuttomat kesäviettopaikat, niin allekirjoittanut yhdistykset rohkenevat kääntyä kaupunginvaltuuston puoleen pyynnöin, että Tampereen kaupunki osallistuisi kunnantyöntekijäin yhteisen kesänviettopaikan kustannuksiin, jonka allekirjoittaneet yhdistykset aikovat ensi kesäksi järjestää.

Avustusta pyydämme ehdolla, että kaikki Tampereen kaupungin palveluksessa olevat henkilöt saavat kesänsä viettää suunnitellussa kesänviettopaikassa samoin ehdoin kuin yhdistystemme jäsenet.

Suorittamiemme laskelmain nojalla olemme tulleet siihen tulokseen, että tarvitsemme kuudentuhannen markan avustuksen voidaksemme aikomuksemme toteuttaa. Sen vuoksi rohkenemmekin anoa, että Kaupunginvaltuusto myöntää meille edellä mainittuun tarkoitukseen kuusituhatta markkaa.

Vuonna 1934 kuntatyöväen ammattiosasto pyrki herättämään henkiin ajatuksen yhteisestä kesänviettopaikasta viran- ja toimenhaltijoiden kanssa, mutta toinen osapuoli ei ollut enää kiinnostunut yhteistyöstä. ”Väittivät tulevan liian ahdasta ja levotonta”, osaston vanhassa historiikissa muistellaan. Kaupungin tukemana osasto vuokrasi tuona kesänä Nokian Pinsi-

önkankaalta kesänviettopaikan, joka puhtaanapitolaitoksen työhuonekunnan toimintakertomuksen mukaan ei saanut ”niin suurta kannatusta jäsenistön taholta”. Syyksi mainittiin ”titkatorimainen isäntä”. Vuonna 1936 yritettiin vielä herätellä uudelleen henkiin ajatusta kunnantyöntekijöiden yhteisestä kesänviettopaikasta, mutta suunnitelmat eivät toteutuneet. Vuosina 1937 – 1939 ammattiosaston kesäkodiksi vuokrattiin talo Ylöjärven Pimeesalmelta. Kesäkotitoiminta oli näin saanut pysyvämpiä muotoja: taloa hoiti 12 – henkinen toimikunta, kalusteet saivat olla paikallaan ja ”palaaminen omille tutuille jäljille kävi mukavasti”. Talon vuokraaja tarkisti vuonna 1938 vuokraa ylöspäin, mutta rahallisista huolista selvittiin kaupungin tuen ansiosta.[17]

Ammattijärjestön otti sisällissodan jälkeen tehtäväkseen ammattiyhdistysliikkeen jälleenrakentamisen. Ammatillisten järjestöjen heikkous oli alhainen järjestäytymisaste ja tilannetta pyrittiin parantamaan koko maassa järjestämällä marraskuussa Ammatillisia valistusviikkoja. Tuolla viikolla valistustyötä tehtiin ammattiosastojen järjestämissä ohjelmallisissa tilaisuuksissa, joissa myös levitettiin usein myös oman liiton tai ammattijärjestön lehtiä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto osallistui valitusviikon tapahtumiin ensimmäisen kerran syksyllä 1923. Osasto järjesti ”jäsenien vastaanottokokouksen” ja työmailla jaettiin lentolehtisiä. Jäseniä yritettiin lisäksi houkutella liittymään luopumalla sisäänkirjautumismaksusta. ”Suurin toivein tämä kokous kutsuttiin, vaan suuriakaan sillä ei saavutettu. Kokouksen läsnäolijat pitivät liittymistä liian äkkipikaisena”, todettiin ammattiosaston vuosikertomuksessa. Vuonna 1924 esitettiin ajatus kolmiliittoon kuuluvien ammattiosastojen yhteisestä valistustilaisuudesta Tampereella. Ajatus kuitenkin raukesi, koska osastot pelkäsivät tilaisuuksista aiheutuvia taloudellisia tappioita. Varovainen ja säästäväinen linja jatkui valistustyössä koko 1920-luvun: varovaisuuteen pakottivat poliittiset olosuhteet, kun taas säästäväisyyteen luonnollisesti ammattiosaston vähäiset taloudelliset resurssit. Ammattiosaston kokouksissa käsiteltiin säännöllisesti joko ammatillisen keskusneuvoston (ammatillisen paikallisjärjestön edeltäjä) tai rakennustyöläisten keskusjärjestön kirjelmiä, joissa kehotettiin tekemään valistustyötä. Kehotuksiin suhtauduttiin usein kielteisesti. Esimerkiksi huhtikuussa 1934 osaston johtokunnan kokouksessa todettiin, että ”mitään suurempia hommia ei kannata pitää, vaan työpaikka akitatsioonia jatketaan. On hyödytöntä tuhlata osaston varoja turhiin tilaisuuksiin.”[18]

Vappu on ollut perinteisesti suomalaisen työväen suuri juhla, mutta juhlaan on liittynyt usein myös vaikeita ongelmia ja ristiriitoja. Työväenliikkeen poliittinen jakautuminen alkoi heijastua 1920-luvulla vappujuhliin ja työväen yhteiset vappujuhlat alkoi muodostua enemmänkin poikkeukseksi kuin säännöksi. Varsinkin suuremmissa kaupungeissa kommunistien peitepuolueet ja sosialidemokraatit pitäytyivät omissa juhlissaan. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto pyrki parhaansa mukaan pysymään etäällä poliittisista intohimoista. Esimerkiksi vuonna 1922 osasto kieltäytyi vapun alla myymästä Sosialistisen työväenpuoleen vappumerkkiä. Sosialistinen työväenpuolue oli yksi kommunistien

Vappukulkue matkalla Pyynikille vuonna 1937. Kuva: E.M. Staff. Tampereen museot.

peitepuolueista, jotka jatkoivat toimintaansa Suomessa sisällissodan jälkeen. Vuodelta 1923 ammattiosaston pöytäkirjoista löytyy maininta, jonka mukaan osasto oli mukana vappukulkueessa. Seuraavana vuonna tilanne olikin jo toinen. Tampereen ja lähiympäristöjen ammattiosaston keskusneuvoston kiertokirjettä vappukulkueeseen osallistumisesta käsiteltiin puolestaan vuonna 1924. Johtokunnan kantana oli, että vappukulkueeseen ei ammattiosastona tultaisi osallistumaan. Omaa jäsenistöä kuitenkin kehotettiin olemaan mukana yksityishenkilöinä. Seuraavana vuonna johtokunta vielä tarkensi vappukulkue päätöstään: kulkueeseen tultaisiin osallistumaan sitten, kun Tampereella järjestettäisiin ainoastaan yksi kulkue. Ammattiosaston toimintalinjaa kuvaa myös osaston toteutumatta jäänyt lippuhanke. Oman lipun hankintaa esitettiin tammikuussa 1925, mutta hanke raukesi jäsenistön vastustukseen. Kokonaan asiaa ei hauduttu, sillä uuden ammattiosaston perustamisen jälkeen vuoden 1931 vappuna perustettiin oma lippurahasto.[19]

1930-luvulla valistustoiminnassa alkoi näkyä selvästi virkistymistä. Osaston oli järjestämässä vuonna 1932 Tampereen Raittiustalossa Valistusjuhlaa, joka liittyi SAK:n valistusviikon tilaisuuksiin. Vuonna 1934 osaston yhteyteen perustettiin myös opintokerho, johon kuului seitsemän jäsentä ja kerho järjesti vuoden aikana 14 opintoiltaa. Valistusjuhlia jatkettiin ja vuonna 1934 Raittiustalon saliin kokoontui noin kolme ja puoli sataa henkeä. Yhdistyksen vanhassa historiikissa mainitaan lisäksi ammattiosaston joulujuhla sekä tilaisuuden mieleenpainuva ohjelma. Tilaisuuteen oli pääsymaksu, mikä ei kuitenkaan ihmisiä selvästikään haitannut. Yleisö oli kolmasosa enemmän kuin valistusjuhlassa. Tarjolla oli mm. joulupukki, näytelmä ja voimisteluesityksiä. Kesäaikaan osaston järjesti jäsenistölleen retkiä. Vuonna 1934 suunnattiin linja-autolla Lahteen ja Kotkaan. Kotkassa tamperelaisia isännöivät paikalliset kunnantyöntekijät ja erityisesti tarjoiluja muisteltiin lämmöllä. Retkeilyt toivat virkistävää vaihtelua työläisten arkeen, mutta retkilläkin muistettiin järjestötoiminnan tärkeys. Tästä hyvä esimerkkinä Turkuun vuonna 1936 suuntautunut retki, jonka yhteydessä turkulaisia tovereita innostettiin siinä määrin, että kaupunkiin perustettiin tämän jälkeen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto. Vuonna 1936 osaston jalkapallojoukkue vieraili Helsingissä ja vastaavasti helsinkiläiset kävivät myös pelaamassa Tampereella. Helsinkiläiset voittivat nämä kamppailut, mutta jotain hyvitystä saatiin kuitenkin voittamalla Tampereen muurareiden joukkue myöhemmin syksyllä.[20]

Enimmäkseen käsipelillä – kunnantöiden hidas koneellistuminen

Vuonna 1944 Tampereen kaupungin eläkkeellä ollutta työnjohtaja Albin Kutvosta haasteltiin Tammerkoski lehdessä. Kutvonen oli työskennellyt kaupungin palveluksessa vuosina 1888 – 1928, joten hänen uransa alkuaikoina työtä riitti mm. kaupungin valaistuksen järjestämisessä. Sähkövalaistuksessa Tampere oli edelläkävijä, sillä olihan Finlaysonin tehtaalla sytytetty vuonna 1882 Suomen ensimmäinen sähkölamppu. Tampere oli myös Suomen ensimmäinen kaupunki, jossa sähkö käytettiin myös katuvalaistuk-

seen. Vuonna 1888 asetettiin koevalaistus, jota pidettiin niin onnistuneena, että kaupunginvaltuusto päätti ostaa välittömästi 30 lamppua katujen valaistukseen. Amerikkalaisen Thomson-Houson sähköliikkeen edustajana Suomessa toiminut Fritz Wilén möi kaupungille tarvittavat laitteet ja samana vuonna aloitti toimintansa Suomen ensimmäinen kunnallinen sähkölaitos. Vähitellen katuvalaistus saatiin ulotettua kaupungin laitapuolille asti ja kaupungin oli huolehdittava lyhtyjen paikoilleen asettamisesta. Kutvosen muistelman mukaan lyhtyjen sytyttämisestä hoitivat urakalla työläisvaimot, jotka tulivat tarpeen mukaan ilmoittamaan myös lyhtyjen rikkoutumisesta tai muista puutteellisuuksista.[21]

Kunnantyöt olivat 1800-luvun lopulla kaupungin rahatoimikamarin puheenjohtajan huolenpidon alla. Töitä ei liiemmin suunniteltu: Työnjohtaja Kutvonen ajeli hevoskyydillä sunnuntai aamupäivisin kaupungilla katsomassa seuraavan viikon työt. ”Työkaluja ei sanottavasti ollut, tilapäiset työmiehet tekivät töitään omilla työkaluillaan. Vakinaisen palokunnan ruiskuhuoneen nurkassa oli kaappi, jossa oli rakennuksille hankittuja työkaluja”, Kutvonen muisteli. Työtä teettivät mm. Kyttälän järjestely ja Armonkallion rakentaminen. Armonkalliolle paalutettiin tontteja kevättalvesta, vaikka lunta oli vielä maassa. Tontit jaettiin arvalla, rahatoimikamarin jäsen kauppias Lindbergin knallihatussa oli ”armolaput”, josta kukin nosti oman tonttinsa. ”Yksinkertaisille ihmisille täytyi näyttää ja selittää tontin rajoja sekä mihin asuin- ja ulkorakennukset oli tehtävä. Koko mäki oli pian täynnä rakennustarpeita, huonekaluja, ruokatarvekirstuja ja keittovehkeitä. Ihmiset rupesivat heti siellä asumaan valmistamissaan lautakopeissa, tekivät työtä yöt, päivät, pyhät ja arjet”, Kutvonen muisteli viisikymmentä vuotta myöhemmin. Kyttälän kaupunginosan rakentamisen johdosta valmistettiin pääliikenteelle kadut ajokuntoon Hämeen- ja Viinikankadulle. Maaleikkaukset tehtiin urakalla, kiinteinä kuutioina. Kovan saven irrottamisesta ja poisviennistä maksettiin 80 penniä kuutiolta. Täytehiekkaa kuljetettiin hevosella ja hevosmiehen palkaksi tuli kolme markkaa talvipäiviltä ja neljä markkaa kesäpäiviltä. Hämeenkatu avattiin liikenteelle kesällä 1892. Sitä ennen kuorittiin liika maa syvältä ja tilalle tuotiin pohjasoraa. Kaikki tehtiin kuormakaupalla, 25 tai 30 penniä kuormalta. Tämän jälkeen suoritettiin katujen kiveäminen.

1920 – luvulle tultaessa työmenetelmät eivät olleet paljoakaan muuttuneet. Muutoksena oli se, että nyt kaupungin palveluksessa oli omia työmiehiä eikä töitä teetetty ulkopuolisilla. Maarakennuksilla käytössä olivat rautakanki, lapio, hakku, maakiila, leka sekä rautapyöräiset kottikärryt. Yleisimpänä kuljetusvälineenä oli hevonen joko rattaiden tai reen kanssa. Paikallisesti raskaita kuormia siirreltiin vorokeilla eli pystykelalla. Toista nostolaitetta kutsuttiin harakaksi ja kyseessä oli eräänlainen nosturin prototyyppi. Se liikkui kiskoilla miesvoimin ja sillä nostettiin paikasta toiseen raskaita kuormia. Jos nosturin nokassa oli liikaa painoa, alkoi laite nyökyttelemään kuin harakka, mistä se oli nimensä saanut. Ensimmäisiä koneita kaupungin työmailla oli höyryvoimalla toiminut ”lokomobiili”, johon oli sijoitettu suuri katujen ja maanteiden tasaamiseen käytetty jyrä. Jyrän käyttöön tarvittiin

kaksi miestä. Vuonna 1930 höyryjyrästä riisuttiin jyrä pois ja kaupungille ostettiin ensimmäinen moottorijyrä. Lokomobilia käytettiin vielä 1930-luvun lopulla veden lämmitykseen mm. Pyynikin vesisäiliön ja Viinikan maantiesillan rakennustyömailla.[22]

Naistenlahden kallioleikkaustyömaalla aloitettiin vuonna 1925 työt kaupungin ensimmäisillä ilmaporakoneilla. Poranterät olivat taottua hiiliterästä, 50-luvulla siirryttiin käyttämään kovametallisia poranteriä. Ensimmäinen henkilöauto ostettiin Tampereen kaupungille vuona 1926, se oli rättikattoinen Chevrolet. Auto oli käytössä kymmenen vuoden ajan, minkä jälkeen se vaihdettiin käytettyyn vuoden 1930 Chevroletiin. Ensimmäiset kaksi kuorma-autoa olivat Mannesman ja Benz-merkkisiä. Mannesman-kuorma-autojen lehtimainoksissa jopa hyödynnettiin tietoa, että kuorma-autoja oli Tampereen kaupungin käytössä. 1930-luvulla hankittiin myös kaksi T-mallin Fordia eli ”hoppaa”. Toisesta näistä autoista piti tulla kasteluauto puhdistustoimelle ja muutostyötä yritettiinkin tehdä kaupungin verstaalla, mutta se ei ottanut toimiakseen. T-Ford mallisen kuorma-autoissa oli sekä kiinteitä lavoja että myös käsin väännettäviä kippilavoja. 1930-luvulla oli usein tapana, että kaupungin verstaalla parannettiin heikoiksi osoittautuneita autojen ominaisuuksia. Myös käyttöohjeissa saattoi olla epäselvyyttä. Vuonna 1930 ostettiin kaksi Lokomon valmistavaa ilmapuristinta, jotka oli varustettu Turussa valmistetuilla Andros-moottoreilla. Koneiden piti käydä naftalla, mutta eipähän ottanut käydäkseen, vaikka kuinka yritettiin. Kun polttoaine vaihdettiin petroliin, niin johan alkoi käydä. Kaupungin teitä huoltamaan saatiin vuonna 1936 tiehöylä ja tiehöylät vähitellen syrjäyttivät hevosten vetämät lanat ja aurat. Hevosten vetämät katuharjat vaihtuivat koneellisiin 50-luvulla.

Vuonna 1930 valmistui kaupungin ensimmäinen puolikunnallinen asuintalo Pyynikintori 4 – 6. Talon rakennusaineina oli tiili ja betoni ja rakennustyömaan ainoat koneet olivat betonimylly ja hissi. Hissillä nostettiin betoni kerroksiin, joissa kärrärit työnsivät raskaat kuormat oikeaan työkohteeseen. Toisella hissillä nostettiin tiiliä, kun taas kahteen alempaan kerroksiin tiilet kannettiin yksiomaan ihmisvoimin. Samoin täytyi kantaa puutavara, vain ylempiin kerroksiin laudat kuljettiin hissillä. Talonrakennustyömaalla saattoi hääriä 50 – 60 työmiestä- ja naista. Rakennustyöt aloitettiin montusta, jonka miehet kaivoivat omilla työkaluillaan, kuten tuolloin vielä oli tapana. Kaikkiaan työmaila saattoi olla kaksikymmentäviisi eri alan työntekijää. Ensinnäkin sekatyömiehet, joista myöhemmin käytettiin nimitystä aputyömiehet. Apuna olivat myös tiilenkantajat, jotka olivat nuoria poikia tai naisia. Kirvesmiehet jakaantuivat laudoitus-, tellinki- ja pislaakiporukoihin. Puuseppä eli kaidemies teki paikan päällä kaiteiden puuosat. Viimeistä tunnettua kaiteidentekijää sanottiin Tampereella Käsipuu-Niemiseksi. Betoniporukka koostui mylläristä, kahdesta apulaisesta, kärräreistä, tamppareista sekä kivikiilojen kantajista. Rakennustyön edetessä työhön pääsivät vuorollaan raudoittajat, putki- ja sähkömiehet, puhelinasentajat, maalarit, muurarit, rapparit, vinssimiehet, lattia eli sementtimiehet, askelmiehet, kivimiehet sekä eristäjät. Rakennustyömaata johti kaksi rakennusmestaria

sekä ”kymppi” eli työnjohtaja. Naiset työskentelivät rakennustyömailla siivoojina ja laastinkantajina. Laastinkantajan työ oli fyysisesti raskasta ja samalla naiset joutuivat usein sietämään epäasiallista kielenkäyttöä.

Rakennustyö oli raskasta ja usein vaarallistakin, mutta työntekijöiden keskuudessa pidettiin yllä vireää kilpailu- ja urheiluhenkeä. Kilpailuja järjestettiin mitä erilaisimmissa ennätyksissä ja työtempuissa. Samaisella Pyynikintorin rakennustyömaalla tehtiin mm. tiilenkannon epävirallinen Tampereen ennätys. Tiilipoika Jussi Siljamäki löi litran pirtua siitä, että vie kerralla toisen kerroksen telineille 70 tiiltä. Jussi vei lopulta 73 tiiltä, joista yksi painoi 4,5 kg. Toinen tiilipoika, Jussi Salminen, omisti kalkkitiilien kantoennätyksen, 55 kappaletta 5,5 kilon tilliä. Näiden ennätysten merkitystä lisää vielä se, että tuollaisen tiilimäärän latominen tiilipukkiin on jo sinällään melkoinen taidonnäyte. Kirvesmiehet saattoivat puolestaan kilpailla siitä, kuka lyö viiden-kuuden tuuman naulan tuuman vahvuisen laudan lävitse paljain käsin.

Kesäinen Hämeenkatu 1930-luvulla. Kuva: Aarne Pietinen. Museovirasto.

Härmälän lentokenttää rakennetaan valtion varatyömaana vuonna 1932. Kuva: Veikko Kanninen. Tampereen museot.

III KANSANRINTAMASTA TALVISOTAAN 1936 – 1939

Ilmapiiri muuttuu

1930-luvun puolivälissä poliittiset ja yhteiskunnalliset muutokset alkoivat helpottaa työväestön ja työväenliikkeen olosuhteita ja parantaa toimintaedellytyksiä. Syvä lama alkoi taittua ja taloudellinen noususuhdanne alkoi lisätä mm. suomalaisen puutavaran ja paperin kysyntää Euroopassa. Vuonna 1936 vientiteollisuus ylitti vuoden 1929 tuotantoennätykset. Talouden nousukausi jatkui voimakkaana 1930-luvun lopulle saakka, mikä heijastui vähitellen myös työttömyystilastoihin. Vuosikymmenen puoliväliin mennessä pitkäaikaistyöttömyys oli lähes kokonaan taaksejäänyttä elämää, mutta kausityöttömyyttä esiintyi edelleen esimerkiksi rakennusalalla. Työväestön reaaliansiot saavuttivat lamaa edeltäneen tason vuonna 1936. Myös

sisäpolitiikassa puhalsivat muutoksen tuulet. Sosialidemokraatit menestyivät hyvin vuosien 1933 (12 lisäpaikkaa) ja 1936 (5 lisäpaikkaa) eduskuntavaaleissa, mutta presidentti Svinhufvud kuitenkin kieltäytyi vielä hyväksymästä sosialidemokraatteja hallitukseen. Vuoden 1937 presidentinvaalit voitti Maalaisliiton ehdokas Kyösti Kallio, mikä avasi sosialidemokraateille tien ministeripaikoille. Muodostettiin SDP:n ja maalaisliiton punamultahallitus. Tämä vapautti Suomen poliittista ilmapiiriä, mikä näkyi mm. ammattiliittojen jäsenmäärän vahvistumisena. SAK:n jäsenmäärä kääntyi nousuun ja paikallisissa ammattiosastoissa uskaltauduttiin jälleen aktiivisempaan toimintaan. Työehtosopimuksien vastustamista työnantajat eivät kuitenkaan vielä olleet unohtaneet.

1930-luvun puolivälissä sosialidemokraattisessa puolueessa huolta herätti kommunistien omaksuma kansanrintama-taktiikka. Neuvostoliiton johtama kommunistinen internationaali Komintern oli kesällä 1935 hyväksynyt uuden taktiikan, jonka tarkoituksena oli koota kaikki vasemmistolaiset voimat fasisminvastaiseen taisteluun. Kommunisteja rohkaistiin osallistumaan kaikkeen työväenliikkeen julkiseen toimintaan, vaikka järjestöt olisivatkin sosialidemokraattien johtamia. Kehotus näkyi suomalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä jäsenmäärän kasvuna, esimerkiksi Tampereella työntekijöitä liittyi runsaasti metalli-, rakennus – ja metsäteollisuuden alan ammattiosastoihin. Vuonna 1935 metallityöväen ammattiosastossa jäseniä oli 477 ja vuoteen 1938 mennessä jäsenmäärä oli kasvanut 1 170:een. Kommunistien mukaantulo ammatillisiin järjestöihin ei arjen tasolla merkinnyt suurtakaan mullistusta. Kommunistit pyrkivät korostamaan omassa järjestötoiminnassaan aatteellista kasvatustyötä ja luokkatietoisuutta. Muutoksen merkkinä sosialidemokraattien mielipiteistä poikkeavat näkemykset tuotiin aiempaa rohkeammin esille. Tilanne näkyi myös Tampereen ammatillisessa paikallisjärjestössä, jossa sosialidemokraattijohto ryhtyi ”palauttamaan luottamusta järjestöön”. Kommunistien toimintaa yritettiin valvoa tehokkaammin ja aktiiveja kehotettiin keskittymään yksinomaan järjestön sääntöjen mukaiseen toimintaan.[1]

Työväen järjestäytymisaste reagoi olosuhteiden muutoksiin herkästi. Ammattijärjestön jäsenmäärä oli korkeimmillaan vuonna 1928, jolloin ammattiliitoissa oli yhteensä yli 90 000 jäsentä. Tämä ennätys ylitettiin seuraavan kerran vasta vuonna 1944. Laman, poliittisten ristiriitojen ja oikeistosuuntauksen käynnistämä järjestäytymisen romahdus oli jyrkkä: vuoden 1930 lopussa lakkautusuhan alla toimineeseen Ammattijärjestöön kuului enää vajaat 55 000 henkilöä. Joillakin paikkakunnilla ammattiyhdistystoiminta keskeytyi kokonaan, mikä luonnollisesti laski rajusti liittojen jäsenmääriä. Kuntatyöväen liiton toiminnan alkaessa siihen kuului 10 ammattiosastoa, joissa jäseniä oli noin 450. Järjestäytyminen vahvistui hitaasti ja vuoden 1935 edustajakokouksessa liiton puheenjohtaja Heikki Puukko pohti tilannetta: ”Suurin osa kunnan työntekijöistä on ollut välinpitämätöntä tai suorastaan epätoivoista aseman johdosta, joskin tähän on myöskin osaltaan vaikuttanut se, että valtiollinen elämämme on kulkenut enempi taantumuksen merkeissä.” Poliittiset ristiriidat ja taloudellinen epävarmuus oli syönyt järjestäytymisen

pohjaa. Jonkinlaista edistystä kuitenkin tapahtui: vuoteen 1935 mennessä liiton jäsenmäärä oli noussut reiluun 1 800. Taloudellisesti kuntatyöväen liitto oli heikko ja niinpä se oli turvauduttava Ruotsin, Norjan ja Tanskan kunta-alan liittojen avustuksiin.[2]

SAK:n jäsenmäärässä tapahtui käänne jo vuonna 1934, jolloin keskusjärjestöön kuului 16 liittoa ja hieman yli 27 000 jäsentä. Neljä vuotta myöhemmin liittoja oli 19 ja jäseniä noin 70 000. Kuntatyöväen liitto oli 1930-luvulla SAK:n nopeimmin kasvava liitto: sen jäsenmäärä viisinkertaistui neljässä vuodessa ja kasvu jatkui vahvana aina vuoteen 1939 saakka. Vuonna 1938 kuntatyöläiset olivat SAK:n neljänneksi suurin liitto metalli-, rakennus- ja puutyöväen liittojen jälkeen. Vuonna 1939 kuntatyöväenliitossa oli 5 800 jäsentä. Paikallisia ammattiosastoja oli vuoden 1935 lopussa 21 kappaletta ja vuoden 1939 loppuun mennessä ammattiosastoja oli jo 48. Järjestöt toimivat 23 eri paikkakunnalla.

Kuntatyöväen järjestäytymiseen oli vaikuttamassa mm. kaupunkien ja kuntien taloustilanteen helpottuminen. Kuntien töitä oli teetetty lamavuosina väliaikaistyövoimalla tai jopa hätätöinä. Nyt vakinaisesti palkattujen työntekijöiden määrä lisättiin. Tampereella aloitettiin mm. linja-autoaseman ja keuhkotautiparantolan rakentaminen. Muita työkohteita olivat mm. Kaupinojan pumppuaseman saostusaltaiden rakentaminen sekä Nekalan siirtolapuutarha-alueen kunnostustyöt. Kaupunki palkkasi hankkeita varten lisää rakennustyöläisiä ja vuonna 1935 kaupunki olikin Tampereella rakennusalan suurin työnantaja. Kaupungin rakennuksilla työskenteli ajankohdasta riippuen 550 – 740 työntekijää. Huomattava osa näistä oli luonnollisesti kausityöläisiä. Työttömyys ei enää entiseen tapaan uhannut ja työnantajillakaan ei ollut enää samanlaisia mahdollisuuksia rajoittaa ammatillista järjestäytymistä. Kunta-alalla poliittinen syrjintä ei myöskään ollut koskaan niin räikeää kuin esimerkiksi vientiteollisuudessa. Tampereen kunnantyöntekijöiden jäsenmäärä kasvoi eniten vuonna 1937, jolloin osastoon liittyi 113 uutta jäsentä.[3]

Tampereen funktionalistista tyyliä edustanut linja-autoasema valmistui vuonna 1938. Rakennustöissä oli runsaasti kunnantyöläisiä. Tampereen museot.

Poliittinen jako johtaa kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön perustamiseen

1930-luvulla Tampereen kaupungin palveluksessa olleet työntekijät olivat järjestäytyneet kolmeen ammattiosastoon: kunnantyötekijöiden-, viran- ja toimenhaltijoiden osastoihin – ja vuodesta 1937 lähtien myös nuohoojien ammattiosastoon. Osastot olivat järjestäneet jo 1920 – luvun lopulla yhteistä toimintaa esimerkiksi erilaisten valistustilaisuuksien muodossa ja viettämällä yhteisiä joulujuhlia. Kunnantyöntekijät osallistuivat myös yhdessä SAK:n ja liiton järjestämille kursseille. Yhteistä kesäkotitoimintaakin oli yritetty viritellä, mutta tässä yhteistä säveltä ei enää löytynyt.

Vuonna 1934 herätettiin henkiin vanha ajatus yhteistoiminnan lisäämisestä, mutta taustalla vaikutti jälleen myös poliittisia syitä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastolla oli vaikea suhde vasemmiston johtamaan Tampereen ammatilliseen paikallisjärjestöön. Marraskuun 14. päivä kutsuttiin koolle Tampereen Kunnantyöntekijäin Keskustoimikunnan perustava kokous. Viran- ja toimenhaltijoiden ammattiosasto ei ollut lähettänyt kokoukseen edustajiaan, joten paikalla olivat kunnantyöntekijöiden lisäksi Rantaperkiön Sekatyöväen osaston edustajat. Näiden kahden osaston päätöksellä perustettiin keskustoimikunta, jonka ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Oskari Kangas. Keskustoimikunnalla oli vahvat yhteydet kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon, sillä järjestöissä toimi samoja luottamushenkilöitä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston suhtautuminen uuteen yhteistyöjärjestöön ei ollut kuitenkaan yksimielinen. Asiaa käsiteltiin vuoden 1935 vuosikokouksessa ja keskustoimikunnan perustaminen hyväksyttiin vasta äänestyksen jälkeen. Paikalla olleista 35 kannatti perustamista ja 14 vastusti. Vastustajien mielestä kunnantyöntekijöiden yhteistyöjärjestö oli tarpeeton, koska toimihan paikkakunnalla jo ammatillinen paikallisjärjestö. Toisaalta hankkeen poliittiset tavoitteet oli helppo huomata: paikallisjärjestön toiminta ei tyydyttänyt sosialidemokraatteja ja siksi haluttiin vahvasti oman sosialidemokraattien johdossa olleiden ammattiosastojen yhteistoimintaa. Samalla haluttiin heikentää kommunistien peitejärjestöksi luisuneen paikallisjärjestön vaikutusvaltaa.

Vuoden 1935 aikana keskustoimikunnassa keskityttiin ennen kaikkea vapaa-aikaan ja valistukseen. Juhannuksena tamperelaiset saivat vieraakseen Kotkan kunnantyöläisiä ja keskustoimikunta isännöi vierailua. Kotkalaisia opastettiin mm. kaupungilla, Hatanpään sairaalassa, kunnalliskodissa ja sähkö- ja vesilaitoksella. Juhannusjuhlia vietettiin Viikinsaaressa, joka oli tamperelaisen työväen perinteikäs kesänviettopaikka. Kaupunki tuki näkyvästi tukemassa järjestön toimintaa, esimerkiksi kotkalaisten vierailun järjestelyä tuettiin rahallisesti ja kaupunkia oli esittelemässä kaksi kaupunginhallituksen jäsentä. Tamperelaisilla kunnantyöntekijöille Keskustoimikunta järjesti puolestaan samana kesänä Viipurin retken ja muistitiedon mukaan ”retki oli suurenmoinen”. Kunnantyöntekijöiden yhteiseen joulujuhlaan pääpuhujaksi saatiin puolestaan kunnantyöntekijöiden liiton puheenjohtaja Henrik (Heikki) Puukko.[4]

Viran- ja toimenhaltijat liittyivät Keskustoimikuntaan vuonna 1936

ja näin kaikki kolme tamperelaista kunnantyöntekijöiden ammattiosastoa olivat mukana yhteisen järjestön toiminnassa. Keskustoimikunta oli kuitenkin edelleen rekisteröimättä ja jäsenmäärän nopeasti kasvaessa päätettiin pikaisesti huolehtia tämänkin asia kuntoon. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa asiaa käsiteltiin joulukuussa ja tälläkin kertaa keskustelussa kuultiin soraääniä. Joidenkin jäsenten mielestä keskusjärjestö tulisi toimimaan samalla toimialalla kuin Paikallisjärjestö, joten järjestöstä aiheutuisi yksinomaan ylimääräisiä kuluja. Toisaalta paikallisjärjestössä oli tapahtunut vuoden 1936 aikana muutoksia ja järjestön vuosikokouksessa oli luvattu ”ottaa päämääräksi järjestön luottamuksen palauttaminen”. Kunnantyöntekijöiden kokouksessa äänestettiin jälleen keskusjärjestöstä ja tulos oli tällä kertaa selkeämpi, mutta toisaalta on huomattava osan jäsenistön passiivisuus. Paikalla olleesta 59:stä jäsenestä äänioikeuttaan käytti 45 ja heistä 33 kannatti keskusjärjestön perustamista. Sosialidemokraattien asema kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa oli vahvistunut ja luultavasti osa osastoon liittyneistä kommunisteista ei halunnut enää ottaa kantaa järjestökysymykseen. Tämän päätöksen jälkeen Tampereen Kunnantyöntekijäin Keskusjärjestö voitiin rekisteröidä ja virallisesti sen toiminta alkoi vuoden 1937 alusta. Keväällä 1936 Paikallisjärjestö oli aloittanut toimet, joilla pyrittiin vahvistamaan kaikkien työläisten luottamusta järjestöön. Tämä ei kuitenkaan enää estänyt kuntatyöväen keskusjärjestön perustamista.[5]

Mikä oli sitten uuden keskusjärjestön merkitys: järjestön säännöissä toiminta rajattiin yhteistoiminnan kehittämiseen, tiedotus- ja opintotyöhön, jäsenhankintaan sekä virkistystoimintaan. Työehtosopimuksiin järjestö pystyi vaikuttamaan ainoastaan välillisesti. Erityisen tärkeänä pidettiin järjestäytymisen vahvistamista ja kunnantyöntekijöiden kohdalla kehitys näytti hyvältä. Esimerkiksi vuonna 1937 kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon liittyi 113 uutta jäsentä, kokonaisjäsenmäärän ollessa 359. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto oli kuntatyöväenliiton toiseksi suurin osasto, suurempi oli vain Helsingin osasto 19. Keskusjärjestö joutui ensimmäiseen suuren koitokseen kesällä 1937 Kunnantyöntekijöiden valtuutettujen ja kutsuvieraiden kokoontuessa Tampereelle liittojuhliin. Juhlia varten tehtiin suuri määrä talkootyötä, mikä käytännössä mahdollisti koko suurtapahtuman järjestämisen. Suuret joukkokokoukset järjestettiin Pyynikin urheilukentällä sekä pienimuotoisemmat tilaisuudet olivat Työväentalon suojissa. Liittojuhlien pääjuhlaan kokoontui 700 henkeä ja tilaisuuden alkua varjostanut sadekin taukosi juuri sopivasti työväenyhdistyksen soittokunnan aloitettua oman osuutensa. SAK:n puheenjohtaja Edvard Huttunen käsitteli juhlapuheessaan kunnantyöläisten järjestäytymistä ja liiton toimintaa. Uusi liitto oli perustettu vielä epäilevissä tunnelmissa, mutta viisivuotinen toiminta-aika oli osoittanut liiton elinvoimaisuuden. Liitto oli vaurastunut ja ohittanut jo monien vanhempienkin ammattiliittojen jäsenmäärän. Tilaisuuden muusta ohjelmasta Kansan Lehdessä mainitaan mm. näyttelijä-ohjaaja Edvin Laineen lausuntaesitys, Tampereen Ammatillisen Paikallisjärjestön lausuntakuoron voimakas esitys ja Ruotsin Kunnantyöntekijäin liiton

puheenjohtajan esittämä skandinaavisten tovereiden tervehdys Suomen kunnantyöntekijöille.[6]

Katukivien asennusta Hämeenkadulla 1960-luvun alussa. Kuva: Erkki Kivi. Tampereen museot.

Miehet ilman paitaa – kadunlaskijoiden ammattikunta Tampereella

”Kesäinen helle porottaa. Aurinko paistaa miesten paljaisiin selkiin. Selät hiestä kiiltäen asettavat kiven toisensa viereen, nopeassa tahdissa.” Näin kerrotaan kadunlaskijan työstä Tampere Seuran Tammerkoski lehdessä vuonna 1964. Kadunlaskijoiden ammattikunta muodosti kaupungin järjestyssäännössä poikkeuksen, sillä ilman paitaa ei saanut kaupungilla vielä 50-luvullakaan näyttäytyä. Poliisinkin mielestä se oli kesän varma merkki, kun ”katuryssä” oli ilman paitaa.

Venäläiset kadunlaskijat aloittivat 1800-luvulla Tampereen katujen kiveämisen, mistä ”katuryssä” nimityskin on saanut alkunsa. Venäläiset yrittäjät tekivät töitä urakoina ja työntekijöitä tuotiin mm. Venäjältä ja varsinkin Latviasta. Työmiehet värvättiin puoleksi vuodeksi ja tuolta ajalta maksettiin palkkaa 10 ruplaa, minkä lisäksi sai asunnon ja ruoan. Apumiehet joutuivat olemaan työssä pelkällä ”mahapalkalla”. 1900-luvun alussa Tampereella aloitti ensimmäisiä paikallisia ”katuryssiä” ja vuoden 1918 jälkeen työ siirtyi kokonaan omien miesten tehtäväksi. Monista venäläisten urakoissa työskennelleistä miehistä

tuli kaupungin vakinaisia kadunlaskijoita ja ryhmän miesluku kasvoi jatkuvasti. Töitä oli paljon. Parhaimmillaan kaupungin palveluksessa oli 30 kadunlaskijaa. Lisäksi kadunlaskijat saivat pestata omia apumiehiä, ja määrätä jopa heidän palkkansa. Ainakin tamperelaisten mielestä paikkakunnan kadunlaskijat olivat maan parhaimmistoa. Ammattitaito säilyi hyvin, sillä kadunlaskijoiden apumiehet oppivat ammattimiesten vanhat konstit.

Kadunlaskijan työ oli raskasta ja työ tehtiin kesäaikana, usein kuumalla säällä. ”Takaperin kontaten, säkkiräsy polvessa ”katuryssä” tekee työtään. Oikeassa kädessä pieni kauha, jolla kopsauttaa tilan kivelle, jonka vasen käsi on valinnut samanaikaisesti takana olevasta. Kivi paikoilleen oikeaan asentoon, epäröimättä. Nyt on oikeaan käteen ilmaantunut ”moskula”, jolla kivi lyödään kiinni. Työn täydentää apumies, lyöden raskaalla juntalla kivet kireään ja lopulliseen korkeuteensa”. Talvisin kadunlaskijat työskentelivät kivenhakkaajina. Tammerkoski-lehden artikkelin mukaan, ammattiryhmä oli varmaankin ainoa, jota veronmaksajat eivät kunnantyöläisistä puhuessaan arvostelleet. Kadunlaskijat tunnettiin myös sanavalmiina ja auttavaisina työmiehinä, jotka joutuivat usein puheisiin ohikulkijoiden kanssa. Maalta saapunut vierailija saattoi kysyä, että ”missäs se Liljeruusin lankakauppa mahtaa olla?”. Kieltolain aikaan janoinen maalaismies saattoi pysähtyä ja kysyä, että ”mistäs saatais lekka pirtua, voisitteks neuvoo.” Ja tottakai kadunlaskija neuvoi oikeaan paikkaan.

Kerrotaan myös seuraavanlaista tarinaa: Porukka oli korjaamassa Keskustorin katuosuutta ja työpaikka oli eristetty estepukeilla. Edes jalankulkijat eivät saaneet siitä kulkea. Eräänä päivänä kaksi miestä astelee Hämeenkadulla ja toinen heistä nostaa estepukin sivuun tarkoituksenaan kävellä työmaan poikki. Lähinnä ollut kadunlaskija huomasi tilanteen ja sanoin, että ”ei se mikään veräjä ole, mitäs te täällä teette.” Kadunlaskija lisäsi vielä kiukkuisena: ”Ne pukit on sitä varten, ettei tästä kuljeta, jos ei oo meille asiaa. Kiertäkää vaan sieltä mitä toisetkin. Herrat sattuivat olemaan korkea poliisiupseeri ja tuomari. Seuraavan kerran herrat noudattivat tarkasti saamaansa ohjeistusta.

Huomattava osa Tampereen kaduista oli kivetty jo ennen itsenäistymistä, mutta oli paljon vielä kiveämättäkin ja vanhoja teitä täytyi säännöllisesti myös korjata. Venäläiset kadunlaskijat kivettivät mm. suurimman osan keskikaupungin kaduista sekä Amuria ja Tammelaa. Keskikaupungin suurin kiveämätön alue oli 20-luvulla Rongankadusta alkava ja Kastinsiltaan päättyvä suikale. Tamperelaisten kadunlaskijoiden vaativimpia töitä on ollut kaupungin halkaisevan valtaväylän kiveäminen

graniittisilla noppakivillä. Väylä alkoi Itsenäisyydenkadulta, levittäytyen välillä asema-aukioksi, jatkuen Hämeenkatua pitkin aina Pyynikintorille saakka. Hämeenkadun päällystämistä aloitettiin jo 1920-luvulla ja viimeinen osuus, Keskustorin eteläosa valmistui vuonna 1952. Asfaltti alkoi vähitellen syrjäyttää kenttäkiven ja työhön oli tullut uusi ammattiryhmä, ”pikimiehet”. Päätös kaupungin katujen asfaltoimisesta tehtiin valtuustossa jo 1930-luvulla, mutta sota kuitenkin esti päätöksen laajemman toteuttamisen. Kaupungin valtaväylä on silti saanut pitää graniittipeitteensä.

Lähde: Erkki Kivi, Tampereen katujen kiveäminen ja kadunlaskijain häviävän ammattikunnan vaiheita. Tammerkoski-lehti 8 /1964.

Edunvalvonta ennen talvisotaa – kivimiehet liittyvät ammattiosastoon

Paikallinen neuvottelutoiminta alkoi laman päätyttyä Tampereella helpottua. Vuonna 1935 osasto pystyi neuvottelemaan uuden työehtosopimuksen, joka toi työntekijöille tuntuvat palkankorotukset. Sopimuksella oli myös pitkäaikaisempia vaikutuksia, sillä ensimmäistä kertaa sopimus koski kaikkia Tampereella toimineita kuntatyöväen liiton ammattiosastoja. Vuonna 1936 osasto neuvotteli puolestaan pitkään kaupungin hevosmiesten palkkojen korjaamisesta ja lisäksi tehtiin kadunlaskijoiden töiden hinnoitteluesitys. Hevosmiesten palkat saatiin korjattu liiton tuella, mutta kadunlakaisijoiden palkka-asia ei edennyt. Liittotoimikunta halusi siirtää asian seuraaviin työehtosopimusneuvotteluihin. Toimintapa on ymmärrettävä, sillä vasta kehittymässä olevaa sopimusjärjestelmää ei haluttu missään vaiheessa vaarantaa.[7]

Kunnantyöntekijöiden liiton piirissä oli vuonna 1936 voimassa vain kaksi työehtosopimusta, Tampereella ja Kotkassa. Monilla paikkakunnilla porvarienemmistöiset kaupunginvaltuustot ryhtyivät vastustamaan kunnantyöntekijöiden työehtosopimuksia. Esimerkiksi Jyväskylässä kaupunki ilmoitti vuodenvaihteessa 1936, että työntekijöiden kanssa vuonna 1931 tehtyä työehtosopimusta ei enää uusittaisi. Paikallinen ammattiosasto ja liitto yrittivät vaikuttaa asiaan, mutta kaikki pyrkimykset torjuttiin. Jyväskylän kaupungin työntekijät käynnistivät myöhemmin samana vuonna palkkaliikkeen, joka johti lopulta vuoden 1938 kesällä kuusi viikkoa kestäneeseen lakkoon. Jyväskylän työtaistelu oli ensimmäinen lakko kuntatyöväen liiton piirissä ja vasta sen jälkeen Jyväskylän kunnantyöntekijät saivat uuden työehtosopimuksen.[8]

Myös Helsingissä edunvalvontatyö oli osoittautunut vaikeaksi. Kesäkuussa 1934 Helsingin kaupungille oli esitetty työehtosopimusneuvottelujen aloittamista, mutta asia edistynyt. Erilaisten viivyttelyjen jälkeen neuvottelut katkesivat keväällä 1935 ja lopulta Helsingin kaupunginhallitus kieltäytyi kokonaan neuvottelemasta valtakunnallisen liiton ja irrallisten osastojen

Kaupungin kiviveistämöllä 1940-luvulla. Tampereen museot.

kanssa. Lopulta helsinkiläiset jäivät kokonaan ilman sopimusta ja liiton toimintakertomuksessa harmiteltiin kaupungin viranomaisten mukautumista työnantajaliittojen kehotuksiin karttaa työehtosopimuksia. Tällaiset tapahtumat olivat omiaan murentaan kuntatyöntekijöiden liitossa virinnyttä optimismia. Aiemmin oli näet uskottu kuntien toimivan työehtosopimuksissa esimerkkinä yksityisille työnantajille.[9]

Tampereen kunnantyöntekijöiden neuvottelutoiminta näyttää 1930-luvun puolivälin jälkeen jo varsin vakiintuneelta, mikä oli muihin kaupunkeihin hyvin edistyksellistä. Tämä näkyi mm. ammattiosaston jäsenmäärässä: vuonna 1937 osastoon saatiin liittymään 113 uutta jäsentä ja vuoden lopulla kokonaisjäsenmäärä oli 359. Vuoden 1937 työehtosopimusneuvotteluissa ammattiosasto tavoitteli 15 - 20 prosentin suuruisia palkankorotuksia, sillä entisessä sopimuksessa määriteltyjä palkkahinnoitteluja aivan liian alhaisina. Pitkiksi venyneiden neuvottelujen aikana vaatimuksesta jouduttiin tinkimään ja lopulta sovittiin 10 – 15 prosenttia. Kunnantyöntekijöiden keskuudessa tulosta pidettiin kuitenkin olosuhteisiin nähden tyydyttävänä. Sekatyömiesten palkat saatiin nousemaan 7 – 7,50 markkaa, mikä liiton yksi parhaimmista kuntien palveluksessa olleiden sekatyömiesten tuntipalkoista. Vuoden aikana pyrittiin myös vaikuttamaan muutenkin kunnantyöläisten asemaan kaupungin palveluksessa. ”Kadunlaskijain ja sepelikoneen työläisten vakiinnuttamisasia” eli näiden työntekijöiden työn vakinaistaminen oli esillä, millä haluttiin vaikuttaa yleiseen kausityöttömyyteen. Pimeään talviaikaa ulkotyössä oli usein käytössä lyhennetty työaika, mikä tarkoitti myös pienempää palkkaa. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto ehdotti lyhennettyä työaikaa täydellä palkalla, mutta esitys johti lopulta täyden työajan käyttöönottoon monilla kaupungin työmailla. Työnjohdon taholta esitettiin myös vuoden aikana useita kertoja palkanalennuksia vedoten muun muassa työntekijän ikääntymiseen. Neuvotteluilla nämä vähennykset onnistuttiin pitämään pieninä kun taas voittopuolelle voitiin merkitä luistinradan työläisten viikkoansioiden korottaminen 30 markkaan.[10]

Vuosi 1937 oli kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenkehityksen kannalta hyvin myönteinen vuosi. Osastoon saatiin 96 uutta jäsentä ja eronneita oli ainoastaan kahdeksan. Osaston jäsenmäärä oli 359, joista 310 oli miehiä. Toimintakertomuksessa hyvää järjestäytymiskehitystä on tulkittu oikein taloudellisen nousukauden ansioksi. Varmuus työpaikan säilymisestä helpotti epäilemättä myös jäsenmaksujen maksamista. Samanaikaisesti osaston taloustilanne oli vahvistunut. Jäsenmaksut kerättiin entiseen tapaan, ”kantomiesten” välityksellä työpaikoilla. Toimistovälineiden hankkimiseksi järjestettiin arpajaiset, joissa myytiin markan hintaisia arpoja kaikkiaan 2 000 kappaletta. Arpajaisten tuloksella osastolle ostettiin oma arkistokaappi sekä kirjoituskone. Myös urheilutoimintaa järjestettiin, lähinnä työhuonekuntien välillä. Tampereen työläisten talviurheilupäivillä kunnantyöntekijöiden joukkue saavutti hiihdossa ensimmäisen sijan ja sai vuodeksi haltuunsa Kansan Lehden kiertopalkinnoksi lahjoittaman öljyvärimaalauksen. Kunnantyöntekijät olivat aktiivisesti mukana myös Keskusjärjestön järjestämissä urheilukilpailuissa. Vapaa-aikatoimin-

nan ohella tarjolla oli myös ohjelmallisia kokouksia. Lisäksi ammattiosaston jäseniä oli mukana Keskusjärjestön opintokerhossa, jossa opiskeltiin ammattiyhdistystietoa.[11]

Vuonna 1938 kerätty, liiton toimintakertomuksessa julkaistu palkkatilasto antaa hyvän kuva Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston edunvalvontatyön onnistumisesta. Monien työntekijäryhmien palkat olivat selkeästi maan keskitason yläpuolella. Esimerkiksi vanhemmat putkimiehet ansaitsivat Tampereella 10,50 – 12 markkaa tunnilta kun taas Lahdessa, Vaasassa ja Lappeenrannassa palkat olivat 6 – 7 markan paikkeilla. Lähimmäs tamperelaisten putkimiesten ansioita päästiin Oulussa, jossa tuntipalkka oli 10 markan suuruinen. Rakennustyömiesten palkoissa ero ei ollut näin selvä. Kirvesmiehet saivat rakennustyössä 8,50 - 10 markkaa tunnilta ja samoihin ansioihin ylsivät myös Kotkan, Viipurin, Lahden ja Turun kirvesmiehet. Heikoimmin kirvesmiehille maksettiin Porissa ja Vaasassa, joissa tunti palkka jäi kuuteen markkaan. Kaikissa kaupungeissa parhaimmin palkatut työntekijät olivat ammattitaitoisia miehiä, kuten kirvesmiehiä, kadunrakentajia, kivityömiehiä, puuseppiä, viilaajia ja autonkuljettajia. Selkeästi heikommille ansioille ylsivät naiset sekatöissä, joille tuntipalkkaa maksettiin Tampereella 5,50 – 6 markkaa. Muihin kaupunkeihin verrattuna nämäkin ansiot olivat hyvät, sillä monilla paikkakunnilla tuntipalkat olivat tässä työntekijäryhmässä vain 3 – 4 markan suuruisia. Jossain määrin palkkojen vertailuun vaikuttavat myös paikkakunnalla vallinneet elinkustannukset. Vuonna 1938 Kuntatyöväenliitto selvitti myös tätä ja tutkimuksen mukaan Helsinki oli kaupungeista ylivoimaisesti kallein. Seuraavilla sijoilla tilastossa olivat Turku, Kotka ja Tampere. Kaupungin kalleuskin huomioon ottaen Tampereen kunnantyöntekijöiden palkat ovat tilastossa monia muita kaupunkeja paremmat.[12]

1930-luvulla kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimintaa uusina ryhminä liittyivät ”kadunlaskijat” eli kadunrakentajat ja kivenhakkaajat. Vuonna 1934 nämä kaupungin palveluksessa olleet ammattimiehet olivat liittyneet Rakennustyöväen liittoon, mutta tämä osoittautui virheeksi. Ammattiosaston puheenjohtajana vuosina 1937 – 38 toiminut Reino Heinonen muistelee osaston vanhassa historiikissa: ”Pidimme työmaallamme Särkän nokalla pari kokousta, jossa päätimme kaikki siirtyä Suomen Kunnantyöntekijäin liittoon.” Vuonna 1936 kivityömiehet ja kadunrakentajat perustivat oman työhuonekunnan, joka teki jo saman vuoden keväällä ensimmäisen työehtosopimuksen kaupungin insinööritoimiston kanssa. Kadunrakentajien ja kivenhakkaajien myöhäinen liittyminen ammattiosastoon johtui osaltaan siitä, että heidät tulkittiin vielä tuolloin osittain itsenäisiksi yrittäjiksi. Kadunrakennus- ja korjaustyöt suoritettiin yleensä urakkatyönä ja esimerkiksi kivityömiehet palkkasivat usein oman aputyövoimansa. Heidän ei katsottu olevan työsopimussuhteessa työnantajaansa ja olivat samalla osittain työlainsäädännön ulkopuolella. Ammattiosaston oli ryhdyttävä ajamaan uusien jäseniensä asioita: tavoitteena oli saada kaikki aikaisemmat palvelusajat työehtosopimussuhteiksi. Tämä oli tärkeää, sillä näin oli mahdollista saada merkittäviä parannuksia mm. vuosilomiin, sairausajalta mak-

settaviin palkkoihin sekä eläkevuosiin. Nämä tavoitteet myös saavutettiin ja niin kadunrakentajat alettiin laskea vakinaisiksi ”kaupungin miehiksi”. Kivimiehet ja kadunrakentajat olivat muutenkin ammattiosastossa näkyvästi esillä. Vuonna 1937 ammattiosaston puheenjohtajaksi valittiin kivityömies Reino Heinonen ja samalla päättyi Oskari Kankaan 12 vuotta kestänyt puheenjohtajakausi.[13]

Viimeistään vuoden 1938 aikana taivaalle alkoi kerääntyä uuden suursodan uhka, mutta kunnantyöntekijöiden neuvottelutoiminnassa ehdittiin vielä sodan aattona saada aikaan hyviä tuloksia. Ammattiosaston jäsenmäärässä ohitettiin vuoden 1939 aikana 400 jäsenen virstanpylväs ja talvisodan alkaessa jäsenmäärä oli jo 440. Ammattiosaston puheenjohtajana toiminut Reino Heinonen valittiin Kunnantyöntekijäin liiton järjestäjäksi (toimitsija). Tämä oli alku merkittävälle uralle suomalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Myöhemmin Reino Heinonen toimi mm. parinkymmenen vuoden ajan kuntatyöväen liiton puheenjohtajana sekä lyhyen aikaa myös SAK:n puheenjohtajana vuosina 1959 – 1960. Ammattiosaston uudeksi puheenjohtajaksi valittiin putkityömies Kalle Valdemar Hurme.

Sotien välisenä aikana suomalainen sosiaalipolitiikka oli vielä alkeellista ja köyhäinhoidon perinne säilyi elinvoimaisena. Hyvinvointivaltion rakentamista viivästytti mm. kieltolaki, jonka uskottiin muokkaavan Suomesta onnellisten, ahkerien ja säästäväisten ihmisten asuinmaan. Samalla valtio menetti paljon verotuloja, joiden turvin olisi voitu saada aikaan monia sosiaalipoliittisia uudistuksia. Hyvinvointivaltion kehityksessä tapahtui 1930-luvulla tärkeä käänne, jonka mahdollistivat talouden nousukausi sekä sosialidemokraattien ja maalaisliiton hallitusyhteistyö. Tärkein ja laajamittaisiin uudistus oli kansaneläkelaki, joka tarjosi pakollisiin säästöihin rakentuvat ja vakuutusperiaatteeseen pohjaavan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeen. Laki velvoitti sekä työntekijät että työnantajat maksamaan tietyn suuruisen erän palkasta Kansaneläkelaitokselle. Laki antoi mahdollisuuden myös siihen, että työnantaja huolehtisi myös työntekijän osuuden maksusta. Tampereen Kuntatyöläisten keskusjärjestö toivoi, että kaupunki olisi huolehtinut maksuliikenteestä. Asiasta käytiin runsasta kirjeenvaihtoa, mutta asiaa ei saatu ratkaistua ennen talvisodan alkua.[14]

Vuonna 1937 solmittu työehtosopimus oli voimassa kahden vuoden ajan, mutta sopimuskauden ajalta on merkitty muistiin yksi kommellus. Sähkölautakunta sanoi omalta osaltaan työehtosopimuksen irti, mutta irtisanomista koskenut kirjelmä saapui osastolle niin paljon myöhässä, että uudesta sopimuksesta ei voitu enää ryhtyä neuvottelemaan. Vuoden 1939 syyskuussa Saksa hyökkäsi Puolaan, mikä tarkoitti uuden maailmansodan alkamista. Suomessa viimeistä rauhan vuotta elettiin valoisissa tunnelmissa. Teollisuuden toiminta oli joillakin aloilla suorastaan ennätyksellistä, rakennustoiminta vilkasta ja työttömyyskin oli erittäin alhaista. Kun kesästä vielä tuli erityisen aurinkoinen, saattoi vuosi 1939 jäädä ihmisten mieliin viimeisenä onnellisena rauhan vuotena. Suursodan taloudelliset vaikutukset näkyivät Suomessa nopeasti. Ulkomaankauppa supistui ja kotimarkkinateollisuus kärsi raaka-aineiden puutteesta. Syksyllä käynnistynyt liikekannallepano vaikutti omalta

osaltaan työpaikkojen arkeen.[15]

Kuntatyöväenliiton sisällä Tampereen osasto oli kolmanneksi suurin, edellä olivat ainoastaan Helsingin kaupungin viran- ja toimenhaltijain yhdistys sekä Helsingin Raitiovaunuhenkilökunnan yhdistys. Ammattiosaston uudeksi puheenjohtajaksi valittiin putkityömies Kalle Hurme, joka oli hoitanut varapuheenjohtajana varsinaisia puheenjohtajan tehtäviä jo edellisvuotena Reino Heinosen siirryttyä Kuntatyöväenliiton palvelukseen. Kesäkuun 1. päivä astui voimaan uusi työehtosopimus, joka koski kaikkia yleisten töiden lautakunnan, sähkölautakunnan ja teurastamolautakunnan alaisia töitä. Kaikkia tuntipalkkoja nostettiin 50 pennillä.[16]

Marraskuun 30. päivä itsenäinen Suomi joutui historiansa raskaimpaan koettelemukseen. ”Alkoi talvisota. Noin 80 osastomme jäsentä joutui aseisiin, jättämään jokapäiväisen työnsä, harrastuksensa, kotinsa ja perheensä”, todettiin osaston toimintakertomuksessa.

Syksyllä 1939 valmistaudutaan sotaan. Palanderin talon ikkunoita suojataan säkeillä. Tampereen museot.

Tampereen keskusta suurpommituksen kohteena 15.1.1940. Tampereen museot.

IV SUURIA MUUTOKSIA SODAN VARJOSSA 1940 – 1944

Kohti sotaa

Sodan pilvet alkoivat kerääntyä yhä synkempinä Suomen kesäiselle poutataivaalle kesällä 1939. Suomi oli heikosti varautunut, mutta joihinkin varotoimenpiteisiin oli ryhdytty jo keväällä. Taloudellista omavaraisuutta pyrittiin lisäämään ja puolustusvalmiutta lisättiin. Kesäkuussa 1939 vahvistettiin laki työvelvollisuudesta, joka antoi valtiovallalle oikeuden työvoiman pakko-ottoon. Sen perusteella hallituksella oli myös oikeus kieltää työnseisaukset. Uudessa laissa oli kylvetty jo säännöstelytalouden siemen: jos työnseisauksen syynä oli palkka, oli valtioneuvoston silloin määrättävä palkka. Myös työaikalakeihin säädettiin muutoksia, mm. työantajan oikeutta teettää ylitöitä lisättiin. Kahvi ja sokeri olivat ensimmäiset säännöstelyn piiriin joutuneet elintarvikkeet. Ammattiliittojen toiminta supistui toimihenkilöiden puutteessa juoksevien asioiden hoitoon.[1]

Kunnantyöntekijöiden vuoden 1939 toimintakertomuksessa kerrottiin vuoden alkaneen ”toiveita antavin entein”. Kesällä pidetyt eduskunta-

Maaliskuun 3. päivän pommituksen jälkiä Otavalankadulla. Tampereen museot.

vaalit olivat vahvistaneet vallinnutta sisäpoliittista suuntaa, vaikka ulkopolitiikassa jännitys olikin jo lisääntynyt. Syrjäisen Suomen kuitenkin toivottiin vielä pysyvän syrjässä suurvaltojen riidoista. Vuoden alkupuolella palkat olivat nousseet mm. kaupungin rakennuksilla ja kunnantöissä 50 pennillä tunnilta. Hyvät talouden suhdanteet ja poliittisesti vapautuneempi ilmapiiri rohkaisi työntekijöitä järjestäytymään, kuntatyöväen liitossa ohitettiin 6 500 jäsenen raja. Kunnantyöntekijöiden osaston järjestäytyminen oli jo tuolloin monilla työmailla sataprosenttinen, mutta tästäkin huolimatta osaston jäsenmäärä oli kasvanut vuoden aikana 40 hengellä, ollen vuoden lopulla 440 jäsentä.[2]

Lokakuussa miehiä kutsuttiin ylimääräisiin sotaharjoituksiin ja Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 30. päivä marraskuuta. Tampereella kunnantyöntekijöiden työtehtävät oli jo syksyn aikana liittyneet sotaan valmistautumiseen. Puistoihin oli ryhdytty kaivamaan ylimääräisiä pommisuojia ja mm. rautatieaseman tunneli oli muutettu väliaikaisesti väestösuojaksi. Monet kaupunkilaiset olivat lähettäneet perheiden nuorimpia jäseniä maaseudulle ja muutenkin tunnelma oli kaupungissa jännittynyt ja odottava. Heti ensimmäisenä sotapäivänä kuultiin uutisia Helsinkiin tehdyistä raskaista ilmahyökkäyksistä. Joulukuun ensimmäisenä päivänä Tampereella herättiin klo 8.13 ensimmäiseen ilmahälytykseen, mutta pommitusta ei kuitenkaan tullut. Tampereen ensimmäinen pommitus osui Stalinin syntymäpäivälle, 21. joulukuuta. Hälytys annettiin klo 10.40 ja hälytystila päättyi 14.30. Paniikki ei kuitenkaan kau-

Pyynikin kirkkopuistoon rakennettu väliaikainen pommisuoja talvisodan aikana. Tampereen museot.

punkiin levinnyt: esimerkiksi Kansan Lehteä ladottiin hälytyksen aikana ja heti hyökkäyksen päätyttyä kaupungille jaettiin lehden erikoisnumeroa. Seuraavat ilmahyökkäykset tehtiin tapaninpäivänä ja uudenvuodenaattona. Raskaimmin Tamperetta pommitettiin tammikuussa, jolloin kaupunkilaiset joutuivat pakenemaan väestösuojiin kolmena päivänä (13.1., 15.1. ja 20.1.). Laajoja tuhoja kärsivät mm. Kyttälän kaupunginosa sekä nykyisen kaupungintalon ympäristö. Maaliskuun 3. päivä tapahtunut pommitus oli kaikkein tuhoisin. Tuolloin 111 viholliskonetta saapui neljänä perättäisenä aaltona ja vakavia vaurioita kärsivät mm. Verkatehdas, Haarla, Pukutehdas ja Sarvis. Pommeja pudottiin päivän aikana 690 kun esimerkiksi joulukuun pommituksissa pommeja oli pudottu alle sata. Kaikkiaan pommitukset vaativat 17 tamperelaisen hengen. Aineelliset tuhot olivat mittavia: kokonaan tuhoutui 76 asuinrakennusta ja 34 vahingoittui enemmän kuin puoliksi.[3]

Talvisodassa kaatuneet kunnantyöntekijäin ammattiosaston jäsenet

Leo Fagerlund	27 v.
Kalle Kahila	39 v.
Mooses Koivunen	36 v.
Veikko Muro	32 v.
Urho Vallin	29 v.

Työmarkkinoiden ristiriidat lievenevät

Suomi kamppaili itsenäisyydestään voimavaroiltaan moninkertaista vihollista vastaan, mikä pakotti kansankunnan unohtamaan vanhoja ristiriitoja ja kaunoja. Yhteinen kamppailu yhdisti ihmisiä kokonaan uudella tavalla ja rintamalla taistelivat niin porvari kuin työläinenkin. Suomen rohkea ja yksinäinen taistelu hyytävässä pakkasessa herätti myös laajaa kansainvälistä huomiota ja suomalainen korpisoturi sai suorastaan myyttistä mainetta. Pohjoismaisen demokratian julkisuuskuvaan sopi kuitenkin huonosti työmarkkinoilla vallinnut ristiriitatilanne, jossa työnantajat kieltäytyivät kollektiivista työehtosopimuksista. Sosialidemokraatit olivat jo syksyllä 1939 ryhtyneet vaatimaan työmarkkinajärjestöjen keskinäisen yhteistyön kehittämistä, koska kriisioloissa yhteiskunnan jännitteitä tuli lievittää. Talvisodan päivinä myös työnantajapuolella alkoivat asenteet muuttua, mihin vaikutti ennen kaikkea työväestön osoittama valmius puolustaa isänmaataan. Sosiaaliministeri K.- A. Fagerholm teki tammikuussa 1940 aloitteen työntekijöiden (SAK) ja työnantajien (STK) keskusjärjestöjen neuvotteluista ja tammikuun 24. päivä julkaistiin lehdissä SAK ja STK:n yhteinen julkilausuma. Kyseessä ei ollut vielä sopimus, vaikka esimerkiksi Tampereen kunnantyöntekijöiden materiaaleissa sitä virheellisesti niin nimitetäänkin. ”Tammikuun kihlauksena” tunnettu teksti oli kuitenkin historiallinen. Julkilausuman oleellinen sisältö kuului seuraavasti: ”Suomen Työnantajain Keskusliiton ja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton edustajat ovat käyneet keskenään neuvotteluja, joitten tuloksena on sovittu, että sanotut keskusjärjestöt, todeten vapaan järjestetyn toiminnan merkityksen yhteiskunnassa, tulevat vastaisuudessa luottamuksellisesti neuvottelemaan kaikissa niitten toimialalla esiintyvistä kysymyksistä niiden ratkaisemiseksi mikäli mahdollista yhteisymmärryksessä”.[4]

Talvisota yhdisti suomalaisia. Talkoohenki ja auttamisen halu olivat vahvoja. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto järjesti viikoittain jäsentensä keskuudessa keräyksen, jolla pyrittiin auttamaan puutteeseen joutuneita perheitä. Myös puolustustahtoa löytyi: Kansan Lehdessä julkaistiin ilmoitus, jossa kunnantyöläisiä kehotettiin lahjoittamaan yhden päivän palkkansa Tampereen ilmapuolustuksen hyväksi. Keräys järjestettiin kaupungin työmailla tammikuun 23. päivä ja jäsenistölle lähetettiin viesti: ”Muistakoon jokainen silloin velvollisuutensa!”. Keräyksen tuotoksi saatiin 8 763 markkaa.

Välirauhan aikaan aktiivista toimintaa – palkkaliikkeistä palkkasäännöstelyyn

Talvisota päättyi maaliskuun 13. päivä 1940 ja alkoi kesään 1941 kestänyt välirauhan aika. Sodan ja rauhan hinta oli raskas. Suomi joutui luovuttamaan laajoja alueita Karjalasta (mukaan luettuna Viipuri ja Sortavala), osia Sallasta ja Kuusamosta, osan Petsamosta sekä Suomenlahden ulkosaaret. Talvisodassa kaatui lähes 26 000 miestä ja haavoittuneita noin 43 500. Kaatuneiden omaiset tarvitsivat apua ja niinpä kunnantyöntekijöiden ammattiosasto päätti heti maaliskuussa lahjoittaa kaatuneiden jäsentensä omaisille 3 000

markkaa. Lisäksi työmailla järjestettiin vapaaehtoisia keräyksiä tunnuksella ”Puolen tunnin palkka viikossa kaatuneiden perheille!” Kunnantyöntekijöiden Keskusjärjestö järjesti toukokuun lopulla työväentalolla illanvieton siirtoväkeen kuuluneiden kunta-alan liiton jäsenten hyväksi. Kesällä kokoonnuttiin Viikinsaareen kesäjuhlille, joissa järjestettiin muun muassa vauhdikas kolmiottelu. Kesän aikana tamperelaiset osallistuivat lisäksi liiton järjestämille retkeilypäiville, jotka järjestettiin Turussa.

Välirauhan aikaan käynnistyi Suomen työmarkkinajärjestelmän modernisoitumisen ensimmäinen vaihe, missä keskeiset neuvottelut käytiin liittotasolla. Paikallisille neuvotteluille ei ollut vielä lainsäädännöllisiä puitteita ja toisaalta työnantajien vanhat asenteet muuttuivat hitaasti. Esimerkiksi työnantajien keskusliitossa keskusteltiin vielä vakavasti siitä, miten työehtosopimuksiin tulisi suhtautua ja miten niiden solmiminen voitaisiin välttää. Olosuhteita kuvattiin kuntatyöväen liiton toimintakertomuksessa seuraavasti: ”Niin paljon kuin onkin päästy eteen työsuhteista johtuvien kysymyksien käsittelyssä, on kuitenkin todettava, että selvälle työehtosopimuspohjalle ei vieläkään ole yleisemmin päästy, vaan ovat työnantajat tässä suhteessa pysyneet entisellä torjuvalla kannallaan”.[5]

Rauhan tuleminen synnytti työväestössä suuria odotuksia yhteiskunnallisista uudistuksista ja vapaammista olosuhteista. Samaan aikaan myös taloudelliset ongelmat alkoivat kasaantua. Suomi oli ollut heikosti varautunut sotaan ja talvisodan syttyessä sotatalouden edellyttämiä poikkeusjärjestelyjä oltiin vasta valmistelemassa. Elinkustannukset lähtivät rajuun nousuun, mikä lisäsi palkankorotuspaineita. Vuoden 1940 lopulla elinkustannukset olivat jo yli 30 prosenttia korkeammat kuin vuoden 1939 syksyllä. Hintojen nousuun vaikutti osaltaan vilkas ”mustan pörssin” kauppa, joka oli kuitenkin yksi arkielämän perusedellytyksiä. Myös kuntatyöväenliiton piirissä palkkaliikkeitä oli enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Neuvottelujärjestelmä oli vasta hakemassa muotoaan ja palkankorotukset olivat hajanaisia, koska mitään yhtenäisiä periaatteita ei oltu vielä saatu aikaan. Palkoista sovittiin liittotasolla työnantaja- ja työntekijäliittojen kesken. Kuntatyöläisten asema oli teollisuustyöläisiin verrattuna huonompi, koska kunta-alalla palkankorotuksista päätettiin valtuustoissa.

Keskimäärin vuoden 1940 aikana palkat nousivat Suomessa noin 15 – 20 prosenttia. Sekä SAK että ammattiliitot (kunnantyöntekijöiden liitto mukaan luettuna) pyrkivät sitomaan palkat elinkustannusindeksiin, mutta useimmat työnantajat torjuivat nämä vaatimukset. Valtakunnalliset korotukset jäivät saamatta, joten palkkapaineita oli ryhdyttävä purkamaan paikallisilla palkkaliikkeillä. Tätä ennen kuntatyöväen liitto kääntyi suurimpien kaupunkien valtuustojen puoleen ja ohitti näin ensimmäistä kertaa paikalliset ammattiosastot. Myös Tampereen kaupunginvaltuustolle esitettiin sodan aiheuttaman häiriötilan ajaksi palkkojen sitomista indeksiin. Tampereella esitykseen ei suostuttu siksi, koska työläisten palkat oli jo järjestetty kesäkuuhun 1940 saakka voimassa olevalla työehtosopimuksella. Kuntatyöväen liiton piirissä vuonna 1939 palkkaliikkeitä oli käynnistetty 18 kappaletta, vuonna 1940 vastaava

luku oli peräti 54. Palkankorotuspyyntöjä jätettiin eniten keväällä 1940 ja kaupungin- ja kauppalanjohtajien pidettyä asiasta heinä-elokuussa yhteisen neuvottelukokouksen palkkakysymyksissä päästiin ratkaisuihin. Useimmissa tapauksissa palkankorotukset eivät lainkaan vastanneet elinkustannusten nousua ja joillakin paikkakunnilla kuntatyöläisten oli välittömästi käynnistettävä uusi palkkaliike.[6]

Kuntatyöväen liiton toimintakertomuksessa oltiin kuitenkin suhteellisen tyytyväisiä palkkaliikkeiden menestykseen. Vuoden aikana käynnistetyistä 54:stä palkkaliikkeestä 44 päättyi myönteiseen tulokseen. Näin saatiin palkankorotuksia noin 14 000:lle kaupunkien ja kuntien palveluksessa olleelle työntekijälle. Tampereella erillistä palkkaliikettä ei tarvinnut käynnistää, koska ammattiosasto pystyi sanomaan irti vanhan työehtosopimuksen. Myös kaupungin elimissä oli huomioitu tammikuun julkilausuma, jonka johdosta kaupunki halusi odottaa mahdollisien liittotason neuvottelujen tuloksia. Kunta-alalle ei kuitenkaan oltu vielä saatu aikaan mitään valtakunnallisia palkkatariffeja, joten paikalliset työehtosopimusneuvottelut voitiin käynnistää kesäkuun alussa. Ensimmäinen palkankorotus saatiin jo neuvotteluiden aikana, jolloin elinkustannusten kasvua korvattiin työntekijöille myöntämällä 50 pennin korotus tuntipalkkoihin. Palkkoja korotettiin vielä työehtosopimuksen allekirjoituksenkin jälkeen heinäkuun 23. päivä ja osittain vielä jälkeenkin päin. Kaikkiaan korotuksia saatiin 1, 25 markkaa tunnilta ja tämän jälkeen tamperelaiset pitivät edelleen kuntatyöläisten palkkatilaston kärkipaikkaa. Tämä siitäkin huolimatta, että yleistä palkankorotusta kaupunginvaltuusto ei vuoden aikana myöntänyt.[7]

Vuoden 1940 aikana palkkojen kehitys näytti sekavalta ja lähes hallitsemattomalta, joten helmikuussa 1941 valtiovallan oli ensimmäistä kertaa puututtava palkkajärjestelmään. Työmarkkinaosapuolille annettiin suositus, jonka mukaan keski- ja matalapalkkaisille tulisi korvata elinkustannusten nousu kokonaan ja tätä korkeammin palkatuille kaksi kolmasosaa. Tämä oli ensimmäinen askel palkkasäännöstelyyn, josta tuli sota-ajan säännöstelytalouden yksi keskeisistä elementeistä. Keväällä 1941 eduskunta hyväksyi valtalain, joka lisäsi hallituksen valtuuksia säädellä talouselämää. Ammattiyhdistysliikkeessä oltiin huolissaan lakiin sisällytetystä mahdollisuudesta kieltää työnseisaukset elintärkeillä aloilla.

Suomi joutui 1941 mukaan maailmansodan pyörteisiin. Suomi ajautui, näkökulmasta riippuen joko ajopuuna tai koskiveneenä, jatkosotaan Neuvostoliiton kanssa. Alkumenestyksestä huolimatta jatkosodasta tuli pitkällinen ja kansankunnan kestokykyä äärimmilleen rasittanut koettelemus. Sotatilan taloudelliset vaikutukset kouraisivat kansakuntaa. Elintarviketilanne alkoi näyttää huolestuttavalta, sillä kesän 1941 sato oli jäänyt heikoksi. Työvoimapulan vuoksi viljaa ja perunoita oli jäänyt pelloille ja korttiannoksia jouduttiin pienentämään. Ruoan saanti huolestutti kaikki, mutta erityisen heikossa asemassa olivat kaupunkilaiset, joilla ei ollut mitään mahdollisuuksia omavaraisuuteen. Elintarvikkeiden huvetessa alkoivat kuluttajien ja tuottajien välit kiristyä. Elinkustannukset kasvoivat kiivaassa tahdissa. Elintarvikkeiden hintasäännöstely aloitettiin lokakuussa 1941. Virallinen elinkustannusindeksi

Välirauhan aikaan polkupyörä oli yleinen kulkuneuvo Tampereen keskustassa. Tampereen museot.

kasvoi vuosina 1941 – 44 (vertailukohtana vuoden 1938 hinnat) 142:sta 201:een. Laskettaessa mukaan karkea arvio mustan pörssin hinnoista nousua oli 145:stä 245 pisteeseen.[8]

Ennen jatkosodan alkamista keväällä 1942 oli perustettu palkkaneuvosto, jonka tarkoituksena oli ohjata palkkakehitystä. Jatkosodan alkaessa palkkasäännöstely oli kuitenkin puutteellista ja yrityksistä huolimatta palkkaerot olivat muodostuneet joillakin aloilla suuriksi. Palkkarintama ei ollut myöskään kokonaan viranomaisten valvonnassa. Kansanhuoltoministeriön hintaneuvostolle annettiin syksyllä 1941 palkkasäännöstelyvaltuudet, marraskuussa hintaneuvoston antoi määräyksen, että palkkoja voitaisiin tarkistaa vuoden lopussa vain kahden kolmanneksen kompensaatiolla elinkustannusten noususta. Lopullinen hinta- ja palkkasäännöstelyjärjestelmä perustettiin syksyllä 1942, jolloin kansanhuoltoministeriöstä tuli keskeinen hintavalvontaelin. Valtioneuvosto sai laajat oikeudet määritellä eri alojen minimi- ja maksimipalkat. Näin työmarkkinoille oli saatu aikaan pakkorauha, joka välttämätön kansantalouden kestokyvyn säilyttämiseksi. Tämä järjestelmä oli voimassa aina 1950-luvulle saakka.

Vuodelta 1942 säilyneessä kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimintakertomuksessa kerrotaan sota-ajan palkkakehityksestä. Osasto oli käynyt neuvotteluja kaupunginhallituksen kanssa työntekijöille maksettavasta, mutta tavoitetta ei vielä saavutettu. Elinkustannuksien nousu söi jatkuvasti yhä enemmän palkkapussia

eikä kaksi kertaa vuodessa suoritettu indeksitarkistus enää riittänyt. Näissä oloissa ammattiosaston johtokunta esitti kaupunginhallituksen palkkojen tarkistamista neljä kertaa vuodessa ja asiassa päästiin myös yksimielisyyteen. Vuoden lopussa ammattiosasto esitti vielä 5 prosentin korotusta, mistä kaupunginhallitus kuitenkin kieltäytyi. Tampereella palkat olivat jo nousseet palkkaneuvoston salliman määrän verran. Palkkaneuvostolta asiaa kysyttäessä saatiin kuitenkin myönteinen vastaus ja pyydetty 5 prosentin palkankorotus maksettiin vuoden 1943 ensimmäisenä päivänä.[9]

Jatkosodassa kaatuneet Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenet

Vuonna 1941 kaatuneet:

Martti Allén	32 v
Hakala Arvo	32 v
Kannisto Erkki	35 v
Lindroos, Juho K.	41 v
Peltomäki, Aleksi	35 v
Syrjä, Eino	28 v
Viitanen, Anton	21 v

Vuonna 1942 – ei kaatuneita

Vuonna 1943 kaatuneet:

Kaarne, Eino	33 v
Niemi, Eino A.	28 v
Ojala, Kosti	40 v
Siukkonen, Eino	36 v
Taatala, Viho	39 v
Toivonen, Reino A.	32 v
Tuominen, Erkki	19 v

Vuonna 1944 kaatuneet:

Aro, Aarne	43 v
Elo, Niilo	27 v

Kuntatyöntekijöiden asema jälleen erilainen

Säännöstelytalouden aikana kuntien ja yksityisten alojen palkkojen erot tasoittuivat. Lisäksi kunnat ottivat yksityisiä työnantajia paremmin huomioon sosiaalisia näkökohtia, jotka olivat sota-ajan olosuhteiden aiheuttamia. Jatkosodan alkamisen jälkeen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto laati Tampereen kaupunginvaltuustolle kirjelmän, jonka alussa todettiin kaupungin jo ottaneen kiitettävästi osaa reserviläisten ja heidän perheidensä huollosta aiheutuviin kustannuksiin. Perusteet olivat olleet kuitenkin toisenlaiset, kuin Helsingissä, jossa kaupunki oli maksanut sotatoimissa oleville työntekijöilleen ja viranhaltijoilleen palkkaa. Tällä oli luonnollisesti suuri merkitys perheiden toimeentulolle ja myöskin rintamalla taistelevien miesten mielialoihin. Kirjelmässä toivottiin, että Tampereen kaupunki noudattaisi Helsingin esimerkkiä ja ryhtyisi maksamaan sotatoimissa oleville reserviläisille palkkaa. Kaupunginvaltuusto teki päätöksen ammattiosaston toiveiden mukaisesti. Jos miehellä oli kotonaan kaksi tai useampia huollettavia palkka maksettaisiin täysimääräisenä, yhdestä huollettavasta maksettaisiin 75 % palkasta ja niille, joilla ei ollut huolettavia maksettiin 50 % palkasta. Lisäksi kaupunki maksoi lapsiavustuksia, mikä oli sota-ajan säännöstelytaloudessa merkittävä sosiaalinen etuus. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto huomioi puolestaan rintamalla olleita jäseniään huolehtimalla heidän jäsenmaksuistaan. Monien heikoimmassa asemassa olleiden työntekijäryhmien, kuten esimerkiksi naisten, sekatyöläisten ja sairaalatyöntekijöiden palkkaus

Täpötäysi linja-auto lähdössä Keskustorilta talvella 1942 Messukylää kohti. Tampereen museot.

parani. Sota-ajan palkkasolidaarisuudella kavennettiin palkkahaitaria ja näin samalla turvattiin kotirintaman rauhallisuutta. Lapsiavustuksestakin päästiin neuvottelutulokseen vuonna 1944. Jokaiselle kunnantyöläiselle maksettiin alle 16-vuotiaasta lapsesta lapsiavustusta 8 markkaa päivässä.[10]

Sota-aika edellytti keskitettyä työvoimapolitiikkaa. Työvoimaa tarvittiin mm. maa- ja metsätaloudessa ja monia välttämättömiä töitä tehtiin talkoilla. Esimerkiksi mottitalkoilla varmistettiin polttopuiden riittävyys. Talvisodan päättymiseen jälkeen pelättiin joukkotyöttömyyttä, mutta lyhyen jälleenrakennuskauden aikana työvoiman kysyntä kasvoikin voimakkaasti. Vähitellen työvoimasta olikin jo pulaa ja maaliskuussa 1941 otettiin uudelleen käyttöön työvelvollisuus. Työvoiman siirrot tuntuivat erityisen voimakkaina kaupungeissa: esimerkiksi Helsingistä saatettiin siirtää tuhatkunta miestä sotatoimialueelle rakentamaan teitä ja siltoja. Kunnissa yleisiä toimintoja jouduttiin supistamaan minimiin. Koulujen, sairaaloiden ja palolaitosten oli toimittava, joten supistukset koskettivat ennen kaikkea rakennustyöläisiä. Tampereen kaupungin toimintakertomuksissa valitetaan vaikeaa työvoimatilannetta, esimerkiksi vuonna 1941 seuraavasti: ”jos alkupuolella vuotta työvoimapula haittasi töiden suorittamista, niin kesäkuussa tapahtuneiden sotapalvelukseen kutsujen jälkeen tilanne kävi suorastaan kestämättömäksi. Eikä tilanne sanottavasti muuttunut syksylläkään, sillä vaikka työvoiman saanti huomattavasti helpottuikin, aiheutti kiristynyt rakennustarvikkeiden

puute töiden jatkuvalle suoritukselle voittamattomia esteitä.”

Muuta toimintaa sodan varjossa

Sodan olosuhteet kavensivat ammattiyhdistysliikkeen toimintaa moni tavoin. Huomattava osa jäsenistöstä palveli rintamalla ja luottamushenkilöistä oli pulaa. Monissa tapauksissa toiminta jatkui harvojen aktiivien varassa. Kuntatyöväen ammattiosastossa tilanne ei ollut vaikein mahdollinen, sillä ammattiosaston organisaatio oli jo ehtinyt 1930-luvulla vakiintua vahvaksi. Järjestäytyminen ehti vahvistua vielä välirauhankin aikana, jolloin ammattiosaston jäsenmäärä ohitti 500 henkilön rajan. Välirauhan aikaan ammattiosasto pystyi järjestämään erilaisia valistus- ja juhlatilaisuuksia. Työväentalolla järjestettiin erilaisia hyväntekeväisyystilaisuuksia ja illanviettoja, kesäisin kokoonnuttiin mm. Viikinsaareen ja joulujuhlat vietettiin aina kaupungintalon juhlasalissa. Jatkosodan syttyminen vähensi toimintoja merkittävästi ja myös kuntatyöväen liittokokous jouduttiin peruuttamaan. Liittokokousta ei järjestetty, koska suurin osa jäsenistöstä palveli rintamalla eikä pystynyt näin ollen osallistumaan perusjärjestöjen evästyskokouksiin ja liittokokousvalmisteluihin.

Vuoden 1943 puolella yhä useampi osaston jäsen kutsuttiin rintamalle ja ”osastomme toiminta jäi näin ollen harvojen kotirintamalle jääneiden varaan ja oli täyttä terää vailla”, kuten osaston vanhassa historiikissa todetaan. Osaston puheenjohtajana toimi vaikeina sotavuosina putkityömies Kalle Hurme. Työhuonekuntien toimintakertomuksissa kuvataan ammattiosaston toiminnan vaikeaa arkea. Esimerkiksi sähkölaitokselta kirjoitettiin: ”Koittaisimme kukin pitää parhaamme mukaan asiat kunnossa ja rivimme tiiviinä, ettei meidän, jotka olemme saaneet jäädä tänne kotirintamalle tarvitsisi hävetä niitä, jotka palaavat asepalveluksesta”. Vesijohtolaitoksen työhuonekunnasta kerrottiin, että mitään merkittäviä aikaansaannoksia ei ollut, ”on hoidettu sellaisia sota- ja pula-ajalle ominaisia tehtäviä”. Vähäiset vapaa-ajan toiminnot toivat tervetullutta vaihtelua arkeen: siitä on hyvänä osoituksena Tampereelta liiton retkeilypäiville Helsinkiin lähtenyt 63-henkinen joukko kunnantyöntekijöitä.

Myös kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön toiminta oli vähäistä, koska juhla- ja valistustilaisuuksia ei voitu pitää. Näin ollen myöskin järjestön tulot jäivät vähäisiksi. Vuonna 1942 maaliskuussa pidetyssä valistustilaisuudessa Erkki Lindfors selvitti kuntatyöläisille elintarvike-, kuljetus – ja työvoimatilannetta. Lindfors oli ollut käynnistämässä Tampereella asevelitoimintaa ja tulevina vuosikymmeninä hänet tultiin tuntemaan merkittävä sosialidemokraatti-vaikuttajana ja myös myöhemmin kaupunginjohtajana. Samassa tilaisuudessa liiton sihteeri antoi katsauksen hinta- ja palkkatilannetta.

Jo pidemmän aikaa keskusjärjestö oli pyrkinyt hankkimaan kunnantyöntekijöille omaa kesäkotia. Kaupungille oli useampaan kertaan esitetty maaseudulta sopivan kiinteistön ostamista, mutta asia ei ollut edistynyt vuosiin. Vuonna 1943 kaupunki osti haltuunsa Ylöjärvelta Kesäniemen huvilan, mikä herätti kunnantyöläisissä suuria toiveita. Lähin tavoite oli huvilan kunnostaminen ja saaminen toivottuun käyttöön.

Elintarvikkeiden jonottaminen kuului sota-ajan arkeen. Kauppahallin silakkajono on ulottunut Hämeenkadulle asti. Tampereen museot.

Kenttäarmeijaa kotiutetaan Tampereella syksyllä 1944. Sotilaspuvuista leikattiin kaikki sotilaalliset tunnukset pois. Tampereen museot.

V KUNNANTYÖNTEKIJÄT JA TYÖMARKKINAJÄRJESTELMÄN SUURI MURROS 1944-1949

Rauhan aikaan - Tampere sodan jälkeen

Taistelut Neuvostoliittoa vastaan päättyivät syyskuun 19. päivä vuonna 1944. Suomalaisten oli käännettävä aseet kohti vanhaa aseveljeä ja ryhdyttävä ajamaan Saksan joukkoja pois Lapista. Viimeiset laukaustenvaihdot käytiin huhtikuun lopulla vuonna 1945. Sodan inhimillinen hinta oli raskas: suomalaisia kaatui yli 90 000, yli 200 000 vammautui, orvoksi tai puoliorvoksi jäi noin 50 000 lasta ja sotaleskiä oli noin 30 000. Alueluovutusten seurauksena kodeistaan joutui lähtemään 420 000 suomalaista, mikä oli 11 prosenttia maan silloisesta väkiluvusta. Moniin muihin Euroopan maihin verrattuna suomalaiset olivat myös jossain määrin onnekkaita. Suomi oli Iso-Britannian ohella Euroopan sotaa käyneistä valtioista ainoa, jota ei miehitetty. Pahoin tuhottua Pohjois-Suomen lukuun otta-

matta infrastruktuuri oli edelleen kuluneenakin varsin toimintakuntoinen. Kokonaisia kaupunkeja ei ollut tuhoutunut pommituksissa. Valtiollinen järjestelmä pysyi vakaana eikä ketään suomalaista surmattu sodanjälkeisissä kostotoimenpiteissä. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta suomalaissiviilejä ei jäänyt vihollisvallan käsiin.

Välirauhan ehdot edellyttivät, että Suomen oli kotiutettava kenttäarmeijansa vuoden 1944 joulukuun 5. päivään mennessä. Sen jälkeen aseissa sai olla ainoastaan yksi ikäluokka, joka jäi karkottamaan saksalaisia Lapista. Miehet kuljetettiin kotiseuduilleen junalla, mutta matkaa jouduttiin taittamaan myös jalkaisin. Kotiuttamispaikoilla miehet luovuttivat aseensa ja muut varusteet. Päällä olleista varusteista palautettiin ainoastaan lakit ja vyöt. Sotilaallisista tunnuksista riisutut asetakit ja kengät sai pitää itsellään.[1]

Sodan jäljet eivät olleet yksinomaan fyysisiä. Siviiliin palasi monia sisäisesti rikkinäisiä miehiä, jotka kärsivät vuosikymmenien ajan psyykkisistä vaivoista. Sotaa käytiin painajaisissa ja ahdistusta lääkittiin alkoholilla, joskus jopa huumeilla. Sopeutuminen rauhaan ja normaalioloihin ei ollut helppoa niillekään, joiden psyyke oli kestänyt sodan epäinhimillisen rasituksen. Armeijasta saatu kotiutusraha antoi mahdollisuuden rokulin pitämiseen, mikä oli osaltaan lisäämässä alkoholin kulutusta. Kokonaan synkkyyteen ei silti vajottu. Rauhaan paluu oli helpointa niille miehille, joilla oli koti, perhe ja työpaikka. Tulevaisuuteen kohdistui suuria odotuksia ja monet ryhtyivät esimerkiksi toteuttamaan haavettaan omasta kodista. Syntyvyys kasvoi huimasti ja esimerkiksi Tampereella syntyi elokuussa (yhdeksän kuukautta kotiuttamisesta) 260 lasta ja syyskuussa 268 lasta. Pitkän ajan keskiarvoihin verrattuna luku oli kaksinkertainen. Monet sodasta palanneet miehet olivat nuoria, joille tarjoutui ensimmäistä kertaa elämässä etsiä itselleen elämänkumppania. Avioliittojen solmittiin Tampereella eniten kesäkuussa 1946, jolloin toisensa sai 218 paria, mikä oli jälleen normaalin verrattuna kaksinkertainen määrä. Kaikkia ei kuitenkaan onnistanut: monilla paikkakunnilla naimattomien naisten määrä jäi korkeaksi, koska joko oma sulhanen oli kaatunut taistelussa tai nuoria miehiä ei ollut enää riittävästi.[2]

Sodan jälkeen työnvälitykseen kohdistui suuri paine ja varsinkin kaupungeissa pelättiin suurtyöttömyyttä. Esimerkiksi Tampereella työvälitystoimistoon jätettiin vuoden 1944 neljänä viimeisenä kuukautena lähes 2 300 uutta hakemusta. Joulukuussa toimiston ovet kävivät erityisen ahkerasti, kävijöitä arvioitiin olleen noin 200 päivässä. Onneksi myös työpaikkoja oli tarjolla. Teollisuus ja rakennustoiminta aktivoituivat nopeasti, sillä yritykset alkoivat investoida. Tampereella puuteollisuuteen oli tarjolla yli 500 työpaikkaa ja rakennuksille yli 1 000 työpaikkaa. Metalliteollisuuden työvoimasta oli sen sijaan ylitarjontaa, koska sotakorvaustuotantoa päästiin aloittamaan hitaasti. Vuoden 1945 lopulla työvälitystoimiston kautta oli pystytty tarjoamaan rakennustyötä lähes 2000 miehelle.[3]

Rauhan tulo synnytti Suomeen myös laajan asuntopulan. Siirtoväen lisäksi asuntoa vailla olivat mm. miehet, jotka olivat antaneet sotapalveluksensa vuoksi vuokra-asuntonsa pois. Lisäksi avioliittoja oli solmittu runsaasti, mikä lisäsi perheasuntojen kysyntää. Pahim-

millaan ihmisten oli turvauduttava tilapäismajoitukseen. Helmikuussa 1945 Tampereella oli 2 300 hakijaa vailla asuntoa ja näistä osa oli jopa perheellisiä. Perheitä saattoi asua ullakoilla tai rautatievaunuissa samaan aikaan kun parempiosaiset kotitaloudet olivat palkanneet itselleen kotiapulaisia välttyäkseen vuokraamasta huoneita vieraille.

Kommunistien nousu ja politiikan haasteet

Jatkosodan päättyminen käynnisti Suomessa ennen kokemattoman poliittisen murroksen. Neuvostoliitto ei suostunut allekirjoittamaan syksyllä 1944 lopullista rauhaa vaan maiden välille solmittiin Moskovassa välirauha. Lopullinen rauhansopimus allekirjoitettiin vasta vuonna 1947 Pariisissa. Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle Karjalan kannaksen, Laatokan pohjoispuolen sekä Kuusamon-Sallan alueen. Lisäksi luovutettiin Petsamo Lapista sekä vuokrattiin Porkkalan alue Helsingin kupeesta Neuvostoliiton sotilastukikohdaksi. Suomen oli kiellettävä fasististen järjestöjen toiminta, päästää kommunistit mukaan poliittiseen toimintaan sekä tuomita sotaan syylliset. Rauhansopimuksen toteutumista valvoi Suomeen saapunut liittoutuneiden valvontakomissio, joka koostui pääasiassa neuvostoliittolaisista sotilashenkilöistä.

Välirauha mullisti niin Suomen ulkopolitiikan kuin sisäpolitiikankin. Valvontakomission läsnäolo Suomessa sekä Neuvostoliiton sotilastukikohta tykin kantaman päässä pääkaupungista kavensi Suomen ulkopoliittista liikkumavaraa. Vuonna 1918 Neuvosto-Venäjällä perustettu Suomen Kommunistinen Puolue sai ensimmäistä kertaa oikeuden toimia Suomen rajojen sisäpuolella, mikä oli Suomen sisäpoliittisella kartalla melkoinen maanjäristys. Kommunisteilta puuttui vielä syksyllä 1944 organisaatio, mutta sitä ryhdyttiin rakentamaan nopeasti. Puolue rekisteröitiin lokakuun lopussa ja myös Tampereella aloitettiin kommunistien julkinen toiminta. Toiminnan alkua kuitenkin haittasi vanhoihin tovereihin pinttynyt tottumus salaiseen toimintaan. Viljo Rasilan kirjoittamassa Tampereen historiassa kerrotaan, että Ylä-Pispalassa paikalliset kommunistit pitivät kokouksen heti välirauhantekoa seuraavana päivänä. Muutokseen ei vielä uskottu, joten toimintaa päätettiin vielä jatkaa salassa. Vähitellen viikkojen kuluessa vapaiden olojen katsottiin todellakin olevan totta ja esimerkiksi käpykaartilaiset uskaltautuivat vähitellen ihmisten ilmoille. Lokakuussa kommunistinen puolue merkittiin Helsingissä yhdistysrekisteriin ja Tampereella kommunistien piirikomitea alkoi pitää kokouksia. Lokakuun 29. päivä perustettiin SKP:n Tampereen osasto.[4]

Kommunistien ensimmäinen joukkotilaisuus järjestettiin Helsingissä marraskuun 1. päivä. Kommunistit vaativat Suomen ulkopoliittisen suunnan muuttamista ja fasismin puhdistamista. Vaatimuslistalla oli myös reaalipalkkojen nostaminen vuoden 1938 tasolle. Vuoden 1944 lopulla kommunistien toiminnan tärkeimmäksi foorumiksi muodostui Suomi-Neuvostoliitto-Seura, joka perustettiin virallisesti lokakuun 19. päivä. Välittömästi alkoi myös seuran paikallisosastojen perustaminen ja Tampereelle osastoja ehdittiinkin perustaa jo kaksi. Toista osastoa johtivat sosialidemokraatit ja toista kommunistit.

Kommunistien julkisen toiminnan

Tietyömaa Tammelantorilla 1940-luvulla. Kuva: Werner Gestrin. Tampereen museot.

alkaminen oli välitön haaste muille puolueille, erityisesti sosialidemokraateille. Sosialidemokraattien rivit olivat sodan jäljiltä sekaisin, sillä jatkosodan aikana puolueeseen oli muodostunut ns. rauhanoppositio. Tämä rauhanoppositio ei arkaillut tehdä yhteistyötä kommunistien kanssa, mikä luonnollisesti ärsytti sosialidemokraattien puoluejohtoa. Tampereen seudulla rauhanoppositiolla oli vahva kannatus ja olipa joitakin tamperelaisia puolueosastoja ehditty erottaa puolueesta kommunistiseksi katsotun toiminnan vuoksi. SDP:n puoluetoimikunta halusi vetää selkeän rajan sosialidemokratian ja kommunismin välille. Sosialidemokraattien mielestä työväestön etujen ajaminen ei ollut kommunistien yksinoikeus ja kommunistien toiminta nähtiin työväenliikkeen hajottamisena. Suomen Kommunistisesta Puolueesta ei tullut joukkojärjestöä vaan sellaiseksi perustettiin Suomen Kansandemokraattinen Liitto (SKDL). Tähän järjestöön oli tarkoitus koota kaikki

vasemmistopiirit, mukaan luettuna myös sosialidemokraattien oppositioon lukeutuneet henkilöt.

Tampereella kommunistien vahvaksi vastavoimaksi muodostui ns. asevelisosialistien ryhmä. Heidän toimintalinjansa oli kokonaan toisenlainen kuin SDP:n rauhanoppositiolla. Asevelisosialistit aloittivat kommunisteja vastaan taistelun, jossa puolustettiin Suomen itsenäisyyttä ja länsimaista demokratiaa. Myös koko puolueen linjaksi tuli kommunistien tiukka vastustaminen. ”Asevelijuntan” toiminta oli alkanut jo välirauhan aikaan, jolloin perustettiin Aseveliliitto. Liiton aktiivisin paikallisosasto toimi Tampereella ja sen keulahahmoksi nousi Tampereen tuleva kaupunginjohtaja Erkki Lindfors. Jatkosodan päättymisen jälkeen aseveliyhdistyksen toiminta lopetettiin, mutta yhdistyksen organisaation pohjalle muodostui nopeasti uusi poliittisen vaikuttamisen verkosto. Asevelisosialistit näkivät kommunistien vastaisen taistelun niin tärkeänä, että sen nimissä voitiin jopa ylittää työväestön ja porvariston välinen kuilu. Osaltaan tähän olivat vaikuttamassa myös yhteiset sotakokemukset, joita oli sekä työväenliikkeen että porvariston vaikuttajilla. Tampereen kunnallispolitiikkaan syntyi ns. aseveliakseli, jolla tarkoitettiin sosialidemokraattien ja kokoomuksen välistä yhteistyötä kunnallispoliittisissa kysymyksissä. Aseveliakseli synty reaktiona kommunistien muodostamalle paineelle, joka kuitenkin alkoi jo 1940-luvulla vähentyä. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sosialidemokraattien ja kokoomuksen yhteistyön päättymistä vaan aseveliakselista muodostui paikallisen politiikan voimatekijä ja tärkeä vaikuttamisen väline. Tällä oli suuri vaikutus muun muassa kaupungin kehittämispolitiikkaan.

Poliittisessa kamppailussa ei sodan jälkeisinä vuosina keinoja kaihdettu ja valtakamppailua käytiin työväenliikkeen kaikilla kentillä, sisäpolitiikassa, ammattiyhdistysliikkeessä, kulttuurissa ja urheilussa. Kommunistit ja sosialidemokraatit pyrkivät saamaan hallintaansa järjestöjä ja valtauksia yritettiin tehdä yhdistysten vuosikokouksissa. Molemmat osapuolet liikkuivat ajoittain lain harmaalla alueella. Valtataistelu tuntui jopa työpaikoilla: esimerkiksi isommissa tehtaissa toimi sekä kommunistien että sosialidemokraattien asiamiesverkostot, jotka pyrkivät aktiivisesta vahvistamaan oman puolueen kannatusta. Kommunistit perustivat eri toimialoille myös puolueosastoja, joista ensimmäisenä perustettiin SKP:n rakennustyöläisten osasto. Tämä oli luonnollista, koska rakennustyöläisten keskuudessa kommunistien kannatus oli ollut vahvaa myös maanalaisen toiminnan aikana. Hieman myöhemmin perustettiin metalli-, jalkine sekä kutomatyöläisten osastot. Syksyllä 1945 perustettiin myös Tampereen kaupungin kunnantyöntekijöiden SKP:n osasto. Ensimmäiset työpaikkaosastot perustettiin puolestaan Lokomon ja Tampellan tehtaille sekä Lentokonetehtaalle ja Takoon.[5]

Ensimmäiset sodan jälkeiset vaalit pidettiin maaliskuussa 1945, mikä piti sisäpoliittista kenttää jännityksessä koko talven ajan. Maaliskuun vaaleissa äänestysprosentti oli korkeampi kuin koskaan siihenastisissa valtiollisissa vaaleissa. Koko maan äänestysprosentti oli 72, 7 %, mutta Pohjois-Hämeessä uurnille saapui peräti 86, 2 % äänioikeutetuista. Vaalit koettiin erityisen tärkeiksi koko Suomen tulevan suunnan kannalta. SKDL saavutti vaaleissa 49

edustajapaikkaa ja sosialidemokraatit 50. Tampereella vasemmiston kannatus oli vahvaa, yhteinen ääniosuus oli vuoden 1945 vaaleissa peräti 69, 2 prosenttia. Suurimman osuuden kahmi SDP 35, 2 prosentin osuudella, mutta vain 554 äänen päässä niskaan hengitti SKDL. Varsinaisella kaupunkialueella sosialidemokraatit olivat säilyttäneet enemmistönsä, mutta esikaupunkialueilla kommunistit menestyivät selkeästi paremmin.[6]

Valtaan päässeillä vaikuttajilla oli edessään suuria haasteita. Armeijan kotiuttaminen, siirtoväen asuttaminen, sotakorvaustuotannon käynnistäminen ja elintarvikehuollon järjestäminen vaativat suoria toimenpiteitä. Vuonna 1944 Suomi oli taloudellisesti lähes kuilun partaalla: viennin arvo laski 25 prosenttia ja tuonti peräti 30 prosenttia. Monista raaka-aineista oli pula, mikä vaikeutti mm. rakennustoiminnan käynnistymistä. Syksystä 1944 lähtien Suomen elintarviketilanne näytti heikolta: sääolosuhteet olivat olleet epäsuotuisat, joten kesän sato jäi huonoksi. Lisäksi maataloustuotantoa oli vaikeuttanut työvoiman puute, alueluovutukset sekä lannoitteiden puuttuminen. Oman lisänsä kansantalouden vaikeuksiin toivat Neuvostoliitolle maksetut sotakorvaukset, jotka raskaimmillaan vuosina 1945 – 1949 sitoivat valtion menoista 15 – 16 prosenttia. Vuodesta 1946 lähtien huomattava osa sotakorvauksista maksettiin metalliteollisuuden tuotteina: koneina, vetureina ja laivoina. Tuotantomäärät olivat valtavia, esimerkiksi 15 telakalla valmistettiin yli 500 laivaa, joista yhdessä olisi muodostunut 30 kilometrin mittainen jono.

Sodan aikainen säännöstelytalous jatkui tiukkana myös rauhan tulon jälkeen. Sodan päättyessä joidenkin tuotteiden säännöstelykausi ei ollut edes vielä puolivälissä, sillä muualla Euroopassa jatkunut sota vaikeutti edelleen Suomen tilannetta. Suhteet Saksaan katkesivat, joten Suomen oli pääosin turvauduttava Ruotsin apuun. Elintarvikkeiden säännöstely pysyi ennallaan, ensimmäisenä säännöstelystä vapautuivat kananmunat (lokakuu 1945). Keväällä 1947 vapautuivat peruna, ruokajuurekset, liha ja lihajalosteet, tee puolestaan vapautettiin nautittavaksi lokakuussa 1948. Leipävilja, voi, maito, tekstiilit, jalkineet, saippua ja tupakka poistuivat säännöstelyn piiristä vuoden 1949. Viimeisenä vapautettiin vuonna 1954 sokeri, margariini ja kahvi. Sodan päättyessä kaupunkilaisilla oli käytössään kaksi erilaista yleiskorttia, viisi erilaista leipäkorttia, viisi maitokorttia, viisi ravintorasvakorttia sekä viisi erilaista vaatetuskorttia. Elintarvikekortteja oli erilaisia, koska kansalaisten saamien annosten koko oli määritelty ammattialojen mukaan. Raskasta ruumiillista työtä tehneet työläiset saivat enemmän ravintoa kuin esimerkiksi kevyttä toimistotyötä tehneet henkilöt. Yleiskorteilla ostettiin mm. kahvia, jossa ei ollut mukana lainkaan aitoa kahvia. Lihavuus ei ollut suomalaisten ongelma. On arvioitu, että sodan aikana suomalaiset laihtuivat keskimäärin 6 – 7 kg henkeä kohden. Yksinomaan säännösteltyjen tuotteiden varassa suomalaiset eivät kuitenkaan eläneet, sillä mustan pörssin kauppaa käytiin yleisesti. Pääosa laittomasta kaupasta käytiin tuttavien kesken, mutta alalla oli myös lähes ammattimaisia toimijoita. Mustan pörssin kauppa oli laitonta, mutta täysin laillista oli esimerkiksi pitää omia sikoja, kanoja tai muita kotieläimiä. Lisäksi kansalaiset kävivät aktiivisesti vaihtokauppaa.[7]

Hämeenkadun kivetystä korjataan 1940-luvulla. Tampereen museot.

Ammattiyhdistysliikkeen nousu ja työmarkkinoiden modernisoituminen

Jatkosodan jälkeinen yhteiskunnallinen muutos kosketti vahvasti myös työelämää ja ammattiyhdistysliikettä. Työnantajien ja työntekijöiden välinen vastakkainasettelu, joka oli rasittanut 1920 – 30 – luvuilla Suomen työmarkkinajärjestelmää alkoi lieventyä. Muutos oli käynnistynyt jo talvisodan aikana, jolloin STK hyväksyi SAK:n tasavertaiseksi neuvottelukumppanikseen. Työehtosopimusten vastustamisesta teollisuustyönantajat eivät vielä kuitenkaan luopuneet, mutta sota-aikaisen säännöstelytalouden puitteissa ryhdyttiin jo solmimaan kokonaisia teollisuusaloja koskeneita palkkasopi-

muksia. Nämä olivat kuitenkin vasta alkusoittoa tulossa oleville muutoksille.

Sodan aikainen säännöstelytalous loi pohjaa työmarkkinasuhteiden modernisaatiolle. SAK, ammattiliitot, STK sekä työnantajien liitot toimivat yhteistyössä valtiovallan kanssa erilaisissa kansantaloutta ohjanneissa elimissä. Hyvin erilaisten järjestöjen oli yhdessä kannettava vastuuta kansankunnasta, mikä mahdollisti myös henkilökohtaiset kontaktit työntekijä– ja työnantajajärjestöjen edustajille. Ennakkoluulot alkoivat vähitellen lieventyä. Jatkosodan vielä kestäessä työnantajat suostuivat lakkauttamaan ns. Pihkalan kaartin. Huhtikuun 28. päivä SAK ja STK allekirjoittivat ns. yleissopimuksen, johon sisältyi merkittäviä periaatteellisia uudistuksia. Sopimukseen ei vielä voitu sisällyttää työehtosopimus-sanaa, mutta se sisälsi niistä kuitenkin myönteisen kannanoton. Työnantajat olivat viimein julkisesti luopuneet työehtosopimusten vastustamisesta. Lisäksi tekstissä tunnustettiin ammattiosastojen valitsemien luottamusmiesten asema työpaikoilla.[8]

Ammattiyhdistysliikkeen näkökulmasta seuraava edistysaskel saavutettiin välittömästi jatkosodan päättymisen jälkeen, jolloin SAK ja STK varovaisin sanankääntein vauhdittivat työehtosopimusten solmimista. Niin sanotussa pikasopimuksessa todettiin, että työntekijä- ja työnantajärjestöjen välille solmittaville laajemmille sopimuksille oli ”erinäisillä aloilla” edellytyksiä. Liittoja kehotettiin välittömästi neuvottelut alimmaispalkkasopimuksista, koska sodan jälkeisessä epävarmassa taloustilanteessa palkkataso täytyi saada varmistetuksi. Käytännössä kyse oli jo työehtosopimusneuvotteluiden aloittamisesta, mutta käsitettä haluttiin vielä välttää. Syksyn aikana palkkasopimuksia saatiin aikaan mm. puunjalostus – ja kutomateollisuudessa. Varsinaisia kollektiivia työehtosopimuksia jouduttiin vielä odottamaan. Puunjalostusteollisuuden työnantajaliitto ja Paperiliitto solmivat joulukuun 10. päivä vuonna 1945 Suomen ensimmäisen kokonaista teollisuuden alaa koskeneen työehtosopimuksen. Suomen työmarkkinajärjestelmässä oli viimein siirrytty vaiheeseen, jossa työn ehtoja säädeltiin yhä enemmän ammattiliittojen ja työnantajajärjestöjen tekemillä valtakunnallisilla työehtosopimuksilla.

Kuntatyöväenliitto ja Tampereen kunnantyöntekijöiden järjestäytyminen sodan jälkeen

Ammattiyhdistysliikkeessä elettiin kehityksen ja kasvun aikaa. Syksyllä 1944 alkanut jäsenvyöry oli yksi merkki Suomessa alkaneesta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Järjestäytymisestä oli tullut poliittisesti hyväksyttyä eikä ammattiosastoon kuuluvan työntekijän enää tarvinnut pelätä työpaikkansa säilymisen puolesta. SAK:n jäsenmäärä oli syyskuun 1944 lopulla 82 000 ja vuoden loppuun mennessä luku oli kasvanut 106 000. Järjestäytyminen vahvistui voimakkaasti mm. metalliteollisuudessa. Kolmessa kuukaudessa metallityöväen liittoon liittyi yli 6000 uutta jäsentä. Vuonna 1947 SAK:n jäsenmäärä oli jo 340 000 henkilöä. Tälläkin kertaa Kunnantyöntekijäin liiton kehitys poikkesi jonkin verran yleisestä linjasta. Liiton vuoden 1945 toimintakertomuksessa todetaan varsin maltillisesti, että jäsenmäärä on tasaisesti

noussut. Vahvistumista oli tapahtunut jo sodan aikana, sillä liittoon oli perustettu 42 uutta ammattiosastoa. Vaikka ammattiosastot olivat usein varsin pieniä, uusien osastojen perustaminen kertoo kuitenkin selvästi liiton toiminnan laajentumisesta. Sotavuosina liiton jäsenistössä oli vaihtuvuutta: vuosina 1940 – 44 liittoon liittyi 8021 uutta jäsentä ja siitä erosi 4 678 henkilöä. Sodan jälkeen kuntatyöntekijäin liiton jäsenmäärässä tapahtui jyrkkä hyppäys. Vuonna 1944 liittoon liittyi 860 uutta jäsentä ja vuonna 1945 peräti 7 421 uuta jäsentä. Liiton jäsenmäärä lisääntyi 85 prosentilla. Järjestäytymättömät kunnantyöntekijät liittyivät sodan jälkeen nopeasti ammattiosastoihin, minkä jälkeen liiton jäsenmäärän kehitys pysyi suhteellisen tasaisena.[9]

Tampereen kunnantyöntekijöiden järjestäytymisaste oli alkanut kohota jo 1930-luvun lopulla. Vuonna 1937 ammattiosastoon liittyi 113 uutta jäsentä. Jäsenmäärän lisääntyminen jatkui vuosina 1938 – 1940, mutta jo huomattavasti maltillisemmin. Suomen ammattiyhdistysliikkeen historiassa välirauhan aikaan sijoittuu voimakas järjestäytymisaalto, mikä ei kuitenkaan Tampereen kunnantyöntekijöiden jäsenmäärässä kovinkaan selvästi näy. Itse asiassa vuosina 1941 – 42 jäsenmäärä kääntyi laskuun. Monilla aloilla sota- ja työpalvelukseen joutuneet pysyivät liittonsa jäseninä, mutta kuntatyöläisen keskuudessa jouduttiin sota-aikana usein muiden alojen työvoimapulan takia vaihtamaan työpaikkaa. Tampereellakin suurin osa eroamisista johtui työpaikan vaihdosta. Sodan päättyminen näkyi dramaattisesti myös Tampereen kunnantyöntekijöiden järjestäytymisessä. Vielä vuonna 1944 ammattiosaston jäsenmäärä laski, mutta seuraavana vuonna uusi jäseniä liittyi peräti 158. Tämä nosti kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärän uuteen ennätykseen. Vuonna 1945 kunnantyöntekijöiden liittoon perustettiin uusia ammattiosastoja peräti 49 kappaletta, joista viisi toimi Tampereella. Uusista ammattiosastoista suurin oli Tampereen sähkölaitoksen ammattiosasto, johon oli liittynyt 134 jäsentä. Tämä työntekijäryhmä oli aiemmin kuulunut kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon, mutta oman ammattiosaston perustaminen oli ymmärrettävää. Sähkölaitoksen työntekijöillä oli ollut jo pitkään oma työehtosopimus. Muita uusia KTV:n ammattiosastoja Tampereella olivat palomiesten, kunnanteknikoiden, kansakoulujen henkilökunnan sekä yleisen sairaalan henkilökunnan ammattiosastot. Yhteensä Tampereella toimi nyt yhdeksän Kunnantyöntekijöiden liittoon kuulunutta ammattiosastoa, joissa jäseniä oli yhteensä 1 250.[10]

Vaikea ja levoton palkkarintama

Vaikka työmarkkinajärjestöjen vaikutusvalta lisääntyi, valtiovalta säilytti kuitenkin vahvan ja näkyvän roolin hinta- ja palkkapolitiikassa. Palkkasäännöstely oli otettu sota-aikana käyttöön asteittain, aluksi palkkoja yritettiin säädellä sotatilalakiin sisältyneillä säädöksillä. Varsinainen palkkasäännöstely aloitettiin syksyllä 1942, mutta järjestelmä oli kuitenkin epävakaa. Vuosina 1940 – 42 työntekijäryhmien välisiin palkkoihin oli ehtinyt muodostua suurta vaihtelua ja toisaalta monet työntekijäryhmät olivat vieläkin palkkaneuvoston ulottumattomissa. Esimeriksi maa- ja metsätalouspalkkalautakunnat toimivat

Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärän kehitys v. 1937 – 1946

	Jäsenmäärä vuoden lopussa	muutos vuoden aikana
1937	331	+ 113
1938	384	+ 53
1939	433	+ 49
1940	450	+ 23
1941	436	- 14
1942	410	- 26
1943	431	+ 21
1944	423	- 8
1945	581	+ 158
1946	577	- 4

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimikunta vuonna 1947. Tampereen museot.

itsenäisinä ja valtion työsuhteiden palkkoja säädeltiin kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön oman palkkalautakunnan toimesta. Kunnallisten viranhaltijoiden palkat tulivat säännöstelyn piiriin vasta vuonna 1947. Palkkaviranomaisilla oli suuria vaikeuksia muodostaa yhtenäistä palkkanormistoa, koska esimerkiksi teollisuuteen oli ehtinyt kehittyä monimutkainen palkkausjärjestelmä erilaisine lisineen ja paikkakuntaluokituksineen.[11]

Työläisten keskuudessa palkkatyytymättömyys johtui luonnollisesti sodan

jälkeisistä elinolosuhteista. Elintarvikkeiden hinnat kohosivat jatkuvasti, säännöstely oli tiukkaa ja mustan pörssin kauppaa käytiin yleisesti. Tilannetta helpotti jonkin verran Ruotsista saatu vilja. Elinkustannusten kehitystä mitattiin ns. elinkustannusindeksillä, joka oli joulukuussa 1944 203 pistettä. Seuraavan vuoden joulukuun mennessä indeksi oli noussut 202 pistettä. Elintarvikkeiden hintojen nousu oli vieläkin rajumpaa: samassa ajassa niiden indeksiluku kohosi 196:sta 474:ään. Palkkatilanteen korjaamisesta esitettiin syksyllä 1944 hyvin erilaisia mielipiteitä. Palkkaviranomaisten mielestä aika ei ollut sopiva yleisille palkankorotuksille, kun taas SAK:n mielestä palkkasäännöstelypäätökseen oli saatava työntekijöille täysi korvaus elinkustannusten noususta eli niin sanottu täyskompensaatio. Maataloustuottajien keskusjärjestö vaati puolestaan tuotantokustannusten nousun hyvittämistä maataloudelle. Valtiovalta ei lämmennyt järjestöjen vaatimuksille, mutta marraskuun 16. päivä kaikkia tuntipalkkoja nostettiin yhdellä markalla. Palkkojen ja elinkustannusten nousun ympärillä käyty keskustelu antoi jo selviä viitteitä Suomen yhteiskunnan tulevasta kehityssuunnasta. Palkkasäännöstely tulisi olemaan jatkuvasti esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa aina 1950-luvun lopulle asti ja keskustelussa tulisivat voimakkaasti näkymään eri yhteiskuntaryhmien edunvalvontajärjestöt.[12]

J. K. Paasikiven johtama hallitus antoi pitkällisen kiistelyn jälkeen 19.6.1945 uuden palkkasäännöstelypäätöksen, joka määritteli työntekijöiden ohjetuntipalkat. Tämä oli mullistus säännöstelytaloudessa, jossa aiemmin työmarkkinajärjestöt olivat saaneet neuvotteluihinsa valtiolta vain niin sanotut pohjapalkat. Miesten palkkaryhmiä oli neljä ja naisten kolme. Miesten korkein ohjetuntipalkka oli 35 markkaa ja matalin 27 markkaa. Sukupuolten väliseen tasa-arvoon ei palkkakysymyksissä pyritty, joten naisten palkat vaihtelivat 23 – 29 markan välillä. Alun perin naisille esitettiin korkeampi palkkoja, mutta esimerkiksi pääministeri Paasikivi arveli, että ”eikö 30 markkaa ole naiselle vähän liikaa”. Tämänkin suuruisina naisten saamat palkankorotukset olivat merkittäviä ja kansanedustajat pelkäsivätkin, että näin suuret palkat saavat mm. tekstiiliteollisuuden vaikeuksiin. Palkkasäännöstelypäätös sisälsi myös merkittävän, koko työmarkkinajärjestelmää koskeneen uudistuksen. Ammattiliittojen ja työnantajajärjestöjen tehtäväksi jäi määritellä kunkin työntekijäryhmän ansiot palkkasäännöstelypäätöksessä annettujen rajojen puitteissa. Eli käytännössä edellytettiin työehtosopimusten tekemistä. Valtioneuvosto oli määritellyt kaikkia työntekijöitä koskevan palkkanormiston, josta löytyi ammattitaidon, sukupuolen ja asuinpaikkakunnan mukaan 32 erilaista ohjetuntipalkkaa. Päätöksen ulkopuolelle oli jätetty metsä-, uitto ja maataloustyöntekijät, mutta heille oli laadittu erikseen omat palkkanormipäätökset. Palkkasäännöstelypäätöksen tarkoituksena oli rauhoittaa palkkarintamaa ja koko talouden kenttää. Momentit ja pykälät sisälsivät kuitenkin monia ”porsaanreikiä”, jotka mahdollistivat esimerkiksi vientiteollisuuteen huomattavasti korkeamman palkkatason. Käytännössä urakkapalkoille ei oltu säädetty minkäänlaista kattoa, mikä piti palkkajärjestelmän jatkossakin epävakaana.[13]

Kunnantyöntekijät ja vuosien 1945 - 1946 palkkarintama

Kunnallisen alan sopimustoiminta lähti kehittymään syksyllä 1944 omia latujaan. Kuntatyönantajat eivät olleet aluksi halukkaita hyväksymään kuntatyöläisten palkkojen rinnastamista yksityisen sektorin palkkoihin. Perinteinen näkemys oli ollut, että kunnan töistä voitaisiin maksaa noin 10 – 15 prosenttia pienempää palkkaa kuin yksityisellä sektorilla. Tätä perusteltiin sillä, että kuntien ja kaupunkien palveluksessa olleet työntekijät pääsivät nauttimaan paremmista sosiaalisista eduista. Myös työttömäksi joutumisen riski oli kunta-alalla pienempi.[14]

Ensimmäinen sodan jälkeinen yleinen palkankorotus saatiin joulukuussa 1944 tehdyn palkkasäännöstelypäätöksen mukaisesti, mikä nosti tuntipalkoja yhdellä markalla ja kuukausipalkkoja 200 markalla. Kunnantyöläiset olivat muita työntekijäryhmiä vaikeammassa asemassa, sillä ”julkisoikeudellisessa työsuhteessa olevien palkat eivät olleet palkkasäännöstelyn piirissä”. Kuntatyöläisten palkat alkoivat jäädä jälkeen yksityisten sektorin palkoista samaan aikaan kun elinkustannukset jatkoivat nousuaan. Tyytymättömyys purkautui lukuisina palkkaliikkeinä, joita kunta-alalla lietsoi mm. palkkojen kirjavuus sekä kunnallisen päätöksenteon hitaus. Vuoden 1945 kevään aikana myös Tampereen kunnantyöntekijät sanoivat irti oman työehtosopimuksensa ja sopimusneuvotteluissa pyrittiin saamaan sekä palkankorotuksia että ”parempia etuja”. Neuvottelut kuitenkin pitkittyivät valtiovallan palkkasäännöstelypäätöksen viivästyttyä. Miten palkkasäännöstelypäätös vaikutti kunta-alan palkkoihin vaikka kunnan työläiset jäivät päätöksen ulkopuolelle?[15]

Kunnantyöntekijöiden liitto ja työnantajien Kaupunkiliitto aloittivat neuvottelut talvella palkkasäännöstelypäätöstä enteillen. Työmarkkinajärjestelmän modernisointi oli täydessä käydessä, joten neuvottelusuhteet oli saatava ajanmukaisiksi myös kunta-alalla. Kaupunkiliiton hallitus asetti palkka-asian neuvoston, jonka tehtäväksi tuli ”käydä kuntien viranhaltijain ja työntekijöiden keskusjärjestöjen kanssa virka – ja työehtoja koskevia neuvotteluja”. Palkka-asian neuvosto teki neuvottelutarjouksien kunnantyöntekijäin liitolle ja liitto suhtautui tarjoukseen myönteisesti, olihan tätä tarjousta odotettu vuosikymmenien ajan. Näin oli saatu avattua kunta-alalle työntekijöiden ja työantajien järjestötason työehtosopimusneuvottelut. Samaan aikaan työehtosopimusneuvottelujen mahdollisuus avautui myös Kunnallisvirkamiesliitolle. Vuoden 1945 alkupuolella monilla yksityisillä aloilla käynnistyi palkkavyöry, koska palkkasäännöstelypäätöstä ei oltu vielä saatu tehtyä. Joillakin aloilla oli ehditty jo antaa kaksikin palkankorotusta siinä ajassa, kuin kunnan-, kauppalan- ja kaupunginvaltuustot olivat päässeet käsittelemään kuntatyöläisten palkankorotuspyyntöjä. Sekä kunnantyöntekijöiden liitto että Kaupunkiliitto halusivat pitää kentän rauhallisena, joten liitot antoivat kesäkuun 1. päivä vuonna 1945 suosituksen kauppaloiden ja kaupunkien palkkojen järjestämisestä. Kunnantyöntekijöiden palkat rinnastettiin rakennus- ja metallialan palkkoihin. Kunnallisen päätöksenteon hitauden vuoksi kunnantyöntekijät olivat jääneet jälkeen muusta palkkakehityksestä, joten palkkoja luvattiin korottaa myös taannehtivasti. KTV:n

mielestä kaikkien kunnantyöntekijöiden palkoissa piti soveltaa rakennus- ja metallialan töitä maksettavia palkkoja, mutta tähän työnantajaliitto ei suostunut. Näin ollen suositus jäi koskemaan ainoastaan rakennus- ja metallialan töitä tehneitä kunnantyöläisiä. Kesäkuun palkkasäännöstelypäätöksen piiriin kunnantyöntekijät eivät kuuluneet, mutta välillisesti tälläkin päätöksellä oli vaikutusta. Päätökseen näet sisältyi määräys urakkatöissä maksettavista korotetuista palkoista sekä määräyksiä erillisistä lisistä.[16]

Urakkapalkkoja koskevat säädöksi hyödyttivät varsin paljon kunnantyöntekijöitä, sillä kaupungeissa ja kunnissa monet työt teetettiin urakkoina. Vuoden 1945 palkkasäännöstelypäätöksen mukaan urakkatöistä saatiin maksaa peräti 30 prosenttia korkeampaa palkkaa kuin tuntitöissä. Parhaimmillaan kunnissa tehtiin jopa yli puolet teknisen alan töistä urakkoina. Vastaavasti tämä heikensi tuntipalkalla olevien työntekijöiden asemaa ja vääristi palkkarakennetta. Myös viranhaltijoiden palkkaus laahasi yleisestä palkkatasosta jäljessä. Kunta-alan ohjetuntipalkoiksi sovittiin, että alimpina palkkaryhminä käytettäisiin miehillä 2. palkkaryhmää ja naisille 3. palkkaryhmää. Lisäksi sovittiin 15 prosentin suuruisesta ns. paremman miehen lisäpalkasta eli ”hyvän miehen lisästä”. Miespuolisten kunnantyöntekijöiden tuntipalkat liikkuivat alimmillaan siis 25 – 30 markan välillä ja naisten tuntipalkat 23 – 27 markan välillä. Vaihteluun vaikuttivat myös neljä paikkakuntaluokkaa, jotka oli määritelty asuinpaikkakunnan yleisen hintatason mukaan.[17]

Palkkasäännöstelypäätöksen aikaansaaminen toi myös nopean ratkaisun Tampereen kunnantyöntekijöiden paikallisiin työehtosopimusneuvotteluihin. Tamperelaisten palkkoja määriteltäessä käytettiin malleina liittojen antaman suosituksen mukaisesti rakennus- ja metallialoilla Tampereella maksettuja palkkoja. Lisäksi kunnantyöntekijöiden ammattiosasto neuvotteli myös poikkeuksellisesti Tampereen Ev.lut. seurakuntien hallintokunnan alaisille työntekijöille oman työehtosopimuksen. Kunnantyöntekijöiden uusi työehtosopimus allekirjoitettiin elokuun 7. päivä ja sopimus toi noin 6 markan suuruisen korotuksen tuntipalkkoihin. Kunnantyöntekijöiden liiton toimintakertomuksessa kerrotaan, että monilla paikkakunnilla palkkasäännöstelypäätöksen antamien suositusten voimaansaattaminen kesti lähes koko loppuvuoden. ”Muutamissa tapauksissa on asia ollut vietävä jopa niin pitkälle, että suositusten noudattamista on ollut vaadittava lakon uhalla, ennen kuin työnantaja on taipunut”. Tampereen kunnantyöntekijät eivät joutuneet tällaisia haasteita kohtaamaan.[18]

Neuvottelujärjestelmä muotoutuu

1940-luvun lopulla työehtosopimukset vakiintuivat viimein Suomen työmarkkinajärjestelmään. Sopimukset edellyttivät kaikkien osapuolten kunnioittamista, mikä vahvisti yhteiskunnallista vakautta. Kunnallista itsehallintoa koskenutta lainsäädäntöä tulkittiin 1940-luvulla niin, että sitovia valtakunnallisia työehtosopimuksia ei voitu kunta-alalle solmia. Kunnantyöntekijöiden liiton oli jatkettava paikallisten ja sitovien työehtosopimusten aikaan saamista. Maaliskuussa 1946 saatiin työnantajaliiton kanssa valmiiksi mallityöehtosopimus ja tämä edisti merkit-

tävästi kunta-alan työehtosopimusten yleistymistä. Vuonna 1944 sopimuksia oli voimassa 12 kappaletta ja vuosina 1945 – 1946 uusia sopimuksia tehtiin jo 20 kappaletta. Kunnantyöntekijöiden asema jäi työmarkkinajärjestelmässä varsin erikoiseksi, sillä kauppaloissa työehtosopimukset alkoivat yleistyä vasta 1950-luvulla. Maalaiskunnissa työehtosopimusten läpimurto tapahtui vasta vuonna 1969.[19]

Mallisopimus ei sisältänyt yksityis-

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1947:
”Kunnantyöntekijöiden hiihtokilpailut 9.3. alkaen klo 9 Kaupissa, pumppuaseman tien risteyksessä” (Toimikunnan kokous 4.3.1947)
”Kesäkodille järjestetään Maarianpäivänä retki. Pääsymaksuna 25 markkaa, sisältää matkan. Perillä keittoruoka maksusta” (Toimikunnan kokous 18.3.1947)
”Urheilujaoston kahden jäsenen ollessa saapuvilla käsiteltiin katujuoksua 11.5 varten joukkueen saanti mahdollisuuksia. Ainakin yksi joukkue aiotaan panna kokoon, johon työhuonekunnat valitsevat juoksivat”. (Toimikunnan kokous 8.4.1947)
”Lähetetään liiton retkeilypäiville Jyväskylään 6 miehinen köydenvetojoukkue” (Toimikunnan kokous 20.5.1947)

Lumenajoa talvella vuonna 1948.

kohtaisia määräyksiä palkoista vaan palkkahinnoista päätettiin erikseen palkkasäännöstelypäätöksien antamien rajojen puitteissa. Vuonna 1947 mallisopimukseen saatiin kunnantyöntekijöiden palkkakehityksen kannalta tärkeä määräys. Kuntia kehotettiin järjestämään työt urakkatöinä, mikäli työn laatu sen sallii ja se on teknisesti mahdollista. Mallisopimuksessa oli lisäksi säännöksiä, jotka koskivat työhönottoa, työstä erottamista sekä järjestöjen ja luottamusmiesten asemaa työpaikoilla. Sodan jälkeisessä työmarkkinajärjestelmän murroksessa yksi keskeinen saavutus oli, että työntekijää ei voitu enää erottaa mielivaltaisesti. Erottamisesta piti antaa ennakkoilmoitus. Kunnantyöntekijöille taattiin myös oikeus järjestäytymiseen ja oikeus valita luottamusmiehet työpaikoille. Määräys oli SAK:n ja STK:n vuonna 1946 solmiman yleissopimuksen mukainen. Vuonna 1947 sopimusmallissa luottamusmiesten asemaa vahvistettiin entisestään. Kunnantyöntekijöiden ja Kaupunkiliiton yhdessä hyväksymästä sopimusmallista tuli ikään kuin epävirallinen työehtosopimus kunta-alalle, jota uudistettiin säännöllisin väliajoin. Aikaa myöten sopimusmallineuvottelut alkoivat saada työehtosopimusneuvotteluiden piirteitä ja vuoden 1960 jälkeen niitä ryhdyttiin tällä nimellä yleisesti kutsumaan.[20]

Myös Tampereella saatiin aikaan neuvottelutoiminnassa tärkeitä linjaratkaisuja. Vuonna 1946 kunnantyöntekijöiden ammattiosasto teki ponnekkaasti esityksiä palkkojen korottamiseksi, koska hintojen nousua ei oltu pystytty säännöstelyllä hillitsemään. Keväällä kunta-alan liitto myös korosti palkkojen ja hintojen jatkuvasti kasvanutta epäsuhtaa ja esitti palkkojen sitomista elinkustannusindeksiin. Muut ammattiliitot eivät olleet tässä vaiheessa innostuneita muuttamaan palkkasäännöstelyn perusteita ja näin tyydyttiin yleisesti vaatimaan hintasäännöstelyn tiukentamista. Tilannetta yritettiin korjata SAK:n ja valtiovallan tekemällä ”linnarauhalla”, jolla jäädytettiin palkat heinäkuusta joulukuuhun. Kunnantyöntekijöiden työehtosopimus allekirjoitettiin elokuun 7. päivä ja sopimus oli kahdella tapaa historiallinen. Tähän asti kunnantyöntekijöiden ammattiosasto oli neuvottelut palkat osaksi työehtosopimustaan, mutta nyt tuntipalkat erotettiin omaksi kokonaisuudeksi. Palkat olivat sopimuksen liitteenä, joten palkkojen muuttuminen ei välttämättä merkinnyt koko sopimuksen irtisanomista. Työmarkkinajärjestelmässä oli siirrytty paikallisista neuvottelusuhteista liittotason neuvotteluihin. Palkkauskysymyksissä paikallisen ammattiosaston merkitys oli vähentynyt ja palkkausta koskevat neuvottelut tultiin käymään tulevaisuudessa liittotasolla. Vuoden 1946 työehtosopimus oli myös viimeinen, jonka kunnantyöntekijöiden ammattiosasto allekirjoitti.[21]

Sopimus jäi viimeiseksi, koska Tampereella kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön rooli muuttui työehtosopimusneuvotteluissa keskeiseksi. Sodan jälkeen keskusjärjestöön kuuluneiden osastojen ja työntekijöiden lukumäärä oli kasvanut ja kunta-alan liittoon kuuluneet osastot pyrkivät tiiviimpään yhteistyöhön. Työehtosopimuksia haluttiin yhtenäistää ja parhaiten tähän tavoitteeseen päästäisiin keskusjärjestön edustaessa kaikkia ammattiosastoja neuvotteluissa. Asiaa esitettiin ensimmäistä kertaa vuoden 1945 lopulla keskusjärjestön ja siihen kuuluneiden ammattiosastojen kokouksessa, mutta vielä tuolloin ajatus ei johtanut välittömiin muutoksiin. Tässä vaiheessa hallinnolliset muutokset tulivat apuun.

Vuonna 1946 Valtioneuvosto hyväksyi kunnantyöntekijäin liiton alaiset ammattiosastot ”viranhaltijain neuvotteluoikeudesta säädetyn lain tarkoittamiksi neuvottelukelpoisiksi yhdistyksiksi.” Viranhaltijat rinnastettiin näin palkkaneuvottelujen osalta tuntipalkkaisiin työntekijöihin. Tampereella viranhaltijat esittivät nyt puolestaan palkkaneuvottelujen siirtämistä keskusjärjestön vastuulle ja tälle oli olemassa myös liiton tuki. Vuoden 1947 aikana aloite saatiin koskemaan kaikkia Tampereen kaupungin palveluksessa olleita työntekijöitä. Näin Tampereen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain keskusjärjestö alkoi hoitaa keskitetysti kaupungin työntekijöiden palkkaneuvottelut. Vielä tuolloin viranhaltijoiden ja kaikkien muiden kaupungin palveluksessa olleiden palkansaajien yhteiset palkkaneuvottelut olivat pienoinen yllätys. Keskusjärjestön julkaisemassa historiikissa päätöstä on perusteltu viranhaltijoiden suurella jäsenmäärällä keskusjärjestössä. Lisäksi työntekijäpuolella työehtosopimusneuvotteluissa oli varsin kirjavia käytäntöjä. Uusi neuvottelujärjestys yhtenäistä myös eri työntekijäryhmien saavuttamia etuisuuksia.[22]

Uudistuksia tapahtui myös lainsäädännön kautta. Vuonna 1946 eduskunta sääti työmarkkinoiden kannalta kolme keskeistä lakiuudistusta. Keskeisin näistä oli työehtosopimuslaki, jossa tarkennettiin sopimusten sitovuutta. Sodan jälkeen tehdyt sopimukset eivät olleet vielä muodollisesti päteviä, koska sopijapuolia olivat liitot. Työntekijät olivat puolestaan osastojen jäseniä, joten muodollisesti työntekijöillä ei ollut velvollisuutta noudattaa sopimusta. Uuden lain mukaan liittojen tekemät sopimukset sitoivat myös liittojen alayhdistyksiä, samat säännöt koskivat myös työnantajia. Molempia osapuolia velvoitettiin välttämään kaikkia työtaistelutoimenpiteitä työehtosopimuksen voimassa olon aikana. Lisäksi säädettiin laki työriitojen sovittelusta.[23]

Vuonna 1946 säädetty laki tuotantokomiteoista heijasteli vahvasti ajan ilmapiiriä ja poliittista keskustelua. Työväenliikkeen tavoitteena oli edistää työpaikkademokratiaa ja suorastaan saada haltuunsa tuotannollista kontrollia. Nämä suunnitelmat täyttyivät eduskunnan vahvistettua lain tuotantokomiteoista. Vasemmistolaisten mielissä siinteli jo sosialismiin siirtyminen, mutta valtiovallan ja teollisuuden tavoitteena oli lähinnä varmistaa tuotannon häiriötön jatkuminen antamalla työntekijöille enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa työpaikkojen toimintaan. Työnantajajärjestöt olivat varmistaneet jo lain valmisteluvaiheessa, että tuotantokomiteoista tulisi vain neuvoa antavia elimiä. Monelle uusi laki olikin pettymys, sillä odotetun kaltaisia vaikuttamiskanavia niistä ei tullut. Tuotantokomiteat oli perustettava sellaisiin yrityksiin, joissa vuosittaisten työtuntienmäärä oli yli 120 000 tuntia (noin 50 työntekijää). Tuotantokomiteat perustettiin myös Tampereen kaupungin eri osastoille ja myös kunnantyöntekijöiden arkistosta löytyy joitakin mainintoja komitean toiminnasta. Maininnat kertovat lähinnä siitä, millaisia aiheita haluttiin tuotantokomitean kokouksiin viedä. Esimerkiksi vuoden 1947 aikana haluttiin käsitellä kuorma-autojen töihin sijoittamista sekä polttoainetoimiston tekemiä autokauppoja. Ammattiosaston toimikunta evästi puolestaan vesijohtolaitoksen ja autohallin korjaamon yhteisen tuotantokomitean jäseniä, ottamaan kokouksessa esille autohallin laajennuksen yhteydessä tehtävät sosi-

aalitilojen parannukset. Työntekijöiden käyttöön olisi saatava suihkuhuone sekä ruokailutilan yhteyteen keittiö. Lisäksi työnantajalta toivottiin työntekijöille järjestettyä teatteriretkeä tai jotain muuta vastaavaa viihdetilaisuutta. Pyynnöllä olikin vaikutusta, sillä vielä ennen kesälomia vuonna 1947 Tampereen Orkesteri (Tampereen kaupunginorkesteri ja Tampere Filharmonian edeltäjä) järjesti ”helppotajuisen konsertin” kaupungin palveluksessa olleiden työntekijöiden iloksi.[24]

Pääluottamusmiehet päätoimisiksi

Vuonna 1947 kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa pohdittiin kysymystä, miten pääluottamusmiehet saisivat työrauhan keskittyä yksinomaan luottamusmiesjärjestelmään liittyviin tehtäviin. Tämä tarkoitti pääluottamusmiesten vapauttamista työtehtävistä niin, että palkkaedut kuitenkin pysyisivät samoina. Työmarkkinajärjestelmän murrosaikana luottamusmiehet ja varsinkin pääluottamusmiehet, joita kunnantyöntekijöiden pöytäkirjoissa aiemmin nimitettiin myös yliluottamusmiehiksi, joutuivat tekemään pitkiä päiviä työntekijöiden asioita hoitaessaan. Luottamusmiehen tehtäviä sai tehdä muutaman tunnin ajan työpäivästä, minkä jälkeen oli yritettävä keskittyä taas varsinaiseen päivätyöhön. Yleisten töiden työhuonekunnan laatimaa aloitetta käsiteltiin ammattiosaston yleisessä kokouksessa maaliskuun 31. päivä vuonna 1947. Viisaimmaksi katsottiin toimia niin, että keskustelu pitäisi ulottaa koskemaan kaikkia kaupungin palveluksessa olevia työntekijöitä. Keväällä pääluottamusmiesten vapauttaminen päivittäisestä työstä jäi vielä toteutumatta, sillä kunnantyöntekijöiden ammattiosasto esitti asiaa uudestaan vielä syyskuussa keskusjärjestön ajettavaksi. Kunnantyöntekijöiden keskusjärjestö esitti kaupunginhallitukselle luottamusmiesjärjestelmän täydentämistä kahdella päätoimisella pääluottamusmiehellä. Esityksessä muistettiin muuan muassa täystoimisten pääluottamusmiesten toiminnasta saadut hyvät kokemukset tehdaslaitoksissa. Kaupunginhallituksessa hankkeelle näytettiin vihreää valoa, mutta päätoimisuus saatiin ainoastaan yhdelle, tuntipalkkaisten työntekijöiden pääluottamusmiehelle. Viranhaltijoiden ja kuukausipalkkaisten työntekijöiden pääluottamusmies sai hoitaa tehtäväänsä edelleen oman toimen ohessa. Ensimmäiseksi päätoimiseksi pääluottamusmieheksi valittiin vuoden 1948 alusta Tauno Koivisto. Viranhaltijoiden pääluottamusmiehenä toimi Allan Aalto.[25]

Sodasta toipuva ammattiosasto 1945 – 46

Ammattiosaston toiminta päästiin aloittamaan täydellä teholla vasta kun useimmat jäsenet olivat palanneet sotapalveluksesta vuoden 1944 marras-joulukuuhun mennessä. Kuten muillakin aloilla Tampereella, ammattiyhdistystoiminta innosti myös kaupungin palkkalistoilla olleita. Tampereen kaupungin työntekijöiden keskuuteen perustettiin vuoden 1945 aikana viisi uutta ammattiosastoa, mikä jossain määrin pienensi kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärää. Sähkölaitoksen ammattiosaston perustamisen jälkeen kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta poistui 134 jäsentä. Kaikkiaan Tampereella toimi yhdeksän Kunnantyöntekijäin liittoon kuulu-

Satakunnansillan asfaltointi vuonna 1946. Kuva: Jukka Raunio. Tampereen museot.

nutta ammattiosastoa ja kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa jäseniä oli 634. Vuoden 1945 aikana uusia jäseniä liittyi peräti 314. Yleisesti ammattiyhdistysjäsenyyteen suhtauduttiin vakavasti, mutta esimerkiksi taloudellinen epävarmuus saattoi joillakin henkilöillä vaikeuttaa jäsenmaksujen maksamista. Vuoden aikana jäsenmaksujen laiminlyönnin vuoksi osastosta erotettiin 29 jäsentä. ”Rästiläisyys” pysyi pitkään ongelmana, esimerkiksi keväällä 1948 ammattiosaston toimikunnan oli erotettava 14 jäsentä maksamattomien jäsenmaksujen vuoksi. Jäsenmaksujen kerääminen oli vielä sodanjälkeisinä vuosina ammattiosastojen aktiiveille melkoinen työsarka, sillä maksut käytiin perimässä jokaiselta jäseneltä käteismaksuna. Osaston yleisissä kokouksissa työhuonekuntia kehotettiin valitsemaan jokaiselle työmaalle oma jäsenmaksujen kantaja. Työhuonekuntien luottamusmiehiä kehotettiin puolestaan pitämään huolta, että jäsenkirjat pysyivät ajan tasalla. Vain tällaisella jäsenkirjalla sai esimerkiksi osallistua liiton ja SAK:n vaaleihin. Vuonna 1947 tähän tarkoitukseen päätettiin hankkia luottamusmiehille osaston leimasimet.

Kommunistit nousivat näkyvään rooliin myös tamperelaisessa työväenliikkeessä. Rauhan tultua toiminta oli vielä varovaista, mutta vuoden 1945 puolella toiminta oli jo aktiivista ja näkyvää. Eri puolille kaupunkia perustettiin SDKL:n ja SKP:n paikallisosastoja ja lisäksi suurimmille työpaikoille perustettiin omat kommunistit-osastot. SAK:n Tampereen Paikallisjärjestö oli kommunistien tärkeimpiä linnakkeita, mikä piti sen etäällä kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta. Monissa ammattiosastoissa vuoden 1945 vaihdokset luottamushenkilöissä merkitsivät yleensä myös poliittisen rakenteen

muuttumista. Mikään ei viittaa kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa tällaiseen.

Vuonna 1945 ammattiosaston puheenjohtaja vaihtui, sotavuosina ammattiosastoa johtanut Kalle Hurme siirtyi sivuun ja hänen seuraajakseen valittiin Paavo Leiniö. Yliluottamusmieheksi (pääluottamusmies) valittiin ensimmäistä kertaa Tauno Koivisto, joka tuli vielä vuosien ajan toimimaan tässä tehtävässä. Ammattiosaston organisaatiossa työhuonekunnilla oli merkittävä rooli, sillä niiden kautta ammattiosaston toimikunta pysyi selvillä eri työpaikkojen tilanteesta. Vuonna 1945 toimivia työhuonekuntia oli 12, nimittäin automiesten, vesilaitoksen, puiston, yleisten töiden, puhdistusosaston, varasto-osaston, teurastamon, seurakuntien, arkkitehtiosaston, mittausosaston, polttoainetoimiston sekä naisten työtuvan työhuonekunta. Vuoden 1945 alkupuolella kaupungin sähkölaitoksella toimi vielä työhuonekunta, mutta heinäkuussa nämä työntekijät perustivat oman ammattiosaston. Vuonna 1946 kunnantyöntekijöiden ammattiosasto juhli 25 – vuotista toimintaansa Tampereen Työväentalon perinteikkäässä Konserttisalissa eli "Konsussa". Juhlassa vihittiin käyttöön ammattiosaston lippu, jonka oli suunnitellut mittausosaston työhuonekunnan jäsen Unto Ruoko. Lippukangas oli saatu lahjoituksena Norrköpingin kunnantyöntekijöiltä Ruotsista. Lipun hankintaa oli mietitty pitkään ja perusteellisesti, koska ensimmäistä kertaa asia oli esillä jo vuonna 1931. Verrattain nuoren osaston järjestämissä juhlissa oli vieraana monia perustajajäseniäkin.[27]

Jo 1930-luvulta lähtien kunnantyöntekijät olivat haaveilleet omasta kesänviettopaikasta ja ammattiosasto olikin vuokrannut useina kesinä huviloita Tampereen ympäristöstä. Vuonna 1943 Tampereen kaupunki oli hankkinut omistukseen Kesäniemen huvilan Ylöjärveltä, Veittijärven rannalta. Kunnantyöntekijöiden Keskusjärjestö tarttui asiaan vuonna 1945 ja esitti, että huvila luovutettaisiin kaupungin palveluksessa työskenteleville kesäkodiksi. Esitys johti konkreettisiin tuloksiin: kaupungin arkkitehtiosasto laati suunnitelmat varsin heikossa kunnossa olevan huvilan korjaamisesta tarkoituksenmukaiseen kuntoon. Suunnitelmat hyväksyttiin kaupungin päättävissä elimissä ja Kesäniemen huvila vuokrattiin keskusjärjestölle ensimmäistä kertaa vuoden 1945 kesäksi alkaen 15. päivä toukokuuta. Kokonaisvuokra oli 28 000 markkaa, mutta samalla valtuusto myönsi keskusjärjestölle myös samansuuruisen summan kesäkodin ylläpitoon. Lisäksi kunnostustöihin myönnettiin 70 000 markkaa. Vuonna 1946 yleisten töiden lautakunta vuokrasi kesäkodin kesäkausiksi 1946 – 1950. Kesäkotitoiminnalle oli 1940 – 50-luvuilla paljon kysyntää, koska työväestöllä ei ollut vielä mahdollisuuksia hankkia omia loma-asuntoja. Kesäkodilla oli mahdollisuus majoittua, minkä lisäksi ammattiosastot järjestivät siellä erilaisia kesätapahtumia. Esimerkiksi kunnantyöntekijät olivat joka vuosi mukana työhuonekuntien kesken järjestetyissä urheilukilpailuissa. 1940-luvun lopulla lajeina olivat 4 x 400 m viestijuoksu, köydenveto sekä 5 x 50 metrin uintiviesti.

Vaikeat vappujuhlat

Vappu on ollut perinteisesti suomalaisen työväenliikkeen suuri juhlapäivä, jonka vietto on usein myös herättänyt suuria tunteita ja mielipiteitä. Tampereella työväki oli kokoontunut perinteisesti Pyynikin Termopyleen kentälle. Vuosina 1945 – 1947 vietettiin kaikkialla maassa työväen yhteisiä vappujuhlia, minkä jälkeen kommunistien ja sosialidemokraattien välinen valtataistelun seurauksena ei samoihin juhliin enää mahduttu. Vuonna 1948 tamperelaiset sosialidemokraatit päättivät pitää omat vappujuhlansa Tampereen Keskustorilla ja osanottajiksi toivottiin myös uteliaita kaupunkilaisia. Jopa joillekin vanhemman polven sosialidemokraateille tällainen suunnitelma oli outo ja suorastaan sopimaton. SAK:ssa vappujuhlien järjestämisestä kehkeytyi uusi riita kommunistien ja sosialidemokraattien välille. Vuonna 1948 SAK:n työvaliokunta antoi tiukat ohjeet ammattiosastoille ja ammatillisille paikallisjärjestöille pidättäytyä vappujuhlien järjestämisestä, jos paikkakunnan työväenpuolueet eivät halunneet yhteistä juhlaa järjestää. Kommunistien johtamat ammatilliset paikallisjärjestöt eivät näistä ohjeista piitanneet ja niinpä Tampereenkin ammatillinen paikallisjärjestö kutsui huhtikuussa vuonna 1948 ammattiosastoja liittymään heidän järjestämään vappujuhlaan. Kunnantyöntekijät päättivät yksimielisesti osallistua SAK:n kieltämiin juhliin ja viedä mukanaan myös lippunsa. Kulkueessa päätettiin kantaa tunnusta ”Ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyden puolesta”. Samanlainen kutsu kävi myös vuonna 1949 ja silloinkin kunnantyöntekijät päättivät yksimielisesti olla mukana, samalla tunnuksella. Tämän lisäksi lähetettiin SAK:lle paheksumislause siitä, että paikallisjärjestöjen vappujuhlavalmisteluja tarpeettomasti vaikeutetaan. ”Työläisten olisi mahduttava yhteisiin juhliin ja näytettävä yhteinen luokkavoimansa”, kuului ammattiosaston kannanotto.[28]

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1947:
”Koska kokoukseen oli tullut paikalle entistä runsaammin naisia, päätettiin välttää tupakanpolttoa kokouksen aikana.” (Ammattiosaston kokous 2.5.1947)
”Tanskasta lähetetty lahjapaketteja kunnantyöläisille. Jaettiin vähävaraisille ja perheellisille jäsenille.” (Toimikunnan kokous 13.5.1947)
”Osaston täytyy Jyväskylässä juhannuksena puolustaa liiton köydenvetomestaruutta. Valmistautuminen täytyy suorittaa huolella, muuten hävitään. Köydenvetoharjoitukset aloitetaan kaupungin varastolla 7.5. klo 16:00. Jokainen työhuonekunta lähettää paikalle vahvimman miehensä”. (Ammattiosaston kokous 2.5.1947)
”Keskusjärjestö järjestää yhteisen marjareissun 7.9.” (Ammattiosaston kokous 2.9.1947)

Inflaatio lisää palkkapaineita – paikallisia edistysaskelia vuonna 1947

Palkkaeduista neuvotteleminen siirtyi vuoden 1947 alusta lähtien Tampereen kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön vastuulle, mutta palkka-asiat toki pysyivät edelleen ammattiosaston toiminnan keskipisteessä. Kunnantyöntekijöillä oli suurena ammattiosastona myös näkyvä ja vahva rooli keskusjärjestössä. Järjestön puheenjohtajana toimi Tauno Koivisto kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta. Vuoden 1947 alussa työmarkkinoiden linnarauha oli päättynyt ja hintojen nousukin oli saatu hidastumaan. Kuntien palkkakentässä tapahtui muutos, sillä keväällä 1947 viranhaltijoiden palkat määrättiin palkkasäännöstelyn alaisiksi. Hieman aiemmin lihatuotteet oli vapautettu säännöstelystä, mikä nosti välittömästi elintarvikkeiden hintoja ja synnytti jälleen tyytymättömyyttä työväestön keskuudessa.

Keskusjärjestön käymät ensimmäiset palkkaneuvottelut käynnistettiin välittömästi kunnantyöntekijöiden ja sähkölaitoksen ammattiosastojen sanottua irti omat työehtosopimuksensa helmikuussa. Neuvotteluiden tielle alkoi kuitenkin huhtikuussa kasautua ongelmia: kaupungin vesilaitoksella oli syntynyt erimielisyyttä työehtosopimuksen tulkinnasta. Vesilaitoksen työntekijät ilmoittivat ammattiosaston toimikunnalle, että työnantaja oli kieltäytynyt maksamasta sunnuntaityöltä riittävää ylityökorvausta. Työntekijät tulkitsivat sopimusta niin, että ylityö alkaisi jo lauantaina kello 14 jälkeen, mihin työnantaja ei suostunut. Neuvottelut etenivät hitaasti, vaikka

Sosialidemokraattien vappujuhla Keskustorilla vuonna 1948. Kuva: E. M. Staf. Tampereen museot.

ammattiosasto oli päättänyt omasta puolestaan vauhdittaa sopuun pääsyä julistamalla ylityökiellon. Tämä lienee ollut ensimmäinen kerta kunnantyöntekijöiden ammattiosaston historiassa. Toukokuun alkuun mennessä oltiin sovittu ainoastaan lumenluojille maksettavasta 50 prosentin korotuksesta. Työehtosopimusneuvottelut katkesivat ja käsittelyä jatkettiin liittojen toimistossa Helsingissä kesäkuun alussa. Lopulliseen sopimukseen päästiin vasta elokuun 8. päivä ja neuvotteluissa ylityötulkinnassa jouduttiin myöntymään työnantajan vaatimaan tulkintaan. Sunnuntailisää maksettaisiin vain sunnuntaipäivältä. Keskusjärjestön palkkajaosto kutsui koolle työntekijöiden yleisen kokouksen, jossa sopimus vähäisin muutoksin hyväksyttiin. Keskusjärjestön edustajat allekirjoittivat ensimmäisen näin syntyneen työehtosopimuksen elokuun 27. päivä.[29]

Vuonna 1947 uudistettiin myös perusteellisesti kaupungin palkkasääntö, mikä tapahtui palkkasäännöstelyn mahdollistamissa puitteissa. Palkkaneuvosto antoi toukokuussa 1947 uuden palkkasäännöstelypäätöksen, joka olisi merkinnyt alimpien palkkojen korotuksien jäävän kovin alhaisiksi. Valtiovallalta saadun erikoisluvan turvan alimpien palkkojen taso saatiin muihin kaupunkeihin verrattuna paremmalle tasolle, mikä antaa hyvän esimerkin palkkasäännöstelyn heikkoudesta. Erikoisluvat ja erilaiset porsaanreiät pitivät järjestelmän koko ajan epävakaana. Palkkasäännön lisäksi vuonna 1947 uudistettiin kaupungin tuntipalkkaisten työntekijöiden lomasääntö. Asiasta oli tehty aloitteita jo useampaan kertaan, viimeksi vuonna 1946 kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön taholta. Huhtikuun alussa yliluottamusmies Tauno Koivistolla oli hyviä uutisia kerrottavanaan, sillä kaupunginhallitus oli ilmoittanut lomasäännön muutoksesta. Alle kaksi vuotta kestäneissä työsuhteissa vuosiloman pituudeksi määrättiin 12 vuorokautta, kahden vuoden työsuhteesta 18 vuorokautta ja kolmen vuoden työsuhteesta 25 vuorokautta. 40 vuotta täyttäneiden vuosiloman pituudeksi tuli 28 vuorokautta. Lisäksi saatiin parannuksia myös sairaslomaetuuksiin. Keskusjärjestön toimintakertomuksen mukaan sairaus- ja vuosilomasäännöt olivat Tampereella uudistuksen jälkeen maan parhaimmistoa.[30]

Palkkasäännöstelyjärjestelmässä paikallisilla ammattiosastoilla oli paljon mahdollisuuksia vaikuttaa jäsenten palkkaukseen ja Tampereellakin tätä mahdollisuutta luonnollisesti käytettiin. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastolla oli haasteellinen tehtävä valvoa hyvin erilaisista työtehtävistä maksettavia palkkoja. Tässä auttoivat työhuonekunnat, jotka toivat aktiivisesti esityksiä ammattiosaston toimikunnan käsiteltäväksi. Yksi tärkeistä tavoitteista oli urakkatöiden lisääminen, minkä tietysti nähtiin parantavan kunnantyöntekijöiden palkkausta. Tavoite oli lisäksi kirjattu myös työehtosopimusten pohjana olleisiin mallisopimuksiin. Maaliskuussa vuonna 1947 ammattiosasto lähetti kaupungin yleisten töiden lautakunnalle esityksen, että kaupungin kaikki työt siirrettäisiin urakkatyöksi. Asiaa oli jo pohjustettu ainakin rakennustoimiston alaisten töiden osalta, mutta kaupungin vastausta edelleen odotettiin. Toukokuussa ammattiosaston yleisessä kokouksessa urakkatyöt olivat vahvasti esillä. Ammattiosaston puheenjohtaja Uuno Salmi, toimikunnan jäsen A. Jokinen

sekä yliluottamusmies Tauno Koivisto oli vierailleet Helsingissä, Lahdessa ja Kotkassa paikallisten kunnantyöntekijöiden ammattiosastojen vieraana. Näissä kaupungeissa oli siirrytty lähes sataprosenttisesti urakkatyöhön ja näin oli saatu palkkataso kohoamaan ”lähes tyydyttävälle tasolle”. Lisäksi oli huomattu eroja myös sosiaalisen huollon alueella: suojapukujen, työjalkineiden ja kintaiden hankinnassa oli kaupunkien välillä paljon eroavaisuuksia. Koska muissakaan kaupungeissa ei kaikkea työtä pystytty teettämään urakkana ei Tampereellakaan ollut tällaiseen mahdollisuuksia. Urakoista käydyissä neuvotteluissa kaupungin edustajat olivat todenneet, että mitään hinnoittelusopimusta ei voitaisi tehdä. Jokaisen urakan hinnasta neuvotellaan erikseen ennen kunkin työn alkamista. Tähän oli ammattiosastonkin tyydyttävä, mutta luottamusmiehiä kuitenkin kehotettiin omalta osaltaan vaikuttamaan urakkatöiden lisääntymiseen. Ammattiosaston arvioiden mukaan kaupungin töistä suoritettiin urakkatyönä noin 60 prosenttia.[31]

Vuoden 1947 kevään ja kesän tunnelmat ammattiyhdistysliikkeessä alkoivat olla jännittyneet. Sosialidemokraatit ja kommunistit valmistauivat SAK:n edustajakokousvaaleihin ja vaalien tärkeyttä kuvastaa mm. kunnantyöntekijöiden tekemä päätös. Ammattiosaston jäseniä luvattiin kuljettaa autolla työmailta Työväentalolle äänestämään. Myös kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kokouksissa alettiin kuulla kommentteja, jotka viestivät kommunistien kannatuksen lisääntymisestä tai ainakin siitä, että kokouksiin oli saatu mukaan äänekkäitä puolueaktiiveja. Sopivasti ennen SAK:n edustajavaaleja kommunistien Työkansan Sanomat paljasti, että SAK:n järjestösihteeri Olavi Lindblom oli sodan aikana kuulunut teloituskomppaniaan. Kommunistit vaativat Lindblomin erottamista, mutta sosialidemokraatit eivät suostuneet. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kokouksessa vaadittiin huhtikuussa asiasta virallista tutkimusta. Sosialidemokraatit voittivat SAK:n edustajakokousvaalit selvästi ja kokous pidettiin näennäisen yhtenäisissä tunnelmissa. Epäluulot ja pettymys heikkoon palkkakehitykseen kuitenkin lietsoivat tyytymättömyyttä, joka tuli esiin kokousväen esittämissä välihuudoissa. Kommunistit käynnistivät kesällä palkkasäännöstelyn vastaisia korpilakkoja. Lakkoliike viisti myös tamperelaisia kunnantyöntekijöitä, sillä Tampereen rakennustyömailla maalarit olivat aloittaneet oman korpilakon. Tilanne oli kiperä, sillä monet kunnantyöntekijöiden jäsenistä työskentelivät myös rakennuksilla. Lakkoon ei voitu liittyä, mutta toisaalta siihen haluttiin suhtautua lojaalisti.

Lakkoliikkeiden jatkuminen näkyi myös kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa voimakkaampina äänenpainoina. Kuluneen kesän aikana kaikkien tarvikkeiden hinnat olivat nousseet merkittävästi eikä palkankorotukset olleet vastanneet lainkaan elinkustannusten kasvua. ”Työläisten asema on käynyt hankalammaksi, työläisten täytyy ryhtyä radikaaleihin toimiin, palkkasäännöstelystä on päästävä”, julistettiin ammattiosaston kokouksessa. Vaatimukset noudattivat SKP:n linjauksia, mutta esimerkiksi lakkoon menosta ei vielä tässä vaiheessa haluttu ottaa esille. Ennen kaikkea haluttiin ensiksi seurata SAK:n ratkaisuja. SAK:ssa varsinkin sosialidemokraatit vastustivat yksittäisiä korpilakkoja,

joilla vain vaikeutettiin tavoitteiden saavuttamista. Kommunistien paineen alla SAK:n oli otettava aloite käsiinsä, joten syyskuu 20. päivä keskusjärjestö esitti yleislakkouhkauksen. Yleislakko vältettiin SAK:n hyväksyttyä hallituksen esityksen, jossa elinkustannusten viiden prosentin nousua seurasi 5,5 prosentin palkankorotus. Lisäksi toteutettiin yleinen palkankorotus ja perheellisille palkansaajille alettiin maksaa lapsiluvun mukaan perhelisää. Palkkasäännöstely pysyi edelleen voimassa, mutta nyt palkat sidottiin elinkustannusindeksiin.

Tampereella saavutettua sopua pohdiskeltiin ammattiosaston kokouksessa 2. päivä lokakuuta. Keskustelu oli vilkasta ja palkkojen sitomista indeksiin arvosteltiin, mikä saattaa kuulostaa yllättävältä. Olihan nyt nimenomaan palkoille saatu indeksisuoja jatkuvilta hinnankorotuksilta. Kommunistit kuitenkin vastustivat indeksiautomaattia, koska näin vietiin työläisiltä mahdollisuudet lakkoliikehdintään. Kunnantyöntekijöiden kokouksessa esitettiin vaatimuksia siitä, että tuottajapiirien hinnankorotukset olisi torjuttava ja SAK:n olisi käytettävä joukkovoimaansa täydellisen hintasulun aikaansaamiseksi. Työläisten kannalta kehitys alkoikin näyttää varsin myönteiseltä. Vuonna 1948 työtekijät saivat kaksi yleistä 5,5 prosentin palkankorotusta, minkä lisäksi tavaroiden saatavuus alkoi vähitellen parantua. Lisäksi saatiin vielä hyvä sato ja elintarvikkeiden hinnat jopa laskivat. Indeksiehto ei pelosta huolimatta johtanutkaan inflaatiokierteeseen ja työväestö pysyi rauhallisena.[34]

Palkkasäännöstelypäätöksen paikallisesta soveltamisesta neuvoteltiin syksyn aikana ja työntekijöiden uudet ohjepalkat ja monimuotoiset lisät synnyttivät päänvaivaa. Kunnantyöntekijät onnistuivat omalla neuvottelukierroksellaan saamaan vielä viiden prosentin suuruisen tasokorotuksen. Ongelmaa syntyi palkkasäännöstelypäätöksen puitteissa annetuista lisistä, jotka jakautuivat kovin epätasaisesti työntekijöiden kesken. Ammattimiesten ja aputyöläisten palkkojen välissä oleva palkkaero oli venynyt ja aputyöläisille haluttiin samansuuruisia lisiä kuin metallityöläisille. Palkkauksen epätasaisuus koettiin niin tärkeäksi asiaksi, että marraskuussa järjestetty yleinen kokous oli valmis pyytämään liitolta uhkavaatimuksen esittämiseen. Liitolta lupaa ei kuitenkaan herunut, koska liitto oli jo tehnyt hinta- ja palkkaneuvostolle oman esityksensä aputyöntekijöiden palkkojen korottamisesta.[35]

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1948:
”Yhdelle jäsenelle huomautus, ettei saa tehdä ylitöitä ilman palkkaa” (Ammattiosaston kokous 27.1.1948)
”Liitto auttaa jäsenistöä vaatetustarpeiden hankinnassa. Luottamusmiehet ottavat osastoittain vastaan alushousujen tilauksia.” (Toimikunnan kokous 3.2.1948)
”Hiihtokilpailuihin osallistui 29 henkilöä. Joukkuehiihdon voitti mittausosaston työhuonekunta”
”Luottamusmiehiä kehotetaan suorittamaan kirjallinen luottamusmieskurssi” (Ammattiosaston kokous 2.3.1948)
”Selostettiin liiton retkeilypäiville Kotkaan tehtävää retkeä, jonne mennään tavara-autolla, kuljetusmaksun ollessa 300 mk.” (Ammattiosaston kokous 25.5.1948)
”T. Koivisto selosti liiton retkeilypäiviä Kotkassa, joihin osallistui 140 tamperelaista. Osasto osallistui eri joukkuekil-

pailuihin, saavuttaen köydenvedossa 1 ja 2 tilan, voittaen samalla liiton lahjoittaman kiertopalkinnon omakseen. Selostuksen jälkeen arvosteltiin retkeilypäivien järjestelyjä, huomiota kiinnitettiin erikoisesti siihen, etteivät juhlat vastanneet ulkoisilta puitteiltaan työväen juhlaa, mm. puuttuivat työväen liput kokonaan". (Ammattiosaston kokous 13.7.1948)

Vaikeita vaaran vuosia - 1948 – 1949

Vuosina 1948 – 1949 ammattiyhdistysliikkeessä käytiin kommunistien ja sosialidemokraattien välillä lopullinen valtataistelu, jonka vaikutuksilta ei vältytty myöskään Tampereen kunnantyöntekijöiden keskuudessa. Vuonna 1947 voimasuhteita mitattiin kunnallisvaaleissa, joissa Tampereen SKDL tarjosi sosialidemokraateille vaaliliittoa. Tätä tarjousta SDP:n riveissä ei kannatettu ja demarien riveissä vannottiin, että "Jo riittää". Vaaleissa kommunistit hävisivät niin valtakunnallisesti kuin myös Tampereella. SDP lisäsi kannatustaan erityisesti Etelä-Suomen asutuskeskuksissa, Tampere mukaan luettuna. Korpikommunismi piti sen sijaan vielä pintansa. Heikko vaalimenestys pakotti SKP:n johdon ryhtymään entistä jyrkempiin toimiin, joiden avulla uskottiin vielä saavuttavan epärealistiselta vaikuttava tavoite ehdottomasta enemmistöstä kesän 1948 eduskuntavaaleissa. Talven ja kevään aikana voimavarat keskitettiin YYA-sopimuksen ratifioimiseen ja asiaa käsiteltiin myös kunnantyöntekijöiden kokouksissa. Yksimielisen keskustelun jälkeen ammattiosasto päätti omasta puolestaan kannattaa Neuvostoliiton ja Suomen välistä ystävyyssopimusta. Sopimuksen ratifiointia toivottiin kiireesti, siitä huolimatta, että "maassamme on sopimuksen vastustajia". Kun sopimusta käsiteltiin eduskunnassa, liikkui Suomessa huhuja kommunistien vallankaappausyrityksestä. Myöhempi tutkimus on osoittanut, että huhut olivatkin lähinnä kommunistien poliittisten vastustajien levittämiä.

Kunnantyöntekijöiden liitossa poliittiset voimasuhteet olivat olleet sosialidemokraateille edulliset. Vuonna 1945 liittoon oli palkattu siihenastisen neljän sosialidemokraattisen toimitsijan lisäksi myös kaksi kommunisteihin lukeutunutta toimitsijaa. Seuraavana vuonna molempien ryhmien toimitsijoita lisättiin vielä yhdellä. Voimasuhteet pysyivät samanlaisina 1950-luvun alkuvuosiin saakka.[36]

Vuosi 1948 muistetaan myös kahdesta dramaattisesta lakosta, joista ensimmäinen oli puhtaasti kommunistien käynnistämä poliittinen manööveri. Kommunistinen sisäministeri Yrjö Leino oli saanut eduskunnalta epäluottamuslauseen, minkä jälkeen kommunistit käynnistivät "spontaaneja" mielenilmauksia työpaikoilla. Näistä tapahtumista kunnantyöntekijöiden ei löydy minkäänlaista mainintaa. Varmasti myös kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäseniä osallistui lakkoon, joka kesti Tampereella 5 – 6 päivää ja päättyi kommunistien tappioon. Sosialidemokraattiset työläiset asettuivat aikaisempaa selvemmin ja tiukemmin lakkoa vastaa, mikä rohkaisi myös passiivisia. Arvioista riippuen Leino-lakkoihin osallistui 30 000 – 100 000 työläistä. Vuoden toinen merkittävä työtaistelu käytiin Helsingissä Arabian tehtaalla. Lakon taustalla oli puhtaasti paikallisia palkkaerimielisyyksiä, mutta lakko alkoi saada nopeasti myös

Puistotyöntekijä Koskipuistossa 1940-luvulla. Tampereen museot.

laajempaa sisäpoliittista merkitystä. Lakon kestettyä kolme viikkoa SAK:n työvaliokunta julisti tehtaan ”lakosta vapaaksi”, mikä käytännössä tarkoitti rikkurien toiminnan hyväksymistä. Tai näin ainakin asia tulkittiin kommunistien leirissä. Kommunistit yrittivät lakon pitkittyessä käynnistää joukkoliikettä, mutta esimerkiksi teollisuudessa tuotanto jatkui ilman häiriöitä. Myös kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa keskusteltiin Arabian lakosta ja ”tuotiin ilmi täydellinen paheksuminen SAK:n menettelyyn”.[37]

Myös kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa jouduttiin kokemaan dramatiikkaa vuonna 1948. Osaston puheenjohtaja Uuno Salmi menehtyi tapaturmaisesti juhannuksena kunnantyöntekijöiden kesäkodilla. ”Kokenut ja uuttera ammattiyhdistysmies menetti henkensä kesken parhainta toimikautta”, todettiin osaston vanhassa historiikissa. Ammattiosaston toimikunnan kokouksessa heinäkuussa Salmea luonnehdittiin aktiivisena ja uhrautuvaisena työtoverina. Salmen hautauskulut päätettiin samassa kokouksessa maksaa osaston varoista, sillä hänen perheensä tiedettiin joutuneen taloudellisesti vaikeaan asemaan. Kesäkuun 25. päivä osaston uudeksi puheenjohtajaksi valittiin pikavauhtia pääluottamusmies Tauno Koivisto.

Vuonna 1948 palkkarintama oli suhteellisen rauhallinen, koska inflaatiokierrettä oli onnistuttu hidastamaan. Paikallisesti Tampereella uudistettiin viranhaltijoiden palkkasääntöä, mikä työllisti keskusjärjestön palkkajaostoa. Uudistuksen yhteydessä ”kuoppaan joutuneita” palkkoja korjattiin kuoppatasauksilla. Lisähuolta aiheutti työttömyyden lisääntyminen. Kunnantyöntekijät muistuttivat maaliskuun alussa kaupunkia siitä, että Tampereen

kokoiset kaupungin oli otettava työhön noin 500 työtöntä ennen kuin valtion taholta aletaan järjestää työttömyystöitä. Samalla muistutettiin, ettei työttömyyden uhkaa käytettäisi verukkeena työehtojen heikentämiseen. Työttömyys ei voinut aiheutua yksinomaan taloudellisista seikoista vaan myös sodan jälkeiset poikkeusolosuhteet loivat osaltaan epävarmuutta. Ammattiosaston yleisessä kokouksessa syyskuussa 1948 käsitellään sementin puutetta, mikä on vaikeuttanut myös kaupungin rakennustyömaiden toimintaa. Tilanne oli käynyt jo niin vakavaksi, että osaa kunnantyöntekijöistä uhkasi työttömäksi joutuminen. Asiasta oli käyty neuvottelemassa kaupunginjohtajan kanssa, minkä jälkeen ammattiosaston puheenjohtaja oli käynyt yhdessä kaupungin edustajan kanssa ”Kymrossa”. Kymro eli Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusasian osasto vastasi sodan jälkeen rakennusalan säännöstelystä ja rakennustarvikkeiden jakelusta. Neuvottelukäynnin jälkeen sementtiä oli saatu lisää kaupungin työmaille ja näin työttömyyden uhka oli vältetty.[38]

Uusi työmarkkinajärjestelmä alkoi vähitellen vakiintua, mutta sopeutumista vielä vaadittiin niin työnjohdon kuin työntekijöidenkin puolella. Työnjohtajien omavaltaisesta käytöksestä esitetään kokouksissa huomautuksia, mutta toisaalta käsitellään myös työntekijöiden liian pitkiksi venyneitä ”korviketaukoja”. Sääntöjä noudattava ja ahkera työläinen oli tavoite, johon ammattiyhdistysliikekin pyrki ja tätä korostettiin myös ammattiosaston jäsenille. Ammattiosasto pyrki myös aktiivisesti vaikuttamaan työntekijöiden sosiaalisten olojen kehittämiseen. Aloitteita lähetettiin mm. polttopuiden hankinnasta, eläkkeellä olevien sairashuollon turvaamisesta ja asuntotilanteen parantamisesta.[39]

Loppuvuodesta 1948 palkkaliikehdintä tapahtui SAK:n ohjauksessa. Kommunistit olivat esittäneet epärealistista 20 prosentin palkankorotusta, joka muuttui marraskuun 7. päivä sosialidemokraattien toimesta SAK:n luottamuselimissä 5,5 prosentin suuruiseksi palkankorotusesitykseksi. Kaksi päivää myöhemmin Kunta-alan liiton puheenjohtaja, tamperelainen J. Kivistö vieraili marraskuussa kuntatyöläisten kokouksessa kertomassa SAK:n esityksestä. Kokouksen kulku kuvaa mielenkiintoisella tavalla kunnantyöntekijöiden ammattiosaston poliittista rakennetta. Puheenjohtaja Kivistön pitämän alustuksen jälkeen käytettiin 18 puheenvuoroa, joissa kaikissa kannatettiin SAK:n muotoilemaa 5, 5 prosentin palkankorotusvaatimusta. Lopuksi järjestettiin kättennosto äänestys, jossa selkeä enemmistö asettui kannattamaan kommunistien esittämää huomattavasti suurempaa palkankorotusvaatimusta. Tämä oli kuitenkin SAK:n vähemmistön esitys, minkä johdosta osasto tyytyi solidaarisesti kannattamaan 5, 5 prosentin korotusta. On selvää, että kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa toimi paljon ihmisiä, jotka kokivat olevansa vasemmistolaisia, kansandemokraatteja tai kommunisteja. Kommunistien esittämät radikaalit vaatimukset tuntuivat eittämättä houkuttelevilta, mutta toisaalta ammattiosastossa eli vahvana ajatus ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyden säilyttämisestä. Edes SAK:n palkankorotusesityksen maltillisella versiolla ei ollut toteutumismahdollisuuksia, sillä hanke kaatui sosialidemokraattien puolueen ja valtiovallan

vastustukseen.[40]

Ammattiyhdistysliikkeen sisällä käyty poliittinen valtataistelu huipentui vuonna 1949. Yhdeksässä ammattiliitossa tultaisiin käymään edustajakokousvaalit, mikä oli omiaan kiristämään tunnelmia kentällä. Vakavin tilanne syntyi Paperiliitossa, jossa sosialidemokraatit ottivat takaisin vuonna 1945 menettämänsä johtoaseman liitossa. Liittokokousta seuranneena yönä kommunistitoimitsijat yrittivät vallata Tampereen Työväentalolla sijainnutta liiton toimistoa, mistä seurasi suunsoittoa ja käsirysyä. Tilanne ratkesi vasta, kun poliisi otti valvontaansa liiton toimistotilat. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa tapahtumia käsiteltiin lyhyesti heinäkuussa toteamalla, että tällainen ammattiyhdistysliikkeen hajotustyö tuomitaan. Kummankaan ryhmittymän puolelle ei kuitenkaan asetuttu. Huomattavasti kiperämpään tilanteeseen jouduttiin loppukesästä, jolloin Kemi-Osakeyhtiön Pajusaaren selluloosatehtaan työntekijät olivat menneet lakkoon. Tämä Kemin lakkona tunnettu tapahtumasarja ja sen seuraukset koskettivat myös Tampereen kunnantyöntekijöitä.[41]

Kommunistinen puolue alkoi kiinnostua Kemin lakosta sen kestettyä jo kaksi viikkoa. Lakot koskivat selluloosatehtaan lisäksi myös Oulu-, Tornio- ja Kymijokien erottelutyömaita. Pohjois-Suomen vasemmistolaisissa kaupungeissa puhkesi nopeasti tukilakkoja ja SKP lähetti toimitsijansa Kemiin johtamaan lakkoa. Lakkojen laajentuminen yllätti valtiovallan ja hetken näytti, että pitkään pelätty kommunistien vallankaappausyritys olisi nyt käynnistymässä. SKP:n suunnitelmana olikin käynnistää valtakunnallinen lakkoliike, joka alkoi elokuun 17. päivä. Ensimmäisenä lakkoon lähtivät rakennustyöläiset ja seuraavana päivänä lakkoon menivät satama-, uitto- ja metsätyöläiset. Kaikkiaan lakkoliikehdintää oli seitsemän ammattiliiton piirissä, vaikkakaan lakkorintamat eivät olleet yhtenäisiä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa Kemin lakkoa käsiteltiin ensimmäisen kerran elokuun 11. päivä, jolloin päätettiin jatkaa jo aikaisemmin aloitettua keräystä Kemin lakkolaisten tukemiseksi. Lisäksi päätettiin lahjoittaa osaston varoista samaan tarkoitukseen 5000 markkaa.[42]

Elokuun 18. päivä Kemin lakko sai traagisia piirteitä. Lakkolaisten mielenosoituskulkue pyrki poistamaan lakonmurtajat Kemin erottelutyömaalta. Tilanne Kemissä oli jo erittäin tulehtunut ja puolin ja toisin oltiin valmiita radikaaleihin toimiin. Lakkolaisten ja poliisin välille syntyi väkivaltainen yhteenotto. Yksi mielensoittaja kuoli luodista ja yksi jäi kuorma-auton alle. Tapahtumat järkyttivät suomalaisia ja ammattiosaston kokouksessa vietettiin hiljainen hetki uhrien muistolle. Eri puolilla maata kommunistit järjestivät uhrien muistotilaisuuksia, myös Tampereella. Kunnantyöntekijöiden osallistumisesta tilaisuuteen jouduttiin äänestämään: enemmistön kantana oli, että tilaisuuteen osallistutaan ja viedään osaston lippu mukana.

Elokuun 23. päivä SKP:n lakkoliikehdinnän kärkenä aloitettu rakennustyöläisten työtaistelu ulotettiin koskemaan myös kaupunkien ja kuntien rakennustyömaita. Näin kunnantyöntekijät olivat joutuneet ilman omaa syytään lakkoon. Töitä ei voitu jatkaa, koska oli pysyttävä solidaarisena muiden työläisten lakkotaistelulle. Tilannetta yritettiin aluksi ratkaista neuvot-

telemalla rakennustoimiston kanssa siitä, että lakkoon joutuneita työntekijöitä voitaisiin sijoittaa väliaikaisesti joihinkin muihin töihin. Elokuun 26. päivä pidetyssä yleisessä kokouksessa todettiin, että ”Tampereen kunnantyöntekijät ovat nyt joutuneet toden eteen”. Kaupunginhallitus oli antanut tiukkasanaisen ilmoituksen, jossa lakkoon joutuneita käskettiin palaaman työhön elokuun 27. päivään mennessä. Jos työmaille ei palata, kaupunki katsoo, että henkilöt ovat irtisanoutuneet. Kaupunginhallitukselle vastattiin vaatimalla uhkauksen perumista, mutta samalla lähetettiin myös Tauno Koiviston johtama lähetystö kaupungin edustajien puheille. Tässä vaiheessa asian käsittelyyn saatiin myös rakennustyöväen liiton apua, joka lupasi hoitaa asian kunnantyöntekijöiden kannalta parhain päin. Näin ei kuitenkaan lopulta tapahtunut ja lakkoon joutuneet tai siihen osallistuneet työntekijät tulivat irtisanotuiksi kaupungin palveluksesta. Syksyn 1949 lakkoliikkeillä oli näin kunnantyöntekijöiden kannalta varsin ikävät seuraukset.[43]

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1949
- ”Päätettiin lähettää kiinteistöosastolle kirjelmä, jossa pyydetään, ettei kiinteistöosasto perisi vuokraa kaupungin omilta järjestöiltä niiden kaupungin omistamiin aitoihin kiinnittämistä mainoksista” (Toimikunnan kokous 4.1.1949. Pyyntö hylättiin 15.2. päivätyllä kirjeellä)
- ”Automiesten esitys, että lähiaikoina liikennelaitokselle uusia autonkuljettajia otettaessa huomioitaisiin kaupungin omat, jo aikaisemmin näitä paikkoja hakeneet työntekijät” (Toimikunnan kokous 22.3.1949)
- ”keskusteltiin retkeilypäivien urheilukilpailuihin osallistumisesta ja päätettiin lähettää kaksi 5 miehistä köydenveto joukkuetta sekä velvoittaa retkelle osallistuvat toimikunnan jäsenet osallistumaan viestijuoksuun. Kuultiin, että mittausosaston työhuonekunta lähettää jalkapallojoukkueen.” (Toimikunnan kokous 10.5.1949)
- ”kuultiin, että osaston köydenvetojoukkue sai Turun retkeilypäivillä pidetyissä köydenvetokilpailuissa ensimmäisen kiinnityksen uuteen pokaaliin.” (Toimikunnan kokous 7.7.1949)

Kunnallistekniikkaa rakennettiin vuonna 1950 Killon omakotialueelle. Tampereen museot.

Tammerkoski talvella 1956. Tampereen museot.

VI KUNNANTYÖNTEKIJÄT VAKAUTUKSEN VUOSISTA YLEISLAKKOON 1950 – 1956

Uudet ammattiosastot aiheuttavat jäsenkatoa

Kaupungin työntekijöiden erilaiset työolosuhteet ja palkkajärjestelmän kirjavuus synnytti ajoittain eri työntekijäryhmille halua perustaa omia, ammattikuntaisia ammattiosastoja. Kehitys on sinällään mielenkiintoinen ja edustaa vastavirtaa ammattiyhdistysliikkeessä tuolloin vallinneessa kehityksessä. Paperi- ja metalliliiton kaltaisissa suurissa teollisuusliitoissa pyrittiin toteuttamaan teollisuusliittoperiaatetta, jossa pyrittiin yhden tuotantolaitoksen kaikki työntekijät kokoamaan samaan ammattiosastoon. Tämä siitäkin huolimatta, että työntekijät saattoivat tehdä täysin erilaisia töitä. Näin ollen oli tavallista, että vaikkapa paperitehtaiden ammattiosastoihin kuului paperityöläisten lisäksi myös metalli-, sähkö – ja kuljetustyöntekijöitä.

Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa käsiteltiin lokakuussa vuonna 1947 kaupungin palveluksessa olleiden autonkuljettajien suunnitelmaa oman ammattiosaston perustamisesta. Ajatus sai osaston toimikunnassa kannatusta, mutta suunnitelma kuitenkin pysähtyi kuntatyöntekijäin liiton vastustukseen. Miksi näin? Kuljetusalalla kommunis-

teilla oli vahva kannatus ja kuljetustyöväen liitto oli tullut sodan jälkeen tunnetuksi yhtenä joukkoliikkeiden aktiivisena toteuttajana. Sosialidemokraattien johtamalla liitolla ei liene ollut suurta halukkuutta antaa perustaa uutta, kommunistien johtamaa ammattiosastoa liiton piiriin.[1]

Uusi ammattiosaston perustamishanke käynnistyi loppuvuodesta 1949 ja tällä kertaa asialla olivat kaupungin autokorjaamoiden sekä vesijohtolaitoksen korjauspajan työntekijät, jotka päättivät marraskuun 11. päivä pitämässään kokouksessa perustaa oman ammattiosaston. Tälle hankkeelle saatiin sekä ammattiosaston että liiton tuki. Uuden ammattiosaston nimeksi tuli Tampereen kunnan metallikorjaamoiden ammattiosasto. Liitolle lähettämässä kirjeessä korjaamotyöntekijät perustivat uuden ammattiosaston perustamista lähinnä edunvalvontaan liittyvillä toiveilla. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston vanhempaan historiikkiin on liitetty mukaan korjaamotyöntekijöiden kirje, jossa korjaamotyöntekijät perustelivat hankettaan edunvalvonnan tehostamisella: ”Suurimpana syynä tällaiseen ajatukseen on ollut se, että mainittujen laitosten työntekijät eivät katso asioittensa tulevan hoidetuksi kunnantyöntekijäin ammattiosaston välityksellä niin tehokkaasti kuin olisi toivottavaa.” Korjaamotyöntekijöiden ammattiosaston perustaminen nosti esille kunnantyöntekijöiden ammattiosaston organisaation keskeisen ongelman ja haasteen. Ammattiosasto joutui edustamaan hyvin erilaisissa ammateissa työskennelleitä henkilöitä ja jotkut työntekijäryhmät omine erityistavoitteineen saattoivat katsoa joutuneensa liian vähälle huomiolle.[2]

Vuoden 1950 loppupuolella myös puistotyöntekijät päättivät irtautua kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta ja perustaa oman osaston. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimikunta ei vastustanut tätä ajatusta ja myös liitolta saatiin jälleen hyväksyntä uudelle ammattiosastolle. Puistotyöntekijöiden ammattiosaston vähensi kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärää 90 henkilöllä, mutta vuoden 1950 aikana ammattiosasto oli saanut 108 uutta jäsentä. Vuoden lopussa ammattiosaston jäsenmäärä oli 681 henkilöä.

Kunta-alan ammattiosastoja oli Tampereella vuonna 1950 toiminnassa 13 ja niissä oli jäseniä yhteensä 2 020. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto oli näistä suurin ja seuravana oli kunnan viran -ja toimenhaltijain ammattiosasto 424 jäsenellä. Vuonna 1950 perustetiin Tampereen kaupungin liikennelaitos, jonka palvelukseen palkattiin runsaasti uusia työntekijöitä. Kunnantyöntekijöiden kokouksissa uudistus huomioitiin jo maaliskuussa 1949, jolloin automiehet toivoivat, että kuljettajia palkattaessa huomioitaisiin myös kaupungin vanhat työntekijät sekä aikaisemmin näitä työpaikkoja hakeneet henkilöt. Liikennelaitoksen henkilökuntayhdistyksessä jäseniä oli 274. Yli sadan jäsenen ammattiosastoja olivat Kansakoulujen henkilökunnan yhdistys (132 jäsentä), Palomiesten ammattiosasto (123 jäsentä) sekä Kaupungin sähkölaitoksen ammattiosasto (116 jäsentä). Alle sadan hengen ammattiosastoja olivat Puhdistustoimen ammattiosasto (93 jäsentä), Kunnanteknikot (65 jäsentä), Nuohoojain ammattiosasto (39 jäsentä), Yleisen sairaalan henkilökunnan yhdistys (27 jäsentä), Kunnan metallikorjaamoiden

Kaupinojan pumppuaseman laajennustyöt käynnissä vuonna 1948. Kuva: Reino Närjänen. Tampereen museot.

ammattiosasto (31 jäsentä) ja pienimpänä Maataloustyöntekijäin ammattiosasto (15 jäsentä.)[3]

Seuraava irtautuminen kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta tapahtui vuonna 1955, jolloin talonrakennusosaston työhuonekunnan työntekijät päätyivät perustamaan oman ammattiosaston. Asiasta tiedotettiin ammattiosaston toimikunnan kokouksessa syyskuussa ja toimikunnan jäsenet pitivät perustamista tarpeellisena. Perustamisen seurauksena kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta irtautui noin 60 jäsentä. Vuonna 1955 kaupungin sähkölaitoksen työntekijät perustivat oman, 58-jäsenisen ammattiosaston. Sähkölaitoksen työntekijät eivät kuuluneet kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon, joten tällä ei ollut vaikutus tämän ammattiosaston jäsenmäärään.[4]

Vuoden 1949 lakkoliikkeen jälkipyykki

Monille ammattiliitoille kesän ja syksyn 1949 lakkoliikkeiden seuraukset olivat vakavia. SAK päätti erottaa keskusjärjestöstä muurarien, elintarviketyöläisten, rakennustyöväen, puutyöväen, kuljetustyöväen, metsä- ja uittotyöväen sekä sukeltajain ammattiliitot rangaistuksena korpilakkoihin osallistumisesta. Tämän lisäksi liitot joutuivat työtuomioistuimeen, missä niiden tekemät työehtosopimukset katsottiin purkautuneiksi. Lisäksi liitot tuomittiin sakkoihin. Seuraavan vuoden aikana liitot pääsivät palaamaan SAK:hon, vain kuljetus- sekä metsä- ja uittotyöväen liitot joutuivat jäämään keskusjärjestön ulkopuolelle.[5]

Vakavimmat seuraukset lakoista koituivat niille työntekijöille, jotka joutui-

vat lakkoilun takia erotetuiksi työpaikoistaan. Osa kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenistä oli joko ajautunut tai oli aktiivisesti mukana rakennustyöläisten lakkoliikkeessä. Tästä syystä heidät erotettiin kaupungin palveluksesta. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto pyrki ratkaisemaan syntynyttä tilanne jo syksyn 1949 aikana: keskusjärjestön kautta asiasta lähetettiin kaupunginhallituksen kolme esitystä erotettujen työsuhteiden palauttamiseksi. Kirjeenvaihto ei tuottanut toivottua tulosta, minkä jälkeen asian käsittelyä jatkettiin liittotason neuvotteluilla. Vasta vuoden 1950 huhtikuussa ammattiosaston kokouksessa kuultiin KTV:ltä lähetetty kirje, jossa kerrottiin Kaupunkiliiton kanssa laaditusta suosituksesta työsuhteiden palauttamiseksi. Käytännön järjestelyt vielä tuottivat neuvoteltavaa: vielä toukokuussa ammattiosaston kokouksessa kerrotaan pääluottamusmiehen neuvotelleen edelleen työsuhteiden palauttamisesta. Lopullisesti työsuhteet oli palautettu kesälomiin mennessä.[6]

Hämeenkadun huoltoa räntäkelissä vuonna 1952. Kuva: Pekka Kosonen. Tampereen museot.

1950 – luku - vaikeat vakautuksen vuodet

1950-lukua muistellaan usein nostalgisena onnen vuosikymmenenä, jolloin Armi Kuusela valittiin Miss Universumiksi ja Helsingissä järjestettiin unohtumattomat olympiakisat. Sodan jälkeinen jälleenrakennus oli jo ehtinyt hyvään vauhtiin ja monet suomalaiset ahkeroivat oman kodin rakennustyömaalla. Sodan päättymisen jälkeen käynnistyi Suomen historian viimeinen teollistumissysäys, jota osaltaan myös sotakorvaustuotanto edes auttoi. Kansantalous oli täysin riippuvaista vientiteollisuudesta, jota hallitsi metsäsektori enimmillään jopa 90 prosentin osuudella kokonaisviennistä. Suurin innovaatioihin ei vielä ollut tarvetta, sillä vanhat menestystuotteet eli paperi ja selluloosa menivät kaupaksi hyvään hintaan. Suomalainen työ perustui vielä 1950-luvulla vahvasti fyysiseen voimaan. Raskasta työtä tehtiin niin maaseudulla kuin kaupungeissakin. Monet 1950-luvun muistot liittyvät ennen kaikkea työhön: hikistä puurtamista metsätyömailla, työtä tehtaissa tai ensimmäisen oman kodin rakentamista. Puurtamisella oli myös varjopuolensa: varsinkin maaseudulla työhön osallistuivat kaikki, mikä kavensi monien nuorten mahdollisuuksia opiskeluun.[7]

1950-luvulla oli myös varjoisat puolensa. Sisäpolitiikka oli repivää, koska puolueiden välillä oli jyrkkiä ideologisia eroja. Puolueet edustivat selkeästi eri eturyhmiä: palkkatyöväkeä, virkamiehiä, maataloustuottajia, työnantajia jne. Jakolinjat olivat jyrkkinä oikeiston ja vasemmiston välillä, mutta myös työväenliikkeen sisällä käytiin edelleen kiivasta taistelua sosialidemokraattien ja kommunistien välillä. Sosialidemokraattien liikkeen sisällä muhivat myös syvät erimielisyydet, jotka johtivat vuosikymmenen loppuun mennessä koko puoleen hajaantumiseen. 1950-luvun Suomessa etujärjestöillä oli paljon vaikutusvaltaa. Työntekijöiden (SAK), työnantajien (STK) sekä maataloustuottajien (MTK) keskusjärjestöt pystyivät vaikuttamaan poliittisiin päätöksiin ja jopa ohittamaan eduskunnan vaikutusvallan. Vientiteollisuuden vedossa kansatalous kasvoi ja etujärjestöt kävivät kiivasta kamppailua kasvavan kakun jakamisesta. Yhteiskunta pyristeli kivuliaasti sodan perintönä tulleesta säännöstelytaloudesta: säännöstelyn lopettamista toivoivat kaikki, mutta toimintatavoista vallitsi syvä erimielisyys. Samaan aikaan maailmantalouden heilahtelut näkyivät jokaisen suomalaisen ruokapöydässä. Esimerkiksi alkuvuodesta 1950 Suomen talous oli syvässä lamassa, mutta vuonna 1951 oltiinkin jo Korean sodan käynnistämän noususuhdanteen harjalla. Vientiteollisuus toimi täydellä teholla ja varsinkin puunjalostusteollisuuden tuotteita myytiin ulkomaille huippuhintaan. Olympiavuonna 1952 oltiin taas laman keskellä. Kansantalouden vuoristorata oli omiaan luomaan ihmisten elämään epävarmuutta, millä oli myös vahva vaikutuksensa ammattiyhdistysliikkeeseen. Ammattiosastoissa luottamushenkilöiden oli tasapainoiltava jäsenistön tiukentuvien vaatimusten keskellä, mutta samalla oli kiinnitettävä huomioita myös toimivien neuvottelusuhteiden säilyminen.

1950 – ennätyksellinen työtaisteluvuosi

Tammikuun 5. päivä vuonna 1950 pääministeri K.- A. Fagerholmin johtama hallitus yritti tosissaan päästä irti hinta- ja palkkasäännöstelystä antaessaan uuden palkkasäännöstelypäätöksen. Palkansaajille myönnettiin 7,5 prosentin palkankorotus ja palkkasäännöstelystä luovuttiin, kuten SAK oli jo pitkään vaatinut. Työmarkkinajärjestöt joutuivat todelliseen tulikokeeseen, sillä niiden oli nyt yritettävä neuvotella keskenään työehtosopimuksista ja palkoista. SAK esitti maaliskuussa, että keskusjärjestöt yhdessä sopisivat ohjepalkoista, minkä jälkeen ammattiliitot tekisivät näiden pohjalta tarkemmat työehtosopimukset. Tavoitteena oli myös yksinkertaistaa erittäin monimutkaiseksi käynyttä palkkausjärjestelmää sulauttamalla ohjepalkkoihin kaikki kuoppa-, taso- ja indeksikorotukset. Kommunisteilla oli täysin erilainen käsitys säännöstelyn jälkeisestä palkkauksesta. SAK:n haluttiin vain määrittävän palkkatason, jota ammattiliitot eivät saisi alittaa. Samalla ammattiliitoille haluttiin vapaammat kädet palkkaneuvotteluihin. SAK ja STK yrittivät päästä maaliskuun loppuun mennessä sopuun ohjepalkoista, mutta yhteisymmärrystä ei syntynyt. STK piti SAK:n vaatimuksia liian suurina ja kommunistit puolestaan liian pieninä.[8]

Vuoden 1950 aikana kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kannanotot kiristyivät selvästi. Heti tammikuun lopulla pidetyssä vuosikokouksessa arvosteltiin viimeisintä palkkasäännöstelypäätöstä: korotukset eivät tyydyttäneet ja ”paheksuttiin tällaisten pienten kuoppakorotusten saamista”. Ohjepalkkaneuvottelut eivät myöskään saaneet osakseen paljoa kiitosta. Kunnantyöväen liitolle viestitettiin, että on täysin väärin ammattiliittojen käsiä jo ennen palkkaneuvotteluja. Liiton haluttiin myös tukevan näkyvämmin myös muiden liittojen käymiä palkkataisteluja. Näiden lakkojen lopputuloksilla oli vaikutusta myös kunnantyöntekijöiden palkkakehitykseen.[9]

Keskusjärjestöjen epäonnistuttua neuvotteluissaan vastuu siirtyy ammattiliitoille. Lähtökohdat eivät olleet hyvät eikä liitoistakaan löytynyt kompromissihalukkuutta. Palkkavaatimukset olivat joillakin aloilla suurempia kuin SAK:n alkuperäiset esitykset. Työpaikoilla alkoi olla valmiutta uuteen lakkoliikkeeseen ja ensimmäisenä liikkeellä olivat veturimiehet, jotka saivat SAK:lta lakkoluvan huhtikuun 29. päivä. Veturimiesten lakko käynnistyi toukokuun 3. päivä, mutta hallitus päätti kutsua veturimiehet ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Tällä keinolla veturimiesten lakot oli onnistuttu estämään vuosina 1945 ja 1947. Veturimiehet kieltäytyivät tällä kertaa kokonaan ammattiinsa liittyvistä töistä ja lisäksi rautatieläisten liitto aloitti tukilakon toukokuun 5. päivä. Lopulta SAK teki jälleen yleislakkouhkauksen: ellei tyydyttäviin palkkaratkaisuihin päästäisi 7.5. klo 22:00 mennessä niin yleislakko alkaisi maanantaina 8.5. Neuvotteluja seurattiin jännityksellä ja paikallisissa järjestöissä ryhdyttiin jo hyvissä ajoin valmistautumaan mahdolliseen työtaisteluun. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimikunta keskusteli aiheesta toukokuun 5. päivä. SAK:n antamien ohjeiden mukaisesti ammattiosastossa valmistauduttiin perustamaan lakkotoimikunta. Kaikille työmaille oli myös valittava lakkovah-

Koskipuiston kukkaistutuksia kastellaan 1950-luvulla. Kuva: Pekka Kosonen. Tampereen museot.

dit ja ensimmäisen lakkopäivän aamuna päätettiin kokoontua kaupungin varastolle kello 10 yleiseen kokoukseen. Tälläkin kertaa yleislakko kuitenkin vältettiin. Oli näet mahdollista, että yleislakko muuttuisi kommunistien joukkoliikkeeksi ja tämän työnantajapiireissä ei haluttu toteutuvan. Lakon alkamisen takaraja oli jo ehtinyt kulua, kun STK ja SAK neuvotteluissa päästiin viimein 8.5. aamuyöstä ratkaisuun. Neuvottelujen tuloksena syntynyt ns. F-sopimus (välittäjänä toimineen K.A. Fagerholmin mukaan). SAK sai vaatimansa 15 prosentin yleisen palkankorotukset, mutta vastaavasti indeksiehto ei ollut enää ylikompensoiva. Viiden prosentin hintojen korotusta seuraisi jatkossa enää vain samansuuruinen palkankorotus.[10]

Kommunistien leirissä saavutetulle sopimukselle ei kiitoksia herunut. Ammattiliittojen aikaisempia palkankorotusvaatimuksia ei oltu hyväksytty, mikä ärsytti myös tamperelaisia kunnantyöläisiä. ”Koska elinkustannukset ovat nousseet, ei nyt saatu 15 prosentin korotus ole riittävä. Runkosopimus ei meitä tyydytä.”, todetaan toimikunnan kokouksessa toukokuun 12. päivä. F-sopimus alistettiin monissa ammattiliitoissa, myös KTV:ssä, jäsenäänestykseen. Sopimus hyväksyttiin niukasti, mikä tulkittiin kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön toimintakertomuksessa johtuneen sopimuksen epämääräisyydestä ja tulkinnanvaraisuudesta.[11]

Yleislakkouhan varjossa myös Tampereella neuvoteltiin kireissä tunnelmissa. Kunta-alalle oli saatu aikaan uusi mallityöehtosopimus, minkä jälkeen aloitettiin keskusjärjestön toimes-

ta neuvottelut paikallisesta sopimuksesta. Toukokuussa pääluottamusmies tiedotti ammattiosaston toimikunnan kokouksessa, että joistakin asioista oli jo päästy sopimukseen. Monet sopimuksen tekstikohdat olivat vielä auki, esimerkiksi työntekijöiden suojapukujen hankinta ja synnytysajan palkka. Suurin kysymys koski luonnollisesti palkkoja: kaupungin hallitus ei ollut valmis vielä toukokuun alussa ratkaisemaan palkkakysymyksiä paikallisesti. Ilmeisesti haluttiin ensin katsoa, millaiseksi yleinen työmarkkinatilanne oli kehittymässä. Sopimukseen päästiin vasta kunnantyöntekijöiden tekemän uhkavaatimuksen jälkeen.[12]

Korean sodan käynnistämä noususuhdanne, kotimaiset palkankorotukset sekä maataloustuotteiden hinnankorotukset nostivat kesällä 1950 elinkustannuksia ripeästi. Hallitus yritti kaikin keinoin estää indeksikorotuksien maksun, mutta heikolla menestyksellä. Elokuussa työmarkkinoilla oltiin valmiita jo uuteen yhteenottoon. F-sopimusten mukaisten palkkojen sopiminen oli ollut jo kesän aikana työn ja tuskan takana. Elokuussa ammattiliitot alkoivat sanoa irti työehtosopimuksia ja anoa SAK:lta uhkavaatimuslupia. Työtaistelut alkoivat metalliteollisuudessa ja lopulta lakko oli eri puolilla maata lähes 90 000 työntekijää. Metalliteollisuuden lisäksi suurimmat lakot koettiin puuteollisuudessa, jossa enimmillään lakkoili 25 000 työntekijää. Kunnantyöntekijät tukivat lakossa olleita metallityöläisiä, koska kunnan töissä monet palkat määräytyivät tämän teollisuudenalan palkkatason mukaan. Ammattiosaston jäsenistön keskuudessa suoritettiin monia keräyksiä, jotka tuottivat kaikkiaan yli 200 000 markkaa lakkolaisten hyväksi. Lisäksi Tampereen Työväentalon konserttisalissa järjestettiin lakkotanssit. Lakkoilu saatiin päättymään A-sopimuksella (välittäjänä toimineen Teuvo Auran mukaan), joka muutti jälleen palkkausperusteita. Aiemmin ohjepalkat olivat määräytyneet työntekijän kokemuksen ja ammattitaidon mukaan. Ohjepalkkoja nostettiin, mutta tuntipalkalla työskennelleet menettivät 15 prosentin urakkahyvityksen. Tilalle saatiin harkinnan varainen 10 – 15 prosentin korotus, joka perustui työn vaativuuteen ja vaikeuteen. Käytännössä työnantajalla oli siis mahdollisuus antaa työntekijöille roimat palkanalennukset. SAK:n johto syytti tuloksesta itsenäistä palkkapolitiikkaa yrittäneitä liittoja.[13]

Vuonna 1950 Tampereen kaupungin viran- ja toimenhaltijat ajautuivat ensimmäistä kertaa kaupungin historiassa työtaisteluun. Lakko oli työmarkkinoilla vallinneen yleiseen tilanteen seurausta: viran- ja toimenhaltijoiden palkat olivat yleisestä palkkakehityksestä jäljessä. Lisäksi kunnallisessa alalla viran- ja toimenhaltijoiden palkkaratkaisut tehtiin vasta valtion viranhaltijoiden palkkaratkaisujen jälkeen. Vuodenvaihteessa 1949 – 50 SAK ryhtyi ajamaan valtion virkamiehille tasokorotusta, joka pitkän valmistelun jälkeen johti lopulta yhden palkkaluokan yleiseen korotukseen. Levottoman työmarkkinavuoden vuoksi kunnalliset virkamiehet joutuivat odottamaan omia korotuksiaan. Kuntatyöväenliiton ja Kaupunkiliiton neuvotteluissa yleiskorotus hyväksyttiin, mutta valtion palkkaviranomaiset olivat eri mieltä. Virkamiesten palkoista olisikin sovittava jokaisessa kunnassa erikseen. Tampereella neuvotteluissa kaupunginhallitus torjui viranhaltijoiden vaa-

timukset, mikä johti elokuun 29. päivä vuonna 1950 alkaneeseen Tampereen kaupungin viran- ja toimenhaltijoiden työtaisteluun. Työtaistelu toteutettiin joukkoirtisanoutumisena, mikä halvaannutti kaikki kaupungin elintärkeät toiminnot. Nämä toimenpiteet pakottivat kaupunginvaltuuston hyväksymään esitetyt palkankorotukset.[14]

Kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön näkökulmasta viranhaltijoiden työtaisteluun liittyi voitosta huolimatta myös ikäviä piirteitä. Osa viranhaltijoista ei ollut innostunut keskusjärjestön työtaistelutoimista, minkä lisäksi keskusjärjestöä oli suorastaan arvosteltu lakkoon kiihottamisesta. Työtaistelu herätti viranhaltijoiden piirissä tunteita puolesta ja vastaan. Tilanne nosti esiin tuolloin vielä vahvana eläneen kaupungin työntekijöiden sisäisen hierarkian, jossa viranhaltijat eivät kokeneet kuuluvansa samaan ryhmään kunnantyöntekijöiden kanssa.

Vuoden 1950 alussa aloitettu hinta- ja palkkasäännöstelyn purkaminen oli epäonnistunut. Suomessa oli koettu sodan jälkeisen historian pahin lakkoaalto ja valtion taloudellinen tilanne muuttui entistä vaikeammaksi. Taloudellinen kehitys kaipasi kipeästi vakiinnuttamista, joten pääministeri Urho Kekkosen johtama hallitus tarjosi työmarkkinajärjestöille neuvotteluja. Toukokuussa 1951 solmittiin ns. linnarauha, joka jäädytti hinnat ja palkat syyskuun loppuun saakka. Hallitus nimitti lisäksi taloudellisen suunnitteluneuvoston, johon työmarkkinajärjestöt saivat mukaan oman edustuksensa. Suunnitteluneuvostossa laadittiin talouden vakautussuunnitelma, joka astui voimaan linnarauhan päätyttyä. Tämä suunnitelma tarkoitti lopullista paluuta hinta- ja palkkasäännöstelyyn. Palkkasäännöstelypäätöksen hallitus oli jo antanut vuoden 1951 ja sen antoi vuoden aikana palkkatyöväelle kaksi viiden prosentin suuruista indeksikorotusta. Palkkasäännöstelyn palauttaminen ja työmarkkinajärjestöjen sitominen mukaan kansantalouden suunnitteluun rauhoitti työmarkkinoita.[15]

Vasemmiston vahva asema näkyi edelleen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kokouksissa käydyissä keskusteluissa ja kokouksissa hyväksytyissä kannanotoissa noudatettiin uskollisesti SAK:n vähemmistön eli kommunistien linjauksia. Linnarauhasta virisi vilkas keskustelu ammattiosaston kokouksessa huhtikuussa vuonna 1951 ja pöytäkirjan mukaan kaikki puhujat tuomitsivat tuolloin vielä esityksen tasolla olleen linnarauhan. ”Se tässä vaiheessa vain heikentää työntekijäin asemaa ja tällä vain pyritään poistamaan työläisille kuuluvat palkankorotukset”. Kommunistien leirissä tilanne koettiin turhauttavana: esimerkiksi kuntatyöntekijöiden liittovaltuuston kokouksessa sosialidemokraattienemmistö pystyi tekemään linnarauhaa tukeneet päätökset kuuntelematta vähemmistöryhmää. Tällaista toimintaa arvosteltiin Tampereella ja kunnantyöntekijöiden mielestä olikin pyrittävä seuraavissa eduskuntavaaleissa työläisenemmistöiseen eduskuntaan. Ainoastaan näin uskottiin työntekijöiden elinehtojen parantuvan. Syksyn 1951 aikana ammattiosaston kokouksissa arvosteltiin lähes kuukausittain liiton toimintaa. Esimerkiksi lokakuussa Tampereelta oli kehotettu liittoa ”ryhtymään toimenpiteisiin työntekijöiden tuntipalkan korottamiseksi 30 markalla kautta linjan”. Vaatimusta perusteltiin hintojen kohoamisella, mitä oli tapahtunut

linnarauhasta huolimatta. Marraskuun kuukausikokouksessa kuultiin liittotoimikunnan ilmoitus, ettei se voi ryhtyä pyydettyihin toimenpiteisiin. ”Jäsenten mielestä liitto ei enää ajatellut jäsenjoukkojensa asiaa vaan oli lähtenyt vieraalle linjalle”, kommentoitiin.[16]

Nuorisojaosto kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon v. 1953
Vuonna 1953 kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa käynnistettiin nuorisojaosto toiminta. Jaoston puheenjohtajana toimi Yrjö Vuorio ja sihteerinä sekä rahastonhoitaja toimi Paavo Haulisto. Nuorisojaoston yksi päätehtävistä oli kerätä varoja nuorisofestivaaleihin osallistumiseksi. Festivaalit olivat vasemmistonuorten suuria kansainvälisiä tapahtumia, joiden taustalla vaikutti kylmän sodan aikana vahvasti Neuvostoliitto. 1950-luvulla festivaaleja järjestettiin Itä-Euroopan kansandemokratioissa ja monille suomalaisille nuorille nämä tapahtumat tarjosivat ensimmäisen mahdollisuuden ulkomaanmatkaan. Tanssit järjestettiin Järvensivun lavalla 12.6. ja voittoa saatiin noin 16 000 markkaa. Työosastoilla kierrätettiin keräyslistoja festivaali-kassan kartuttamiseksi. Varsinaisille festivaaleille pääsi osallistumaan kolme jaoston jäsentä.

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1950:
”Ilmoitettiin sauna – ja tanssi-illanvietosta kesäkodilla 29.4.-50 sekä helluntainpyhien retkeilystä Vaasaan”. (Ammattiosaston kokous 26.4.1950)

”Keskusteltiin kunnantyössä olevien yksityisten autoilijain urakkapalkoista maanajossa. Päätettiin, että automiesten työhuonekunta kutsuisi yksityiset autoilijat kokoukseen, jossa näistä kysymyksistä keskusteltaisiin” (Ammattiosaston toimikunnan kokous 5.9.1950)

”Kaupungin ajossa olevien yksityisautoilijoiden sekä kaupungin kuorma-auton kuljettajien ja apumiesten kokouksessa 18/9 tehty urakka-ajohinnoittelu esitys hyväksyttiin ja jätettiin keskusjärjestön palkkajaostolle” (Ammattiosaston toimikunnan kokous 19.9.1950)

”Ammatillinen paikallisjärjestö järjestää Ammattiyhdistysviikon tilaisuuden Järjestötalossa 4.10. Kehotettiin viemään tietoa työmaille” (Ammattiosaston toimikunnan kokous 3.10.1950)

”Annettiin palkkajaoston tehtäväksi hygieenisten juomavesiastioiden hankkiminen kaikille työmaille” (Ammattiosaston toimikunnan kokous 30.10.1950)

”Kuultiin, että osaston toimenpiteitten johdosta on nyt saatu juomavesiastioita työmaille, suojapukukysymyksessä on ryhdytty toimenpiteisiin” (Ammattiosaston toimikunnan kokous 4.12.1950)

Työnimikkeitä kunnantyöntekijöiden keskuudessa ja heidän palkkauksensa

Vuonna 1950 kunnantyöntekijöiden ammattiosasto esitti kaupungille uusia tuntipalkkoja. Listaus antaa hyvän kuvan siitä, kuinka vaihtelevia ammatteja kunnantyöntekijöiden kentässä oli tuolloin.

Levysepät
Sepän apulainen
Kivityömies kiilauksessa ja porauksessa
Panostaja
Luistinrata- ja urheilukenttä työläinen
Vanhempi luistinrata- ja urheilukenttätyöläinen
Kirvesmies
Kirvesmies telinetyössä
Aputyömies muuraustyössä
Mittaustyömies, apulainen
Raudoittaja piirustuksen mukaan
Betonin kärrääjä ja kantaja
Kuorma-auton kuljettaja tiekoneessa
Vanhempi henkilö- ja pakettiautonkuljettaja
Puutarhatyöntekijä
Nainen raskaassa työssä
Varastoapulaiset
Pilkkoja pilkkomakoneessa
Teurastajan apulainen
Metsätyömies
Puutarhaharjoittelija
Tako- ja teräkaluseppä
Kivityömies hakkauksessa
Koneporari
Kadunlaskija
Syöttäjä sepelikoneella
Muut työläiset sepelikoneella
Maalari
Aputyömies maankaivuu työssä
Mittaustyömies, ammattitaitoinen
Sementtityömies
Laattatyömies
Vanhempi kuorma-auton kuljettaja
Auton apumies
Hevosmies
Vanhempi puistotyöntekijä
Varastomies kaupungin varastolla
Sahuri pilkkomakoneessa
Teurastaja
Teurastajan oppilas
Sukelluspukujen korjaaja

Tasapainoilua - 1950-luvun edunvalvontaa

Ammattiyhdistysliikkeen toiminnassa oli sodanjälkeisinä vuosina havaittavissa monia tasoja. Yksi taso oli luokkataistelua ja jyrkkää edunvalvontaa kannattanut taso. Esimerkiksi paikallisissa ammattiosastoissa saatettiin käyttää hyvinkin värikästä kieltä, varsinkin valtakunnan tason politiikkaan liittyvissä kysymyksissä. Samaan aikaan paikallisella tasolla edunvalvonta saattoi toimia varsin tehokkaasti eikä syitä paikallisiin konflikteihin ollut. Vanhat, usein vanhan patruunahengen värittämät toimintatavat ja käytännöt sulautuivat osaksi moderneja työmarkkinasuhteita. Näyttääkin siltä, että myös Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa tilanne oli tämä. Ammattiosastossa kommunisteilla oli vahva asema ja monet luottamushenkilöt kuuluivat kommunistiseen puolueeseen. Kuntatyöväen liiton päättävissä elimissä sosialidemokraateilla oli puolestaan selkeä enemmistö, mikä synnytti omat jännitteensä liiton ja ammattiosaston välille. Paikallisen tason vaatimukset olivat usein

huomattavasti suurempia kuin mihin kuntatyöväen liitto oli valmis. Kiivas inflaatio piti jäsenistön tyytymättömänä: palkankorotukset olivat 1950-luvun alussa varsin tuntuvia, mutta uusi korotus nosti yleensä välittömästi tärkeimpien elintarvikkeiden, energian ja palveluiden hintoja samassa suhteessa. Hetken päästä oltiin jälleen vaatimassa uusia palkankorotuksia ja inflaatiopyörä pysyi vauhdissa.

Jäsenistö oli ammattiyhdistysliikkeen perusta, joten ammattiosaston oli kuultava jäsenten vaatimuksia.

Vesijohtoverkon paineen mittausta palopostista Näsilinnankadulla 1940-luvun lopulla. Tampereen museot.

Vuonna 1951 uusittiin Tampereen kunnantyöntekijöiden toimintapiirissä kolme työehtosopimusta: kunnantyöntekijöiden, maataloustyöntekijöiden sekä seurankuntien työntekijöiden sopimukset. Linnarauhan vuoksi ammattiosasto pyrki aktiivisesti vaikuttamaan paikallisesti palkkatasoon: liitolle lähetettiin kirjelmä, jossa vaadittiin kiireellisiä toimenpiteitä työntekijöiden tuntipalkkojen korottamiseksi. Tampereen kunnantyöläisille oli vakautusohjelmasta muodostunut sellainen käsitys, ettei nimellisillä hinnanalennuksilla elintasoa kohenneta. Marraskuussa Tampereelle saatiin liiton vastaus, joka kuvasi hyvin ammattiliittojen ja keskusjärjestö SAK:n omaksumaa keskitettyä palkkapolitiikkaa. Kunnantyöntekijöiden kaltaisilla työntekijäryhmillä ei ollut suuriakaan mahdollisuuksia irtiottoihin ja niinpä tamperelaisillekin ilmoitettiin, ettei osaston vaatimiin toimenpiteisiin olla ryhtymässä. Palkkaliikeitä ei tuettaisi työehtosopimuksen ja linnarauhan voimassaolo aikana. Liiton asenteesta huolimatta ammattiosaston paikallinen neuvottelutoiminta vaikutti tehokkaalta. Marraskuussa pääluottamusmies Tauno Koivisto kertoi, että ”työnantaja perääntyy kautta linjan”. Kaupungin edustajien kanssa käydyt neuvottelut olivat tuottaneet myönteisiä tuloksia. Aikaisemmin avoimiksi jääneet kysymykset oli nyt saatu työntekijöiden vaatimusten mukaisesti lävitse.[17]

Tämän jälkeen työehtosopimusrintamalla seurasi muutama rauhallinen vuosi, mihin pakottivat sekä taloudelliset tosiasiat että keskitetty palkkapolitiikka. Vuonna 1953 elettiin laskukauden varjossa ja maalaisliittolainen pääministeri Urho Kekkonen yritti saada teollisuuden suostumaan palkanalennuksiin. Tiukkaa talouskuria noudatti myös Kekkosen hallituksen valtiovarainministeri Juho Niukkanen: ns. Niukkas-budjetin oli tarkoitus karsia aravamäärärahoja kolmanneksella ja leikata valtion virkoja 5 500 työntekijällä. Budjetti ei kuitenkaan toteutunut, sillä eduskunta hylkäsi sen helmikuussa 1954. Tästä huolimatta vuodet 1953 – 54 olivat julkisella sektorilla synkkiä.[18]

Laskukausi ei kuitenkaan merkinnyt passivoitumista. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa laadittiin aktiivisesti erilaisia kirjelmiä ja julkilausumia, joilla yritettiin vaikuttaa sekä kuntatyöväenliiton että SAK:n harjoittamaan politiikkaan. Ay-liikkeen kommunisteja hiersi erityisesti vakautuspolitiikka, jolla yritettiin hillitä kansataloutta vaivannutta inflaatiota. Kommunistit haukkuivat vakautusta ”palkkasulkupolitiikaksi” ja tällaisen politiikan uskottiin johtavan Ruotsin kaltaiseen kansankotiin, jossa kommunisteilla ei olisi tulevaisuutta. Kommunistijohtoiset ammattiosastot ja liitot tekivät jatkuvasti esityksiä vakautuslinjasta irtautumisesta. Myös Tampereen kunnantyöntekijät hoitivat osansa tässä kampanjoinnissa. Vuoden 1952 helmikuussa kunnantyöntekijöiden liittoa ja SAK:ta lähestyttiin kirjelmällä, jossa vaadittiin palkkoihin markkamääräisiä korotuksia. Saman vuoden huhtikuussa SAK:n ja STK:n tekemä uusi sopimus indeksijärjestelmästä ja oli ammattiosaston toimikunnan mielestä vain uusi osoitus työntekijöiden elintason nousua vastustavista toimenpiteistä. Pitkän tähtäimen talouspoliittinen suunnittelu nähtiin pelkkänä ”poliittisena propakantana”. SAK:n toiminnassa nähtiin paljon toivomisen

varaa ja moni koki, että sodan jälkeen annetut suuret lupaukset työläisten elämän parantumisesta oli petetty. SAK:ta pidettiin kuitenkin tarpeellisena ja tärkeänä yhteiskunnallisena voimana, mutta SAK:n johdossa toimineiden sosialidemokraattien toimintaan oli tyytymättömiä. Esimerkiksi SAK:n valtuuston päätöstä erottaa vuonna 1952 kutomateollisuustyöväen liitto SAK:sta pidettiin puukoniskuna työväestön selkään, jolla ainoastaan heikennetään SAK:ta. Yhtenäisen SAK:n nähtiin olevan työväestön parhain ase taistelussa paremman elintason puolesta. Samalla kommunistit olivat omaksuneet vuosina 1953 – 54 toimintalinjan, jossa pyrittiin välttämään yhteenottoja sosialidemokraattien kanssa.[19]

Luokkataistelun värittämistä kannanotoista huolimatta ammattiosaston pöytäkirjoista löytyy toinen taso, jolla neuvottelutoiminta on sujuvaa ja tehokasta. Esimerkiksi vuonna 1953 työehtosopimus pidettiin voimassa, koska kaupunginjohtaja Erkki Lindfors oli henkilökohtaisesti luvannut, että ammattiosaston toiveet voidaan huomioida paikallisissa neuvotteluissa. Lindfors oli tunnettu poliittisesta pelisilmästään eikä ole vaikeaa huomata tämänkään lupauksen taustoja. Lindforsin ja asevelisosialistien tavoitteena oli pitää kunnantyöntekijöiden ammattiosasto rauhallisena eikä toisaalta kommunisteille haluttu tarjota sytykkeitä joukkoliikkeisiin. Sopimusneuvotteluihin päästiin seuraavan kerran käsiksi vuonna 1955 ja osaston tavoitteena oli luonnollisesti saada aikaan tuntuva ohjepalkkojen korotus. Sopimus antoi kunnantyöntekijöille 10 prosentin aikatyölisän, joka ei osaston mielestä kuitenkaan vastannut lainkaan elinkustannusten nousua.[20]

Työttömyyttä ja työttömyystöitä

Ammattiyhdistysliikkeen toimintaan vaikutti myös vuosina 1952 – 53 Suomea vaivannut talouden laskusuhdanne. Kortistoihin oli ilmoittautunut pahimmillaan lähes 70 000 työtöntä, mutta työttömien todellinen määrä oli huomattavasti suurempi. Työttömiksi jääneet naiset harvoin ilmoittautuivat työnhakijoiksi, mikä kaunisti tilastoja huomattavasti. Työttömyys kosketti myös tamperelaisia. Kaupunki järjesti työttömyystyömaita, joihin oli vuonna 1951 sijoitettuna 372 henkilöä. Työttömien määrä alkoi lisääntyä nopeasti ja vuoden 1952 maaliskuussa työmailla ahkeroi jo 720 työtöntä. Pahiten työttömyys kosketti rakennusalaa. Työttömyystyömailla rakennettiin varsinkin vesi- ja viemäriverkkoa. Lainsäädännön vuoksi työmailla täytyi kuitenkin yrittää tehdä erikoisia järjestelyjä, sillä työttömyystöinä sai tehdä tuolloin ainoastaan viemäritöitä, vaikka molemmat johdot yleensä tehtiin samaan kaivantoon. Työttömyystöinä tehtiin jo vuonna 1950 läntisen alueen päävesijohto Mustalammen pohjavedenottamolle. Viemäritöistä suurimpia oli Lamminpäästä Epilään laskevan pääviemärin rakentaminen vuonna 1952. Kaupungin insinööriosaston työttömyystöinä viemäreitä rakennettiin vuosina 1953 – 54 mm. Kalkkuun, Ikuriin, Vehmaisiin ja Vuohenojalle. Valtion myönsi vuonna 1953 kaupungille avustuslainaa työllisyyden turvaamiseksi Iidesrannan pääviemärin ja Vuohenojan lokavesipumpun rakennuskustannuksiin. Vielä 1950-luvun alussa työt tehtiin pääasiassa lihasvoimilla, betonisia viemäriputket toki kuljetettiin työmaille kuorma-autoilla. Työmaalla putket saumattiin kuumalla

Työttömyystöitä Maamiehentien ja Ikurintien risteyksestä pohjoiseen vuonna 1953. Kuva: Veikko Kanninen. Tampereen museot.

piellä.[21]

Valtiontalouden ongelmat eivät suoranaisesti kohdistuneet kunnalliselle sektorille, mutta toki kaupunkien ja kuntienkin talous joutui kireälle. Työttömyyden kasvu ei helpottanut tilannetta, sillä olihan kunnilla päävastuu työttömyyden torjunnassa. Työttömyys oli vakava yhteiskunnallinen kysymys, jonka ratkaiseminen oli osaltaan käynnistämässä hyvinvointivaltion rakentamista. Työttömyydestä keskusteltiin myös ammattiosaston kokouksissa. Syksyllä 1952 osaston luottamusmiehiä kehotettiin selvittämään työllisyystilannetta osaston ja kaupungin työntekijöiden keskuudessa. Ilmeisesti tilanne ei ollut kovinkaan hälyttävä, koska selvityksen tuloksista ei löydy mainintoja. Marraskuussa 1953 toimikunnan kokouksessa ilmoitettiin, että joiltain työmailta oli irtisanottu

pitkäaikaisiakin työntekijöitä. Näissä tapauksissa ammattiosaston vaikuttamismahdollisuudet olivat rajalliset, joten oli vain ”yritettävä pitää puoliaan”. Edunvalvonnan näkökulmasta työttömyystöiden suurin ongelma oli se, että näillä työmailla pystyttiin teettämään töitä huomattavasti edullisemmin kuin kaupungin omalla työvoimalla. Ammattiosasto seurasi tarkasti työttömyystöiden palkkausta ja marraskuussa 1953 huomattiin, että joidenkin työmaiden palkat olisivat alenemassa. Tämä oli jyrkästi ristiriidassa valtioneuvoston määräyksen kanssa, että kuntien työttömyystyömailla pitää maksaa samaa palkkaa kuin valtion työttömyystyömailla. Asiasta lähetettiin kirjelmä valtioneuvostolle, työväen puolueiden eduskuntaryhmille, liitolle, SAK:hon sekä kaupunginhallitukselle. Kysymys saatiin ratkaistua joulukuun alkuun mennessä kaupunginhallituksen ilmoitettua, että työttömyys-

Pappilan-Uudenkylän pääviemäriä rakennetaan työttömyystöinä vuonna 1953. Kuva: Veikko Kanninen. Tampereen museot.

töiden palkkaus pidetään ennallaan toistaiseksi. Alkuvuodesta 1953 ammattiosaston vuosikokouksessa huomioitiin, että työttömyystyömaille oli tullut paljon myös järjestäytymättömiä työntekijöitä. Näitä henkilöitä päätettiin jututtaa työmailla ja kertoa ammattiyhdistystoiminnan tärkeydestä. Ammattiosasto ajoi innokkaasti työttömien etuja, mutta kuvaan ilmaantui myös valitettavia säröjä. Marraskuussa vuonna 1953 järjestettyyn kokoukseen oli saapunut työttömyystyömaiden työntekijöitä vahvassa humalatilassa aiheuttaen näin häiriötä kokouksen kululle. Ammattiosaston toimikunta päätti, että työttömyystöissä olevia ei toistaiseksi kutsuttaisi kokoukseen eikä heidän asioitaan ajettaisi.[22]

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1951: ”Puheenjohtaja totesi jäsenistöä olevan tavallista enemmän kokouksessa (154 henkilöä) ja toivoi, että jäsenistö jatkuvasti voisi näin runsaslukuisesti kokouksissa käydä.” (Ammattiosaston kokous 22.2.1951)

”Tiedotettiin, että Kunnantyöntekijäin Kesäkodin siivoustalkoot pidetään 6.5., jonne autot lähtevät kaupungin autotallilta klo 8.00” (Ammattiosaston kuukausikokous 24.5.1951)
”Automiesten työhuonekunta voitti työhuonekuntien kolmiottelun Keskusjärjestön kesäkodilla.” (Ammattiosaston kuukausikokous 11.9.1951)

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1952: Osaston keskuudessa opintokerhotoiminta on kokonaan lyöty laimin. Saatava kiireellisesti toimimaan. Osaston keskuudessa on myös tällä hetkellä huutava puute kirjanpitotaitoisesta toimitsijasta. Osaston rahastonhoitajan toimi on saatava pätevän henkilön hoitoon (Ammattiosaston yleinen kokous 30.9.1952)

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1955: ”Puheenjohtaja ilmoitti yleisten töiden työhuonekunnan joukkueen sijoittuneen keskusjärjestön hiihtokilpaluissa toiselle sijaille työhuonekuntien välisessä kilpailussa (Ammattiosaston kokous 1.3.1955)

”Päätettiin avustaa meijerityöntekijöitä heidän lakkotaistelussaan työmailla viikoittain suoritettavilla rahankeräyksillä. Keräyksen ohjeeksi hyväksyttiin tunnin palkka viikossa lakkolaisten hyväksi”(Ammattiosaston kokous 1.3.1955)

”Työehtosopimustilanne ei ole edistynyt, koska Jyväskylässä suunnitellut maatakäsittävät neuvottelut on täytynyt peruuttaa rautatielakon vuoksi”. (Ammattiosaston kuukausikokous 29.3.1955)

Tampere kasvaa

Tampereen kaupunki kasvoi sodan jälkeisinä vuosina voimakkaasti: asukkaat lisääntyivät ja lisäksi kaupunkiin liitettiin Messukylä, Lielahti, Aitolahti sekä Teisko. Välittömästi sodan jälkeen nopeimmin kasavaneita asuinalueita olivat Kalevanrinne, Liisankallion seutu, Nekala sekä Jokipohja. Asuntorakentaminen oli ajoittain kiivasta: pelkästään vuonna 1950 Tammelaan, Osmonmäen ja Tullin alueelle valmistui 300 uutta asuntoa. Kaupungin varsinaisen asutun alueen laajeneminen alkoi sotien jälkeen Tammelan takana olleille Tammelan vainioille. XX kaupunginosaksi kutsutulla alueella oli runsaasti

Tammerkoski ja Tampereen keskusta kuvattuna 1950-luvun lopulla. Tampereen museot

tilaa ja tälle Kalevaksi nimetylle alueelle rakennettiinkin vuosina 1951 – 56 peräti 1 848 uutta asuinhuoneistoa. Uudet kerrostalot olivat korkeita eikä niitä rakennettu muodostamaan suljettuja kortteleita. Uusien asuinalueiden rakentaminen työllisti runsaasti myös kunnantyöntekijöitä. Kaikkien alueiden asukkaat tarvitsivat tekniset palvelut.

Uusi työehtosopimus vuonna 1955 ja säännöstelytalouden päättyminen

Hiljainen kausi kunnantyöntekijöiden työehtosopimusrintamalla päättyi vuoden 1955 alussa, jolloin kunnantyöntekijöiden liitto ja kaupunkiliitto saivat sovittua uudesta mallisopimuksesta. Ammattiosaston yleisessä kokouksessa maaliskuussa päätettiin käyttää tätä oman työehtosopimuksen mallina. Samalla kiinnitettiin huomiota siihen, että tulevan sopimuksen ei tulisi koskea liittoon kuulumattomia työläisiä. Palkankorotuksista toivottiin tuntuvia, mutta lopulta tulos oli noin 10 prosentin korotus, joka ei ammattiosaston mielestä vastannut lainkaan elinkustannusten nousua. ”Palkkasopimus päätettiin kuitenkin hyväksyä, koska ei ole mahdollisuuksia saada parempaa liiton ottaman asenteen vuoksi”, todettiin lokakuussa osaston kuukausikokouksessa.[23]

Vuoden 1955 Suomen eduskunnassa oltiin historiallisen päätöksen edessä. Neljätoista vuoden ajan maassamme oli eletty säännöstelytaloudessa ja nyt järjestelmä oli tullut tiensä päähän. 1950-luvun sisäpoliittinen kamp-

pailu oli kohdistunut ennen kaikkea talouteen ja jakolinjat muodostuivat osittain maaseudun ja kaupunkien välille. Maalaisliitto ajoi luonnollisesti maataloustuottajien etuja, kun taas työväenpuolueet edustivat teollisuus – ja muuta palkkatyöväkeä. Kokoomus halusi puolestaan edistää työnantajien ja teollisuuspiirien etuja. Vuoden 1955 poliittista ilmapiiriä sähköisti myös tammikuussa 1956 käytävät presidentinvaalit, joissa pääministeri Urho Kekkosen uskottiin olevan vahvoilla. Oikeiston taholta Kekkonen oli saanut kovaa arvostelua vuonna 1954, jolloin hän oli pääministerinä suostunut yleislakolla uhanneen SAK:n vaatimuksiin. Syksyn 1955 aikana eduskunnassa kiisteltiin maataloustuottajien tuloista, joihin valtiovalta vielä pystyi poikkeusvaltuuksiensa turvin voimakkaasti vaikuttamaan. Nämä poikkeusvaltuudet perustuivat ns. valtalakiin, jonka uusiminen käsiteltiin vuodesta 1941 lähtien. Oikeistopuolueet kaatoivat joulukuussa 1955 valtalain ja samalla maatalouden hintajärjestelmästä hallituksen antamat päätökset raukesivat. Maataloustuottajat lähettivät vielä ennen uudenvuodenvaihdetta kirjelmän, jossa vaadittiin maataloustuotteille sellaisia hintajärjestelyjä, jotka turvaisivat tuottajien ansiot.

Maataloustuottajien Keskusjärjestö ei jäänyt odottamaan hallituksen päätöksiä vaan otti ohjat käsiinsä ja nosti tammikuun 9. päivä vuonna 1956 maitotuotteiden, voin ja juuston tuottajahintoja. Korotukset olivat tuntuvia: voin hinta nousi 54 markkaa (9,6 euroa), juuston 30 – 40 markkaa ja maidon hinta kolme markkaa litralta. Palkansaajille tämä merkitsi melkoista elinkustannusten nousua ja liitoissa tämä tulkittiin palkansaajia vastaan kohdistetuksi hyökkäykseksi. Esimeriksi indeksikorotuksilla ei näin suuriin elinkustannusten nousuihin pystyttäisi vastaamaan. SAK vaati Urho Kekkosen johtamaa hallitusta ottamaan käyttöön hintasäännöstelyn keinot ja alentamaan hintoja. Säännöstelytalouden päättymisen karu totuus oli, että valtiovallalla ei ollut enää suoria keinoja vaikuttaa hintojen muodostumiseen.

Tampereen Kunnantyöntekijöiden Ammattiosaston jäsenmäärä v. 1947 – 1956

1947	521
1948	573
1949	651
1950	681
1951	575
1952	580
1953	661
1954	630
1955	653
1956	623

Järjestäytyneen työväen voimannäyttö – vuoden 1956 yleislakko

Sekä työntekijöiden että työnantajien leireissä oltiin yhtä mieltä siitä, että elinkustannusten roimat korotukset täytyisi korvata palkansaajille. Muusta ei sitten yksimielisyyteen enää päästykään ja SAK:n ja STK:n käymät neuvottelut polkivat paikoillaan. Helmikuun 16. päivä SAK:n valtuusto hyväksyi sodan jälkeisen ajan viidennen yleislakkouhkauksen. SAK:n kannalta tilanne oli vakava: neljä kertaa aiemmin

keskusjärjestö oli uhannut yleislakolla, joka jokaisella kerralla lakko oli peruutettu. Jos SAK jälleen perääntyisi se tietäisi vakavaa arvovaltatappiota. Vastaavasti olosuhteet suosivat työnantajien omaksumaa tiukkaa linjaa: Suomen ulkomaankaupan kannalta oleelliset kuljetusväylät olivat ennätyspakkasten seurauksena aina Juutiraumalle saakka jäässä ja puunjalostusteollisuuden suhdanteet olivat heikentymässä. Satamien sulkeutuminen kasvatti tehtaiden varastoja, joten tuotannon keskeytyminen olisi suhteellisen helppo kestää. Sopua yritettiin vielä vuoden 1956 presidentinvaaleissa toiselle sijanne jääneen K. A. Fagerholmin toimesta. Sopu jäi saavuttamatta ja yleislakko alkoi maaliskuun 1. päivänä klo 6:00. Kyseessä oli työväestön sodan jälkeisen historian suurin yksittäinen voimainnäyttö. Päivä oli muutenkin historiallinen, sillä muutama tunti myöhemmin Suomessa siirryttiin Urho Kekkosen aikakauteen.[24]

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimikunta kokoontui Työväentalolle helmikuun 28. päivä ja asialistalla oli luonnollisesti lakkoon valmistautuminen. Vuosi 1956 oli karkausvuosi, joten helmikuun 29. päivä antoi vielä lisäaikaa valmisteluille. Työhuonekunnille annettiin ohjeet perustaa seuraavana päivänä keskuuteensa omat lakkotoimikunnat. SAK:lta oli jo saatu yleisluontoiset ohjeet, joiden mukaan osaston toimikunnasta muodostettaisiin lakon alettua kunnantyöntekijöiden lakkotoimikunta.[25]

Tällä kertaa tilanne oli todellinen ja lakon alettua Tampereen Työväentalolla aloitti välittömästi toimintansa Keskuslakkotoimikunta. Välittömästi eri alojen työntekijöille ryhdyttiin järjestämään tiedotustilaisuuksia ja samaan aikaan eri alojen lakkotoimikunnat aloittivat toimintansa. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimikunta kokoontui välittömästi maaliskuun 1. päivän aamuna ”lakkotoimikunnan” nimellä. Tunnelmat olivat vakavat, mutta samalla oltiin päättäväisesti ryhtymässä taisteluun työväestön etujen puolustamiseksi. Heti ensimmäisessä kokouksessa päätettiin esittää keskuslakkotoimikunnalle, että lakkorajoja kiristettäisiin. Lakkotoimikunnan jäsenet lupautuivat tiedottamaan kaikille jäsenille tulossa olevasta tiedotustilaisuudesta. Samalla päätettiin pitää ammattiosaston toimistossa päivystystä, jotta voitaisiin paremmin pitää yhteyttä jäsenistöön.[26]

Kunnantyöläisille tarkoitettu tiedotustilaisuus järjestettiin Työväentalolla maaliskuun 4. päivä kello seitsemän illalla ja tuolloin automiesten työhuonekunnan jäsenet ilmoittivat halukkuutensa autoalan lakkovartiointiin. Lakon alkaessa SAK julkaisi Yleislakko-lehteä, jonka nimi muutettiin muutaman numeron jälkeen Palkkatyöläiseksi. Lehden myyntiin saivat osallistua lakkolaiset ja kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta työhön valittiin kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa olleita tovereita. Kuljetukset ja bensiini jakelu olivat yleislakkotapahtumien keskiössä. Bussikuljetukset olivat sallittuja lakon ulkopuolella olleille työpaikoille. Tilannetta kuitenkin valvottiin tarkasti ja myös kunnantyöntekijöiden lakkotoimikunnassa kehotettiin mm. seuraamaan kaupungin autokaluston liikkeitä. Lakon alkuvaiheessa SAK julisti yksinomaan Esson bensiinin kuljetukset ja jakelun lakkoon kun taas muut bensiiniasemat saivat myydä polttoainetta työlupien kanssa liikkeellä olevil-

Mielenosoitus yleislakon aikaan Keskustorilla. Kuva: Paul Sandell. Tampereen museot.

le henkilöille. Shell ja Gulf olivat ennen lakkoa allekirjoittaneet sopimuksen pelisäännöistä, mutta polttoainetta jaettiin näidenkin yhtiöiden huoltamoilta. Seurauksena oli kahinointia myös Tampereella ja bensa-asemien ympäristöissä tilanteet olivat äärimmäisen räjähdysherkät. Keskuslakkotoimikunta vaati kaupunginhallitusta katkaisemaan sähkönjakelun näiltä asemilta, mikä jossain määrin rauhoitti tilannetta. Maaliskuun 6. päivä kunnantyöntekijöiden lakkotoimikunnan kokouksessa ilmoitettiin, että bensiniasemille tarvittaisiin lisää lakkovahteja. Lakon pitkittyessä ammattiyhdistysliike lisäsi painetta katkaisemalla linja- ja kuorma-autoliikenteen. Linja-autoihin kohdistui ilkivaltaa ja eri puolilla Suomea nähtiin poliisien ja lakkolaisten kahakointia. Kokoomuksen valtuustoryhmä vaati myös Tampereella poliisilta kovempia otteita ja niitä nähtiin maaliskuun 5. – 9. päivä Tampereen linja-autoasemalla. Maaliskuun 7. päivä ratsupoliisit hajottivat asemalle kokoontunutta väkijoukkoa ja linja-autoja heiteltiin lumipalloilla,

jääkimpaleilla ja jopa laudanpätkillä. Maalaisliiton ministerit toivoivat jo armeijan palauttavan järjestyksen, mutta sosialidemokraatit pääministeri K.-A. Fagerholm ja puolustusministeri Emil Skog torjuivat tällaiset esitykset. Myös Tampereella kaupungin valtuuston oikeistoedustajat esittivät saman suuntaisia toivomuksia ja järjestyksen pito säilytettiin yksinomaan poliisien käsissä.

Työväenpuolueille yleislakko oli monitahoinen ja ongelmallinenkin tapahtuma. Kommunisteille yleislakko näytti taivaan lahjalta. Sosialidemokraattien johtama SAK oli tarjonnut hopealautasella saada suuret väkijoukot liikkeelle ja ehkä tuomaan julki myös kommunistien omia vaatimuksia. Ensimmäisinä päivinä punalippuja saattoi näkyä kommunistien järjestämissä torikokouksissa, mutta SAK arvosteli voimakkaasti tällaista toimintaa, millä ”eräät piirit pyrkivät poliittisiin tavoitteisiin”. SAK:n antamien tiukkojen ohjeiden jälkeen kaikki mielenosoituskyltit saivat olla yksinomaan valkoisia. Tampereella kommunistit ilmoittivat heti lakon alkuvaiheessa luopuvansa omista lakko-organisaatioistaan tukeakseen yksinomaan SAK:n lakkokoneistoa. Yleislakon seurauksena sosialidemokraattien muutenkin hajanaiseen kenttää alkoi muodostua yhä selvempi railo ns. leskisläisten ja skogilaisten välille. SAK:n sosialidemokraatit ryhmittyivät kannattamaan sosialidemokraattisen puolueen skogilaista ryhmää (Emil Skogin mukaan nimetty), joka oli kannattanut yleislakkoa. Yleislakkoon suhtautui sen sijaan kielteisesti puoluesihteeri Väinö Leskinen ympärille muodostunut ryhmittymä. Yleislakon päättymisen jälkeen näiden kahden ryhmittymän kamppailu johti lopulta sosialidemokraattisen ja myös ammattiyhdistysliikkeen hajaannukseen.

Kunnantyöntekijöiden lakkotoimikunnan haasteena oli valvoa työlupien jakamista, mikä ei ollut helppo tehtävä. Kaupungin vastuulla olivat monet yhteiskunnan toiminnan kannalta elintärkeät tehtävät, joita ei voitu edes yleislakon aikana lopettaa. Kuntatyöntekijöiden liiton jäsenistä lakkoon osallistui vain noin puolet, koska lakon ulkopuolella olivat mm. kunnallishallinto – ja virastot, sairaalat, synnytyslaitokset, terveydenhoito, palokunnat, koulu- ja opetuslaitokset sekä voima- ja sähkölaitokset. Monille työntekijöille piti toimittaa asianmukaiset työluvat ja virheitäkin sattui. Esimerkiksi talonrakennusosastolle oli myönnetty työlupa kahdelle sähkömiehelle, mutta työssä olikin ollut kolme miestä. Lupia täytyi myöntää myös teiden auraamiseen. Esimerkiksi maaliskuun 17. päivä päätettiin myöntää lupa tien auraamiseksi Hervannanmaahan kaupungin polttoainevarastolle, mutta osa kaupungin teistä pysyi koko lakon ajan auraamattomina. Taksit saivat toimia sairaankuljetuksien ja lääkärien kotikäyntien johdosta. Järjestäytymättömille työntekijöille työlupia ei myönnetty. Kaupunginhallitus helpotti omasta puolestaan kaupunkilaisten elämää ilmoittamalla, että sähkö-, vesi – ja nuohousmaksut voi jättää maksamatta niin kauan kuin lakko kestää. Maksuaikaa olisi lakon päättymisen jälkeen vielä kaksi kuukautta.

Keskuslakkotoimikunta kääntyi kunnantyöntekijöiden lakkotoimikunnan puoleen kaupungin polttoainetilanteen selvittämiseksi. Asiaa selvitti mm. pääluottamusmies Tauno Koivisto, joka valotti tilannetta lakkotoimikunnan kokouksessa maalis-

Bensa-asemilla vallitsi yleislakon aikaan jännittynyt tunnelma. Lakkolaisia Hatanpään valtatien varrella linja-autoaseman lähistöllä. Kuva: Martti L. Laitinen. Tampereen museot.

kuun 11. päivä. Polttopuut riittäisivät kaupungin laitoksissa maaliskuun loppuun saakka ja kivihiilitilanne oli myös tyydyttävä. Yksittäisissä taloissa ja laitoksissa oli esiintynyt kuitenkin jo puutetta. Niitä kunnantyöntekijöitä, jotka olivat lämmityksestä vastuussa, kiellettiin ehdottomasti jakamasta kaupungin varastoista puuta tai hiiltä ulkopuolisille, vaikka tilanne alkaisi käydä tukalaksi.[27]

Yleislakko vaikeutti ihmisten arkea ja ammattiyhdistysliikkeen olikin jaettava apua taloudellisesti vaikeassa asemassa oleville. Keskuslakkotoimikunta jakoi lakkolaisille ostokortteja, joilla saattoi hankkia elintarvikkeita Osuusliike Voiman liikkeistä. Ihmisten tuntoja kuvaa mm. hautausmaatyöntekijöiden työhuonekunnan vuoden 1956 toimintakertomukseen sisällytetty toteamus: ”Olimme siinä onnellisessa asemassa, että työmme kuului lakon ulkopuolella oleviin töihin ja niin ollen saimme työskennellä koko lakon ajan. Vain tiedotustilaisuuksien avulla pysyimme ajan tasalla ja myöskin rahankeräys lakkolaisten hyväksi muistutti meitä lakosta”. Työssä olleiden työntekijöiden keskuudessa järjestettiin keräyksiä lakkolaisten avustamiseksi. Kunnantyöntekijöiden keskuudessa polttoainetoimiston työntekijät kerä-sivät lakkoavustuksia 37 350 mk, teurastamon työntekijät 17 000 mk ja urheilukenttien työntekijät 8 700 mk. Ammattiosaston vanhassa historiikissa mainitaan, että osaston jäsen Onni Mattila keräsi yksin peräti 7 500 markkaa lakkoavustuksia. Kaikkiaan kunnantyöntekijöiden ammattiosasto sai lakon aikana avustuksia hieman yli 63 000 markkaa.[28]

Yleislakko huipentui maaliskuun

Lakkolaiset ovat pysäyttäneet linja-auton Tampereen linja-autoasemalla yleislakon aikaan. Tampereen museot.

16. päivä eri puolilla Suomea järjestettyihin suuriin mielenosoituskulkueisiin. Marssijat kokoontuivat Hämeenpuistoon ja kunnantyöntekijöiden lippua kantamaan nimettiin O. Ruokko. Airueina toimivat pöytäkirjan mukaan Leppälä ja Vuorio. Väkeä oli liikkeellä paljon ja Keskustorille kokoontui arviolta 40 000 ihmistä kuuntelemaan SAK.n toisen puheenjohtajan Vihtori Rantasen puhetta. Rantanen muisteli, kuinka Tampereella oli vuonna 1905 noustu vaatimaan valtiollisia oikeuksia sekä yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta. ”Nyt (vuonna 1956) taistellaan kansantaloudellisen itsenäisyyden ja samanarvoisuuden puolesta taloudellisten kysymysten merkeissä”, Rantanen julisti. Kaikki halukkaat eivät Keskustorille mahtuneet vaan ihmisiä seisoi myös Hämeenkadun ja Kauppakadun varsilla. Mielenosoituspäivään kuului myös suuri mielenosoituskulkue, joka kiersi Tampereen keskustaa. Liikkeelle lähtö tapahtui Hämeenpuistosta, josta edettiin Hämeenkatua pitkin kohti Rautatiesemaa. Rautatieasemalta suunnattiin Satakunnankadulle, ylitettiin Tammerkoski Satakunnansiltaa pitkin ja tämän jälkeen käännyttiin kohti Keskustoria. Kulkueen ympärillä oli runsaasti järjestysmiehiä ja muistitiedon mukaan reitin varrella seisoi muutama poliisikin. Väkijoukoista poliiseille vähän huudeltiinkin, mutta tunnelma pysyi kuitenkin rauhallisena.

Lakkotaistelun aikana työläiset kaipasivat viihdykettä ja hengen ravintoa. Keskuslakkotoimikunta organisoi erilaista ohjelmaa viihdytys- ja tans-

sitilaisuuksien muodossa. Tampereen Työväen Teatteri tarjosi ilmaisia näytöksiä ja Työväentalon konserttisalia järjestöt saivat käyttää lakon ajan ilman vuokraa. Ohjelman suorittajina toimivat mm. Veikko Sinisalo, Työväenyhdistyksen soittokunta, sekakuoro ja mieskuoro, työväen urheiluseurojen voimisteluryhmät sekä nuorisojärjestöjen lausunta- ja kisälliryhmät. Myös kunnantyöntekijöiden ammattiosasto järjesti omaa ohjelmaa, joista näkyvimpänä ammattiosastojen väliset hiihtokilpailut Kaupissa.[29]

Suuren mielenosoituspäivän jälkeen yleislakossa oltiin käännekohdassa, minkä jälkeen osapuolet ryhtyivät etsimään aktiivisesti sopua. Näyttävät mielenosoitusmarssit saivat jo jotkut pelkäämään kommunistien ryhtyvän laajaan ja jopa väkivaltaiseen yhteenottoon. Pääministeri Fagerholm etsi sinnikkäästi sopua. Hallituksen viimeinen tarjous oli 12 markan palkankorotus miehille ja 8 markan korotus naisille sekä työehtosopimusneuvotteluihin tarjottu kolmen prosentin korotusvara. Työnantajille tarjottiin lapsilisämaksuun prosentin alennusta sekä erilaisia veronkevennyksiä. Sosialidemokraattien ja kommunistien pyrkimystä yhteistyöhön kuvaa hyvin se, että SAK:n työvaliokunta hyväksyi välitysesityksen yksimielisesti. Yleislakon lopettamissopimus allekirjoitettiin illalla 19.3. ja SAK:n puheenjohtaja Eero Antikainen kertoi radiossa lakon päättymisestä. Yleislakko päättyi 20. maaliskuuta järjestäytyneen työväen voittoon: tuntipalkkoihin lisättiin SAK:n vaatima 12 markan korotus eli ”karjataloustuotteiden hintojen noususta johtuva palkkakompensaatio tunnilta”. Kuukausipalkassa korotus oli noin 2 400 markkaa eli vuoden 2015 rahanarvossa noin 70 euroa.[30]

Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa lakon lopettamissopimusta käsiteltiin muutamaa päivää myöhemmin, 22. maaliskuuta. ”Vallitsevat olosuhteet huomioon ottaen päätettiin hyväksyä SAK:n tekemä lakon lopettamissopimus”, todettiin kokouspöytäkirjassa. Samassa kokouksessa mainitaan liitolle aiemmin talvella lähetetystä uhkavaatimuslupapyynnöstä, josta myös joudutaan luopumaan. Lakonlopettamissopimus ei näet antanut mahdollisuutta omaan palkkaliikkeeseen. Maaliskuun loppuun mennessä alkoi yleislakon tilinpäätös olla selvä: lakon aikana osastolle annetut lahjoitukset oli jaettu ja samoin lakossa olleille jäsenille myönnettiin kolme viikkoa vapaata jäsenmaksuista. Toimikunnan tietoon oli myös tullut eräitä rikkuritapauksia, joiden ei kuitenkaan voitu suoraan puuttua. ”Työntekijöitä kehotetaan hiljaiseen vastarintaan”, neuvottiin ammattiosaston kokouksessa. Lisäksi kaupunginhallitus hyväksyi ammattiosaston esityksen lakkoajan pitämisestä talviloma aikana sitä niin haluaville. Näin voitiin työntekijöiden lakkoaikaa pitää hänen vuosilomaaikanaan, jolta hän sai vuosilomalain mukaisesti palkan.[31]

Pöytäkirjoista poimittua vuodelta 1956
”Kuultiin, että poliisimestari on vaatinut tiellä olevaa monttua täytettäväksi. Päätettiin, että tällaisiin lakkorajojen vastaisiin vaatimuksiin ei suostuta.” (Yleislakkotoimikunnan kokous 14.3.1956)

Yleislakon saavutukset murentuvat

Yleislakko oli järjestäytyneen työväen suuri voitto, mutta kauaa voitosta ei voitu nauttia. Vuoden 1956 aikana elinkustannusindeksi nousi 11 pistettä ja talous ajautui vähitellen lamaan, josta päästiin ylös vasta vuosikymmenen vaihteessa. Tampereella tilanne alkoi näkyä viimeistään syksyllä 1956, jolloin rakennustoiminta alkoi kaupungissa hiljentyä ja työttömyys hiukan lisääntyä. Vienti- ja kotimarkkinateollisuuden toiminta jatkui vielä vilkkaana loppuvuodestakin, vaikka ulkomaan valuutan puute alkoikin jo vaikeuttaa raaka-aineiden saantia. Huippuinflaatio söi 12 markan palkankorotuksen nopeasti ja samaan aikaan valtiovalta kiristi verotusta. Myös työväen- ja ammattiyhdistysliikkeessä tunnelmat olivat kireät ja pettyneet. Sosialidemokraattisessa puolueessa Väinö Leskisen ympärille alkoi muodostua yhä tiiviimpi ryhmä, jonka tavoitteena oli vaihtaa SDP:n puoluejohto vuoden 1957 puoluekokouksessa. SAK:n johdossa istuneet sosialidemokraatit kannattivat puolestaan puolueen johdossa ollutta skogilaisten ryhmää. Kommunistit pysyttelivät tämän riidan ulkopuolella ja panostivat varsinkin ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyteen. SAK:n sosialidemokraatteja ei enää arvosteltu vaan keskityttiin hinnankorotusten tuomitsemiseen. Yhteisiin vappujuhliin ei kuitenkaan yleislakon jälkitunnelmissa päästy, sillä SAK:n työvaliokunta torjui yhteiset vappujuhlat äänin 12 – 4.[32]

Kunnantyöntekijöiden puheenjohtaja ja pääluottamusmies Tauno Koivisto osallistui toukokuun lopussa tamperelaisten työläisten vierailuun Helsingissä. Vierailun asialista kuvaa hyvin työväestön ja myös kunnantyöntekijöiden tunnelmia yleislakon jälkeen. Lähetystö kävi esittämässä terveiset eduskuntaryhmille, SAK:n johdolle sekä oikeusministerille. Yleislakon jälkeen tapahtuneiden elinkustannusten nousun korvaamiseksi vaadittiin 30 markan suuruista tuntipalkkojen korotusta. SAK:n johto vakuutti, ettei nykyistä hintapolitiikkaa tulla hyväksymään. Myös SDP:n ja SKDL:n eduskuntaryhmissä luvattiin toimia hintojen alenemisen hyväksi. Viranomaiset olivat yleislakon jälkeen aloittaneet laajat lakkolaisiin kohdistuneet kuulustelu ja syytetoimet. Nämä olivat johtaneet myös koviin rangaistuksiin, joihin tamperelaisten lähetystö pyysi oikeusministeriltä lievennystä. Kesän mittaan palkkapaineet kasvoivat ja syyskuussa tamperelaisten työläisten lähetystö vieraili Helsingissä toistamiseen. Palkankorotuksia vaadittiin markkamääräisinä eikä prosentteina. Jonkin verran korotuksia saatiinkin. Kahdentoista markan tuntipalkankorotuksen lisäksi huhtikuun lopussa työntekijöille annettiin kolmen prosentin suuruinen korotus. Huhtikuun korotus pohjautui Kaupunkiliiton suosituksiin. Lisäksi aiemmin erillisenä maksettu 15 prosentin indeksikorotus sisällytettiin ohjetuntipalkkaan.[33]

Edistysaskeleita sosiaalietuuksissa

1950-luvulla ammattiyhdistystoimintaa hallitsi palkkapolitiikka, eikä Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto tee tässä suhteessa poikkeusta. Tämä on jättänyt varjoonsa muita kehityslinjoja. Kunnantyöntekijöiden historiassa huomiota on kiinnitettävä myös sosiaalietuuksien kehitykseen,

koska tällä alalla saavutettiin merkittäviä edistysaskeleita. Kuntien ja kaupunkien palveluksessa olleiden sosiaaliset etuudet olivat olleet perinteisesti paremmat kuin yksityisten yritysten työntekijöillä. Tärkeimmät etuudet koskivat loma-aikoja, sairausajan turvaa sekä eläkkeitä, jotka vaihtelivat kaupungista riippuen. Työehtosopimusjärjestelmän yleistyttyä sodan jälkeen kunnantyöntekijäin liitto esitti, että yhdessä Kaupunkiliiton kanssa neuvoteltaisiin myös sosiaalisia etuja koskevista valtakunnallisista sopimusmalleista. Jäsenistössä oltiin tyytymättömiä erityisesti etuuksien jyrkkään alueelliseen vaihteluun. Lainsäädännön kautta saavutettiinkin jo merkittäviä uudistuksia. Työehtosopimuslaki, uusi työntekijäin vuosilomalaki sekä valtakunnallisiin työehtosopimuksiin kirjatut etuudet olivat osaltaan parantamassa ja myös kunnantyöntekijöiden sosiaalietuuksia. Tampereen kaltaisissa suurissa kaupungeissa etuudet pysyivät edelleen paremmalla tasolla kuin yksityisellä sektorilla. Yhdenmukaisuus alkoi toteutua vasta vuodesta 1948 lähtien, koska prosessia oli hidastanut viranhaltijoita koskeneiden säännösten muuttaminen. Vuonna 1948 eduskunnassa hyväksyttiin uusi kunnallislaki, joka edellytti vuodelta 1929 peräisin olleen kaupunkien virkasäännön mallin uudistamista. Vuonna 1950 KTV ja Kaupunkiliitto saivat valmiiksi työehtosopimuksen mallin uudistamisen, työntekijäin lomasäännön mallin sekä sairaus- ja hautausapusäännön mallin. Vuotta myöhemmin seurasivat viranhaltioiden ja työntekijöiden erilliset eläkesäännön mallit sekä vuonna 1952 vielä leski- ja orpoeläkesäännön mallit.[34]

Vuonna 1946 hyväksytty uusi vuosilomalaki määritteli kunnissa voimassa olleiden lomasääntöjen normit. Tampereella lomasääntöä uudistettiin vuonna 1947 ja sääntö oli työntekijöiden kannalta malliaan parempi. Mallisäännössä kolmen vuoden työsuhteessa ollut työntekijä oli oikeutettu 21 vuorokauden lomaan, kun Tampereella saman ajan työsuhteessa ollut työntekijä sai käyttöönsä 25 lomapäivää. Työsopimuslain säännökset oikeuttivat työntekijät 14 vuorokautta kestävään palkalliseen sairaslomaan. Kaupungeissa laissa määritelty turvaa ei pidetty riittävänä vaan yleisenä käytäntönä oli viiden vuoden palvelusuhteen jälkeen oikeus kahden kuukauden mittaiseen sairaslomaan. Myös sairauslomasäännökset uudistettiin ja tällä kertaa viranhaltijat olivat voittajia. He olivat nyt oikeutettuja kahden kuukauden sairaslomaan täydellä palkalla, minkä jälkeen vielä neljän kuukauden sairaslomaan 3/4 palkalla. Työntekijöiden sairausloma sidottiin edelleen työsuhteen pituuteen. Käytännössä mallin säännökset eivät suurten kaupunkien sairauslomasäännöksi muuttaneet, mutta näillä kohennettiin tilannetta kaikkein pienimmissä kunnissa. Sairauslomasäädösten lisäksi synnytys- ja äitiysloma määriteltiin neljäksi viikoksi ennen synnytystä ja kuudeksi viikoksi synnytyksen jälkeen.[35]

Hyvät eläke-edut olivat jo pitkään luoneet kuvaa kunnista mallityönantajina. Kunta-alalla eläkeikä oli yleensä 63 vuotta ja täyden eläkkeen saaminen edellytti 30 vuoden palvelusaikaa. Eläkesääntöjen mallien uudistus saatiin valmiiksi vasta vuosina 1951 – 1952. Eläkkeelle pääsi edelleen 63-vuotiaana ja eläkettä kartuttavia työvuosia ryhdyttiin laskemaan 21 ikävuodesta. Tässäkään suhteessa mallisäännöillä

ei ollut suurtakaan vaikutusta Tampereen kaltaisten kaupunkien toimintaan työnantajina. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto tosin esitti vuonna 1957, että eläkkeelle voisi jäädä jo 60-vuotiaana.[36]

Kunnantyöntekijä jäädyttää Koulukadun jäärataa vuonna 1954. Kuva: Reino Branthin. Tampereen museot.

VII Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto hajaannuskaudella 1957 – 1962

Täyttä vauhtia hajaannukseen

Ammattiyhdistysliikkeen kentällä oli vannottu koko sodan jälkeinen aika yhtenäisyyden nimeen. Kunnantyöntekijöidenkin ammattiosaston kokouksissa toistettiin säännöllisesti ajatusta siitä, että vain yhtenäinen ammattiyhdistysliike pystyi parhaiten ajamaan jäsenistönsä etuja. 1950-luvun vanhetessa ajatus yhtenäisyydestä alkoi kuitenkin vaikuttaa yhä kaukaisemmalta haaveelta ja vuoden 1956 yleislakon jälkeen erityisesti sosialidemokraattisen puolueen sisäisten ryhmittymien väliset mielipide-erot jyrkkenivät entisestään.

Sosialidemokraattien hajaannus oli idullaan jo 1940-luvun lopulla. ”Vaaran vuosien” aikaan käyty valtataistelu kommunistien kanssa piti rivit vielä yhtenäisinä, vaikka kulissien takana jo muhikin erimielisyyksiä. Ristiriidat näkyivät jo Tampereella, jossa ns. asevelisosialistien ja vanhemman polven sosialidemokraattien välille alkoi kehkeytyä jännitteitä ja erimielisyyksiä.

Kamppailu muuttui 1950 – luvulla julkiseksi asevelisosialistien ryhdyttyä kamppailemaan tavoittelemaan johtoasemaa Tampereen Työväenyhdistyksessä. Asevelisosialistien vastapelureina oli työväenyhdistyksen sihteeri Unto Kanervan taakse järjestäytynyt ryhmä. Näiden kahden tamperelaisen sosialidemokraattiryhmän välillä oli vähän aatteellisia eroja, erimielisyydet koskivat enemmänkin työväenyhdistyksen mittavan varallisuuden käyttöä. Asevelisosialistit kaipasivat vaalikampanjoille enemmän taloudellista tukea, kun taas yhdistyksen johtokunta halusi säästää varojaan työväentalon liiketoiminnan kehittämiseen. Kireiden henkilösuhteiden merkitystä ei sovi myöskään vähätellä. Puoluehajaannuksen alkaessa Tampereella oli paikallisesti pitkälle kehittynyt hajaannus, vaikka ryhmittymät eivät vastanneetkaan täysin SDP:n enemmistö- ja oppositioryhmiä.[1]

Sosialidemokraattisen puolueen hajaannus nousi julkisuuteen ensimmäisen kerran vuonna 1954 pidetyssä Työväen Urheiluliiton (TUL) liittokokouksessa. TUL:n puheenjohtaja ja asevelisosialisti Väinö Leskinen eheyttää valtakunnallista urheilutoimintaa yhdistämällä tulevaisuudessa TUL ja Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto (SVUL) yhdeksi suureksi urheiluliitoksi. Poliittisesti herkkä kysymys synnytti TUL:n sisälle välirikon. Urheiluliitosta hajaannus lähti leviämään sosialidemokraattiseen puolueeseen ja myöhemmin osuuskauppa- sekä ammattiyhdistysliikkeeseen. Yleislakon jälkeen sosialidemokraattien puoluesihteeri Väinö Leskinen ja ”leskisläisten” ryhmä alkoivat vaatia ylimääräinen puoluekokouksen koollekutsumista. Tätä perusteltiin puolueen talouspoliittisen linjan kirkastamisella, mutta todellinen tarkoitus oli syrjäyttää puolueen puheenjohtaja Emil Skog ja häntä tukeneet sosialidemokraatit. Puoluehajaannuksen vastaspuoli oli saanut nimekseen ”skogilaiset”, puolueen puheenjohtajan mukaan. Ryhmien nimeäminen henkilöiden mukaan kuvastaa hyvin sitä, kuinka vähän hajaannuksessa oli lopulta kyse aatteesta tai ideologiasta.

Sosialidemokraattien ristiriidat heijastuivat nopeasti myös ammattiyhdistysliikkeeseen. SAK kannatti ja vaati yleislakon jälkeen edelleen elinkustannusten nousun täysimääräistä korvaamista. Leskisläisten näkemys oli toisenlainen: hallitusvastuussa olevan puolueen pitäisi ajaa palkkamalttia. Heidän mielestään sosialidemokraattien ajama politiikkaa oli ollut epäonnistunutta ja myötäillyt liikaa maalaisliittoa ja Urho Kekkosta. 1950-luvulla elintarvikkeiden ja kulutustavaroiden hinnat oli pidetty keinotekoisesti alhaalla verovaroista maksetuilla subventioilla ja veronalennuksilla. Myös ammattiyhdistysliike oli leskiläisten mielestä epäonnistunut tehtävässään. Suurimpana virheenä nähtiin SAK:n sosialidemokraattien liian läheinen yhteistyö kommunistien kanssa. SAK:n johdon mielestä sosialidemokraattinen puolue oli etääntynyt täysin työväestön ajatusmaailmasta ja arjesta. Tilanteen korjaamiseksi SAK:n johtohenkilöt tavoittelivat suurempaa poliittista vaikutusvaltaa ja tässä onnistuttiinkin. SAK sai lisää edustajia puoluetoimikuntaan, mutta etujärjestön ja sisäpolitiikan tavoitteita oli vaikea yhdistää. Tämä oli omiaan kiristämään puolueen sisäisten ryhmien välejä. SAK:n sosialidemokraatit olivat ryhmittymässä skogilaisten taakse ja järjestivät näille jopa rahallista tukea.[2]

Ryhmien lopullinen välienselvittely

käytiin ylimääräisen puoluekokouksen puheenjohtajavaalissa, jossa ehdokkaina olivat leskisläisten tukema 76-vuotias veteraanipoliitikko Väinö Tanner ja vuoden 1956 presidentinvaaleissa Kekkosen vastaehdokkaana toiseksi jäänyt, skogilaisten tukema K.– A. Fagerholm. Tanner voitti puheenjohtajavaalin niukasti 95 – 94, minkä jälkeen SAK:n varapuheenjohtaja Vihtori Rantanen nousi ylös ja marssi ulos Helsingin Työväentalon salista. Häntä seurasi puoluekokoukseen osallistunut skogilaisten ryhmä ja leskisläisten ryhmä jäi saliin äänestämään muista henkilövalinnoista. Kokouksen dramaattiset tapahtumat jatkuivat salin ulkopuolella: ulos marssinut Vihtori Rantanen tuupertui hetkeä myöhemmin Työväentalon eteiseen sydänveritulppaan ja hänet kiidätettiin sairaalaan.

Tamperelaisilla sosialidemokraateilla oli puoluehajaannuksessa monimutkainen ja hämmentäväkin rooli. Asevelisosialistien johtohahmo ja Tampereen kaupunginjohtaja Erkki Lindfors ei tullut toimeen Väinö Leskisen kanssa. Lindfors piti Leskistä yksinomaan valtaa tavoittelevana ”helsinkiläisenä hampuusina”. Leskisen oli näin turha yrittää saada tamperelaisten tukea. Vuoden 1957 puoluekokouksessa Tampereen lindforsilaiset istuivat skogilaisten ryhmässä, mikä on varsin erikoista. Olihan lindforsilaisten katsottu aiemmin edustaneen lähinnä sosialidemokraattien oikeistosiipeä. Henkilösuhteiden merkitys oli kuitenkin niin suuri, että lindforsilaiset olivat tässä tilanteessa valmiita jopa tinkimään mielipiteistään ja siirtymään pari piirua vasemmalle. Tamperelaisten sosialidemokraattien tavoitteena oli välttää puoluehajaannus ja niinpä lindforsilaiset päättivät ottaa etäisyyttä skogilaisiin jo kesällä 1957. Jatkossa tamperelaiset toimivat edelleen sovinnon löytymiseksi ja heidän edustamaansa suuntausta alettiin kutsua ns. kolmanneksi linjaksi.[3]

Hajaannus leviää kunnantyöntekijöiden liittoon

Kunnantyöntekijöiden liitto oli perinteisesti ollut sosialidemokraattien käsissä, joten puoluekokouksen lopputulos hämmensi sekä liiton johtoa että kenttää. Esimerkiksi liiton puheenjohtaja, Tampereella järjestötyönsä aloittanut, Reino Heinonen vieroksui Väinö Leskistä ja kevääseen 1958 saakka Heinonen osallistuikin skogilaisen ryhmän toimintaan. Vähitellen kunnantyöntekijöiden liiton johto omaksui tamperelaisten sosialidemokraattivaikuttajien ”kolmannen linjan”. Liitto pysyi SAK:lle lojaalina eikä sosialidemokraattisen puolueen hajaannukselle haluttu antaa sijaa liiton toimintakentässä.

Tampereen kunnantyöntekijöiden kokouksissa ammattiyhdistysliikkeen ja puolueen hajaannusta käsiteltiin vuosina 1957 – 58 harvakseltaan. Ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyden puolesta oli pitkin 1950-lukua otettu kantaa, varsinkin vappujuhlien yhteydessä oli tapana esittää asiasta julkilausumia. Ammattiosaston kokouksissa käsiteltiin vuosittain SAK:n antamia vappujuhlaohjeita, joiden katsottiin heikentävän työväen yhtenäisyyttä. Sosialidemokraattien puoluehajaannuksessa kyse oli huomattavasti syvemmästä hajaannuksesta kuin SAK:n antamista vappujuhlaohjeista. Ensimmäiset hajaannuksen merkit oli huomattu jo tammikuussa 1957, jolloin ammattiosaston vuosikokous tuomitsi

jyrkästi ”SAK:hon kohdistetun hajoitustyön”. Lähes täsmälleen saman sisältöinen julkilausuma esitettiin myös vuoden 1958 vuosikokouksessa. Syksyn 1958 mittaan hajaannus näytti syvenevän, joten asiasta löytyy maininta lokakuisesta toimikunnan pöytäkirjasta: ”Minkäänlaisia hajotuspuuhia ei sallita”, oli ammattiosaston selkeä kanta. Oliko tilanne lopulta näin yksinkertainen ja selkeä?[4]

Ensin syytä hiukan selvittää, miten hajaannus lähti etenemään ammattiyhdistysliikkeessä sosialidemokraattien puoluekokouksen jälkeen syksyllä 1957. SAK:ssa ja ammattiliitoissa leskisläiset olivat nyt oppositiossa ja vähitellen syntyi ajatus kokonaan uuden keskusjärjestön perustamisesta. Myös kunnantyöntekijöiden liiton sisällä leskisläinen oppositio alkoi aktivoitua loppukesästä vuonna 1957. SAK:sta erotettu, leskiläisten ryhmään kuulunut pääsihteeri Olavi Lindblom lähetti suurimpien kaupunkien ammattiosastojen toimikuntien jäsenille kirjeitä, joissa hän tiedusteli kentän tilannetta. Säilyneistä vastauksista käy ilmi, että esimerkiksi Turun alueella 24 ammattiosastosta 11 oli leskisläisiä. Myös kunnantyöntekijöiden edustajat olivat paikalla eheytysvaltuuskunnan perustavassa kokouksessa, mutta liitto korosti, ettei ”liiton virallisilla elimillä ei ole mitään tekemistä mainitun kokouksen kanssa.”[5]

SAK:n skogilaisen johdon vastaus leskisläisten organisoitumiseen oli uuden, ammattiyhdistysväelle suunnatun lehden perustaminen. Näytenumerot saatiin syksyllä 1957 ja lehti alkoi vuoden 1958 alusta lähtien ilmestyä seitsenpäiväisenä. Kunnantyöntekijöiden liitto suositteli lehden tilaamista, mutta kentältä kuultiin vastakkaisiakin mielipiteitä. Varsinkin kommunistien mielestä SAK:n varoja käytettiin sosialidemokraattien sisäisten riitojen selvittelyyn. Myös Tampereella otettiin lehtikysymykseen kantaa ja todettiin, että ”uuteen lehteen uhratut varat olisi käytettävä hyödyllisemmin”. Sen sijaan toivottiin ammattiyhdistysliikkeen julkaisemien lehtien laadun parantamista, mikä kehittäisi niistä työväestölle parempia tiedotusvälineitä. Syksyllä 1957 Kuntatyöväen liittoon perustettiin marraskuussa sosialidemokraattinen jaosto puolueen leskisläisen linjan tueksi. Oliko oppositioryhmällä mitään annettavaa edunvalvontatyölle? Opposition tyytymättömyys oli lähinnä poliittista. Lisäksi paheksuttiin SAK:n epäonnistunutta palkkapolitiikkaa sekä heidän mielestään heikkoja työehtosopimuksia. Leskiläisten esittämä arvostelu oli monin paikoin jyrkempää kuin kommunistien.[6]

Vuoden 1958 riitaisa edustajakokous

Kuntatyöntekijöiden opposition ryhmä tavoitteena oli voittaa liittonsa vuoden 1958 edustajakokousvaalit, mutta toivottu aktivoituminen jäi puolitiehen. Vaalien alla kentällä kävi kova kuhina: sosialidemokraattien junttamiehet kiersivät ahkerasti osastoissa ja omalle ryhmälle yritettiin kiivaasti saada kannatusta. Myös kommunisteille tilanne oli hämmentävä, sillä oli varottava päästämästä kumpaakaan sosialidemokraattiryhmää liian määräävään asemaan. Vähitellen SKP:n kannattajat kääntyivät selvemmin skogilaisten kannalle. Edustajakokousvaaleihin valittiin 275 edustajaa, joista leskiläisten linjaa kannatti arviolta 90 – 109 edustajaa. Sosiali-

demokraattien ryhmät olivat suhteelliset tasavahvat, mikä teki kokouksesta erittäin riitaisan. Kesäkuun alussa järjestetyn kokouksen yleiskeskustelussa selvisi, että leskisläinen oppositio tulisi painostamaan enemmistöä kaikin mahdollisin keinoin. Kokouksessa käsiteltiin myös tamperelaisten esittämää ja kommunistien tukemaa sääntömuutosta, joka koski osastojen liittokokousedustajia. Tauno Koivisto selosti aloitetta, jossa esitettiin liittokokousedustajaperusteiden muuttamista niin, että kullakin osastolla olisi kokouksessa vain yksi edustaja. Tämä edustaja käyttäisi osaston jäsenlukua vastaavaa äänimäärää. Tampereen kaltaisessa suuressa ammattiosastossa ns. mandaattiäänestystä kannatettiin, koska käytössä olleen järjestelmän katsottiin suosivan pieniä ammattiosastoja. Sosialidemokraattien leskisläinen ryhmä yllätti kokousedustajat tukemalla Tauno Koiviston esitystä. Kyse oli kuitenkin eleestä, jolla haluttiin painostaa skogilaisia. Tämä näkyi lopullisessa äänestyksessä, jossa tamperelaisten esitys hylättiin äänin 189 – 70.[7]

Kokouksen edetessä ilmeni muitakin merkkejä ”leskisläisten” ja kommunistien epäpyhästä liitosta. Ryhmät kannattivat yhdessä mm. liiton sihteerin valinnan siirtämistä liittokokoukselle sekä SAK:n edustajakokousedustajien valitsemista suhteellisella vaalitavalla. Aatteellisesti ryhmät eivät olisi voineet olla kauempana toisistaan, mutta puoluehajaannuksen keskellä osapuolet olivat valmiita ottamaan kaikki keinot käyttöön. Skogilaiset ja kommunistit löysivät puolestaan toisensa niin sanotussa lehtikysymyksessä. Vuodesta 1957 SAK oli ollut yhdessä monien ammattiliittojen kanssa perustamassa skogilaisten sosialidemokraattien omaa Päivän Sanomat-lehteä. Edustajakokouksessa leskiläiset arvostelivat voimakkaasti liiton varojen käyttämistä lehden toiminnan rahoittamiseen. Skogilaiset ja kommunistit äänestivät tätä vaatimusta vastaan, mikä mahdollisti jatkossakin liiton varojen käyttämisen lehden tukemiseen. Tampereen kunnantyöntekijät olivat aiemmin nimenomaan vastustaneet tällaista toimintaa. Pysyvimmäksi liittokokouksen päätökseksi muodostui Kunnantyöntekijöiden liiton nimen muuttaminen Suomen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liitto ry:ksi.[8]

Riitaisesta kokouksesta huolimatta liitto säilyi suurin piirtein ehyenä, mutta kokouksen jälkeen liitossa pelättiin edelleen ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen syvenemistä. Liiton puheenjohtaja Reino Heinonen kertoi Päivän Sanomien haastattelussa, että ”liiton toimisto oli täynnä leskismielisiä toimitsijoita”. Liiton oppositiotoiminnassa siirryttiin uuteen vaiheeseen liittotoimikunnan myönnettyä SAK:lle viiden miljoonan markan suuruisen lainan. Virallisesti SAK oli anonut lainaa työmarkkinoiden tutkimustoiminnan, työllisyyskysymysten valvonnan ja julkaisutoiminnan tukemiseksi. Leskisläiset tulkitsivat lainan suorana lahjoituksena SAK:n skogilaisille sosialidemokraateille. Vastauksena liiton päätökselle sosialidemokraattien oppositioryhmä kutsui itsenäisyyspäiväksi Helsinkiin koolle kunnantyöntekijöiden maanlaajuisen neuvottelukokouksen, johon osallistui kuitenkin vain 38 henkilöä. Kokouksessa perustettiin ”Suomen Kunnantyöntekijäin Eheytystoimikunta”, joka käynnisti liiton

sisällä avoimen rinnakkaistoiminnan.

Eheytysyrityksiä – KTV:n puheenjohtaja SAK:n johtoon

Syksyllä 1958 SAK:n oppositio ja sitä kannattaneet liitot (Merimies-Unioni, Rautatieläis-Unioni, Suomen Paperikoneenhoitajien liitto, Suomen Satamamiehet, Sähköliitto ja Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto) olivat perustaneet keskusjärjestökseen Ammattiliittojen Yhteistyöjärjestön (AYJ). Tähän järjestöön perustettiin nyt myös kuntien viranhaltijoiden ja työntekijöiden jaosto, jonka tehtäväksi jäi uuden liiton perustamisen valmistelu. KTV:n opposition menestymismahdollisuudet olivat kuitenkin heikot, sillä heidän yhdyshenkilöosoitteistossa oli ainoastaan 60 nimeä. Yli puolet näistä toimi Helsingissä, jossa oli 32 yhdyshenkilöä 21 osastossa. Loput yhdyshenkilöt jakautuivat hajanaisesti 280 kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon eri puolilla maata. Opposition kannattajien on arveltu olleen pääasiassa keskipalkkaisia ja ammattiurallaan vakiintuneita, vanhemman polven työntekijöitä sekä esimerkiksi liikenne-, palo- ja sähkölaitosten viranhaltijoita.

Oppositioainekset menettivät vuonna 1959 myös sosialidemokraattien tuen, koska puolue pyrki vielä aktiivisesti välttämään ammattiyhdistysliikkeen hajaantumisen. Aiemmin talvella SAK:ta yleislakon aikana johtanut Eero Antikainen erosi tehtävästään ja sosialidemokraattien puheenjohtajaehdokkaiksi asettuivat SAK:n toinen puheenjohtaja Vihtori Rantanen ja Kunta-alan liiton puheenjohtaja, tamperelainen Reino Heinonen. Heinosta tukivat palvelu- ja virkamiesliitot sekä Puutyöväenliiton sosialidemokraatit,

Korjaustöitä viimeistellään Keskustorilla 1960-luvulla. Tampereen museot.

kun Rantasen takana olivat vahvat teollisuusliitot. SAK:n työvaliokunnan sosialidemokraattien ryhmässä Heinonen valittiin tiukasti sosialidemokraattien ehdokkaaksi äänin 7 – 6. SAK:n valtuuston kokous päätti lopullisesti keskusjärjestön uudesta puheenjohtajasta ja vastakkain olivat Heinonen ja kommunistien ehdokas Aarne Saarinen. Kuntatyöväen liiton puheenjohtaja Reino Heinonen valittiin SAK:n uudeksi puheenjohtajaksi äänin 64 – 17. Heinosen valinta käynnisti sosialidemokraattien uuden yrityksen ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen estämiseksi. Heinosen asema SAK:n puheenjohtajana oli vaikea: Heinosen neuvotellessa SAK:n ulkopuolelle siirtyneiden liittojen paluusta keskusjärjestöön Vihtori Rantanen suunnitteli samaan aikaan ulkopuolisille liitoille SAK:n sisälle rinnakkaisliittojen perustamista. Toukokuussa 1959 puoluetason hajaannuksessa siirryttiin uuteen vaiheeseen SDP:n skogilaisen siiven järjestäydyttyä Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattiseksi Liitoksi (TPSL).[9]

Laman varjossa

Yleislakon jälkeen alkanut sosialidemokraattisen puolueen ja ammattiyhdistysliikkeen hajaannus hallitsevat työväenliikkeen vaiheita. Samalla on kuitenkin huomattava, kuinka vähän hajaannus saattoi näkyä paikallisen tason järjestötoiminnassa. Tilanne oli tällainen myös Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa, jossa toiminta keskittyi vahvasti edunvalvontaan. Ammattiosastoa johtivat kommunistit, joten sosialidemokraattien kiistelyä voitiin seurata ikään kuin kentän laidalta ja voitiinpa ajoittain olla jopa vahingoniloisiakin. Oli selvää, että jäsenistöä poliittiset kamppailut kiinnostivat lopulta varsin vähän. Edunvalvonnan haasteita riitti, mikä myös piti poliittiset välienselvittelyt etäällä.

1950-luvun lopulla Suomessa elettiin taloudellisesti vaikeita aikoja, mihin vaikutti sekä kansainvälisen talouden epävakaus että suomalaisen yhteiskunnan sopeutuminen sodan aikaisen säännöstelytalouden päättymisen. Palkansaajien reaaliansiot polkivat paikoillaan, valtiontalous jatkuvasti epätasapainossa ja rahamarkkinat kireinä. Yleislakon jälkeen yleistä hintatasoa ei pystytty pitämään kurissa ja vuonna 1957 elinkustannusindeksi nousi 8, 5 prosenttia. Tiettyjen elintarvikkeiden kohdalla korotukset olivat huomattavasti suurempia, esimerkiksi viljatuotteet kallistuivat 24 prosenttia. Maatalouspolitiikka ohjasi vahvasti elintarvikkeiden hinnoittelua, mikä näkyi mm. margariinin 34 prosentin suuruisella hinnankorotuksella. Voin kysyntää oli näet saatava paremmaksi. Vuoden 1957 vuoden syksyllä vientiteollisuuden kilpailukyvyn parantamiseksi markkaa jouduttiin devalvoimaan.[10]

Talouden epävakaus näkyi myös työllisyydessä. Kuntatyöväen liiton vuoden 1957 toimintakertomuksessa todetaan työttömyyden olevan sodan jälkeisen ajan pahinta, maaliskuun lopussa työttömyyskortistoihin oli kirjattu yli 93 000 henkilöä. Pahempaa oli kuitenkin vasta tulossa, sillä seuraavan vuoden aikana kokonaistuotanto aleni jo vuoden 1955 tasolle. Työttömyys lisääntyi erityisesti kaupungeissa, koska lama hiljensi mm. rakennustyömaita. Vuoden 1959 aikana työttömiä oli jo lähes 100 000, mutta nämä tilastot

eivät anna todellista kuvaa työllisyystilanteesta. Esimerkiksi naimisissa olleet naiset eivät työttömäksi jäädessään automaattisesti ilmoittautuneet työttömyyskortistoihin vaan jäivät kotiin. Loppuvuodesta 1959 taloudellinen toimeliaisuus jo lisääntyi ja työllisyystilannekin alkoi vähitellen muuttua valoisammaksi.[11]

Vuosi 1957 alkoi edunvalvontatyön kannalta lupaavissa merkeissä, sillä Kunnantyöntekijöiden liiton toimisto avattiin Tampereella. Toimistossa työskenteli säännöllisesti toimitsija (vuoteen 1962 Pauli Kunne), minkä oli tarkoitus helpottaa mm. yhteydenpitoa liiton ja ammattiosaston välillä. Toimisto sijaitsi vuoteen 1967 saakka Tampereen Työväentalolla. Toimitsijan kiinni saaminen osoittautui kuitenkin päiväsaikaan vaikeaksi, minkä vuoksi toimikunnan kokouksessa vaadittiin toimistoon myös ilta-aukioloa, ainakin yhdeksi illaksi viikossa. Ammattiosaston organisaatiossa työhuonekuntien ja luottamusmieskerhon toiminta oli aktiivista. Luottamusmiehet kokoontuivat säännöllisesti kokouksiin ja työhuonekunnat puolestaan tekivät aktiivisesti mm. parannusesityksiä työehtosopimuksiin. Erityisen kivivaraston työhuonekunta erottuu joukosta näkyvän toimintansa ansiosta. Toukokuun lopulla kivivaraston työhuonekunnan aloitteesta ammattiosaston toimikunta käsitteli Naistenlahden kivivaraston työmaaruokalatilannetta. Osuusliike Voima oli sanonut irti oman ruokalansa toiminnan. Kivivaraston ja polttoainetoimiston työhuonekunnat olivat ryhtyneet etsimään uutta ravintolapitäjää ja kesäkuussa ammattiosaston toimikunta myönsi työhuonekunnille lainan ruokalatilan korjauksiin.[12]

Kivivarastolla käsiteltiin vuoden mittaan myös palkka- ja työaikakysymyksiä. Työehtosopimuksen tulkinnasta oli syntynyt alkukesästä erimielisyyttä tilanteessa, jossa catepillarin rikkouduttua työkoneen kuljettaja oli joutunut korjauksen ajaksi pois urakkatyöstä. Työhuonekunnan mielestä urakkapalkka kuuluisi myös remonttiajalta. Marraskuussa kivivaraston miehet ilmoittivat toimikunnalle, että remonttiajan palkkakysymys oli edelleen ratkaisematta. Pääluottamusmies oli jo useampaan otteeseen neuvottelut asiasta rakennustoimiston kanssa, mutta työnantajan vastausta on jouduttu odottamaan pitkään. Käsittelyn hitaudelle ei löydy pöytäkirjoista selvitystä, mutta joulukuussa toimikunnan kokouksessa viimein ilmoitetaan, että asia oli saatu korjattu työehtosopimuksen mukaiseksi. Vuoden 1958 syyskuussa kivimiesten työhuonekunnan puheenjohtaja Kalle Sandell toi esiin kivimiesten työllisyystilanteen. Kaupungin työmaille toimitettiin jatkuvasti materiaalia Kurusta, vaikka samaan aikaan kaupungilla oli jatkuvasti kivimiehiä työttömänä. Lisäksi kivityöntekijät toivoivat ”hakkuusuulia” ja parempia sosiaalitiloja, joissa voisivat kuivata varusteensa ja ruokailla.[13]

Myös muut kivialan työntekijäryhmät toimivat aktiivisesti. Tästä hyvänä esimerkkinä käyvät panostajat, jotka harkitsivat yhdessä koneporareiden kanssa oman työhuonekunnan perustamista. Periaatteessa toimikunta ei asettunut hanketta vastustamaan, mutta suositteli kuitenkin kivivaraston työhuonekuntaan liittymistä. Työhuonekunta perustettiin, sillä helmikuussa 1958 toimikunnan kokouspöytäkirjasta löytyy maininta panostajien ja porarien työhuonekunnan kokouksesta.

Halkopinoja kaupungin polttoainetoimistolla vuonna 1951. Kuva: E. M. Staf. Tampereen museot.

Tilaisuudessa on käsitelty yleislakon jälkeen vankeusrangaistuksen saanutta kuutta työläistä, joiden vapauttamisen puolesta SAK:n toivottiin toimivan aktiivisemmin. Lisäksi työhuonekunta esitti vetoomuksen SAK:lle yhtenäisten vappujuhlien järjestämisestä. Panostajien ja koneporaajien työhuonekunnan kirjelmän käsittelyn yhteydessä pääluottamusmies Tauno Koivisto korosti, että näistä asioista pitäisi laajemmin keskustella työpaikoilla. Työhuonekunnilla oli nimenomaan tärkeä keskustelun herättäjän rooli ammattiosaston edunvalvonnan strategiassa. Vaatimusten läpiviemiseksi ammattiosaston toimikunnan oli pystyttävä osoittamaan, että esitetyillä vaatimuksilla oli myös jäsenistön tuki.

Jäsenistön passiivisuus oli selvästi ongelmana, sillä osaston kuukausikokouksiin oli vaikeaa saada yli sataa osallistujaa. Myös luottamusmiehiin asetettiin toiveita jäsenistön aktiivisuuden lisäämiseksi. ”Runsaslukuinen osanotto osaston kokouksiin on välittämätön, jos aiotaan läpi viedä näinkin tärkeä kysymys”, todettiin toukokuussa 1957 työehtosopimusta käsiteltäessä. Mitään suuria saavutuksia ei tuolla kierroksella saatu aikaan, mutta joulupäivältä, Tapaninpäivältä ja pääsiäislauantailta tultiin saamaan jatkossa palkka. Ns. lahjatunnit jäivät vastaavasti pois juhlapyhien aatoilta. Palkoissa pysyttiin Kaupunkiliiton suosittamissa korotuksissa, jotka yleisten töiden lautakunnan laskelmien mukaan toi työntekijöiden palkkoihin 3 – 3,5 prosentin lisäykset. Liiton tekemät esitykset suuremmista palkankorotuksista eivät vaikeissa taloudelli-

Noppakivitalkoot Keskustorilla 1950-luvulla. Tampereen museot.

sissa olosuhteissa tuottaneet tulosta.[14]

Vuoden 1958 alussa kunnantyöntekijöiden kokouksissa käsiteltiin mm. sukeltajaoppilaiden työskentelyä kaupungin työmailla. Ratinan siltatyömaa työllisti koko vuoden ajan kunnantyöntekijöitä ja työssä oli myös sukeltajia. Osa työstä teetettiin sukeltajaoppilailla, joille kaupunki ei kuitenkaan maksanut työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Työmaan sukeltajat näkivät tässä hankkeen, jonka tarkoituksena oli teettää heidän työtään halvemmalla. Vuoden 1958 alusta lähtien pääluottamusmiehenä toiminut Lauri Pentti neuvotteli asian niin, että oppilaille maksettiin jatkossa sukeltajien työehtosopimuksen alhaisinta palkkaa. Alkuvuodesta käytiin jälleen uusia työehtosopimusneuvotteluja, jotka oli jo aloitettu edellisvuoden puolella kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön sanottu vanhan sopimuksen irti marraskuussa. Vesilaitoksen päivystäjille hyväksyttiin palkankorotus taannehtivasti aina elokuusta lähtien. Myös kaupungin hevosmiesten palkkaukseen oli yritetty saada korjausta, mutta tässä ei onnistuttu.[15]

Elinkustannusindeksiin perustuva palkkojen korotus laukesi vuoden 1958 maaliskuussa ja kaupunginhallitus korotti kaikkien kaupungin palveluksessa olleiden työntekijöiden ohjepalkkoja neljä prosenttia. Tätä ennen pääministeri Rainer von Fiendt oli esittänyt työmarkkinajärjestöille vaikean taloustilateen vuoksi linnarauhaa, jossa indeksikorotuksista olisi luovuttu. SAK ei tähän suostunut ja elinkustannusten noususta korvattiin palkansaajille kaksi kolmasosaa. Korotus vaikutti myös urakkapalkkoihin. Syyskuussa ammattiosaston kokouksessa todettiin, että tällainen elinkustannusten osittainen korvaaminen ei riitä. Syksyn aikana mm. sähkö, liikennemaksut ja elintarvikkeiden hinnat olivat nousemassa. Liiton haluttiin vaativan täyskompensaatiota ja lisäksi palkankorotuksien pohjaksi olisi otettava rakennustyöläisten uhkavaatimuksella saamat 4 – 10 prosentin palkankorotukset. Rakennustyöläisten palkkakehitystä seurattiin edelleen kunnantyöntekijöiden piirissä tarkasti, koska tämän työntekijäryhmän mukaan määräytyivät myös kunnantyöntekijöiden palkat. Neuvotteluiden tulokset jäivät laihoiksi ja kunnantyöntekijöiden ainoiksi palkankorotuksiksi vuoden 1958 aikana jäivät indeksikorotukset, joilla ei korvattu edes elinkustannusten nousua. Palkkakehitys polki paikoillaan ja tyytymättömyys lisääntyi.[16]

Palkkaneuvotteluihin päästiin jälleen vuonna 1959 ja tällä kertaa olikin tulossa merkittävä rakenteellinen muutos. Sopimusta ei irtisanottu, mutta neuvottelujen jälkeen yhteisellä sopimuksella päätettiin Tampereen kaupungin työntekijöiden palkkauksessa lopettaa indeksisidonnaisuus. Päätös pohjautui kunnantyöntekijöiden ja kaupunkiliiton tekemään sopimukseen, jossa indeksilisästä luovuttiin. Indeksilisän maksaminen lopetettiin helmikuun loppuun mennessä, minkä jälkeen osapuolten oli seurattava elinkustannusindeksin kehitystä. Jos indeksiluku saavuttaisi vuoden 1959 aikana pisteluvun 142 voitaisiin ryhtyä neuvottelemaan palkkojen tarkistuksesta. Sopimuksen muu sisältö oli työntekijöiden kannalta varsin onnistunut, sillä ohjetuntipalkkoja, urakkahintoja sekä työpalkan luontoiset markkamääräisiä lisiä korotettiin seitsemällä prosentilla. Korotus oli tuntuva ja esimerkiksi rakennustyöläiset

Ratinan siltatyömaa. Kuva: Reino Branthin. Tampereen museot.

olivat samana vuonna saavuttaneet yli kuukauden mittaisella lakolla noin viiden prosentin palkankorotukset. Vastaavasti työntekijäpuolen oli suostuttava vuoden loppuun saakka eräänlaiseen linnarauhaan. Kunnantyöntekijöiden palkkoja ei nostettaisi siinäkään tapauksessa, jos yksityisillä aloilla vuoden aikana olisi tulossa uusia korotuksia. Lisäksi paikallisesti tehtiin myös työaikaa koskeva sopimus, jossa sovittiin pimeänä vuodenaikana työajan lyhentämisestä. Joulukuun alusta tammikuun loppuun saakka ulkotyömaille tultiin työhön aamu kahdeksalta, kello seitsemän sijaan. Palkkatason jäädyttäminen ja työajan lyhentäminen kertovat osaltaan kaupungin menotalouden kiristymisestä. Sopimuksella kaupunki halusi ennakoida paremmin menojensa kehittymistä.[17]

Tampereen kaupungin väkiluvun kehitys[18]

1920	47 830
1930	55 967
1940	80 995
1950	100 015
1960	125 495

”Irtisanomiset kaupungin töistä eivät ole enää mitään harvinaisuuksia”

Kunta- ja kaupunkitaloudessa elettiin 1950-luvun lopulla tiukkoja aikoja. Talouden laskusuhdanne vähensi verotuloja samaan aikaan kun kunnalliset palvelut lisääntyivät. Kuluja oli karsittava ja kärsimään joutuivat monet

kunnantyöntekijät, joista monet joutuivat ensimmäistä kertaa elämässään kokemaan työttömyyttä. Ensimmäisiä merkkejä työttömyyden lisääntymisestä havaittiin syyskuussa 1958, jolloin kaupungin talonrakennusosastolla varoiteltiin tulossa olevista irtisanomisista. Vuoden loppuun mennessä irtisanottavia arvioitiin olevan noin 100 kun taas remonttiosastolla oli jo irtisanottu 23 työntekijää. Ammattiosaston toimikunnan saamien tietojen mukaan joukossa oli jopa kymmenenkin vuotta kaupungin palveluksessa olleita henkilöitä. Eipä siis ollut ihme, että lokakuussa saatu tieto Ratinan siltatyön antamisesta yksityiselle urakoitsijalle kirvoitti ammattiosaston toimikunnassa katkeria kommentteja. ”Kaupungilla ei ole muka itsellä työntekijöitä sijoittaa työkohteeseen, koska kaikille vakinaisille on varattu työkohteet ensi vuodelle. Pari viikkoa sitten oli näköpiirissä aivan toisenlainen ilmiö. Rakennuspuolella ei ollut työtä ja täytyi irtisanoa työntekijöitä. Kovasti on vaihtelevaa herrojen ajatuskannat”, todetaan kokouspöytäkirjassa.[19]

Marraskuun lopulla saatiin kuulla, että myös polttoainetoimiston työntekijöitä tultaisiin irtisanomaan töiden vähyyden takia. Irtisanomiset koskivat kolme työntekijää ja ammattiosaston käynnisti asiasta välittömästi neuvottelut. Asiassa päästiin lopulta työntekijöiden kannalta myönteiseen ratkaisuun niin, että kukin kolmesta työmiehestä piti vuorollaan yhden vapaapäivän. Työttömyyskysymys oli esillä myös ammattiosaston valmistavassa vuosikokouksessa, jossa valitellen jouduttiin toteamaan: ”irtisanomiset eivät ole enää mitään harvinaisuuksia kaupungin töissä”. Kaupungin talonrakennustoiminnassa tapahtui selvää vähentymistä. Vielä vuoden alussa osastolla työskenteli 390 työntekijää ja vuoden lopussa enää 300.[20]

Työntekijöiden vähentyminen synnytti kireimmän tilanteen kaupungin liikennelaitoksella. Lähes kaupungin busseissa kuljettajat toimivat jo rahastajina ja vuonna 1958 rahastajia työskenteli lähes ainoastaan johdinautoissa. Rahastajien vakanssit vähenivät ja kesällä 1959 irtisanottiin 25 rahastajaa. Irtisanomisiin vaikutti osaltaan liikennelaitoksen vuonna 1958 tappiolliseksi kääntynyt toiminta. Rahastajien irtisanomista ei puurematta nielty ja seurauksena oli yli 300 liikennelaitoksen kuljettajan joukkoirtisanoutuminen. Lisäksi kunnantyöntekijöiden keskusjärjestö sai liitolta luvan asettaa Tampereen kaupungin liikennelaitos hakusaartoon. Tapahtumiin otti kantaa myös perinteikäs tamperelainen työväenlehti, Kansan Lehti, joka tuki paikallisia asevelisosialisteja. Kansan Lehden pääkirjoituksessa arvosteltiin liikennelaitoksen työntekijöiden toimia ja todettiin, niiden vaikeuttavan kaupunkilaisten elämää. Keskusjärjestö lähetti Kansan Lehteen vastineen, jossa korostettiin työväenlehdistön roolia työväen kamppailujen tukijana. Omassa vastauksessaan Kansan Lehti muistutti lehdistön vapaudesta ja piti kirjoitteluun asianmukaisena. Tapahtumat eivät vielä tässä vaiheessa koskettaneet kunnantyöntekijöiden ammattiosastoa, sillä liikennelaitoksen työntekijät olivat perustaneet vuonna 1949 oman ammattiosaston. Liikennelaitos ryhtyi kuitenkin palkkaamaan uusia työntekijöitä ja vapaata työvoimaahan Tampereella riitti, koska työttömyys oli vuoden aikana jatkuvasti lisääntynyt. Tämä rikkoi kunnantyöntekijöidenkin mielestä räikeästi työmarkkinoiden pe-

Aurausta Itsenäisyydenkadulla helmikuussa vuonna 1952. Kuva: Ensio Kauppila. Tampereen museot.

Mittausosaston työntekijät hoitivat katuja ja kenttiä

Kunnantyöntekijöiden yksi tärkeistä työsarkoista koski kaupungin katujen ja erilaisten urheilukenttien hoitamista. Kaikki kaupungin tiet eivät vielä 1950-luvulla kuuluneet kaupungin vastuulle, sillä lain mukaan tontin omistaja oli velvollinen hoitamaan ja kustantamaan kadun hoidon tontin rajasta kadun keskiviivaan saakka. Kunnossapito tapahtui käytännössä useimmiten kaupungin palveluksessa olleiden ammattilaisten toimesta, niin myös Tampereella, jossa kunnossapidettäviä teitä oli vuonna 1957 yhteensä n. 282 kilometriä. Kunnossa pidosta huolehti mm. 11 kuorma-autoa, 5 tiekarhua ja 52 miestä. Olipa käytössä vielä kolme hevostakin. Talvisaikaan käytössä oli kärkiauroja ja traktoriauroja. Näiden lisäksi työntekijöitä tarvittiin hoitamaan mm. kaupungin kymmentä urheilukenttää, kuutta pallokenttää, kuutta koripallokenttää ja lisäksi 15 lentopallokenttää. Maksullisia luistinratoja olivat Pyynikin ja Tammelan kentät, maksuttomia luistinratoja oli eri puolilla kaupunkia ainakin kahdeksan kappaletta. Jääkiekkoratoja vähintään saman verran, uimarantoja Pyynikillä ja Rauhaniemessä. Puhtaanapitolaitoksen, jota nykyisin kutsutaan jätelaitokseksi. Vielä tuolloin puhtaanapito käsitti varsinaisen jätteiden keruun lisäksi myös yleisten alueen puhtaanapidon, mukaan luettuna lumen luonti. Puhtaanapitolaitoksen käytössä oli vuonna 1956 kuusi kuorma-autoa, 2 hajotuskaivojen tyhjennysautoa, 2 kasteluautoa, 2 pakettiautoa, 1 lakaisuauto, 4 tiekarhua, 2 lumilinkoa ja 9 traktoria. Samaan aikaan työntekijöitä oli talvella 161 ja kesällä 119.

rusperiaatteita. Vastalauseena kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kuuluneet korjaamotyöntekijät ilmoittivat kieltäytyvänsä korjaamasta liikennelaitoksen autoja. Elokuussa kiista saatiin ratkaistuksi kun kaupunki lupasi järjestää kaikille irtisanotuille muuta työtä kaupungin palveluksessa. Tämän jälkeen kaikki irtisanoutuneet kuljettajat peruuttivat eroanomuksensa.[21]

Keväällä 1961 kaupunginvaltuusto varoja säästääkseen ei myöntänyt määrärahoja uusien työmaiden avaamiseksi, mikä olisi lopulta johtanut 150 kaupungin työntekijän irtisanomiseen. Tällä kertaa joukossa oli monia pitkäaikaisia työntekijöitä. Keskusjärjestön palkkajaosto teki paljon työtä, että asia saatiin lopulta ratkaistua työntekijöiden kannalta myönteisesti.[22]

Työttömyyden lisääntyminen synnytti kaupunkeihin jossain määrin nurinkurisen tilanteen. Vielä 1950-luvun lopulla työttömyyttä hoidettiin sekä kuntien että valtion rahoittamilla työttömyystyömailla. Kattavaa työttömyysturvaa ei ollut syntynyt sodan jälkeen ja turva perustui ns. työlinjaa eli kansan suussa lapiolinjaan. Työttömyyskassojakin oli, mutta niihin kuului vain noin 20 prosenttia työvoimasta. Kassat eivät työväestö innostaneet, koska jäsenyydestä täytyi maksaa ja kassasta saadut maksut olivat pieniä. Näin ollen lapiolinja oli työttömyyden hoidon keskeinen toimintamuoto aina 60-luvun lopulle saakka. Päävastuu työllistämisestä oli kunnilla ja kaupungeilla, jotka järjestivät katu- ja tietöitä, vesi- ja viemäritöitä sekä joskus myös rakennustöitä. Lisäksi työttömät saattoivat rakentaa urheilukenttiä ja hoitaa puistoja. Jos työttömyys kävi kunnassa suuremmaksi kuin kunnan lain mukainen työllistämisvelvollisuus, kunta sai anoa valtiolta yleisten töiden järjestämistä. Näistä tuli ns. siirtotyömaita, joille saatettiin sijoittaa työttömiä myös pitkienkin matkojen päästä.[23]

Kunnantyöntekijöiden kannalta työttömyystyömaat olivat ongelmallisia. Toisaalta työttömiksi jääneihin tovereihin tuli suhtautua solidaarisesti, mutta samalla kuitenkin huomattiin kaupunkien ja kuntien käyttävän hyväksi työttömyystyömaita. Nehän tarjosivat edullisemman keinon rakentaa kaupunkien infrastruktuuria, eikä tilanne poikennut tässä suhteessa myöskään Tampereella koko maan yleisestä tilanteesta. Vuonna 1957 yleisten töiden lautakunnan alaisissa tehtävissä työskenteli kaikkiaan 1 378 henkilöä, joista työllisyystöissä 572 työntekijää. Vuonna 1958 työntekijöitä oli enimmillään 1 819 ja heistä 913 työllisyystöissä. Tie- ja viemäritöitä tehtiin laajasti pitkin vuotta ja lisäksi työttömät olivat tekemässä mm. Epilässä Winterin mutkan kohdalla tiereunaan noussutta 142 metriä pitkää tukimuuria. Vuonna 1957 tietöitä tehtiin ainakin Koivistonkylässä, Kalevassa ja peruskorjausta Lempääläntiellä. Seuraavana vuonna kaduntasaustöitä tehtiin 20 kaupunginosassa sekä huomattavia kalliolouhintatöitä Tunturikadulla. Lisäksi työttömille kivityömiehille järjestettiin nupukivien hakkaustyötä maalis-kesäkuussa. Vuoden 1958 aikana pelkästään viemäriputkia Tampereen työttömyystyömailla asennettiin yli 30 kilometriä. Vuonna 1960 voitiin todeta, että likavesiviemäriverkko oli kymmenen vuotta kestäneen vilkkaan rakennustyön tuloksena saatu ulotettua suurimpaan osaan kaupunkia.[24]

Viemäröintityö Teiskontiellä 1950-luvulla. Kuva: Pekka Kosonen. Tampereen museot.

Kaupungin korjaamo – ja huoltotoiminnan uudelleen järjestelyjä 1950- ja 60-luvuilla

Rakennustoiminnassa oli 1950-luvun lopussa havaittavissa hiljentymistä, mutta Tampereen kaupungilla oli toki myös suuria rakennushankkeita käynnissä. Nekalan keskusvarasto alueen rakentamiseen tähdänneet suunnitelmat olivat päässeet vuonna 1953 toteuttamisvaiheeseen. Tuolloin aloitettiin kolmen uuden varastorakennuksen rakennustyöt. Myös autokorjaamolla aloitettiin tuolloin erillisen varastosuojan rakentamiseen. Samaan aikaan Sorinahteen varastolla aloitettiin kaupungin rakennustyökoneiden korjaus- ja huoltotoiminta. Tämä toiminta tapahtui korjaamohallissa, pajassa ja puutyöhuoneessa. Kaupungin omien korjausten lisäksi Sorinahteella suoritettiin runsaasti tilaustöitä eri työmaille ja valmistettiin uusia työvälineitä. Nekalan uusissa varastorakennuksissa toiminta päästiin aloittamaan vuoden 1954 lopussa. Vuonna 1956 Nekalan keskusvarastoalueella aloitettiin puu-

Ratinan suuret työmaat

Vuoden 1959 valmistui Ratinan silta, jonka rakentamisesta oli huolehtinut yksityinen rakennusyhtiö. Samaan aikaan Ratinassa oli käynnissä myös toinen merkittävä projekti, joka käsitti Tampereen siihenastisen historian suurimman viemärin sekä Ratinan ja Nalkalan rantoja reunustavan rantamuurin rakentaminen. Nämä työt oli kustannuksiltaan Ratinan sillan rakentamisen luokkaa. Ratinanniemen rantaa pitkin rakennettiin suuri kokoojaviemäri, johon kerääntyivät kosken itä- ja länsipuolen jätevedet. Tämän lisäksi rakennettiin uutta rantamuuria lähes kilometrin verran. Viemärin ja rantamuurin tueksi juntattiin 5 000 paalua, joiden yhteismittaa kertyi arvioiden mukaan 60 kilometriä. Työmaan työt oli jaoteltu työttömyystöihin ja ns. vapaisiin töihin, joita tekivät mm. kunnantyöntekijät. Tarinan mukaan eräänä päivänä työmaan mestarin puheille saapui mies, joka kysyi ”onko tämä vapaa työmaa?”. Mestari vastasi, että ”kyllä tämä vapaa on, ei täällä ketään töihin pakoteta”.[25]

työhuoneen ja lämpökeskuksen rakentaminen. Samalla kehiteltiin alueelle tulevan uuden korjaamorakennuksen suunnitelmia ja 16 000 neliön laajuisen korjaamon rakentaminen päästiin aloittamaan vuonna 1958. Kaupungin organisaatiossa korjaamotoiminta oli tuolloin sisällytetty yleisiin töihin ja sen varasto-osastoon. Kaikkiaan tällä osastolla työntekijöitä oli vuonna 1960 93 henkilöä. Heistä korjaamossa työskenteli 54, auton- ja nosturinkuljettajia oli 10, varastotyöntekijöitä 18 sekä yövartijoita ja siivoojia 11.

Kunnantyöntekijät hajaannuksen keskellä

SAK:n eheyttäminen oli puheenjohtaja Reino Heinosen työlistalla ensimmäisenä tehtävänä. Helmikuussa 1960 SAK:n työvaliokunnassa käsiteltiin neljän sosialidemokraattijohtoisen liiton paluutta keskusjärjestöön, mutta ainoastaan Kirjatyöntekijöiden liitto hyväksyttiin. Päätöksen taustalla olivat ns. rantaslaiset, jotka halusivat estää SAK:n poliittisten voimasuhteiden muuttumisen. Muiden liittojen paluusta päättäminen siirrettiin SAK:n valtuuston kokoukseen toukokuussa. Puheenjohtaja Heinosen asema oli heikko, koska kevään aikana SAK:sta oli eronnut Auto- ja kirja-alan liitot, Merimies-Unioni sekä Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto. Vihtori Rantasen johtama SAK:n skogilainen ryhmä hylkäsi kommunistien tuella valtuuston kokouksessa Heinosen esittämän eheytysohjelman. Tappion jälkeen Heinonen ilmoitti heti toukokuussa jättävänsä SAK:n puheenjohtajan tehtävän ja palaavansa KTV:n puheenjohtajaksi. SAK:n val-

Pöytäkirjoista poimittua v. 1957
”Nyt kun työpaikkalehti pitäisi saada ilmestymään pyydetään jäsenistä kirjoittamaan lehteen ajankohtaisista asioista, työpaikoilla sattuneista asioista ym. mielenkiintoisista tapauksista. Myös hyvät vitsit ovat tervetulleita”
(Toimikunnan kokous 29.10.1957)

tuuston kokouksessa tappiolle jääneet ”heinoslaiset” päättivät aloittaa valmistelut uuden keskusjärjestön perustamiseksi. Heinosen lähdettyä SAK:sta Vihtori Rantanen aloitti ensin vt. puheenjohtajana ja vuodesta 1961 lähtien varsinaisena puheenjohtajana.

Uuden keskusjärjestön perustamishanke eteni nopeasti. Asialla oli liittojen kokeneita järjestötyöntekijöitä, jotka toivat mukanaan SAK:sta osaamisensa ja yhteydet järjestökenttään. Marraskuussa perustettiin Suomen Ammattijärjestön, jonka tarkoituksena oli edustaa kansanvaltaisuutta ja länsimaisen ammattiyhdistysliikkeen periaatteita. Skogilaisten ja kommunistien johtama SAK leimattiin puolestaan ”diktatuurikomennon harjoittajaksi”. On varsin ironista, että kommunisteja vastustaneet sosialidemokraatit nimesivät uuden keskusjärjestön aikanaan 1920-luvulla kommunistien johtaman ammatillisen keskusjärjestön mukaan Suomen Ammattijärjestöksi. Jäsenmäärältään vahvin SAJ:n liitto oli Puunjalostusliitto lähes 14 000 jäsenellä ja seuraavaksi suurin jäsenliitto oli Auto- ja kuljetusalan liitto vajaalla 7 000 jäsenellä. Perustamisvaiheessa Ammattijärjestöön liittyi 11 ammattiliittoa ja yhteensä 41 000 jäsenet. Samaan aikaan SAK ilmoitti omaksi vahvuudekseen 28 liittoa ja 228 000 jäsentä, mutta luvuissa oli eronneidenkin liittojen jäseniä.[26]

Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston suhtautuminen hajaannuksen oli selkeää. Ammattiosaston toimikunnan kokouksissa tilanteen kehittymistä seurattiin 1950-luvun lopulla ja esimerkiksi lokakuussa 1958 todettiin, että ”minkäänlaisia hajotuspuuhia ei tulla sallimaan”. Perusjärjestöillä uskottiin olevan tilanteessa tärkeä rooli: kaikkien tulisi ryhtyä aktiivisesti estämään hajaannuksen leviämistä. Ammattiosaston toimikunnan näkökulmasta tilanne oli varsin yksinkertainen, koska kyse oli ennen kaikkea sosialidemokraattien sisäisestä välienselvittelystä. Tilanteeseen tuli uutta väriä kuntatyöväen liiton puheenjohtajan siirryttyä SAK:n puheenjohtajaksi. Tampereella ay-uransa aloittanut ja lyhyen aikaa myös kunnantyöntekijöiden puheenjohtajana toiminut Reino Heinonen oli sosialidemokraatti, jonka toiminta ei saanut kommunistien johtamalta ammattiosastolta hyvää arvosanaa. Hajaannuskysymyksen ratkaisseen SAK:n valtuuston kokouksen jälkeen toukokuun 24. päivä vuonna 1960 ammattiosaston toimikunnassa pohdittiin tilannetta keskusjärjestössä. Niin SAK:n puheenjohtajan kuin paikallisten toimitsijoidenkin katsottiin syyllistyneen hajotustyöhön. Toimikunnan jäsenten mielestä nämä henkilöt palvelivat yksinomaan hajotusjärjestöjen tavoitteita ja rikkoivat SAK:n tekemiä päätöksiä. Nimeltä mainitaan mm. Valtionvirkailijan Yhteisjärjestön sihteeri ja SAK:n lakimiehenä toiminut Mikko Laaksonen sekä myöhemmin SAJ:n pääsihteeriksi valittu Jaakko Rantanen, joita pöytäkirjassa kutsutaan ”hämäräpuuhia touhuaviksi työntekijöiksemme”. Osaston kantana oli, että SAK:n tulisi välittömästi lopettaa tällaisten henkilöiden työsuhteet keskusjärjestössä. Toimikunnan seuraavassa kokouksessa käsiteltiin osaston virallinen kirjelmä Kunnantyöväen liitolle ja SAK:n työvaliokunnalle, jossa vaadittiin poistamaan SAK:n palveluksesta hajotusjärjestöjä tukevat henkilöt. Kunnantyöntekijöiden liittoa kehotettiin voimakkaasti tukemaan SAK:ta ja pysymään keskusjärjestössä.[27]

Tamperelaisten kantoihin valaistusta tarjoaa myös KTV:n liittovaltuuston peräti 11-tuntinen kokous kesäkuun 12. päivä vuonna 1960. Puheenjohtaja Heinonen oli palannut liiton puheenjohtajaksi ja totesi valtuustolle, että asioita pyrittäisiin hoitamaan liitossa mahdollisimman vähin vaurioin. Liittovaltuusto hyväksyi äänin 17 - 7 julkilausuman, jossa tuomittiin hajaannukseen johtanut poliittinen toiminta sekä SAK:n tekemät päätökset rinnakkaisliittojen perustamisesta. Kaikkia kuntien palveluksessa olevia työntekijöitä kehotettiin toimimaan ”liiton eheyden ja yhtenäisyyden säilyttämiseksi ja järjestöjemme pysyttämiseksi kansanvaltaisten voimien hallinnassa”. Päätökset eivät kuitenkaan olleet yksimielisiä. Liittovaltuuston tamperelaisedustaja Tauno Koivisto oli mukana allekirjoittamassa kommunistiryhmän jättämää eriävää mielipidettä. Vastalauseessa arvosteltiin Heinosta ”voimaryhmäpolitiikasta”, joka oli estänyt valtuuston eräitä jäseniä tuoda julki joidenkin ammattiosastojen kokoukselle lähettämiä evästyksiä. Liittovaltuuston olisi kommunistien mielestä pitänyt antaa voimakkaammin tukensa SAK:lle eikä tyytyä tukemaan vain tietyn ryhmän politiikkaa. ”Mielestämme tällainen ryhmäpolitiikka on aina johtanut jäsenistön oikeuksien, palkkojen ja työehtojen huonontumiseen sekä järjestödemokratian rajoittamiseen”, vastalauseessa todettiin.[28]

KTV:n suhde keskusjärjestöihin ratkaistiin vuonna 1962. Liittokokouksen alla kommunistit alkoivat korottaa ääntään, koska heitä hermostuttivat huhut KTV:n liittymisestä Suomen Ammattijärjestöön. Liiton johtoa syytettiin taloudellisista väärinkäytöksistä sekä arvosteltiin kärkevästi liiton harjoittamaan palkkapolitiikkaa. Tampereen kunnantyöntekijät olivat tässä vaiheessa varsin hiljaa. Tuleva liittokokous oli esillä tammikuussa 1962 toimikunnan kokouksessa, jossa käsiteltiin liittokokousaloitteita. Aloitteissa mm. toivottiin ammattiosastoille liittokokouksissa yhtä paljon ääniä, kuin osastoissa on jäseniä. Lisäksi liitolta kaivattiin kommunistien linjan mukaisesti itsenäisempää palkkapolitiikkaa. Kommunisteilla oli edelleen varsin vahva asema kunnantyöntekijöiden kentällä. SAK:n toimitsijat olivat vuonna 1959 arvioineet, että KTV:n 30 000 jäsenestä noin 12 000 oli kommunistien kannattajia. SKP:n ammattiyhdistysjohdon näkemyksen mukaan KTV:n työntekijäjäsenistössä kommunisteilla oli jopa enemmistö. Vasemmiston lehdistö pyrki osaltaan innostamaan kunnantyöntekijöitä arvostelemalla KTV:n sosialidemokraattijohdon tekemiä palkkaratkaisuja.

Sosialidemokraatti enemmistöinen kuulumisesta liittokokous ei saanut päätöstä aikaan SAK:n kuulumisesta. Asiaa käsiteltiin kolmessa aloitteessa: Kouvolan kunnantyöntekijät esittivät välitöntä eroamista vanhasta keskusjärjestöstä, kun taas Helsingin liikennelaitoksen ja Jyväskylän kaupungin viranhaltijayhdistyksen esityksissä tarjottiin liiton hallintoelimille päätösvaltaa tässä vaikeassa kysymyksessä. Liittokokousedustajista 174 kannatti asian siirtämistä ja 141 sanoi ”ei”. Kommunistit jättivät pöytäkirjaan 20 vastalausetta. Myöhemmin 26 osastoa ilmoitti tulevaisuudessa mahdollisesti tehtävää eropäätöstä. Kokouksen jälkeen tilanne KTV:n sisällä oli erittäin sekava ja esimerkiksi kommunistien reaktioita ei tarkkaan tiedetty.

Tulevien ratkaisujen kannalta oli

vielä selvittämättä mm. rinnakkaisliittokysymys. Rinnakkaisliitot olivat ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen näkyvin ilmentymä. Lähes kaikilla ammattialoilla toimi kaksi keskenään jäsenistöstä kilpailevaa ammattiliittoa, joista toinen oli SAK:n jäsen ja toinen SAJ:n jäsen. Edunvalvonnan kannalta tilanne oli vaikea, sillä sopimusneuvotteluissa työnantajat saattoivat valita monilla aloilla kahden tarjouksen väliltä. Pidemmän päälle ammattiyhdistyskentän hajanaisuus ei palvellut myöskään työnantajan etuja, koska sopimuskumppaneiden sitoutuminen työrauhaan saattoi vaihdella. Kunnantyötekijöiden liiton kommunistit olivat vielä epävarmoja SAK:n johdon tuella valmisteltuun rinnakkaisliittoon liittymisestä. SKP:n johdon korviin oli kantautunut huhuja, joiden mukaan Reino Heinosella olisi ollut myös suunnitelma kolmannen keskusjärjestön perustamisesta. Tähän voisivat liittyä viran- ja toimenhaltijoiden ammattiliitot. Tampereen kunnantyöntekijöiden keskuudessa tällaiset suunnitelmat eivät herättäneet innostusta ja syyskuussa 1962 toimikunnan kokouksessa liittovaltuuston tamperelaisedustajia ohjeistettiin toimimaan niin, että liiton ja SAK:n suhteet säilyvät ennallaan. Kommunisteille kaikkein pahin vastustaja oli SAJ.[29]

Vuoden 1962 syyskuussa KTV:n liittovaltuustoon päätti äänin 20 – 10 katkaista liiton jäsensuhteet SAK:hon vuoden 1963 alusta lukien. Takaportti jätettiin kuitenkin auki toteamalla, että ero peruttaisiin ehdolla, ”jos ammatillisessa keskusjärjestötoiminnassa saavutetaan kuluvan vuoden aikana sovintoratkaisu”. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, mikä merkitsi Kuntatyöväen liiton jättäytymistä keskusjärjestöjen ulkopuolelle. Liiton oppositioryhmällä oli jo täydet valmiudet rinnakkaisliiton perustamiseksi, mutta kommunistit kieltäytyivät lähtemästä tälle tielle. Tämä ei kuitenkaan estänyt KTV:n skogilaisia perustamasta tammikuussa 11 ammattiosaston voimin SAK:hon rinnakkaisliittoa nimeltä Kunnallis- ja sairaala-alojen työntekijäin liitto (KSL). Rinnakkaisliiton merkitys jäi varsin vähäiseksi, sillä KTV:n jäsenistä siihen liittyi vain noin 1 000 henkilöä. KSL kokosi jäseniä lähellä KTV:n ulkopuolelta, sairaaloista ja maaseudun pienistä järjestäytymättömistä työpaikoista.

Tulopolitiikan ensiaskeleita 1960 - 1963

Ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen keskellä järjestöjen oli pyrittävä säilyttämään asemansa työmarkkinakentässä. Tämä varmistettiin parhaiten pysymällä neuvottelupöydässä työnantajan kanssa. Työnantajapuolen näkökulmasta tärkeintä oli puolestaan saada luotettavia neuvottelukumppaneita, jotka pystyisivät takaamaan työrauhan säilymisen sopimusten voimassaolon aikana. Työehtosopimuskentän pirstoutuminen ei miellyttänyt työnantajia. Yleislakon jälkeisessä vaikeassa taloustilanteessa SAK:n rooli oli jäänyt palkka- ja työehtosopimusrintamalla varsin pieneksi, koska neuvotteluja oli käyty lähinnä liittotasolla. Kesäkuussa vuonna 1959 SAK:n valtuustossa todettiinkin, että palkkapolitiikka ei ollut riittävän keskitettyä. Tämän oletettiin johtaneen heikkoihin tuloksiin sopimusrintamalla; palkansaajien reaaliansioiden kasvu oli ollut tuskastuttavan hidasta.[30]

SAK:lla oli tarve vahvistaa asemaan-

sa. Merkittävä edistysaskel oli vuonna 1960 SAK:n ja STK: neuvottelema ensimmäinen keskitetty, niin sanottu runkosopimus. Historiallinen sopimus oli kaksivuotinen suositus ja ehdotus liittojen työehtosopimusneuvottelujen pohjaksi. Historialliseksi runkosopimuksen teki se, että siitä käytyihin neuvotteluihin ei osallistunut valtiovallan edustajia eikä neuvottelujen aikana käytetty lainkaan työtaistelu-uhkauksia. SAK:n jäsenliittojen oli jatkettava sopimuksen mukaan työehtosopimuksiaan kahdella vuodella, mistä varsinkin kommunistijohtoiset liitot olivat katkeria. Hajaannuksen kannalta keskeistä oli, että runkosopimus määräsi myös monien SAJ:hin kuuluneiden liittojen palkankorotukset. Palkkalinjaukselta runkosopimus oli varsin maltillinen: vuoden 1961 alusta lukien palkansaajille oli tulossa 3, 5 prosentin korotus ja sopimuskauden toisena vuotena kolme prosenttia. SAK:n historiaa tutkineen Tapio Bergholmin mukaan työnantajia runkosopimukseen ajoi vasemmistoenemmistöisen eduskunnan tekemät sosiaalipoliittiset ratkaisut, kuten esimerkiksi vastoin työnantajajärjestöjen näkemysten vastainen vuosilomalainmuutos. SAK halusi puolestaan varmistaa sopimussuhteensa STK:n kanssa.[31]

Kunnallisten työntekijäin liiton liittotoimikunta tuomitsi lokakuussa runkosopimuksen ja päätti, ettei sopimus sido liittoa mihinkään. Myöskään kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa runkosopimus ei kerännyt kiitoksia. Vuoden 1960 aikana kunnantyöntekijöiden keskusjärjestö oli käynyt pitkällisiä paikallisia työehtosopimusneuvotteluja, joissa erityisen vaikea kysymys koski arkipyhien korvaamista. Palkkaneuvottelut käytiin kunta-alalla edelleen erillään työehtosopimusneuvotteluista ja ne oli saatu päätökseen maaliskuussa ja ohjetuntipalkkoihin saatiin kolmen prosentin suuruinen korotus. Kunnantyöntekijöiden odotukset olivat olleet huomattavasti suuremmat ja tämä mielipide oli myös viety liittojohdon tietoon. Paikallisesti kaupungin neuvottelijat olivat tarjonneet kunnantyöntekijöille vapaita palkallisia arkipyhiä, mutta vastaavasti työntekijöiden pitäisi luopua joistakin vanhoista eduista. ”Herrojen metkuja” olivat mm. ”makkarahasta”, matkarahoista sekä ”tossurahasta” luopuminen. Neuvottelupöydässä ei edistytty ja syyskuuhun mennessä tarvittiin jo kunnantyöntekijöiden liiton palkkasihteerin apua. Lokakuun 10. päivä toimikunnan kokouksessa todettiin, että ”työehtosopimuskysymyksessä toimikunta päätyi jälleen ties monenko kerran, että saavutettuja etuja ei myydä mihinkään arvottomiin arkipyhiin. SAK:n tekemä runkosopimus muuttaa meidän arkipyhien myyntikysymystä ja kokous totesi, että toimikunta on ollut oikeilla linjoilla, ettei lähtenyt myymään etuja.” Jouluun mennessä neuvottelutilanne oli edelleen lukossa, mikä johti vuoden lopussa kaupunginhallituksen päätökseen vanhan työehtosopimuksen voimassaolon jatkamisesta toistaiseksi. Neuvottelupöytään istuttiin uudelleen kevättalvella ja pohjaksi otettiin Kaupunkiliiton mallisopimus. Pitkään sorvattu neuvottelutulos alistettiin lopulta Tampereen kunnallisten työntekijöiden keskusjärjestön jäsenistön hyväksyttäväksi ja äänestyksessä sopimus hylättiin. Vanha sopimus jäi näin voimaan.[32]

Kunnantyöntekijöiden palkkakehityksessä runkosopimuksella oli kuitenkin tärkeä rooli. Vuoden 1961

palkkaneuvotteluihin Kaupunkiliitto tarjosi aluksi runkosopimuksen mukaisia korotuksia, minkä jälkeen liitto ohjeisti paikallisia osastoja pyrkimään paikallisesti parempiin sopimuksiin. Pääluottamusmies Arvi Salmi ehdotti tammikuussa, että Tampereella ei vielä ryhdyttäisi esittämään erillissopimusta vaan seurattaisiin yleistä tilannetta rauhallisesti. Kaupunkiliitto pitäytyi runkosopimuksen mukaisessa tarjouksessa, joka arkipyhäkorvauksineen oli 4, 3 prosenttia. Palkat olivat siis nousemassa jonkin verran enemmän kuin mitä runkosopimuksessa oltiin sovittu. Vuoden 1962 alusta lukien Tampereella maksettiin 3, 5 prosentin korotus ja lokakuun alussa voimaan astunut työehtosopimus toi vielä viiden prosentin suuruisen korotuksen. Kuntatyöväenliiton laskelmien mukaan vuonna 1961 palkansaajien reaaliansiot kohosivat viisi prosenttia. Vuoden 1962 puolella nimellisansiot kohosivat tuntuvasti kuudella prosentilla. Hintataso kuitenkin alkoi nousta, mihin osaltaan olivat vaikuttamassa työantajien lisääntyneet sosiaalikulut.[33]

Vuoden 1962 keväällä Tampereen kunnantyöntekijät kävivät palkkaneuvotteluja varsin kireissä tunnelmissa. Maaliskuussa ennen varsinaisten palkkaneuvottelujen alkua osaston toimikunnassa päätettiin sanoa palkkasopimus irti siinä tapauksessa, jos neuvotteluissa ei päästä työntekijöitä tyydyttävään ratkaisuun. Myös työväenpuolueiden valtuustoryhmiä pyydettiin olemaan hyväksymättä virkailijoiden palkkoja ennen kuin työehtosopimussuhteessa olevien palkkakysymys olisi saatu päätökseen. Neuvottelut kestivät pitkään ja niiden aikana mm. kaupunginhallitus teki yksipuolisen päätöksen ohjetuntipalkkojen korottamisesta 3, 5 prosentilla runkosopimuksen mukaisesti. Tämä ei kuitenkaan vastannut lainkaan kunnantyöntekijöiden odotuksia: keskusjärjestö oli asettanut vähimmäistavoitteeksi 5,4 prosenttia. Asia jäi lepäämään kesälomien ajaksi, mutta siihen palattiin syksyllä. Heinäkuussa liittotoimikunta oli antanut kunnantyöntekijöiden keskusjärjestölle luvan palkkasopimuksen irtisanomiseen ja neuvottelut huipentuivat syyskuun alussa. Kaupungin neuvottelijat tarjosivat 5 prosentin korotusta, joka ammattiosaston toimikunnan oli ”olosuhteiden pakosta” hyväksyttävä.[34]

Kaupungin organisaatio muutoksessa

1960-luvulle tultaessa suomalaiset kaupungit olivat modernisoitumassa, mihin vaikuttivat mm. kaupunkiväestön lisääntyminen ja lainsäädännön muuttuminen. Suomessa oli 1920-luvulta lähtien perustettu enenevässä määrin kauppaloita ja samaan aikaan kaupunkien määrä oli juuttunut 38:aan. Tähän vaikutti järjestelmä, jossa kauppalat saivat kaupunkeja enemmän valtionapuja. Vuosina 1947 – 56 kauppaloiden tuloissa valtionapujen osuus oli noin 11 – 12 prosenttia, kun taas kaupunkien kohdalla luku jäi vain noin 4 – 5 prosenttiin. Kaupunkien rasituksena oli mm. huolehtia lähes kokonaan poliisien palkkauksesta. 1950-luvun lopulla lainsäädäntöä ryhdyttiin kehittämään siihen suuntaan, ettei kaupungiksi tulo enää lisäisi asukkaiden rasituksia. Lainsäädännön muutokset vaikuttivat nopeasti ja vuonna 1960 perustettiin Suomeen jo kuusi uutta kaupunkia. Esimerkiksi kaupunkien poliisivoimat luvattiin kustantaa val-

tion varoista seuraavien kahdenkymmenen vuoden ajan.

Uudet tuulet näkyivät myös Tampereella, jossa kaupunki ryhtyi uudistamaan monien palvelujensa organisaatiota. Tämä tarkoitti usein myös tarpeettomiksi katsottujen toimintojen lopettamista. Vuonna 1959 kaupunginhallitus alkoi valmistella kunnallisen teurastamon toiminnan päättymistä. Asiasta keskusteltiin ammattiosaston toimikunnan kokouksessa ensimmäistä kertaa maaliskuussa. Kaupungin ylläpitämän teurastamon toiminta oli vähitellen tullut tarpeettomaksi, sillä Tampereella toimi jo lukuisia yksityisiä teurastamoja. Tiedossa oli myös, että Hämeen Osuusteurastamo ja Tuottajain Lihakeskuskunta olisivat lopettamassa teurastusten suorittamisen kaupungin teurastamossa. Hämeen Osuusteurastamon uusi laitos aloittaisi toimintansa lähiaikoina, minkä jälkeen kaupungin teurastamo ei jatkaisi enää toimintaansa. Teurastamon työhuonekunta oli luonnollisesti huolestunut tällaisista suunnitelmista ja ammattiosaston toimikunnalta kysyttiinkin toimenpiteistä, ”koska kyseessä on monen pitkäaikaisen työntekijän edut”. Toimikunnan ensimmäinen reaktio oli, että kunnallisen teurastamolaitoksen toimintaa pitäisi jatkaa.[35]

Huoli tuotiin esille toukokuussa vuonna 1960 järjestetyssä ammattiosaston edustajien ja teurastamolautakunnan välisissä keskusteluissa. Kaupungin taholta esitettiin lupaus, ettei vanhoja työntekijöitä irtisanota eikä lopputilejä anneta. Laitoksen lopettamisen odottelu vaikutti selvästi teurastamon ilmapiiriin. Työhuonekunta mm. arvosteli teurastamon perimiä taksoja niin alhaisiksi, ettei niillä haluttaisi tehdä enää töitä. Vuoden 1962 keväällä teurastamon toiminnan päättyminen alkoi olla jo lähellä, joten ammattiosaston toimikunta ryhtyi vaatimaan ratkaisua työntekijöiden sijoittamisesta kaupungin muihin töihin. Kaupunginvaltuusto oli tehnyt asiasta jo periaatepäätöksen samanaikaisesti teurastamon lopettamispäätöksen kanssa, mutta asia oli edelleen avoimena. Vuonna 1962 kaupunginjohtajan ja teurastamon työntekijöiden yhteisissä neuvotteluissa sovittiin, että teurastamon työntekijöitä pyritään sijoittamaan etupäässä ns. yleisiin töihin. Työpaikat löytyivät kiinteistö- ja insinööriosastolta, mutta varsin nopeasti oli selvää, että useimmat teurastamon työntekijät siirtyisivät yksityisten työnantajien palvelukseen. Teurastamon toiminta päättyi ennen kesälomien alkamista vuonna 1962 ja tuolloin kaupungin palvelukseen oli jäämässä enää vain yksi työntekijä. Kyseessä oli aiemmin kunnantyöntekijöiden ammattiosaston sihteerinä ja vuonna 1962 puheenjohtajaksi valittu Kalervo Järvinen. Sopivan työpaikan löytyminen osoittautui vaikeaksi ja asian ratkaisussa tarvittiin kirjeenvaihtoa keskusjärjestön ja kaupunginhallituksen välille. Teurastaja Järvinen valittiin viimein Hatanpään sairaalan yövartijaksi. Teurastamon tyhjilleen jääneisiin tiloihin ryhdyttiin puolestaan suunnittelemaan tiloja Tampereen eläintarhalle, jonne sijoitettiin Tampereen puolalaisesta ystävyyskaupunki Lódzista yllättäen lahjoitetut kaksi leijonanpentua. Eläintarhan toiminta päättyi vuonna 1972.[36]

Vuonna 1961 Tampereen kaupungin organisaatiota muutettiin merkittävästi. Kaupungin kasvaessa ja työtehtävien monipuolistuessa yleisten töiden lautakunnan alaisuuteen kuuluneet tehtävät olivat paisuneet liiak-

si. Tilanteen helpottamiseksi yleisten töiden lautakunnan toiminta päättyi ja perustettiin neljä uutta lautakuntaa: katu-, asemakaava-, kiinteistö- sekä talonrakennuslautakunta. Yleisiin töihin kuuluneet työtehtävät olivat nyt kuljetus-, korjaus ja rakennustoimiston alaisuudessa. Kuljetustoimiston toiminnassa saavutettiin vuonna 1962 tärkeä tavoite, sillä Nekalaan valmistui uusi toimisto- ja autohallirakennus. Uutta autohallitilaa saatiin 900 neliötä ja siellä voitiin säilyttää kerrallaan 35 kuljetusvälinettä. Lisäksi autohallista löytyi kuljettajien uudet sosiaalitilat seka huoltokorjausmiesten huone. Syyskuun alussa aloitettiin suuri kuljetuskaluston keskitys, mikä tarkoitti sähkölaitoksen, vesilaitoksen ja kiinteistöosaston kuljetuskaluston siirtymistä kuljetustoimiston hoitoon. Siirron yhteydessä kiinnitettiin huomiota myös kuljetuskaluston kuntoon ja yli neljäkymmentä ajoneuvoa katsottiin vanhaksi ja huonokuntoiseksi. Huoltotoiminnan suunnitelmallisuutta haluttiin lisätä ja koemielessä otettiinkin käyttöön pakettiautojen perushuolto 5 000 kilometrin välein. Kuljetustoimisto vuoden 1962 toimintakertomuksessa todetaan lisäksi, että kaupunki käytti runsaasti myös ulkopuolisten yrittäjien autoja. Autotilauksia kertyi vuoden aikana 447 kappaletta ja työkonetilauksia 121. Kaupungin omistukseen hankittiin vuoden aikana kaksi uutta henkilöautoa, 6 pakettiautoa sekä 7 uutta kuorma-autoa.[37]

Korjaamotyöt keskitettiin korjaustoimiston alaisuuteen. Korjaustilat olivat käyneet ahtaiksi, mutta korjauksista suoriuduttiin niin, ettei kaupungin tarvinnut juurikaan käyttää ulkopuolisia korjaamoita. Kuljetuskaluston korjauksien keskittäminen toi osaltaan lisätyötä. Korjaamon yhteydessä toimintaansa jatkoi myös puutyöpaja, jossa vuonna 1962 kerrotaan joutuneen tekemään paljon ylitöitä. Suurin yksittäinen työ oli poliisilaitoksen uuden rakennuksen ikkunoiden valmistaminen. Puutyöpajan tehtäviin kuului myös mm. kalusteiden valmistaminen kouluille, päiväkodeille ja sairaaloille.[38]

Katulautakunnan alaisuuteen kuului monipuolinen joukko toimintoja, joista useimmiten huolehtivat kunnantyöntekijät. Merkittävän toimiala oli luonnollisesti kadunrakentaminen, jonka työvoima koostui edelleen pääasiassa työttömistä. Esimerkiksi vuonna 1965 katuosaston työmailla oli enimmillään 809 työntekijää, joista työttömyystöissä oli 775 työntekijää. Myös viemäreiden kaivuu suoritettiin edelleen pääasiassa työttömyystöinä. Katulautakunnan alaisuuteen kuului myös Naistenlahden kiviveistämö ja kivenmurskaamo, jossa valmistettiin Tampereen maankuulut ”rotvallit” eli reunakivet. Naistenlahdessa valmistetiin lisäksi kaupungin tarpeisiin soraa ja nupukiviä. Näiden lisäksi mainittakoon vielä katujen auraus, satamat, venepaikat, urheilupaikat sekä väestösuojat, jotka kaikki toimivat katulautakunnan valvonnassa.[39]

Ammattiyhdistysliike hyvinvointivaltiota rakentamassa

Suomi alkoi täyttää pohjoismaisen hyvinvointivaltion merkit 1960-luvun puolivälissä, mitä oli edeltänyt pitkä ja hidas kehitys. Monet sosiaalipoliittiset uudistukset olivat kuuluneet työväenliikkeen ohjelmaan jo vuosisadan alussa, mutta tuolloin vielä puhuttiin ns. ”työväenkysymyksestä”. Vuonna 1917

Tampereen kaupungin teurastuslaitos Yliopistonkadulla. Kuva: E. M. Staf. Tampereen museot.

työväestölle saatiin 8-tunnin työaika, minkä lisäksi säädettiin työturvallisuuteen ja työoloihin keskittynyt laki ammattientarkastuksesta. Julkisin varoin toteutettua sosiaalivakuutustakin yritettiin saada aikaan, mutta 1920 – 30 – luvuilla kansalaisten oli edelleen turvauduttava tarveharkintaiseen ja leimaavaan köyhäinhoitoon. Sosiaalipoliittisessa kehityksessä käännekohta saavutettiin vuonna 1934, jolloin Suomi alkoi selvitä pula-ajasta. Vuonna 1937 eduskunnassa hyväksyttiin ensimmäinen kansaneläkelaki ja se kattoi vajaat 1, 8 miljoonaa suomalaista. Sota katkaisi hyvään vauhtiin päässeen kehityksen ja sodan jälkeenkin sosiaalipoliittiset uudistukset jäivät suhteellisen pieniksi. Ainoa suuri uudistus oli vuonna 1948 tehty uudistus, jossa lapsilisät ulotettiin koskemaan koko väestöä.[40]

Heinäkuussa 1958 eduskuntavaaleissa eduskunnasta tuli vasemmistoenemmistöinen ja SKDL nousi historiansa ainoan kerran Suomen suurimmaksi puolueeksi. Parlamentaaristen voimasuhteiden muuttuminen vaikutti merkittävästi lainsäädännön uudistuksiin vuosina 1959 – 1961. Ensimmäinen uudistus koski vuosilomalakia, jota oli uudistettu edellisen kerran vuonna 1946. Tuolloin yli viisi vuotta työssä olleiden aikuisten lomaoikeus piteni kolmeen viikkoon. 1950-luvun lopulla uusi vuosilomalakia valmisteltiin valtiovallan, SAK:n ja STK:n toimesta ja erityistä kädenväänttöä käytiin loma-ajan palkasta. Asiasta saatiin aikaan vuonna 1959 komiteamietintö, johon sekä SAK että STK jättivät eriävän mielipiteensä. Uudistuksen aikaansaaminen kuitenkin lykkääntyi ja vuoden 1960 alussa monet kansanedustajat tekivät lakialoitteen vuosilomalain uudistamisesta. Valio-

kuntakäsittelyt etenivät vasemmiston ohjauksessa ripeästi ja eduskunta hyväksyi uuden vuosilomalain vasemmiston äänin 111 – 88.[41]

Huomattavasti pitkäaikaisempi käsittely vaadittiin työttömyysturvan käsittelyyn. Työttömyysvakuutusta oli pohdittu jo ensimmäisessä kansanvaltaisesti valitussa eduskunnassa vuonna 1908. 1930-luvun laman aika keinot työttömyyden hoitamiseksi olivat vähäisiä, työttömille pyrittiin mahdollisuuksien mukaan tarjoamaan hätäaputöitä. Vuonna 1934 määriteltiin valtion työttömyyskassojen myöntämien avustusten perusteet. Määräyksenä oli muun muassa, ettei valtiolta avustusta saava kassa saa maksaa työttömyysavustusta enempää kuin 30 markkaa päivässä eikä suurempaa kuin kaksi kolmasosaa työttömän ammattialalla maksetusta päiväpalkasta. Lisäksi kassa sai maksaa avustusta enimmillään 120 päivän ajan. Sodan jälkeen pelättiin suurtyöttömyyttä, mutta tilanne kääntyi päinvastaiseksi ja monilla aloilla kärsittiinkin suoranaisesti työvoimapulasta. Tällainen kehitys jätti työttömyysvakuutuksen ammattiyhdistysliikkeen tavoitteissa taka-alalle.[42]

Talvityöttömyyttä alkoi ilmetä jälleen vuonna 1948, mutta SAK ei tuolloin esittänyt vaatimuksia yleisestä työttömyysvakuutuksesta. 1950-luvulla vuorottelevien lasku- ja nousukausien lisääntyminen lisäsi painetta myös työttömyysvakuutuskysymyksen ratkaisuun. Vuonna 1954 työväenpuolueiden kansanedustajat SAK:n tukemana tekivät esityksen kaikkia työikäisiä koskevasta työttömyysvakuutuksesta ja vuonna 1955 asiaa valmistelemaan asetettiin työttömyysvakuutuskomitea. Uudistuksen suurimmaksi pulmaksi alkoi muodostua valinta vakuutus- ja kassalinjan välillä. Kommunistit vaativat työnantajia kustantamaan yleisen työttömyysvakuutuksen, mutta SAK:n puheenjohtaja piti tällaista tavoitetta epärealistisena. Työntekijät joutuisivat joka tapauksessa maksamaan ainakin osittain työttömyyskorvauksesta aiheutuneet kulut. 1950-luvun lopulla jouduttiin kokemaan Suomen oloissa poikkeuksellista työttömyyttä. Vuonna 1957 työttömyyskortistoihin oli merkitty yli 93 000 henkilöä ja vuonna 1959 saavutettiin uusi masentava ennätys: lähes 100 000 henkilöä työttömyyskortistoissa. Nämä luvut eivät kerro työttömyyden koko laajuudesta, sillä esimerkiksi työttömäksi jääneillä naisilla oli usein tapana vain jäädä kotiin ilmoittautumatta työnhakijaksi.[43]

Työttömyysvakuutuskysymys liikahti askeleen eteenpäin joulukuussa 1958 työnantajien keskusjärjestön päätettyä ajaa ammattiliittojen yhteydessä toimivien työttömyyskassojen aseman vahvistamista. Työantajat tekivät tässä historiallisen päätöksen, sillä tätä kautta ammattiyhdistysliikkeen yhteiskunnallinen painoarvo tuli kasvamaan merkittävästi. Vasemmisto vaati edelleen työttömyysvakuutusta, mutta esimerkiksi sosialidemokraatit olivat kääntymässä kassalinjan kannalle. Myös SAK:n jäsenliitot olivat ajamassa työttömyyskassojen varaan rakentuvaa järjestelmää, sillä sehän tulisi vahvistamaan järjestäytymisastetta ja tätä kautta koko ammattiyhdistysliikettä. Ammattiyhdistysliikkeen jäsenyydestä oli tulossa houkuttelevampaa, kuin koskaan aiemmin Suomen historiassa. Eduskunta hyväksyi äänestysten jälkeen työttömyyskassalain toukokuun 24. päivä vuonna 1960. Päätöksen seurauksena työttömyyskassojen jäsenmäärät kohosivat ja myös uusia kasso-

ja perustettiin. Eniten uusi järjestelmä hyödytti teollisuuden palveluksessa olleita työntekijöitä, mutta työttömyysturvaa vaille jäi monia metsä-, maa- ja uittotyöläisiä. Nämä ihmiset joutuivat 1960-luvulla edelleen lähtemään siirtotyömaille tai turvautumaan kuntien avustuksiin.[44]

1950 – ja 60-lukujen suurten sosiaalipoliittisten ratkaisujen taustalla vaikutti voimakkaasti suomalaisten työläisten aktiivinen toiminta uudistusten puolesta. Esimerkiksi ammattiosastojen lähettivät Helsinkiin aktiivisesti lähetystöjä vaatimaan sosiaalipoliittisia uudistuksia. Esimerkiksi vuoden 1958 aikana kymmenet tuhannet ihmiset osoittivat Helsingissä mieltään ja vaativat ”työtä, palkkaa ja työttömyysturvaa”. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa Helsinkiin suuntautuneista lähetystöitä keskusteltiin ensimmäisen kerran marraskuussa 1958. Tuolloin työttömyystyömaiden naistyöntekijät oli sanottu irti, koska uusia työkohteita ei ollut näköpiirissä. Tampereelta oli lähdössä ammattiosastojen yhteinen lähetystö Helsinkiin vaatimaan työttömyysvakuutuksen uudistamista. Osasto päätti tuolloin kustantaa yhden edustajan matkan Helsinkiin. Tämän jälkeen Helsinkiin suuntautuneista matkoista keskustellaan säännöllisesti. Lokakuussa 1959 käsiteltiin puolestaan työttömyysvakuutuslaista ja kokouksessa esitettiin yksimielisesti lähetystön lähettämistä Helsinkiin. Lähetystön vierailu suoritettiin marraskuussa ja kunnantyöntekijöiden edustajia osallistui kolme henkilöä. Pääkaupunkiin ei lähdetty yksinomaan painostamaan kansanedustajia sosiaalipoliittisiin uudistuksiin vaan taustalla oli myös edunvalvontaan liittyviä kysymyksiä. Matkojen yhteydessä vierailtiin aina myös Kunnantyöntekijöiden liiton ja SAK:n toimistoissa. Marraskuun 24. päivä ammattiosaston toimikunta käsittely Helsingin matkan tuloksia. Liiton toimistossa oli käyty keskustelemassa palkkauksesta, mutta tulokset olivat jääneet ilmeisen laihoiksi ja tamperelaisten mielestä heidän esittämiinsä palkkaesityksiin oli suhtauduttu suorastaan yliolkaisesta. ”Tämä jo todistaa, miten liitossa palkka-asioita hoidetaan”, harmiteltiin pöytäkirjassa.[45]

Maaliskuussa vuonna 1960 vuosilomalain käsittely kävi eduskunnassa kuumillaan ja maaliskuun alussa Tampereeltakin lähetettiin 19 hengen voimin Helsinkiin. Jälleen käytiin myös liiton johdon puheilla ja toimistoon jätettiin tamperelaisten KTV:n ammattiosastojen yhteinen kirjelmä. Kirjelmässä olivat esillä kaikki ajankohtaiset kysymykset eli palkat, työehtosopimukset, työttömyysvakuutus, vuosilomalaki sekä ay-liikkeen eheyttämiskysymys. Liittojohdon ja tamperelaisten keskustelua hallitsivat käynnissä olleet palkkaneuvottelut, joissa tamperelaiset toivoivat liittojohdon pitävän kiinni markkamääräisistä palkankorotuksista. Huhtikuun 21. päivä eduskuntatalon eteen kokoontui 7 000 hengen suuruinen ammattiyhdistysväen mielenosoitus, johon osallistui 1 000 tamperelaista työläistä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta paikalla olivat ainakin Lauri Pentti ja Kalle Sandell. Mielenosoituksen tavoitteena oli vauhdittaa vuosilomalain käsittelyä.[46]

Suomalaisten eläketurvan parantamista oli valmisteltu rauhan tulosta asti ja merkittävä edistysaskel saavutettiin vuonna 1956 toteutetun kansaeläkejärjestelmän uudistuksen myötä. Hallitus esitti tuolloin järjestelmää, jossa

eläkkeiden suuruus olisi riippunut vakuutusmaksujen suuruudesta. Tämä esitys muuttui eduskuntakäsittelyssä täysin ja huolimatta taloudellisesti epävarmoista ajoista huolimatta kansanedustajat päätyivät vakuutusmaksuista riippumattomaan tarveharkinta- ja tasaeläkejärjestelmään. Tarkoituksena oli vanhusten minimitoimeentulon turvaaminen. Kansaneläkepäätös oli paljolti Maalaisliiton sisäpoliittisen vaikutusvallan tulosta ja palkansaajien eläkejärjestelmä jäi vielä puutteelliseksi. Eläkesäätiöiden ja muiden vapaaehtoisjärjestelyjen piirissä yli miljoonasta palkansaajasta oli vain noin 144 000. Yleislakon päättymistä koskeneissa neuvotteluissa SAK:n edustajat olivat saaneet valtiovallalta todennäköisesti jonkinlaisen lupauksen uuden, eläketurvaa tarkastelevan komitean perustamisesta. Komiteatyöskentely venyi ja poliittista tahtoakaan ei riittänyt: oikeisto äänesti vuonna 1958 huoltoapulain muutokset, joihin työeläkejärjestelmäkin olisi sisältynyt, yli vaalien. Lakialoitteita ryhdyttiin käsittelemään viimein keväällä 1961 ja eduskunnassa vieraili jälleen kymmeniä lähetystöjä, joiden asialistalla oli työeläkkeiden lisäksi myös 40-tuntinen työviikko sekä sairausvakuutus. Lähes 8 000 osanottajan mielenosoitus järjestettiin toukokuussa ja paikalla oli myös tamperelaisia työläisiä. Ammattiosaston toimikunnan kesäkuisen pöytäkirjan mukaan kunnantyöläisiä osallistui lähetystöön myös kesäkuun alussa ja samoin loppuvuodesta marras-joulukuussa.[47]

Työeläkejärjestelmän käsittely saatiin valmiiksi heinäkuussa vuonna 1961 eduskunnan hyväksyttyä Työntekijäin eläkelain. Järjestelmän synnyttäminen oli ollut työn ja tuskan takana, koska työnantajia oli vaikea saada suostuteltua maksumiehiksi. Työnantajan kanta saatiin muuttumaan kun eläkemaksut päätettiin rahastoida yksityisiin eläkelaitoksiin, joilla oli oikeus ”takaisinlainaukseen”. Myös entiset eläkekassat saivat jatkaa toimintaansa. Suomi alkoi näyttää yhä enemmän pohjoismaiselta hyvinvointivaltiolta, sillä työantajan oli huolehdittava nyt 18 vuotta täyttäneiden työntekijöidensä eläketurvasta. 1960-luvun suurista sosiaalipoliittisista uudistuksista viimeinen oli sairasvakuutuslaki. Uudistusta oli lykätty jo 70 vuoden ajan. Lain säätämistä edelsi kuitenkin jälleen pitkällinen valmistelu ja kiistely.

Sairauskassojen tulevaisuus huolettaa

Palkansaajan sairastuminen tiesi aina taloudellista epävarmuutta, jota vastaan työntekijät olivat jo 1800-luvulta lähtien perustaneet erilaisia omaan apuun perustuneita sairaus- ja hauta-apukassoja. ”Tampereen kunnantyöntekijäin ja palveluskunnan Sairaus- ja hautausapukassa” aloitti toimintansa vuonna 1922. Kassojen toiminnan pääperiaatteena oli saada työväestö itse kustantamaan sosiaaliturvaansa. Kukin kassan jäsen maksoi palkastaan tietyn prosenttimäärän kassaan, joka puolestaan maksoi jäsenelleen sairausajalta pientä korvausta. Työnantajan näkökulmasta kassat olivat tervetulleita: työntekijät olivat itse mukana hallinnoimassa kassojen toimintaa ja samalla valvoivat työntekijöiden poissaoloja.[48]

Kunnantyöntekijöiden sairauskassa sulautui vuoden 1957 alussa Tampereen kaupungin kunnanvirkailijain Sairaus- ja hautausapukassan, joka oli perustettu vuonna 1924. Kassan

uudeksi nimeksi hyväksyttiin Tampereen kaupungin avustuskassa. Osa kaupungin työntekijöistä kuului myös vuoteen 1936 saakka Tampereen Työväen sairaus- ja hautausapukassaan, jonka jäseneksi hyväksyttiin ”jokainen Tampereella elävä terve työläinen”. Toimintansa lopetettuaan kassa siirsi rahaston kaupungin sairauskassalle, koska jäsenistö koostui lähes yksinomaan kaupungin työntekijöistä. Vuoden 1949 toukokuusta lähtien kaupungin avustuskassan palvelut ulotettiin koskemaan myös eläkkeelle siirtyneitä työntekijöitä ja kassa alkoi välittää mm. eläkeläisille valtuuston päätöksen mukaisia sairausavustuksia. Kunnantyöntekijöiden Keskusjärjestö ajoi aktiivisesti avustuskassan toimintojen kehittämistä. Kassan toimintaa täydentämään toivottiin myös omaa poliklinikkaa, mutta sopivien huonetilojen löytyminen pitkitti hanketta. Vuonna 1958 poliklinikka voitiin perustaa ja hoitajaksi palkattiin sairaanhoitaja ja samana vuonna palkattiin lisäksi terveyssisar. Aukioloaikaa voitiin pidentää ja suorittaa jäsenten kodeissa hoitokäyntejä. Nopeuttaakseen jäsenten tutkimuksiin pääsyä kassan palvelumuotoihin liitettiin myös kliininen laboratorio, joka avattiin maaliskuussa 1960. Työehtosopimusneuvotteluiden yhteydessä sovittiin usein myös avustuskassan palvelujen kehittämisestä, mikä oli osaltaan merkittävä tulonsiirto kunnantyöntekijöille. Kaupunki korvasi eläkkeelle siirtyneiden kunnantyöntekijöiden terveydenhoitopalveluista 60 prosenttia ja keskusjärjestön aloitteesta vuodesta 1958 lähtien 70 prosenttia. Sairauskassan maksut ja avustukset olivat monipuolisia: korvauksia maksettiin mm. lääkkeistä, sidostarpeista ja lääkärin palkkioista. Näiden lisäksi maksettiin sairauspäivärahoja, äitiysrahoja, sairaalamaksuja, röntgen- ja laboratoriotutkimuksista sekä hampaiden hoidosta aiheutuneita kuluja. Sairauskassojen toimintaan oli lisäksi perinteisesti kuuluneet myös hautausavustusten maksaminen.[49]

Sairausvakuutuslain käsittelyä seurattiin Tampereella luonnollisesti kiinnostuneina ja osittain myös huolestuneina. Vuonna 1962 annetusta lakiesityksestä näet levisi ennakkotietoja, joiden mukaan sairauskassojen sääntöihin jouduttaisiin tekemään palkansaajien kannalta merkittäviä heikennyksiä. Sairasvakuutuslakiesityksessä suosittiin päivärahoja, kun taas varsinaiseen sairaanhoitoon käytettäisiin vain neljäsosa kaikista menoista. Tampereella kaupungin kassan toiminnassa oli kokonaan toisenlainen painotus. Lakiesityksessä sairauskassan jäsenen korvaus sairaanhoidollisista kuluista olisi ollut 644 markkaa kun Tampereella korvauksen suuruus jo lähes kaksinkertainen, yli 1 300 markkaa. Käytännössä sairauskassoille ei olisi jäänyt mahdollisuutta maksaa parempia etuuksia, kuin mitä laissa oli määrätty. Sairauskassojen tulevaisuus näytti epävarmalta, joten eri työntekijäryhmät ryhtyivät vaikuttamaan lakiesityksen sisältöön. Marraskuussa vuonna 1962 Tampereelta lähetettiin Helsinkiin peräti 28 paikallisen ammattiosaston edustajaa. Kunnantyöntekijöitä lähetystössä edusti ammattiosaston sihteeri Emil Leppälä ja mukana oli myös kaupungin viranhaltioiden edustajia. ”Karvalakkilähetystö” vieraili ensiksi SAK:n toimistossa vaatimassa ammattiosastojen mielipiteiden huomioon ottamista palkkaneuvotteluissa. Lähetystön tärkeimmät vierailukohteet olivat kuitenkin sosiaaliministeri Olavi

Saarisen työhuone Eduskuntatalossa sekä eduskuntaryhmät. Näissä tapaamisessa toivottiin sairausvakuutuslain käsittelyn jouduttamista ja tuotiin ennen kaikkea esiin ne seuraukset, jotka uudella sairasvakuutuslailla olisi paikallisesti toimiville sairauskassoille. Kassoille vaadittiin oikeutta maksaa jäsenilleen parempia korvauksia kuin laissa säädetään. Vaatimuslistalla oli myös vakuutettujen maksuosuuden vähentäminen, kahden viikon omavastuun poistaminen sekä lääkärikulujen korvaaminen.[50]

Tampereelta liikkeelle lähtenyt eri alojen työläisistä koostunut lähetystö kuvaa hyvin uudesta sairasvakuutuslaista ammattiyhdistysliikkeessä vallinneita mielipiteitä. Esimeriksi suurten teollisuuslaitosten vasemmistolaiset pääluottamusmiehet kannattivat kaikkia koskevaa sairausvakuutuslakia, mutta toisaalta tiedettiin työväen hermostuvan heikentyvistä korvauksista. Oikeisto ja työnantajat havaitsivat työväestön tunnelmat, joten nämä tahot ryhtyivät kehittelemään yksinomaan yritysten yhteydessä toimivien sairauskassojen varaan rakentuvaa järjestelmää. Tämä olisi kaatanut koko sairausvakuutusuudistuksen. Kommunistien toimintaa voidaan tässä tilanteessa tulkita kahteen suuntaan: aktiivit halusivat aidosti saada aikaan sairausvakuutusuudistuksen, mutta toisaalta tilannetta voitiin käyttää hyödyksi laajojen työläisjoukkojen aktivoimiseen. Lokakuussa Tampereella järjestettiin suuri työläisten marssi ja sen jälkeen Työväentalon Konsussa kokous, johon yritti ahtautua yli 2 000 henkilöä. Suurimman osan täytyi kuunnella SAK:n puheenjohtaja Vihtori Rantasen puhetta rappukäytävässä istuen. Tilaisuuden näkyvin vaatimus koski uutta sairausvakuutuslakia.[51]

Talvella 1963 sairausvakuutuslakia käsiteltiin eduskunnan perustuslakivaliokunnassa. Maaliskuussa kunnantyöntekijöiden keskusjärjestö kutsui kaupungin palveluksessa olleita työntekijöitä ”selostustilaisuuteen”, jossa käsiteltiin jälleen lain vaikutuksia kaupungin sairauskassan toimintaan. Tilaisuudessa oli puhumassa mm. kansanedustajat Väinö Virtanen (SKDL) ja Valdemar Sandelin (SDP). Kokouksessa päätettiin koota 13 ammattiosastosta vielä yksi lähetystö eduskuntaryhmien puheille, jossa kunnantyöntekijöitä edusti pääluottamusmies ja ammattiosaston puheenjohtaja Lauri Pentti. Sosialidemokraattien ja kommunistien eduskuntaryhmät ottivat lähetystön vastaan ja suhtautuivat myönteisesti lähetystön esittämiin näkökantoihin sairauskassojen toimintamahdollisuuksien säilyttämisestä. Ammattiosaston toimikunnan pöytäkirjassa mainitaan, että muiden eduskuntaryhmien puheille lähetystöä ei päässyt.[52]

Työväenjärjestöjen näkyvä vaikuttaminen tuotti tulosta: perustuslakivaliokunta teki maaliskuussa sairausvakuutuslakiesitykseen merkittäviä muutoksia. Työpaikkakassojen asemaa parannettiin ja niille taattiin mahdollisuus maksaa jäsenilleen parempia etuisuuksia, kuin laki kansalaisille takasi. Tämän päätöksen jälkeen varmasti myös kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa voitiin huokaista helpotuksesta. Lakisääteinen sairausvakuutus hyväksyttiin eduskunnassa toukokuun 21. päivä vuonna 1963 ja näin oli päättynyt yli 60 vuotta kestänyt toiminta yleisen sairausvakuutuksen puolesta. Suomessa sairausvakuutus saatiin aikaan yhtenä viimeisempänä maana

Euroopassa. Uuden lain myötä Tampereen Avustuskassan nimi muuttui Tampereen Kaupungin Sairauskassaksi ja se hyväksyttiin lain mukaisia etuuksia jakavaksi työpaikkakassaksi. Kassan etuuksista pääsivät oikeutetuiksi kaikki kaupungin palveluksessa olleet yhdeksän kuukauden työssäolon jälkeen.[53]

Ammattiosaston luottamushenkilöitä v. 1957 - 1963

1957
Puheenjohtaja ja pääluottamusmies: Lauri Pentti
Sihteeri: Kalervo Järvinen / varapuheenjohtaja: Vilho Harju
Rahastonhoitaja: Reino Kukkola
Tauno Koivisto / Vilho Harju Urpo Stenberg / Reino Kukkola / Kalle Myrrä / Aaro Särkilahti / Arvi Salmi / Martti Ahteensivu / Niilo Saarinen / Kalle Sandell / Toivo Alava

1958
Puheenjohtaja: Lauri Pentti / varapuheenjohtaja: Vilho Harju
Sihteeri: Esko Lind / Rahastonhoitaja: Urpo Stenberg
Toimikunnan pöytäkirjuri: Niilo Saarinen
Pääluottamusmies: Lauri Pentti / varapääluottamusmies Vilho Harju
Tauno Koivisto / Niilo Saarinen / Aaro Särkilahti / Kalle Myrrä (automiehet) / Kalervo Järvinen (teurastamo) / Reino Kukkola (polttoainetoimisto) / Arvi Salmi (varasto) / Martti Ahteensivu (urheilukentät) / Lasse Leiniö (mittausosasto) / Kalle Sandell (kivivarasto) / Viljo Peltonen (seurakunnat)

1959
Puheenjohtaja: Lauri Pentti / Varapuheenjohtaja & varapääluottamusmies: Vilho Harju
Sihteeri: Kalervo Järvinen
Rahastonhoitaja: Urpo Stenberg / toimikunnan pöytäkirjuri: Niilo Saarinen
Reino Kukkola / Tauno Koivisto / Kalle Myrrä / Aaro Särkilahti / Martti Ahteensivu / Olavi Lepola / Gunnar Nieminen / Kalle Sandell / Kalle Lehtonen / Toivo Alava

1960
Puheenjohtaja: Lauri Pentti
Varapuheenjohtaja / varapääluottamusmies. Vilho Harju
Sihteeri: Kalervo Järvinen / rahastonhoitaja: Urpo Stenberg / Jäsenkirjuri: Reino Kukkola

1961
Puheenjohtaja: Lauri Pentti
Rauno Salminen / Pentti Lindgren / Kalle Sandell / Mattin Ahteensivu / Jouko Pulli / Viljo Peltonen / Ossi Hautanen / Arvi Salmi / Aaro Särkilahti / Kalevi Lehtonen / Aaro Särkilahti / Emil Leppälä / Matti Kaiste

1962
Puheenjohtaja: Kalervo Järvinen
Sihteeri: Emil Leppälä / Toimikunnan kirjuri: Vilho Harju / Varapuheenjohtaja: Lauri Pentti
Rahastonhoitaja: Urpo Stenberg / Jäsenkirjuri: Reino Kukkola
Pentti Lindgren / Aaro Särkilahti / Pekka Joutsela / Kalle Sandell / Kalevi Lehtonen / Matti Kaiste / Rauno Salminen / Viljo Peltonen / Kalle Myrrä / Arvi Salmi

1963
Puheenjohtaja: Lauri Pentti
Toimikunnan kirjuri: Vilho Harju / Varapuheenjohtaja: Pekka Joutsela
Sihteeri: Emil Leppälä / Rahastonhoitaja: Urpo Stenberg / Jäsenkirjuri: Lauri Välimäki
Aaro Särlahti / Kalle Sandell / Seppo Kivistö / Seppo Mäkinen / Pentti Lindgren / Kalle Myrrä / Viljo Peltonen / Arvi Salmi / Matti Tikkanen
Luottamusmiehet:
Pääluottamusmies Lauri Pentti (vesilaitos) / Kivivarasto: Kalle Sandell / Mittausosasto: Seppo Kivistö / Urheilukentät: Seppo Mäkinen / Kuljetustoimisto: Pekka Joutsela / Yleiset työt: Harju Vilho / Rakennusmiehet: Urpo Stenberg / Vilho Harju / Veikko Hakala / Kalle Myrrä / Onni Salonen / Pekka Hoivala / Mauno Salo / Pentti Lindgren / Gunnar Nieminen / Emil Leppälä / Veikko Salonen / Niilo Saarinen

Uutta ja vanhaa Tamperetta rinnakkain. Asfaltointityö Aleksis Kiven kadulla 1960-luvulla. Kuva: Ensio Kauppila. Tampereen museot.

VIII Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto kohti tulopolitiikkaa 1964 - 1969

Kunnantyöntekijät keskusjärjestöjen ulkopuolella

Syksyllä 1962 KTV oli katkaissut suhteensa SAK:hon, kun liiton tekemä ”esitys sovun ja yhtenäisyyden palauttamiseksi ammatilliseen keskusliittotoimintaan” ei ollut johtanut myönteiseen ratkaisuun. Liiton toimintakertomuksessa ammattiyhdistysliikkeen hajaannusta käsitellään suhteellisen etäisenä asiana. Hajaannuksen vaikutuksia kuvataan lähinnä heijastumina, joilla ei ole ollut vakavia vaikutuksia liiton toimintaan. Kunta-alalle perustettu rinnakkaisjärjestö ei pystynyt uhkaamaan KTV:n asemaa työmarkkinakentässä. Kertomusvuo-

den aikana liitosta oli eronnut vain kahdeksan osastoa ja näistä kolme osastoa perui myöhemmin päätöksensä. Samaan aikaan KTV:n jäsenenä oli kaikkiaan 322 ammattiosastoa. Tästä huolimatta eroamispäätös antoi selvän viestin siitä, että KTV:ssä suhtauduttiin suopeammin SAJ:hin kuin SAK:hon. KTV:n lisäksi SAK:sta oli eronnut myös Valtionvirkailijain Yhteisjärjestö sekä Liikeliitto. Keskusjärjestöjen ulkopuolella toimivat myös Veturimiesten ja Poliisien liitot sekä Postiliitto. Kunnantyöntekijöiden liitolla ei ollut kuitenkaan mitään mahdollisuuksia liittyä SAJ:hin, koska tästä olisi ollut seurauksena kommunistien eroaminen liitosta. Kunnantyöntekijöiden liitto jäi näin ollen yhdessä valtion virkamiesten kanssa ikään kuin SAJ:n eteiseen kykenemättä kuitenkaan ottamaan ratkaisevaa askelta sisälle, kuten Tapio Bergholm on kuvannut SAK:n historiateoksessa.[1]

Tampereella KTV:n liittymisellä kilpailevaan keskusjärjestöön olisi ollut arvaamattomia seurauksia, sillä kommunisteilla oli vankka jalansija paikallisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Kaupungissa toimi kaksi ammatillista paikallisjärjestöä, joista kommunistien johtamalla Tampereen Ammatillisen Paikallisjärjestöllä oli enemmän jäseniä. Sosialidemokraattien hallussa oli Tampereen Seudun Ammatillinen paikallisjärjestö. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto oli Tampereen Ammatilliseen Paikallisjärjestön jäsen. KTV:n alaisista Tampereella toimineista ammattiosastoista sosialidemokraattien paikallisjärjestöön kuuluivat kaupungin huoltolaitosten henkilökunnan ammattiosasto, Tampereen kaupungin liikennelaitoksen korjaamoiden ammattiosasto, Tampereen kaupungin Viranhaltijat sekä Kunnan metallikorjaamoiden ammattiosasto.[2]

Hajaannus sekoitti pahasti tamperelaista ammattiyhdistyskenttää. Vuoden 1960 aikana alkoi tapahtua Tampereen Seudun Ammatillisessa Paikallisjärjestössä, josta erosivat kaupungin viranhaltijat ja liikennelaitosten korjaamoiden työntekijät. TSAP päätti puolestaan erota SAK:sta marraskuussa 1960 ja siitä tuli näin ollen SAJ:n tamperelainen linnake. Vuonna 1961 paikalliset TPSL:n ammattiyhdistysaktiivit perustivat vielä kolmannen ammatillisen paikallisjärjestön, joka sai nimekseen Tampereen Teollisuusalueen Ammatillinen Paikallisjärjestö. SAK:sta eroamiseen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa reagoitiin vasta siinä vaiheessa, kun oma ammattiliitto oli tehnyt syksyllä 1962 eroamispäätöksen. Lokakuussa ammattiosaston toimikunta päätti, ettei se hyväksy liittovaltuuston päätöstä. Asia oli niin merkityksellinen, että samalla päätettiin kutsua koolle myös ammattiosaston yleinen kokous. Valitettavasti yleisen kokouksen pöytäkirjaa ei ole säilynyt. Voidaan kuitenkin päätellä, että kokouksessa ei mitään dramaattisia ratkaisuja tehty. Syksyn 1962 aikana ammattiosaston toiminnassa keskityttiin entiseen tapaan edunvalvontaan.

Tyytymättömyyden talvi 1963

Työmarkkinakentän rauhallisuus oli pystytty takaamaan vuosina 1961 – 1962 STK:n ja SAK:n runkosopimuksella. Vuodesta 1963 oli odotettavissa työmarkkinasuhteiden kannalta vaikea vuosi, sillä maltilliset palkankorotukset sekä ammattiyhdistysliikkeen hajaannus olivat käynnistämässä liikehdintää.

Vuoden 1963 alussa Suomessa toteutettiin lisäksi rahauudistus siten, että siihen asti käytössä ollut sadan markkan seteli vastasi yhtä uutta markkaa ja siihenastisen markka yhtä penniä. Tämä siis tarkoitti, että rahasummien perästä poistettiin kaksi nollaa. Muutoksen taustalla oli sodan jälkeisen vuosien nopea inflaatio, joka oli alkanut kuitenkin vähitellen rauhoittua. Käytännössä muutoksen merkitys oli vähäinen, mutta se näkyy mm. ammattiosaston palkkavaatimuksissa aiempaa pienempinä markkamäärinä.

Kunnantyöntekijöiden keskusjärjestö käynnisti neuvottelut tammikuun 12. päivä sanomalla irti voimassa olleen palkkasopimuksen. Vaatimuksina oli 50 pennin tuntipalkan korotus, hyvä miehen lisän korottaminen 20 prosentilla sekä asteittainen siirtyminen 40 tunnin työaikaan palkkaa vähentämättä. SAK ja STK olivat käyneet epävirrallisia neuvotteluja uudesta keskitetystä ratkaisusta, johon olisi mm. sisältynyt tamperelaistenkin kunnantyöntekijöiden esittämä siirtyminen 40 tunnin työaikaan. Neuvottelut kuitenkin kariutuivat palkkakysymyksiin. Kuntatyöväen liitto ei ollut alun alkaenkaan innostunut runkosopimuksen uusimisesta. Uuden runkosopimuksen syntymistä vauhdittaakseen Metallityöväen liitto esitti viiden prosentin suuruisen palkankorotusvaatimuksen, mitä kuntatyöväen liitto piti täysin riittämättömänä. Kaiken taustalla vaikutti ammattiyhdistysliikkeen hajaannus ja kahden keskusjärjestön välinen kilpailu. SAK oli saanut omat edustajansa Suomen hallitukseen ja näin ollen keskusjärjestön oli yritettävä pitää palkankorotusvaatimukset maltillisina. Tämä tarjosi SAJ:lle erinomaisen syyn arvosteluun, mihin myös Kuntatyöväen liitto yhtyi. Esimerkiksi KTV:n julkaisemassa Kunta ja me – lehdessä nimimerkki ”Tampereen seutuvilla” arvosteli voimakkaasti SAK:n hallituksessa oloa, koska tämä sitoi keskusjärjestön käsiä neuvottelupöydässä. Heti tammikuussa työmarkkinoilla ajauduttiin laajoihin lakkoihin. Lakkoasetta käyttivät ensimmäistä kertaa mm. pankki- ja vakuutusalan työntekijät. Helsingin kaupungin liikennelaitoksen 2 500 työntekijää olivat tyytymättömiä saamaansa palkkatarjoukseen ja päättivät sen vuoksi aloittaa 21. päivä tammikuuta työtaistelun. Yli kuukauden kestänyt lakko pysäytti lähes kaiken julkisen liikenteen Helsingissä. Helmikuun aikana Tampereen kunnantyöntekijöiden työpaikoilla kiersi keräyslistoja lakkolaisten auttamiseksi. Helmikuun lopussa valtion viranhaltijoiden lakko pysäytti puolestaan junaliikenteen ja postin kulun. Ulkomaankauppaa vaikeutti puolestaan Merimies-Unionin jäänmurtajalakko. Vuoden aikana lakkopäivä kertyi kaikkiaan reilut 1,3 miljoonaa, mikä oli suurin luku sitten yleislakkovuoden. Valtakunnansovittelijalle talvi oli raastava. 70-vuotias Juho Lehtinen kuoli neuvottelupöytään kevään viimeisen työehtosopimuksen valmistuttua.[3]

Helsingin liikennelaitoksen työntekijöiden lakko sähköisti kunnantyöntekijöiden palkkaneuvotteluja. Kaupunkiliitto tarjosi neuvottelujen pohjaksi vanhaa tuttua kaavaa eli metallityöläisten saamia korotuksia. Nämä eivät kuitenkaan tällä kertaa riittäneet ja Tampereellakin pyydettiin liitolta uhkavaatimuslupaa. Maaliskuun lopulla valtakunnansovittelija puuttui tilanteeseen ja lakkojen alkamisajankohtaa siirrettiin maaliskuun 18. päivästä kahdella viikolla. Lakkouhkauk-

set koskivat Tampereen lisäksi myös Helsingin kaupunkia ja seurakuntia sekä Turun kaupunkia. Tampereelle saatiin Helsingissä ja Turussa laaditut sopimusluonnokset ja näiden pohjalta keskusjärjestö laati myös oman esityksensä. Sopimukseen päästiin huhtikuun 8. päivä sen pohjana käytettiin rakennusalan työtaistelujen paineessa syntynyttä palkkaratkaisua. Tuntipalkkoihin saati tuntuva 18 prosentin korotus ja urakoihin viisi prosenttia. Uutta oli valtakunnallinen tuntipalkkaisten työntekijöiden kahdeksanportainen palkkaryhmittely ja pyrkimys samapalkkaisuuden toteuttamiseen. Paikallisesti palkankorotuksia jouduttiin aina maksamaan taannehtivasti, mikä aiheutti ajoittain sekaannuksia ja erimielisyyksiä. Ammattiosaston toimikunta arvosteli keskusjärjestön hyväksymää päätöstä, joka jätti osittain urakkatyötä ja osittain tuntityötä tehneet työntekijät eriarvoiseen asemaan urakkatyöläisiin verrattuna. ”Jatkossa takautuvasta maksusta tulee sopia palkkasopimuksen yhteydessä eikä tingitä myöhemmin”, toimikunta päätti.[4]

Kunnantyöntekijöiden ansioindeksi kehitys v. 1955 – 1963

	M N	Teollisuus	Yleinen
- 1955	100 / 100	100 / 100	100
- 1956	110 / 114	110 / 112	114
- 1957	116 / 119	117 / 119	119
- 1958	121 / 128	123 / 123	125
- 1959	127 / 133	130 / 129	131
- 1960	133 / 139	137 / 135	138
- 1961	143 / 149	148 / 145	148
- 1962	154 / 159	157 / 153	156
- 1963	172 / 186	168 / 165	170

Palkkausjärjestelmä ja työaika muutoksessa

Muutokset kaupungin organisaatiossa vaikuttivat vuoden 1963 aikana myös kunnantyöntekijöiden palkkaukseen. Eri osastojen kaikkiaan 146 autojen ja muiden koneiden kuljettajaa siirrettiin kuljetustoimiston kirjoihin ja samalla uudistettiin myös osaston palkkausjärjestelmä. Varsinkin 1950-luvun aikana palkat oli alkaneet koostua monimuotoisista lisistä, joiden seurauksena työntekijälle oli varsin haasteellista selvittää oman palkkansa koostumusta. Ilmiö oli sama myös muissa kaupungeissa ja työnantajan näkökulmasta työntekijät käyttivät ”keinotekosia lisiä” parantaakseen ansiotasoaan. Tampereella kuljetustoimistossa haluttiin päästä eroon ”epämääräisistä urakoista”, joten yhdessä osaston työhuonekunnan kanssa neuvoteltiin uudet hinnoittelut laitoksen töissä. Entiset urakkahinnat säilytettiin ja tuntitöitä tekevien työntekijöiden kohdalla ryhdyttiin soveltamaan uutta kompensaatiourakkajärjestelmää. Näin vähitellen kokeiltiin

kokonaispalkkajärjestelmää. Vuoden 1963 aikana kokeilua laajennettiin myös korjaamotyöhön, jossa työt teetettiin pääasiassa tuntitöinä. Syksy- ja talviaikaan ulkona suoritetuista korjauksista maksettiin ulkotyölisä.[5]

Vuoden 1964 alusta myös kaupungin insinööriosastolla siirryttiin kokonaispalkkaukseen, jossa urakka- ja tuntipalkkoja oli yhdistetty. Ammattiosaston toimikunnan pöytäkirjassa ei vielä kokonaispalkkajärjestelmästä puhuttu vaan puhuttiin horjumattomasti tunti- ja urakkapalkasta. Ammattiosaston toimikunnalle oli kerrottu, että joillakin työmailla tästä aiheutuneen oli aiheutunut hämminkiä. Uusi järjestelmä oli kuitenkin työehtosopimuksen mukainen ja sen toivottiin itse asiassa nostavan työntekijöiden ansiotasoa. Kokemukset uudesta palkkausjärjestelmästä osoittautuivat ilmeisen myönteisiksi, sillä esimerkiksi vuoden 1964 aikana aiheesta keskustellaan ammattiosaston kokouksissa varsin vähän. Näin ollen uudistusta jatkettiin vuoden 1965 helmikuussa siirtämällä kuljetustoimiston työntekijät ja tuntikirjurit sekä toukokuussa kivivaraston työntekijät kokonaispalkkajärjestelmän piiriin. Palkkausjärjestelmän yhdenmukaistaminen hyödytti työntekijöitä, mutta toki myös työnantajalla oli omat tavoitteensa järjestelmään siirryttäessä. Tavoitteista voidaan saada viitteitä mm. kaupunginhallituksen toukokuussa tekemästä kivivaraston työntekijöiden palkkausta koskeneesta päätöksestä. Työn tehokkuutta haluttiin lisätä, sillä edellytyksenä uuteen palkkajärjestelmään siirtymiselle oli töiden suorittaminen urakkavauhdilla. Jos työtehon havaittiin laskevan, tultaisiin maksamaan työehtosopimuksen mukaista tuntipalkkaa.[6]

Työajan lyhentäminen oli ollut ammattiyhdistysliikkeen pitkäaikainen tavoite myös sodanjälkeisenä aikana. Kansainvälinen työjärjestö oli hyväksynyt jo vuonna 1935 sopimuksen 40 tuntiseen työviikkoon siirtymisestä ilman, että työntekijöiden ansiot alenisivat. Toinen maailmansota kuitenkin esti päätöksen siirtymisen valtion lainsäädäntöön. Kunnantyöntekijöiden pöytäkirjoista ensimmäinen maininta 40 tuntisesta työviikosta löytyy vasta vuodelta 1955. Tuolloin SAK:n edustajakokoukselle laadittujen esitysten joukossa mainitaan vaatimus työajan lyhentämisestä 40 tuntiin viikossa. Työajan lyhentämistä ryhdyttiin pohtimaan myös valtiovallan toimesta, mutta työajan tutkimuskomitean vuonna 1957 antama lausunto ei tarjonnut paljoakaan muutoksia. Komitean mielestä Suomessa ei ollut taloudellisia edellytyksiä työajan lyhentämiseen. Näin hallitus ja eduskunta pysyivät työaikakysymyksessä pitkään sivustakatsojina. Myös yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa työajan lyhentämiseen suhtauduttiin varsin kielteisesti. Asiantuntijoiden mielestä tällaiset suunnitelmat vaarantaisi hyvään vauhtiin päässeen teollistumiskehityksen. Myös Pekka Kuusi vastusti työajan lyhentämistä teoksessa 60-luvun sosiaalipolitiikka, koska hänen mielestään se hidastaisi elintason nousua ja saattaisi hidastaa sosiaalipoliittisia uudistuksia.[7]

Paikallisesti työajan järjestelyihin oli jo kohtalaiset mahdollisuudet. Kaupungin rakennustyömailla oli jo vuodesta 1949 lähtien vakiintunut käytäntö, että lauantaisin työt pyrittäisiin lopettamaan kello kahteentoista mennessä. Pimeinä kuukausina työpäivää puolestaan lyhennettiin sekä aamusta että iltapäivästä, koska kaikille työ-

maille ei ollut mahdollisuutta järjestää valaistusta. Vuonna 1959 pimeän vuodenajan työajasta tehtiin työehtosopimuksesta poikkeava paikallinen sopimus, jonka mukaan työhön tultiin joulukuun alusta lukien kello 8. Vuonna 1961 sopimus uudistettiin ja sellaisilla työpaikoilla, jonne ei voitu kohtuullisilla kustannuksilla saada asianmukaista valaistusta työt aloitettiin puoli yhdeksältä.[8]

Vuonna 1959 saavutettiin liittotasolla merkittävä edistysaskel, kun pääosa SAK:n ammattiliitoista onnistui saamaan työehtosopimuksiin mukaan viikkotyöajan rajoittamisen 45 tuntiin. Kaupunkien ja kauppaloiden työntekijöiden työajassa tämä tarkoitti 47 tuntisen työviikon lyhenemistä 45 tuntiin. Useat ammattiliitot jatkoivat lyhyemmän ajamista, mitä vahvistettiin lyhyillä työtaisteluilla. Lyhyempi viikoittainen työaika tarkoitti käytännössä lauantain muuttumista vapaapäiväksi, joten esimerkiksi rakennus-, metalli- ja elintarviketyöläiset poistuivat näissä lakoissa työpaikoiltaan juuri lauantaisin. Työajan lyhentämisen puolesta käydyt lakot viestittivät voimakkaasti työväestön halusta lyhentää työaikaa.

R-sopimus lyhentää työaikaa

Työaikakysymys oli esillä myös SAK:n ja STK:n uusissa runkosopimusneuvotteluissa syksyllä 1963. Viikkotyöajan laskemiseen oli työpaikoilla kovat paineet, joten työnantajat tarjosivat työajan asteittaista lyhentämistä vuoteen 1970 mennessä. Tuolloin työaika olisi saatu laskettu 40 viikkotuntiin. KTV:n liittotoimikunta otti syyskuun alussa kantaa runkosopimusneuvottelujen sisältöön. Elintarvikkeiden hintojen korotukset nähtiin merkittävänä tulonsiirtona maanviljelijöille ja lisäksi valtiontalouden tasapainottamiseksi tehdyt verojen korotukset (mukaan luettuna vuoden 1964 alusta arvonlisävero) olivat hidastaneet palkansaajien ansiokehitystä. Runkosopimusneuvotteluille oman leimansa toi SAJ:n harjoittama voimakas keskitetyn sopimuspolitiikan arvostelu. SAJ esitti julkisuudessa SAK:n palkankorotusvaatimuksia suurempia tavoitteita, joita KTV:ssä pidettiin realistisina. Samansuuntaisia vaatimuksia kuultiin myös työväenliikkeen vasemmalta laidalta. Sekä SAJ ja kommunistit olivat kuitenkin auttamatta neuvottelupöydän ulkopuolella. Keskeisinä toimijoina olivat STK:n toimitusjohtaja Päiviö Hetemäki ja SAK:n puheenjohtaja Vihtori Rantanen, joiden välille olivat kehittyneet luottamukselliset suhteet.[9]

Valtakunnansovittelija Justus Ripatin johdolla laadittiin luonnos uudesta kokonaisratkaisusta, jonka työnantajat hyväksyivät. Tämä siitäkin syystä, että uusi sopimus tarjosi työntekijöille parempia palkankorotuksia kuin alkuperäisissä ehdotuksissa. Vuosi 1963 oli ollut raskas lakkovuosi, joten työnantajat halusivat nyt taata työrauhan. Ammattiyhdistysliikkeessä vastaanotto oli hyvin toisenlainen: SAK:n työvaliokunnassa kommunistit jättivät pöytäkirjaan kolme eriävää mielipidettä, joissa sopimusehdotusta arvosteltiin heikoksi ja puutteelliseksi. Sopimuksen hyväksyminen jätettiin SAK:ssa jäsenistölle ja tulos oli murskaava: yli 127 000 annetusta äänestä sopimusta kannatti vain noin 35 000. Myös SAJ:n hallitus hylkäsi yksimielisesti Ripatin esityksen. Tästä huolimatta R-sopimus loi kuitenkin pohjan tuleville työehtosopimuksille, koska pääosa työntekijä- ja työantajaliitoista tekivät uudet

työehtosopimukset sen pohjalta. Kunnantyöntekijöiden liitto kulki jälleen omaa tietään eikä hyväksynyt Kaupunkiliiton tarjoamaa R-linjan mukaista ratkaisua, vaikka valtion viranhaltijat sen olivat jo hyväksyneet.[10]

KTV:n tavoitteena oli saada aikaan yksivuotinen sopimus, mutta tästä tavoitteesta kuitenkin joustettiin parempien palkankorotusten ja indeksiturvan hyväksi. Kunnantyöntekijöiden historian ensimmäinen kaksivuotinen sopimus syntyi pitkien neuvottelujen jälkeen ja yleiskorotuksissa päästiin jonkin verran R-linjaa parempaan tulokseen, keskimäärin 7 – 8 prosenttiin. R-sopimuksen mukaiset sopimukset palauttivat palkansaajille myös indeksikorotukset, jotka sisällytettiin myös kunnantyöntekijöiden uuteen sopimukseen. Kaksivuotisen sopimuskauden loppupuolella indeksiehdot tuottivat paremmin kuin alkuperäisessä R-sopimusluonnoksessa.

Vuoden 1964 toinen historiallinen saavutus, kaksivuotisen sopimuksen lisäksi, koski työaikaa. R-sopimusneuvottelujen yhteydessä keskusjärjestöt olivat sopineet viikkotyöajan lyhentämisestä asteittain seuraavina vuosina 40 tuntiin. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimikunnan jäsenet käsittelivät uutta sopimusta ensimmäisen kerran helmikuun 12. päivä. Tuolloin mainittiin ensimmäistä kertaa myös siitä, miten työajan lyhentämistä ryhdyttäisiin käytännössä toteuttamaan. Toteutettiin ns. 45 tunnin takuuviikkojärjestelmä, jonka puitteissa kesäkuukausien työaikaa lyhennettiin 42, 9 tuntiin viikossa ansioiden alentumatta. Palkka siis maksettiin edelleen 45 tunnin mukaan. Kesälauantaipäivistä tuli näin vapaapäiviä ja kesäaika käsitti kesä-, heinä ja elokuun. Monien kaupungin palveluksessa olleiden työntekijöiden työtehtävät olivat sellaisia, joissa vapaa lauantai oli mahdoton järjestää. Näille henkilöille korvaus suoritettiin ylimääräisinä vuosilomapäivinä. Jos takuuviikkojärjestelmän piirissä oleva työntekijä joutui lähtemään esimerkiksi korjaustyöhön lauantaina, hänelle maksettaisiin 100 prosentin ylityökorvaus. Vuonna 1967 kesäajan lyhennetty työaika sovittiin alkamaan jo toukokuun 21. päivä päättyen syyskuun 30. päivään. Näin vapaiden lauantaipäivien määrä lisääntyi jo merkittävästi. Kokonaisuudessaan 40 tunnin viikkotyöaika astui voimaan vuonna 1968 eli tämä tapahtui jo kaksi vuotta ennen kuin työmarkkinajärjestöjen sopima aikataulu edellytti. Työajan lyhentämisestä käytiin pitkälliset, lähes puoli vuotta kestäneet neuvottelut, jotka käytiin kahdessa vaiheessa vuosina 1967 – 68. Työnantajan tavoitteena oli saada työajan lyhenemisestä koituva kustannuslisä hyvitetyksi sosiaalisia etuuksia ja viranhaltijoiden ansioita kaventamalla. Lokakuuhun mennessä etuuksien huonontamispyrkimykset oli saatu torjuttua, mutta viranhaltijoille jäi vielä epäedullisia työaikajärjestelyjä. Näistä päästiin sopimukseen vasta huhtikuussa 1968. laadittiin laaja sopimus- ja suosituskokonaisuus: työaikalain perusteella tehty siirtymissopimus, erillinen sopimussuositus sekä virkasäännösten muuttaminen työaikaa koskevilta osiltaan. Kunnallisen alan kannalta ongelmallisia olivat myös palohenkilöstön, kodinhoitajien, kunnallisten oppilaitosten työntekijöiden sekä talonmiesten työajat, joista kaikista vielä neuvoteltiin erillismääräykset. Työmiehen lauantai oli siirtynyt historiaan.[11]

Julkisen sektorin eläkeuudistus

Yksityisen sektorin eläkeuudistuksen valmistumisen jälkeen vuorossa oli julkisella sektorilla työskentelevien eläketurvan uudistaminen ja parantaminen. Valtion virkamiehillä eläke-etuudet saattoivat juotua 1800-luvulta, mutta työeläkejärjestelmän uudistuksen jälkeen nämä eläkkeet saattoivat olla huonompia kuin työntekijöiden. Erityisesti kaupunkien ja kauppaloiden työntekijöiden eläketurvassa oli puutteita. Esitys kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelaiksi otettiin eduskunnassa käsittelyyn ja tasavallan presidentti vahvisti lain huhtikuussa vuonna 1964. Uusi eläkejärjestelmä astui voimaan heinäkuussa 1964.

Kuntatyöntekijäin eläkejärjestelmää varten perustettiin Kunnallinen eläkelaitos, jonka kustannuksista kunnat ja kuntainliitot vastasivat. Kuntien ja kuntainliittojen työntekijöille taattiin vähintään Työeläkelaissa säädetty vähimmäiseläketurva. Suomesta löytyi vielä maalaiskuntia, joissa ei ollut lainkaan työntekijöiden eläkesääntöä. Nyt näissäkin kunnissa työntekijöiden jouduttiin järjestämään työntekijöiden eläketurva. Työeläkelakien ja kunnallisen eläkejärjestelmän erot pyrittiin pitämään mahdollisimman pieninä, sillä työuriensa aikana ihmisethän voivat työskennellä sekä yksityisten että julkisten työnantajien palveluksessa.

60-luvun aseveliakselin kaupungin suurhankkeita – kaukolämpö, Ratina ja jäähalli

1960-luvulla Tampereella elettiin kasvukauden keskellä. Kaupungin väkiluku kasvoi voimakkaasti aina vuoteen 1975 saakka, keskimäärin maan keskitasoa nopeammin. Tamperelaisessa teollisuudessa nopeimman kasvu aika oli 1960-luvulla vähitellen hiipumassa. Työpaikat eivät enää lisääntyneet, mutta tuotanto kuitenkin kasvoi 80-luvulle saakka. Kasvu ja modernisoituminen asetti myös kaupungin palveluille uusia haasteita. 1960-luvulla Tampereen kaupungin päätöksenteossa ns. aseveliakselilla oli näkyvä ja tärkeä rooli. Aseveliakselilla tarkoitettiin sosialidemokraattien ja porvarillisten ryhmien yhteistyötä, jonka tavoitteena oli ennen kaikkea toimia vastavoimana kommunisteille. Akselin kärkihahmoja olivat sosialidemokraattien Erkki Lindfors ja kokoomuksen Lauri Santamäki. Professori Viljo Rasila on kuvannut, kuinka nimenomaan 60-luvun nousukaudella Tampereella toteutetut suuret rakennushankkeet loivat aseveliakselin ympärille legendaarisen hohteen. Monet hankkeet saatiin aikaan aseveliakselin harjoittamalla taktisella vehkeilyllä. Asioita valmisteltiin samoin ajattelevista henkilöistä koostuneessa pienessä piirissä, minkä jälkeen luottamuselimille jäi usein vain suunnitelmien hyväksyjän rooli.[12]

1950-luvulla uudistettiin Tampereen vesi- ja viemäriverkkoa. Vuonna 1960 kaupunginhallitus asetti asiantuntijatoimikunnan pohtimaan kaukolämpölaitoksen rakentamista. Suomen ensimmäinen kaukolämpölaitos oli aloittanut toimintansa Espoossa vuonna 1953. Tampereen ensimmäinen kaukolämpökeskus päätettiin sijoittaa Ratinan sähkölaitoksen höyryvoima-aseman rakennukseen. Lämpöjohtoverkon rakennustyöt aloitettiin huhtikuussa vuonna 1964 ja se kulki Ratinansillan yli edelleen Hämeenpuistoa pitkin sen pohjoispäähän asti. Jakojohdot sijoitettiin Hallituskadulle

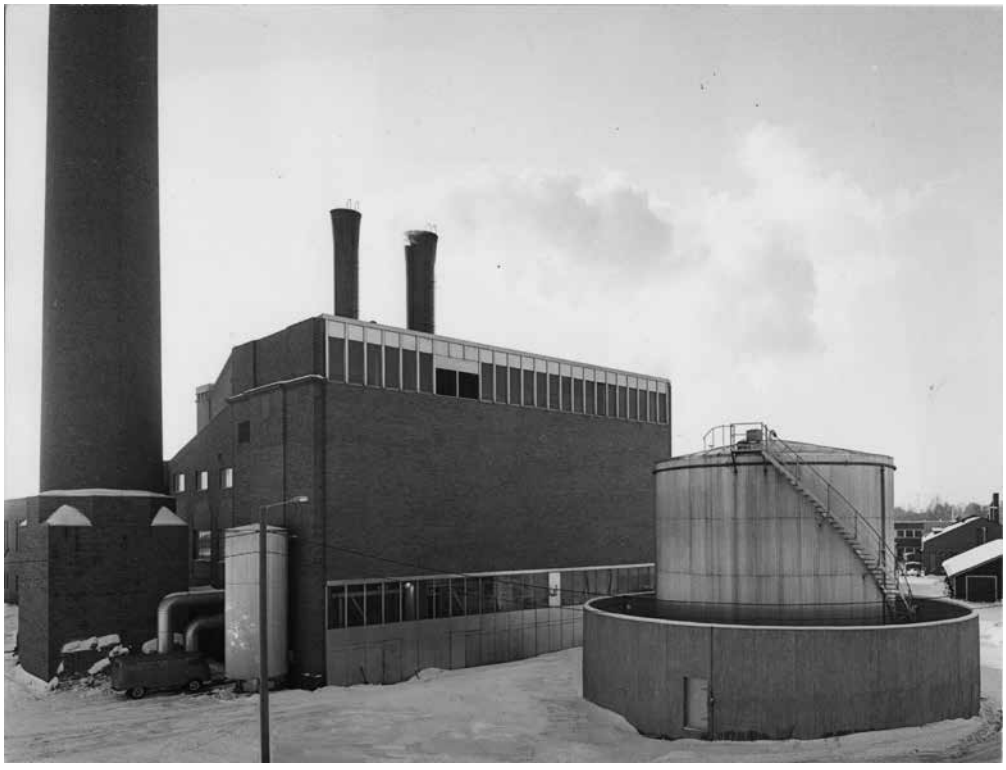

Tampereen ensimmäinen kaukolämpölaitos sijoitettiin Ratinan entisen höyryvoimalaitoksen tiloihin. Kuva: Matti Selänne. Tampereen museot.

ja Kauppakadulla. Vuonna 1965 rakennettiin kaukolämpöverkko Kalevan suuntaan. Kaukolämpölaitoksen suunnitteluvaiheessa Naistenlahti oli näkyvästi esillä. Sinne päätettiin sijoittaa yksi kaukolämmön lämpökeskuksista ja samaan paikkaan myös kallioon louhittuna suuri öljyvarasto. Naistenlahden louhintatyöt työllistivät myös kunnantyöntekijöitä ja tunnelinlouhintatyöt mainitaan myös ammattiosaston kokouksissa. Lämpövoimakeskuksen louhintatyöt oli aloitettu toukokuussa vuonna 1962 ja työtä olivat tekemässä kivivaraston työntekijät. Louhintatyön palkkauksesta, urakkahinnoista, työtavoista ja työturvallisuudesta vallitsi työntekijöiden keskuudessa epätietoisuutta. Kaupungilta anottiinkin opintomatkaa Helsinkiin, jossa voitaisiin tutustua louhintatyöhön sekä saada tietoa palkka- ja sosiaalioloissa näissä työtehtävissä. Porarit tekivät työtä kahdessa vuorossa ja suorittivat päivässä kolme tai neljä räjäytystä. Näihin räjäytyksiin kului 350 kiloa räjähdysainetta. Rusnarin työhön kuului räjäytyksen jälkeen tarkistaa, oliko tunneliin jäänyt helposti irtovia lohkareita. Heidän tehtävänään oli irrottaa nämä lohkareet ja puhdistaa louhoksen pohja. Työ oli raskasta ja vaarallistakin. Yövuoron aikana kuljetetaan räjäytyksien irrottama kiviaines pois tunnelista. Tunnelin kattoa vahvistettiin lyömällä kattoon eri pituisia kiilapultteja, jotka sitoivat mahdollisia lustia eli halkeamia. Louhintatyöt saatiin valmiiksi marraskuussa 1967. Lämpökeskusta varten oli tilaa louhittuna 6 000 kuutiota. Öljysäiliöi-

Kaukolämpötyöt Tuomiokirkonkadulla vuonna 1965. Tampereen museot.

tä varten louhitun hallin mitat olivat komeat: pituutta 122 metriä ja katosta pohjaan 24 metriä syvä ja noin 15 metriä leveä. Jo vuoden 1968 lopussa tehtiin Tampereen kaupungin ja valtion välillä sopimus varaston laajentamisesta 280 000 kuution laajuiseksi. Koko laajennusosa tuli valtion käyttöön ja louhinta- ja rakennustyöt suoritettiin kaupungin toimesta kokonaisurakkana. Työssä oli sekä kivivaraston että katuosaston työntekijöitä.[13]

Kunnantyöntekijöiden vastuualueeseen kuului monien urheilukenttien ylläpito. 1960-luvulle saakka Tampereen tärkein urheilukenttä oli Pyynikin kenttä. Kentän katsomoon mahtui 1 400 katsojaa, mutta juoksuradan pituus oli vain 350 metriä. Helsingin olympiakisat vuonna 1952 vaikuttivat myös Tampereen urheilukentillä. Ratinan soramonttuun oli tasattu ja jäädytetty talvisin luistinrata ja kesäisin alueella vieraili mm. tivoli ja sirkus. Olympialaisia varten Ratinan kenttä ja katsomo kunnostettiin niin, että siellä voitiin pelata joitakin kisojen jalkapallo-otteluja. 60-luvun alussa Ratinaan ryhdyttiin puuhamaan asianmukaista stadionia, joka valmistui vuonna 1966. Ratinan työmaa työllisti kunnantyöntekijöiden vuosina 1964 – 65. Esimerkiksi kaupungin korjaustoimiston hitsaajat olivat rakentamassa stadionin neljää valaistustornia. Stadion katsomoon ja sisätiloihin korjaustoimiston puutyöhuoneen työntekijät valmistivat kalusteet. Korjaustoimiston toimintakertomuksen mukaan kalusteiden valmistamiseen käytettiin yli 3 000 työtuntia. Samaan aikaan Tampereella oli käynnissä myös uuden jäähallin rakentaminen. Talvella vuonna 1962 oli saatu tieto, että vuoden 1965 jääkiekon maailmanmestaruuskisat järjestettäisiin Suomessa ja osa otteluista pelattaisiin Tampereella. Koulukadulla sijainnut kaupungin ainoa kattamaton

Ratinan stadionin rakennustyömaa vuonna 1966. Kuva: Erkki Kauppila. Tampereen museot.

tekojäärata ei pystyisi vastaamaan näin suurten kilpailujen tarpeisiin. Aluksi pohdittiin tekojääradan kattamista, mutta kevättalvella 1963 kaupunginhallitus uuden jäähallin rakentamisesta Hakametsän alueelle.[14]

Jäähallihankkeen toteuttamisella alkoi olla kiire. Kesäkuussa kaupunginvaltuusto teki lopullisen päätöksen rakentamisesta, minkä jälkeen suunnittelijat vasta pääsivät työhön käsiksi. Esimerkiksi tässä vaiheessa Hakametsässä ei oltu päästy tekemään minkäänlaisia kenttätutkimuksia. Perustustyöt aloitettiin loppiaisen jälkeen vuonna 1964 ja työt tehtiin pääasiassa kaupungin talonrakennusosaston työntekijöiden voimin. Varsinaisesta rakennusurakasta huolehti Rakennustoimisto Tähtinen & Sola Oy ja työhön käytiin käsiksi toukokuussa. Kaupungin korjaamon työntekijät valmistivat jäähalliin mm. rautarakenteita. Työmaalla oli lisäksi koko rakennusvaiheen ajan työssä kolme kaupungin palkkalistoilla ollutta hitsaajaa. Kattorakenteet olivat syksyllä jo niin pitkällä, että jäähallin harjannostajaiset pidettiin 16. loka-

kuuta vuonna 1964. Puutyöhuoneella valmistettiin puolestaan jäähallin penkit, työtunteja kului 4 500 ja kaikkiaan rakennustyössä oli keskimäärin noin 200 miestä. Jäähalli valmistui joulukuun lopussa ja avajaisjuhlia vietettiin tammikuun 29. päivä vuonna 1965. Hanke toteutettiin hämmästyttävällä nopeudella, sillä avajaispäivänä oli kaupunginvaltuuston rakennuspäätöksestä ehtinyt kulua yksi vuosi ja seitsemän kuukautta.[15]

Ammatillisten järjestöjen jäsenmäärät Suomessa vuonna 1967

Keskusjärjestöt	liittoja	jäseniä
SAK	23	261 978
SAJ	17	94 941
TVK (Toimihenkilöt ja virkamiehet)	20	152 217
STTK	4	16 5067
AKAVA	36	29 491
yhteensä	100	555 133
Keskusliittojen ulkopuolella		
KTV		45 277
Liikeliitto		24 743
Kirjaliitto		14 337
Virkamiesten yhteisjärjestö	14	29 601
Muusikot		1 751
Luotsit		550
Kaivostyöntekijät		1 700
Ahtaustyöntekijät		475
yhteensä		118 434
Kaikki yhteensä		673 567

Pöytäkirjoista poimittua

Matti Kaiste kävi lahjoittamassa puheenjohtajan nuijan toimikunnalle. Vanhana toimikunnan jäsenenä hän halusi näin lopettaa päätösten lyömisen tupakansytyttimellä. Puheenjohtaja kiitti sydämellisesti lahjoittajaa. (Toimikunnan kokous 12.3.1963)

Eheytyksen vaikea tie

SAK:n ja STK:n välinen keskitetty työehtosopimustoiminta alkoi heikentää kilpailevaa keskusjärjestöä ja sen jäsenliittoja. Vuonna 1964 eheytyksestä ei oltu vielä yksimielisiä, mutta kukaan ei vielä uskaltanut lähteä tekemään ratkaisevia askeleita. Eheytysprosessi oli varsin ainutlaatuinen tapahtumansarja Suomen historiassa, joka ansaitsee tulla käsitellyksi myös tässä teoksessa. Toi-

saalta on syytä nostaa esiin Kunta-alan liiton ja kunnantyöntekijöiden toiminta ammattiyhdistysliikkeen eheytymisen hyväksi.

Tärkeä edistysaskel oli sosialidemokraattien puoluekokous kesällä 1963, jolloin puoluesopua ajanut Rafael Paasio valittiin puolueen uudeksi puheenjohtajaksi. Paasio piti huolen, että Väinö Leskinen ei enää päässyt puoluetoimikuntaan, mikä oli vakava takaisku SAJ:lle. Tästä huolimatta puoluekokous antoi edelleen täyden tukensa SAJ:lle, mutta lähtökohdat SDP:n ja SAJ:n tuleville suhteille olivat heikot. Kunnantyöntekijöiden liitto ja liiton puheenjohtaja Reino Heinonen olivat suhtautuneet myönteisesti SAJ:hin, mutta nyt keskusjärjestön haluttomuus eheytykseen oli alkanut muuttaa tilannetta. KTV:n puheenjohtaja Heinonen näki, että 1960-luvun alussa alkaneen nousukauden hyödyntäminen edunvalvonnassa jäisi vaillinaiseksi hajaannuksen johdosta.[16]

Seuraava merkittävä edistysaskel eheytyksessä saavutettiin sosiaalipolitiikan professori Heikki Wariksen ryhdyttyä joulukuusta 1964 johtamaan ammattiyhdistysvaikuttajien tapaamisia. Kesäkuuhun mennessä 18 ammattiliittojen johtohenkilöä esitti yhteisen julkilausuman. Mukana oli yhdeksän SAK:n liittojen johtomiestä, neljä SAJ:n ammattiliittojen puheenjohtajaa sekä viisi keskusjärjestöjen ulkopuolista allekirjoittajaa, mukaan luettuna Kunta-alan liiton Reino Heinonen. Kesäkuun 16. päivä klo 19.00 STT:n uutisten julkistama vetoomus oli aikanaan suuri uutinen. Kannanoton keskeinen sisältö oli, että ammattiyhdistysliike kuluttaa voimiaan sisäiseen kiistelyyn. Jakautunut liike oli heikko, eikä se pystynyt tehokkaasti ajamaan palkkatyöväen etuja. Vetoomuksessa hahmoteltiin myös tulevan eheytyksen toteuttamisperiaatteita. Vanhat erimielisyydet ja hajaannukset kaudella sattuneet virheet oli unohdettava. Järjestöllinen eheytyminen pitäisi toteuttaa tapaus kerrallaan. Rinnakkaisliittoja kehotettiin käymään neuvotteluja keskenään työehtosopimusneuvotteluihin asetettavista tavoitteita. Lisäksi ammattiliittojen välinen kilpailu olisi lopetettava.[17]

Vuonna 1966 Suomessa koettiin sisäpolitiikassa kaksi merkittävää mullistusta. SKP:n puheenjohtajaksi valittiin maltillisena uudistajana profiloitunut, Rakennustyöväen liiton puheenjohtaja Aarne Saarinen. Vasemmistopuolueet saavuttivat puolestaan eduskuntavaalivoiton ja SDP, SKDL, TPSL ja maalaisliitto muodostivat hallituksen. Kesäkuussa järjestettiin SAK:n edustajakokous, jossa eheytymisen viimeisenä esteenä pidetty Vihtori Rantanen syrjäytettiin keskusjärjestön puheenjohtajan paikalta. Uudeksi puheenjohtajaksi valittiin Maaseututyöväen liiton puheenjohtaja Niilo Hämäläinen. SAK:n uusittu johto tarttui heti asiaan ja kaikille ammattiliitoille lähetettiin kutsut eheytysneuvotteluihin. SAJ:n merkittävät liitot päättivät osallistua siitäkin huolimatta, että niiden keskusjärjestö ei ollut halukas istumaan neuvottelupöytään. Eheytysneuvottelut päästiin aloittamaan tammikuussa vuonna 1967 ja kesällä neuvotteluihin saatiin mukaan myös SAJ. Lokakuussa aikaan saadussa ns. Tyrvännön sopimuksessa kaikki neuvotteluosapuolet asettivat tavoitteekseen ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyden. Tyrvännön kokouksessa muodostettiin suuri neuvottelukunta eheytystä toteuttamaan, jonka puheenjohtajaksi valittiin KTV:n Reino Hei-

nonen. Syksyllä selvisi, että SAJ tulisi jäämään neuvottelujen ulkopuolelle ja näin keskusjärjestö valitsi epävarman tulevaisuuden.

Huhtikuussa vuonna 1969 kunnantyöntekijöiden kuukausikokouksen vieraana Tampereella oli KTV:n toimitsija P. Korhonen. Toimitsija kertoi tamperelaisille ammattiyhdistysliikkeen eheyttämiseksi käydyistä neuvotteluista. ”Eheyttämistyö on ollut vaivalloista ja hidasta, asiaan liittyy niin monta poliittista sekä taloudellista että järjestöllistä kysymystä selvitettäväksi”, Korhonen totesi. Kehityksessä oli ollut kuitenkin nähtävissä monia myönteisiäkin piirteitä: liittojen jäsenmäärät olivat lisääntyneet ja järjestödemokratia parantunut. Korhonen kertoi lisäksi uuden ammatillisen keskusjärjestön perustamissuunnitelmista. Perustavan kokouksen ajankohdasta päätiin sopuun maaliskuussa 1969 ja varsinainen eheytyminen toteutettiin SAK:n ylimääräisessä edustajakokouksessa kesäkuussa. Vanhaa keskusjärjestöä ei lakkautettu vaan kokouksessa hyväksyttiin laajat sääntömuutokset ja toimintalinjojen muutokset. Nimeksi otettiin Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, joten nimikirjaimetkin säilyivät ennallaan. Heti perustamispäivänä keskusjärjestön jäsenmäärä oli yli 500 000. Uuden keskusjärjestön perustamisen jälkeen rinnakkaisliittojen toiminnan lopettamisessa riitti vielä työsarkaa. Kunta-alalla ja SAK:hon kuulunut Kunnallis- ja sairaala-alojen liitto lopetti toimintansa ja sen jäsenet liittyivät KTV:hen. SAJ:n toiminnan päättymisestä sovittiin lokakuussa 1969. Joillakin aloilla, kuten kumi- ja jalkineteollisuudessa, eheytymisestä jouduttiin neuvottelemaan vielä 1970-luvullakin. Kaiken kaikkiaan kunta-alan ammattiliitolla ja työntekijöillä oli keskeinen rooli koko eheytymisprosessissa.[18]

Kunnantyöntekijöiden Itsenäistä palkkapolitiikkaa – paikallisia kysymyksiä

Kuntatyöväen sopimustoimintaa hallitsi 60-luvun puolivälissä työaikakysymys. Sopimustoiminnassa liitto ajoi omaa itsenäistä linjaansa. Vuonna 1966 työmarkkinoille saatiin peräti kolmen vuoden mittainen sopimussuositus, mutta KTV asetti tavoitteekseen ainoastaan yksivuotisen sopimuksen. Liiton puheenjohtaja Reino Heinonen vieraili Tampereella helmikuussa kertomassa liiton tavoitteista. Työväentalolla kokoontuneelle ammattiosaston toimikunnalle Heinonen kertoi, että työsopimussuhteessa aikaisemmin maksetut indeksilisät yhdistettäisiin nyt peruspalkkoihin ja tämän jälkeen palkkoja tultaisiin korottamaan vielä viidellä prosentilla. Neuvottelut saatiin päätökseen maaliskuun aikana ja tavoitteet myös saavutettiin. Lisäksi Tampereelle saatiin urakkahintoihin 13,5 prosentin korotus, mikä oli puoli prosenttia enemmän kuin Helsingissä saatu korotus. Lisäksi kesän vapaat lauantait toteutettiin 14 viikon ajan. Sopimuksien paikallinen soveltaminen oli yleensä aina työläämpää ja niin myös vuonna 1966. Ammattiosaston näkökulmasta kyse oli useimmiten saavutettujen etujen säilyttämisestä: kevään aikana neuvoteltiin mm. alimpien palkkaluokkiin saatavista pienistä korotuksista, joiden saaminen olisi edellyttänyt mm. pesuajoista tinkimistä. ”Pesuaikaa ei anneta”, oli toimikunnan selkeä kanta. Huhtikuussa paikalliset neuvottelut oli saatu päätökseen ja alimmissa palkka-

luokissa onnistuttiin saamaan erilaisilla järjestelyillä korotettu pienipalkkaisen ansiotasoa, pesuajoista kuitenkaan tinkimättä. Naistenlahden öljyvarasto n louhintatyö nosti keskusteluun ns. tunnelilisän, joka kuului jo rakennustyöläisten työehtosopimukseen. Maaliskuussa pääluottamusmies Viljo Häkkinen kertoi ammattiosaston toimikunnalle, että yksityisillä aloilla käytössä olevasta tunnelilisästä pyrittäisiin neuvottelemaan paikallisesti. Paikalliset neuvottelut eivät tuottaneet tuloksia ja niinpä ammattiosasto yritti saada tunnelilisän mukaan vuoden 1967 työehtosopimusneuvotteluihin. Tässäkään ei onnistuttu, koska suuret louhintatyömaat olivat suhteellisen harvinaisia kunnantyöntekijöiden piirissä.[19]

Itsenäistä linjaa noudatettiin myös vuoden 1967 palkkaneuvotteluissa, vaikka palkkapoliittinen liikkumavara oli varsin suppea. Omasta linjasta pidettiin kuitenkin edelleen kiinni eikä yleislinjan mukaisia korotuksia haluttu tyytyä. Työehtosopimuksen alaisille työntekijöistä ainoastaan heikoimmin palkatut saivat paremmat korotukset. Kunnallisen alan urakkahintoihin saatiin tuntuva korotus ja Kunta-alan liiton laskelmien mukaan urakkahinnat olivat yksityisalojen hintoja kuusi prosenttia korkeammat.[20]

Paikallisesti urakkatyöt teettivät paljon neuvoteltavaa. Hyvänä esimerkkinä käy Tampereen kaukolämpötyömaiden urakoista vuonna 1966 käydyt neuvottelut. Neuvottelujen edetessä törmättiin yllättäviinkin käytännön ongelmiin: urakkakorttien jäljennöksien tekeminen osoittautui uusilla valokopiointi laitteilla mahdottomaksi, joten tuntikirjureiden oli ryhdyttävä suunnittelemaan uusia kortteja. Lokakuussa ammattiosaston toimikunnan kokouksessa ilmoitettiin, että kaukolämpötyömailla urakkahintoja oli pudotettu. Uudet hinnat oli laskettu talonrakennusosastolla eikä niillä saavutettu edes tuntiansioita. Marraskuun lopulta löytyy pöytäkirjamerkintä edelleen käynnissä olevista urakkaneuvotteluista kaukolämpötyömailla. Tämän jälkeen asiaa ei enää mainita pöytäkirjoissa, joten todennäköisesti urakoista on päästy sopimukseen. Vuoden 1967 toukokuulta on säilynyt pöytäkirja kaukolämpötyömaiden työntekijöiden kokouksessa, jossa on käsitelty urakoiden hintoja. Pöytäkirjasta löytyy kymmeniä työtehtäviä, joista on muodostettu erikseen hinnoiteltuja urakoita. Työnimikkeet antavat samalla hyvän kuvan kaukolämpötyömaa työtehtävien monipuolisuudesta.

Kaukolämpötyömaan urakoita vuodelta 1967

Asfaltin piikkaus ajotiellä
Talo – ja jakohaarojen asennus
Kanavapohjan tasoitus ja kaivinkoneen työn valvonta
Someron vastaanotto, levitys ja tärytys
Pohjalaatan sivulankutus
Betonimassan vastaanotto
Työpaikalla valettavan kanavan laudoitus
Raudoitus aputöineen
Alustiilien muuraus
Saumojen tervaus
Sivulankutuksen purku ja lankkujen puhdistus
Elementtien kauluksien laudoitus aputöineen
Ajosillan teko ajokuntoon, ajosillan purku
Kanavien täyttö soralla tai hiekalla
Nelihaarakaivojen teko

Muuttuvaa Tamperetta. Kalevan uusia kerrostaloja 1950-60-lukujen taitteesta. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto.

Palveluyhteiskunnan laajentuminen alkoi luoda kuntatyöntekijöille kokonaan uusia haasteita. Kunta-alan kentälle alkoi ilmestyä uusia yrittäjiä, jotka onnistuivat monin paikoin tarjoamaan kunnille kustannustehokkaampia palveluja. Nämä yritykset kuuluivat yleensä Suomen Työnantajien Yleiseen Ryhmään, jotka sovelsivat kunta-alaa heikompia sopimuksia. Tampereella kehitys näkyi mm. kaupungin teettämissä suurissa rakennusprojekteissa, jotka annettiin ulkopuolisille urakoitsijoille. Käytännössä Ratinan stadionin tai Hakametsän jäähallin kaltaisia suurhankkeita ei olisi enää pystytty kaupungin omalla työvoimalla toteuttamaan. Ulkopuolisista urakoitsijoista huolimatta myös kunnantyöntekijöitä oli mukana näissä suurhankkeissa. Vaikka suureen huoleen ei vielä tässä vaiheessa ollut aihetta kunnantyöntekijöiden ammattiosasto kuitenkin seurasi tilannetta aktiivisesti. Esimerkiksi toimikunnan kokouksessa tammikuussa

vuonna 1965 mainitaan, että kaupunki on teettämässä Peltolammilla katutöitä yksityisellä urakoitsijalla. Keskusjärjestölle annettiin tehtäväksi toimia niin, ”etteivät työt mene yksityiselle”.[21]

Toiminnan arkea

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toiminnan suurena haasteena oli edelleen ammattiosaston jäsenten työpaikkojen levittäytyminen koko Tampereen kaupungin alueelle. Työpaikkatason toiminnasta jää usein suhteellisen vähän aineistoa, minkä vuoksi työntekijäryhmien toiveet näkyvät toimikunnan kokouksiin tuotuina esityksinä ja toiveina. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston arkistossa on säilynyt vuodelta 1968 kaikkien työmaakokouksien pöytäkirjat, mikä lienee varsin onnekas sattuma. Tällaista materiaalia ei ole ollut käytettävissä lähes ollenkaan 1950 – 60-luvuilta. Pöytäkirjat antavat hyvän kuvan kunnantyöntekijöiden erilaisista työtehtävistä sekä kenttätason edunvalvonnasta. Säilyneet pöytäkirjat ovat etupäässä kokouksista, joissa valittiin työmaille luottamusmiehiä. Lisäksi kokouksissa on käsitelty mm. luottamusmiehen asemaa ja merkitystä työelämässä ja liiton työehtosopimusvaatimuksia. Eräällä rakennustyömaalla myös kiiteltiin hyvää toverikuria sekä sitä, että alkoholin käyttöä ei oltu työmaalla havaittu. Työhuonekuntien lisäksi kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa toimi myös muutamia alaosastoja, joista mainittakoon yleisten töiden alaosasto. Ala-osasto kokosi alaisuuteensa yleisten töiden piiriin lukeutuneita työmaita ja alaosaston toimikunta koostui työmaiden luottamusmiehistä. Alaosastoilla oli lisäksi omat edustajansa ammattiosaston toimikunnassa. Vuonna 1965 ammattiosastoon perustettiin tuntikirjurien työhuonekunta. Perustamisella haluttiin mm. kohentaa kirjureiden verrattain heikkoa järjestäytymisastetta sekä keskitetyllä toiminnalla saada parannuksia palkka – ja työehtoihin. Työhuonekunnan toimintaa näyttää alkaneen aktiivisesti, sillä ensimmäisen toimintavuoden aikana ehdittiin pitää kuusi yleistä kokousta. Osallistujia kokouksissa oli keskimäärin 16 henkilöä. Jäsenistön kesken käsiteltiin mm. kokonaispalkkaukseen siirtymistä ja lisäksi kuultiin mm. liiton toimitsijoiden ja pääluottamusmiehen alustuksia ajankohtaisista aiheista.[22]

Käytännön toiminta oli ammattiosastossa pitkälti vuosikokouksessa valitun toimikunnan harteilla. Toimikunta piti kokouksia keskimäärin kaksi kertaa kuukaudessa ja paikkana oli yleensä joku Tampereen Työväentalon kokoushuoneista. Ammattiosaston oma toimisto sijaitsi samassa rakennuksessa, kuten niin monien muiden tamperelaisten työväenjärjestöjen toimistot. Vuonna 1967 keskusteltiin toimikunnassa uuden toimiston ja kokoushuoneen hankkimisesta. Tavoitteeksi asetettiin liiton Tampereen toimistoon alivuokralaiseksi pääseminen, sillä ilmeisesti työväentalon toimistotila oli käynyt ahtaaksi. Samana vuonna ammattiosastolle hankittiin toinen puhelinosake, jonka sai tamperelaisia liittotoimikunnassa edustanut Mauno Salo. Alivuokralaiseksi pääseminen ei toteutunut, mutta esimerkiksi ammattiosaston toimikunnan kokouksia ryhdyttiin pitämään KTV: aluetoimistossa Näsilinnankadulla.[23]

Tulopolitiikan aikakauteen

1960-luvun jälkipuoliskon edunvalvonnassa hallitsevana teemana on tulopolitiikkaan siirtyminen. Vuosikymmenen alusta lähtien talouspolitiikassa oli tavoiteltu talouskasvun turvaamista ja samalla vakaata hinta- ja palkkakehitystä. Talouden kehitys olikin ollut 1960-luvun alusta lähtien erittäin suotuisaa ja elinkeinoelämän alueilla, varsinkin teollisuudessa, kirjattiin merkittävää tuotannon kasvua. Esimerkiksi sekä vuonna 1960 että 1961 teollisuustuotanto kasvoi kahdeksan prosenttia. Vuosien 1958 – 1962 aikana teollisuustuotanto kasvoi huimat 43 prosenttia. Tämä mahdollisti laajat investoinnit teollisuudessa ja ajanjaksoa onkin nimitetty joskus Suomen viimeiseksi teollistumissysäykseksi. Samaan aikaan elinkeinorakenteessa oli käynnissä syvällinen muutosprosessi, jonka aikana maaseutuväestöä muutti ennen näkemättömässä mitassa kaupunkeihin. Maaseutuelinkeinoista vapautunut työvoima ei enää kuitenkaan siirtynyt teollisuuteen vaan suoraan palveluihin. Vuosikymmenen puoliväliin mennessä talouden kasvuvauhti alkoi hiipua, työttömyys lisääntyä ja viennin veto hiipua. Tilannetta lääkittiin vuoden 1967 lokakuussa 31, 3 prosentin suuruisella devalvaatiolla, jota käsiteltiin marraskuussa ammattiosaston yleisessä kokouksessa. Ammattiosaston puheenjohtaja Vilho Harju totesi, että ammattiyhdistysväelle oli tullut vastaan monia pulmallisia kysymyksiä ratkottavaksi. SAK ja liittojen kantojen mukaisesti Harju esitti, että devalvoinnin aiheuttama elintason aleneminen tulisi korvata tulevissa palkkasopimuksissa.[24]

Tietyssä mittakaavassa tulopolitiikkaa oli jo harjoiteltu useampivuotisten runkosopimusten muodossa. Kunnantyöntekijät ja Kunta-alan liitto olivat suhtautuneet aluksi kielteisesti monivuotisiin sopimuksiin, mutta vuonna 1964 solmittiin ensimmäinen kaksivuotinen sopimus. Pitkien sopimusten vaikutus alkoi näkyä jo taloudessa. KTV:n toimintakertomuksessa vuodelta 1965 kerrottiin, että elintarvikkeiden hintataso oli vakiintumassa. Hinnat olivat nousseet vuoden aikana vain neljä prosenttia ja kansantulo oli lisääntynyt kuusi prosenttia. Hintojen nousu pystyttiin korvaamaan palkansaajille, ainakin elintarvikkeiden osalta, sillä reaaliansiot kohosivat myös neljä prosenttia. Hyvinvointivaltion rakentamisella oli kuitenkin hintansa: tuloveroasteikot pidettiin ennallaan. Vuonna 1966 SAK:n aloitteesta ammatillisten järjestöjen kesken neuvotteluja yhteisestä palkkalinjasta ja näissä neuvotteluissa oli mukana myös Kunta-alan ammattiliitto. Johannes Virolaisen johtama hallitus tarjosi vuoden 1966 alussa etujärjestöille vakautusohjelmaa, mutta esitys ei saanut ammattiyhdistysliikkeen kannatusta. Tämän jälkeen SAK:n puheenjohtaja Vihtori Rantanen ja STK:n toimitusjohtaja Päiviö Hetemäki neuvottelivat peräti kolmivuotisen HR-sopimuksen, joka jo enteili vahvasti tulopoliittisia kokonaisratkaisuja.[25]

Rakennemuutoksen keskellä haluttiin varmistaa, ettei palkkatulojen ja sosiaalikustannusten kasvu vaarantaisi talouden tuottavuuden kasvua. Tulopolitiikalla valtiovalta pääsisi mukaan samaan neuvottelupöytään etujärjestöjen kesken ja tätä kautta poliittiset päättäjät saisivat paremmat mahdollisuudet vaikuttaa talouspoliittiseen kehitykseen. Vuoden 1967 devalvaation

jälkeen suomalaisessa työmarkkinajärjestelmässä elettiin historiallisia vaiheita. Devalvaation seuraukset työmarkkinoilla saattoivat olla arvaamattomat, mikä vaati myös ammattijärjestöjen osallistumista vakauttamiseen. Vientiteollisuuden auttaminen saattaisi kostautua kiihtyvänä inflaationa, joka heikentäisi palkansaajien ostokykyä. Vuoden 1968 kevättalvella käydyissä neuvotteluissa avainrooleissa olivat SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläinen ja STK:n toimitusjohtaja Päiviö Hetemäki, jotka molemmat olivat vakuuttuneita vakautuksen tarpeellisuudesta. Neuvotteluja johti valtakunnansovittelija Keijo Liinamaa ja pöydän ääressä istuivat työmarkkinajärjestöjen ja maataloustuottajien etujärjestöjen lisäksi myös valtiovallan edustajat. Näin oli syntynyt suomalainen tulopolitiikan malli, jossa valtio vauhditti neuvotteluja ns. sosiaalipakettien ja lainsäädännöllisten uudistusten avulla. Näitä tarvittiinkin heti ensimmäisissä tupo-neuvotteluissa, sillä esimeriksi SAK oli saatava luopumaan indeksiehdosta ja suostuteltava jopa luopumaan edellisvuonna sovituista palkankorotuksista. Ensimmäinen tulopoliittisessa kokonaisratkaisussa eli ”sopimuksessa hinta- ja kustannustason hillitsemisestä sekä sopimus vuoden 1969 työehtosopimusratkaisuun liittyvistä sosiaalisista järjestelyistä” luvattiin hintasäännöstelyä sekä työeläkkeiden, työkyvyttömyyseläkkeiden ja työttömyysvakuutuksien parannuksia. Sopimus sisälsi myös historiallisesti merkittävän uudistuksen, joka vahvisti ammattiyhdistysliikkeen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Ammattiyhdistysmaksujen kerääminen siirtyi työnantajan vastuulle ja samalla jäsenmaksuista tuli myös verovähennyskelpoisia. Tampereella jäsenmaksujen perintään päästiin asteittain. Vuonna 1969 otettiin väliaikainen ja välivaiheeksi tarkoitettu huoltokonttoriperintä, mikä ei ollut täysin sopimuksen mukaista. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto suhtautui asiaan kuitenkin myönteisesti, koska näin luottiin perustaa suoraan palkasta perintään. Näin olleen jäsenistölle suositettiin kaupungin huoltokonttoriin liittymistä. Tupon myötä eduskunta myönsi hallitukselle valtuuksia, joilla valtiovalta pystyi vaikuttamaan tehokkaammin talouden kehitykseen.[26]

Ensimmäistä tupoa eli Liinamaa I:stä käsiteltiin kunnantyöntekijöiden ammattiosaston yleisessä kokouksessa vuoden 1968 huhtikuussa Tampereen Työväentalolla. Keskusteltiin ”Liinamaan paperista”, jonka etujärjestöt olivat allekirjoittaneet ja kokouksessa kerrottiin myös KTV:n liittotoimikunnan hyväksyneen sopimuksen sekä kannattaneen hallitukselle annettua valtuuslakia. Vakautussopimuksen nähtiin jo vaikuttaneen myönteisesti palkansaajien asioihin: hintojen korotukset olivat palkankorotuksilla osittain mitätöityneet. Myös hallituksen tulevien toimenpiteiden toivottiin tuovan lähitulevaisuudessa hyviä tuloksia.[27]

Kunnantyöntekijöiden työkohteita ja luottamusmiehiä Tampereella vuonna 1968

Rakennusmestari Timliinin työmaa
luottamusmies: Rauni Kukkola / Väinö Eskanen
työturvallisuusmies: Risto Wikberg

Katu- ja viemärityöt
luottamusmies: Otto Salo

Rakennusmestari Salmisen työmaa / katuosasto
luottamusmies & työturvallisuusmies: Veikko Hakala / Pekka Hoivala

Rakennusmestari Räsäsen työmaa Lamminpäässä
luottamusmies: Urpo Stenberg

Mestari Warton työmaa – Kortelahdenkatu
luottamusmies: Kauko Koski / Pentti Rantanen

Rakennusmestari Kuuselan työmaa / Härmälä
luottamusmies: Pentti Lindgren / Toivo Alava

Rakennusmestari Tukiaisen työryhmä
luottamusmies: Kari Palovainio / Viljo Lindström
työturvallisuusmies: Martti Tanhuanpää

Rakennusmestari Säynävälammen työmaa
luottamusmies: Eero Koskinen / Matti Viitanen

Rakennusmestari Kolarin työmaa – Multisilta
luottamusmies: Ossi Lindell / Veikko Purho

Mittausosaston työhuonekunta
luottamusmies: Ilmari Haapaniemi

Urheilukenttien työhuonekunta
luottamusmies: Pentti Riihelä / Heikki Saarinen

Vesilaitos
luottamusmies: Lauri Pentti

Tuntikirjurit
luottamusmies: Armas Savela

Kivivarasto
luottamusmies: Ilmari Saarinen

Mittausosasto
luottamusmies: Heikki Matikka

Seurakunnat
luottamusmies: Viljo Peltonen

Työturvallisuus kehittyy

Valtion harjoittaman sosiaalipolitiikan vanhin lohko oli työntekijän suojelu eli työväensuojelu. Työntekijöiden turvallisuuden kehittämiseksi valtio tunkeutui ensimmäistä kertaa työnantajien hallitsemalle alueelle, jossa yksin työnantajalla oli oikeus määrätä työoloista ja työehdoista. Työpaikkojen työoloja valvoivat paikalliset ammattientarkastajat, joilla oli oikeus päästä jokaiseen tarkastuspiirinsä tehtaaseen, verstaaseen tai muuhun työpaikkaan. Ammattientarkastajilla oli oikeus antaa työnantajille kirjallisia käskyjä ja lisäksi työntekijöillä oli mahdollisuus laatia ammattientarkastajalle valituksia työoloistaan. 1960-luvulla sekä ammattiyhdistysliike että työnantajat alkoivat yhä enemmän huolestua työtapaturmien lisääntymistä. Vuonna 1960 tilastoitiin vuodessa 158 263 työtapaturmaa ja vuoteen 1969 mennessä luku oli kasvanut yli 190 000 tapaturmaan vuodessa. Ammattiyhdistysliikkeen mielestä tilanteeseen oli johtanut valtion valvontatoiminnan heikkous, mutta toisaalta kyse oli myös työmailla vallinneesta toimintakulttuurista. Esimerkiksi rakennuksilla työturvallisuuteen saatettiin suhtautua välinpitämättömästi ja esimerkiksi vanhemmat työmiehet saattoivat kummeksua jopa rukkasten käyttöä. Rakennusalan ta-

paturmatilastot näyttivätkin 1960-luvulla kaikkein synkimmiltä. Tällä alalla työntekijöiden määrä väheni vuosina 1960 – 69 25 prosenttia, mutta samaan aikaan työtapaturmat lisääntyivät kuitenkin lähes 27 prosenttia. Yli puolet kaikista työtapaturmista sattui teollisuudessa.[28]

Tampereen kunnantyöntekijöiden toimintapiirissä ryhdyttiin kiinnittämään entistä enemmän huomiota työturvallisuuteen 1960-luvun alussa. Työturvallisuus oli esillä koulutustilaisuuksissa, joita Tampereen kaupunki ryhtyi järjestämään työntekijöilleen. Koulutukselle oli tarvetta, sillä työtehtävät olivat muutoksessa ja vaatimustaso kasvamassa. Vuoden 1963 aikana järjestettiin kaupungin autonkuljettajien ammattitaidon kohentamiseksi kahden päivän mittainen kurssi, jonka aikana luennoitiin mm. tieliikenteen kysymyksistä, kaluston uusista teknisistä ominaisuuksista, työturvallisuudesta sekä kuljettajien oikeuksista ja velvollisuuksista. Jo vuotta aiemmin oli kaupungin kivivarastolla ryhdytty keskustelemaan työtavoista ja työturvallisuudesta. Nämä asiat olivat nousseet ajankohtaisiksi Naistenlahdessa aloitetun suuren tunnelityömaan vuoksi. Kaupunginhallitukselta anottiin varoja Helsinkiin suuntautuvaa opintomatkaa varten ja kesällä järjestettiinkin yhden päivän mittainen tutustumismatka Helsingissä sijainneelle louhintatyömaalle. Matkalle lähetettiin kolme työntekijää sekä kivivaraston työnjohtaja. Ammattiosaston toimikunta evästi matkalle lähtijöitä ottamaan selvää louhintatyömaan palkka- ja sosiaalioloista.[29]

1960-luvulla varsinkin liittotasolla voimavaroja kulutettiin paljon järjestöllisiin kamppailuihin, minkä johdosta monet työelämän kehittämiseen liittyneet kysymykset jäivät vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi SAK:hon palkattiin ensimmäinen työsuojelusihteeri vasta vuoden 1967 marraskuussa. Työturvallisuuteen alettiin kuitenkin kiinnittää paikallisella tasolla huomiota. Tampereen kaupunginhallitus päätti joulukuussa vuonna 1965 nimittää katuosaston, talonrakennusosaston, vesi- sekä sähkölaitoksen työmaille työturvallisuustarkastajan, jonka tehtävänä oli valvoa työolosuhteiden lainmukaisuutta. Päätoimisesta tehtävästä ei kuitenkaan ollut kyse, sillä tarkastustyötä suoritti rakennusmestari oman työnsä ohessa. Seuraavan vuoden huhtikuussa ammattiosaston toimikunnan kokouksessa todettiin, että kaupungin yleisten töiden työmailla oli havaittu moni puutteita työturvallisuudessa. Kokouksessa käydyssä keskustelussa suurimmaksi ongelmaksi todettiin paikallisen työturvallisuusorganisaation puuttuminen. Työturvallisuustietoisuus oli selvästi kasvussa ja ammattiosaston edustajia osallistukin jo samana keväänä Helsingissä järjestettyyn työturvallisuuskoulutukseen. Koulutus auttoi tarkastelemaan työmaiden turvallisuutta kokonaan uudella tavalla. Esimerkiksi puominosturin käytössä havaittiin puutteita ja urakkaneuvotteluissa hintoja oli pudotettu työturvallisuuden kustannuksella. Vuoden 1966 lopulla ammattiosasto laati kaupunginhallitukselle aloitteen työturvallisuuden kehittämisestä ja uudelleen organisoimisesta. Käytännössä aloite ei kuitenkaan tuottanut suuria tuloksia, sillä asiassa jäätiin odottamaan lainsäädännöllisiä uudistuksia. Työmarkkinajärjestöjen kesken saatiin vuonna 1969 aikaan työpaikkojen työsuojelun periaatteita ja organisaatiota koskeva sopi-

Näsinneulan näköalatasanteen rakennustyöt käynnissä vuonna 1970. Tampereen museot.

mus. Tammikuussa 1969 katuosaston työntekijät esittivät osastolleen erillisen perustettavaksi neuvottelukuntaa, jonka tehtävänä tulisi olla mm. työturvallisuuskysymykset. Tällainen neuvottelukunta saatiinkin muodostettua jo heti talven aikana ja siihen kuului sekä työntekijöiden että työnantajan edustajia. Neuvottelukunnan tehtävänä oli laatia yhteisiä suosituksia kaupunginhallitukselle mm. työehtosopimuksia, työllisyyttä ja työturvallisuutta koskevista kysymyksistä. Samalla pyrittäisiin pääsemään eroon tulkintavaikeuksista, joita aina silloin tällöin ilmeni sopimuksia ja säädöksiä sovellettaessa. Neuvottelukunnan ensimmäisellä toimikaudella käsiteltiin mm. suojapukujen hankintaa. Työntekijäpuoli esitti, että Lainatekstiili-nimisen yhtiön kanssa tehtäisiin sopimus, joka edellyttäisi suojapukujen vaihtamista kahden viikon välein. Loppuvuodesta asiasta päästiin sopimukseen. Syyskuun alusta lukien oli lisäksi astunut voimaan laki, joka edellytti suojakypärän käyttämistä työmailla. Lain voimaantultua kypäriä kuitenkin vielä puuttui runsaasti, koska niitä ei oltu ehditty Suomeen tuoda riittävää määrää.[30]

Kunnantyöntekijöiden luottamushenkilöitä

1964
Puheenjohtaja: Vilho Harju
Varapuheenjohtaja: Lauri Pentti / Sihteeri: Emil Leppälä / Rahastonhoitaja: Urpo Stenberg
Jäsenkirjuri Lauri Välimäki / Toimikunnan kirjuri: Seppo Kivistö
Mooses Pallas / Pentti Lindgren / Seppo Mäkinen / Kalle Sandell / Arvi Salmi / Kalle Myrrä / Mauno Salo /

1965
Puheenjohtaja: Vilho Harju / Varapuheenjohtaja: Mauno Salo
Sihteeri: Emil Leppälä / Rahastonhoitaja: Urpo Stenberg / Jäsenkirjuri: Lauri Välimäki
Pöytäkirjakirjuri: Seppo Kivistö
Pentti Lindgren / Kalle Sandell / Kalle Myrrä / Lauri Pentti / Seppo Mäkinen / Arvi Salmi

1966
Puheenjohtaja: Vilho Harju
Varapuheenjohtaja: Mauno Salo / Sihteeri Emil Leppälä / Rahastonhoitaja: Urpo Stenberg
Jäsenkirjuri: Lauri Välimäki / Toimikunnan pöytäkirjakirjuri: Armas Savela

1967
Puheenjohtaja. Vilho Harju
Varapuheenjohtaja: Mauno Salo / Sihteeri: Armas Savela / Rahastonhoitaja: Lauri Välimäki
Pääluottamusmies: Emil Leppälä
Toimikunnan muut jäsenet:
Pekka Hoivala / Toivo Alava / Kalle Sandelll / Eero Koskinen / Pentti Lindgren / Kalle MYrrä / Ismo Anttalainen / Kauko Koski / Matti Tammi
Yhteisjärjestön edustajistossa: Vilho Harju / Emil Leppälä / Mauno Salo / Kalle Myrra / Armas Savela / varalla: Pentti Lindgren / Matti Kuusela / Lauri Välimäki / Toivo Alava / Matti tammikuu

1968
Puheenjohtaja: Mauno Salo
Pääluottamusmies: Viljo Häkkinen / Rahastonhoitaja: Reino Lehtinen / Onni Mattila (varalla)
Vilho Harju / Emil Leppälä / Lauri Välimäki / Armas Savela / Pekka Hoivala / Eero Koskinen / Pentti Lingren / Reijo Lindell / Ilmari Saarinen / Pentti Riihelä
Työhuonekuntien edustajat: Kauko Koski / Matti Tammi / Toivo Alava / Kalle Myrrä / Viljo Peltonen / Heikki Matikka

1969
Puheenjohtaja: Mauno Salo
Pääluottamusmies: Viljo Häkkinen /
Emil Leppälä / Armas Savela / Lauri Välimäki / Eero Koskinen / Pentti Lindgren / Pekka Hoivala / Kauko Koski / Toivo Alava / Matti Tammi
Työhuonekuntien edustajat: Ilmari Saarinen / Ilmari Haapaniemi / Pentti Riihelä / Markku Syväoja / Viljo Peltonen / Vilho Harju

Tammerkoski, Frenckell ja Finlaysonin 1960-luvun lopulla. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto.

IX Kunnantyöntekijät ja kasvava kaupunki 1970 – 1976

Tulopolitiikkaa ja kunnallisen sopimusjärjestelmän mullistus

1960-luku oli päättynyt ammattiyhdistysliikkeen ja työmarkkinoiden näkökulmasta suurtapahtumiin. Edunvalvontaa vuosien ajan haitannut ammattiyhdistysliikkeen hajaannus saatiin viimein päätökseen, mikä puolestaan mahdollista siirtymisen tulopolitiikan aikakauteen. Hajaannuksen vaikutukset olivat jääneet Tampereen

kunnantyöntekijöiden edunvalvonnassa suorastaan olemattomiksi. Alalla oli kuitenkin toiminut SAK:hon kuulunut Kunnallis- ja sairaala-alojen työntekijäin liitto (KSL), johon kuului eri puolilla maata 155 osastoa. Osasto toimi myös Tampereella, mutta sen toiminta ei koskettanut kunnantyöntekijöitä. Kunta-alan liittojen yhdistämisneuvotteluja oli käyty vuoden 1969 alkaen ja niissä päästiin ratkaisuun maaliskuussa vuonna 1970. Yhdistämissopimus allekirjoitettiin 11. toukokuuta ja KSL:n jäsenet siirtyivät Kunta-alan liittoon vanhoina jäseninä.

Vuonna 1969 pitkällisten neuvottelujen jälkeen saatiin aikaan järjestyksessä toinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu. SAK:n tavoitteena oli saada 20 pennin korotus tuntipalkkoihin, mikä pieneni neuvottelujen edetessä 18 penniin. Korotukset olivat silti ensimmäiseen ”tupoon” verrattuna parempia. Sopimuksen tekstiosaan sisältyi valtion virkamiesten ja kunnallisten työntekijöiden työehtosopimusjärjestelmään mullistavasti vaikuttanut kirjaus: näiden työntekijäryhmien työehtoja määrittelevät lait tultaisiin perinpohjaisesti uudistamaan ennen vuoden 1971 sopimusneuvotteluja. Uudistuksen valmistelu oli aloitettu jo ensimmäisen tulopoliittisen kokonaisratkaisun jälkeen. Tulopoliittisiin kokonaisratkaisuihin oleellisena elementtinä kuuluivat myös ns. sosiaalipaketit, joiden avulla valtiovalta suostutteli työmarkkinajärjestöjä ja maataloustuottajia antamaan allekirjoituksessa tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun. Vuoden 1969 sopimuksessa tarjolla oli mm. erorahajärjestelmän luominen, mikä paransi merkittävästi irtisanottujen palkansaajien taloudellista turvaa. Toinen merkittävä kohta toi ammattiosastoille ja työhuonekunnille oikeuden järjestää työajan ulkopuolella kokouksia työnantajan tiloissa. Näin ammattiyhdistystoiminnan paikallisetkin edellytykset paranivat huomattavasti.

Ammattiyhdistysliikkeen eheytyminen vaikutti nopeasti työväen järjestäytymiseen. Vuoden 1969 lopussa SAK:n jäsenliittoihin kuului jo yli puoli miljoonaa henkilöä ja vuoden 1971 lopussa liittojen yhteisjäsenmäärä oli 720 000 henkilöä. 1970-luvulla myös kunta-alan liiton jäsenkehitys oli erittäin vahvaa ja koko vuosikymmenen ajan liitto oli SAK:n toiseksi suurin, heti Metalliliiton jälkeen. Vuonna 1970 kunta-alan liittoon kuului 64 800 kaupunkien ja kuntien työntekijää, kun vuonna 1980 luku oli jo 146 120. Kasvuun vaikutti osaltaan myös kuntasektorin 60-luvulla alkanut laajentuminen. Palveluyhteiskunnan kasvu ja kehitys näkyi esimerkiksi Hotelli- ja ravintola-alan liitossa, jonka jäsenkasvu oli kaikkein vauhdikkainta. SAK:n historiantutkija Tapio Bergholmin sanoin, ammatillinen järjestäytyminen oli tullut kansalaistavaksi.

1970-luku alkoi taloudellisen noususuhdanteen merkeissä ja vakautuspolitiikan vaikutukset alkoivat näkyä. Työllisyystilanne oli parantunut, valtiotalouden tasapaino-ongelmat oli selätetty ja ulkomaankauppa oli noussut ennätyslukemiin. Vuoden 1968 ennätyksellinen työttömyys – korkeimmillaan 125 000 työtöntä – laski 1970-luvun alussa noin puoleen. Työllisyystilanne koheni osittain talouskasvun myötä, mutta vapaata työvoimaa siirtyi suurin joukoin myös ulkomaille. 1960 – 70-lukujen taitteessa suomalaisten muuttoliike Ruotsiin oli huipussaan ja esimeriksi vuoden 1970 aikana Suomen väkiluku laski 25 000

henkilöllä. Suurimpina muuttovuosina Ruotsiin lähti vuodessa 20 000 – 40 000 suomalaista. Kuluttajahintojen nousu oli hitainta koko Euroopassa. Vuodesta 1968 vuoteen 1974 bruttokansantuote kasvoi yhteensä n. 40 prosenttia, mikä on Suomen historiassa ainutlaatuinen nousukausi. Vuoden 1970 maaliskuun vaalien jälkeen eduskunta muuttui selvästi oikeistoenemmistöiseksi. Vaalien varsinainen yllättäjä oli Suomen Maaseudun Puolue, joka nosti kansanedustajiensa määrän yhdestä 18 edustajaan. SMP:n menestys oli epäilemättä yhdenlainen reaktio maaseudun tyhjentymiseen ja rakennemuutokseen. Syksyllä 1969 alkanut tuontihintojen nousu aiheutti jonkin verran levottomuutta ay-kentällä, mutta tiukan hintasäännöstelyn avulla kuluttajahinnat pidettiin kohtalaisesti kurissa.

Näistä toimenpiteistä huolimatta palkansaajien keskuudessa oli alkanut syntyä tyytymättömyyttä, joka kohdistui ennen kaikkea yhteiskunnan tulonjakoon. Esimerkiksi KTV:n vuoden 1970 toimintakertomuksessa todettiin, että nousukaudesta olivat hyötyneet ennen kaikkea vientiteollisuus ja metsänomistajat. Tulopoliittisilla kokonaisratkaisuilla oli puolestaan rajoitettu palkansaajien tulokehitystä. Kunta-alan työntekijöiden huomio oli lisäksi kiinnittynyt palkkapolitiikan vaihteluihin eri toimialoilla. Vientiteollisuudessa vahvat ammattiliitot pystyivät saavuttamaan sopimuskorotusten lisäksi myös palkkaliukumia, kun taas kunta-alalla tulojen nousu riippui paljolti yleisten sopimusten mukaisista palkankorotuksista. Vielä vuoden 1970 alkupuolella esimerkiksi Tampereella tunnelmat olivat suhteellisen tyytyväiset. Ammattiosaston vuosikokouksessa pääluottamusmies Pentti Laulunen kertoi tuntipalkkaisten työntekijöiden saaneen 40 pennin korotuksesta tuntipalkkaan. Lisäksi paikallisesti oli sovittu mm. neljän markan suuruisesta kypärän suojuksen korvauksesta. Kokouksessa todettiin ”vakauttamisen tuottaneen turvallisuuden tuntua työläisille kuin myöskin solidaarinen palkankorotuslinja on ollut omiaan lisäämään oikeudenmukaisuutta ja estänyt palkkaerojen jatkuvaa kasvua”. Sopimus hyväksyttiin tyydyttävänä. Ammattiosaston 1950 – ja 60-luvuilla esittämiin kannanottoihin verrattuna sananmuodot olivat merkittävästi liudentuneet.

Jännitteet tulivat näkyviin vuoden 1970 lopulla, kun SAK:n ja STK:n välisissä neuvotteluissa ei päästy sopimukseen seuraavan vuoden palkka- ja työehtoratkaisusta. Samalla valtiovallan hintasäännöstelyn mahdollistanut ns. taloudellinen valtuuslaki oli vaarassa. Tässä tilanteessa presidentti Urho Kekkonen puuttui tapahtumiin ja esitti välitysehdotuksensa kokonaisratkaisuksi, mikä kuvaa hyvin Kekkosen sisäpoliittista vaikutusvaltaa. Presidentin isällisen mahtikäskyn jälkeen työmarkkinajärjestöt hyväksyivät kiltisti välitysehdotuksen ennen vuodenvaihdetta 1970 – 1971. Näin syntyi 15 kuukauden ajanjaksolle ulottunut UKK-sopimus, jonka kunta-alan liitto hyväksyi äänestyksen jälkeen. Sopimuksessa aikaisemmin erillisenä lisänä maksettu 40 penniä yhdistettiin perustuntipalkkaan ja näin saatuja palkkoja korotettiin erikseen 12 – 14 pennillä tunnilta. Sopimuksen sosiaalipakettiin sisältyi työturvallisuustoimintaa ja työterveyshuoltoa koskeneita alustavia päätöksiä.

1970-luvulla vanhat puutaloalueet olivat kadonneet Tampereen keskustasta. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto.

Mullistus kuntien sopimuskentässä

Kunnantyöntekijöiden sopimustoiminnan kannalta vuosi 1970 oli käänteentekevä, sillä kunta-alalla oltiin viimein siirtymässä keskitettyihin sopimuksiin. Muutos oli merkittävä askel kunnantyöntekijöiden edunvalvonnan historiassa, joten on paikallaan käsitellä uudistuksen taustoja sekä itse uudistusprosessia. Kunnantyöntekijöiden sopimusjärjestelmä oli poikennut pitkään yksityisten alojen työehtosopimusjärjestelmästä, mihin oli vaikuttanut julkisen alan historiallinen kehitys. SAK:lainen ay-liikkeen suhde virkamiesliittoihin oli ollut etäinen, koska niiden nähtiin toimineen lähinnä porvarillisten ryhmien etujärjestöinä. Virkamiesliittojen toiminta vaikutti puolestaan kunnallisten viranhaltijoiden ja työehtosopimussuhteessa olleiden työntekijöiden asemaan. Koko Suomen kunnantyöntekijöitä koskeneita kollektiivisia työehtosopimuksia

ei tehty vaan KTV ja Kaupunkiliitto sopivat suosituksista, joiden pohjalta sitten tehtiin palkka- ja työehtosopimukset. Kunnallisen itsehallinnon mukaisesti sopimuksien toteuttaminen oli kokonaan valtuustojen päätösvallassa. Kuntatyönantajan päätösvaltaisia yksiköitä eli kuntia ja kuntainliittoja oli 1960-luvun lopulla yli 800. Tilanne poikkesi melkoisesti STK:n ja SAK:n omaksumasta keskitetystä linjasta.

Vuonna 1963 kunta-alalla käytiin vaikeita neuvotteluja, joiden aikana käytettiin mm. työtaistelu-uhkaa. Tamperettakin uhkasi 2 300 kaupungintyöntekijän lakko, mutta lakonuhka päättyi Kaupunkiliiton ja KTV:n saatua aikaan uuden palkkasuosituksen. Paikallisissa sopimuksissa palkkoihin syntyi eroja ja muun muassa Helsingin kaupungin työntekijät saivat sopimukseensa etuja, joita ei muilla ollut. Paikalliset keskusjärjestöt ja osastot pyrkivät luonnollisesti saamaan omissa neuvotteluissaan parhaan mahdollisen tuloksen. Työnantajien leirissä kuntien palkkaratkaisuja seurattiin kriittisesti ja järjestelmän muutospaineet alkoivat kasaantua. Myös kuntien ja kaupunkien valtuustoissa alettiin olla kypsiä palkka- ja työehtosopimusneuvottelujen keskittämiseen. Vuonna 1964 Tampereella järjestetyillä kaupunkipäivillä asiasta kokoontuivat keskustelemaan sekä kaupunkien päättäjät että työntekijät. Kaupunkityönantajien puolelta kannatettiin ajatusta päätösvallan vapaaehtoisesta siirtämisestä kuntia edustavalle keskusjärjestölle. Kommunistit suhtautuivat ajatuksiin epäillen, sillä työnantajapiirien uskottiin näin saavan kunnantyöntekijöiden palkkakehityksen pysähtymään.

Kunnallisen sopimusjärjestelmän uudistuksen toteuttaminen pääsi vauhtiin vasta 1960-luvun lopulla, kun maaliskuussa 1968 allekirjoitetussa tulopoliittisessa kokonaisratkaisussa asetettiin komitea valmistelemaan uudistusta. Ns. menettelytapakomitea jätti lakiehdotuksen muotoon puetun mietintönsä heinäkuun lopussa vuonna 1969. Valmistelua jatkettiin kunnallishallinnon virka- ja työehtokomitean voimin. Tavoitteena oli, että kunnallinen toimialasektori saataisiin yhdenmukaisen neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän piiriin. Komitea totesi, että kuntien työntekijöiden osalta ei tarvittaisi erityislainsäädäntöä, koska voimassa olevat lait koskevat myös kaikkia kuntien palveluksessa työskennelleitä henkilöitä. Riitti, kun työnantajapuolella tehtaisiin sopimusoikeuden keskittämiseen tarvittavat lainsäädännölliset muutokset. Virkasuhteessa oleville tarvittaisiin puolestaan kokonaan uusi, kunnallinen virkaehtosopimuslaki sekä koko joukko muiden lakien muutoksia. Vasta tämän jälkeen saataisiin viranhaltijoille samanlainen neuvotteluja sopimusjärjestelmä, joka oli ollut jo vuosikymmenien ajan voimassa yksityisillä työmarkkinoilla.

Kunnallishallinnon virka- ja työehtokomitean (VES-komitea) työskentely osoitti, että muutos ei tulisi olemaan helppo. Ongelmia syntyi mm. sopimus- ja neuvotteluoikeuksien ulottuvuuksista, sopijapuolten määrittelystä, työriitojen sovittelusta sekä työrauhavelvoitteesta. Sovittavien asioiden kenttä oli KTV:n mielestä jätetty työntekijäjärjestöille liian pieneksi, kun taas työnantajalle jätettiin puolestaan liian laaja ”isäntävalta”. Myös eläkeasiat oltiin rajaamassa sovittavien asioiden ulkopuolelle. Juridisista ongelmista keskeisimmäksi alkoi nousta kunnallisen itsehallinnon periaate, jonka mukaan

kunnan päätösvallan siirtäminen ei ollut kunnallislain mukaan mahdollista. VES-komitea päätyi ehdottamaan kunnallisen alan kattavan järjestelmän ja kunnallisen sopimusvaltuuskunnan perustamista. Lain käsittelyssä todettiin tarvittavan perustuslainsäätämisjärjestystä. VES-komitean ehdotuksia käsiteltiin KTV:n liittotoimikunnan kokouksessa joulukuussa vuonna 1969. Lakisääteiselle sopimustoiminnan keskitykselle näytettiin vihreää valoa, vaikka epäileviäkin äänenpainoja kuultiin. Tampereen kunnantyöntekijöiden puheenjohtaja ja liittotoimikunnan jäsen Mauno Salo pelkäsi keskitetyn järjestelmän heikentävän liiton paikallista vaikutusvaltaa. Hän korosti myös kunnallisen itsemääräämisvallan kaventumista. Komitean ehdotuksien käsittelyä jatkettiin liittotoimikunnassa vielä joulukuun 30. päivä ja haasteena oli muun muassa kommunistiedustajien saaminen esitettyjen muutoksien taakse. Sosialidemokraatit korostivat muutoksen vaikutuksia viranhaltijoihin eli käytännössä tuntipalkkaisten työntekijöiden kohdalla olisi kyse pienemmäksi murroksesta. Tämän ryhmän piirissä kommunisteilla oli ollut perinteisesti kunta-alalla vahvin kannatus. Näin ollen KTV antoi hyväksynnän neuvottelijoiden toimenpiteille, mutta samalla annettiin myös valtakirja parannusten ajamiseen.

Vuoden 1970 aikana jatkoneuvotteluissa ajauduttiin vaikeuksiin ja hetken koko lakiuudistus näytti olevan vaarassa kaatua. KTV ei ollut edelleenkään tyytyväinen mm. yhteiskunnan toiminnan kannalta oleellisten alojen lakko-oikeuksiin ja sopimuksenvaraisten asioiden piirin rajaukseen. Tekstiä sorvattiin valtiovarainministeriön, valtion virkamiesjärjestön, kuntien keskusjärjestöjen sekä KTV:n edustajien voimin. Näin saatiin aikaan täydennyssopimus, jonka kaikki järjestöt olivat valmiita hyväksymään. Eduskunnassa jatkettiin tämän jälkeen lakialoitteen käsittelyä ja työmarkkinajärjestöt puolestaan laativan ns. Pääsopimuksen, joka vastasi yksityisten työmarkkinoiden yleissopimusta. Sopimus allekirjoitettiin lokakuun 13. päivä ja lakiesitykset hyväksyttiin eduskunnassa marraskuun lopussa ja ne astuivat voimaan vuoden 1970 joulukuun alusta. Kunnallista työnantajapuola edustamaan perustettiin kunnallinen sopimusvaltuuskunta, joka solmi palvelussuhteen ehtoja säätelevät virka- ja työehtosopimukset. Tehdyt sopimukset sitoivat kuntia ja kuntainliittoja ja paikallisia neuvotteluja voitiin käydä jatkossa niistä kysymyksistä, jotka sopimuksessa määrättiin paikallisesti sovittaviksi. Kaupunkiliiton ja KTV:n laatimista suosituksista siirryttiin nyt sitoviin sopimuksiin, mikä kunta-alan sopimusjärjestelmässä historiallinen muutos. Suurin periaatteellinen muutos koski viranhaltijoita, jotka saivat nyt järjestelmän turvaaman lakko-oikeuden. Samalla lait työriitojen sovittelusta ja työtuomioistuimista ulotettiin koskemaan myös viranhaltijoita.

Vuoden 1970 ”kokonaispalkkataistelu”

Vuonna 1970 valtakunnan tasolla ahkeroitiin sopimusjärjestelmän parissa, mutta samaan aikaan Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa painiskeltiin kokonaispalkkakysymyksen parissa. Kokonaispalkkaan oltiin siirrytty jo monilla osastoilla, mutta esimerkiksi katuosaston kokonaispalkkaukseen siirtymistä valmis-

telemaan oli vasta perustettu erillinen työryhmä. Kokonaispalkkauskysymystä pohdittiin myös työmailla ja tavoitteeksi asetettiin mm. erilaisten ammattinimikkeiden vähentäminen, mikä yksinkertaistaisi palkkausjärjestelmää. Epävirallisia keskusteluja oli jo käyty, mutta toimikunnan maaliskuiseen kokoukseen mennessä mitään konkreettista ei oltu vielä saatu aikaan. Osastotasolla kokonaispalkkaneuvotteluja käytiin siitä syystä, että yhteisjärjestön (entinen keskusjärjestö) tavoitteena oli saada aikaan kunnantyöntekijöille yhtenäinen kokonaispalkkaratkaisu. Pääluottamusmies Pentti Laulusen asiasta huhtikuussa lähettämä kirjelmä kirvoitti toukokuussa 1970 kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kuukausikokouksessa laajaa keskustelua. Ammattiosaston toimikunta oli asettanut tavoitteiksi palkkatason ennallaan pysyminen sekä muiden etujen säilyminen ennallaan. Apumiesten osalta palkkaryhmittelyä pidettiin vielä huonona, tässä ryhmässä ansiotaso oli laskemassa kokonaispalkkaukseen siirryttäessä. Pääluottamusmies Laulunen esitti kuukausikokoukselle tärkeän periaatteellisen kysymyksen: oliko yhtenäisen kokonaispalkkasopimuksen toteuttaminen tavoiteltava toimenpide? Mitä lisäyksiä ja parannuksia voitaisiin vaatia jo voimassa oleviin kokonaispalkkasopimuksiin? Tähän mennessä neuvotteluissa oli saatu aikaan luonnos, jonka lähtökohtana oli peruspalkka 30 prosentin urakkahyvityksellä.

Jäsenistön mielestä kokonaispalkkausta pidettiin suotavana, koska monille työntekijäryhmille se oli tuonut selkeää parannusta palkkaukseen. Varsinkin uusittuna voimassa oleviin kokonaispalkkoihin oli tulossa parannuksia. Sen sijaan katuosaston ja muiden yleisten töiden kohdalla, jossa työt tehtiin etupäässä yksikköurakoina, esitetyt markka ja pennimäärät merkitsivät ansiotason alenemista. Toukokuun loppuun mennessä kaupungin johto teki oman tarjouksensa kokonaispalkkasopimuksesta, jota puolestaan käsiteltiin kesäkuun kuukausikokouksessa. Sopimusluonnosta käytiin yksityiskohtaisesti läpi ja keskeisenä vaatimuksena oli matalapalkkaisten työntekijäryhmien aseman parantaminen. Hyvän miehen lisistä haluttiin myös päästää eroon siirtämällä lisät peruspalkkaan. Urakkatyöt haluttiin säilyttää sellaisilla työmailla, joissa työsuorituksista oli luontevaa muodostaa urakoita. Tällaisia työntekijäryhmiä oli mm. katukivien asettajat sekä kivenhakkaajat. Lokakuuhun mennessä kaupunki ja KTV:n Tampereen yhteisjärjestö olivat saaneet aikaan sopimusluonnosehdotuksen, joka ei kuitenkaan täysin vastannut kunnantyöntekijöiden odotuksia. Katuosastolla työskentelevien ansiot laskisivat ja lisäksi saatuihin etuuksiin olisi tulossa heikennyksiä. Sopimusta käsiteltiin jälleen yleisessä kokouksessa, jossa neuvottelijatkin myönsivät, että asetetuista tavoitteista oli jääty. Sopimusluonnoksesta äänestettiin ja kunnantyöntekijöiden tuomio oli tyly. Sopimuksen hylkäämisen puolesta annettiin 246 ääntä ja hyväksymisen puolesta vain 21 ääntä.

Kokonaispalkkauksesta oli äänestetty myös kaupungin työntekijöiden muissa ammattiosastoissa, mutta äänestystulokset poikkesivat kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta. Esimerkiksi sähkölaitoksella, liikennelaitoksen korjaamolla sekä puisto-osastolla uusi sopimus oli hyväksytty. Kaikkiaan hyväksymisen puolesta ääniä oli annettu 292 ja hylkäämisen puolesta 336 ään-

Taimia siirretään ulkolavoihin Pyynikin taimitarhalla vuonna 1949. Kuva: Jukka Raunio. Tampereen museot.

tä. Suurin osa hylkäävistä äänistä tuli kunnantyöntekijöiden ammattiosastosta. Kokonaispalkkasopimus tuli lopullisesti hyväksytyksi yhteisjärjestön palkkajaoston kokouksessa lokakuun 17. päivä äänin 6 – 2. Sopimuksesta järjestetyissä äänestyksissä sopimuksen hylkäämisen kannalla oli ollut jo enemmän työntekijöitä kuin hyväksymisen kannalta. Tästä huolimatta sopimus lopulta hyväksyttiin ja pöytäkirjaan liitettiin kunnantyöntekijöiden ja

talonrakennusosaston eriävä mielipide. Lisäksi kunnantyöntekijöiden ammattiosasto lähetti asiasta liittoon valituskirjelmän. Osasto 3:lle kokonaispalkkasopimus oli siis tappio eikä prosessin kulkuunkaan oltu tyytyväisiä. Tunteet olivat työpaikoilla kuumenneet ja joulukuussa 1970 osaston kuukausikokouksessa todettiin, että ”käydyn kokonaispalkkataistelun vaiheilla esiintyi valitettavaa henkilökohtaista luottamusmiehiin ja neuvottelijoihin kohdistunutta asiatonta arvostelua, mikä oli erittäin haitallista”.

Tampereen puistossa[13]

Tampereen kaupunkikuvaan kuuluivat luonnollisesti puistoalueet, joita laajennettiin vuosittain. Vuonna 1970 1. luokan viheralueet käsittivät 296 hehtaaria, joista istutettua puistoaluetta oli 176 hehtaaria. Lisäksi puistoalueisiin lukeutui Hatanpään sairaalan laaja puistoalue sekä noin 250 hehtaaria luonnonpuistoaluetta. 1970-luvun alussa toteutettiin puistojen hoidon kannalta merkittävä uudistus, sillä Pyynikillä, nykyisen Hotelli Rosendahlin alueella, sijainneet kaupungin kasvihuoneiden sekä Epilän taimiston toiminta lopetettiin. Pyynikillä tilat olivat jo pitkään olleet ahtaat ja lopullisesti kasvihuoneet purettiin syksyllä vuonna 1971. Näin päättyi yli 60 vuotta kestänyt ajanjakso Tampereen kaupungin puistotoiminnassa. Pyynikin taimitarha perustettiin vuonna 1907 ja tätä ennen kaupungilla oli taimitarha nykyisen Aleksanterin koulun tontilla. Uudet alueet kasvihuoneille ja taimistolle saatiin Hatanpäältä. Uuden taimiston perustaminen aloitettiin keväällä vuonna 1970 ja kesän aikana kaupungin talonrakennusosasto rakensi alueelle 1 600 neliön laajuiset kasvihuoneet, jotka otettiin käyttöön saman vuoden syyskuussa. Samaan aikaan puisto-osaston työntekijät olivat rakentamassa Särkänniemen huvipuistoalueelle lasten eläinpuistoa. Hatanpään uuden taimitarhan yhteyteen perustettiin myös kasvitieteellinen puutarha eli arboretum puu- ja pensaskokoelmineen. Kaupunkilaisille tarjottiin näin mahdollisuutta tutustua koti- ja ulkomaisiin kasveihin. Tammerkoski-lehden juttua varten haastateltu kaupunginpuutarhuri Kauko Aarnio kertoi, että 1960-luvun jälkipuoliskolla kaupungissa oli rakennettu runsaasti uusia puistoja ja uudistettu vanhoja. Merkittäviä uudistustöitä oli ollut mm. Kalevan keskuspuisto ja Liisanpuisto Kalevan kirkon ympärillä. Keskustan saneerauksen yhteydessä Amurissa muutettiin joitakin katuja kokonaan puistoalueiksi. Puistojen toimintaa haittasi 60 – 70-luvuillakin ilkivalta. Kukkia revittiin istutuksista ja kerrottiinpa joidenkin jopa surmanneen Sorsapuiston lintuja. Vuosittain Tampereen puistoihin istutettiin noin 100 000 kukkakasvia, jotka oli kasvatettu kaupungin puisto-osaston taimitarhassa. Kukkien hoito oli kuitenkin vain noin 5 – 10 % puisto-osaston työstä. Eniten aikaa veivät erilaiset rakennustyöt: maanrakennus, kasteluverkkojen asentamista, aitojen, penkkien ja leikkivälineiden rakentamista. Esimerkiksi 1970-luvun alussa kaupungin puistoissa oli arviolta 1 655 penkkiä, joista noin 1000 kiinteitä. Vuosittain uusia penkkejä asennettiin 100 – 200 kappaletta. Uudet penkit rakennettiin talviaikaan puisto-osaston omassa työpajassa. Myös penkit olivat säännöllisen vandalismin kohteena. Joka kesä niitä saatiin onkia ylös mm. Tammerkoskesta.

Keskustori vuonna 1979. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto

Palkkausjärjestelmän muutoksia 1970-luvun alussa

Kunta-alan liiton ja kuntasektorin merkitystä lisäsi yleinen yhteiskunnallinen kehitys. Palvelusektori nousi yhteiskuntapolitiikan keskiöön ja sosialidemokraattien päästyä vahvaan poliittiseen asemaan kunnallisia palveluja laajennettiin voimakkaasti. Suomen hyvinvointivaltiokehitys ylsi 70-luvulla keskimääräiselle eurooppalaiselle hyvinvointipalvelujen tasolle. Tällainen kehitys oli luonnollisesti osaltaan kasvattamassa myös liiton jäsenmäärää. Liiton tavoitteita uudelle vuosikymmenelle määriteltiin vuoden 1971 liittokokouksessa. Palkkausehtojen remonttia kaivattiin erityisesti kuntien hallitsemissa yhtiöissä, kuntainliitoissa sekä maalaiskunnissa. Tampereen Yhteisjärjestön työntekijäin jaoston toimintakertomuksessa kehitystä pidettiin myönteisenä, vaikka samalla todettiin kentällä esitettyjä epäilyjä. Suuremmissa kaupungeissa, missä

kunnantyöntekijöillä oli myös vahvimmat järjestöt, oli etuja saavutettu eniten. Nyt pelättiin, että sopimuskentän laajentuessa nämä edut olisivat vaarassa. Jäsenistöä haluttiin kuitenkin muistuttaa siitä, että ammattiyhdistysliikkeen yksi tärkeimmistä tavoitteista oli saada kaikille jäsenille yhdenmukaiset edut. Palkansaajille haluttiin oikeudenmukaista osuutta kansantalouden kasvusta. Kunta-alalla oli syytä huolestua myös yksityisten yritysten tunkeutumisesta kuntasektorille. Kiistoja syntyi mm. kuntainliittojen omistamien sairaaloiden yhteyteen perustetuista pesulayhtiöstä, joiden työntekijät eivät päässeet kunta-alan sopimusten piiriin. Työt voitiin teettää näin huomattavasti edullisemmin. Asiasta kehkeytyi vaikea periaatteellinen kiista, joka koski osittain myös Tamperetta.

Kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon tällä kysymyksellä ei vielä ollut kytköksiä, mutta myös ammattiosaston toimintakentässä toimi yksityisiä yrittäjiä. 1960-luvulla Tampereen kaupungin kuljetustoimisto oli käyttänyt jo merkittäviä määriä yksityisiä kuorma-autoja- ja työkoneyrittäjiä kaupungin töissä. Esimerkiksi vuoden 1965 aikana kuljetustoimisto teki yhteensä 539 ulkopuolista auto- ja työkonetilausta. Ulkopuolisia yrittäjiä oli pakko käyttää kaupungin omalla kuljetus- ja työkalustolla ei pystytty tekemään kaikkia työtehtäviä. Tilannetta yritettiin vuosittain helpottaa, esimerkiksi vuonna 1967 hankittiin 27 uutta henkilöautoa, kuusi kuorma- ja erikoisautoa sekä yhdeksän traktoria. Kaikkiaan kaupungin omistuksessa oli tuolloin 211 autoa- ja muuta työkonetta. Uusien kalustohankinnat näkyivät vähitellen myös yksityisille tehdyissä tilauksissa, vuonna 1967 tilauksia tehtiin hiukan alle viisi sataa. Autonkaluston puutteesta kärsittiin myös vuonna 1972, jolloin varsinkin kuorma-autokalustosta oli jatkuvaa puutetta. Työntekijät joutuivat usein työskentelemään vajaatehoisesti autokaluston puutteen vuoksi. Tilanteeseen oli saatu jossain määrin helpotusta yritystoiminnan sääntelyn keventymisen seurauksena. Liikennelupasäädöksissä oli tapahtunut muutos, joka mahdollisti maaseudun autoilijoiden yritystoiminnan myös kaupungeissa. Liikennelupa-alueiden laajentuminen toi tulleessaan kaupunki alueelle 30 – 60 uutta autoilijaa, jotka kaupunki sai työskentelemään alueen työkohteissa. Lisäksi Tampereelle saatiin lisää maanrakennuskonealan yrittäjiä. Yrittäjiä houkuteltiin Tampereelle kaupungin toimesta niin, että kaupungin työmaille otettiin vain tamperelaisia yrittäjiä. Ammattiosasto ei ulkopuolisiin autoyrittäjiin kiinnittänyt huomiota, koska heidän toimintansa ei mitenkään heikentänyt kaupungin omien työntekijöiden asemaa.[14]

Kuntasektorin sopimusjärjestelmän uudistamista jatkettiin 1970-luvulla, valtakunnalliset sopimukset olivat vasta ensimmäinen askel. Eri henkilöstöryhmiin oli sovellettu samoissakin tehtävissä erilaisia palkkataulukoita ja sosiaalisia etuuksia. Myös kuntien välillä saattoi olla palkkauksessa suuriakin eroja, maalaiskunnissa etuudet olivat yleensä huonompia kuin kaupungeissa. Vuonna 1972 otettiin käyttöön koko kunnallista alaa koskeva Y-taulukko, mikä mahdollisti mm. ikä- ja palvelulisäjärjestelmien yhdenmukaistamisen. Kaupungeissa palvelulisiä maksettiin noin 15 prosenttia, maalaiskunnissa noin 9 prosenttia. Ikä- ja palvelulisäuudistuksella haluttiin hyvittää vuosien

kuluessa syntyneitä jälkeenjääneisyyksiä, uudessa järjestelmässä loppupalkka saavutettiin 12 vuodessa. Vuoteen 1974 palvelulisien perusteita saatiin yhdenmukaistettua, mutta lopullisesta tasavertaisuuteen päästiin vasta vuosien 1981 – 83 uudistuksessa. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston vuoden 1974 toimintakertomuksessa todetaan, että nyt saman sopimuksen piiriin kuuluivat kaupunkien, kuntien, maalaiskuntien ja kuntainliittojen työntekijät. Sopimus toi mukanaan merkittäviä uudistuksia ja parannuksia kunnantyöntekijöiden palkkaukseen. Ammattiosaston toimintakertomuksessa huomioitiin iltatyökorvauksen nousu 15 prosenttiin sekä yötyölisän nousu 30 prosenttiin. Pääsiäislauantailta, juhannusaatolta ja jouluaatolta tehdyiltä työtunneilta maksettiin nyt erillinen 100 prosentin korotus perustuntipalkasta, aiemmin korotus oli vain 50 prosenttia. Korvattaviin arkipyhiin lisättiin uudenvuodenpäivä. Vuonna 1971 metallityöväenliitto oli saavuttanut lakolla merkittävän periaatteellisen voiton työnantajien jouduttua lopulta taipumaan lomaltapaluurahan maksamiseen. Aluksi sen suuruus oli kymmenen prosenttia loma-ajan palkasta. Vuoden 1972 sopimuksissa sen suuruus oli jo 20 prosenttia ja vuoden 1974 sopimuksissa se nousi 35 prosenttiin. Samalla sovittiin, että vuonna 1975 lomaltapaluurahan suuruus olisi 50 prosenttia. Sopimusjärjestelmän uudistamisen lisäksi kunta-alan liiton tavoitteena oli palkkaerojen pienentäminen ja kunnallisen alan rakenteellisten palkkauserojen kaventaminen. Tulopoliittiset kokonaisratkaisut tukivat tehokkaasti näitä tavoitteita, sillä yleiskorotukset saatiin yleensä pennimääräisenä. Esimerkiksi vuosina 1975 saatiin yhteensä neljä pennimääräistä palkankorotusta, joiden yhteismäärä oli 1, 40 markkaa. Tämä hyödytti pienipalkkaisempia työntekijöitä. Valtakunnallisen työehtosopimuksen pohjalta käytiin edelleen myös paikallisia neuvotteluja ja esimerkiksi vuoden 1974 sisällytetty 1, 2 prosentin ”järjestelyvara” eli liukuma sisällytettiin kokonaisuudessaan kokonaispalkkoihin. Kokonaispalkkojen korotus saatiin puolestaan kertomalla uusi perustuntipalkka entisellä kokonaistuntipalkan määrällä. Saatu tulos jaettiin entisellä perustuntipalkalla.[15]

Vuoden 1973 lopulla Suomen talouden nousukausi hiipui öljyntuottajamaiden nostettua rajusti öljyn hintaa. Muutos oli raju, sillä öljyn hinta oli laskenut koko 60-luvun ajan, mikä hyödytti tuontienergian varassa elänyttä Suomea. Tammikuussa vuonna 1974 raakaöljyn hinta nousi 2, 8 – kertaiseksi ja kevyen polttoöljyn hinta 1, 8 kertaiseksi. Bensiinin hinta kohosi neljänneksellä yhdessä yössä. Energian hinnannousu heijastui laajalti yhteiskuntaan ja tilanteen helpottamiseksi valtiovallan oli annettava määräyksiä energian säästämisestä. Esimerkiksi teiden valaistusta vähennettiin. Palkankorotuspaineet alkoivat nopeasti kasvaa ja varsinkin teollisuudessa palkkaliukumia hyödynnettiin näkyvästi. Kunta-alan palkkarakenteet antoivat vähäiset mahdollisuudet liukumiin, mikä hidasti kunta-alan ansioiden kehitystä.[16]

Työpaikkademokratiaa ja jäsenistön herättelyä

Työpaikkademokratiasta työmarkkinajärjestöt neuvottelijat 1960-luvun lopulla, mutta kehitys eteni verkkaisesti.

Kuntasektoria nämä neuvottelut eivät paljoakaan koskettaneet, sillä KTV ei hyväksynyt SAK:n ja STK:n rationalisointisopimusta. Myös tuotantokomiteoiden merkitys oli jäänyt kunta-alalla vähäiseksi. Ilmeisesti 60-luvun jälkipuoliskolla ammattiosasto paikallisessa toiminnassa oli myös tapahtunut väsähtämistä. Ammattiyhdistysliikkeen hajaannus ja poliittiset riidat olivat olleet epäilemättä passivoimassa joitakin työläisiä ja ilmiöstä keskusteltiin myös kunnantyöntekijöiden ammattiosaston valmistamassa vuosikokouksessa vuonna 1969. Kokouksiin toivottiin enemmän osallistujia, samoin koulutus- ja kurssitoiminta kaipasi piristystä. Myös jaostojen ja työhuonekuntien toimintaan toivottiin lisää aktiivisuutta ja erityisesti nuorempien työntekijöiden toivottiin osallistuvan ammattiosaston toimintaan entistä aktiivisemmin. Ammattiyhdistysliikkeen näkökulmasta työpaikkademokratian kehittäminen tarjosi houkuttelevia mahdollisuuksia: ennen kaikkea työntekijöiden mahdollisuuksia vaikuttaa oman työpaikan toimintaan, mutta samalla sen uskottiin innostavan työväkeä myös toimimaan aktiivisemmin ammatillisissa järjestöissä.

Tampereella oli työpaikkademokratian kannalta jo 1970-luvun alussa mielenkiintoinen toimintamuoto. Vuoden 1973 maaliskuussa ammattiosaston toimikunnan kaupungin katuosastolle perustetusta neuvottelukunnasta. Neuvottelukunta koostui sekä työnantajan että työntekijöiden edustajista ja siellä voitiin neuvotella katuosaston toimintaan liittyneistä kysymyksistä. Tällainen toimielin tarjosi hyvän mahdollisuuden niin virallisiin kuin epävirallisiinkin keskusteluihin. Ensimmäisessä kokouksessa esityslistalla on ollut seuraavan vuoden talvilomien järjestely. Vuotta 1970 hallitsi vahvasti kokonaispalkkakysymys, mutta seuraavana vuonna käsiteltiin mm. työmaakoppitilannetta. Koppien tasossa oli suurta vaihtelua ja työnantajalta saatiinkin keväällä lupaus uusien työmaakoppien rakentamisesta, määrärahojen rajoissa. Tampereen kaupungin alueiden laajentuminen kuntaliitosten seurauksena vaikutti myös kunnantyöntekijöiden arkeen. Matkat työmaille pitenivät ja kuljetuksista oli sovittava työnantajan kanssa. Työmaakoppitilannetta käsiteltiin myös syksyllä, koska koppien lämmityksessä oli edelleen puutteita. Sosiaalitiloihin saatiin parannuksia lopulta lainsäädännön kautta.[17]

Katu auki! – työllisyyspolitiikan muutos näkyy katuosastolla

Auki revityt kadut ovat aina harmittaneet kaupunkilaisia, mutta toki moni ymmärtää senkin, että työt on tehtävä. Katujen alta löytyy sähkö- ja puhelinkaapeleita, vesi- ja viemärijohtoa. 1970-luvulla ei vielä tietoverkoista oltu kuultu. 1970-luvun alussa Tammerkoski-lehdessä julkaistussa kirjoituksessa kerrotaan, kuinka maallikosta homma tuntuu välillä aivan hölmöltä. Kaapeleita ja johtoja ei laiteta paikoilleen samanaikaisesti. Ensin asennetaan puhelinkaapelit, kaivanto peitetään ja pintaan levitetään asfaltti. Sitten tulee toinen miesporukka ja sama kohta on jälleen auki, tällä kertaa vuorossa on sähkökaapeli. Parin viikon kuluessa tie on taas auki vesijohtotyömaan vuoksi. Tilanne on hieman kärjistetty, mutta tämän tyyppiset yhteen sattumat myönnettiin myös kaupungin kadunrakennusosastolla. Lehtijutun mukaan tilannetta lähdettiin korjaamaan kesäl-

Näsinsillan rakennustöissä tarvittiin myös sukeltajia. Kuva vuodelta 1975. Kuva: Erkki Kivi. Tampereen museot.

lä 1974, jolloin Aleksis Kiven kadun alle ryhdyttiin rakentamaan erityistä johtotunnelia. Kadun varrella sijaitsi Tampereen Puhelinosuuskunnan talo ja puhelinlaitoksella oli tulossa suuria kaapelitöitä. Tunnelin rakennustyöt aloitettiin Laukontorilta, josta katu lähdettiin avaamaan kohti Keskustoria. Vaikeuksiakin ilmaantui: rankkasateiden jälkeen kaivanto sortui. Lisäksi työn edistyessä maaperä muuttui yhä kallioisemmaksi ja tarvittiin tarkoin suunniteltuja räjäytyksiä, koska työskenneltiin aivan keskusta-alueella. Kaivantoon rakennettiin betonielementeistä 2 metriä korkea ja leveä tunneli, johon sijoitettiin sähkö- ja puhelinkaapeleita. Näiden alle tehtiin vielä erillinen viemäritunneli sade- ja jätevesiä varten. Tunnelien kokonaispituus oli 170 metriä. Lehden haastattelussa vastaava mestari Pekka Kolari kertoi, että pelkästään elementtien asennuksessa oli jatkuvasti kuusi miestä, kaivinkone, kolme autoa ja nosturi. Raskain elementti, joka oli jätevesiviemärin kouru, painoi viisi tonnia.[18]

Vuonna 1970 Tampereen kaupungin katuosastolla työskenteli enimmillään 967 työntekijää. Huomattava osa työntekijöistä oli ”kunnan työhönsijoitusosuuteen” laskettuja työttömiä. Elettiin vanhan työttömyyspolitiikan viimeisiä aikoja, sillä vuonna 1971 säädetty uusi työllisyyslaki mullisti koko järjestelmän. Vanhaa järjestelmää kritisoitiin voimakkaasti, sillä työvoimapolitiikassa oli aiemmin keskitytty vain työttömyyden hoitamiseen. Työvoimapolitiikkaa ei oltu nähty osana laajempaa yhteiskunnallista suunnittelua. Julkisissa investoinneissa oli keskitytty helpottamaan talouden kausivaihtelua eli tarjoamaan esimerkiksi talvikau-

della rakennuksilla ja maataloudessa työttömiksi jääneille työntekijöille työttömyystöitä. Nyt työttömiä ei enää lähetetty työttömyys- ja siirtotyömaille vaan työvoimatoimistojen oli pyrittävä työllistämään työnhakija. Jos työtä ei löytynyt yksityiseltä eikä julkiselta sektorilta työtön oli oikeutettu saamaan työttömyyskorvausta, jonka tasoa samalla korotettiin. Myös henkisen työn tekijät tulivat työttömyyskorvauksen piiriin ja lisäksi ruumiillisen ja henkisen työn tekijät rinnastettiin toisiinsa.[19]

Uusi työllisyyslaki selkeytti kaupungin katuosaston työntekijärakennetta, sillä nyt esimerkiksi katujen- ja viemäreiden rakentamisessa ei ollut enää mukana työttömiä. Jossain määrin uusi laki vaikutti myös töiden järjestelyyn. Vuonna 1973 katuosaston työntekijämäärä oli 631 – 682 henkilöä eli aikaisempaan verrattuna työntekijämäärä oli nyt pienempi. Modernisoituvassa kaupungissa suuria katu- ja tiehankkeita riitti. Vuonna 1973 rakennettiin Nokian moottoritiehen liittyvät Kaarilan ja Mattilan risteyssillat. Suurin yksittäinen 70-luvun tiehanke Tampereella oli Näsijärven rantaa pitkin kulkeva pohjoinen kehätie, joka avattiin liikenteelle helmikuussa vuonna 1977. Kehätien suunnittelu oli aloitettu jo 60-luvulla ja sen tavoitteena oli välttää valtatien rakentaminen luontoarvoiltaan merkittävän Pyynikin harjun kautta. Näsijärven rantaan pengerrettiin tie ja lisäksi täytyi rakentaa kolme siltaa, joista suurin oli Tammerkosken ylittävä 203 metriä pitkä Näsinsilta. Aiemmin Tammerkosken ylittäviä siltoja oli ollut kolme: Hämeensilta, Satakunnansilta ja Ratinansilta. Näsinsilta rakennettiin kosken lähtökohtaan. Näsisilta rakennettiin suurimmaksi osaksi vesialueelle, joten hankkeen alkuvaiheessa tarvittiin mm. sukeltajien ammattitaitoa. Vuoden 1973 aikana rakennettiin sillan maatuet ja pilarit ja seuraavana vuonna asennettiin tukipilarien varaan kaupungin korjauspajalla valmistettuja teräskannattajia. Ohituen yhteyteen rakennettiin lisäksi Naistenlahden rapihan ylittänyt 160 mittainen maasilta ja kolmas silta rakennettiin Lapintielle ylittämään kehätietä. Samanaikaisesti pohjoisen ohitustien rakentamisen kanssa louhittiin Näsinkallion sisään väestösuojaa. Väestösuojaan tuli noin 500 metrin pituudelta päähalleja ja lisäksi vielä 300 – 400 metrin pituudelta sivuhalleja. Louhittu kiviaines siirrettiin Mustalahteen tiepenkereen täytteeksi.[20]

Kunnantyöntekijät rakentamassa modernia kaupunkia

1970-luvun alussa Tampereella elettiin voimakkaan kaupungistumisen aikaa. Kaupungin sodanjälkeinen kehitys tarjoaa esimerkin suomalaisesta rakennemuutoksesta, jossa maaseudun tarjoamat työmahdollisuudet vähenivät jyrkästi. Maaseutuväestön oli löydettävä uusi työmahdollisuuksia ja niitä tarjosivat kaupungit. Vuosina 1945 – 1974 Tampereelle muutti vuosittain keskimäärin 7 000 henkilöä ja Tampereelta pois noin 5 000 henkilöä. Kaupungin väkilukua kasvattivat myös Aitolahden (1966) ja Teiskon (1972) liittäminen. Väestönkasvu kuitenkin pysähtyi vuonna 1974, mikä kuvaa teollisuuden työvoimantarpeessa tapahtunutta dramaattista muutosta. Suomen ainoa todellinen teollisuuskaupunki ei ollut enää 1970-luvun alussa entisensä, sillä teollisuuden osuus oli jo laskenut alle puoleen koko kaupungin työvoimasta.

Kuljun moottoritien rakennustyöt vuonna 1968. Kuva: Martti L. Laitinen. Tampereen museot

Muuttovoitto kääntyikin muuttotappioksi ja ilmiö jatkui aina 1980-luvulle saakka. Tilastojen tarkempi tutkimus kuitenkin lieventää ilmiön dramaattisuutta. Monet Tampereella asuneet eivät muuttaneet kovinkaan kauas vaan ”asumalähiöihin”, jotka olivat kaupungin hallinnollisten rajojen ulkopuolella. Työpaikka saattoi säilyä Tampereella, mutta kaupunki menetti kuitenkin veronmaksajan.[21]

Vuosina 1965 – 1975 Tampereelle rakennettiin asunnot kolmellekymmenelle tuhannelle uudelle asukkaalle. Asumisen kohdistetut toiveet alkoivat muuttua: haluttiin nykyaikaisesti varusteltuja ja entistä tilavampia asuntoja, jotka olisivat hyvien liikenneyhteyksien päässä tärkeistä palveluista. 1960-luvulle saakka Tampereen keskusta oli muodostanut yhtenäisen kerrostaloasutusalueen. Suomessa alkoi tuolloin puhaltaa kaupunkisuunnittelun uudet tuulet, jotka toivat tulleessaan ajatuksen keskustan ympärille rakennettavista ”puutarhakaupungeista”. Ensimmäisiä tämän tyyppisiä Tampereen asumislähiöitä olivat Kalkku, Ikuri ja Multisilta. Kerrostaloja rakennettiin Tesomalle ja Lentävänniemeen. Nämä lähiöt osoittautuivat kuitenkin kaupungin kasvunäkymiin nähden liian pieniksi ja näistä lähtökohdista lähdettiin suunnittelemaan Hervannan kaupunginosan rakentamista.[22]

Suunnitteluvaiheessa Hervannasta puhuttiin satelliitti- tai tytärkaupunkina, millä haluttiin tarkoittaa emokaupungista erillään olevaa, palveluiden suhteen itsenäistä aluetta, jonka väkiluku kehittyisi vastaamaan keskisuurta itsenäistä kaupunkia. Hervantaa suunniteltaessa arkkitehtien ajatuksiin vaikutti Helsingille Espoon Tapiolaan rakennettu ”tytärkaupunki”, mutta samalla pyrittiin luomaan jotain koko-

Hervannan liikekeskus rakentamisvaiheessa vuonna 1970. Kuva: Raimo Kouhia. Tampereen museot.

naan toisenlaista. Tavoitteena oli tiivis, tehokas ja demokraattinen kaupunkialue, joka houkuttelisi kaikkia väestöosia, varakkaista pienituloisiin. Hervannan metsäalue sijaitsi Messukylän eteläpuolella ja sen kokonaispinta-ala oli suurempi kuin Tampereen alkuperäinen kaupunkialue. Metsäalueen raivaaminen ja kunnallistekniikan rakentaminen tiesi Tampereen kaupungille sen siihenastisen historian suurinta hanketta. Hervannan rakentaminen aloitettiin vuonna 1972 ja vuoden 1974 loppuun mennessä oli valmistunut jo yli 1 200 uutta asuntoa. Kymmenen ensimmäisen rakennusvuoden aikana valmistui kaikkiaan 6 048 asuntoa. Yli 93 prosenttia Hervannan asunnoista oli kerrostaloissa. Suurelle asukasmäärälle oli rakennettava myös palvelut ja tässä kaupungilla oli merkittävä rooli.

Tytärkaupunkiin suunniteltiin neljä lähipalvelukeskusta, joista ensimmäinen valmistui vuonna 1974. Lähipalvelukeskus oli sijoitettu asuinkerrostalojen läheisyyteen niin, että niihin pääsi liikkumaan ilman ajotien ylityksiä. Talon ensimmäisessä kerroksessa sijaitsi liiketiloja ja toisessa kerroksessa lasten päiväkoti, peruskoulun ala-asteen 1. – 2. luokka, neuvola, hammashoitolat, ruokala sekä keittiö. Lähipalvelukeskuksen rakentamista varten kaupunki perusti erillisen yhtiön tehtävää hoitamaan. Rakennustyöstä vastasi kaupungin talonrakennusosasto, jonka palkkalistoilla oli vuoden 1973 lopussa 414 työntekijää.

Hervantaa rakennettiin maan päällä, mutta myös maan alla. Kunnantyöntekijöiden toimesta Hervantaan louhittiin n. kolmen kilometrin pituinen tunneliverkko, jonne sijoitettiin Hervannan alueen väestösuojat sekä uimahalli. Suojien kokonais-

Hervantaa rakennetaan 1970-luvun alussa. Kuva: Toivo Virtanen. Tampereen museot.

pinta-ala oli 2 500 neliötä ja ne oli suunniteltu 16 500 Hervannan asukkaalle. Väestösuoja vaati kriisitilanteessa toimiakseen mm. jäähdytysvesialtaan ja näin myös ensimmäiselle suojalle löytyi rauhanomainen tehtävä. Suojaan sijoitettiin Hervannan uimahalli. Lisäksi maanalle sijoitettiin paikoitustilat 500 henkilöautolle. Hervannan maastossa peruskallio oli melkein pinnassa ja niinpä kallionlouhintaa jouduttiin tekemään jatkuvasti. Louhinta- ja räjäytystyöt olivat lisäämässä kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kiinnostusta työturvallisuuteen.

Hervannan lisäksi kunnantyöntekijöiden panosta tarvittiin monissa muissakin suurissa 1970-luvun suurissa hankkeissa Tampereella. Vuosikymmenen alussa jatkettiin naistenlahden voimalaitoksen rakentamista ja Tampereen kaupungin siihenastisen historian kallein investointi valmistui vuonna 1972. Uusi voimalaitos tuotti sähkö viisi kertaa enemmän kuin Tammerkoski ja voimalaitos tuottikin kokonaisuudessaan Tampereen kaukolämmitykseen tarvitun energian. Alumiininvärinen julkisivu ja 90 metrin korkuinen savupiippu muokkasivat Naistenlahden kaupunkikuvaa uuteen muotoon. Naistenlahden voimalaitoksen rakennustyön ohella läheiseen kallioon louhittiin suuret öljyvarastot. Vuonna 1975 Tampereen kaupunki teki päätöksen Naistenlahden voimalaitoksen laajentamisesta. Oy Tampella Ab toimitti laitokseen turvekäyttöisen kattilalaitoksen ja voimalaitoksen rakentamisesta vastasi pääasiassa kaupungin talonrakennusosasto. Teräsrakenteita valmistettiin myös kaupungin korjauspajalla.

Myös kaupungin vesihuollon kehittämiseen panostettiin voimakkaasti. Selluloosatehtaan jätevesien takia Näsijärven vedenlaatu heikkeni jat-

Naistenlahden voimalaitos kuvattuna vuonna 1979. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto.

kuvasti eikä järven vettä voitu enää käyttää tamperelaisen vesijohtoveden alkulähteenä. Uudeksi vedenottopaikaksi valittiin Längelmäveden vesistöön kuulunut kirkasvetinen Roine. Roineen rantaan rakennettiin raakaveden pumppaamo, josta vesi pumpattiin noin seitsemän kilometrin päähän Tampereen kaupungin ja Kangasalan rajalla sijaitsevalle Ruskon vedenkäsittelylaitokselle. Ruskon vedenpuhdistuslaitokselta vesi siirrettiin kaupungin vesijohtoverkkoon 7.5 kilometrin pituista vesijohtoa pitkin. Myös jätevesien puhdistukseen täytyi panostaa entistä enemmän. Raholaan valmistui vuonna 1962 jätevedenpuhdistuslaitos, jota laajennettiin vuosina 1969 – 70. Toinen jätevedenpuhdistamo valmistui Viinikanlahdelle vuonna 1972.

Keskusvirastotalo laajeni kesällä 1974

Kaupungin uuden keskusvirastotalon ensimmäinen osa valmistui vuonna

Ruskon uusi vedenpuhdistuslaitos vuonna 1972. Kuva: Raimo Nieminen. Tampereen museot.

1967. Tämä osa sijaitsi Aleksis Kivenkadun ja Puutarhakadun kulmassa. Vuonna 1973 ryhdyttiin rakentamaan laajennusosaa, joka ulottui ns. Tekstiilitaloon saakka. Uuteen rakennukseen sijoitettiin kaupunginvaltuuston istuntosali ryhmähuoneineen ja Frenckellin alueen rakennuksista uusiin tiloihin siirtyivät kaavoitusvirasto, pysäköinninvalvonta, hankintatoimisto, konttoritarvikevarasto sekä rakennustarkastusvirasto. Kokonaan uusi toimisto tuli olemaan asuntoasiain asiakastoimisto. Lisätilaa saivat puolestaan keskusvirastotalossa jo olleet toimistot eli rahatoimisto ja kouluvirasto. Rakennuksen kellarikerroksesta saatiin kaupunginarkistolle uutta säilytystilaa. Kesällä 1974 virastotalo oli nykyisessä muodossaan. Teollinen toiminta Tampereen keskustan tuntumassa oli vähentymässä ja kaupungin virastotiloja jo ennestään Frenckelin vanhalla tehdasalueella. Uusi tiloja suunniteltiin kaupungin omistukseen siirtyneestä Pohjolankadulla sijainneeseen Raf. Haarlan tehdasrakennukseen. Kaupungin matkailutoimistoa suunniteltiin puolestaan Verkatehtaan vanhaan toimistorakennukseen Tammerkosken rannalle.

Työsuojelun edistysaskeleita

Työsuojeluun ja työturvallisuuteen oli kiinnitetty 1960-luvulla aiempaa enemmän huomiota, mutta lainsäädännöllisiä uudistuksia kaivattiin edelleen niin työntekijöiden kuin työnantajienkin leireissä. Täydellä syyllä 1970-lukua voidaan kutsua työsuojelun vuosikymmeneksi, sillä kymmenen vuoden aikana säädettiin peräti 97 erilaisia työsuojeluun liittynyttä uuta lakia. Asetuksia säädettiin 76 ja erilaisia aiheeseen liittyviä komiteamietintöjä julkaistiin 40 kappaletta. Tärkeimpiä

Keskusvirastotalo rakenteilla vuonna 1967. Kuva: Pekka Lehtonen. Tampereen museot.

työsuojelulakeja olivat lait työsuojeluhallinnosta sekä työsuojelun valvonnasta. Maa jaettiin työsuojelupiireihin ja entisten ammattientarkastuspiirien toimistot muutettiin työsuojelutoimistoiksi. Lisäksi perustettiin sosiaali- ja terveysministeriön alainen keskusvirasto, työsuojeluhallitus. Uusi virasto sijoitettiin vuonna 1973 Tampereelle, ankarasta vastuksesta huolimatta. Työsuojelun valvontaa koskeva laki astui voimaan tammikuun alussa vuonna 1974 ja se kumosi lopullisesti vanhan ammattientarkastuslain. Uudessa laissa tarkastustoiminnan sijaan korostui ennalta ehkäisevä työ. Valvontalain tärkein kohta koski työpaikkojen sisäisen turvallisuustoiminnan järjestämistä eli työsuojelun yhteistoiminta. Asiasta oli sovittu jo vuonna 1969 työmarkkinajärjestöjen kesken, mutta tämän sopimuksen ulkopuolelle oli jäänyt vielä paljon työntekijöitä. Lain mukaan työnantajan oli nimettävä yhteistoiminnasta vastaava työsuojelupäällikkö ja vähintään kymmenen työntekijän työpaikalle oli valittava työsuojeluvaltuutettu ja hänelle kaksi varavaltuutettua kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Vähintään 20 työntekijän työpaikoille oli perustettava työsuojelutoimikunta, jossa edustettuina olivat työnantaja, toimihenkilöt ja työntekijät.[23]

Kunnantyöntekijöiden työmaille työturvallisuusjärjestelmää ryhdyttiin kehittämään jo ennen varsinaisten lakien voimaanastumista ja pohjana käytettiin työmarkkinajärjestöjen neuvottelemaa sopimusta työturvallisuusyhteistoiminnasta. Kunnantyöntekijöiden työturvallisuustietoisuus oli lisääntynyt ja esimerkiksi louhintatöi-

den yhteydessä kunnantyöntekijät heräsivät huomaamaan työturvallisuuden puutteita ja merkitystä. Työn vaarallisuutta ja likaisuutta käytettiin myös keinona saada parannuksia palkkaukseen. Esimerkiksi vaarallisen työn lisää maksettiin kaikissa louhinta- ja panostustöissä sekä työmailla, joissa jouduttiin olemaan kaivuutyössä lähellä virtapiirejä ja kaapeleita. Katuosastolle perustettiin syksyllä 1970 työturvallisuuselin ja työturvallisuuskursseille oli osallistunut luottamusmiehiä saman vuoden keväällä. Vuonna 1971 työturvallisuuden kehittämistä jatkettiin paikallisella tasolla työmarkkinajärjestöjen työturvallisuutta koskevan sopimuksen pohjalta. Myös kunnalliselle alalle oli saatu ensimmäinen työturvallisuussopimus, joka allekirjoitettiin vuonna 1970. Työosastoille kuten esim. katuosastolle perustettiin omat työturvallisuuselimet sekä valittiin työturvallisuusasiamiehet. Lisäksi perustettiin koko kaupungin työmaita koskeva työturvallisuuskomitea, jonka ensimmäisiksi työntekijäjäseniksi valittiin Emil Leppälä, Pentti Lindgren ja Toivo Alva. Työturvallisuustehtäviin pätevyydeksi riitti tässä vaiheessa kiinnostus ja kyky toimia tehtävässä. Samanaikaisesti aloitettiinkin työturvallisuuden parissa toimineiden luottamushenkilöiden kouluttaminen. Työturvallisuuselimissä käsiteltiin mm. työmaiden sosiaalitiloja, joissa oli ilmennyt paljon puutteita. Ainakin kahdella työmaalla oli ilmennyt kiistaa kylmästä työmaakopista, jossa ei voitu esimerkiksi kuivattaa kastuneita työvaatteita. Räjäytys- ja louhintatyöt muodostivat yhden vaarallisimmista työtehtävistä ja niinpä kokouksissa käsiteltiin mm. heikkoja ja vaarallisia laukaisimia, jotka pitäisi poistaa käytöstä.[24]

Lokakuussa 1971 kaupungin työturvallisuustoimikunta piti ensimmäisen kokouksensa ja sen sihteeriksi valittiin kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa pitkään vaikuttanut Emil Leppälä. Ensimmäisessä kokouksessa kaupungin työturvallisuuspäällikkö Salminen esitelmöi työturvallisuustilanteesta Tampereella. Monet turvallisuuskysymykset odottivat vielä ratkaisua, mutta esimerkiksi teknologinen kehitys oli monessa tapauksessa helpottanut tilannetta. Esimerkiksi sukeltajien käyttöön oli saatu puhelimet, mikä lisäsi merkittävästi tämän työntekijäryhmän työturvallisuutta.

Hervannan rakentamisen yhteydessä jouduttiin tekemään suuria louhintatöitä. Kuva: E. M. Staf. Tampereen museot.

Koneet helpottivat monia työtehtäviä, mutta edistys herätti myös huolta. Alkuvuodesta 1972 hautausmaan työhuonekunnassa käsiteltiin haudankaivajien työnkuvan muutosta, sillä hautoja oli ryhdytty kaivamaan koneilla. Tämä vaikutti mm. tuntiurakoihin. Työsuojelutoimikunta pystyi myös keräämään aiempaa tehokkaammin

tietoa työmailla sattuneista tapaturmista. Vuonna 1974 henkilömäärään suhteutettuna tapaturmaherkimmät työosastot Tampereen kaupungissa olivat talonrakennusosasto, katuosasto, korjausosasto sekä kuljetusosasto. Määrällisesti tapaturmia sattui eniten katuosastossa, 122 tapaturmaa vuodessa. Talonrakennusosastolla tapaturmia sattui vuoden aikana 109 työtapaturmaa.[25]

Työsuojeluvalvontalaki astui voimaan vuoden 1974 aikana, mikä edellytti monia toimenpiteitä kaupungin organisaatiolle. Kaupungin palvelukseen valittiin työsuojelupäällikkö ja loppuvuodesta järjestettiin ensimmäiset työsuojeluvaalit. Vaaleissa valittiin edustajat kaikkiaan 20 työsuojelutoimikuntaan, joista 19 oli hallintokunta- tai laitoskohtaista. Ensimmäiseksi kaupungin työsuojeluvaltuutetuksi valittiin Pekka Hoivala.

Esimerkiksi teollisuudessa vaarallisten aineiden käsittelystä aiheutuneet sairastumiset ja jopa kuolemantapaukset pakottivat kiinnittämään huomiota myös työpaikoilla järjestettävään terveydenhuoltoon. Työpaikkaterveydenhuolto oli esillä niin valtion komiteoissa kuin SAK:n ja STK:n välisissä neuvotteluissakin. Vuonna 1972 voimaan astunut kansanterveyslaki mahdollisti sopimuspohjaisen työterveyshuollon järjestämisen terveyskeskusten avulla. Tampereen kaupunginhallitus asetti kesäkuussa 1971 toimikunnan selvittämään ja tekemään esityksiä kaupungin henkilökunnan työterveydenhuollon kehittämisestä. Seuraavan vuoden juhannuksen alla kaupunginvaltuusto hyväksyi kaupungin työntekijöiden terveydenhuollon uudelleen järjestelyn. Perustettiin henkilökunnan terveysasema, joka aloitti toimintansa vuoden 1973 alusta. Työterveyshuollosta oli aiemmin huolehtinut sairauskassan kolme sairaanhoidollista osastoa: poliklinikka, laboratorio sekä fysikaalinen hoitolaitos. Uusi terveysasema muodostettiin näistä ja terveysasema osti sairauskassan omistuksessa olleen kaluston. Lisäksi terveysasemalle perustettiin oma toimisto. Terveysaseman palveluihin olivat oikeutettuja kaikki Tampereen kaupungin työntekijät ja viranhaltijat. Toiminnan alkaessa 13 henkilöä siirtyi sairauskassan palveluksesta terveysaseman henkilökuntaan.[26]

Potilaiden hoitamisen työterveysaseman toiminnassa korostui ennalta ehkäisevä työ, jota suoritettiin mm. terveystarkastuksen muodossa. Laajimpia joukkotutkimuksia suoritettiin 40- ja 45 vuotta täyttäneille miehille. Myös tietyille työntekijäryhmille haluttiin järjestää suunnattuja terveystarkastuksia. Tarkastuksia ja niiden kiireellisyysjärjestystä käsiteltiin myös katuosaston työturvallisuuskokouksessa. Työterveyden kannalta riskialttiimpina ryhminä esiin nousivat sukeltajat, kiviporarit, maalarit, sepelimyllyn hoitajat, lataajat sekä täryjyrän ajajat. Terveysaseman ensimmäisenä toimintavuotena tarkastuksia ehdittiin suorittaa näiden lisäksi myös nuohoojille, Hervannan tunnelityöhön osallistuneille, puisto-osaston ruiskumaalareille, metsätyöntekijöille sekä puisto-osaston myrkytysaineiden tekemisiin joutuneille työntekijöille. Lisäksi työterveysaseman henkilökunta järjesti kaupungin työntekijöille ensiapukoulutusta.[27]

Työsuojelun edistysaskeleet vaikuttivat merkittävällä tavalla myös työolosuhteisiin. Kunnantyöntekijöiden työtehtävät ulottuivat kaupungin

joka kolkkaan, mikä koski varsinkin kunnallistekniikan rakentamisesta vastanneita katuosaston työntekijöitä. Käytännöt olivat varsin kirjavia ja varsinkin pienemmät työporukat saattoivat jäädä kokonaan ilman taukotilaa. Vuonna 1975 asiassa saatiin aikaan merkittävä uudistus Työsuojeluhallituksen annettua helmikuussa rakennustyömaiden sosiaalitiloja koskevan päätöksen. Päätös koski talonrakennus- sekä maa- ja vesirakennustöitä. Näiden töiden piiriin laskettiin myös kunnallistekniset työt kuten esimerkiksi siltojen ja teiden rakennustyöt, liikkuvien työryhmien kuten esimerkiksi voima- ja kaapelijohtotyöryhmien työmaat sekä lyhytaikaiset kunnossapito-, asennus- ja korjaustyöt. Uudella säännöksellä merkittävät vaikutukset kunnantyöntekijöiden työolosuhteisiin koko maassa ja olosuhteiden muuttamien säädösten tasolle ei ollut aina suinkaan helppoa. Sosiaalitilojen hankkiminen käynnistyi monissa kunnissa varsin hitaasti. Tämän johdosta kunnallinen sopimusvaltuuskunta korosti vielä omasta puolestaan marraskuussa 1975, että työsuojeluhallituksen antamat ohjeet koskivat myös kunnallisteknisiä töitä. Tampereella katuosastolla oli ongelmia saada työmaakoppeja sellaisiin työkohteisiin, joissa työskenteli yleensä vain muutamia henkilöitä. Lisäksi näissä tapauksissa työkohteet saattoivat vaihtua päivittäin. Työsuojelutoimikunta esitti tässä vaiheessa kaupunginhallituksen välityksellä kaikille hallintokunnille, että niissä selvitettäisiin työmaakoppien kokonaistarve. Näin saatiin selvyys, kuinka paljon tarvittiin siirrettäviä koppeja, taukotupia, kiinteitä tukikohtia sekä kuljetuskalusto. Uudet vaatimukset astuivat voimaan vuoden 1976 alusta, mutta edellisenä vuonna jo aloitetuilla työmailla saatiin käyttää vanhoja työmaasuojia vielä vuoden loppuun saakka.[28]

Työmaakoppeja käsiteltiin myös ammattiosaston valmistavassa vuosikokouksessa. Työntekijät olivat seuranneet kuluneen syksyn aikana hieman hämmentyneinä tilannetta kaupungin työmailla. Talouselämän taantuma oli pakottanut kaupungin säästötoimiin ja monia suunniteltuja työmaita oli -päätetty jäädyttää. Vuoden loppu ei ollut yleensäkään uusien työmaiden perustamisen kannalta otollista aikaa, mutta nyt työmailla oli tapahtunut kiireellisiä siirtoja ja uusien työkohteiden perustamisia, mm. Näsinkallion louhinta oli aloitettu. Kunnantyöntekijät epäilivät, että perustamalla uusia työmaita juuri ennen vuoden vaihdetta työantaja pyrki säästymään työmaakoppien uusimiselta. Ilmeisesti tämä ei ollut kuitenkaan tarkoituksena, sillä työmaakoppitilanteesta ei enää vuoden 1976 aikana keskusteltu. Huomiota kiinnitettiin puolestaan työmaaruokailuihin, jotka oli huomioitu mm. SAK:n vuonna 1971 hyväksytyssä sosiaalipoliittisessa ohjelmassa. Vuonna 1976 oltiin avaamassa Frenckellin kiinteistöön uutta työntekijäruokalaa ja ammattiosastossa asiaa seurattiin tarkasti. Ruokalan avautuminen viivästyi jostakin syystä, minkä johdosta ammattiosaston toimikunta kirjelmöi asiasta kaupungin johdolle. Jossain määrin ruokala aukioloajat eivät soveltuneet palvelemaan kunnantyöntekijöitä, mihin oltiin pettyneitä. Frenckelin tiloihin saatiin lisäksi pukeutumis- ja peseytymistilat, jotka paransivat merkittävästi keskusta-alueella ulkotyötä tekevien työolosuhteita.[29]

Pyörät pyörimässä – kunnantyöntekijät kuljettavat ja korjaavat

Vuonna 1972 oli tullut kuluneeksi kymmenen vuotta Tampereen kaupungin kuljetustoimiston perustamisesta. Kuljetustoimisto oli samalla koko Suomen ensimmäinen kunnallinen kuljetustoimisto. Pienimuotoisen juhlan kunniaksi Tammerkoski-lehdessä haastateltiin kuljetuspäällikkö Pauli Nummelinia, joka kertoi lukijoille toimiston tehtävistä kaupungin organisaatiossa. Kuljetustoimiston työntekijät hoitivat keskitetysti kaikki kaupungin työtehtävät. Jutussa mainitaan kaupungin herra-autot eli kuusi kaupungin omistamaa edustusautoa, jotka olivat perinteisesti veronmaksajien silmä tikkuina. Runsaslumisten talvien varalta kuljetustoimiston hallussa täytyi olla runsaasti aurauskalustoa, jotka vähälumisina talvina joutuvat puolestaan seisomaan tyhjän panttina. Tällaisina aikoina työntekijöille järjestettiin mm. huoltotöitä. Vuonna 1972 kuljetustoimiston kirjoilla oli yhteensä 420 kulkuneuvoa, kuten esim. henkilö- ja pakettiautoja, kuorma-autoja, traktoreita ja työkoneita. Hankintoja tehtiin vuosittain ja vuoteen 1975 mennessä kalustoa oli yhteensä jo lähes 500 kappaletta. Näiden lisäksi kuljetustoimisto joutui käyttämään runsaasti yksityisiä kuljetusyrittäjiä, joista oli kuitenkin kaupungissa jatkuvasti pulaa. Oman kaluston lisääntyessä ulkopuolisten tilausten määrä jonkin verran väheni. Vuonna 1973 kuljetustoimiston palkkalistoilla oli keskimäärin 278 työntekijää, joista autonkuljettajia 173, auto- ja koneasentajia 36, tiehöylänkuljettajia 18, kaivinkoneenkuljettajia 11, pyöräkuormaimen kuljettajia 7, autohuoltomiehiä 7 ja apumiehiä 21. Kuljetustoimistolla oli kaupungin alueella neljä toimipistettä: päätukikohta sijaitsi Nekalan varastoalueella, jonka lisäksi huolto- ja korjaushalleja oli myös Santalahdessa ja Kalevassa sekä rengasvarasto- ja korjaamo entisen Tektorin hallissa yliopiston alapuolella.[30]

Kaupungin kuljetuskalustoa hankittaessa on huomioitava myös se, että täytyy pystyä huoltamaan, totesi kuljetuspäällikkö Nummelin Tammerkoski-lehden haastattelussa. Korjaustyöt olivat korjaustoimiston vastuulla. Huoltotyöt koostuivat rikkoutuneiden autojen- ja työkoneiden korjaustöistä sekä määräajoittain tehtävistä huolloista. Korjaustöiden lisäksi osaston työntekijät valmistivat rautarakenteita kaupungin rakennushankkeisiin. Esimerkiksi vuoden 1973 toimintakertomuksessa mainitaan mm. Näsinsillan silta-arkkujen vuoraus, melontastadionin rautarakenteet, 200 kappaletta kaukolämpöputkien tukipukkeja, 400 kappaletta valaisinpylväitä sähkölaitokselle, noin 2000 kappaletta jäähallin viereen rakennetun harjoitushallin rakennekaarien kiinnittimiä sekä 4000 kappaletta kiilapultteja Hervannan tunnetyömaalle. Puutyöhuoneella valmistettiin puolestaan kalusteita, ikkunoita, ovenkarmeja ym. kaupungin kohteisiin.[31]

Poliittisia voimasuhteita ja paikallisia kysymyksiä

1960-luvun lopulla Suomessa ei muuttunut yksinomaan talouspolitiikka tulopoliittisten kokonaisratkaisujen muodossa. Sodan jälkeen syntyneet ikäluokat aikuistuivat ja yhteiskunnan

Kaupungin kaivinkone tietöissä vuonna 1972. Kuva: Raimo Nieminen. Tampereen museot.

rakenteita ryhdyttiin kyseenalaistamaan kokonaan uudella tavalla. Koti, usko ja isänmaan eivät elähdyttäneet enää nuorisoa entiseen tapaan. Nuorison radikalisoituminen lisääntyi Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa ja varsikin marxilaisuus koko suoranaisen renessanssin. Suomessakin korkeakouluopiskelijat sitoutuivat suurin joukoin kommunistien tavoitteisiin. Myös tiedotusvälineissä ryhdyttiin käsittelemään yhteiskunnallisia ongelmia kokonaan uudella tavalla. Yleisradion ohjelmapolitiikka muuttui avoimen vasemmistolaiseksi, mikä puolestaan ärsytti porvarillisia piirejä. SDP:n eheytymisen jälkeen työväenliikkeen sisällä käynnistyi jo uusi hajaannus. Ensimmäisen tulopoliittisen kokonaisratkaisun taakse saatiin sekä sosialidemokraatit että kommunistit. Poliittisten ryhmien yhteisymmärrys on kuitenkin helposti katoava luonnonvara ja kommunistit alkoivat ottaa vähitellen etäisyyttä sosialidemokraatteihin. Taustalla vaikutti SKP:n vuoden 1969 puoluekokouksen tapahtumat. Taisto Sinisalon johtama vähemmistöryhmä ”taistolaiset” marssi ulos kokouksesta. Taistolaiset ryhtyivät arvostelemaan kuuluvasti Aarne Saarisen johtaman SKP:n harjoittamaa hallituspolitiikkaa ja yhteistyötä SDP:n kanssa. Kuumimmat kysymykset koskivat tulopolitiikkaa sekä Suomen ja Euroopan Talousyhteisön suhteita. Ristiriidat heijastuivat myös työmarkkinoille: lakot lisääntyivät 1970-luvulla rajusti. Näyttävimpiä työtaisteluita käytiin rakennuksilla ja metalliteollisuudessa. Ajalle tyypillisiä olivat myös paikalliset istumalakot, joilla pyrittiin vauhdittamaan mm. työehtosopimusneuvotteluja. Vähemmistökommunistit käyttivät omasta puolestaan istumalakkoja ja työnseisauksia omien tavoitteidensa

ajamiseen sekä aktivoimaan työläisjoukkoja.

Tampereen kunnantyöntekijöiden keskuudessa työnseisaukset ja istumalakot olivat harvinaisia. Ammattiosaston pöytäkirjoista löytyy maininta vuoden 1975 työehtosopimusneuvottelujen vauhdittamisesta liikennelaitoksen korjaamolla. Syksyllä 1976 ammattiosasto ja yhteisjärjestö kävivät pitkällisiä neuvotteluja kokonaispalkkauksesta. Lokakuussa toimikunnan kokouksessa keskusteltiin "eräillä työpaikoilla esiintyneistä työnseisauksista". Lakot olivat olleet mielenosoitukseksi järjestettyjä ja osan päivää kestäneitä työnseisauksia. Lakkoilu oli työehtosopimuksen vastaista, minkä vuoksi sekä kunnantyöntekijöiden ammattiosasto että kunnantyöntekijöiden yhteisjärjestö sanoutuivat niistä irti. Ammattiosaston toimintakertomuksessa tapahtumasarjan katsottiin käynnistyneen mutkikkaista kokonaispalkkaneuvotteluista. Osa työstä poisjäämisistä johtui myös tietämättömyydestä.[32]

Kunta-alan ammattiliitossa poliittiset ristiriidat onnistuttiin välttämään, sillä liiton johto pyrki toimimaan sovittelevasti. Sosialidemokraattien johtoasema oli selviö, vuoden 1971 liittokokousvaaleissa voimasuhteet olivat 70% - 30 % sosialidemokraattien hyväksi, mikä myös rauhoitti osaltaan poliittista ilmapiiriä. Liittotasolla esimerkiksi tulopoliittisista kokonaisratkaisuista äänestettiin ja äänijakaumat noudattivat puolueiden voimasuhteita. Esimerkiksi vuonna 1974 työehtosopimusneuvottelujen pohjaksi hyväksyttiin tulopoliittinen kokonaisratkaisu äänin 14 – 5. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa äänenpainot muuttuivat selkeästi ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen päätymisen jälkeen. Esimerkiksi tulopolitiikkaan ei kohdistettu ammattiosaston kokouksissa minkäänlaista arvostelua, mikä viittaa kommunistien vaikutusvallan heikentämiseen. Kokonaispalkkakysymyksen yhteydessä kuultiin kriittisempiä äänenpainoja ja kunnantyöntekijöiden ammattiosasto irtautuikin selvästi omalle tielleen kaupungin työntekijöiden muista ammattiosastoista. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa poliittiset voimasuhteet olivat tasaväkisemmät kuin liiton hallinnossa. Ennen vuosikokousta sosialidemokraattien ja kansandemokraattien (SKDL, kommunistit) ryhmät sopivat voimasuhteistaan, jotka olivat kahdeksan toimikuntapaikkaa kansandemokraateille ja seitsemän paikkaa sosialidemokraateille. Puheenjohtaja edusti kommunisteja, samoin varapuheenjohtaja, osaston pääluottamusmies ja rahastonhoitaja. Sosialidemokraattien hallussa oli puolestaan osaston sihteerin, varapääluottamusmiehen ja jäsenkirjurin paikat. Ryhmien yhteisissä neuvotteluissa sovittiin lisäksi työsuojeluvaltuutettujen valinnoista, katuosaston neuvottelukunnan työntekijäedustajista (jaettiin tasan ryhmien kesken) sekä Yhteisjärjestön edustajistoon valittavista ammattiosaston edustajista (SKDL 3 edustajaa, SDP 2 edustajaa). Poliittisten voimasuhteiden tasaväkisyys oli epäilemättä vaikuttamassa ammattiosaston kannanottoihin. Molemmat ryhmät pyrkivät välttämään ristiriitoja edunvalvonnan tehokkuuden nimissä.[33]

Tulopolitiikan kaudella kunta-alan liitto sekä keskitti että hajautti sopimustoimintaa. Liittotasolla päätettiin paljosta, mutta myös paikalliselle tasolle jäi neuvoteltavaa ja sovittavaa. Alkuvuodesta 1971 ammattiosastossa valmistauduttiin tuleviin viisikymmenvuotisjuhliin, jotka järjestettiin

syksyllä Tampereen Työväen Teatterissa isossa salissa Tampereen Työväentalolla. Edunvalvontarintamalla alkuvuodesta 1971 kokonaispalkkauksen piiriin siirtyivät tiemerkkien maalaajat sekä urheilukenttien työntekijät. Huomattavasti kiperämpi ongelma syntyi työhaalareiden pesemistä. Kaupunki oli näet tarjonnut mahdollisuutta, että työntekijöille järjestettäisiin työhaalarit. Suunnitelmaan sisältyi myös haalareiden pesettäminen kahden viikon välein, mutta vastaavasti työntekijöiden olisi pitänyt luopua ns. makkararahasta, jolla korvattiin työkohteissa aterioinnista aiheutuneita kuluja sekä osittain työmatkoista maksettavasta matkarahasta. Asiasta keskusteltiin mm. luottamusmiesten yhteisessä kokouksessa lokakuussa ja luottamusmiehet oli tätä ennen tiedustelleet asiasta työosastojen mielipiteitä. Työpukujen hoitosysteemiä ei pidetty niin merkittävänä uudistuksena, että sen vuoksi oltaisiin valmiita luopumaan saavutetuista eduista. Syksyn 1971 mittaan asiasta käytiin neuvotteluja, mutta lopulta asia raukesi kunnantyöntekijöiden yhteisjärjestön päätöksellä.[34]

Vuodesta 1973 lähtien Suomen taloudellinen kehitys hidastui eikä ammattiosaston toimintakertomuksien yleiskatsausosiossa käytetty kovinkaan valoisaa kieltä: ”Taloudelliseen kehitykseen tuskin voidaan olla tyytyväisiä. Hintojen nousu on jatkunut vaatien reaaliansioiden korottamista”. Taloudellisten haasteiden lisäksi ammattiosaston toimintaan vaikutti myös syvempi ja pitkäaikaisempi yhteiskunnallinen muutos. Vapaa-ajan lisääntyminen ja yksilöllisten elämänarvojen vahvistuminen oli hiljalleen vähentämässä työväestön kiinnostusta työväenliikkeeseen. Kunnantyöntekijöidenkin ammattiosaston pöytäkirjoissa harmitellaan aika ajoin jäsenistön passivoitumista. Vuonna 1974 ammattiosaston yleisiä kokouksia järjestettiin neljä kappaletta ja keskimäärin jokaista kokousta kohden paikalla oli noin 100 jäsentä. Tuon vuoden toimintakertomuksessa osallistumista pidettiin 900 jäsenen ammattiosaston heikkona. Vuonna 1976 järjestettiin puolestaan kunta-alan liittokokousvaalit. Edustajien valitsemiseksi järjestettiin kaikkiaan 13 äänestystilaisuutta, ”joiden anti ei ollut kovinkaan kiitosta ansaitseva”, kuten toimintakertomuksessa kommentoitiin. Tuhannesta äänestyslipusta käytettiin vain 267 kappaletta. Muuttunut tilanne näkyi myös työväenlehtien tilausmäärissä ja ammattiliitot järjestivätkin säännöllisesti työväenlehtikampanjoita, joilla pyrittiin saamaan lisää tilaajia.[35]

Mistään täydellisestä lamaannuksesta ei kuitenkaan voida puhua. Edunvalvontaan liittyvät kysymykset olivat vähitellen valumassa luottamushenkilöiden huoleksi, kun taas jäsenistön kiinnostuksen kohteena oli yhä useammin vapaa-ajantoiminta. Yhteisjärjestön kesäkoti Ylöjärven Veittijärvellä oli edelleen aktiivisessa käytössä. Joka vuosi järjestettiin ammattiosastojen väliset kesäkisat, jonka kolmiottelussa kunnantyöntekijöiden ammattiosasto voitti vuonna 1976 haltuunsa kiertopalkinnon. Kesäkodilla vieraili myös muiden kaupunkien kunnantyöntekijöitä ja tamperelaiset tekivät puolestaan vastavierailuja mm. Turkuun, Hämeenlinnaan ja Ouluun. Vuonna 1977 Yhteisjärjestön vapaa-aikajaosto järjesti yhteisen matkan Ruotsiin. Vapaa-aikajaoston toinen näkyvä toimintamuoto oli teatteriretkien järjestäminen: kunnantyöntekijöille tarjottiin teatteriret-

kiä keskimäärin kaksi kertaa vuodessa ja liput olivat hyvin kysyttyjä. Ammattiosastossa viriteltiin myös omaa urheilutoimintaa: osaston lentopalloharjoituksia ryhdyttiin järjestämään syksyllä vuonna 1975 Kaukajärven vapaa-aikatalossa. [36]

”Kolmosen henki” – ammattiosasto täyttää viisikymmentä vuotta[37]

Vuoden 1971 lokakuussa yksi kunta-alan ammattiliiton vanhimmista ammattiosastoista vietti Tampereen Työväentalon konserttisalissa 50-vuotisjuhliaan. Tilaisuuden aloitti Työväenyhdistyksen soittokunta, jonka jälkeen osaston puheenjohtaja Mauno Salo toivotti vieraat tervetulleeksi. Puheessaan Salo muistutti kuulijoille työväenliikkeen toimintaympäristöstä ammattiosaston perustamisen aikaan. ”Työväenliikkeen historiaan oli kirjoitettu sen verisimmät sivut”, mikä piti ammattiosaston jäsenmäärän pitkään alhaisena. Varsinaiseen kasvuun jäsenmäärä lähti vasta 1930-luvun lopulla. Salo nosti esiin myös ajatuksen ”kolmosen hengestä”, joka oli suojellut ammattiosastoa ammattiyhdistysliikkeeseen kohdistuneilta kolhuilta. Poliittisten valtataistelujen ja hajaannusten keskellä ammattiosasto oli säilynyt yhtenäisenä.

Ylöjärven Ryhdin naisvoimistelijoiden jälkeen puheenvuoron sai kunta-alan liiton entinen puheenjohtaja Reino Heinonen, joka oli aloittanut oman järjestöuransa Tampereen kolmosessa. Heinosen puhe kosketteli enemmänkin kunta-alan liiton yleistä tilannetta, mutta toki tamperelaiset saivat kuulla monia kiitoksia sitkeästä ja innokkaasta toiminnasta. Tämän jälkeen juhlassa esiintyivät vielä tamperelainen Kanerva-kuoro sekä näyttelijä ja lausuja Veikko Sinisalo. Yhdistyksen puheenjohtaja ja sihteeri Armas Savela ojensivat tämän jälkeen pienoisliput osaston toiminnassa ansioituneille. Lipun saivat Reino Heinonen, Niilo Nurminen, Lauri Pentti, Allan Kulmala, Kalervo Järvinen, Urpo Stenberg, Vilho Harju, Viljo Peltonen, Arvi Salmi, Kalle Myyrä ja Paavo Henriksson. Myöhemmin illalla juhlapäivää vielä jatkettiin yhteisillä juhlapäivällisellä Työväentalon ravintolassa.

Organisaatiot muutoksessa

Modernisoituvan kaupungin hallintoa pyrittiin jatkuvasti kehittämään, jotta pystyttäisiin vastaamaan paremmin uuden ajan haasteisiin. 1970-luvun alussa muutoksessa oli mm. vuonna 1972 viisikymmentä vuotta täyttänyt kunnallinen urheilutoiminta. Vuoteen 1967 saakka urheilutoimintaa oli johtanut urheilulautakunta, jonka nimi muuttui tuolloin vapaa-aikalautakunnaksi. Toiminnalla oli pitkät perinteet: Tampereelle oli mm. avattu ensimmäiset kunnalliset luistinradat Suomessa ja vuonna 1932 ensimmäiset kunnalliset telinevoimistelusalit. Kunnantyöntekijöiden näkökulmasta tärkeä muutos oli vapaa-aikalautakunnan alaisuuteen vuonna 1972 perustettu teknillinen osasto. Tähän urheilupaikkojen kunnossapidosta olivat huolehtineet katuosasto- ja talonrakennusosasto. Käytännössä työstä vastasivat nytkin samat henkilöt, mutta hallinnollisesti he kuuluivat myös eri osastoon kaupungin organisaatiossa. 40 tuntiseen työviikkoon siirtyminen oli lisännyt kaupunkilaisten vapaa-aikaa ja ulkoilu- ja retkeilymahdollisuuksien lisäämistä toivottiin.

Vuonna 1971 valmistuneesta Näsinneulasta tuli nopeasti Tampereen kaupungin uusi symboli. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto.

Tulokset selvisivät tamperelaisten keskuudessa tehdyssä vapaa-aikaa käsittelevässä kyselytutkimuksessa, jossa myös toivottiin lisää urheilupaikkoja.

Paljon oli jo kuitenkin tehty. Ratinanniemessä vihittiin vuonna 1966 käytötön uusi stadion, jonka uumenista voimistelusalin lisäksi löytyivät myös harjoitustilat nyrkkeilijöille, painijoille, painonnostajille sekä kuntosali. 1970-luvun alussa Kaupin urheilupuistoon oli valmistunut neljä uutta jalkapallokenttää, pesäpallokenttä, viisi tenniskenttää, jousiammuntarata sekä kävelyteitä ja pururatoja. Vuonna 1971 Kauppiin saatiin lisäksi huoltorakennus kahviloineen ja saunoineen. Seuraavana vuonna valmistui Lamminpäähän pyöräilijöille puurakenteinen velodromi, jonka rakentamisessa olivat ahkeroineet mm. korjauspajan puutyöhuoneen työntekijät. Tampere sijaitsee kahden suuren järven välisellä kannaksella, mutta 1970-luvulla vesistöjen tila oli ankea. Järvien rannoilla toimineet teollisuuslaitokset olivat

saastuttaneet vesistöt monin paikoin uintikelvottomiksi. Näsijärven rannalla ainoastaan Rauhaniemen uimala täytti uimavedelle asetetut vaatimukset. Uintimahdollisuuksia oli kuitenkin yli 30 pikkujärvessä, joista löytyi kaupungin ylläpitämiä uimapaikkoja. Vilkkaimmat uimarannat oli annettu urheiluseurojen vastuulle. Työstään urheiluseurat saivat puolestaan toiminta-avustuksia.[38]

Vuoden 1974 alusta lähtien Tampereen kaupungin organisaatiossa toteutettiin jälleen uusi muutos. Muodostetiin sisäisten palvelujen lautakunta huolehtimaan kaupungin kuljetus-, korjaus-, hankinta- ja korjaustoiminnasta. Näin merkittävä osa kunnantyöntekijöiden työosastoista siirtyi saman hallintokunnan alaisuuteen.[39]

Ammattiosaston toimikunnat ja luottamusmiehiä 1970 –

1970
Mauno Salo (puheenjohtaja) / Vilho Harju (varapuheenjohtaja) / Armas Savela (sihteeri)
Pentti Laulunen (pääluottamusmies) / Lasse Välimäki (rahastonhoitaja)
Eero Koskinen (jäsenkirjuri)
Lauri Välimäki / Pekka Hoivala / Eero Koskinen / Pentti Lindgren / Viljo Harju / Toivo Alava / Ilmari Haapaniemi / Viljo Peltonen / Kauko Koski / Matti Tammi / Erkki Nieminen / Pentti Riihelä / Lauri Laine / Emil Leppälä

1971
Mauno Salo (puheenjohtaja)
Viljo Harju (varapuheenjohtaja) / Armas Savela (sihteeri) / Lasse Välimäki (rahastonhoitaja)
Eero Koskinen (jäsenkirjuri) / Ilmari Haapaniemi (pöytäkirjuri)
Emil Leppälä / Pentti Lindgren / Pekka Hoivala / Erkki Nieminen / Toivo Alava / Risto Wijkberg / Seppo Harjula / Matti Tammi / Ilmari Saarinen / Sylvi Saurusvaara / Unto Taatila

1972
Mauno Salo (puheenjohtaja)
Vilho Harju / Emil Leppälä / Lauri Välimäki / Armas Savela / Eero Koskinen / Pekka Hoivala / Risto Wijkberg / Ilmari Haapaniemi / Pekka Ilomäki / Seppo Harjula / Erkki Nieminen / Ossi Lindell / Unto Taatia / Sylvi Saurusvaara / Toivo Alava / Lauri Laine / Ilmari Saarinen / Reino Lindell / Jaakko Paju

1974
Mauno Salo (puheenjohtaja)
Vilho Harju (varapuheenjohtaja) / Armas Savela (sihteeri) / Pekka Pirttijoki (toimikunnan pöytäkirjuri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Eero Koskinen (jäsenkirjuri) /
Erkki Nieminen (pääluottamusmies) / Toivo Alava (opintosihteeri)
Ilmari Haapaniemi / Pekka Ilomäki / Pekka Hoivala / Emil Leppälä / Paavo Haulisto / Ossi Lindell / Matti Tammi / Lauri Laine / Taavi Pessi / Pekka Aspelin / Tarmo Korpilahti / Ilmari Saarinen / Sylvi Saurusvaara / Reino Lindell / Iivari Hankala / Martti Palomäki

1975
Ossi Lindell (puheenjohtaja)
Mauno Salo (varapuheenjohtaja) / Armas Savela (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Pekka Hoivala (työsuojeluvaltuutettu) / Erkki Nieminen (varapääluottamusmies) / Toivo Alava (opintosihteeri) / Pekka Hoivala (jäsenkirjuri)
Tarmo Korpilahti (pöytäkirjakirjuri)
Pekka Aspelin / Paavo Haulisto / Seppo Harjula / Valto Kaijanaho / Emil Leppälä / Matti Tammi / Matti Viitanen / Simo Hautanen / Eero Koivisto / Voitto Ollonen / Martti Palomäki / Seppo Saarinen / Ilmari Haapaniemi / Pekka Pirttijoki / Iivari Hankala / Sylvi Saurusvaara / Reino Lindell / Taavi Pessi

1976
Ossi Lindell (puheenjohtaja)
Pekka Pirttijoki (varapuheenjohtaja) / Armas Savela (sihteeri) / Lasse Välimäki (rahastonhoitaja)
Pekka Hoivala (jäsenkirjuri) / Toivo Alava (opintosihteeri) / Ilmari Haapaniemi (myyntivastaava)
Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Eero Koskinen (pääluottamusmies)
Pekka Hoivala (työsuojeluvaltuutettu)
Ilmari Haapaniemi / Paavo Haulisto / Emil Leppälä / Matti Viitanen / Seppo Saarinen / Voitto Ollonen / Matti Tammi / Pekka Aspelin / Väinö Pirnes / Iivari Hankala / Taavi Pessi / Valto Kaijanaho / Pekka Pirttijoki / Sylvi Saurusvaara / Reino Lindell

Öinen Hämeenkatu vuonna 1981. Kuva: Teuvo Kanerva

X Kunnantyöntekijät ja nousukauden Tampere 1977 – 1988

”Makkararahasta” pitkällinen kiista

1970-luvun lopulla Suomessa päästiin vähitellen talouden kasvu-uralle. Maailmantalous osoitti vuonna 1976 elpymisen merkkejä, mutta Suomeen nousu ei vielä tässä vaiheessa ulottunut. Vuonna 1977 bruttokansantuote laski vajaan prosentin, samoin kulutuskysyntä ja reaaliansiot olivat laskussa. Työttömyys aste vaihteli vuoden aikana 4 – 7 prosentin välillä. Vasemmistopuolueiden ja keskustan muodostaman Kalevi Sorsan hallituksen päätavoitteena oli hinta- ja kustannustason hillitseminen. Työmarkkinaratkaisujen kannalta ilmapiiri oli vuonna

1977 vaikea ja työnantajapuoli suhtautui palkankorotusesityksiin täysin kielteisesti. Tulopoliittista kokonaisratkaisua yritettiin, mutta palkansaajat eivät olleet tyytyväisiä Keijo Liinamaan esittämään palkankorotuksiin ja sopimukset jouduttiin tekemään liittokohtaisina. Sopimukset kuitenkin runnottiin tupo-esityksen mukaisiksi.

Kunta-alalla neuvotteluita käytiin poikkeuksellisen kireissä tunnelmissa ja Tampereen kunnantyöntekijöiden kuukausikokouksessa maaliskuussa kerrottiin neuvotteluiden pysähtymisestä. Neuvotteluilmapiiri oli kireä ja kunta-alan liiton 43 jäsenyhdistykseltä tiedusteltiin jopa valmiutta osittaisiin työtaistelutoimiin. Äänestyksessä 85% näiden järjestöjen jäsenistöstä kannatti lakkoon ryhtymistä. Tampereella mahdollisen lakon piiriin olisivat kuulunut 16 vedenpuhdistuslaitoksen ja 44 vesilaitoksen työntekijää. Näiden työntekijöiden keskuudessa järjestettiin työtaistelutoimista äänestys, jossa annettiin vain yksi lakko vastustanut ääni. Julkisella sektorilla sopimukseen kuitenkin päästiin: KTV:n valtuuston kokousta edeltävänä yönä työnantajapuolelta saatiin viimein työntekijöiden näkökulmasta hyväksyttävä sopimus. Tavanomaisten palkankorotusten lisäksi kaikkien liittojen solmimiin sopimuksiin sisältyi ns. turvalauseke, jonka mukaan kaksivuotisen sopimuskauden puolivälissä voidaan tarkastella taloudellista tilannetta ja katsoa, oliko taloudellinen kehitys poikennut oletetusta. Turvalauseke oli sisällytetty sopimuksiin ennen kaikkea mahdollisen devalvaation varalta.[1]

”Tampereella paikallissopimusneuvottelut olivat vielä pitkään sikkurallaan sen jälkeen, kun valtakunnallinen työehtosopimus oli 23.4. allekirjoitettu”, todettiin ammattiosaston toimintakertomuksessa. Kunnantyöntekijöiden näkemyksen mukaan työnantaja pyrki alentamaan kokonaispalkkoja tavalla, jota ei voitu hyväksyä. Neuvottelupöydässä käytiin pitkään keskustelua ja vastapuolen oli vetäydyttävä. Paikallinen sopimus saatiin noudattamaan liittokohtaisen ratkaisun raameja. Varsinainen kiistakysymys tuli esiin vasta, kun uuden sopimuksen mukaisia palkkoja alettiin maksaa työntekijöille. Paikalliseen sopimukseen vuodesta 1947 lähtien sisältyneiden matka- ja eväskorvauksen eli ”makkararahan” maksatus oli työnantajan tulkinnan mukaan hoidettu väärin perustein. Kiista koski sitä, oliko työntekijä oikeutettu eväskorvaukseen kulkiessaan työhön kaupungin rajojen yli. Sopuun asiasta ei päästy vuoden 1977 aikana ja neuvottelut vain pitkittyivät seuraavan vuoden aikana. Ammattiosasto päätti lopulta riitauttaa asian ja viedä matkarahakysymyksen työtuomioistuimeen. Esikäsittely aloitettiin marraskuussa vuonna 1978 ja varsinaista käsittelyä jouduttiin vielä odottamaan vuoden 1979 puolelle. Prosessin aikana ammattiosaston oli mm. kerättävä tilastotietoja matkarahaa saaneista työntekijöistä aina 1960-luvulta lähtien. Toukokuussa 1979 pääluottamusmies Pekka Ilomäki saattoi viimein kertoa ammattiosaston kuukausikokoukselle, että työtuomioistuin oli tehnyt työntekijäpuolen kannan mukaisen päätöksen matkarahakysymyksessä. Lopullisesti asia saatiin pois päiväjärjestyksestä kesäkuussa 1979 kaupungin ryhdyttyä maksamaan rästiin jääneitä matkakorvauksia.[2]

Vuoden 1977 lopulla tehtiin työmarkkinakentässä erikoislaatuinen ratkaisu, jonka tarkoituksena vahvis-

taa kansantalouden kilpailukykyä. Aiemmin vuoden aikana hallitus oli jo tehnyt kaksi pienehköä devalvaatiota. Valtioneuvosto teki päätöksen ns. talouden elvytysohjelmasta, johon sisältyi palkankorotusten siirtäminen sopimuskauden loppuun. Punamultahallituksen esitys hyväksyttiin ammattiyhdistysliikkeessä ja vastalahjaksi palkansaajille annettiin verohelpotuksia. Kilpailukyvyn palauttamiseen suhtautuivat myönteisesti myös SKDL ja SKP:n enemmistösiipi, mikä kiristi SKP:n sisäisten ryhmien välejä entisestään. Vähemmistökommunistit vastustivat tiukasti konsensusajattelua. Liittojen oli asetuttava tukemaan hallituksen tekemää ratkaisua ja niinpä myös KTV seisoi samassa rintamassa muiden ammattiliittojen kanssa. ”Liittomme jäsenkunta kantoi näin oman solidaarisuutensa osoituksen yhteisten vaikeuksien eteen”, todettiin ammattiosaston toimintakertomuksessa. Elvytyspakein toivottiin helpottavan erityisesti työttömyyttä, joka vuonna 1977 kosketti myös 6 000 kunta-alan liiton jäsentä. Elvytystoimet alkoivat vähitellen tuottaa tulosta ja vuonna 1978 kotitalouksien reaalitulot kasvoivat ensimmäisen kerran kahteen vuoteen. Ostovoimaa lisättiin tuloveroasteikon korjauksilla, sosiaalivakuutusmaksujen kevennyksillä sekä lapsilisien korotuksilla. Vakautusratkaisusta huolimatta metsäteollisuuden kilpailukyvyn säilyttäminen ajoi markan uuteen devalvaatioon helmikuussa eivätkä työllisyysluvutkaan näyttäneet parantumisen merkkejä. Kunta-alan liiton jäsenistä vuonna 1978 työttömänä oli jo 9 200 henkilöä. SAK:n reaktio devalvaatioon oli uusien palkkaneuvottelujen vaatiminen, mutta työnantajien rintama pysyi yhtenäisenä. ”Ilmassa alkoi olla työtaistelun käryä”, todettiin ammattiosaston toimintakertomuksessa. SAK antoi tulopolitiikan kauden ensimmäisen yleislakkouhkauksen ja mahdolliseen työtaisteluun alettiin valmistautua maaliskuun lopulla myös kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa. Nimettiin lakkotoimikunta ja lakkovahdit. Tampereella kannatettiin keskusjärjestön omaksumaa tiukkaa linjaa, sillä edellisen vuoden joulukuussa järjestöt olivat myöntyneet palkankorotuksien peruuttamiseen talouden vakauttamiseksi. ”Ostovoiman parannusesitys halutiin melkein heti käden huitaisulla mitätöidä”, kommentoitiin vuoden 1978 toimintakertomuksessa. Lakkouhkauksen jälkeen SAK aloitti neuvottelut palkansaajien ostovoiman turvaamiseksi, joissa lopulta päivää ennen lakon alkamista päädyttiin siirtämään vuoden 1979 palkankorotuksia vuoden 1978 toukokuulle. Lisäksi sovittiin joulun ja pääsiäisen jälkeisten lauantaiden pitämisestä palkallisina vapaapäivinä. Valtiovalta oli vauhdittamassa sopuun pääsyä lupaamalla kompensointeja maataloustuotteiden hintoihin. Keijo Liinamaan muotoilema välitysesitys pysyi pohjana myös kunta-alan sopimuksille, vaikka työnantajapuoli yrittikin pitää kiinni prosenttilinjasta. Palkkaratkaisuun päästiin vasta lokakuussa ja sopimus toi kunnantyöntekijöille 60 pennin korotukset tuntipalkkoihin. Työntekijöiden vaatimus pennimääräisistä korotuksista saatiin läpi sopimukseen.[3]

Suositussopimus yritysdemokratiasta

1960-luvulla yhteiskunnallisessa keskustelussa vaadittiin yhä enemmän työntekijöille parempia mahdollisuuk-

sia vaikuttaa työnsä sisältöön, kehittämiseen sekä oikeutta osallistua aiempaa enemmän oman työpaikan tulevaisuutta koskeviin ratkaisuihin. Demokratiaa ei vastustettu, mutta työelämän demokratian sisällöstä ja olemuksesta riitti kiisteltävää. Milloin puheiden taustalla nähtiin kapitalistien salaliitto, milloin taas uskottiin kommunistien punovan salajuoniaan yritysdemokratian suojissa. Yritysdemokratiasta keskusteltiin ammattiyhdistysliikkeen hajaannuskaudella myös molemmissa keskusjärjestöissä. SAJ:n vuoden 1964 edustajakokous hyväksyi esityksen ”teollisen demokratian” toteuttamisesta. Vuonna 1966 SAK:n puheenjohtaja Vihtori Rantanen totesi puolestaan käytössä olleen tuotantokomitean olleen lähinnä ”viihdytysseurue työelämän raskaissa rintamaolosuhteissa”. Rantasen kausi SAK:n johdossa päättyi samana vuonna ja hänen seuraajakseen valittiin Niilo Hämäläinen. Ammattiyhdistysliikkeen eheytys nytkähti liikkeelle ja lisäksi vaalivoiton ansiosta SDP:n Rafael Paasio nousi pääministeriksi. Lokakuussa 1966 Rafael Paasio piti Valmetin Katajanokan telakalla puheen, jossa hän korosti hyvinvointivaltion rakentamisen lisäksi demokratian periaatteiden toteutumista myös työelämässä. Paasion puheen jälkeen alkoi vähitellen vakiintua uudissana ”yritysdemokratia”, englannista käännetyn teollisen demokratian sijaan.[4]

Yritysdemokratiaa käsiteltiin 1970-luvulla etupäässä keskusjärjestöjen, STK ja SAK kesken. Yritysdemokratian kehittäminen oli SAK:n yksi päätavoitteista. Asiaa valmisteli myös valtiovallan asettama yritysdemokratia-komitea, jonka vuonna 1970 valmistunut mietintö käsitti yli 550 sivua. Mietinnön merkitys jäi kuitenkin vähäiseksi, SAK:n vuosikirjoihin kirjattiin vuosina 1969 – 1976 vain yksi konkreettinen edistysaskel yritysdemokratian suhteen. Syksyllä 1970 STK ja SAK tekivät yleissopimuksen yrityksen sisäisestä tiedottamisesta. Ammattiosastoille turvattiin sopimuksessa mahdollisuus jakaa omaa painettua tai monistettua aineistoon työpaikalla. Kunnalliselle alalle muodostettiin vuoden 1972 työehtosopimusneuvottelujen yhteydessä sovittiin työryhmästä kehittämään työpaikkademokratiaa. Vuosien ajan kunta-alan ammattiliitto neuvotteli yhdessä alan työantajajärjestöjen kanssa työpaikkademokratian toteuttamisesta ja viimein kevään 1977 neuvottelukierroksen yhteydessä saatiin allekirjoitettua työpaikkademokratiaa koskeva suositussopimus. Ratkaisu syntyi toista vuotta aikaisemmin kuin yksityistä sektoria koskeva laki yhteistoiminnasta yrityksissä. Sopimuksen allekirjoittivat Suomen Kaupunkiliitto, Suomen Kunnallisliitto, Sairaalaliitto, Kunnallinen sopimusvaltuuskunta sekä kunta-alan työntekijäjärjestöt. Sopimuksen keskeisin sisältö koski työpaikkademokratian organisointia: kuntaan tai kaupunkiin perustettiin kunnan yhteistyökomitea sekä kunnan henkilökuntaneuvosto, jos kunnan tai kaupungin palveluksessa oli vähintään 100 henkilöä. Toimielinten tehtävänä oli huolehtia työpaikkademokratian kehittämisestä, seurata ja ohjata työpaikkademokratiaelinten toimintaa, tehdä ehdotuksia kunnan henkilöstöpolitiikasta sekä antaa lausuntoja henkilöstöpalvelujen toteuttamisperiaatteista. Vuoden 1977 aikana saatiin aikaan vielä erillinen sopimus kuntien sisäisestä tiedottamisesta.[5]

Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kokouksissa työ-

paikkademokratiasta ei keskusteltu 1970-luvun alkupuolella lainkaan. Tämä noudattaa hyvin tutkijoiden käsitystä yritysdemokratian kehityksestä Suomessa. Laki yhteistoiminnasta yrityksissä jäi vaatimattomaksi siihen nähden, millaiset tavoitteet ammattiyhdistysliikkeellä uuteen lakiin oli asetettu. Työelämän muu lainsäädäntö ja työmarkkinajärjestöjen sopimukset olivat kuitenkin samaan aikaan muokkaamassa työelämän rakenteita. Esimerkiksi Tampereella toimi 1970-luvulla kaupungin katuosaston neuvottelukunta, jonka toiminta muistutti vahvasti tulevia yt-neuvottelukuntia. Toinen demokratiavaatimusten vähentymiseen vaikuttava uudistus koski työsuojelun valvontaa, mikä toi työpaikoille työsuojeluorganisaation työsuojeluvaltuutettuineen. Työpaikkademokratiasta ryhdyttiin ammattiosaston kokouksissa keskustelemaan talvella 1977, jolloin kunta-alan työpaikkademokratiaa koskeva sopimussuositus oli neuvoteltava. Liitto tiedotti ammattiosastoa prosessin etenemisestä, mutta kokouksissa ei aiheesta juurikaan keskusteltu. Vähäiseen mielenkiintoon on ehkä vaikuttanut samaan aikaan käynnissä olleet vaikeat kokonaispalkkaneuvottelut.[6]

Syyskuussa ammattiosaston kokouksessa luettiin liiton ilmoitus, että työpaikkademokratiasopimuksen käytännön toteutus aloitettaisiin vuoden 1979 aikana. Loppuvuodesta 1977 liiton aluetoimitsija Pentti Äimälä piti toimikunnan kokouksessa alustuksen työpaikkademokratiasopimuksen aiheuttamista käytännön järjestelyistä. Vuoden 1978 aikana käytiin paikalliset neuvottelut työpaikkademokratian toteuttamisesta ja niihin valmistautuminen aloitettiin tammikuisessa toimikunnan kokouksessa. Paikallisesti odotukset näyttävät olleen ainakin neuvottelujen alkuvaiheessa korkealla. Paikallisissa neuvotteluissa erimielisyyttä syntyi henkilökuntaneuvostojen määrästä. Työnantajapuolen esityksenä oli, että perustettaisiin vain yksi henkilökuntaneuvosto ja yksi yhteistyökomitea sekä kolme tehtäväalueiltaan rajattua jaostoa. Työpaikkademokratiaelinten määrää ei tyydyttänyt työntekijäpuolta tässä muodossa. Lokakuuhun mennessä neuvottelut olivat niin jumiutuneet. Työntekijäpuolen neuvottelijat uhkasivat boikotoida tulevia vaaleja, joissa valittaisiin edustajat työpaikkademokratiasopimuksen määrittelemiin elimiin. ”Pyritään yhteisymmärryksen saamiseen”, todettiin ammattiosaston toimikunnassa.[7]

Asiassa päästiin neuvotteluratkaisuun joulukuussa ja lopulta työnantajan esittämässä muodossa. Työntekijäpuoli oli vakuuttunut, että tällaisella organisaatiolla työpaikkademokratiatoiminta pystyttäisiin aloittamaan. Tampereen kaupungin perustettiin yksi henkilökuntaneuvosto, johon valittiin vaaleissa 16 jäsentä, joista kunta-alan liiton jäsenten edustus oli 10 henkilöä. Poliittiset ryhmäjaot noudattivat vakiintuneita voimasuhteita eli sosialidemokraateilla seitsemän edustajaa ja kansandemokraateilla kolme. Henkilökuntaneuvoston rinnalle perustettiin myös 12 jäseninen yhteistyökomitea, jossa työntekijäjärjestöillä oli yhteensä kahdeksan edustajaa. Myös komitean paikkajaossa huomioitiin poliittiset ryhmittymät. Lisäksi vielä seuraavan vuoden 1979 alkupuolella käytiin neuvottelut eri aloille keskittyvien jaostojen perustamisesta. Osasto 3:lle oli tärkeää, että yksi jaosto perustettiin kattamaan Kunnallisteknisen viraston

toimialue. Ammattiosastolla Uusien toimielinten myötä lakkautettiin aiemmin toiminnassa olleet yhteistyöelimet kuten esimerkiksi hyviin tuloksiin päässyt katuosaston neuvottelukunta. Työpaikkademokratiauudistuksen onnistumisesta ja toteuttamisesta oltiin montaa mieltä. Kunnantyöntekijöiden yhteisjärjestön luottamusmieskerhon vuoden 1978 toimintakertomuksessa todetaan suuret odotukset, mutta työmailla toimineiden luottamusmiesten mielestä sopimus ei ainakaan täyttänyt kaikkia sille asetettuja toiveita. Vuoden 1979 alussa ammattiosaston toimikunnassa ” todettiin tyydytyksellä työpaikkademokratian ensiaskeleet”.[8]

Työnantajan tiukentunut linja

Elvytyspolitiikan alettua tuottaa vähitellen tulosta kansantalouden suunta muuttui. Inflaatio hidastui ja talouden kilpailukyky parani. Bruttokansantuote lähti nousuun ja vuonna 1979 toteutunut 6,5 prosentin kasvu yllätti optimistisimmatkin odotukset. Palkansaajien ostovoima kasvoi vuoden aikana neljä prosenttia. Uusi vuosikymmen alkoi hyvissä näkymissä, kansantuotteen kasvu pysyi Suomessa muita läntisiä teollisuusmaita korkeampana. Öljyn hinnan nousu voitiin puolestaan maksaa lisääntyneellä viennillä Neuvostoliittoon.[9]

Kuntien ja valtion työntekijöiden palkkakehitystä verrattiin jatkuvasti yksityisten alojen palkkoihin. Tulopolitiikan kaudella pitkäkestoisten sopimusten tavoitteena oli pitää yllä maltillista palkkakehitystä, mutta varsinkin vientiteollisuudelle järjestelmä antoi mahdollisuudet muita aloja tuntuvimpiin palkankorotuksiin. Esimerkiksi vuonna 1978 teollisuudessa saadut palkkaliukumat olivat olleet keskimäärin kolme prosenttia suuremmat kuin julkisella sektorilla annetut palkankorotukset. Vuodesta 1977 vuoden 1979 alkupuolelle voimassa olleisiin työehtosopimuksiin oli mm. julkisilla aloilla kirjattu ansiokehitystakuu, mikä oli kaataa vuoden 1979 kokonaisratkaisuneuvottelut. Suurimpana kiistakysymyksenä oli nimenomaan ansiokehitystakuun toteuttamistapa. Työnantajat saivat tahtonsa läpi ja toimipaikkakohtaisesta ansiokehitystakuusta neuvoteltiin jatkossa eräänlaisena ylimenokauden ratkaisuna. Kokonaisratkaisu saatiin aikaan ripeästi tammikuussa ja siihen sisältyi yleinen 2, 25 % yleinen palkankorotuserä. Alakohtainen ansiokehitystakuu merkitsi kaikille SAK:n liittojen sopimusaloille noin 17 pennin suuruista tuntipalkankorotusta. Lisäksi tarjolla oli vielä paikallista järjestelyvaraa. Kunta-alalla palkkapolitiikassa pyrittiin eritysesti parantamaan matalapalkkaisten ryhmien ansioita ja samalla linjalla oltiin myös tuntipalkkaisten työntekijöiden sopimusratkaisussa. Käytännössä matalapalkkaisten asemaa parannettiin vuonna 1979 nostamalla 6. palkkaryhmän työntekijät 5. ryhmään. Tampereella alimpaan palkkaryhmään jäivät enää vain puistojen kausityöntekijät. Vastaavasti uudessa sopimuksessa muutamia eniten ammattitaitoa vaativia työtehtäviä nostettiin ensimmäiseen palkkaluokkaan. Ammattiosaston toimintakertomuksen mukaan ”vanhemmat työntekijät teknisen alan erikoistehtävissä”-nimikkeen käyttö oli ainakin Tampereella vaikea tavoite. Myönteistä oli myös luottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen aseman vahvistuminen: neuvottelutehtäviin varattua työaikaa pidennettiin.[10]

1970 – 80-lukujen taitteessa SAK:n, poliittisen vasemmiston sekä monien ammattiliittojen ajama solidaarinen palkkapolitiikkaa alkoi saada osakseen arvostelua. Työnantajaleirissä alettiin puhua ”kannustavasta palkkauksesta”, mikä tarkoitti käytännössä mahdollisimman pieniä yleiskorotuksia ja palkkojen entistä suurempaa porrastamista. Ajatukset saivat kannatusta myös kuntatyönantajien leirissä. Kysyttiin, oliko yhteiskunnalla jatkuvasti varaa maksaa näin suuria korotuksia kaikille työntekijöille. Lisäksi kunta-alalla haluttiin päästä eroon valtion tekemien työmarkkinaratkaisujen ohjaavasta vaikutuksesta kuntien työntekijöiden palkkauksessa. Merkittävänä työllistäjänä kunnat eivät halunneet tyytyä vain seurailijan asemaan työmarkkinaratkaisuja tehtäessä. Samaan aikaan SAK piti kiinni palkankorotusten penni-linjasta sekä matalapalkkaisten ansioiden parantamisesta. Kunta-alan työntekijät eivät näitä puheita mielellään kuunnelleet, sillä kuntien ja valtion palveluksessa oli 1970-luvun lopulla aiempaa enemmän matalapalkkaisia palkansaajia.[11]

Myös kunta-alan neuvotteluilmapiirissä alkoi näkyä työntekijöiden näkökulmasta uusia vaikeuksia. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston vuoden 1979 toimintakertomuksessa harmitellaan paikallisen neuvottelutoiminnan muuttumista: ”neuvottelut paikallissopimuksesta solmimiseksi aloitettiin hyvissä ajoin, mutta edellisten vuosien tapaan tulos antoi odottaa itseään. Yhteydenpito on vaikeaa, neuvottelut paikoin tykkänään pysähdyksissä työnantajan taholta”. Keväällä aloitetut neuvottelut saatiin päätökseen juhannukseen mennessä. Osapuolet tyytyivät kirjaamaan valtakunnalliset palkankorotukset, muuttamaan päivämäärät sekä allekirjoittamaan sopimuksen. ”Siinä koko kuukausien aherrus”, harmiteltiin ammattiosaston toimintakertomuksessa. Seuraavana vuonna tilanne oli varsin samanlainen. Vuonna 1980 keskitettyä sopimusta ei saatu aikaan ja kunta-alankin neuvotteluissa työantajapuoli noudatti aiempaa tiukempaa linjaa. Kunta-alan liiton mielestä käytiin jähmeästi ja varsinkin tekstikohdista käytiin kireitä neuvotteluja. Teollisuuden palkkaliukumia kompensoivia elementtejä saatiin kuitenkin sisällytettyä sopimuksiin reilun prosentin edestä. Paikallisesta neuvottelut Tampereella muodostuivat vuoden 1979 toisinnoksi. Tuloksena oli ainoastaan uusi päiväys ja nimet paperiin kesäkuun lopulla. Paikallisten neuvottelujen jokavuotisena aiheena oli kokonaispalkkaus ja syksyllä 1980 kiisteltiin varsinkin hyvänmiehenlisien irrottamisesta. Ammattiosastoa huoletti uusien työntekijöiden asema, mikä oli tässä tapauksessa heikentymässä. Valtakunnallisesti vuoden 1980 näkyvin tapahtuma ammattiyhdistyskentällä oli naisvaltaisen teollisuustoimihenkilöiden liiton pitkätyötaistelu. Teknisiin toimihenkilöihin nähden konttoriväki oli suhteellisen heikosti palkattu ja SAK:n liitot tukivat lakkotaistelua. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto tuki omalta osaltaan Tampereen teknillisten toimihenkilöiden työtaistelua.[12]

Vuonna 1981 tulopoliittista kokonaisratkaisua sorvattiin selvitysmies Matti Pekkasen johdolla. SAK:n palkkojen yleiskorotusvaatimukset olivat maltillisia, mutta sopimuksiin pyrittiin myös saamaan mukaan pitkästä aikaa indeksiehto. Työantajaleirin käsitykset poikkesivat suuresti SAK:n suunnitelmista, joten pääministeri Mauno Koi-

visto pyysi Matti Pekkasta laatimaan sovintoesityksen. Myös SAK:n sisällä oli erimielisyyttä, sillä kommunistien mielestä tuloratkaisusta oli tulossa sietämättömän huono. Liittojen kentässä tulopoliittisesta ratkaisusta käytiinkin poikkeuksellisen tiukkaa vääntöä. Palkkalinja oli liian maltillinen, mutta esimerkiksi kunta-alan työntekijöiden näkökulmasta esitykseen sisältyi jotain hyvääkin. Palkkaliukumien ulkopuolelle jäävien alojen työntekijöille oli tarjolla jälleen ansiokehitysjärjestely. Seitsemän SAK:n jäsenliittoa hylkäsi Pekkasen esityksen, mutta pääministeri Koiviston vahvalla sivustatuella esitys lopulta hyväksyttiin SAK:n valtuustossa. Pekkasen sopimuksella oli yhteiskunnallisesti kauaskantoinen merkitys, sillä se johti useiden sosiaaliturvaetuuksien tasokorotukseen. Samalla nämä etuudet muuttuivat veronalaiseksi tuloksi. Ensimmäinen ”Pekkas-ratkaisu” aloitti kehityksen, jossa sosiaaliturvan ansiosidonnaisuus alkoi vähitellen vahvistua ja sosiaalivakuutuksen korotetut etuudet muuttuivat verotetuksi tuloksi.[13]

Kunta-alalla tulopoliittisesta kokonaisratkaisusta äänestettiin sopimusvaltuuskunnassa, jossa kansandemokraatit kannattivat sopimuksen hylkäämistä. Kentällä arvostelua herätti palkankorotusten prosenttipainotteisuus ja tätä onnistuttiin korjaamaan alakohtaisen ja paikallisen järjestelyvaran avulla korotuksia markkamääräisemmiksi. Tampereella paikallista järjestelyvaraa pyrittiin ohjaamaan varsinkin siivoojille ja muille puhtaanapidon työntekijöille. Kunta-alan liitossa järjestettiin vuonna 1981 edustajakokous ja ensimmäistä kertaa edustajakokousvaalit toteutettiin suhteellista vaalitapaa noudattaen. Näin saatiin myös kattava kuva liiton jäsenistön poliittisista mielipiteitä. Äänestysprosenttikin oli aiempiin vaaleihin nähden hyvä eli 56, 3 prosenttia. Sosialidemokraattien ääniosuus oli 62,5% ja kansandemokraattien 34,1% sekä keskustapuolueen 0,3%. Tampereella kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa äänestämässä kävi 45, 9 prosenttia jäsenistöstä ja sosialidemokraattien äänisaalis jäi selvästi maan keskiarvoa pienemmäksi. Sosialidemokraattien vaaliliittoa kannatti 53, 8 prosenttia äänestäneistä ja kansandemokraatteja 46,2 prosenttia.[14]

Vuonna 1982 markka devalvoitiin kahteen kertaan ja muiden toimenpiteiden kanssa teollisuus sai itselleen noin 16 % devalvaatioedun. Tuotannon kasvu hidastui, työttömyys lisääntyi ja lomautukset yleistyivät. Sopimustoiminnassa oli välivuosi Pekkasen kaksivuotisen sopimuksen ollessa voimassa, mutta Tampereella riitti silti neuvoteltavaa. Jo edellisvuotena oli työnantajan kanssa aloitettu keskustelut paikallisten epäkohtien korjaamiseen saadun summan jakamisesta. ”Kolmosen” tavoitteena oli ennen kaikkea solidaarinen palkkapolitiikka ja yhdistys laatikin oman esityksen rahamäärän jakamisesta. Myös muut KTV:n tamperelaiset osastot olivat laatineet omat esityksensä, joista Yhteisjärjestössä yritettiin koota yhdenmukaista esitystä työnantajalle. Solidaarisuutta ei riittänyt ja työnantajalle esitettävä kanta viipyi ”luvattoman kauan”, kuten asiaa kuvattiin ammattiosaston toimintakertomuksessa. Neuvottelut kestivät pitkään ja niiden aikana molemmat osapuolet ehtivät hylätä toistensa esityksiä. Huhtikuussa aikaansaatu lopputulos ei vastannut lainkaan kunnantyöntekijöiden odotuksia, sillä korotukset kohdistuivat lopulta korkeampiin palkkaryh-

miin. Tyytymättömyys ilmaistiin myös Yhteisjärjestölle. ”Voimat on keskitetty lähinnä saavutettujen etujen säilyttämiseen. Tavoitteitakin on asetettu, mutta vallitseva ajan ynseä ilmapiiri on ne lykännyt toinen toisensa perään odottamaan parempia aikoja”, kuvailtiin yleistä työmarkkinailmapiiriä ammattiosaston toimintakertomuksessa vuonna 1982.[15]

Muita vuonna 1982 ammattiosaston kokouksissa käsiteltyjä aiheita olivat mm. siivoojien työn rationalisoiminen sekä työmaajuopottelun kitkeminen. Juopottelu näytti olleen ilmeinen kaupungin työmailla, koska tästä syystä oli jouduttu antamaan jopa lopputilejä. Suhtautuminen alkoholiongelmiin oli vähitellen muuttunut siihen suuntaan, että lopputilien sijaan ihmisiä pyrittiin ohjaamaan vieroitushoitoon. Jokavuotiset kokonaispalkkaneuvottelut olivat käyneet vuosi vuodelta vaikeammiksi, minkä johdosta KTV:n Tampereen Yhteisjärjestö järjesti kesäkuussa 1982 keskustelutilaisuuden kokonaispalkkauksen tulevaisuuden näkymistä. Kokonaispalkkaussopimuksia oli Tampereella tehty jo parikymmenen vuoden ajan, mutta sinällään hyvä järjestelmä koettiin joustamattomana. Työntekijöiden tavoitteena oli saada tulevaisuudessa hallintokuntakohtaista jouston varaa aiempaa enemmän. Tätä tavoitetta oli kuitenkin vaikea saada sovitettua solidaariseen palkkapolitiikkaan ja oli esimerkiksi ”kolmosella” kuulunut perinteisesti päätavoitteisiin. Esimerkiksi lokakuussa 1982 työehtosopimusneuvottelutavoitteiksi asetettiin matalapalkkaratkaisu sekä korotuksien antaminen penni- ja markkamääräisinä. Ammattiosaston toimikunta etsi keinoja, miten edunvalvontatyötä pystyttäisiin tehostamaan. Vuoden 1982 aikana nimettiin työryhmä, jonka tehtävänä oli perehtyä työehtokysymyksiin sekä koota tes-tavoitteet. Tähän toimintaan kaivattiin myös aiempaa enemmän jäsenistön aktiivista osallistumista.[16]

Kunta-alan liiton sääntöjen uudistaminen näkyi osaston nimen vaihdoksena. Vuodesta 1982 ammattiosaston virallinen nimi oli Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto KTV ry. Edellisestä vuodesta lähtien ammattiosaston toimikunta oli kokoontunut Tampereen Rautatienkadun varrella sijaitsevassa ammattiyhdistystalossa, jonne oli sijoitettu myös KTV:n aluetoimisto. Näihin tiloihin siirrettiin myös ammattiosaston jäsenhuoltotoiminta. 1980-luvun alussa kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon kuuluneiden seurakuntien työntekijöiden keskuudessa oli syntynyt keskustelua siitä, miten tämän erityisryhmän edut saataisiin parhaiten turvattua. Ammattiosaston järjesti asian tiimoilta kyselyn seurakuntien työntekijöiden keskuudessa ja samalla selvitettiin, olisiko edellytyksiä oman ammattiosaston perustamiselle. Keskusteluja käytiin pitkin syksyä ja joulukuussa yhdessä seurakuntien edustajien kanssa järjestetyn palaverin päätteeksi todettiin uuden ammattiosaston perustaminen tarpeettomaksi.[17]

Seurakuntien työntekijöiden järjestäytymiseen palattiin uudelleen vuoden 1983 lopulla. Joulukuussa ammattiosaston toimikunnan kokouksessa kuultiin ilmoitus seurakuntien työntekijöiden siirtymisestä omaan ammattiosastoon. Vuoden aikana myös liikuntaviraston palveluksessa olleet ”kolmosen” jäsenet olivat ilmaisseet halukkuutensa oman ammattiosaston pe-

rustamisesta. Molemmissa tapauksissa toimikunta työskenteli tiiviisti, että yhteistyö näiden työntekijäryhmien kanssa olisi voinut jatkua ja mahdolliset edunvalvonnan hankaluudet olisi pystytty ratkaisemaan. Tammikuussa 1984 seurakuntien työhuonekunnan pitämässä kokouksessa äänestettiin kunnantyöntekijöistä eroamisesta ja vielä tuolloin seurakunnan palveluksessa olleet päätyivät pysymään ”kolmosessa”. Kanta kuitenkin muuttui seuraavaan vuoteen mennessä ja niinpä vuoden 1985 puolella seurakunnan työntekijät perustivat KTV:n osasto 489, johon liittyi 61 kunnantyöntekijöiden jäsentä. Lisäksi liikuntaviraston 83 työntekijää perusti KTV:n osasto nro 319. Uusien ammattiosastojen perustaminen näkyi kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärässä pienenä notkahduksena. Vuonna 1984 osastossa oli jäseniä 881 henkilöä ja vuoteen 1986 jäsenmäärä oli laskenut 716:sta.[18]

Vuonna 1983 työehtosopimusneuvottelujen tuloksia saatiin odottaa aina huhtikuun puoliväliin saakka. Syksystä 1982 lähtien SAK:n jäsenliitot olivat pyrkineet keskitettyyn ratkaisuun, mutta työantajat olivat järjestelmällisesti torjuneet kaikki esitykset. Palkankorotuksiin suhtauduttiin nuivasti ja lisäksi torjuttiin työajan lyhentäminen, ylitöiden rajoittaminen sekä lomautusten estämistä koskeneet esitykset. Sopimuksissa päädyttiin liitokohtaisiin ratkaisuihin, mutta kunta-alalla ratkaisun löytyminen oli kivuliasta. Ajauduttiin tilanteeseen, jossa kunnantyöntekijätkin joutuivat äänestämään työtaistelun aloittamisesta. Osasto kolmosessa äänestys suoritettiin kahdella työosastolla ja valmius oli korkealla. Lakon puolesta äänesti 49 työntekijää ja vastaan vain kuusi. Samanlainen äänestys suoritettiin kaikkiaan 165 KTV:n osastossa. Monien kiemuroiden jälkeen sopimus saavutettiin huhtikuussa ja kahden vuoden voimassaoloaikana palkkoihin oli tulossa kaksi tarkistusta. Tekstiosan merkittävin uudistus oli, että yksityisellä työnantajalla samalla alalla palveluaika neljään vuoteen saakka laskettiin eduksi kunnan töissä palvelulisää määritettäessä. Paikallisesti sovittavaa järjestelyvaraa saatiin 30 pennin edestä ja raha saatiin jaettu jo tavaksi tulleen ”pitkällisen nahistelun” jälkeen, jota käytiin lähinnä kaupungin piirissä toimineiden ammattiosastojen kesken. Osaston toimintakertomuksessa todettiin, että tällainen toiminta ei lainkaan vastannut ammattiyhdistysliikkeelle asetettua tarkoitusta. Vuoden aikana oli jouduttu tinkimään erityisesti laadullisista tavoitteista. Toimintakertomuksessa valettiin kuitenkin uskoa tulevaan ja todettiin, ettei tavoitteista ole edelleenkään luovuttu. Vuonna 1983 julkisuudessa näkyi vahvasti terveydenhuoltoalan työtaistelu, joka oli vuosikymmenen ensimmäinen suuri työtaistelu julkisella alalla. Kutsumustyötä tehneet naiset nousivat yllättäen oikeutettuun palkkataisteluun, mikä tuntui lähes 50 sairaalassa, 50 terveyskeskuksessa ja kahdeksassa kaupunkien päivähoitolaitoksessa. Kansalaisten sympatiat olivat lakkoilijoiden puolella ja sen tuloksen sairaanhoitajat saivat tuntuvan tasokorotuksen palkkoihinsa. Huomiota herättivät myös lahtelaisella Mallasjuoma Oy:n tehtaalla sattuneet lukuisat työtaistelut, joita käsiteltiin pitkään vielä Työtuomioistuimessa. Osasto kolmonen tuomitsi yksiselitteisesti työnantajan toiminnan Lahdessa.[19]

Mittausmiehet työssään Hervannassa 1970-luvulla. Kuva: Toivo Virtanen. Tampereen museot.

Teollisuuskaupunki muuttuu palvelujen kaupungiksi

Teollisuuden merkitys Tampereen elinkeinorakenteessa alkoi hitaasti vähentyä 1960-luvulla. Teollisuuden työntekijöiden ja toimihenkilöiden yhteismäärä oli korkeimmillaan vuonna 1962. Tuolloin luku oli lähes 37 000 henkilöä. Vuoteen 1986 mennessä yhteissumma oli laskenut vajaaseen 25 000 henkilöön eli noin 29 prosenttiin kokonaistyövoimasta. Vähennystä kertyi vuosittain noin 500 henkilöä. Tuotannonarvo ei laskenut rationalisoinnin ansiosta vielä tässä tahdissa, mutta teollisuuden tuottaman varallisuuden lasku alkoi jo vuodesta 1956. Teollisuuden rakennemuutos johtui ennen kaikkea tamperelaisen teollisuuden kotimarkkinavetoisuudesta ja suurin teollisuudenala oli ylivoimaisesti tekstiili- ja jalkineteollisuus. Kaupan asteittainen vapautuminen ja ulkomaalaisten tuotteiden pääsy Suomen markkinoille asetti suomalaiset tekstiili- ja jalkineyritykset uuteen tilanteeseen. Kuluttajien valittavana oli aiempaa enemmän myös ulkomaisia tuotteita. Ainoa keino pysyä kehityksen tahdissa oli kehittää tuotantoteknologiaa, mikä sekin merkitsi työvoiman vähentymistä. Vuoden 1974 jälkeen tamperelainen tekstiiliteollisuus oli jo syvissä vaikeuksissa ja tilannetta yritettiin helpottaa yritysostoilla ja fuusioilla. Vuoden 1985 jälkeen perinteikäs Finlaysonin teollisuusalue alkoi hiljentyä ja samanlainen kehitys oli alkanut muissakin keskustan vanhoissa teollisuuskiinteistöissä. Punatiilisten seinien sisään täytyi yrittää löytää uutta elämää. Vuosikymmenen vaihteeseen mennessä uutta käyttötarkoitusta suunniteltiin 393 000 neliölle vanhaa teollisuustilaa. Valitettavasti Tampereella myös tuhoutui vanhaa teollista perintöä: vanhan Verkatehtaan paikalle avattiin keväl-

lä 1988 Koskikeskus. Ajattelutavat alkoivat kuitenkin nopeasti muuttua ja esimerkiksi Lapinniemen vanhassa teollisuuskiinteistössä järjestettiin jo vuonna 1990 asuntomessut. Vuonna 1989 käytiin Tampereella vilkasta keskustelua Tampellan alueen tulevaisuudesta, sillä Tampella Oy oli siirtämässä tuotantoaan pois alueelta. Yritys teki Tampereen kaupungin sopimuksen, jossa se lupautui pitämään toimintansa edelleen kaupungin alueella. Vanhalle teollisuusalueelle suunniteltiin uusia asuntoja sekä vanhoihin tehdaskiinteistöihin kaupungin omia toimintoja.[20]

Suomen rakennemuutoksen yksi tyypillisistä piirteistä oli, että maaseutuelinkeinoista vapautunut työvoima ei enää 1960-luvulta lähtien siirtynyt teollisuuteen vaan palveluihin. Palvelut olivat olleet jo pitkään kasvava elinkeino ja 1980-luvun puolivälissä palvelujen osuus tamperelaisesta työvoimasta oli jo 61 prosenttia. Kasvu näkyi vahvasti myös kuntasektorilla, joka laajeni vielä 1980-luvulla voimakkaasti. Tampereen kaupungin työntekijöiden määrä lisääntyi vuosina 1976 – 1988 yli 3 700 henkilöllä. Taloudellisesti kaupunki menestyi 80-luvun nousukaudella mainiosti. Kaupungin asukasluku kasvoi tasaisesti ja verotulot lisääntyivät. Parhaimmillaan vuosina 1984 – 85 kaupungin tilinpäätös päättyi n. 3, 5 miljoonan markan ylijäämään ja tämä siitäkin huolimatta, että molempina vuosina kaupungin menot kasvoivat yli 10 prosenttia.

Tampereen kaupungin työntekijät 1976 – 1989 [21]

	Virkasuhteessa	Työsuhteessa	Yhteensä
1976	4 363	4 488	8 851
1977	4 502	4 709	9 211
1978	4 476	4 640	9 116
1979	4 617	4 387	9 004
1980	4 793	4 580	9 373
1981	5 010	4 836	9 846
1982	5 100	5 400 (myös osa-aikaiset)	9 900
1983	5 312	5 575	10 202
1984	5 454	5 766	10 504
1985	5 881	5 691	10 896
1986	6 041	5 956	11 997
1987	6 222	6 094	12 316
1988	6 353	6 204	12 557
1989	6 194	4 806	11 000

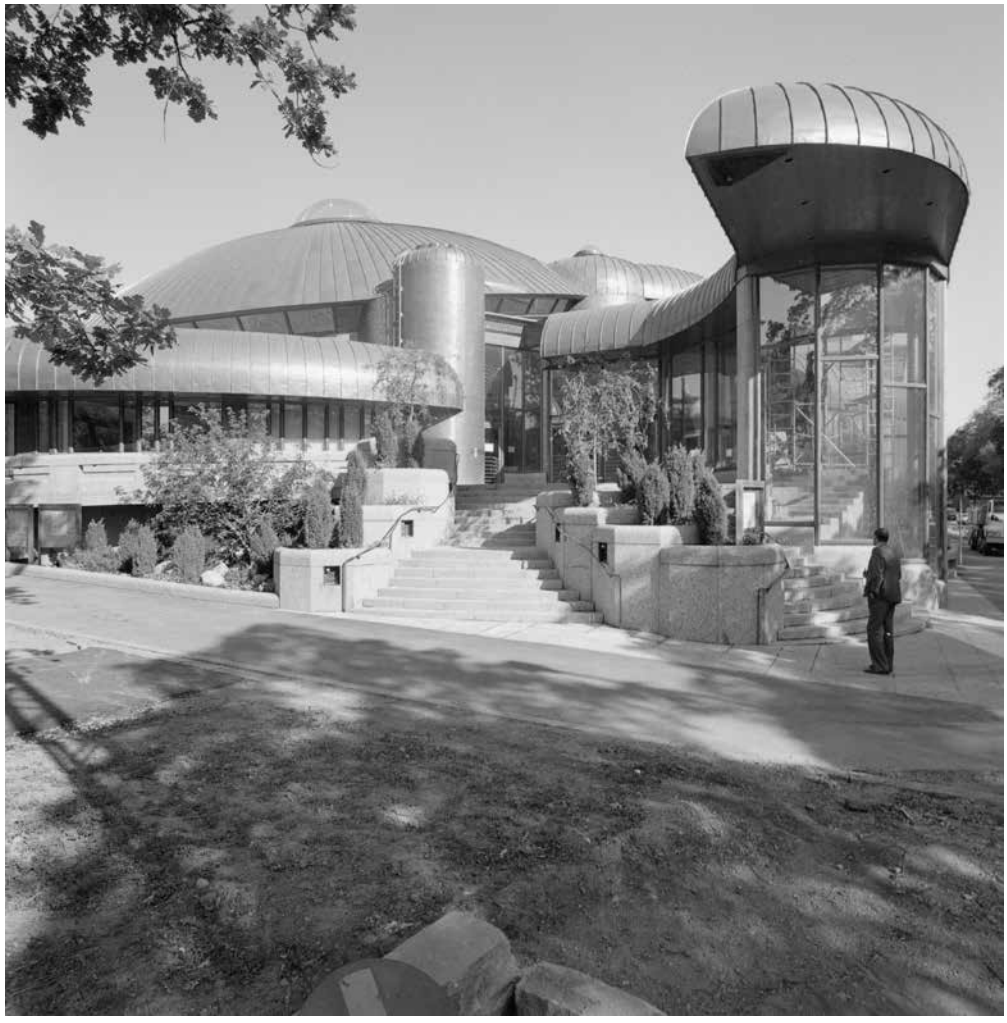

Vastavalmistunut Tampereen pääkirjasto Metso vuonna 1986. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto.

1980-luvun työmailla

Nousukausi näkyi Tampereella suurina rakennushankkeina niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla. Tampereelle nousi kaksi merkittävää kulttuurirakennusta. Ensimmäisenä ryhdyttiin rakentamaan uutta kirjastotaloa. Vanha kirjastotalo sijaitsi Keskustorin lähistöllä, Vanhan kirkon vieressä eikä se enää vastannut modernin kaupungin tarpeisiin. Suunnittelukilpailun voitti Reima Pietilän suunnitelma, jota ryhdyttiin nopeasti kutsumaan Metsoksi. Rakennusteknisesti uusi kirjastotalo oli erittäin haastava, koska siinä ei ollut yhtäkään suoraa seinää. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto oli seurannut huolestuneena vuosien ajan, kuinka yhä enemmän kaupungin työmaita teetettiin ulkopuolisilla urakoitsijoilla. Metson kohdalla kaupunki päätti edelleen turvautua omiin työntekijöihinsä, monivaiheisen ja vaikean

urakan hinnoittelu osoittautui niin vaikeaksi. Metson rakentaminen kesti kolme vuotta: kaivuutyöt aloitettiin toukokuussa 1983 ja yleisö pääsi ihastelemaan uutta rakennusta elokuussa 1986. Kivestä, kuparista, betonista ja lasista rakentaminen oli iso haaste tekijöille, mutta kaupungin rakentajat onnistuivat hienosti. Kiitosta saatiin kosolti ja Tampereen uudesta kirjastotalosta tuli nopeasti myös suosittu turistikohde. Tampereen kaupungin tilakeskuksen historiikissa mainitaan ainoastaan yksi moka, joka sekin johtui ulkopuolisesta tavarantoimittajasta. Pirkankadun puoleisen pitkän invalidiluiskan kivinen kaide oli tehty kaartumaan väärinpäin. Pääkirjasto avattiin kaupunkilaisille 21. elokuuta vuonna 1986 ja avajaispäivänä kirjattiin yli 16 000 lainausta. Toinen merkittävä kulttuurirakennus oli konsertti- ja kongressikeskus Tampere-talo, josta vuonna 1982 järjestetyn suunnittelun kilpailun voittivat Sakari Aartelo ja Esa Piironen. Tämä rakennushanke teetettiin ulkopuolisilla urakoitsijoilla.[22]

Vuonna 1981 kaupungin kulttuuritoimintojen kannalta tehtiin merkittävä päätös: kaupunginvaltuusto päätti perustaa kaupunkiin kulttuurilautakunnan. Kaupungin keskeisiä kulttuuritoimintoja olivat olleet museot sekä kaupunginorkesteri. Lisäksi kaupunki oli tukenut pitkään Tampereen Työväen Teatterin ja Tampereen Teatterin toimintaa, ylläpitänyt kahta musiikkioppilaitosta sekä ollut järjestämässä monia kansainvälisestikin merkittäviä kulttuuritapahtumia. Näistä mainittakoon mm. Pispan Sottiisi, Kansainväliset Lyhytelokuvatjuhlat, Tampereen Teatterikesä sekä Tampereen Sävel-kuorotapahtuma. Tapahtumat olivat osaltaan vaikuttamassa Tampereelle suuntautuneeseen matkailuun, johon 80-luvulla panostettiin uudenlaisella markkinoinnilla. Esimerkiksi vuoden 1988 aikana Tampereella arvioitiin käyneen 1, 7 miljoonaa matkailijaa suosituimpina kohteina Särkänniemen huvipuisto, uusi pääkirjasto Metso sekä museot.

Suurten kulttuurirakennusten lisäksi kunnantyöntekijät ahersivat monien muiden hankkeiden parissa. 80-luvun lopulla Hervannan rakentaminen alkoi kääntyä lopuilleen ja kaupungin oma työnä valmistui mm. Raili ja Reima Pietilän suunnittelema Hervannan toimintakeskus. Hervannan keskustakokonaisuuden rakentaminen oli aloitettu 1970-luvun alussa ja työ jatkui koko 80-luvun. Toimintakeskus päätti suururakan vuonna 1989. Rakentamisen näkökulmasta 80-luku huipentui. 1980-luvulla kaupunkisuunnittelussa alkoivat pehmeämmät arvo vallata alaa. Piha- ja katualueita ryhdyttiin suunnittelemaan entistä huolellisemmin, mikä lisäsi haasteita myös kunnantyöntekijöille. Betonirakentamiseen pyrittiin saamaan monimuotoisuutta ja kerrostaloarkkitehtuurissa seinät alkoivat saada väriä pintaansa. Suuria lähiöitä ei enää rakennettu vaan esimerkiksi Tampereelle rakennettiin uusia pientaloalueita. Esimerkiksi vuonna 1981 kaavoitettiin Hervantaan viimeiset uudet asuinalueet, jotka oli tarkoitettu pientaloasumiseen.

Yhteiskunnan muutos heijastuu järjestötoimintaan

1970-luvulla sosialidemokraattisen puolueen eheytymisen jälkeen ammattiyhdistysliikkeen yhteiskunnallinen painoarvo kasvoi vahvasti. Tähän vaikutti osaltaan järjestövoiman vahvistu-

minen, jossa vuonna 1979 saavutettiin merkittävä virstanpylväs. SAK:n jäsenmäärä yli tuolloin ensimmäistä kertaa yli miljoonan. Myös toimihenkilöjärjestöjen jäsenmäärät kasvoivat ripeästi, vuosina 1970 – 80 yli 280 000:sta yli 600 000:een. Naiset näkyivät työelämässä ja ammattiyhdistysliikkeessä aiempaa enemmän, mikä osaltaan kertoi rakennemuutoksen etenemisestä. Palvelujen ja julkisen alan työllisyys kasvoi, mukaan luettuna mm. koulutus- ja päivähoito sekä terveydenhuolto. Teollisuuden työvoimaosuus ei enää kasvanut ja palvelualojen liittojen jäsenmäärä kasvoikin kaikkein nopeimmin. Kunta-alan liitto kasvatti suhteellisesti ja määrällisesti jäsenvoimaansa eniten.

Samanaikaisesti järjestövoiman kasvun kanssa 1970-luvulla monet työväenjärjestöt painiskelivat saman perusongelman parissa. Miten saada uutta jäsenistöä mukaan toimintaan? Työajan lyheneminen ja elintason parantuminen olivat muuttaneet peruuttamattomasti suomalaisten elämäntapoja. Kiinnostus yhdistystoimintaa oli vähentynyt ja ihmisten illat ja viikonloput kuluivat useimmiten omien harrastusten ja televisio-ohjelmien ääressä. Liittojen vahvistuminen mahdollisti edunvalvonnan ”ulkoistamisen” yhä harvempien aktiivien huoleksi. Jäsenistön aktiivisuutta oli helppo mitata ammattiosaston yleisten kokousten osallistujamäärillä. 1970-luvun lopulla kokouksia järjestettiin yleensä vuosittain neljä kappaletta ja vuodesta 1982 lähtien vähintään kaksi yleistä kokousta. Tuolloin voimaan astui uudistettu yhdistyslaki, joka toi yhdistystoimintaan kevät- ja syyskokoukset. Vuonna 1977 ammattiosastossa järjestettiin neljä yleistä kokousta, joihin osallistui yhteensä 184 jäsentä. Tämä oli noin viisi prosenttia ammattiosaston koko jäsenmäärästä. Vuosikymmenen vaihteessa kokososallistuminen putosi jo hieman alle viiden prosentin, mutta 80-luvulla aktiivisuus alkoi vähitellen elpyä. Syksyllä vuonna 1979 ammattiosaston toimikunnassa ryhdyttiin erityisiin toimenpiteisiin jäsenistön aktiivisuuden lisäämiseksi. Nuorison aktivoimista suunnittelemaan päätettiin aluksi perustaa erillinen työryhmä, mutta lopulta asian kehittäminen päätyi naisjaoston vastuulle. Vuoden 1979 toimintakertomuksen mukaan tehtävä osoittautui vaikeaksi: ”suoritetut yhteydenotot eivät ole saavuttaneet vastakaikua”. Harmistusta purettiin seuraavasti: ”Aika ajoin kokeillaan jotain uudentuntuista ideaa, mutta asioiden ja mahdollisuuksien puristuksessa sitten taas palataan harmaasävyiseen rutiiniin.” Ammattiyhdistystoimintaan liittyviä tehtäviä tehtiin etupäässä vapaa-ajalla ja edunvalvontaa täytyi suorittaa työ- ja yksityiselämän puristuksessa. ”Nuoriso saattaa olla huomannut nämä seikat ja tämä voi olla erä syy laimeaan mielenkiintoon. Ratki riemukkaita hetkiä on tarjolla vähän, mutta tavallaan mielenkiintoisiakin sen sijaan aika ajoin. Sisälle pääseminen vaatii ehkä yhtä tai kahta kokouskäyntiä pidemmän ajan ”, pohdittiin toimikunnassa. Tilanne ei ollut korjaantunut vuoteen 1982 mennessä, sillä toimintakertomuksessa edelleen. valitellaan nuoren polven vähäistä näkyvyyttä ammattiyhdistystoiminnassa. Tilanteen korjaamiseksi tarvittaisiin ainakin asenteiden muutosta, missä vanhempien työntekijöiden esimerkki ja ohjaus saattaisi tuottaa hyviä tuloksia. ”Pitää oivaltaa, että ammattiosaston toiminta kehkeytyy sen jäsenten

toiminnasta", vuoden 1982 toimintakertomuksessa pääteltiin. Konkreettisia parannuksia yritettiin keksiä: vuonna 1982 ammattiosaston toimikunta perusti työryhmän keskinäistä yhteishenkeä kehittämään. Tarkoituksena oli palauttaa vapaa-aikatoimintaa takavuosien tasolle.[23]

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärä lähenteli 1970-luvun lopulla tuhatta, enimmillään vuonna 1978 osastoon kuului 948 jäsentä. Vuonna 1984 ammattiosaston toimikunta selvitti jäsenistön ikäjakaumaa, jossa suurimman ryhmän muodostivat 64 – 54-vuotiaat työntekijät. Ammattiosaston 881 jäsenestä vanhimpaan ikäryhmään kuului 199 henkilöä. Vuosina 1930 – 39 syntyneitä eli 54 – 45-vuotiaita henkilöitä ammattiosastoon kuului 188. Kaikkien nuorimpien ryhmää eli vuoden 1960 jälkeen syntyneisiin kuului ainoastaan 55 henkilöä. Ammattiosaston toimintakertomuksessakin todetaan, että kunnantyössä vanhemmat ikäluokat näyttivät olevan eniten edustettuina. Syykin oli selvä, sillä kunnantyöntekijöiden työtehtävissä takavuosien kiivas kasvu oli hidastunut, vaikka monilla muilla kuntasektorin aloilla kehitys oli jo kokonaan toisenlainen. Erilaisia rakennushankkeita teetettiin yhä useammin ulkopuolisilla yrityksillä samaan aikaan kun kunnan palveluksessa olleiden rakentajien määrä väheni. Esimerkiksi vuonna 1981 Hervannan uuden väestösuojan rakennustyön suoritti yksityinen rakentaja, vaikka ammattiosastolle oli vielä jossain vaiheessa luvattu toisin. Saman vuoden maaliskuussa toimikunnan kokouksessa käsiteltiin louhinta- ja viemäritöiden siirtymistä ulkopuolisille. Tapahtumat nostivat ammattiosaston kokouksien asialistalle työsuhdeturvan ja työtehtävien ulkoistamisen, mistä ryhdyttiin aiempaa enemmän keskustelemaan myös työnantajan edustajien kanssa. "Kunnallisteknisen viraston alaisuudessa olevien työllistämistilanne on ollut jatkuvasti huono. Jonkun tahon toimesta kunnallisteknisiä toimia pyritään jähmeästi aloittamaan, toisaalta suuntamaan yksityisille urakoitsijoille", kuvattiin tilannetta ammattiosaston toimintakertomuksessa. Vuoden 1982 puolella töiden ulkoistamista tapahtui ainakin puisto-osastolla ja puhtaanapidossa.[24]

Työsuhdeturva koettiin kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa tärkeänä, joten on syytä käsitellä aihetta myös laajemmasta näkökulmasta. Työntekijän asema irtisanomisen yhteydessä oli vahvasti esillä työmarkkinapolitiikassa 1970 – 80-luvuilla. Vuonna 1978 SAK:n puheenjohtaja Sulo Penttilä vaati työsuhdeturvan uudistamista, koska yrityksien nähtiin parantavan kannattavuuttaan työntekijöiden kustannuksella. STK puolestaan vaati työehtosopimusten työrauhavelvoitetta pitävämmäksi, olivathan työtaistelut lisääntyneet voimakkaasti 70-luvulla. Työsuhdeturvan parantamista lainsäädännön kautta ryhtyi valmistelemaan työsuhdeturvakomitea, jonka työskentely oli hidasta ja riitaisaa. Vuonna 1981 saatiin aikaan mietintö, jossa esitettiin mm. korotuksia perusteettoman irtisanomisesta saataviin korvauksiin. Kommunistit ja kansandemokraatit arvostelivat mietintöä, koska lomautuksia ja joukkoirtisanomisia koskevia uusia säädöksi ei esitetty. Työnantajaleirissä puolestaan kauhisteltiin laittomasti irtisanottujen korvausten korkeaa tasoa. Pitkien vaiheiden jälkeen uusi lakiesitys oli

Polttopuutalkoot Veittijärvellä 1960-luvulla. Kuva: Sylvi Nieminen. Tampereen museot.

valmiina syyskuussa 1983 ja marraskuussa Kalevi Sorsan IV hallitus jätti esityksen eduskunnalle. Laki astui voimaan 1.9.1984, mutta sitä pidettiin keskinkertaisena niin ammattiliitoissa kuin työnantajienkin leirissä. Laki oli suurten kompromissien tulosta ja lakia onkin pidettävä vain välietappina ammattiyhdistysliikkeen toimissa paremman irtisanomissuojan saavuttamiseksi. Jatkoissa työsuhdeturvan parantamista ajettiin pyrkimällä soveltamaan yhteistoimintalakia aiempaa enemmän käytäntöön.[25]

1970-luvulla kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimikunta pyrki omalta osaltaan tukemaan työväen sivistys- ja urheilutoimintaa esimerkiksi ostamalla ilmoituksia käsiohjelmissa. Myös eläkeläisten retkeilytoiminta tuettiin. Kokouksissa käsiteltiin säännöllisesti erilaisten järjestöjen avustuspyyntöjä ja monissa tapauksissa tukea myös myönnettiin eri suuruisia summia. Ammattiosaston edustajat olivat puolestaan mukana lukuisten järjestöjen ja työväen liikelaitosten johtoelimissä. Suomen Työväen Säästöpankki ja Osuusliike Voima olivat tuolloin työväenliikkeen yritystoimin-

nan kivijalkoja. Paikallista nuorisotoimintaa tuettiin puolestaan Pioneerien kannatusyhdistyksessä, Päivä Nuoret ry:ssä sekä Nuoret Kotkat ry:ssä. Kansojen välistä ystävyyttä edistettiin Suomi-Chile- ja Suomi-Vietnam-seuroissa. Luonnollisesti ammattiosaston edustaja oli mukana myös Suomi-Neuvostoliitto seuran paikallisosastossa. Edustajien toiminnasta ei ilmeisesti paljoakaan tihkunut tietoa ammattiosaston toimikunnalle, sillä vuonna 1977 toimikunnan kokouksessa käytiin läpi kaikki ammattiosaston edustajat eri järjestöissä. Hieman sarkastisesti todettiin, että ”kaikki edustajat ovat elossa”.[26]

Naisjaoston toiminta piti yllä pitkälti ammattiosaston vapaa-ajan toimintaa. Vuosittain järjestettiin joulun tienoolla puurojuhlat, mutta muutakin ehdittiin tehdä. Esimerkiksi vuonna 1980 kokoonnuttiin vielä iltamiin Messukylän Työväentalolle ja seuraavana vuonna juhlittiin ammattiosaston 60-vuotisjuhlia Työväentalon Kerhoravintolassa. Vapaa-ajan toiminnalle ei ollut aina suurta kysyntää, koska kunnantyöntekijät saivat halutessaan osallistua Yhteisjärjestön järjestämään vapaa-ajan toimintaan. Vuonna 1983 naisjaosto järjesti Veittijärvellä keväisen perhetapahtuman, johon kuitenkin osallistujia saatiin mukaan vaatimattomasti. Tapahtumaa kuvattiin kuitenkin onnistuneeksi. Yhteisjärjestö tarjosi kunta-alan järjestäytyneille työntekijöille mm. teatteri-iltoja, retkiä sekä kurssitoimintaa. 1970-luvun lopulla saatiin elvytettyä kunnantyöntekijöiden ammattiosastojen vierailutoimintaa ja Tampereella vierailivat mm. Turun, Oulun, Kotkan ja Jyväskylän kunnantyöntekijät. Luonnollisesti tamperelaiset suorittivat vastavierailuja, vuonna 1980 vierailtiin Oulussa ja seuraavana vuonna vuorossa oli Turku. Ammattiosaston oman vapaa-ajantoiminnan pitkäaikainen perinne oli omien kesäkisojen järjestäminen. 1950 – 60-luvuilla kesäkisoissa kamppailtiin ”oikeissa” yleisurheilulajeissa, mutta 70-luvulle tultaessa lajit olivat muuttuneet leikkimielisemmiksi. Kesäkisat järjestettiin Yhteisjärjestön kesäkodilla, Ylöjärven Veittijärvellä. Kesäkodinkin käyttöasteessa oli tapahtunut selvää vähentymistä, vaikka kaupungin työntekijöillä olisi ollut mahdollisuus käyttää kesäkodin tiloja varsin edullisesti. Talvikaudella ammattiosaston omalla lentopallovuorolla pelattiin viikoittain Ahvenisjärven koululla Hervannassa.

Työajanlyhennys yhteislakon uhalla

Vuonna 1982 Mauno Koivisto oli valittu ensimmäisenä vasemmistolaisena Suomen presidentiksi. Presidentinvaalit antoivat jonkin verran sosialidemokraateille vetoapua seuraavan vuoden eduskuntavaaleissa, joissa puolue sai viisi lisäpaikkaa (57 edustajaa). SKDL:n tulos romahti puolestaan yhdeksällä paikalla (26 edustajaa). Ammattiosaston toimintakertomuksessa mainitaan myös eduskuntaan noussut ”epämääräinen ryhmä Vihreät”, jonka sijoittaminen perinteiselle poliittiselle kartalla tuntui olevan vaikeaa.

1980-luvulla elettiin vielä vakaasti tulopolitiikan aikaa, vaikka irtiottoja yritettiin niin palkansaajien kuin työnantajienkin toimesta. Palkansaajien puolella itse järjestelmää ei missään vaiheessa kyseenalaistettu, mutta varsinkin teollisuudessa yleiset palkkaliukumat aiheuttivat jännitteitä.

Vuosina 1974 – 1981 palkkaliukumien osuus teollisuustyöntekijöiden ansioiden noususta oli 37 prosenttia. Pohjoismaisessa vertailussa tämä oli alhaista, sillä esimerkiksi Ruotsissa vastaava luku oli 42 prosenttia ja Norjassa peräti 54. Julkisella sektorilla pyrittiin pysymään samassa tahdissa erilaisten paikallisten järjestelyjen avulla, joista kunnantyöntekijöidenkin ammattiosastossa paljon jouduttiin neuvottelemaan. Jännitteitä syntyi myös kuukausi- ja tuntipalkkaisten työntekijöiden kesken, koska tuntipalkkaisten katsottiin saavan helpommin liukumia kuin kiinteää kuukausipalkkaa nauttivat toimihenkilöt. Asetelma näkyi myös Tampereella ja kunnantyöntekijöiden ammattiosaston tavoitteena oli pitää mahdollisimman paljon kunnantöitä tuntipalkkauksen piirissä. Työnantajan näkökulmasta kiinteä kuukausipalkkaus vaikutti epäilemättä houkuttelevammalta vaihtoehdolta. Tampereella pyrittiin 1980-luvulla selvästi lisäämään kuukausipalkkaisten työntekijöiden määrää: kiinteään kuukausipalkkaan siirtyi mm. liikenneviraston sekä vesilaitoksen työntekijöitä. Ammattiosaston toimintakertomuksessa todettiin vuonna 1984, että yli 200 toveria oli siirtynyt kuukausipalkkaukseen, mikä ”teki osastostamme entistä toimihenkilöpitoisemman”.[27]

Talvella 1984 olivat vuorossa jälleen tupo-neuvottelut, joissa käsiteltiin palkkojen lisäksi mm. työajanlyhentämistä. SAK:n tavoitteena oli työajan lyhennystä 64 tuntia vuodessa, mutta työnantajat tarjosivat ainoastaan vuorokauden verran, 24 tuntia. Kommunistien leirissä oltiin jo tässä vaiheessa valmiita laajoihin työtaisteluihin. Työajan lyhentäminen oli ollut esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa jo vuosikymmenen vaihteesta lähtien ja asiaa tutkimaan oli Koiviston hallitus asettanut vuonna 1980 työaikakomitean. Komiteaa huoletti kilpailukyvyn säilyminen, joten työajan lyhentämistä ilman ansiotason laskua ei suositeltu ammattiyhdistysliikkeen pettymykseksi. Työnantajatkin näkivät keskustelussa mahdollisuuden, sillä monille aloille toivottiin joustavampia työaikoja. Työaikajoustoista tulikin tupo-pöydän keskeisin kiistakysymys: työnantajien esityksiä tulkittiin niin, että työaikaa voitaisiin muuttaa ilmoituksella viikkoa ennen työvuoron alkua. SAK:ssa ryhdyttiin valmistautumaan yleislakkoon, mutta nyt käytettiin yhteislakko-nimitystä. Myös Tampereella oli täysi lakkovalmius. Jälleen selvitysmieheksi kutsuttiin Matti Pekkanen ja neljä päivää myöhemmin saatiin esitys kaksivuotisesta kokonaisratkaisusta. Ratkaisu antoi kuntasektorille vuosiksi 1984 – 1976 palkankorotuksia yhteensä 11, 6 %. Sopimuksen suurin periaatteellinen läpimurto koski työajan lyhennystä, joka kuitenkin suosi yksityisen sektorin työntekijöitä. Tarkoituksena oli näet tasoittaa julkisen ja yksityisen sektorin välistä lomien ja vapaiden kuilua 16 tunnilla. Yksityisen sektorin 40-tunnin työviikon työntekijät ja toimihenkilöt saivat 32 tunnin vuosityöajan lyhennyksen. Pitkällä aikavälillä saavutus osoittautui merkittäväksi.[28]

Julkisella sektorilla lyhennys oli vain 16 tunnin mittainen, joka astui voimaan vuoden 1986 alusta. Lyhennys koski niitä, joiden työaika oli vähintään 40 tuntia viikossa tai 120 tuntia kolmenviikon jaksoissa. Työajan lyhentäminen sovittiin toteuttavaksi niin, että viikoittaista työaikaa lyhennettiin 20 minuuttia.[29]

Kehittyvä teknologia pelottaa

Vuosi 1985 oli edunvalvonnassa jälleen välivuosi kaksivuotisen sopimuskauden vuoksi. Sopimuksen antamien tarkistusten neuvotteleminen oli ay-väen tehtävänä, mutta muuten vuotta kuvailtiin ammattiosaston toimintakertomuksessa hiljaiseksi. Vilkasta keskustelua käytiin mm. tietokoneen hankinnasta ammattiosaston käyttöön. Teknologian uudistuminen ja automaation yleistyminen herätti palkansaajissa vähintään epävarmuutta, pahimmillaan pelkoa. Suomalaisen yhteiskunnan suuri visionääri Pekka Kuusi ennusti, että 1980-luvulla maaltapako päätyisi ja tehtaista pako alkaisi. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimintakenttää automaatio ei paljoakaan koskettanut, mutta kunnantöiden rationalisoiminen oli 80-luvun alussa ammattiosaston jatkuvana huolenaiheena. Sivusta jouduttiin seuraamaan tamperelaisten teollisuustyöpaikkojen nopeaa vähenemistä. Esimerkiksi vuonna 1985 ammattiosaston toimintakertomuksessa kuvattiin tamperelaisen tekstiiliteollisuuden ”kruununjalokiven” eli Finlaysonin tehtaan myyntiä lahtelaisen huonekalufirman haltuun. Satoja työntekijöitä irtisanottiin ja historiallisesti merkittävä Finlaysonin tehdasalue alkoi vähitellen hiljentyä.

Vuonna 1985 ammattiosastossa käyty keskustelu tietokoneen hankinnasta, kuvaa osaltaan palkkatyöväen silloista suhtautumista uuteen teknologiaan. Tietokoneen hankintaa käsiteltiin ammattiosaston kevätkokouksen ”ohjeellisessa keskustelussa”. Tarkoituksena oli saada kuulla jäsenistön mielipide mahdolliseen tietokoneen hankintaan. Mielipiteitä esitettiin vilkkaasti ja värikkäästi, puolesta ja vastaan. Yhtenäistä kantaa ei pystytty muodostamaan, joten asia jäi ammattiosaston toimikunnan päätettäväksi. Tietokoneen hankintaa ehdottaneet henkilöt korostivat, että laitteen avulla osasto saisi aiempaa paremmin käyttöönsä esimerkiksi tilastotietoa. Näin osaston toimihenkilöiden työtaakkaa voitaisiin keventää. Hankintaa vastustaneet vetosivat lähinnä laitteen kalleuteen ja siihen, että näin suurella rahamäärällä ei tultaisi saavuttamaan riittävää hyötyä. Myös tietokoneen sopivasta sijoituspaikasta oli epätietoisuutta. Lopulta saatiin aikaan kompromissiesitys, jossa pääluottamusmies ja ammattiosasto hankkivat yhteisen tietokoneen. ”Lopullisen kohtrahdin puitteissa viisi asiaan vihkiytynyttä kävi alkeiskurssilla ihmettelemässä tätä uuden ajan kotkotusta, pyrkien tulemaan sinuiksi sen sisällään pitämien viisauksien kanssa”, todettiin osaston toimintakertomuksessa. Tähänkin päätökseen saatiin pöytäkirjaan lisätä vielä kaksi eriävää mielipidettä.[30]

Kireitä neuvotteluja, työaika lyhenee

1980-luvun puolivälissä alkoi näyttää yhä enemmän siltä, että työnantajien järjestöt alkoivat suhtautua tulopolitiikkaan yhä kriittisemmin. Samaan aikaan myös oikeistopuolueet alkoivat haastaa vasemmistoa vallitsevasta kehityssuunasta. Tulopolitiikkaa joutui myös Keskustapuolueen ja Kokoomuksen arvostelun kohteeksi. Ammattiyhdistysliike ajoi päättäväisesti erilaisia lainsäädännöllisiä hankkeita, joita työantajat eivät puolestaan kannattaneet. Asetelma oli huomioitu myös kunnantyöntekijöiden ammatti-

osastossa, jonka vuoden 1986 toimintakertomuksessa harmitellaan työnantajapiirien ”ylimielistä suhtautumista palkansaajien esittämiä näkemyksiä kohtaan”. Tilanteen on nähty vuosi vuodelta vaikeutuvan. Kunnantyöntekijöiden mielenkiinto kohdistui ennen kaikkea reaaliansioiden markkamääräiseen nostamiseen ja lisäksi sopimuksiin haluttiin ns. matalapalkkapotti. Kannatusta saivat myös SAK:n vaatimukset työttömyysturvan parantaminen, työsuhteiden turvaamisen kehittäminen mm. koulutusta lisäämällä sekä tavoite työajan asteittaisesta lyhentämisestä 35 tuntiin viikossa vuoteen 1990 mennessä.

Vuonna 1985 julkisuudessa ja työmarkkinoilla keskusteltiin vilkkaasti arkipyhien palauttamisesta. Marian ilmestymispäivä ja juhannus oli siirretty viikonloppuun 1950-luvulla kirkon, työmarkkinajärjestöjen ja valtiovallan yhteistyöllä. Kolme arkipyhää siirrettiin 1970-luvulla, mutta kirkon sisällä oli alkanut jo 1970-luvun lopulla keskustelu loppiaisen, helatorstain sekä helluntaipäivän palauttamisesta perinteisille paikoilleen. Sekä SAK:n että STK:n mielestä arkipyhien siirtämiseen ei ollut tarvetta, koska ne sekoittaisivat työviikkoja varsinkin teollisuudessa. Kirkko ei näistä mielipiteistä välittänyt ja toukokuussa 1982 kirkolliskokous päätti palauttaa loppiaisen ja helluntain entisille paikoilleen. Monilla aloilla näytti, että arkipyhäviikkoina vapaapäivät jouduttaisiin korvaamaan lauantaitöinä. Hallitus ajoi muutosta reippaasti, mutta presidentti Koivisto lykkäsi joulukuussa 1985 lain vahvistamista ja pyysi lisäselvityksiä. Tammikuussa 1986 asiasta keskusteltiin edelleen laajasti, mutta SAK jäi lopulta yksinään vaatimaan muutoksen peruuttamista. Laki allekirjoittaessaan Mauno Koivisto siirsi sen voimaantulon päivämäärän vasta vuoden 1992 tammikuun alkuun.[31]

Alkuvuodesta 1986 työmarkkinoilla käytiin jälleen vaikeita tulopoliittisia neuvotteluja ja kiistelyn kohteena oli jälleen työaika. Rintama rakoili, sillä työnantajapuoli solmi AKAVAn, TVK:n ja STTK:n kanssa mini-tupon. Kokonaisratkaisuneuvottelut ajautuivat lopulta umpikujaan ja SAK iski pöytään jälleen laajan työtaistelu-uhkauksen, joka koski noin 250 000 palkansaajaa. Työtaistelu alkoi torstaina 13.3. ja myös Tampereen kunnantyöntekijät olivat mukana. Osaston toimikunta istui lakkotoimikuntana ja lakkoon ilmoittautuvia otettiin vastaan kaupunginhotellin (Raatihuoneen Kauppakadun puoleisessa siivessä) kabinetissa. Kaikkia kunnantöitä ei pysäytetty, joten osalle jäsenistä myönnettiin työlupia ja työmaita valvomaan asetettiin lakkovahteja. Jäsenistöä pidettiin ajan tasalla ja ammattiosaston toimintakertomuksessa lakko-aikaa kuvataan ”toiminnan täyteiseksi”. Yhteislakko kesti kaikkiaan 58 tuntia ja maanantaina palattiin työhön. Mitä lakolla saavutettiin? SAK ei saavuttanut asettamiaan taloudellisia tavoitteita: kahden vuoden mittaiselle sopimukselle esitettiin kahta 75 pennin suuruista korotusta tuntipalkkoihin. Lakon päättäneessä sopimuksessa vuoden 1986 palkankorotus oli 55 penniä ja vuoden 1987 64 penniä. Matalapalkkaerän suuruudeksi oli tavoiteltu 0, 7 %, joka laski peräti 0, 2 prosenttiin. Toki sopimus toi jotain hyvääkin. Verrattuna valtion virkamiesten tekemään ”minitupoon”, KTV onnistui saamaan liittotason neuvotteluissa aikaan parannuksia palkankorotuksiin. Ne saatiin nyt markkamääräisinä ja

sisälsivät lisäksi matalapalkkaryhmiin erityistoimia. Merkittävintä oli kuitenkin työajan lyheneminen, joka saatiin onnistumaan ilman työnantajan esittämiä työaikajoustoja. Yhteislakon päättäneessä STK:n ja SAK:n sopimuksessa sovittiin vuosien 1987 – 1990 kuluessa toteutettavasta 68 tunnin laajuisesta työajan lyhentämisestä. Työajan lyhentäminen toteutettiin yleisesti kokonaisen työpäivän mittaisina vapaina eli pekkaspäivinä. Kuntasektorilla työajan lyhentäminen toteutettiin hieman toisin. Kuntasektorilla työajan lyhennys oli 56 tuntia. Kunnallinen sopimusvaltuuskunta hyväksyi lyhennyksen piiriin myös ne, joilla oli oikeus kuuden viikon eli 36 vuorokauden mittaiseen vuosilomaan. Lyhennyksessä jatkettiin jo aloitettua mallia eli viikoittaista työaikaa lyhennettiin minuuttimääräisesti. Työajan kokonaislyhennyksen määräksi tuli vuoden 1987 alusta 40 minuuttia, vuoden 1988 alusta tunti, vuonna 1989 tunti ja 20 minuuttia ja vuonna 1990 yksi tunti ja 45 minuuttia. Lyhennys koski kaikkia työviikkoja, myös arkipyhäviikot mukaan lukien.[32]

Rakennemuutos ja Suomen ajautuminen lamaan

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston vuoden 1987 toimintakertomuksessa mainitaan keväällä käydyt eduskuntavaalit. Suomeen saatiin Harri Holkerin johtama sini-punahallitus, jonka suurena haasteena tuli olemaan mm. rakennemuutoksen vauhdin kiihtyminen. Suuri yhteiskunnallinen murros oli alkanut hiljalleen 1970-luvulla ja kehitys jatkui 1980-luvulla. Maailmantalous alkoi kansainvälistyä ja rahamarkkinoiden säännöstelyä purettiin Suomessakin rohkeasti. Teknologian kehitys ja varsinkin tietotekniikan käytön yleistyminen alkoivat mullistaa työelämää, ruumiillisen työn merkitys alkoi voimakkaasti vähentyä ja Suomen varsin suljettu kansantalous oli aiempaa herkempi kansainvälisille vaikutuksille. 80-luvulla Suomen rahamarkkinoilla alkoi tapahtua: suomalaiset innostuivat pelaamaan arvopapereilla ja pankkien luotonanto muuttui vilkkaan talouskasvun aikana aiempaa avokätisemmäksi, mikä kostautui 1990-luvun alussa Suomen ajautuessa ennen kokemattomaan pankkikriisiin ja talouslamaan. Vuosikymmenen lopulla elettiin kulutusjuhlien viimeisiä vuosia.

Suomessa rakennemuutos ei ollut niin äkillinen prosessi kuin esimerkiksi Länsi-Euroopan vanhoissa teollisuusmaissa, mutta 80-luvulle tultaessa muutokset olivat alkaneet kiristää työnantajien ja työntekijöiden välisiä neuvottelusuhteita. Monissa kysymyksissä ei haluttu suuria mullistuksia: esimerkiksi hyvinvointiyhteiskunta säilyttämiseen uskottiin kaikissa kansalaispiireissä, samoin konsensus-henkinen asioiden hoitaminen nautti edelleen laajaa kannatusta. Kuntasektorin kehitys kertoo omalla tavallaan suomalaisen elinkeinorakenteen ja yhteiskunnan muutoksesta. Julkisten palvelujen lisääntyminen loi kuntiin valtavasti uusia työpaikkoja, joista huomattava osa painottui naisvaltaisille aloille. Hyvinvointipalvelujen laajentuminen oli näin osaltaan tuomassa naisia suomalaisille työmarkkinoille. Vuonna 1950 kuntien ja kuntainliittojen palveluksessa työskenteli noin 97 000 henkilöä ja vuoteen 1990 mennessä luku oli kasvanut 466 000:een. Kuntien oli suhteellisen helppo kehittää palvelujaan verotulojen kasvaessa saman aikaisesti

kansalaisten ostovoiman kanssa.[33]

Paikallisia sovelluksia ja kunnantyöt muutoksessa

Vuosi 1987 oli nimetty kunta-alan liitossa järjestövuodeksi, mikä näkyi mm. jäsenistölle suunnattuina runsaina koulutustapahtumina. Pirkanmaan aluetoimistossa järjestettiin vuoden aikana lukuisia koulutuspäiviä, joiden aiheina oli mm. kuntasektorilla yleistyvä yksityistäminen, mielenterveys työpaikoilla, edunvalvonnan kehittäminen sekä työpaikkademokratia. Elokuussa Tampereen kaupungin palveluksessa olleet KTV:n jäsenet kokoontuivat iloisen perhetapahtumaan Viikinsaareen. Näiden lisäksi monipuolista koulutusta tarjosivat myös ammatillinen paikallisjärjestö sekä kunnantyöntekijöiden yhteisjärjestö. Pirkanmaalle perustettiin oma alueellinen nuorisojaosto, jonka toimintaan lähti mukaan muutamia kunnantyöntekijöiden aktiiveja. ”Jälleen kerran todettiin, että toiminta, mikä kerää eniten jäseniä on pilkkikilpailut”, todettiin ammattiosaston toimintakertomuksessa hiukan ironiseen sävyyn. Paikallisessa edunvalvonnassa vuoden yksi suurimmista haasteista oli kysymys työajan lyhentämisestä ja miten se tultaisiin paikallisesti järjestämään.[34]

Työnantajan käsityksen mukaan kunnantöissä työajan lyhentäminen oli pitänyt sijoittaa työviikon kahden viimeisen työpäivän loppuun, 20 minuuttia kerrallaan. Ammattiosaston toimikunnan mielestä tällainen järjestely ei ollut lainkaan sopiva. Sähkölaitoksen työntekijöille lyhennys oli järjestynyt 40 minuutin mittaisena perjantaipäivän loppuun ja tämä haluttiin myös kunnantyöntekijöille. Asiasta oli järjestetty työmailla kysely ja tulos oli ollut varsin yksimielinen ja yhteisjärjestön toivottiin neuvottelevan kysymyksen mahdollisimman nopeasti kuntoon. Jos edistystä ei saataisi aikaan, päätettiin käyttää myös julkisuutta hyväksi, yhtenä vaihtoehtona mainittiin mm. Tampereella aloittanut kaupallinen radioasema Radio 957. Neuvotteluista kehkeytyi yllättävän pitkä prosessi, jonka aikana ammattiosasto oli jopa valmis tinkimään vaatimuksistaan. Helmikuussa toimikunnan kokouksessa kerrottiin, että työntekijäpuoli oli tarjonnut ajatusta kesäaikana perjantain työajan lyhentämisestä 40 minuutilla. Muuna aikana oltaisiin oltu valmiita tekemään työantajan esityksen mukaan torstaisin ja perjantaisin 20 minuuttia lyhyempiä päiviä. Kesään mennessä työajanlyhennysneuvottelut katkaistiin työnantajan toimesta ja toistaiseksi kunnantöissä toteutettiin työnantajan tulkintaa. Joulukuussa ammattiosaston toimikunnan kokouksessa ilmoitettiin, että vuoden 1988 alusta lähtien työaikaa lyhennetään puolen tunnin verran viikon kahtena viimeisenä työpäivänä. Kesäkuussa 1988 ammattiosaston toimikunnan eräs jäsen summasi työajan lyhennyksen vaikutuksia seuraavasti: ”Nyt tehdään kahdeksan tunnin työt seitsemässä”.[35]

Vuoden 1987 aikana valmistauduttiin myös uusin presidentinvaaleihin, joissa Mauno Koivisto valittiin toiselle kaudelle. Pieniä pilkahduksia poliittisesta toiminnasta kuultiin myös kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa, jossa eräässä kokouksessa vaadittiin demokratian nimissä KTV:n aluetoimistoa pitämään esillä molempien työväenpuolueiden ehdokkaiden julisteita. Kunnallisvaalien tulosta ammattiosaston toimintakertomuksessa tarkastel-

tiin hyvillä mielin: gallup-tutkimusten ennusteista huolimatta työväenpuolueet onnistuivat Tampereella lisäämään paikkalukuaan valtuustossa. Ammattiyhdistyskentällä aktiivien voimat vaikuttavat olleen koetuksella. Tasainen puurtaminen jäsenistön hyväksi jatkui, mutta esimerkiksi järjestettävään toimintaan ottavat osaa aina vain harvemmat jäsenet. ”Onko syynä tiedon puute vai onko jäsenistön asiat jo niin hyvin hoidettu, ettei heillä ole mitään tekemistä ay-toiminnassa”, kysyy yhdistyksen sihteeri. Ammattiyhdistysaktiivin työsarka ei ollut aina helppo. Eräällä työmaalla 80-luvun lopulla pääluottamusmies yritti ratkaista työntekijöiden ja työnantajan välille syntynyttä kiistaa, mutta työntekijöiden mielestä hänen toiminnastaan oli ollut lähinnä haittaa. Rasittunut pääluottamusmies ilmoitti luopuvansa tehtävästään ja joutui jäämään sairaslomalle. Tilanne saatiin kuitenkin ratkaistua ja kokenut luottamusmies jatkoi tehtävässään.[36]

1980-luvulle tultaessa kuntatyö oli esimerkiksi tietokonetekniikan yleistymisen vuoksi muuttunut voimakkaasti. Ammattinimikelistat olivat peräisin 1960-luvulta ja parin vuosikymmenen päästä monet eivät olleet ehtineet muuttua vanhentuneiksi. Kaikkiaan kunnalliselle alalle oli 1980-luvulla kirjattuna yli 6000 erilaista ammattinimikettä. Teknologisen kehityksen vaikutukset näkyivät myös kunnantyössä ja monien perinteisten työtehtävien sisältö oli kovassa tahdissa muuttumassa. Joidenkin työntekijäryhmien asemaan vaikutti myös yhä lisääntyvä yksityistäminen: kaupunki käytti yhä useammin eri tehtävissä ulkopuolisia yrittäjiä. Tämä heijastui mm. urakkaneuvotteluihin, joissa usein jouduttiin vertailemaan julkisen ja yksityisen sektorin urakkahintoja. Joka vuosi käytiin pitkällisiä urakkaneuvotteluja mm. kivimiesten työosastolla ja joidenkin jäsenten mielestä näihin neuvotteluihin käytettiin liiankin paljon aikaa.[37]

1977
Tarmo Korpilahti (varapuheenjohtaja)
Voitto Ollonen (sihteeri) / Lasse Välimäki (rahastonhoitaja) / Pekka Hoivala (jäsenkirjuri) / Eero
Pekka Ilomäki (pääluottamusmies)
Ilmari Haapaniemi / Väinö Pirnes / Emil Leppälä / Ossi Lindell / Seppo Haapanen / Matti Viitanen / Armas Savela / Eero Koskinen / Rauno Järvinen / Seppo Saarinen / Mauno Salo / Seppo Sorsa / Anja Koskinen / Pekka Sievä / Sylvi Saurusmaa / Hilja Lahtinen / Iivari Hankala / Reino Lindell

1978
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Ilmari Haapaniemi (varapuheenjohtaja) / Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Eero Koskinen (varapääluottamusmies)
Pekka Hoivala (jäsenkirjuri) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri) / Tarmo Korpilahti (pöytäkirjuri)
Väinö Pirnes / Toivo Alava / Heikki Saarinen / Matti Viitanen / Heimo Rinnetmäki / Rauno Järvinen / Seppo Saarinen / Markku Saartila / Emil Leppälä / Anja Koskinen / Kalle Salonen / Pekka Sievä / Reino Lindell / Sylvi Saurusvaara / Seppo Harjula

1979
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja) / Ilmari Haapaniemi (varapuheenjohtaja)
Voitto Ollonen (sihteeri) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies)
Eero Koskinen (varapääluottamusmies)
Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Pekka Hoivala (jäsenkirjuri) / Hilkka Sillanpää (opintosihteri)
Tarmo Korpilahti (toimikunnan pöytäkirjuri)
Heikki Saarinen / Matti Viitanen / Väinö Pirnes / Heino Rinnetmäki / Rauno Järvinen / Juhani Hietala / Teuvo Majakari / Seppo Saarinen / Emil Leppälä / Anja Koskinen / Pekka Sievä / Reino Lindell / Sylvi Saurusvaara / Seppo Harjula

1980
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Tarmo Korpilahti (varapuheenjohtaja) / Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja)
Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Eero Koskinen (varapääluottamusmies)
Pekka Hoivala (jäsenkirjuri) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri)
Väinö Pirnes / Ilmari Haapaniemi / Heikki Saarinen / Heino Rinnetmäki / Rauno Järvinen / Pekka Sievä / Juhani Hietala / Teuvo Majakari / Martti Elo / Jorma Sajakoski / Taisto Sivén / Kari Palovainio / Mauri Salo / Reino Lindell / Sylvi Saurusvaara / Seppo Harjula / Jarmo Hakanen / Arto Kukkaisniemi / Anja Koskinen

1981
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Tarmo Korpilahti (varapuheenjohtaja) / Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja)
Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Pekka Hoivala (jäsenkirjuri) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri) / Väinö Pirnes (2. opintosihteeri) / Ritva Kurikka (naisjaoston puheenjohtaja)
Ilmari Haapaniemi / Eero Koskinen / Heikki Saarinen / Heimo Rinnetmäki / Pekka Sievä / Juhani Hietala / Jorma Sajakoski / Kari Palovainio / Osmo Hildén / Martti Elo / Rauno Järvinen / Seppo Harjula / Reino Lindell / Jarmo Hakanen / Impi Koljonen / Arto Kukkaisniemi / Anja Koskinen

1982
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Seppo Harjula (varapuheenjohtaja) / Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Pekka Hoivala (jäsenasiainhoitaja) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri) Väinö Pirnes (opintovastaava) / Hannu Hoivala (toimikunnan pöytäkirjuri) / Ritva Kurikka (naisjaoston puheenjohtaja)
Ilmari Haapaniemi / Taisto Siven / Heikki Saarinen / Heimo Rinnetmäki / Rauno Järvinen / Jorma Sajakoski / Tarmo Korpilahti / Juhani Hietala / Anja Koskinen / Osmo Hildén / Pekka Sievä / Martti Elo / Tauno Ahola / Impi Koljonen / Reino Lindell / Arto Kukkaisniemi / Erkki Helkanoja

1983
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja) / Seppo Harjula (varapuheenjohtaja)
Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri)
Pekka Hoivala (jäsenasianhoitaja) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Hannu Hoivala (pyötäkirjuri) / Ilmari Haapaniemi / Heikki Saarinen / Rauno Järvinen / Jorma Sajakoski / Heimo Rinnetmäki / Tarmo Korpilahti / Taisto Sivén / Osmo Hildén / Juhani Hietala / Anja Koskinen / Pekka Sievä / Martti Elo / Juhani Heimo / Pekka Ilomäki / Impi Koljonen / Arto Kukkaisniemi / Reino Lindell / Erkki Helanoja

1984
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja) / Seppo Harjula (varapuheenjohtaja)
Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri)
Pekka Hoivala (jäsenasianhoitaja) / Hannu Hoivala (pöytäkirjuri) /
Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Voitto (varapääluottamusmies)
Heikki Saarinen / Rauno Järvinen / Ilmari Haapaniemi / Jorma Sajakoski / Heimo Rinnetmäki / Tarmo Korpilahti / Juhani Hietala / Osmo Hildén / Taisto Sivén / Anja Koskinen / Pekka Sievä / Martti Elo / Pekka Ilomäki / Jyrki Auvinen / Reino Lindell / Impi Koljonen / Arto Kukkaisniemi / Juhani Heimo

1985
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Seppo Harjula (varapuheenjohtaja) / Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri) / Pekka Hoivala (jäsenasianhoitaja) / Hannu Hoivala (pöytäkirjuri)
Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Voitto Ollonen (varapääluottamusmies)
Heikki Saarinen / Rauno Järvinen / Ilmari Haapaniemi / Jorma Sajakoski / Heimo Rinnetmäki / Tarmo Korpilahti / Juhani Hietala / Osmo Hildén / Taisto Sivén / Anja Koskinen / Pekka Sievä / Martti Elo / Jyrki Auvinen / Reino Lindell (2. opintosihteeri) / Väinö Koivuniemi / Arto Kukkaisniemi / Pekka Kuusela / Ritva Kurikka / Jarmo Hakanen

1986
Perkka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Seppo Harjula (varapuheenjohtaja) / Voitto Ollonen (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja) / Hilkka Sillanpää (opintosihteeri) / Pekka Hoivala (jäsenasiainhoitaja) / Hannu Hoivala (toimikunnan pöytäkirjuri) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Pekka Pirttijoki (varapääluottamusmies)
Ilmari Haapaniemi / Juhani Hietala / Rauno Järvinen / Tarmo Korpilahti / Heimo Rinnetmäki / Heikki Saarinen / Seppo Saarinen / Jorma Sajakoski / Taisto Siven / Jyrki Auvinen / Into Haapala / Pekka Ilomäki / Anja Koskinen / Pekka Sievä / Reino Lindell / Arto Kukkaisniemi / Pekka Kuusela / Ritva Kurikka / Martti Elo

1987
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Jorma Sajakoski (varapuheenjohtaja) / Hannu Hoivala (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja)
Pekka Hoivala (jäsenasiainhoitaja) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Pekka Pirttijoki (varapääluottamusmies)
Hilkka Sillanpää / Ilmari Haapaniemi / Jyrki Auvinen / Juhani Hietala / Rauno Järvinen / Tarmo Korpilahti / Voitto Ollonen / Heimo Rinnetmäki / Heikki Saarinen / Taisto Sivén / Seppo Harjula / Into Haapala / Pekka Ilomäki / Anja Koskinen / Seppo Saarinen / Pekka Sievä / Pekka Kuusela / Arto Kukkaisniemi / Kalervo Lahti / Kai Salmela / Reino Lindell / Ritva Kurikka / Jorma Korpi

1988
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)

1989
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Jorma Sajakoski (varapuheenjohtaja) / Hannu Hoivala (sihteeri) / Lauri Välimäki (rahastonhoitaja)
Pekka Hoivala (jäsenasiainhoitaja) / Pekka Ilomäki (pääluottamusmies) / Pekka Pirttijoki (varapääluottamusmies) / Pekka Hoivala (työsuojeluvaltuutettu)

Tauno Ahola / Jyrki Auvinen / Ilmari Haapaniemi / Seppo Harjula / Juhani Hietala / Markku Kivistö / Jorma Korpi / Anja Koskinen / Arto Kukkaisniemi / Ritva Kurikka / Pekka Kuusela / Kalervo Lahti / Esko Lehtimäki / Leena Niiranen / Voitto Ollonen / Antero Ruohonen / Heikki Saarinen / Seppo Saarinen / Kai Salmela / Hilkka Sillanpää / Taisto Siven / Arto Vehkakoski

Työttömien Murrostorstai-mielenosoitus 4.11.1993. Kuva: Kari Kankainen. Museovirasto.

XI Kunnantyöntekijät 1989 – 1999 – YLÖS LAMASTA JA AY-LIIKKEEN UUDET HAASTEET

Syvään lamaan

Suomessa ajauduttiin 1990-luvun alussa vuosisadan syvimpään lamaan. Laman syntyä on pohdittu laajasti eikä sitä voida tässäkään kirjassa kokonaan ohittaa, olihan lamalla perusteellinen vaikutus myös kunnallisiin palveluihin. Monien mielestä lamaan ajauduttiin 80-luvulla harjoitetun talouspolitiikan seurauksena. Joidenkin mielestä rahamarkkinat vapautettiin liian nopeasti ja lisäksi ylikuumentuneen kansantalouden rauhoittamiseksi harjoitettu vahvan markan politiikkaa vaikeutti vientiä. Laman merkkejä oli näkyvissä jo vuonna 1989, vaikka työllisyyden ja tuotannon taso olivat edelleen hyviä. Pörssikurssit kääntyivät laskuun keväällä 1989 ja samoihin aikoihin asuntojen kysyntä väheni. Myymättömät asunnot lisääntyivät ja neljä vuotta kestänyt hintojen lasku alkoi. Velalla rakennetuista miljoona-asunnoista alkoi tulla ihmisille suuria ongelmia. Samaan aikaan myös Eurooppa ja sen mukana muukin maailma oli suuren poliittisen myllerryksen keskellä. Mihail Gorbatshovin harjoittaman perestroikka ja glastnost-politiikan tuloksena Neuvostoliiton ote Itä-Euroopasta hölty ja johti lopul-

ta Berliinin muurin murtumiseen. Neuvostoliiton poliittinen sekasorto syveni ja johti lopulta vanhoillisten kommunistien vallankaappausyritykseen elokuussa 1991. Tapahtumat vaikuttivat Suomen ja Neuvostoliiton välillä käytyyn kauppaan, joka oli ollut enimmillään kahdenkymmenen prosentin luokkaa Suomen viennistä. Idänkaupan avulla oltiin myös pystytty aiemmin tasaamaan kansainvälisen talouden suhdannevaihteluita. Vuonna 1991 Suomen vienti romahti seitsemän prosenttia, mikä johtui suurelta osin juuri idänkaupan vähentymisestä. Neuvostoliiton romahduksen kansan samanaikaisesti vaikeuksissa olivat myös suomalaiset kommunistit. Suomen kommunistisen puolueen varat hupenivat nolosti pörssikeinotteluun ja vuonna 1990 perustettu Vasemmistoliitto jatkoi kansandemokraattien ja kommunistien toimintaa uudelta vihervasemmistolaiselta pohjalta.

Vienti ja kansantalous olivat vaikeuksissa, vaikka tilannetta yritettiin parantaa mm. tulopoliittisella kokonaisratkaisulla. Valuuttavaranto alkoi uhkaavasti pienentyä yritysten ryhdyttyä lyhentämään kasvavia ulkomaan velkojaan. Marraskuussa 1991 tehtiin suuri devalvaatio ja maan hallitus istui pitkiä öitä tekemässä päätöksiä vakavissa kriisitunnelmissa. Syvenevään pankkikriisiin ja kansatalouden ongelmiin reagoitiin suurilla menojen leikkauksilla, jotka saivat osakseen kansalaisilta kiukkua. Taloudellisen laman lisäksi kansakuntaa alkoi vaivata myös henkinen lamaannus ja synkistyminen. Yksittäisten kansalaisten kannalta vakavia ongelmia muodostui korkeista koroista, jotka rasittivat velallisia. Vielä 1980-luvulla pankit tarjosivat edullisia lainoja lähes olemattomin vakuuksin, mutta 1990-luvulla talousvaikeuksiin joutuneet ihmiset eivät kyenneet enää selviytymään veloistaan. Tuloksena oli monia traagisia tarinoita. Suomalaisten elintason tärkeä mittari eli bruttokansantuote laski vuoden 1991 aikana peräti seitsemän prosenttia. Porvarihallituksen ajamat sosiaaliturvan leikkaukset ja verojen korotukset lisäsivät entisestään taloudellista epävarmuutta. Kotimainen kysyntä supistui, mikä ajoi monet palveluyrittäjät vaikeuksiin ja konkursseihin. Lama tuntui erityisen vaikeana rakennusalalla, jossa tuotanto putosi alle puoleen huippuvuosien luvuista. Työttömyys nousi ennätyksellisen korkeaksi, vuoden 1993 aikana jo yli puoli miljoonaa suomalaista oli työtä vailla. Pankkikriisi myllersi perusteellisesti suomalaisen finanssialan. Perinteikkäät Säästöpankkien Keskusosakepankki SKOP ja Kansallis-Osake-Pankki KOP eivät selvinneet luottotappioistaan: SKOP pilkottiin ja KOP fuusioitiin lopulta vanhaan kilpailijaansa Pohjoismaiden Yhdyspankkiin (SYP) vuonna 1996. Punapääomankaan kohtalo ei ollut kehuttava. Työväen Säästöpankki STS kaatui vuonna 1992 ja fuusioitiin KOP:iin.[1]

Ammattiyhdistysliikkeen haasteet vuosikymmenen vaihteessa – lama hiipii hiljalleen

Poliittiset ristiriidat ja valtataistelut ammattiyhdistysliikkeen sisällä olivat laantuneet, mikä ei kuitenkaan helpottanut tilannetta SAK:n sisällä. Poliittisten ryhmien väliset taistot olivat vaihtuneet eri toimialojen välisiksi kiistoiksi. Teollisuus ja rakennusala sekä julkiset ja yksityiset palvelut ryhmittyivät ajamaan etujaan. Esimerkiksi yksityisten

palvelualojen liitot eivät olleet tyytyväisiä vuoden 1986 yhteislakolla saatuun tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun. 1980-luvun jälkipuoliskolla SAK oli vahvoilla ja keskusjärjestö onnistui mm. sopimaan työelämän uudistamislaeista Holkerin sini-punahallituksen kanssa työnantajien ohi. Lakeihin saatiin sisällytettyä mm. irtisanomissuojan parantaminen. Lainsäädännön tavoitteena oli vastata rakennemuutoksen haasteisiin. Vuosikymmenen lopulla asuminen kallistui ja tästä syystä SAK järjesti suurissa kaupungeissa lyhyen mielenosoituslakon 13.4.1989. ”Asuntopoliittinen remonttipäivä” järjestettiin myös Tampereella ja siihen osallistuivat myös kunnantyöntekijät. Työt keskeytettiin klo 14 kahden tunnin ajaksi ja Keskustorilla järjestettiin mielenosoitustilaisuus.[2]

Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa vuoden 1989 merkittävimmäksi tapahtumaksi nousivat Tampereen Sampolassa syyskuun alussa järjestetyt KTV:n valtakunnalliset ideamessut. Tapahtumalla pyrittiin vahvistamaan jäsenistön tietoisuutta ammattiyhdistystoiminnasta ja messujen saama suosio yllätti rohkeimmatkin odotukset. Ammattiosaston jäsenet olivat talkoissa ja messujen kuljetuksiin saatiin apua kaupungin kuljetustoimistosta. ”Ideamessut osoittivat, että KTV:n kentässä on vielä aimo annos talkoohenkeä jäljellä ja sitä tarvitaankin yhteisten asioiden hoitamiseen”, iloittiin ammattiosaston toimintakertomuksessa.[3]

Näyttävistä saavutuksista huolimatta ammattiyhdistysliikkeessä kuitenkin pohdittiin, oliko keskitetty sopimusjärjestelmä kriisissä. Liitojen erilaiset tavoitteet tekivät tulopoliittisten kokonaisratkaisujen tekemisestä entistä vaikeampia. Tästä huolimatta vuonna 1989 ammattiyhdistysliikkeessä ajettiin tupoa SAK:n puheenjohtaja Pertti Viinasen johdolla ja kokonaisratkaisuun suhtautui myönteisesti mm. Kunta-alan liiton tuore puheenjohtaja Jouni Riskilä. Neuvotteluilmapiiriin vaikuttivat jo huolestuttavat uutiset Suomen vientiteollisuuden vaikeuksista, jotka huipentuivat syksyllä metalliteollisuuden lippulaiva Wärtsilän konkurssiin. Mauno Koivisto vetosi uudenvuodenpuheessaan ratkaisun puolesta ja vuoden 1990 alussa saatiin aikaan kattava kaksivuotinen tulosopimus. Sopimus tarjosi palkansaajille ansiokehitystakuun, indeksiehdon sekä pidennetyn äitiys- ja vanhempainrahakauden.[4]

Vuonna 1991 Suomessa syöksyttiin lamaan ja moni ennusti myös ammattiyhdistysliikkeelle vaikeuksia, mutta toisin kuitenkin kävi. Ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyys vahvistui ja vuosina 1991 – 1994 ammattiliittojen jäsenmäärätkin kääntyivät kasvuun. Esko Ahon porvarihallitus, Neuvostoliiton romahdus ja Itä-Euroopan mullistukset vaikuttivat vahvasti työmarkkinoilla käytyyn keskusteluun. Kansainvälisen kilpailukyvyn säilyttämisestä tuli talouspoliittisen keskustelun pääteema. Toisaalta hyvinvointivaltiota ja sen palveluja kohtaan alettiin esittää uusliberalismin hengessä voimakastakin kritiikkiä. Työväenpuolueiden poliittisissa tavoitteissa alkoi vahvistua hyvinvointivaltion puolustaminen. Työnantajapuoli ja pääministeri Aho katsoivat, että nyt olisi sopiva ajankohta mullistaa koko suomalainen työmarkkinamalli. Ammattiyhdistysliikkeen oli ryhmittäydyttävä puolustusasemiin. Syvimmän laman aikaan keväällä 1993 Ahon hallitus yritti to-

denteolla mullistaa työmarkkinajärjestelmää, palkansaajien kustannuksella. Valtakunnallisten työehtosopimusten palkka-ja työehtojen vähimmäissuojaa yritettiin murentaa sekä rajoittaa lakko- ja muita oikeuksia. Hallituksen tavoitteilla oli työnantajien keskusjärjestöjen tuki, mutta SAK vastaus oli jyrkkä. Aluksi uhattiin vientiteollisuutta ja myöhemmin työtaistelut olisivat laajentuneet yleislakoksi. Paperitehtaiden tuotanto ajettiin jo alas, kun hallitus viimein perääntyi työlainsäädännön muutoksista. Sen sijaan sovittiin, että työlainsäädännön valmistelu toteutettaisiin työmarkkinajärjestöjen kanssa neuvotellen. Kovista puheista huolimatta maltilliset tulopoliittiset kokonaisratkaisut tekivät lama aikana paluun sopimuspolitiikan pohjaksi.[5]

Tampereen kaupungin työntekijät 1989 - 1998

	Viranhaltijat	Työsopimus/Osa-aikaiset	Sijaiset/Työllisyysvaroin	Yhteensä
1989	6 194	4 806		11 000
1990	6 295	4 815		11 110
1996	6 374	4 267	3 857	14 498
1997	6 229	4 625	3 717	14 571
1998	6 102	4 742	3 849	14 693

Laman enteitä ja uutta toimintakulttuuria Tampereella

Lama kuritti rajusti kaupunkeja ja kuntia, ja monilla paikkakunnilla ajauduttiin jopa todelliseen kriisiin. Kunnallisten palvelujen rakentaminen oli perustunut oletukselle, että reaalitulot kasvaisivat vuosittain noin 2 – 3 prosenttia. Laman keskellä tämän pohjan varaan ei voitu enää rakentaa ja pahimmillaan kuntien tulot romahtivat 25 prosenttia eli neljänneksen. Investoinnit lopahtivat ja kuntien työpaikat vähenivät yli 30 000 hengellä. Kuntien käyttämä palkkasumma pieneni kymmenen prosenttia. Säästöjä etsittiin lomautuksilla, lomarahojen ja palkkojen leikkauksilla sekä jättämällä täyttämättä eläköitymisen jälkeen avoimiksi jääneitä työpaikkoja. Kunta-alan työntekijöitä lama järkytti syvästi, sillä olihan kuntia pidetty erittäin vakaina työnantajina ja irtisanomiset olivat olleet harvinaisia. Takavuosina joihin teknisen alan töihin oli ollut kunnissa vaikeuksia saada ammattitaitoisia työntekijöitä, jopa kesäharjoittelijoista oli pulaa. Nyt pysyvissäkin työsuhteissa olleet henkilöt alkoivat tuntea epävarmuutta ja pelkäsivät työpaikkojensa puolesta.

Tampereen kaupungissa näytti vielä 1980-luvun kaikki menevän hyvin. Vuoden 1988 aikana kaupunkiin perustettiin 1 330 uutta yritystä ja elinkeinoelämä näytti olevan vilkastumassa. Tampereen työttömyysaste oli vuoden 1989 lopussa noin kuusi prosenttia, mutta samaan jollakin aloilla kärsittiin jopa työvoimapulasta. Kaupungin taloudessa oli jo havaittu muu-

tamia huolestuttavia merkkejä. Vuonna 1987 kaupungin menot kasvoivat 13 prosenttia ja myös lainanotto lisääntyi, vaikkakin pysyi vielä kaupunkien keskivertovelkaantumisen alapuolella. Kaupungin verotulojen edelleen kasvaessa tilalle kuitenkin pysyi hallinnassa. Vielä vuonna 1987 kaupunginvaltuustossa hyväksyttiin suhteellisen optimistinen kuntasuunnitelma vuosille 1988 – 1993. Talouden uskottiin kiristyvän, mutta esimerkiksi terveydenhuoltoon ja sosiaalitoimeen uskottiin vielä riittävän uusia panostuksia. Kaupungin rakennustoiminta oli edelleen vilkasta, vaikka suurten kulttuurirakennusten projekti oltiinkin saatu kutakuinkin valmiiksi: uudisrakennuksiin käytettiin budjettivaroja 193 miljoonaa markkaa, josta ulkopuolisten urakoitsijoiden osuus oli 37,2 miljoonaa markkaa. Omana työnä rakennettiin mm. Lielahden lämpövoimalaitosta, jonka työmaalle jouduttiin keskittämään työvoimaa aikataulun kiinnisaamiseksi. Uudisrakennussuunnitelmat koskivat mm. Kalevan liikuntahallia ja Tesoman uimahallia. Muuten rakennustoiminnassa alkoivat painottua saneeraustoiminta. Rakennustoiminnan laajuutta voitiin hyvin verrata keskisuuren rakennusliikkeen toimintaan.[6]

Vuonna 1990 Tampereen kaupungin hallinto ja toimintoja ryhdyttiin kehittämään ns. HATOKE-toiminnalla, jota alettiin kaupungin työntekijöiden keskuudessa leikkisästi kutsua ”tamperestroikaksi”. Kirjainyhdistelmän taakse kätkeytyi hallinnon ja toimintojen kehittämisohjelma. Taloudellisten resurssien rajallisuus, kuntalaisten palveluja koskevat odotukset, uudet välttämättömät tehtävät sekä kilpailu yksityisten palvelujen kanssa pakotti kaupungin kehittämään voimakkaasti omia toimintojaan. Päämääränä oli juurruttaa tavoitteellisia johtamis- ja toimintakäytäntöjä kaupungin organisaatioon. Tällaisten projektien yhteydessä tiedottamisen tehokkuudella oli tärkeä rooli ja niinpä mm. syyskuussa järjestettiin Sampolassa kaupungin yli 800 työntekijälle tiedotustilaisuus. Tilaisuuden antia kuvataan ammattiosaston toimintakertomuksessa: kunnantyöntekijöiden mieleen oli jäänyt, ettei ”kenenkään selkänahasta oteta pois” vaan toimintoja vain kehitetään ja järkiperäistetään. Tämä tapahtuisi mm. päätösvaltaa delegoimalla alemmille portaille sekä työtiloja parantamalla. Suurimpana tehtävänä oli saada aikaa merkittäviä organisaatiomuutoksia, joita tehdessä täytyi ottaa huomioon mm. työyhteisön ihmissuhteita. Periaatteena oli, ettei kukaan menetä palvelussuhdettaan kehittämishankkeen seurauksena. Henkilökunnalta edellytettiin tulevina vuosi kuitenkin aiempaa enemmän joustavuutta samalla kun kaikkien toivottiin osallistuvan kehittämistyöhön. Ensimmäistä kertaa esille nousivat myös säästötavoitteet, mikä oli selvä merkki taloudellisen epävarmuuden lisääntymisestä kuntasektorilla. ”Hetoketta” lähdettiin kehittämään kaikkiaan viidessä työryhmässä, joihin myös osasto 3:n luottamusmiehet osallistuivat. Tiedotuksen kerrottiin toimineen hyvin.[7]

Muuten vuotta 1990 kuvataan toimintakertomuksessa varsin tavanomaisena. Vuosi oli rauhallinen, eikä mitään suurempia massatapahtumia järjestetty. Parhaiten rivijäseniä kiinnostivat perinteiseen tapaan pilkkikilpailut. Ammattiosaston yleisiin kokouksiin Frenckellin ruokalaan saatiin mukaan noin kymmenen prosenttia jäsenistöstä, jonka suuruus oli uuden

vuosikymmenen alkaessa 714 henkilöä. Toimintakertomuksessa pohditaan syitä jäsenistön passiivisuuteen. ”Jäsenistö on edelleen hieman etäällä ay-toiminnasta, mistä se johtuneekin”. Lisääntyvä vapaa-aika on muuttanut ihmisten elämän rytmiä: ihmiset voivat keskittyä harrastuksiin ja edunvalvonta on voitu ulkoistaa ay-liikkeelle. Palkkakehitys, työpaikkojen säilyminen ja työsuojelu mainitaan ay-toiminnan tulevina haasteina ja mukaan tarvittaisiin uusia ihmisiä. ”Nykyisissä aktiiveissa on huomattavissa pientä väsymistä ja turhautuneisuutta. Ovathan he tehneet pitkän iltatyön ay-liikkeen hyväksi”, todettiin osaston toimintakertomuksen lopussa. Ensimmäisiä laman merkkejä oli jo havaittavissa. Eräässä kokouksessa kerrottiin, että kaupungin katuosaston budjetti näytti jo miinusta. Uusia työntekijöitä ei enää tultaisi palkkaamaan ja jos uusia työntekijöitä tarvittaisiin, uudisrakennusosaston työntekijöistä siirrettäisiin katuosaston työmaille. Ainoana poikkeuksena olisivat erikoisammattimiehet, joita voitiin edelleen palkata tarpeen mukaan.[8]

Kaupungin toimintojen kehittämisen ympärillä käytiin laajaa keskustelua. Tarkastelussa olivat mm. esimiesten ja työntekijöiden suhteet. Esimerkiksi kaupungin henkilöstölehdessä kysyttiin vuoden 1990 lopulla kaupungin työntekijöiden käsityksiä esimiehistään. Kunnantyöntekijöihin lukeutunut betonimies piti tärkeänä molemminpuolista rehellisyyttä. Arvonsa tuntevia, vanhan ajan mestareita ei enää työmaille kaivattu vaan esimiehen odotettiin pystyvän keskustelemaan asiallisesti ja luontevasti alaistensa kanssa. Lisäksi esimiehen odotettiin olevan ammattinsa taitava, jotta hänen puoleensa voi kääntyä ongelmatilanteissa. Etenkin rakennusalalla tätä vaatimusta pidettiin tärkeänä. Koko työyhteisön hyvinvoinnista haastatteluissa nostettiin esille työporukan yhtenäisyys ja se, että kaikki saavat tuntea kuuluvansa joukkoon. Keskusteluun osallistui myös sisäministerin tehtävistä kaupunginjohtajan paikalle palannut Jarmo Rantanen. Rahan vähentyessä kaikki entiset toimintatavat on asetettava kyseenalaisiksi ja etsittävä kehittämisen mahdollisuuksia. ”Hatokkeen” puitteissa oli ehditty jo uusia kymmenen hallintokunnan johtosäännöt ja siirtää päätösvaltaa organisaatioissa alaspäin.[9]

Kivityö kunniaan

Ammattitaito oli edelleen kunniassaan myös 1990-luvun alussa. Viisikymmentä vuotta sitten Tampere tunnettiin kivimiesten kaupunkina, jossa ammattitaidosta kertovat komeat rakennukset, kuten esimerkiksi Tuomiokirkko sekä jugendtyyliset kerrostalot. 60-luvullakin kivimies oli herra ja hidalgo. Teknisen kehityksen myötä kivimiehenkin työ oli ehtinyt muuttua ja vanhat taidot alkoivat eläköitymisen myötä unohtua. Kaupungin henkilöstölehdessä kerrottiin vuonna 1990 kaupungin vanhojen taitojen säilyttämiseksi ja nuorempien alalle houkuttelemiseksi järjestetyistä kivimieskursseista. Suurin osa kaupungin teettämistä kivitöistä oli katujen reunakivien käsittelyä, hakkaamista ja asennusta. Lisäksi työn alla oli ollut mm. Hämeenkadun perusparannus. Kaupungin pääkadulle asennettiin perinteitä kunnioittaen edelleen kivipäällyste. Reunakivimateriaali toimitettiin Kapeen kiviveistämöltä Teiskosta. Vuonna 1989 reunakiveä oli asennettu

Kuvassa: Jukka Kilpinen, Aarne Nikola ja Vesa Rajula. Numikivien multausta v. 1989 Tampere-talolla. Kuva: Harri Ketola

20 kilometriä ja tähän työhön tarvittiin kymmenkunta ammattilaista.[10]

Kaupungin reaktiot lamaan – työpaikat vähenevät ja organisaatiot muuttuvat

Suomen kokonaistuotanto alkoi supistua voimakkaasti vuoden 1990 lopulla ja vuoden 1991 alussa tuotanto oli jo hieman yli kahdeksan prosenttia kuin vuoden 1990 huipputasolla. Tampereella oli jo havaittu selviä laman merkkejä vaikka kaupungin talousluvut näyttivät vielä kohtuullisilta. Työttömyys oli jopa vähentynyt kaupungissa 0, 1 prosentilla. Rakennustoimitakin oli vielä suhteellisen vilkasta ja myönnettyjen rakennuslupienkin määrä oli vain vähän. Kaupungin menot kasvoivat vuoden aikana 13, 4 prosenttia ja tilinpäätös oli vajaat 22 miljoonaa markkaa alijäämäinen. 1980-luvulla talouskehitys oli ollut aina budjetoitua parempaa, nyt kehitys oli ollut huonompaa. Suurimpana oli syynä verotulojen väheneminen ja lisäksi lainojen korkeat korot rasittivat taloutta.[11]

Ammattiosaston kokouksissa lamasta ei vielä vuoden 1991 aikana paljoakaan puhuta, vaikka esimerkiksi Tampereen kaupungin taloustilanteen heikentyminen välillisesti vaikuttikin jo ammattiosaston toimintaan. Ammattiosaston kokouksissa kerrottiin mm. hallintokuntien säästötoimista ja organisaatiomuutoksista, joilla kaikilla etsittiin toimintaan lisää tehokkuutta ja tätä kautta myös säästöjä. Alkuvuodesta olivat esillä kunta-alan liiton tuleva edustajakokous, joihin valmistauduttiin liittokokousvaaleilla. Kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa sosialidemokraattien vaaliliitto sai 151 ääntä ja Vasemmistoliiton vaaliliitto 137 ääntä. Finlandia-talolla järjestettyyn kokoukseen osallistui peräti 915 liittokokousedustajaa ja kokouksen

tärkein päätös oli ammattiliiton nimen muuttaminen virallisesti Kunta-alan ammattiliitoksi.[12]

Talousuutiset muuttuivat vuoden edetessä aina synkemmiksi ja ammattiosastossa seurattiin huolestuneina esimerkiksi kaupunginvaltuustossa käytyjä keskusteluja. Laman syvetessä varsinkin porvariston suunnalta oli alkanut kuulua vaatimuksia palvelujen yksityistämisestä ja karsimisesta. Lehdissä oli puolestaan esitetty lähes paniikinomaisesti mm. vaatimuksia kuljetustoimiston, liikennelaitoksen ja sähkölaitoksen yksityistämisestä tai lakkauttamisesta. Hallinnon ja toimintojen kehittämisohjelman puitteissa tehtiin kaupungin hallintoon merkittäviä muutoksia, mutta muutoksien taustalla oli myös vahvasti vaikuttamassa taloudellisten resurssien raju väheneminen. Vuoden 1991 alussa tiedotettiin kaupungin organisaation keventämisestä. Henkilöstökysymyksissä päätösvaltaa siirrettiin lautakunnille ja viranhaltijoille pois valtuustolta. Kaupunkien ja kuntien hallinnossa ajettiin sisään myös uudenlaista tulosyksikköajattelua, mikä luonnollisesti herätti henkilöstössä epäluuloja ja vastustakin. Tuloksen seurannan malleja otettiin yritysmaailmasta neljännesvuosittaisten katsausten muodossa. Henkilöstön motivaatiota yritettiin puolestaan parantaa tulospalkkioilla ja muilla kannustavilla palkkausmuodoilla. Henkilöstöpäällikön suulla painotettiin myös, ettei palkkoja alentamalla kaupungin taloutta parannettaisi. Ammattiosaston kokouksiin kantautui aika ajoin huolestuttavia tietoja kunnallisten toimintojen yhtiöittämissuunnitelmista, joihin otettiin vuoden 1991 toukokuussa ”tylyn torjuva kanta”. Myös valtakunnan tasolla elettiin syksyllä jännittyneissä tunnelmissa. Tulopoliittiset neuvottelut käynnistettiin ja työnantajien keskusjärjestö iski pöytään listan periaatteellisia kysymyksiä, jotka nopeasti saivat nimekseen ”saatanalliset säkeet”. Säkeissä ”runoiltiin” mm. työehtosopimusten yleissitovuudesta luopumisesta sekä yhteistoimintalain muuttamisesta. Tupon synnyttäjän epäkiitollinen tehtävä kaatui lopulta pankinjohtaja Kalevi Sorsan niskaan, joka tarjosi järjestöille kolmen prosentin palkanalennuksen sisältäneen ehdotuksen. Ennen marraskuun pakkodevalvaatiolta tulosopimukselta oli pohja mennyt pois metalliliiton vastustukseen. Devalvaation jälkeen työmarkkinakeskusjärjestöt sopivat kriisitunnelmissa työehtosopimuksien jatkamisesta ilman palkankorotuksia vuoden 1993 lokakuun loppuun saakka.[13]

Kunnantyöntekijöiden toimintapiirissä keskustelua syntyi myös työntekijöiden siirroista, joita oltiin suorittamassa toimintojen tehostamisen nimissä. Toisen hallintokunnan työntekijät saattoivat siirtyä väliaikaisesti työskentelemään toisen hallintokunnan alaisuuteen. Kaikkien hallintokuntien oli tarkasteltava toimintaansa uudesta näkökulmasta ja etsittävä keinoja kustannusten vähentämiseen ja toiminnan järkeistämiseen. Organisaatioita muutettiin ja esimerkiksi katuosastolla kaupunki jaettiin kolmeen toiminta-alueeseen. Vuoden 1991 puolella ammattiosaston toimikunnan kokouksissa keskusteltiin myös kaukolämpöäputkia asentavan työporukan hajottamisesta eri hallintokuntiin. Vuoden aikana keskusteluihin nousi ensimmäistä kertaa myös pelätty toimenpide eli kaupungin työpaikkojen vähentäminen. ”Henkilöstön sopeut-

taminen olemassa oleviin resursseihin" tuli tarkoittamaan, että uusia vakansseja ei tultaisi perustamaan ja eläkkeelle lähtevien tilalle ei enää palkattaisi välittämättä uusia työntekijöitä. Sekä kaupunginjohtajan että henkilöstöpäällikön suulla saatiin kuulla lupaus, ettei ketään tultaisi irtisanomaan. Sijaismäärärahat oli vähennetty minimiin, mutta samalla yritettiin olla vaarantamatta peruspalveluita. Palveluiden säilymisestä on keskusteltu jälkikäteen paljon ja esimerkiksi lapsiin, nuoriin ja vanhuksiin hallituksen kohdistamia rajuja säästöjä on arvosteltu lyhytnäköisinä. Esimerkiksi kouluterveydenhuoltoon kohdistuneet säästöt kostautuivat 2000-luvulla alussa nuorten lisääntyneinä mielenterveysongelmina ja sitä kautta erikoissairaanhoidon lisääntyneinä kustannuksina. Vuoden 1991 aikana työttömyysluvut alkoivat nousta ennen näkemättömän korkealle, esimerkiksi Tampereella vuoden lopussa työtä vailla oli 15 prosenttia työvoimasta. Lisäksi Suomen Pankin noudattama tiukka korkopolitiikka, sosiaaliturvan leikkaukset sekä verojen korotukset alkoivat kiristää ilmapiiriä työmarkkinoilla. Lokakuun 10. päivä SAK järjesti Helsingin Senaatintorilla suurmielenosoituksen, johon osallistui noin 40 000 ihmistä. Mielenosoituksessa oli mukana myös osasto 3:n jäseniä.[14]

Huomattava osa kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenistöstä työskenteli kaupungin sisäisissä palveluissa. Sisäisten palvelujen lautakunnan alaisuudessa toimivaan osastoon kuuluivat kuljetustoimisto, korjaustoimisto sekä hankinta- ja varastotoimisto. Osaston palveluksessa työskenteli 1990-luvun alussa noin 450 henkeä. Vuonna 1989 kaupunginvaltuusto oli hyväksynyt esityksen johtamistoimintojen kehittämisestä ja yksi selkeimmistä muutoksista oli sisäisten palvelujen lautakunnan lakkauttaminen. Asiasta käytiin vuosina 1990 – 1991 poliittinen kädenvääntö ja uusi organisaatio astui voimaan vuoden 1992 alussa. Hankinta- ja varastotoimi siirrettiin osaksi keskushallintoa. Kehittämisohjelmassa myös kuljetustoimistolle hahmoteltiin samanlaista tulevaisuutta eli osaksi keskushallintoa. Korjaustoimiston kohdalla vaihtoehtona oli, että se yhdistettäisiin organisaatioon, jota se pääasiassa palveli eli myös osaksi keskushallintoa. Väläytettiinpä myös ajatusta kunnallisen liikelaitoksen perustamisesta.[15]

Vuoden 1992 talousarvion käsittelyn yhteydessä Tampereen kaupungilta päätettiin lopetettaa yhteensä 155 vakanssia. Irtisanomisia ei tarvittu vaan tämä oli mahdollista luonnollisen poistuman, työpaikan vaihdon, eläkkeelle siirtymisen tai vastaavan kautta. Lisäksi täyttökiellossa oli noin 100 vakanssia. Lisäksi laman syveneminen, tulopoliittisen kokonaisratkaisun kariutuminen sekä valtion talousarvio aiheuttivat kunnille lisää kustannuksia. Kaupungin henkilöstön oli varauduttava kokonaan uudenlaisiin säästötoimiin ja vuoden alkupuolella henkilöstöjärjestöjen kanssa käytiinkin jo neuvotteluja sopivista keinoista. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimintakertomuksessa porvarihallituksen harjoittama politiikka ei kiitoksia kerännyt. Keskustan ja porvarien politiikkaa kutsuttiin palkansaajien kurjistamispolitiikaksi, jossa veroja kiristettiin ja maksuja korotettiin. Suurpääoma sai puolestaan verohelpotuksia. Laman syveneminen kiristi monien suomalaisten mielipiteitä. Ammattiyhdistysliike vastusti

näyttävästi hallituksen suunnittelemia työttömyysturvan leikkauksia sekä työlainsäädännön muutoksia. Vuoden 1992 huhtikuussa SAK järjesti maanlaajuisen toimintapäivän eli työnseisauksen. Mielenilmaukseen osallistui 300 000 palkansaajaa ja Tampereella toimintapäivän päätapahtuma järjestettiin Tullinaukiolla. Tampereella mm. vaadittiin pekkaspäivien ja lomarahan säilyttämistä sekä ansiosidonnaisen työttömyysturvan pitämistä ennallaan. Lama loi Suomeen henkisesti raskaan ilmapiirin, jossa ihmiset olivat valmiita välillä hyvinkin repivään kommentointiin. Ammattiosaston toimintakertomuksessa mainittiin mm. eräs kaupunginvaltuuston porvariedustaja, joka oli eräässä lehtihaastattelussa valmis irtisanomaan kolmanneksen kaupungin työntekijöistä. Valtuutetuilta kuultiin puolestaan oletuksia, että yksityisen puolen työntekijät tekisivät työtä edullisemmin kuin kaupungin oma ammattitaitoinen henkilökunta.[16]

Vuoden 1992 puolella kaupungin henkilökuntaa rohkaistiin jo vapaaehtoisiin säästötalkoisiin, joissa tarjotut toimenpiteet olivat myös henkilöstöjärjestöjen hyväksymiä. Henkilökuntalehdessä julkaistujen tietojen mukaan heinäkuuhun mennessä kuukausipalkkaisista työntekijöistä 2 191 oli ottanut ainakin osan lomarahastaan vapaapäivinä. Lisäksi palkatonta vapaata olivat pitäneet noin 1 550 työntekijää. Kunta-alan liitot olivat sopineet, että tällainen järjestely oli mahdollinen. Koko maassa kunta-alalla tätä mahdollisuutta käytti vuoden 1992 aikana lähes 55 000 työntekijää. Tampereella palkkamenojen noin 30 miljoonan markan säästötavoitteesta oli näin saavutettu jo noin kymmenen miljoonaa. Suurista kaupungeista vain Oulu ja Turku maksoivat vuoden aikana lomarahat normaalisti. Vanhemmille työntekijöille tarjottiin myös mahdollisuutta osa-aikaeläkkeeseen. Tähänkin mahdollisuuteen moni tarttui. Organisaatiomuutokset olivat monessa tapauksessa rohkaisemassa osa-aikaeläkkeelle siirtymiseen, koska uusien toimintatapojen tai peräti kokonaan uusien tehtävien opettelemista työuran ehtoopuolella pidettiin vaikeana tai mahdottomana. Osa-aikaeläkkeelle siirtyminen lisäsi kuitenkin vapaa-aikaa varsin vähäisin taloudellisin uhrauksin, mikä oli monella lisäämässä elämänlaatua. Jotkut valitsivat myös varhennetun vanhuuseläkkeen 58-vuotiaana.[17]

Jo vuoden 1991 puolella ammattiosastossa oli käsitelty kaupungin sairauskassan sääntömuutosesitystä. Sairauskassa oli ollut toiminnassa jo yli seitsemänkymmentä vuotta ja se oli jäsenmäärältään Suomen suurin kunnallinen sairauskassa. Sääntömuutosta oli lähdetty ajamaan, koska laman seurauksena sairauskassan tulot olivat vähentyneet. Kassan hallitus esitti jäsenmaksun muuttamista prosentista markkaperusteiseksi. Jäsenmaksua olisi peritty jokaiselta kassan jäseneltä 77 markkaa kuukaudessa ja kassan jäsenyys olisi ollut lisäetuuksien osalta vapaaehtoista. Kaupungin osuus olisi ollut 0, 125 prosenttia jäsenten palkasta. Lisääntyneillä jäsenmaksutuloilla oli pystytty ottamaan sairauskassaan lääkekorvaus, joka oli otettu vuoden 1992 alussa pois kaupungin työntekijöiltä. Lisäksi sairauskassasta olisi korvattu reseptipakon alaiset lääkkeet, poliklinikkamaksut sekä potilasmatkat. Ennakkoon keskustelua herätti mm. hallituksen esitys oikeudesta määrätä, mistä apteekista jäsenet ostaisivat korvattavat lääkkeet. Sairauskassan johtaja

Nurmikiviä sovittelemassa Tampere-talolla v. 1989 Petri Siren (edessä) ja Petri Lehtimäki. Kuva: Harri Ketola

Reino Rikalan mukaan kilpailuttamalla olisi kuitenkin päästy lääkekuluissa merkittäviin säästöihin. Sairauskassan historian suurin kokous järjestettiin Hakametsän hallissa ja paikalla oli peräti 1 500 kassan jäsentä. Kynnyskysymykseksi muodostui kassan jäsenmaksu. Pienipalkkaiset työntekijäryhmät kannattivat prosenttimaksun säilyttämistä, koska tasamaksu olisi heidän mielestään epäoikeudenmukainen ja suosisi suurituloisia. Vastaavasti prosenttiosuuden ei haluttu kasvavan, koska se johtaisi vääjäämättä jäsenkatoon ja koko järjestelmän rapistumiseen. Suurkokouksessa äänestettiin sääntömuutoksesta kolmeen kertaan. Yhtenä vaihtoehtona oli mm. 0, 93 prosenttia palkasta ja 120 markan katto kuukausimaksuille. Lopullisessa äänestyksessä kassan vanhat säännöt jäivät voimaan 1 019 äänen voimalla. Vuonna 1994 sairauskassan jäsenmaksua nostettiin 0, 1 prosentilla, jotta saavutetut edut pystyttiin säilyttämään.[18]

Ammattiosaston jäsenmaksujen laiminlyöminen oli laman mukanaan tuoma uusi ilmiö paikallisessa ammattiyhdistystoiminnassa. Ensimmäinen tällainen tapaus nähtiin elokuussa vuonna 1992, jolloin osastosta erotettiin jäsenmaksurästien vuoksi viisi jäsentä. Helmikuussa 1992 erotettiin peräti 29 jäsentä samasta syystä. Ammattiosaston aktiivit tekivät puolestaan pitkiä päiviä jäsenistön edunvalvonnan hyväksi. Kunta-alan liitto järjesti runsaasti erilaisia koulutusseminaareja ja lisäksi oli myös monipuolista alueellista yhteistyötä kunta-alan ammattiosastojen kesken. Näiden edustajien muodostama ryhmä vieraili vuonna 1992 alueen kaupungin- ja kunnanjohtajien luona keskustelemassa ajankohtaisesta

tilanteesta. Huomiota oli kiinnitetty mm. työntekijöiden suurempaan liikkuvuuteen. Tampereen kaupungin työntekijöitä oli siirtynyt ympäristökuntien palvelukseen. Vuoden 1992 syksyllä jännitettiin jälleen tulopoliittisen sopimuksen tarkastusneuvotteluja ja tilanne alkoi kärjistyä marraskuussa. Kunnantyöntekijöidenkin piirissä alettiin valmistautua mahdolliseen työtaisteluun. SAK:n valtuusto hylkäsi hallituksen esitykset työttömyysturvan leikkauksista ja uhkasi aloittaa yleislakon. Myös muut palkansaajien keskusjärjestöt, STTK ja AKAVA, tekivät samanlaiset päätökset ja toteutuessaan lakko olisi mahdollisesti ollut yksi Suomen historian laajimpia.[19]

Sisäisten palvelujen töissä 1990-luvulla[20]

Sisäiset palvelut oli laman mukana joutuneet muutoksen kouriin ja henkilökuntalehti Vilkussa julkaistiin monta kirjoitusta osaston toiminnasta. Haastateltavina olivat mm. levyseppähitsaaja Taavi Tontti ja auto- ja koneasentaja Pentti Louhi. Molemmat olivat pitkän linjan ammattimiehiä, joiden käsissä oli tehty metallirakenteita sekä korjattu kaikkea mahdollista ruohonleikkureista traktoreihin. Vuosikymmenien mittaan työn tekeminen oli muuttunut. Ennen nosteltiin lihasvoimin, nyt apuna oli nostolaitteet. Teknologinen kehitys oli tuonut mukanaan toisenlaisia haasteita, täysi työ oli pysyä mukana laitteiden kehityksessä. Tästä syystä työntekijöille järjestettiinkin säännöllisesti erilaista koulutusta. Korjaustyössä haasteena oli mm. merkkikirjavuus, 1990-luvun alussa korjaustoimiston ”potilaina” oli yli tuhat erilaista konetta ja laitetta. Määrä kasvoi joka vuosi muutamalla uudella tyypillä. Omia varastoja ei enää pystytty näin erilaisille laitteille pitämään ja näin oltiinkin ulkopuolisten toimitusten varassa. Korjaamolla vitsailtiin, että tamperelaisilla liikkeillä ei ole varastoissaan muuta kuin Helsingin puhelinnumerot, joten varaosia jouduttiin odottamaan joskus pitkääkin. Työsuojelussa oli koettu vuosien mittaan paljon edistystä, esimerkiksi turvakengät olivat vähentäneet merkittävästi tapaturmia.

Korjauspajan puuseppien kädenjälki on näkynyt monessa kaupungin rakennuksessa, puutyöhuoneella on valmistettu niin koulujen ja päiväkotien kalusteita kuin äänestyskoppejakin vaaleja varten. Haastateltavaksi oli saatu puuseppä Erkki Moisio, joka oli naputellut vasaraa puutyöpajalla 15 vuoden ajan. Ammattitaitoa on ollut hyvä toteuttaa kaupungin töissä, mutta työtiloja hän toivoi väljemmiksi. Ahtauden vuoksi työaikaa kului tavaroiden siirtelyyn. Uuden maalaamon saaminen tulevana vuonna tuli helpottamaan tilaongelmia. Korjaustoimistolla oli myös laajempia ongelmia, joita valotti korjaamopäällikkö Tapio Kaapu. Yksityiset tarjosivat palveluitaan yhä edullisemmin, minkä vuoksi korjaustoimiston oli vaikea pärjätä tiukoissa urakkakilpailuissa. Työn tilaajilta unohtui joskus tarkastella kokonaiskustannuksia. Korjaustoimisto toimitti raaka-aineet hallintokunnille ilman katetta ja työt on alusta loppuun saakka itse tehtyä. Jos yksityisen yrityksen tuntivelotus on pienempi, tulevat veloituksen päälle yleensä katteet raaka-aineista. Korjaustoimiston terveiset kaupungin päättäjille olivat selkeät. Hankintoja ja tilauksia tehdessä olisi muistettava myös työllistävä vaikutus. ”Kaupungille on edullisempaa työllis-

tää omaa väkeä, jolle kuitenkin maksetaan palkka riippumatta siitä tekevät he työtä vai istuvat toimettomina", Kaapu muistutti.

Vuoden 1992 alussa Nekalan varastoalueella sijainneessa korjaustoimistossa työskenteli 70 työntekijää, heistä suurin osa työskenteli konekorjaamon puolella. Kellokortit olivat korjaustoimistolla ensimmäisen kaupungin yksikkönä käytössä ja samoin atk:n käytössä toimisto oli ollut pioneerina. Ennen työntekijät täyttivät käsin työlistat, mutta nyt he kuittasivat itsensä ja työnsä sisään tietokoneen työnumerolle viivakoodin avulla. Tulosvastuullisessa yksikössä työnumeroseuranta oli näin tehokasta eikä ylimääräisiä veloitustunteja enää tullut.

Kaupungin autojen ja työkoneiden hyvästä hoidosta ja huollosta vastasi sisäisten palvelujen huolto-osasto. Huoltotyötä on tehty kahdessa vuorossa ja lisäksi lauantaina, jotta kaupungin kaluston käyttö pysyy tehokkaana. Myös vaihto-osamenetelmällä lisättiin koneiden käyttöastetta. Päivän aikana korjattiin isoja kokonaisuuksia, jotka sitten illalla vaihdettiin autoon vasta normaalin työpäivän päätteeksi. Kaupungin autoissa merkit vaihtelevat vähän, joten varaosien suhteen päästiin helpommalla. Kuljetuspalvelut oli 1990-luvulle tultaessa Tampereen kaupungilla hoidettu keskitetysti jo 30 vuoden ajan. Vuosien mittaan autojen määrä on hurjasti lisääntynyt, vuoden 1992 alussa kuljetustoimiston käytössä oli lähes 400 henkilö- ja pakettiautoa, kuorma-autoja ja muita työkoneita oli noin 300 kappaletta. Myös ulkopuolisia kuljetusyrittäjiä edelleen käytettiin. Kuljetustoimisto oli henkilöstömäärältään yksi kaupungin suurimpia yksikköjä, kuljetuspuolella 239 työntekijää sekä huolto- ja varaosamiehiä 80. Kuljetustyössä työturvallisuus korostui, sillä olihan tapaturmariski liikenteessä huomattavasti suurempi kuin keskimäärin muissa kaupungin toimipisteissä. Kuljetustoimiston työsuojelutoiminta aloitettiin vuonna 1968 työsuojelutoimikunnan perustamisella. Turvallisuuden takaaminen ei ole suinkaan helppoa, sillä suurin osa työntekijöistä teki työtä eri puolilla kaupunkia. Näin olleen koulutukset ja kaluston turvallisuus korostuvat. Korjaamon työolosuhteita oli puolestaan korjattu pakokaasuimureilla.

Mittaustöissä[21]

Vuonna 1993 henkilökuntalehti Vilkussa kerrottiin kaupungin mittausyksikön toiminnasta. Härmälässä kolmijalkaisen takymetrin ympärillä hääräilee kaksi haalaripukuisia miehiä, porukka huutelee toisilleen numeroita eli mittausmiehet ovat työssään. 1990-luvun alun lama oli hiljentänyt rakennustoiminnan, joten nyt oli mahdollisuus mitata kaupungin vanhat vuokratontit. Tontit olivat aikanaan jääneet resurssien puutteessa mittaamatta. Mittaustyö on myös vuosikymmenien kuluessa muuttunut ja tekniikka tullut on tullut avuksi. Ennen käytettiin taskulaskinta, kynää ja ruutuvihkoa. Nyt tiedot näpytellään suoraan takymetriin ja viedään pienen laatikon avulla mittaustoimiston tietokoneelle. Kaupunkimittaus oli alkanut Tampereella 1930-luvulla ja vuosien varrella organisaatio oli muuttunut moneen kertaan. 1990-luvun alun organisaatiomuutosten yhteydessä vanha mittausvirasto muuttui kaupunkimittausyksiköksi. Lama näkyi mittaustoiminnassakin: uusia rakennushankkeita

Timo Hakkarainen Tampereen Infran paikkatietopalveluista mittaushommissa. Infran arkisto

ei aloitettu, joten asiakkaiden tilaamia mittauksiakin oli vähemmän.

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston pitkäaikainen taloudenhoitaja ja toimikunnan jäsen Ilmari Haapaniemi teki 45 vuotta kestäneen työuran ”mittaukkona”. Henkilöstölehti Vilkussa Haapaniemeä haastateltiin vuonna 2002 eläköitymisen yhteydessä. Mittaukko-nimen Haapaniemi oli saanut omalta tyttärenpojaltaan. Pitkä työura kaupungin palveluksessa alkoi heti Jussinkylän kansakoulun jälkeen. 14- vuotiaana Haapaniemi kävi kysymässä töitä kunnallisesta työnvälityksestä ja sain lähetin paikan. Lähettipojan polkupyörällä kulkivat monet asiat. Kun tuli tietoon yllättävä työpaikka, Immu vei siitä heti sanan työttömälle kotiin. ”Toimitin myös työnvälityslautakunnan jäsenille heidän palkkionsa rahatoimistosta suoraan kotiin. Järvensivulla asunut muurari Rantanen antoi aina palkkionsa pikkukolikot minulle”, Haapaniemi muisteli. Mittamies Haapaniemestä tuli vuonna 1957. Työmaalla nuorimmainen työntekijä sai tuntea työporukan hierarkian jaloissaan, nuorimmainen joutui aina kävelemään eniten. 1960-luvulle asti tapana oli, että nuorimmat mittamiehet siirrettiin talveksi urheilukenttien hoitajiksi. Haapaniemi kertoo haastattelussa, että usein sanottiin mittamiesten jäädyttäneen kenttiä. Hän muisti aina korjata, että he ovat vain kastelleet kenttiä, ylhäältä on jäädytetty.[22]

Mitään koulutusta ei mittamiehen työhön annettu vaan työtä opetettiin työtä tekemällä. Haapaniemen työuran aikana mittamiehen työ on ehtinyt muuttua paljon. Tietotekniikka tuli vähitellen käyttöön 1980-luvulla, mikä jo merkitsi melkoista muutosta. Satelliittipaikannus onkin sitten ihan kokonaan toinen juttu. Tehtävä on kuitenkin pysynyt entisellään, eli mittaus, jota käytetään asemakaavojen ja karttojen laadinnassa. Mittamiehen työtä

ei ole voitu tehdä kirjoituspöydän ääressä, 50-luvulla mittausporukka lähti liikkeelle yhdellä pakettiautolla, josta sitten pudoteltiin miehiä eri kohteisiin. Iltapäivällä tehtiin sama kierros uudestaan ja miehet nousivat takaisin pakettiauton kyytiin. Kaukaisimmat työkohteet saattoivat olla kuudenkymmenen kilometrin päässä kaupungin keskustasta Teiskossa. Haapaniemi kertoi, että hän oli ehtinyt työuransa aikana kiertää lähes jokaisessa kaupungin kolkassa. Pitkiä päiviä täytyi tehdä ulkona, usein kylmässä tai sateessa. ”Lämpimään autoon pääseminen merkitsi pilkkimistä unen ja valveen rajalla”, Haapaniemi muisteli. Kuljettaja ei voinut edes torkkua. Kommelluksiakin joskus sattui. Kerran mittausviraston miehet olivat työtehtävissä Raholassa kun eräs rouva tuli kyselemään miesten aikeita. Haapaniemi vastasi ystävällisesti, että ”kaikkea muuta mitataan, mutta ei ulosmitata”. Seuraavana päivänä kuultiin, että mittausvirastoon oli saatu vihainen puhelinsoitto. ”Mittausviraston miehet siellä ulosmittaavat rauhallisia asukkaita”, oli soittaja puhissut.

Poikkeuksellisia sopimuksia

Lama-aika tuotti erityislaatuisia sopimuksia niin valtakunnan- kuin paikallisellakin tasolla. Huhtikuussa vuonna 1992 astui voimaan selkiytetyt kaupunkien ja kuntien kuukausi- ja tuntipalkkaisen työntekijöiden työehtosopimukset. Palkkaluokka-asteikon soveltamisesta poistettiin henkilöstä johtuvat palkkaperusteet taito, kyky ja työ tuloksellisuus. Henkilöstä riippuvat tekijät oli mahdollista ottaa huomioon palkanosilla ja kannustuslisillä. Saman tyyppinen yksinkertaistaminen toteutettiin 1990-luvulla myös yksityisten sektorin työehtosopimuksissa.[23]

Tampereen kaupungissa oli säästetty jo vuosi 1992 eikä seuraavakaan vuosi tuonut vielä muutosta tilanteeseen. Kunta-alla palkkakehitys oli pysähdyksissä: vuoden 1992 aikana oli neuvoteltu jo toisen kerran nollalinjan mukainen palkkasopimus eikä vuoden aikana saatu myöskään indeksikorotuksia. Syksyllä 1993 kuntatyönantajat ja kunta-alan liitto tekivät jälleen nollasopimuksen, minkä lisäksi osapuolet sitoutuivat paikallisilla ratkaisuilla toteuttamaan vähintään 2, 7 prosentin säästöt palkkamenoissa vuosien 1994 – 1995 aikana. Vastavuoroisesti valtiovalta luopui osasta suunniteltuja valtionosuusleikkauksia. Vuonna 1993 Tampereen kaupungin vuoden 1993 talousarviossa palkkarahoja edelleen supistettiin vaikka kaupunginjohtaja olikin jo ehtinyt kiitellä henkilöstöä budjetoitua suuremmista säästöistä. Kaupungin tilinpäätös oli 65 miljoonaan voitolla ja osa vuodelle suunnitelluista lainoista voitiin jättää nostamatta. Kunnat ja kaupungit oli kuitenkin velvoitettu säästämään henkilöstömenoista. Jos säästöjä ei tehtäisi valtio toteuttanut leikkauksia valtionosuuksiin. Vuodenvaihteessa olikin henkilöstöjärjestöjen kanssa aloitettu neuvottelut uudenlaisesta henkilöstöpoliittisesta sopimuksesta. Sopimuksen sisältö ei paljoakaan poikennut aiemmista säästötoimista, sillä kyse oli lomarahojen leikkaamisesta, vapaaehtoisista vapaista sekä irtisanomisturvasta. Sopimusluonnosta käsiteltiin kunnantyöntekijöiden ammattiosaston hallituksen kokouksessa tammikuun alussa. Tämän tyyppisiin sopimuksiin suhtauduttiin hyvin epäilevästi ja lyhyen keskustelun jälkeen päädyttiin ottamaan asiaan jyrkän

kielteinen kanta.[24]

Sopimuksella tavoiteltiin osittain sitä 40 miljoonan markan säästötavoitetta, joka oli vuoden 1993 budjettiin hyväksytty. Säästö vastasi noin yhdeksän päivän palkkasummaa kaupungin organisaatiossa. Tarkoituksena oli saada aikaan tarvittavat säästöt osittain ansioita leikkaamalla ja osittain vapaaehtoisin säästötoimin mm. palkattomilla vapailla tai lomarahaa palkalliseksi vapaaksi vaihtamalla. Sopimuksen tekemiseen työantajan puolelta painostettiin ilmoittamalla, että sopimuksen ulkopuolelle jääviä odottaisi joka tapauksessa lomautus. Sopimuksen ”porkkanana” tarjottiin kaupungilla vakinaisessa työsopimussuhteessa irtisanomisturvaa vuoden 1994 loppuun saakka. Yhteisjärjestön pitkäaikainen luottamusmies Matti Heino oli tammikuun lopulla valottamassa sopimuksen sisältä kunnantyöntekijöiden kuukausikokouksessa. Sopimuksesta päätettiin äänestää ja kunnantyöntekijöiden ammattiosasto hylkäsi sen äänin 33 – 19. Sopimuksen lopullinen käsittely suoritettiin Yhteisjärjestössä, jossa siitä äänestivät kaupungin kunta-alan liittoon kuuluvien henkilöjärjestöjen edustajat. Tulos oli yllättävän tiukka, sopimus hyväksyttiin lopulta yhden äänen enemmistöllä luvuin 10 – 9. Tampereen kaupungin henkilöstöpoliittisen sopimuksen ulkopuolelle jäivät kokonaan AKAVAn jäsenet. Sopimuksen niukka läpimeno kertoo lama-ajan tilanteesta, jossa monet palkansaajat suhtautuivat kielteisesti työnantajien esittämiin säästövaatimuksiin. Monet kokivat, että lamaan oli ajauduttu eliitin toimesta eikä näin ollen oltu valmiita myönnytyksiin. Toisaalta lama saatettiin nähdä yksinomaan tekosyynä työntekijöiden aseman heikentämiselle. Lopullisen sinettinsä henkilöstöpoliittinen sopimus kaupunginvaltuustossa maaliskuussa. Sopimuksessa mukana olleet suostuivat lomarahan tai palkan leikkaukseen ja vasta painoksi kaupunki lupasi pidättäytyä irtisanomisista vuoden 1994 loppuun saakka. Sopimuksen ulkopuolelle jäivät opettajat, lastentarhaopettajat, lääkärit sekä sosiaalityöntekijät. Ammattiosaston toimintakertomuksessa kerrottiin pitkään ammattiyhdistystoiminnassa mukana olleista luottamusmiehistä, jotka eivät muistaneet koskaan ennen olleensa mukana allekirjoittamassa palkkoja heikentänyttä sopimusta.[25]

Samanlainen henkilöstösopimus tehtiin Tampereella myös vuonna 1994. Uutta sopimusluonnosta arvosteltiin ammattiosaston hallituksessa sekavaksi, siitä ei löytynyt tarkkoja prosentti- ja eikä markkamääriä, kuinka paljon henkilöstön pitäisi säästää. Ammattiosasto oli jo tehnyt aiemmin pidetyssä syyskokouksessa päätöksen, ettei uutta sopimusta tultaisi hyväksymään. Tämä päätös mielessä alkuvuodesta 1994 uutta sopimusluonnosta käsiteltiin ammattiosaston kokouksissa. Pyydettiinpä myös liiton lakimieheltä kantaa sopimuksen sisältöön. Kunnantyöntekijöiden vastustuksesta huolimatta myös vuoden 1994 sopimus toteutettiin. Ammattiosaston toimintakertomuksessa todettiin, että monet kunnantyöntekijätkin pitivät vuoden aikana palkattomia lomia. Lama alkoi jo vuoden aikana vähitellen hellittää ja marraskuussa osaston hallitus totesi, ettei kaupungin talous anna enää ensi vuodelle aihetta säästösopimuksiin. Itse asiassa vuoden aikana säästöjä oli saatu aikaan jopa tavoiteltua enemmän.[26]

Syvimmän laman aikaan lähes 80

Kaupunkilaiset ovat olleet viime vuosikymmeninä tyytyväisiä puistojen hoitotasoon. Kuva: Jyrki Ristilä.

prosenttia kunnista ja kuntayhtymistä teki erilaisia säästösopimuksia. Vuoden 1993 sopimuksilla säästettiin kuntien palkkausmenoissa lähes 1, 8 miljardi markkaa, mikä vastasi noin kolmea prosenttia henkilöstömenoista. Seuraavavuonna säästötalkoot olivat vieläkin rajummat, sopimuksien avulla henkilöstömenoista säästettiin yli neljä prosenttia.

Laman aikana kaupungin työtehtävissä pyrittiin etsimään uusia palkkausmuotoja, joista yksi oli tulospalkkaus. Tätä kautta työnantaja pyrki ennen kaikkea parempaan tehokkuuteen. Vuoden 1993 alussa tulospalkkauskokeilu aloitettiin puistotyöntekijöiden keskuudessa ja tuloksessa huomioitavana oli taloudellisuus, työn laatu sekä työvalmius. Aluksi uudistukseen suhtauduttiin varauksellisesti, mutta vähitellen oli huomattu myös uudet mahdollisuudet vaikuttaa omaan työhön sekä kehittää järkeviä työtapoja. Myös työyhteisöjen hyvinvointiin alettiin kiinnittää huomiota. Esimerkiksi katuosastolla oli huomattu keskustelukulttuurin olevan vielä lapsen kengissä. Avointa ja rakentavaa vuoropuhelua työtovereiden kesken ryhdyttiin harjoittelemaan syksyllä 1992 osana työsuojelutoimintaa. Ajatus katuosaston työpaikkakeskusteluista sai alkunsa valtakunnallisesta Kaikki kunnossa-kampanjasta ja keskusteluja oli valmistelemassa mm. työsuojeluvaltuutettu Markku Kivistö. Keskusteluja käytiin 5 – 10 hengen ryhmissä ja toimintaa ohjasivat viitteelliset kysymykset, joita keskustelussa ryhdyttiin käsittelemään. Tärkeää oli, että ryhmä koostui niistä ihmisistä, jotka tekivät päivittäin yh-

dessä työtä. Henkilöstölehti Vilkussa olleessa artikkelissa kerrottiin, että osallistujat olivat huomanneet, kuinka paljon helpompaa keskustelu oli pienemmässä ryhmässä kuin suurissa työmaakokouksissa. Lyhyillä kahvitauoilla ei myöskään asioissa pitkälle päästy. Katuosaston tilaisuuksiin oli varattu aikaa kolme tuntia ja joissakin ryhmissä juttua riitti vielä varsinainen ajankin ulkopuolelle. Kaikkiaan keskustelutilaisuuksia oli järjestetty 29 kappaletta ja niihin oli osallistunut yli 300 työntekijää. Keskusteluista kerättyjen tietojen avulla on saatu selville monia työntekijöiden toiveita ja muutamia konkreettisia parannusehdotuksiakin oli lähetetty eteenpäin.[27]

Lama ja säästötalkoot helpottavat

”Valo tunnellissa” oli otsikkona Tampereen kaupungin toimintakertomuksessa julkaistussa kaupunginjohtajan katsauksessa vuonna 1995. Suomi oli ehtinyt olla yhden vuoden Euroopan Uninonin jäsenmaana ja edellisenä vuonna talouskasvu oli liikahtanut viimein käyntiin. Kansantalouden näkymät alkoivat näyttää paremmilta ja verotulot alkoivat kasvaa, mikä vaikutti mm. kunnallisten palvelujen suunnitteluun. Laman perintönä työttömyys kuitenkin rasitti edelleen kansantaloutta.

Laman hellittäessä suhtautuminen säästösopimuksiin kiristyi. Vuosi 1994 oli kunnissa ja kaupungeissa kolmas perättäinen vuosi ilman palkankorotuksia ja syksyllä työehtosopimusten pääsopijajärjestöt irtisanoivat sopimukset ilmoittaen samalla, että säästötavoitteet eivät enää sitoneet järjestöjä. Saman suuntaisia kannanottoja kuultiin kunnantyöntekijöiden ammattiosaston hallituksessa: marraskuussa vuonna 1994 todettiin, ettei seuraavana vuonna kaupungin talous anna enää aihetta uusiin säästösopimuksiin. Kaupungilta odotettiin sen sijaan edelleen lupausta irtisanomisturvan jatkamisesta. Myös KTV:n Yhteisjärjestö päätti, ettei se tee sopimus lomarahojen vaihtamisesta palkalliseen vapaaseen. Yksittäisille työntekijöille annettiin mahdollisuus tähän, mutta kunnantyöntekijöiden ammattiosaston suhtautui tähänkin kieltävästi.[28]

Myönteiset merkit talouden kehityksessä sähköistivät työmarkkinakenttää ja keskitetyn ratkaisun mahdollisuuteen suhtauduttiin epäilevästi. Palkankorotuspaineita löytyi niin vientiteollisuudesta kuin julkiselta sektoriltakin. Sopimukset irtisanottiin marraskuussa 1994 ja vuoden vaihteessa kunta-alan neuvottelut katkesivat. Tammikuussa kunnantyöntekijöiden kokouksessa keskusteltiin jo lakkovalmiudesta, sillä neuvottelujen vauhdittamiseksi oli annettu 19.1.1995 uhkavaatimus. Lakkovaroitus koski noin 40 000 KTV:n jäsentä. Palkankorotusten pääperusteena oli kuntasektorilla kymmenen prosenttia kasvanut tuottavuus. Valtakunnansovittelija Jorma Reini laati sovintoehdotuksen ja kunnallinen virka- ja työehtosopimus sekä tuntipalkkaisten työehtosopimus saatiin aikaan tammikuussa. Sopimus olivat kaksivuotisia. Kuntaratkaisun jälkeen julkisella sektorilla kuitenkin käynnistyi lakkoaalto. Helmikuun lopulla 80 000 sairaanhoitajaa ja perushoitajaa aloitti kuukauden kestäneen työtaistelun. Lakkouhkaa käyttivät myös opettajat, kunnalliset farmaseutit sekä lastentarhanopettajat. Kuntasektorin lakkoaallon pisimmän työtaiste-

Jaakko Närhi tasaamassa nurmikon multapohjia Sorsapuistossa v. 1989. Kuva: Harri Ketola.

lun kävivät palomiehet, joiden lakko helmi-huhtikuussa kesti kymmenen viikkoa.[29]

Kunnantyöntekijöiden palkkapussiin saatiin pitkästä aikaa täydennystä. Vuoden alussa maksettiin 150 markan suuruinen kärkiraha ja toukokuussa 1995 maksettu yleiskorotus toi kuukausituloihin lisäystä 150 markkaa. Paikallinen sopimus toi tuntipalkkoihin 1, 40 markan korotuksen. Järjestelyvaran jaossa ammattiosasto noudatti vanhaa linjaansa eli vaati korotuksia heikommin palkatuille työntekijäryhmille. Paikallisesti sovittiin myös niin, että ruokatunti oli maaliskuun alusta lähtien puolen tunnin mittainen. Kaupungin taloustilanteen parantuminen näkyi myös uusina työntekijöinä. Vielä elokuussa ammattiosasto kiinnitti huomiota miesten vähyyteen työmailla ja samalla esitettiin aina 16 uuden työntekijän palkkaamista. Asiaa käsiteltiinkin kaupungin henkilöstöjaostossa ja lokakuussa saatiin päätös, että kaupungille voidaan pitkän tauon jälkeen palkata jälleen uusia työntekijöitä. Katuosaston työntekijöiden väheneminen pysähtyi vuoden 1996 alussa, jolloin osastolle palkattiin 18 nuorta työntekijää oppisopimuskoulutukseen. Vielä edellisvuotena katuosaston työntekijät olivat vähentyneet luonnollisen poistuman kautta yli kuudella prosentilla. Vuoden 1995 syyskuussa allekirjoitettiin kaksivuotinen, palkkavaikutuksiltaan maltillinen tulopoliittinen sopimus. Kunnantyöntekijöille uusi tupo toi tuntipalkkoihin 1, 08 – 1, 17 markan korotuksen. Osaston toimintakertomuksen mukaan toimintaa leimasivat aiemmilta vuosilta tutut ongelmat ja haasteet. Jäsenmäärä oli 632 henkilöä, joista sääntömääräisiin kokouksiin osallistui vain 35 – 40 jäsentä. ”Kauniit ja rohkeat sekä jääkiekko kiinnostavat

Pikku Kakkosen puiston katsomon terassirakenteiden tekoa v. 1992. Petri Kujalan arkisto.

enemmän", harmiteltiin toimintakertomuksessa.[30]

Työelämän kiihtyvä rytmi

Juuri kun lamasta oli selvitty, kuntataloudessa jouduttiin jälleen hieman kiristämään vyötä. Vuoden 1996 aikana Tampereen kaupungin talouskehitys eteni talousarvion mukaisesti, mutta verotulojen väheneminen ja työllisyyttä tukeneet investoinnit heikensivät jossain määrin vuosikatetta. Myös valtion harjoittama kuntien valtionosuuksien leikkaaminen vaikeutti jatkuvasti kunnissa taloudellisten päätöksien tekoa. Esimerkiksi vuonna 1998 valtionosuuksia leikattiin koko maassa 1, 3 miljardia markkaa. Tampereen kaupungin osalta leikkauksen vaikutus oli noin 45 miljoonaa markkaa. Säästöjä etsittiin mm. kilpailuttamalla kaupungin toimintoja, mikä koettiin kunnantyöntekijöiden keskuudessa huolestuttavana kehityksenä. Kaupungin hallinnossa alettiin vuoden 1995 aikana laatia ohjeita hankintojen ja palvelujen kilpailuttamiseen, vaikkakin esimerkin kuljetusten ja ruokahuollon osalta esitettiin joitakin rajoituksia. Taloustilanne oli 1990-luvun jälkipuoliskolla kaksijakoinen. Päivittäin saatiin kuulla iloisia uutisia elinkeinoelämän vilkastumisesta ja näitä positiivisia uutisia hallitsi varsinkin Nokia-yhtiön hurja nousu matkapuhelinmarkkinoiden johtajaksi. Yhteisöverotulojen muodossa Nokia-yhtiön menestys hyödytti myös Tampereen kaupunkia. Vuodesta 1999 lähtien yhteisövero kohdistettiin todellisten verokertymien mukaan yritysten sijaintikunnille ja monikuntaisten yritysten tapauksessa kohdistusperiaatteena käytettiin työpaikkojen suhdetta. Tampere kuului uudesta järjestelmästä hyötyneisiin

Siirtonurmikon asennus Pikku Kakkosen puiston katsomon rinteeseen vuonna 1992. Petri Kujalan arkisto.

kaupunkeihin.[31]

Vuonna 1997 Tampereen kaupungin työntekijöiden keskuudessa tehtiin ensimmäistä kertaa työolobarometri-tutkimus. Tarkoituksena oli selvittää, millaiseksi kaupungin työntekijät kokivat työelämänsä laadun. Tutkimukseen osallistui 328 työntekijää ja vastausprosentti oli 93 prosenttia. Työolojen muutokset olivat Tampereella samansuuntaisia kuin yleensäkin kuntasektorilla. Käynnissä oli raju muutosprosessi, jossa työn tuottavuutta ja tuloksellisuutta valvottiin ja arvioitiin entistä enemmän. Työtahti oli kiireistä ja tiukkaa, työ henkisesti kuormittavaa. Vastaajien mukaan tulospalkkioiden ja lisien maksaminen ei ollut lisääntynyt samassa tahdissa tuottavuuden kanssa. Valvonnan koettiin kuitenkin lisääntyneen, samoin ylitöiden määrä oli kasvanut. Työn laadun tarkkaileminen oli lisääntynyt, mutta monien työntekijöiden mielestä työn laadun ja palkkauksen suhde oli epäsuhtainen. Työn mielekkyyden lisääntyminen oli selvästi jakaantunut epätasaisesti: kolmanneksen mielestä työ oli kehittynyt mielekkäämmäksi, kun taas melkein saman suuruisen joukon mielestä työn mielekkyys oli muuttunut huonommaksi. Vakaa työpaikka kaupungin palveluksessa oli monelle tärkeä, sillä vain kaksi viidestä vastaajasta uskoi saavansa koulutustaan vastaavaa työtä, jos jäisi nyt työttömäksi. Positiivisena vastaajat pitivät vaikuttamismahdollisuuksien lisääntymistä.[32]

Yhteistoimintajärjestelmä tarjosi jonkinlaisia mahdollisuuksia vaikuttamiseen, mutta kyselytutkimuksen mukaan monien mielestä kokouksia pidettiin liian harvoin. Yhteistoimintaan osallistuvat henkilöt kokivat puolestaan, että heillä oli takanaan edustamiensa työntekijöiden vahva tuki.

Työnantajan edustajat näkivät yhteistoiminnan usein hieman kaavamaisena ja muodollisena. Henkilöstön toiveena oli puolestaan päästä paremmin vaikuttamaan päätöksenteon valmisteluun. Henkilöstön osallistumisesta keskusteltiin myös kunnantyöntekijöiden ammattiosaston kokouksissa ja toiveena oli mm. saada edustajia mukaan hallintokuntien johtoryhmien kokouksiin.

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston jäsenmäärä 1990 – 1999

	Jäseniä
1990	714
1991	708
1992	682
1993	668
1994	689
1995	632
1996	650
1997	649
1998	(tiedot puuttuvat)
1999	621

Ammattiosaston toimikunta 1990
Pekka Pirttijoki (varapääluottamusmies) / Pekka Ilomäki / Hannu Hoivala / Ilmari Haapaniemi / Pekka Hoivala (työsuojeluvaltuutettu) / Pekka Kuusela / Hilkka Sillanpää / Seppo Harjula / Juhani Hietala / Tarmo Korpilahti / Esko Lehtimäki / Lauri Välimäki / Jorma Sajakoski (pääluottamusmies) / Jyrki Auvinen / Rauno Järvinen / Voitto Ollonen / Antero Ruohonen / Jorma Korpi / Heikki Saarinen / Markku Kivistö (varatyösuojeluvaltuutettu) / Leena Niiranen / Kalervo Lahti / Arto Kukkaisniemi / Kai Salme / Seppo Vuolukka / Juha Haavisto / Ritva Kurikka / Tauno Ahola / Erto Vehkakoski
KTV:n Yhteisjärjestön elimissä edustajina: Rauno Järvinen / Pekka Pirttijoki / Pekka Ilomäki / varalla: Hannu Hoivala / Ilmari Haapaniemi / Lauri Välimäki
Yhteisjärjestön toimikunnassa: Pekka Ilomäki / varalla: Jorma Sajakoski

Toimikunta 1991
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja) / Esko Lehtimäki (varapuheenjohtaja)
Hannu Hoivala (sihteeri) / Ilmari Haapaniemi (taloudenhoitaja)
Pekka Hoivala (jäsenasiain hoitaja) / Erto Vehkakoski (pöytäkirjuri) / Hilkka Sillanpää (opintovastaava)
Jorma Sajakoski (pääluottamusmies) / Pekka Pirttijoki (varapääluottamusmies)
Markku Kivistö (työsuojeluvaltuutettu) /
Voitto Ollonen / Juha Haavisto / Esko Lehtimäki / Seppo Harjula / Matti Salo / Kalervo Lahti / Rauno Järvinen / Jyrki Auvinen / Ritva Kurikka / Leena Niiranen / Pekka Hoivala / Kai Salmela / Lauri Välimäki / Heikki Saarinen / Ilmari Haapaniemi / Juhani Hietala / Tauno Ahola / Jorma Korpi / Hilkka Sillanpää / Antero

Ruohonen / Arto Kukkaisniemi
KTV:N Yhteisjärjestön elimissä edustajina: Rauno Järvinen / Jorma Sajakoski / Pekka Pirttijoki / Ilmari Haapaniemi / Esko Lehtimäki / Lauri Välimäki
Yhteisjärjestön toimikunnassa: Ilmari Haapaniemi / varalla: Jorma Sajakoski

Hallitus 1992
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja) / Juha Haavisto (varapuheenjohtaja)
Hannu Hoivala (sihteeri) / Ilmari Haapaniemi (taloudehoitaja)
Markku Kivistö (jäsenasiainhoitaja) / Hilkka Sillanpää (opintovastaava)
Jorma Sajakoski (pääluottamusmies) / Pekka Pirttijoki (varapääluottamusmies)
Muut jäsenet: Voitto Ollonen / Lauri Välimäki / Kalervo Lahti / Esa Viljanen / Jorma Korpi / Leena Niiranen / Timo Hulkko / Jyrki Auvinen / Rauno Järvinen / Heikki Saarinen / Kai Salmela
KTV:n yhteisjärjestön elimissä: Pekka Pirttijoki / Rauno Järvinen / Ilmari Haapaniemi / Kalervo Lahti / Seppo Harjula / Juha Haavisto
Yhteisjärjestön hallituksessa: Ilmari Haapaniemi / varalla: Jorma Sajakoski
Markku Kivistö (työsuojeluvaltuutettu)

Hallitus 1993
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Kalervo Lahti (varapuheenjohtaja) / Hannu Hoivala (sihteeri) / Ilmari Haapaniemi (taloudenhoitaja)
Muut jäsenet: Juha Haavisto / Jorma Korpi / Timo Huikko / Markku Kivistö / Seppo Vuolukka / Matti Salo / Seppo Harjula / Rauno Järvinen / Leena Niiranen / Hilkka Sillanpää (opintovastaava) / Lauri Välimäki / Pekka Hoivala / Heikki Saarinen / Jyrki Auvinen / Tauno Ahola / Esko Lehtimäki / Esa Viljanen
Jorma Sajakoski (pääluottamusmies) / Juha Haavisto (varapääluottamusmies) / Kalervo Lahti (varapääluottamusmies) / Markku Kivistö (työsuojeluvaltuutettu)
KTV:n Tampereen Yhteisjärjestön edustajistossa: Ilmari Haapaniemi, Pekka Pirttijoki ja Markku Kivistö. Varalla: Timo Huikko, Juha Haavisto ja Jorma Sajakoski. Hallituksessa Pekka Pirttijoki, varalla Jorma Sajakoski. Tiedotusjaostossa Hilkka Sillanpää. Vapaa-aika jaostossa Ritva Kurikka.

Hallitus 1994
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Kalervo Lahti (varapuheenjohtaja) / Hannu Hoivala (sihteeri) / Ilmari Haapaniemi (taloudenhoitaja)
Markku Kivistö (jäsenasioiden hoitaja) / Hilkka Sillanpää (opintovastaava)
Jorma Sajakoski (pääluottamusmies) / Kalervo Lahti (varapääluottamusmies)
Markku Kivistö (työsuojeluvaltuutettu) /&
KTV:N Tampereen Yhteisjärjestön edustajisto: Pekka Pirttijoki, Heikki Saarinen, Markku Kivistö, Jorma Sajakoski, Ilmari Haapaniemi ja Timo Huikko. Yhteisjärjestön hallituksessa Pekka Pirttijoki, varalla Jorma Sajakoski
Tiedotusjaostossa Hillkka Sillanpää / Vapaa-aika jaostossa Ritva Kurikka

Hallitus 1995
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja) / Kalervo Lahti (varapuheenjohtaja)
Hannu Hoivala (sihteeri) / Jorma Sajakoski (pääluottamusmies) / Ilmari Haapaniemi (taloudenhoitaja) / Markku Kivistö (jäsenasioiden hoitaja) /Hilkka Sillanpää (opintovastaava)
Voitto Ollonen / Jyrki Auvinen / Seppo Vuolukka / Seppo Haapanen / Seppo Harjula / Timo Huikko / HeikkI Saarinen / Pertti Heikkilä / Jorma Korpi / Lauri Välimäki / Leo Heino / Tapani Kakko / Tommi Sihvonen / Esa Viljanen / Leo Tuominen / Harri Antila / Kai Salmela / Jari Paunila / Rea Heiskari / Pekka Ahonen
KTV:N Tampereen Yhteisjärjestön edustajisto: Markku Kivistö / Pekka Pirttijoki / Ilmari Haapaniemi / Jorma Sajakoski / Heikki Saarinen / Timo Huikko /
Yhteisjärjestön hallituksessa: Pekka Pirttijoki / Seppo Vuolukka
Projektiryhmässä: Kalervo Lahti / Tiedotusjaostossa: Hilkka Sillanpää / Vapaa-aikajaostossa: Pekka Ahonen
Työsuojeluvaltuutettu: Markku Kivistö

Hallitus 1996
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja) /
Kalervo Lahti (varapuheenjohtaja & varapääluottamusmies) / Hannu Hoivala (sihteeri) / Jorma Sajakoski (pääluottamusmies) / Ilmari Haapaniemi (taloudenhoitaja)
Markku Kivistö (jäsenasiainhoitaja & työsuojeluvaltuutettu) / Hilkka Sillanpää (opintovastaava) / Voitto Ollonen / Seppo Harjula / Timo Huikko / Jyrki Auvinen / Heikki Saarinen / Jorma Korpi / Seppo Vuolukka / Seppo Haapanen / Esko Lehtimäki / Tommi Sihvonen / Pertti Heikkilä / Tapani Kakko / Juhani Hietala / Esa Viljanen / Matti Salo / Leo Tuominen / Harri Anttila / Kai Salmela / Jari Paunila / Rea Heiskari (varasihteeri) / Tomi Peltomäki / Pekka Ahonen / Tapio Hänninen / Mikko Jokiranta
KTV:n Tampereen yhteisjärjestön edustajiston kokousedustajat: Markku Kivistö / Ilmari Haapaniemi / Pekka Pirttijoki / varalla: Jorma Sajakoski / Timo Huikko/
Yhteisjärjestön hallituksessa Pekka Pirttijoki / Projektiryhmässä Kalervo Lahti
Tiedotusjaostossa Hilkka Sillanpää / Vapaa-aikajaostossa Tapani Kakko
Palkkojen kehittämis- ja seurantaryhmässä Jorma Sajakoski ja Kalervo Lahti
Pirkanmaan Aluejohtoryhmässä Jorma Sajakoski

1997
Pekka Pirttijoki (puheenjohtaja)
Jorma Sajakoski (varapuheenjohtaja) / Hannu Hoivala (sihteeri) / Rea Heiskari (varasihteeri)
Ilmari Haapaniemi (taloudenhoitaja) / Markku Kivistö (jäsenasiainhoitaja)
Hilkka Sillanpää (opintovastaava) / Kalervo Lahti (pääluottamusmies)
Markku Kivistö (työsuojeluvaltuutettu) /
KTV:n yhteisjärjestön edustajiston kokouksissa: Markku Kivistö / Ilmari Haapaniemi / Pekka Pirttijoki / varalla: Jorma Sajakoski / Timo Huikko / Heikki Saarinen
Yhteisjärjestön hallituksessa: Pekka Pirttijoki, varalla Seppo Vuolukka

Projektiryhmässä: Kalervo Lahti / Tiedotusjaostossa Tomi Peltomäki / Vapaa-aika-jaostossa Tapani Kakko

1998
(tiedot puuttuvat)

1999
Jorma Sajakoski (puheenjohtaja)
Seppo Vuolukka (varapuheenjohtaja) / Hannu Hoivala (sihteeri) / Ilmari Haapaniemi (taloudenhoitaja) / Kalervo Lahti (pääluottamusmies) / Markku Kivistö (työsuojeluvaltuutettu)
Jyrki Auvinen / Pekka Pirttijoki / Hilkka Sillanpää / Jorma Korpi / Esa Viljanen / Timo Huikko / Heikki Saarinen / Mauri Salo / Seppo Harjula / Kai Salmela / Tapani Kaskko / Kari Tiikkaja / Matti Halme / Jukka Kulmala / Rea Heiskari / Vesa Toivonen / Jarmo Seppälä / Leo Tuominen / Harri Anttila / Mika Laurila / Touko Häkli / Touko Höylänen / Pekka Suur-Askola / Kimmo Vesterinen
Hannu Mantila / Janne Myrrä
KTV:N Yhteisjärjestön edustajistossa: Seppo Vuolukka / Pekka Pirttijoki / Timo Huikko / Hannu Hoivala / Jorma Korpi / Ilmari Haapaniemi
KTV:n Yhteisjärjestön hallituksessa Kalervo Lahti, varalla Hannu Hoivala
Vapaa-aika jaostossa Matti Halme / Projektiryhmässä Markku Kivistö

Talvikenttien kunnossapitoa Vihiojanpuistossa. Peilikuvassa Jorma Heinonen, Minna Salonen ja Satu Katajamäki. Kuva: Jyrki Ristilä.

XII Kunnantyöntekijät ja kiihtyvän muutoksen tahti 2000 – 2020

Talous määrää kuntien tahdin

Kansainvälisen talouden muutokset vaikuttivat syvästi 2000-luvulla Suomen kansantalouteen ja sitä kautta koko maamme yhteiskunnalliseen kehitykseen. 1990-luvun lama oli jo kaukana takanapäin, mutta kuntien taloudessa jouduttiin elämään edelleen ”suu säkkiä myöden”. Esimerkiksi vuonna 2001 Suomessa oli kaikkiaan 95 kuntaa, joiden vuosikate oli negatiivinen. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa kunnan vero- ja maksutulot sekä valtionosuudet eivät enää riittäneet käyttötalousmenoihin. Ilmiö oli erityisesti pienten ja haja-asutusalueen kuntien ongelma. Valtionosuuksien vähentymistä voitiin kompensoida yhteisöveroilla, joiden osuus kuntien tulosta oli kasvanut tasaisesti koko 1990-luvun ajan. Ilmiössä piili myös uuden ongelman siemen, sillä tätä kautta kuntatalouden suhdanneherkkyys on lisääntynyt. Aikanaan kansainvälisen talouden vaihtelut eivät heijastuneet ensimmäiseksi julkiselle sektorille, mutta tilanne ei ole enää sama. Ilmiön nähtiin vaarantavan myös kansalaisten tasa-arvoa, koska kuntien tarjoamissa

palveluissa saattaa olla hyvinkin suuria alueellisia eroja. Tämä on puolestaan vaikuttanut asutuksen sijoittumiseen. Syrjäseutujen tyhjeneminen on vilkastunut, koska ihmiset haluavat muuttaa monipuolisempia palveluja tarjoaviin varakkaisiin kuntiin ja kaupunkeihin.[1]

Suuri organisaatiomuutos Tampereella

Uuden vuosituhannen alussa Tampereen kaupungin sisäisessä organisaatiossa aloitettiin kaupungin historian yksi suurimmista hallinnollisista uudistuksista. Vuonna 2001 valtuusto hyväksyi uuden kaupunkistrategian ”Kaikem paree Tampere”, jonka kunnianhimoisena tavoitteena oli koko kaupungin palvelujärjestelmän ja päätöksenteon uudistaminen. Kaupungin toimintamallin uudistamista valmisteltaessa yhtenä tulevaisuuden haasteena mainittiin mm. väestön ikääntyminen sekä samanaikainen kaupungin henkilöstön laajamittainen siirtyminen eläkkeelle. Kymmenen seuraavan vuoden aikana lähes 10 000 kaupungin työntekijää oli siirtymässä pois työelämästä. Uudistus sai nimekseen ”rohkeus ja ennakkoluulottomuus”.

Uuden vuosituhannen henkilöstöpolitiikan tavoitteita Tampereen kaupungilla hahmoteltiin vuonna 2002 julkistetussa kaupungin henkilöstöstrategiassa, joka ulottui aina vuoteen 2012 saakka. Henkilöstöstrategiat osaltaan kuvasivat hyvin suomalaisen työelämän muuttumista niin julkisella kuin yksityiselläkin sektorilla. Lama-aikana henkilöstöhallinnossa oli keskitytty lähinnä perustehtäviin ja sopeutumaan heikentyneeseen taloustilanteeseen. Tulosjohtaminen ja tulosyksiköt olivat nyt uusia avainsanoja, samoin strategiseen suunnitteluun panostettiin entistä enemmän. Henkilöstöstrategialla tuettiin osaltaan koko kaupunkia varten laadittujen suunnitelmien toteutumista. Strategian valmistelun kuluessa koko kaupungin henkilöstön piirissä oli järjestetty kysely, jossa kerättiin mielipiteitä ja näkemyksiä henkilöstöpolitiikan suunnasta. Strategian visioksi nostettiin Tampereen kaupunki hyvänä ja monien mahdollisuuksien työnantajana, jolla on osaava ja motivoitunut henkilöstö. Strategian sisältö saattoi kuulostaa monista suloiselta sananhelinältä ja tavoitteet tuntuivat vaikeasti hahmotettavalta. Tekstiin oli kirjattu myös 32 konkreettista tavoitetta, joiden toteutumista myös aiottiin seurata. Esimerkiksi jatkossa oli tarkoitus mitata työtyytyväisyyttä ja oikeudenmukaisen henkilöstöpolitiikan toteutumista erityisten Kunta10-tutkimuksen avulla. Tavoitteena oli, että vuoteen 2003 mennessä 80 prosenttia kaupungin henkilöstöstä olisi tyytyväistä työhönsä ja kokisivat päätökset oikeudenmukaisina. Henkilöstön osaaminen ja motivoituminen olivat tärkeimpiä tavoitteita koko kaupunkistrategian toteutumisen kannalta. Henkilöstö tuotti kunnalliset palvelut, joista lähes kaikki olivat yksilöllistä palvelua ihmiseltä ihmiselle.[2]

Strategian valmistelussa luottamusmiestaho oli varsin hyvin edustettuna ja henkilökuntalehdessä haastatellun pääluottamusmies Tarja Karetojan mielestä työskentelyssä oli ”sellaista tekemisen meininkiä”. Odotuksia kohdistettiin mm. henkilöstöstrategian peräänkuuluttamaan yhteisöllisyyteen, yhteistoimintaan ja vaikuttamismahdollisuuksiin. Työn kuormittavuuden lisääntymisestä oli jo pitkään keskustelu, samoin henkilöstön vähyydestä.

Kuvassa taustalla Titta Holmala-Kylmäkoski, Teemu Kylmäkoski, Petri Kujala ja Laila Stolt. Sipulipussia nostaa Tiina Leino. Kuva: Jyrki Ristilä.

Tätä ongelmaa pyrittiin jo vuoden 2001 aikana ratkaisemaan vakinaistamalla yli 400 työntekijää ja perustamalla lisäksi yli 200 uutta vakanssia. Työntekijöiden keskuudessa odotuksia kohdistettiin myös motivoivaan palkkaukseen, olivathan kuntasektorin palkat polkeneet laman jälkeen jälkijunassa yksityisen sektorin kanssa. Tampereen KTV:n yhteisjärjestön pääluottamusmies Pentti Illonen toi esiin henkilöstölehdessä teknisen alan työntekijöiden toiveita. Illonen edusti lähes 1 500 tuntipalkkaista työntekijää, huomattava osa heistä kunnantyöntekijöitä, ”haalariporukkaa” teknisestä toimesta, sisäisistä palveluista ja vapaa-aikatoimesta. Teknisen alan tuntipalkkalaisia mietitytti ikärakenteen muuttuminen: väki vanheni ja samalla työntekijöitä oli koko ajan vähemmän. Edellä mainitut uudet vakanssit olivat sijoittuneet lähinnä sosiaali- ja terveystoimeen. Myös tekniselle alalle kaivattiin uutta väkeä, jotta tietotaito ja osaaminen eivät katoaisi.[3]

Kaupungin hallinnon järjestämisessä merkittävin muutos oli ns. pormestarimalliin siirtyminen, mikä tapahtui vuoden 2007 alusta lukien. Pormestarin valinnan mahdollisti vuonna 2006 kuntalakiin tehty muutos, joka lisäsi vaikutusvaltaa virkamiehiltä luottamushenkilöille. Tavoitteena oli antaa päätöksenteolle helpommin tunnistettavat kasvot, sillä kaupunginvaltuuston valitsema pormestari toimi myös kaupunginhallituksen puheenjohtajana. Pormestari ja apulaispormestarit johtivat näin myös asioiden valmistelua. Pormestarin täytyi nauttia kaupunginvaltuuston luottamusta, sillä valtuusto voi erottaa pormestarin yksinkertaisella enemmistöllä. Tampereen pormestariksi valittiin syyskuussa 2006 kokoomusta edustanut Timo P. Nieminen,

joka astui virkaansa vuoden 2007 alusta. Tampereen jälkeen pormestarimalli on otettu käyttöön Pirkkalassa, Tuusulassa ja Helsingissä. Pormestarin virkaanastumisen yhteydessä lakkautettiin kaupunginjohtajan ja apulaiskaupunginjohtajan virat.

Kunnantyöntekijöiden kannalta tärkeimmät muutokset koskivat kaupungin palvelutuotantoa, jossa ryhdyttiin ottamaan käyttöön tilaaja-tuottaja-mallia. Uutta mallia harjoiteltiin ensiksi erilaisissa pilottihankkeissa. Vuonna 2004 yhdyskuntapalveluissa eli niissä kaupungin yksiköissä, joissa kunnantyöntekijät paljolti työskentelivät, valmistauduttiin toimintamallin uudistamiseen. Pilottihankkeessa ryhdyttiin kokeilemaan tilaaja-tuottaja-järjestelmää, jolla haettiin entistä suurempaa tehokkuutta, laatua ja kustannustietoisuutta. Tekniseen toimeen perustettiin katu- ja puistoyksiköistä katu- ja vihertuotanto-niminen tuottajaorganisaatio. Samoin perustettiin kaupungininsinööriin johtama tilaajaorganisaatio. Katu- ja vihertuotanto jakautui maanrakennukseen, kunnossapitoon, vihertuotantoon sekä tukitoimintoihin. Yksikön oli tienattava palkkarahansa eikä se enää voinut nojata annettuun budjettiin. Rakennuttajaryhmät oli vakuutettava, että yksikkö pystyi antamaan taloudellisen tarjouksen ja viemään tehtävät päätökseen. Tällaisten muutosten keskellä työntekijät tunsivat epävarmuutta, mutta kaupungin taholta vakuutettiin työpaikkojen säilyvän. Monet asiat olivat jo katuosastolle tuttujakin, kuten esimerkiksi urakat ja kustannustietoisuus. Palvelujen kilpailuttaminenkaan ei suuresti kauhistuttanut, sillä työn laatuun ja luotettavuuteen uskottiin vahvasti. Yksityisten urakoitsijoiden rinnalla ei tarvinnut hävetä.[4]

Henkilöstölehdessä julkaistussa artikkelissa käsiteltiin myös uudistuksen ja palkkauksen suhdetta. Työn tempo oli nopeutunut, mutta samaan aikaa työn laatuun oli kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Esimerkiksi maanrakennustöitä tehtiin monien sidosryhmien kanssa, ”koska maan alle ei etukäteen näe. Ei voi arvata, millaisia yllätyksiä sieltä tulee”. Tehokkuuden toivottiin näkyvän myös palkassa, esimerkiksi kohteen urakassa toivottiin koko työkunnan saavan positiivisesta tulosta bonusta. Osa työntekijöistä sai urakkapalkkaa, mutta osa tuloksen tekijöistä jäi palkkiota vaille.

Vuoden 2006 kaupungin tilinpäätös valotti yhdyskuntapalvelujen toimialalla kahden vuoden ajan toimineesta tilaaja-tuottaja-mallin tuloksista. Katu- ja vihertuotannossa oli jatkettu toimintatapojen ja sopimusmenettelyjen kehittämistä tilaajaorganisaation kanssa. Kaupungin työntekijöille uudessa järjestelmässä työtä riitti, sillä katu- ja vihertuotanto olivat tehneet vuoden aikana sopimukset katujen kunnossapidosta, liikennetelematiikkalaitteiden ylläpidosta, metsänhoidosta, maan- ja lumenvastaanottoalueiden ylläpidosta sekä katujen- ja viheralueiden rakentamisen puitesopimuksen. Saman vuoden aikana kaupunginvaltuusto päätti muuttaa katu- ja vihertuotannon liikelaitokseksi vuoden 2007 alusta lukien.

Varsinaiseen tilaaja-tuottaja-malliin siirryttiin vuoden 2007 alussa. Koko Suomenkin mittakaavassa Tampereella toteutetut muutokset olivat erittäin laajoja ja historiallisesti merkittäviä. Kunnallisten palvelujen toteuttamisessa oltiin radikaalin uudistuksen edessä, mikä näkyi mm. yksityisten palveluntuottajien roolin vahvistumisena

Keskustorin yöllinen siivousurakka alkamassa. Kuvassa: Janne Mäkelä, Johanna Kulmala ja Sanna-Leena Puntola. Kuva: Jyrki Ristilä.

kunnallisissa palveluissa. Tampereella yksityisiä palvelutuottajia oli käytetty jo muun muassa viher- ja katutuotannossa. Vuonna 2006 kaupunginvaltuusto oli päättänyt kuudesta uudesta tilaajalautakunnasta: lasten- ja nuorten palveluiden lautakunta, osaamis- ja elinkeinolautakunta, sivistys- ja elämänlaatupalveluiden lautakunta, terveyttä ja toimintakykyä edistävien palveluiden lautakunta, ikäihmisten palveluiden lautakunta sekä yhdyskuntalautakunta korvasivat vanhat lautakunnat. Lautakunnat toimivat uudessa järjestelmässä palvelujen tilaajina ja palvelujen tarjoajat itsenäisinä palvelukeskuksina, joiden palveluja yhä enemmän tuotteistettiin. Palvelukeskuksista alettiin 2000-luvun aikana muodostaa kaupungin organisaatioon sisäisiä liikelaitoksia.[5]

Kaupungin ulkoinen liikelaitos oli perinteikäs Tampereen Sähkölaitos ja sisäisiä liikelaitoksia olivat Tampereen Vesi, Tampereen kaupungin liikennelaitos sekä Tampereen aluepelastuslaitos. Vuoden 2004 alussa liikelaitoksiksi muutettiin tilakeskus, auto-ja konekeskus sekä tietotekniikkakeskus. Palvelukeskuksia voitiin pitää liikelaitoksien esiasteena ja uusien palvelukeskuksien toimintojen käynnistyminen painottui kesään 2005. Ensimmäisenä aloitti heinäkuussa 2005 toimintansa Taloushallinnon palvelukeskus. Keskuksen tehtävänä oli huolehtia kaupungin palkanlaskennasta, kirjanpidosta sekä muista taloushallinnon tehtävistä. Kuukausi myöhemmin käynnistyi hallintopalvelukeskuksen toiminta, jonka toimialaan kuului hoitajaa keskitetysti kaupungin henkilöstöasioita. Joulukuusta 2005 lähtien hallintopalvelukeskuksen toiminta laajeni kaikkiin hallintopalveluihin. Tampereen kaupungin ateriapalveluja hoitamaan

perustettiin Tampereen Ateria, joka aloitti toimintansa myös heinäkuussa 2005. Kaupungin henkilökunnan työterveysasema ja sosiaali- ja terveystoimen työterveyshuolto yhdistyivät kesällä 2005 muodostaen Tullikulman työterveyden. Tampereen Logistiikka aloitti toimintansa tammikuussa 2006 ja tämä palvelukeskus keskitti ja yhtenäisti kaupungin hankintaa, varastointia ja kuljetuksia.[6]

Suuren organisaatiouudistukseen seuraava tärkeä vaihe käynnistettiin vuonna 2007. Palvelukeskuksina aloittaneet Tullinkulman työterveys, Tampereen Ateria, Tampereen logistiikka (kaupungin hankinnat- ja varastointi sekä kuljetusten kilpailuttaminen) muutettiin sisäisiksi liikelaitoksiksi. Uudistuksia jatkettiin: vuoden 2007 alusta yhdyskuntatuotantoa uudistettiin niin, että katu- ja virhertuotannosta muodostettiin sisäinen liikelaitos. Liikelaitoksen lisäksi yhdyskuntatuotantoon kuuluivat suunnittelupalvelut sekä viranomaistoimintaa tukenut yksikkö, johon kuuluivat kaupunkimittaus, rakennusvalvonta, ympäristövalvonta ja kiinteistörekisterin pito.

Vuonna 2008 kaupungin toimintakertomuksessa pormestari Timo P. Nieminen kertoi historiallisen uudistuksen etenemisestä. Pääasiassa kokemukset olivat olleet myönteisiä, mutta paljon oli toki vielä kehitettävääkin. Jatkossa tilaaja-tuottaja-mallia oli tarvetta kehittää joustavammaksi ja paremmin asiakkaiden tarpeita vastaavaksi. Vuoden merkittävimpiä päätöksiä oli Tampereen sähkölaitoksen ja sen liiketoimintojen myynti Tammerkosken Energia Oy:lle. Myynnin taustalla vaikutti EU-kilpailulainsäädäntö, jonka mukaan sähkön tuottaja ei voinut hallinnoida myös sähkön siirtoverkkoja. Seuraavan vuoden alussa katu- ja vihertuotanto, auto- ja konekeskus sekä suunnittelupalvelut yhdistettiin Infra Tuotanto-liikelaitokseksi. Uusi liikelaitos perustettiin tarjoamaan kaupunkiympäristön suunnittelu-, rakentamis- ja kunnossapitopalveluja sekä kuljetus- ja korjaamopalveluja. Aikanaan kunnantyöntekijöiden ammattiosastoa perustettaessa kaikki kunnalliset palvelut olivat olleet kaupungin rahatoimikamarin alaisuudessa ja vähitellen vuosikymmenien kuluessa palvelut olivat eriytyneet itsenäisiksi yksiköiksi. Nyt kehitys oli viemässä jälleen suurempiin yksiköihin. Vuonna 2009 aloitti toimintansa uusi Tampereen Infratuotanto Liikelaitos, johon muodostettiin neljä uutta toimintakokonaisuutta. Kunnossapitopalveluiden piirissä toimivat katu- ja viheralueiden kunnossa- ja ylläpitopalvelut sekä myös metsänhoito, puutarha sekä taimistot. Rakentamispalveluiden tehtävänä oli rakentaa ja peruskorjata mm. katuja, siltoja, toreja ja puistoja. Tuotantopalvelut tukivat muita katu- ja vihertuotannon toimintoja. Tähän osastoon kuuluivat asfalttituotanto, kivi- ja soravarasto, lumen ja maan vastaanotto, liikennevalot sekä työpaja ja varasto. Laskenta- ja rakentamispalveluihin keskitettiin kaikki laskentaan, rakennuttamiseen ja laadunohjaamiseen liittyvät toiminnat. Uuden liikelaitoksen liikevaihto tuli olemaan noin 75 miljoonaa euroa ja sen henkilöstömäärä oli noin 800. Yksiköt jatkoivat toimintaansa omina tulosalueinaan. Palvelukeskuksien välisien rajojen poistamisella pyrittiin parempaan palveluun ja henkilöstön liikkuvuuden helpottamiseen.[7]

Tilakeskuksen konepajalla kädentaidot kunniassa[8]

Vuonna 2002 kaupungin henkilökuntalehti Vilkussa julkaistiin juttu Tilakeskuksen konepajan työntekijöistä. Puutyöhuoneen luottamusmies Markku Pekola kertoi heti jutun alussa, että tämä oli juuri sitä työtä, mitä hän halusi tehdä. Puutyöhuoneen sijaitsi Viinikankadun varrella Nekalassa varastoalueen vanhimmassa rakennuksessa. Puutyöhuoneella valmistui edelleen erilaisia puutöitä kaupungin kohteisiin, kalusteista ikkunoihin. Myös ulkopuolisia asiakkaita oli vuosien mittaan palveltu. Asiakkaina olivat olleet mm. Martela, Auto-Stockman, olipa toimitettu jopa teakpilareita loistoristeilijään. Jutun kirjoitushetkellä työn alla olivat Frenckellin kiinteistöön tulleet uudet kalusteet. Ammattilaisten kädenjälki näkyi myös Vapriikin ikkunoissa, valtuustosalin kalusteissa, Koukkuniemen vanhainkodissa sekä Sara Hildénin taidemuseossa.

Puutyöhuoneen tuotteet eivät olleet hyllytavaraa ja osaston työnjohtaja Heikki Ruuska kehuu työntekijöiden korkeaa ammattitaitoa, jota on tarvittu mitä erilaisimmissa tilaustöissä. ”Ennen loppuu koiralta kusi, kun meiltä konstit”, oli osastolla usein käytetty lentävä lause. Työyhteisön koko oli vuonna 2002 yhdeksän puuseppää, kaksi maalaria sekä kaksi esimiestä. Yksityiseen sektoriin verrattuna työntekijät uskoivat, että heidän työnsä on varmasti paljon monipuolisempaa. Työntekijöiden ikähaitari oli laaja, 32-vuotiaasta reilusti yli viisikymppiseen. Tämä oli käsityöammateissa tärkeää, sillä näin voitiin välittää vanhoja työmenetelmiä uusille tekijöille. Ammattikateutta ei ollut ilmennyt. ”Täällä ymmärretään, ettei ole tulevaisuutta ilman historiaa”, totesi luottamusmies Markku Pekola.

Viinikankadun suurella tontilla maamerkkinä, Seppo Rihlaman 1950-luvun lopulla suunnittelema kapea torni nousee korkeuksiin keskellä matalia rakennuksia. Rihlaman suunnittelemassa rakennuksessa toimi Tilakeskuksen konepaja, jota on vuosien kuluessa laajennettu. 2000-luvulla konepajan töissä painottuvat erilaiset metallityöt, mutta korjaamokin on edelleen voimissaan. Kaupungin kuljetuskalusto on siirtynyt jo 1970-luvulla muiden hoiviin. Metallipuolta työllistävät Tilakeskuksen työt. Korjaamo-osasto palvelee puolestaan mm. puisto-osastoa, sähkölaitosta, liikuntavirastoa ja materiaalikeskusta. Ruohonleikkurit, latukoneet ja muut pienemmät laitteet kunnostetaan korjaamolla. Konepaja on pystynyt myös vastaavaan hyvin vaativiin tilauksiin, esimeriksi Metson ja Hervannan metalliset rakenteet on valmistettu siellä.

Hitsaaja Erkki Mäkinen muistelee artikkelissa, että hänen ensimmäinen työpaikkansa oli Valmet. ”Kaupungin palkat olivat silloin parempia kuin yksityisellä ja sitä paitsi työ oli monipuolisempaa kuin yksityisellä”, Mäkinen muistelee. Palkat ovat vuosien ja varsinkin laman seurauksena jäänee yksityisestä sektorista jälkeen, mutta toisaalta kaupungin töiden uskotaan olevan turvatumpia. Tilakeskuksen konepajan yksi suurimpia töitä oli 1990-luvulla Pyynikin kesäteatterin katsomorakenteiden uusiminen. Lisäksi jutussa mainittiin Kaupinojan saunalle valmistetut lämmitettävät portaat ja kaiteet, jotka helpottivat avantouimareiden harrastusta. Haastattelun aikaan Mäkinen hitsasi Raatihuoneen ulkovalaisimien ritilöitä. Konepaja puutyöhuoneineen työllisti 2000-luvun alussa yhteensä runsaasti 50 työntekijää. Varsinaisessa konepajassa ja korjaamossa työskentelee 40 ammattilaista autonasentajista ja varastomiehistä levyseppiin ja hitsaajiin. Enimmillään työpaikkoja oli ollut noin 80.

Tampereen Infra suunnitteli sekä teki mm. vesihuollot ja pohjat kivetykselle Frenckellin sisäpihan saneerauksessa. Kuva: Jyrki Ristilä.

Työtä enemmän kuin tekijöitä – seuraavatko palkat?

Vuoden 2001 alussa valmistui Tampereen kaupungin neljäs työolobarometri, jossa oli havaittavissa positiivista muutosta 1990-luvun lopulla saatuihin tuloksiin. Usko yleiseen työllisyystilanteeseen oli vahvistunut kaikissa ikäryhmissä. Samoin useimmat kaupungin palveluksessa työskennelleet ihmiset luottivat omaan ammattitaitoonsa. Osaamiselle olikin tarvetta, sillä vaatimustason koettiin lisääntyneen jatkuvasti. Vaatimustason lisäksi kiireen lisääntyminen kasasi työelämään lisää paineita. Kaupungin henkilöstöstä 64 prosenttia koki, että työtehtäviä oli henkilöstön määrään nähden liika. Vaatimustason kohoaminen ja kiire vaikuttivat selvästi työn mielekkyyteen, varsinkin yli 50-vuotiaiden kohdalla negatiiviset kokemukset olivat lisääntyneet.[9]

Miten henkilöstö voi ja miten työyhteisöt toimivat? Näihin kysymyksiin haluttiin vastauksia Työterveyslaitoksen tekemällä Kunta10-tutkimuksella, jonka tuloksia haluttiin myös hyödyntää kaupungin uudessa henkilöstöstrategiassa. Vuosien 2001 – 2002 aikana tehdyssä kyselytutkimuksessa keskityttiin ennen kaikkea työelämän muutospaineiden vaikutuksiin. 1990-luvun lopulla oli huomattu, että kuntien palveluksessa olevien henkilöiden terveys oli heikentynyt. Terveyden rapautuminen näkyi ennen kaikkea sairauspoissaoloina, jotka olivat lisääntyneet lähes kaikissa Suomen kunnissa. Työterveyslaitoksen tekemät tutkimukset olivat osoittaneet, että suurten kaupunkien työntekijöistä, tamperelaiset olivat terveyden suhteen kaikkein heikoimmilla. Samalla oli voitu kumota joitakin ennakkoluuloja työntekijöi-

den sairastamisesta: kaupungin vakinaisen henkilöstön sairauspoissaolot eivät suinkaan kasaantuneet samoille ihmisille. Vaikeat sairaudet näyttivät koituvan yhä useampien henkilöiden kohtaloksi. Aiheettomiin poissaoloihin syyllistyttiin harvoin, maanantaisin sairauspoissaoloja oli itse asiassa kaikkein vähiten. Työelämän laatutekijöissä pääkaupunkiseudulla kaupunkien työntekijät antoivat parhaita arvosanoja, Tampereella ja varsikin Turussa huonommin. Työn kuormittavuudessa Tampereen vastaukset olivat kuntien keskitasoa. Kuormittavuuteen vaikuttivat mm. työsuhteen epävarmuus, työn aikapaine, työpaikan ilmapiiri sekä työyksikön toimivuus. Myös esimiesten toimintaa ja kohtelun oikeudenmukaisuutta koskevat vastaukset noudattelivat Tampereella maan keskiarvoja. Sen sijaan päätöksenteon oikeudenmukaisuudessa tamperelaiset katsoivat vielä olevan parantamisen varaa. Keskimääräistä huonommiksi kaupungin työntekijät arvioivat myös vaikuttamismahdollisuudet, työn monipuolisuuden, osallistumismahdollisuudet päätöksentekoon sekä työajan säätelymahdollisuudet. Eniten heikosta johtamiskulttuurista kärsivät ruumiillisen työn tekijät. Kovilla oltiin myös sosiaali- ja terveys sekä opetustoimessa. Näillä aloilla työn palkitsevuus kuitenkin auttoi monia jaksamaan paremmin.[10]

Henkilökunnan reaktioita Tampereen kaupungin toimintamallin perusteelliseen uudistamiseen käsiteltiin henkilökuntalehdessä alkuvuodesta 2004. ”Muutoksista aiheutunut epävarmuus on vienyt pääluottamusmiehen puheille” otsikoitiin artikkeli, jota varten oli haastateltu kaikkien työntekijäryhmien pääluottamusmiehiä. Uudistukset herättivät huolestumista ja monet luottamusmiehet olivat saaneet rauhoitella väkeään. Yhteisjärjestön kuukausipalkkaisten pääluottamusmies Tarja Karetoja totesi artikkelissa, että uudistuksien rajuus on lisännyt ihmisten epävarmuutta. Keskustelua olisi ehkä voinut olla enemmän ja samoin työntekijäpuolella monet suhtautuivat skeptisesti tilaaja-tuottaja-mallin tehokkuuteen. Tuntipalkkaisten pääluottamusmies Pentti Illosen mukaan ajan henki tuntui vaativan myös kuntasektorille uudistuksia. Hänen edustamaansa työntekijäkuntaa uudistukset eivät olleet suuremmin keikuttaneet: ”Meidän puolella ei ole nyt isompia ongelmia. Henkilöstöstrategia ja yhteistoiminnan säännöt ovat päivitystyön alla ja palkkaneuvottelut käyty”. Yhteistoimintasääntö ei enää vastannut nykyisiä organisaatiota ja sääntöjä oltiin uudistamassa keväällä 2004. Samalla lisättiin mm. henkilökunnan edustusta erilaisissa päätöselimissä. Keskustelua kaivattiin kunta-alan eläketurvaan tulevista muutoksista. Monelle myös palkkausjärjestelmän uudistukset olivat vielä varsin tuntemattomia. Myös kaupungin henkilöstöstrategiaa oltiin päivittämässä ja pääluottamusmies Illosen mielestä sillä oli merkitystä, jos sitä käytetään hyödyksi henkilöstöpolitiikassa. Sinällään strategialla ei ole sopimusvelvotteita, kaikki riippuu halusta toimita strategian esitysten mukaisesti. Teknisten kuukausipalkkaisten pääluottamusmies Pentti Herranen kertoi jutussa puolestaan uudistusten ja muutosten aikaansaamista huhuista. Toteamukset siitä, että uudistukset ovat vasta alussa, olivat vakavoittaneet monet odottavalle kannalle. Monet epäilivät, että irtisanomisia olisi tulossa.[11]

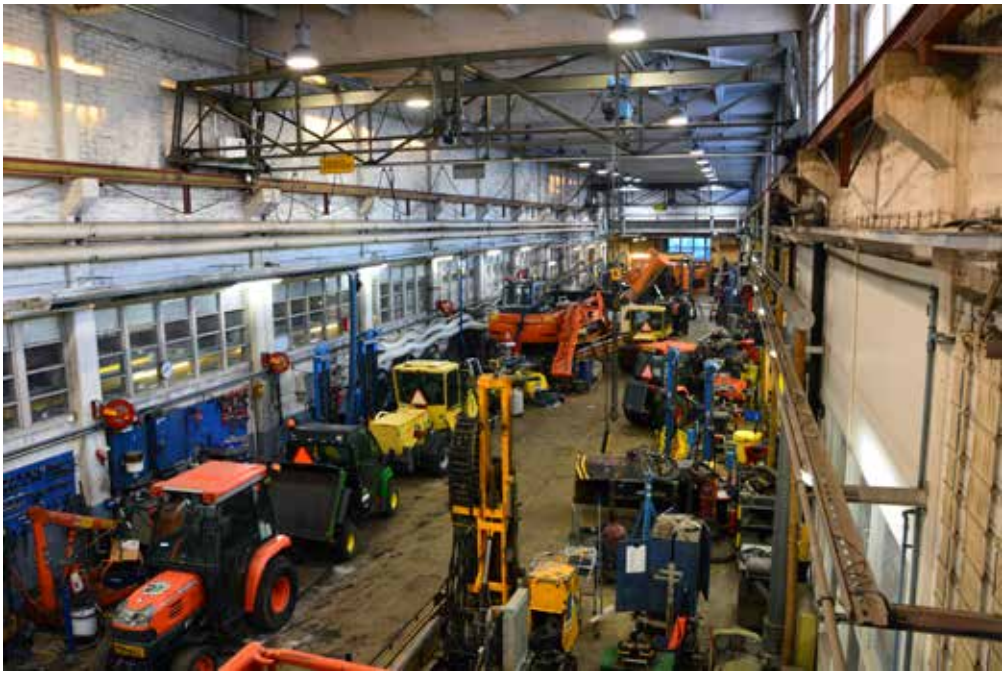

Infran korjaamotiloja Jokipohjantiellä. Kuva: Jyrki Ristilä.

Tulopolitiikkaa 2000-luvulla ja kunta-alan palkkaremontti

”Palkka on paras kannustaja ja arvostuksen mitta.” Näin otsikoitiin henkilökuntalehdessä ja kerrottiin samalla kunta-alan palkkaustilanteesta uuden vuosituhannen alussa. Palkkakehitys oli jäänyt jälkeen yksityisestä sektorista ja vähitellen kunta-alalla pelättiin työvoimapulaa. Ammattitaitoista väkeä oli jäämässä eläkkeelle ja nuoren työvoiman uskottiin hakeutuvan paremmin palkattuihin tehtäviin yksityisellä sektorilla.

1990-luvun lama ei voinut olla vaikuttamatta myöskään tulopoliittisiin kokonaisratkaisuihin. Esko Ahon hallitus ei ollut kiinnostunut vuonna 1994 tekemään tulopoliittista kokonaisratkaisua ja muutenkin 1990-luvulla keskustapuolueen suhtautuminen tulopolitiikkaan oli alkanut muuttua aiempaa nihkeämmäksi. Tällä ei kuitenkaan ollut merkitystä kokonaisuudelle, sillä vuosina 1995 – 2007 sosialidemokraatit olivat keskeisenä hallituspuolueena. Vasemmistopuolueilla oli perinteisesti vahvat siteet ay-liikkeeseen ja ne olivat tätä kautta myös voimakkaasti sitoutuneita tulopolitiikan jatkamiseen. 2000-luvulla tulopolitiikan keinoilla pyrittiin ennen kaikkea vähentämään sitkeäksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi muodostunutta työttömyyttä. Erona aiempaan oli vasemmiston politiikan painotuksen muuttuminen: hyvinvointivaltion laajentamisesta ei kukaan enää kehdannut puhua, olemassa olevaa sosiaaliturvaajärjestelmää yritettiin lähinnä puolustaa. Puolustamisen nimissä jouduttiin karsimaan etuisuuksien tasoa. Valtiovalta, työnantajat ja palkansaajajärjestöt sopivat tupopöydässä työeläkejärjestelmän heikennyksistä: eläköitymisikää nostettiin,

eläkeindekseja heikennettiin ja tulevia eläkkeitä leikattiin uusilla elinaikakertoimilla. Aiemmissa tulopoliittisissa kokonaisratkaisuissa palkansaajia oli pehmitetty erilaisilla sosiaalipaketeilla, nyt käytössä olivat veronkevennykset. Tulopoliittiset kokonaisratkaisut saatiin aikaan säännöllisesti vuosiksi 1998 – 2007.[12]

Vuoden 2002 tulopoliittisissa neuvotteluissa kunta-alan palkkaus nousi välisesti keskeiseksi kysymykseksi. Kunta-alan ammattiliitto KTV asetti omaksi ehdokseen useampivuotisen palkkausjärjestelmän kehittämisohjelmasta käytävien neuvottelujen aloittamisen kuntatyönantajien kanssa. KTV:n puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori korosti, että kyse oli kaikkien kunta-alan palkansaajien ongelmasta. Varsinkin koulutetut kunta-alan työntekijät olivat nostaneet 2000-luvulla esille palkkojensa jälkeenjääneisyyden, mutta kunta-alan liitossa ei haluttu järjestöjen ryhtyvän keskenään kilpailemaan palkankorotuksista. Kuntasektorin palkkauksessa perusongelmana oli, että laman jälkeisinä vuosina palkkoihin oli lisätty ainoastaan sopimuskorotukset. Työmarkkinoilla kokonaisansioiden noususta lähes kolmasosa tuli palkkojen liukumasta eikä tällaisia liukumia oltu säästötoimien keskellä kunnissa nähty. Näin oli syntynyt jatkuva jälkeenjääneisyysmekanismi ja nyt pyrittiin selvittämään patoutunutta ongelmaa.[13]

Palkkaremontista päästiin sopuun ja joulukuun alussa vuonna 2002 allekirjoitettiin kaksivuotinen tupo-sopimus. Sopimuksen yhteydessä sovittiin kuntien omasta viisivuotisesta palkkaohjelmasta. Ohjelman kustannusvaikutus oli vajaat neljä prosenttia yli normaalien sopimusten tason. Lääkäreitä lukuun ottamatta ohjelmaan pääsivät kaikki kuntien palkkalistoille olleet henkilöt, kaikkiaan noin 400 000 palkansaajaa. Kokemuslisäjärjestelmää muutettiin niin, että ensimmäinen kokemuslisä siirrettiin suoraan syyskuusta 2004 lähtien peruspalkkaan henkilökohtaiseksi lisäksi. Tämä tarkoitti käytännössä viiden prosentin korotusta.

Kunta-alan ammattiliitto ja kuntatyönantajat olivat yhdessä sopineet palkkausjärjestelmän kannustavuuden lisäämisestä. Työntekijöitä haluttiin motivoida hyviin työsuorituksiin, tukea toiminnan tuloksellisuutta sekä pitää kunta-alan palkat kilpailukykyisinä. Palkkauksen kannustavuudesta oli neuvoteltu jo vuosien 2001 – 2002 virka- ja työehtosopimuksessa määriteltiin tehtävien vaativuustekijät. Uusien palkkausmääräysten mukaan toteutettiin paikallinen järjestelyvara keväällä 2002, jolloin korotukset jonkin verran alle prosentin. Vuodesta 2004 lähtien paikallista järjestelyvaraa tuli osittain käyttää harkinnanvaraisiin henkilökohtaisiin lisiin. Henkilökohtaisen lisän käyttöönotto palkkauksessa oli historiallisesti merkittävä muutos. Henkilökohtaisten lisien jakamisesta neuvoteltiin paikallisesti ja pyrkimyksenä oli päästä yksimielisyyteen henkilökohtaisten lisien myöntämisperusteista. Esimerkiksi tuntipalkkaisten työehtosopimus antoi lisien myöntämiselle jonkinlaisia suuntaviivoja. Lisän maksamisen tuli perustua työntekijän henkilökohtaisiin omaisuuksiin, joita olivat mm. työtaito, työteho, työkokemus, koulutus, vastuunalaisissa tehtävissä toimiminen sekä jatkuvasti haitallisissa olosuhteissa työskenteleminen.[14]

Infran Jokipohjantien korjaamolla seurattiin tapaturmatilastoja. Kuva: Jyrki Ristilä.

Uusi ammattiliitto julkiselle sektorille

Ammattiyhdistysliikkeessä on 2000-luvulla vahvistunut kehitys, jossa ammattiliittoja yhdistämällä on saatu aikaan entistä vahvempia edunvalvojia. Ammattikuntaisesta järjestäytymisestä oltiin lopullisesti siirtymässä suurempiin yksiköihin. Kesällä 2005 Kunta-alan ammattiliitto KTV, Valtion ja erityispalvelujen ammattiliitto VAL, Valtion Yhteisjärjestö VTY, Tulliliitto, Vankilavirkailijain liitto ja Merivartioliitto saivat aikaan aiesopimuksen uuden Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL:n perustamisesta. Uuden liiton edunvalvontaan tuli neljä sopimussektoria: kunnat, valtio, yksityiset hyvinvointipalvelut sekä kirkko. Virallisesti uusi ammattiliitto aloitti toimintansa vuoden 2006 alusta lähtien. Vuonna 2010 Rautatieläisten liitto liittyi JHL:ään. Myös teollisuuteen yritettiin muodostaa monia sopimusaloja yhdistänyttä suurliittoa, mutta neuvottelujen edetessä hankkeesta jättäytyi monia merkittäviä liittoja pois. Vuonna 2010 perustettiin TEAM teollisuusalojen ammattiliitto Kemianliiton ja Viestintäalan ammattiliiton fuusion tuloksena. Metalliliitto, Puuliitto sekä TEAM yhdistyivät vuonna 2017 noin 230 000 jäsenen Teollisuusliitoksi.[15]

Henkilöstö mukaan johtoryhmiin

Henkilöstön edustus kaupungin johtoryhmissä oli ollut jo pidemmän aikaa paikallisen ammattiosastojen tavoitteena. Esimerkiksi katuyksikön johtoryhmään pääsystä käytiin 1990-luvulla kunnantyöntekijöiden ammattiosaston ja työnantajan kesken pitkällisiä neuvotteluja. Toki yhteistoimintaa oli päästy toteuttamaan katuosaston yhteistyöryhmässä. Vuoden 1997 alusta lähtien ammattiosaston edustajat pääsivät osallistumaan katuyksikön johtoryhmän kokouksiin ja edustajat tiedottivat säännöllisesti ammattiosaston hallitusta tapaamisten sisällöstä. Tämä oli merkittävä tietokanava, joka hyödytti sekä työntekijöitä että työnantajaa. Esimerkiksi maaliskuussa 1998 johtoryhmässä oli keskusteltu katuyksikön investoinneista ja toimintojen sopeuttamisesta. Kuntataloudessa oli joutunut vuosikymmenen lopulla jälleen taloudellisesti tiukempaan tilanteeseen ja katuyksikön budjetti näytti edellisvuoteen nähden viittä prosenttia miinusta. Tilanne näytti jo uhkaavaan mm. teiden talvikunnossapidon tasoa. Tällainen informaatio pystyttiin varmasti huomioimaan myös tulevassa edunvalvonnassa. Elokuussa 1999 katuyksikön johtoryhmässä käsiteltiin puolestaan työolobarometrin negatiivisia tuloksia, joita olivat mm. kiireen lisääntyminen ja työnjohdon johtamistapa. Positiivisia arvioita oli puolestaan annettiin tiedonsaannin parantumisesta.[16]

2000-luvulla käynnistetyt uudistukset muuttivat myös yhteistoimintaan ja työpaikkademokratiaan liittyviä toimintoja. Vuonna 2004 toteutui henkilöstöjärjestöjen pitkäaikainen toivo saada henkilöstön edustajat mukaan kunnallisten liikelaitosten johtoryhmiin. Tuossa vaiheessa liikelaitoksina toimivat Sähkölaitos, Liikennelaitos, Tampereen Vesi, Tilakeskus, Tietotekniikkakeskus, Auto- ja konekeskus sekä Aluepelastustalaitos. Lisäksi uuteen toimintamalliin pääsivät mukaan pilottikohteina olleet yksiköt eli katu- ja vihertuotanto sekä päivähoidon, esiopetus, peruskoulu sekä koululaisten iltapäivähoito. Tampereen Sähkölaitoksella oli ollut henkilöstön edustaja johtoryhmässä jo jonkin aikaa ja kokemukset olivat olleet myönteisiä. Erityisesti muutosten ja epävarmuuden keskellä henkilöstön edustajan mukanaolo johtoryhmän kokouksissa hyödytti kaikkia. Henkilöstölehdessä Sähkölaitoksen toimitusjohtaja Timo Pylvänen kommentoi, että näin on voitu poistaa johtoryhmään yhdistettyä ”salaseuran” leimaa. Kaikkien henkilöstöresurssien hyödyntäminen myös johtoryhmässä kuului tärkeänä osana uudenlaiseen yrityskulttuuriin, jota oli hyvä toteuttaa myös julkisella sektorilla.[17]

Jokaiseen johtoryhmään valittiin yksi henkilöstön edustaja ja edustajan vastuut ja tehtävät olivat samat kuin muillakin johtoryhmän jäsenillä. Valinnan suorittivat sopijajärjestöjen paikalliset edustajat jos järjestäytyneiden jäsenten määrä oli yli puolet vakinaisesta henkilöstöstä. Muussa tapauksessa noudatettiin työsuojeluvaltuutettujen valintamenettelyä. Henkilöstöä edustaneet pääluottamusmiehet olivat luonnollisesti tyytyväisiä. Osallistuvan johtamisen nähtiin synnyttävän positiivista vireyttä kaupungin työilmapiiriin, mutta toisaalta edustus johtoryhmissä vaati myös molemmilta osapuolilta vastuullisuutta. Teknisten kuukausipalkkaisten pääluottamus-

Infran liikennemerkkitoimistossa Viinikankadulla valmistettiin monenlaisia merkkejä. Kuva: Jyrki Ristilä.

mies Pentti Herranen totesi henkilöstölehden artikkelissa, että ”edustus johtoryhmissä on ollut henkilöstön tavoitteena jo pidemmän aikaa”. Sopu asiasta on ollut hyvä päänavaus, mutta pitkään työntekijäpuolella jouduttiin ihmettelemään työnantajan nihkeää ja vanhoillista asennetta henkilöstön edustukseen. Henkilöstön edustajat saivat nyt mahdollisuuden tuoda esiin omia näkemyksiään, mikä oli epäilemättä koko yhteisön etu.

Osaamista ja työhyvinvointia

Viimeistään suuren organisaatiouudistuksen yhteydessä oli alettu puhumaan myös työntekijöiden ammattitaidon kehittämisestä. Vuoden 2006 paikkeilla katu- ja vihertuotannon työntekijät esittävät työnantajan kanssa käydyissä kehityskeskusteluissa alan täydennyskoulutuksen saamista. Yksikön työntekijät olivat vuosien varrella pätevöityneet työn kautta, mutta monilta kuitenkin puuttui virallinen alan tutkinto. Esitys johti siihen, että maanrakentajan tutkintoon johtava koulutus päästiin aloittamaan vuoden 2008 alussa ja siihen osallistui viitisenkymmentä kaupungin katu- ja vihertuotannon työntekijää. Suuntautumisvaihtoehdoiksi oli valittavissa mm. mittaustyöt, katujen kunnossapitotytöt tai kivityöt. Noin 20 teoriapäivän lisäksi opiskelu hoitui omien työtehtävien lomassa. Henkilökuntalehdessä haastateltiin vuonna 2009 jo 70-luvun alusta lähtien panostajana työskennellyttä Pertti Toiviota. Toivio suoritti ensimmäisten joukossa kesällä 2009 maanrakentajan ammattitutkinnon. Pitkän työuran jälkeen Toivio ei suinkaan suhtautunut väheksyvästi opiskeluun vaan motivaatiota riitti hyvin. ”Ei koskaan voi olla niin ammattitaitoinen, ettei mitään

Infralaisten istuttamat narsissit koristivat keskustaa. Kuva: Jyrki Ristilä.

uutta voisi enää oppia", Toivio totesi. Työmaaräjäytysten ammattilaiselle koulutus tarjosi uutta tietoa työtavoista ja herätti huomaamaan myös omat puutteet.

Panostajan työssä tarvitaan jatkuvaa tarkkuuta, jotta työmailla tehtävät räjähdykset eivät aiheuta vaaratilanteita. Ennen räjäytyksiä ympäristön rakennukset kuvataan, tärinämittarit seuraavat räjäytysten vaikutuksia ja lopuksi kaikista räjäytystöistä laaditaan tarkka pöytäkirja. Asukkaiden ovilla käydään varoittelemassa tulevista räjähdyksistä ja tärinöistä. Pahoilta vahingoilta Tampereella oli vältytty. "Rikkoutuneen lasi saa aina korjattu, henkilövahinkoja ei mikään", Toivio kiteytti. Vuosien mittaan työyksiköiden nimet ja tekniikka ovat tässäkin työssä vaihtuneet. Muuten työ oli pysynyt kaupungin leivissä melko samanlaisena: "Samaa hommaa tehdään niin tammikuun pakkasilla kuin heinäkuun helteilläkin". Suurin muutos koski räjäytystöissäkin työntekijämäärää. Ennen työssä oli paljon miehiä, nyt enää kourallinen.[18]

Työsuojelukeskustelussa oli laman jälkeen korostunut yhä enemmän työssä jaksaminen ja työhyvinvointi. Vuoden 2010 alusta lukien Tampereen kaupungin työsuojelun organisaatio uudistui. Valtuutetut valittiin tuotantoalueittain ja valtuutettujen määrä myös kasvoi. Tavoitteena oli toiminnan selkeyttäminen ja työsuojelun helpottaminen. Auto-ja konekeskuksen korjaamopalveluiden esimies Pekka Antila oli ollut työsuojelun kanssa tekemisissä aina 1970-luvun lopulta lähtien. Henkilökuntalehden haastatteluajankohtana vuonna 2009 Antila oli ehtinyt toimia työsuojelupäällikkönäkin jo neljä vuotta. Työsuojelupäällikön tehtäviin kuului mm. raportointi ja sopivien keinojen miettiminen tapaturmien välttämiseksi. Talvi oli työtapaturmien sesonkiaikaa, koska liukastumi-

set ja nyrjähdykset aiheuttivat paljon loukkaantumisia. Tapaturmapäiviä oli yritetty vähentää mm. liukuesteillä sekä kehotuksilla olemaan varovainen ajoneuvoista poistuttaessa. Muita työtapaturmia pyritään estämään kiinnittämällä huomiota työmaiden asianmukaiseen perustamiseen. Työntekijän pakolliseen varustukseen kuuluvat kypärä, turvajalkineet sekä varoitusvaatetus. Työsuojelussa edistysaskeleet eivät ole nopeita vaan positiivinen muutos näkyy usein vasta pitkällä aikavälillä. Varsinkin suurten muutosprosessien yhteydessä oli huomattu, että työsuojelussa täytyisi kiinnittää huomiota myös työntekijöiden henkiseen jaksamiseen. Lisääntyvä stressi näkyi työpaikoilla sairauspoissaoloina.[19]

Puistotyöntekijän vuosi

Tammikuussa vuonna 2010 Tampereen Infran henkilökuntatiedotteessa esiteltiin puutarhurin työvuotta, jonka rytmi määräytyy etupäässä vuodenaikojen vaihtelun mukaan. Kevätsiivouksen aikaan tehdään kukkamaiden kunnostusta ja kasvillisuuden hoitoa, kesäaikaan lannoitetaan ja leikataan nurmikoita, pensaita ja pieniä puita sekä pidetään puistot siistinä. Syksyllä on vuorossa lehtien kerääminen ja kompostointi. Ennen kukkia kerättiin talteen ja pistokkaista tehtiin kasvihuoneissa uusia kasveja, mutta nykyisin kaikki kasvatetaan siemenistä. Kitkemistä ja siivousta puistoissa riittää läpi kesän. Puistot eivät kokonaan hiljene talvellakaan. Talvisin tehtäviin kuuluu kenttien jäädytystä ja kunnossapitoa, puiden ja pensaiden leikkausta sekä koneiden huoltoa. Puistotöissä työaikapankin käyttäminen oli osoittautunut luontevaksi, sillä varsinkin kesäaikaan työaikaa täytyy usein miettiä sään mukaan. Joskus on tehtävä normaalia pidempi työpäivä nurmialueiden leikkuun vuoksi, jos seuraavaksi päiväksi on luvassa sadetta. Kesäisin työt voidaan aloittaa jo viiden aikaan, talvisin tehdään selkeästi lyhyempiä työpäiviä.[20]

Tiukka talous vaikeutti neuvotteluja

Vuonna 2008 maailmantaloudessa ajauduttiin kriisiin, mikä heijastui myös Suomen talouteen. Kokonaistuotanto supistui rajusti ja vasta vuonna 2018 saavutettiin finanssikriisiä edeltänyt taso. Kuntien talous kiristyi vuoden 2009 aikana yhteisöverotulojen vähentymisen seurauksena. Pirkanmaalla ja Tampereella toimi monia vientiyrityksiä, joiden tulot vähenivät ja kaupungin verotulojen kasvu pysähtyi. Kaupungin taloutta uhkasi ennätyksellinen 50 miljoonan euron alijäämä. Kaupungin talouden tasapainottamiseksi kaupunginvaltuusto otti tavoitteeksi 20 miljoonan euron säästöt. Osittain säästöjä saatiin aikaan jälleen luonnollisen poistuman kautta, mutta henkilökunnalle tarjottiin mm. mahdollisuutta palkattomiin vapaisiin. Myös lomautusten mahdollisuutta väläytettiin. Huhtikuussa 2009 Tampereen kaupunginvaltuusto hyväksyi noin 28 miljoonan euron säästöt, joihin sisältyi mm. Messukylän lukion

lakkauttaminen. Henkilöstömenoja supistettiin: vapautuneita vakansseja lakkautettiin tai niiden täyttöä siirrettiin eikä sijaisia pestattu. Lisäksi ulkopuolisten palveluiden, tarvikkeiden ja kaluston hankintoja vähennettiin.[21]

Henkilöstöä edustaneet järjestöt ja kaupungin edustajat kävivät vuoden 2009 aikana vaikeita ja pitkällisiä neuvotteluja. Pöydällä olivat kaupungin säästötoimet ja osasto 003:n hallituksessa kokouksessa huhtikuussa todettiin kaikkien kaupungin henkilöstön ammatillisten järjestöjen tyrmänneen säästöesitykset. Neuvotteluja kuitenkin jatkettiin ja vuoden 2010-2011 säästöistä istuttiin jälleen neuvottelupöydässä vuoden 2009 syyskuun lopulla. Loppuvuodesta kaupunki esitti kaikille henkilöstöä edustaville paikallista sopimusta henkilöstösäästöjen saamiseksi. Pelkästään vuodelle 2010 tavoitteena oli saada aikaan 20 miljoonan euron säästö henkilöstömenoissa. Sopimukseen päästiin kaikkien henkilöstöjärjestöjen kanssa ja säästöt perustuivat sen vapaaehtoisuuteen. Merkittävä osa säästöistä saatiin aikaan lomarahan leikkauksilla ja lomarahan vaihtamisella vapaaksi.

Organisaation muutokset heijastuvat edunvalvontaan

Vuoden 2009 alussa toteutettiin Tampereen kaupungilla jälleen uusi syvällinen organisaatiouudistus. Auto- ja konekeskuksen, Tampereen katu- ja vihertuotanto liikelaitoksen sekä suunnittelupalveluiden yhdistymisellä syntyi uusi Tampereen Infratuotanto Liikelaitos. Ensimmäisessä vaiheessa yksiköt yhdistettiin yhteisen johdon alaisuuteen niin, että ne jatkoivat kuitenkin omina tulosyksikköinään. Muutosprosessin jatkoa pohdittiin sekä Infran johtokunnassa että pormestarin perustamassa ohjausryhmässä, jonka selvityksen tuloksia saatiin odottaa seuraavaan vuoteen. Selvityksen kohteena olivat kaikki infratuotannon toiminnot eli rakentaminen, kunnossapito, liikennepalvelut, korjaamopalvelut, yhdyskuntasuunnittelu, paikkatietotekniikka sekä kaikkiin näihin liittyvät oheistoiminnot. Vaihtoehtoina olivat olemassa oleva liikelaitosmalli, sisäinen inhouse-yhtiö sekä mahdollisten osakeyhtiöiden perustaminen. Vuoden 2009 syyskuun alussa Infran johtokunnan puheenjohtaja Mikko Leppälahti toivoi Infran sisäisessä tiedotteessa, että päätöksiä saataisiin nopeasti aikaan työntekijöiden epävarmuuden helpottamiseksi. Samaan aikaan toimintojen muutokset olivat jo käynnissä. Syyskuun 2009 alusta lähtien Itäisen varikon korjaamotoiminta oli päättynyt ja korjaamopalvelut oli keskitetty Viinikankadun ja Jokipohjantien toimipisteisiin. Muutoksiin oli varauduttu mm. henkilöstöä kouluttamalla, mikä olisi osaltaan Tampereen Infran kilpailukykyä tulevaisuudessa. Pormestarin nimeämän työryhmän päätöksiä odotettaessa 54 Tampereen Infran työntekijää oli päättämässä kaksi vuotta kestänyttä maanrakennuksen ammattitutkintoa. Projekti oli saanut alkunsa kaksi vuotta aiemmin pidetyissä kehityskeskusteluissa, joissa oli ilmennyt halua ja tarvetta koulutukselle. Jalasjärven aikuiskoulutuskeskus räätälöi koulutuksen sisällön toiveiden mukaisesti, mutta järjestelyihin osallistuivat myös infran yksiköt.[22]

Syksyllä 2009 saatiin aikaan paikallinen sopimus tuntipalkkaisen henkilöstön työaikapankkikokeilusta Tampereen Infrassa ja vuosilomasta.

Talvella 2010 Lielahden lumenvastaanottopaikalle tuotiin yli 30 000 kuormaa lunta. Kuva: Jyrki Ristilä.

Työmarkkinajärjestöt olivat jo vuonna 2004 laatineet yhteisen suosituksen työaikapankkijärjestelmistä, mutta ne olivat yleistyneet kuitenkin verrattain hitaasti. Kyse on työ- ja loma-ajan yhteensovittamisesta niin, että vapaa-ajaksi muutettuja rahamääräisiä etuuksia säästetään ns. työaikapankkiin pidettäväksi myöhemmin. Kunnantöissä työaikapankki oli erityisen sopiva mm. asfaltti-, kunnossapito- ja maanrakennustöissä, jotka kaikki ovat useimmiten kausiluontoisia. Työt tehdään silloin, kun niiden tekemiseen on paras aika. Kaivattuja säästöjäkin syntyy, sillä kallista tyhjäkäyntiä voidaan välttää. Esimerkiksi asfalttitöissä voitiin nyt tehdä kesäaikaan 10 tuntisia työpäiviä ja säästää kertyvät vapaat pakkapäiville.[23]

Infran tulevaisuuteen saatiin jonkinlaista valaistusta elokuussa 2010 ohjausryhmän selvityksen valmistuttua, minkä jälkeen käsittely siirtyi kaupunginhallituksen suunnittelujaostolle. Suunnittelujaosto otti selkeän kannan siihen, että Infran tulevaisuutta kehitettäisiin tehostetun liikelaitosmallin mukaisesti. Ehtoja kuitenkin asetettiin: toiminnan oli tehostuttava, muuten toimintoja tultaisiin ulkoistamaan entistä voimakkaammin. Liikelaitos toimisi yksinomaan Tampereen kaupunkikonsernin sisäisillä markkinoilla. Lainsäädäntöön oli tulossa muutos, jonka mukaan kilpailuilla markkinoilla toimiva kunnallinen liikelaitos tulisi yhtiöittää. Syyskuussa kunnantyöntekijöiden ammattiosaston hallituksen kokouksessa arvioitiin, että lähitulevaisuudessa 140 henkilöä tulisi poistumaan luonnollista tietä. Lisäksi oli saatu tieto, että kaupungin oma asfalttiasema ja liikennevalotoiminta tultaisiin myymään. Lokakuussa suunnittelujaosto päätti, että Infran toimintaa

Työturvallisuus on yhteinen asia. Kuvassa Infran korjaamopalveluiden henkilökunta esittelee tallella olevia sormiaan vuonna 2011. Kuva Timo Aaltonen.

tullaan kehittämään ohjausryhmän esittämien linjausten ja toimenpiteiden mukaisesti. Joulukuussa 2010 kaupunginvaltuusto teki tämän esityksen mukaisen päätöksen ja näin päättyi pitkä odotus Tampereen Infran kohtalosta.[24]

Organisaatiomuutos astui voimaan helmikuun alussa vuonna 2011. Keskeistä oli organisaation madaltaminen ja toiminnan jakautuminen kuuteen yksikköön. Kunnossapito-, rakentamis-, liikenne-, korjaamo-, suunnittelu- ja paikkatietopalvelut muodostivat nyt yhdessä Tampereen Infran. Valtuuston päätöksen mukaisesti toiminta jatkui liikelaitoksena palveluja kehittäen. Liikelaitosmuoto rajoitti töiden hankintaan ulkopuolisilta asiakkailta, mutta kaupunkikonsernin sisällä oli vielä mahdollista laajentaa asiakaskuntaa. Henkilöstön kannalta oleellista oli Infran vuosille 2011-2015 ulottuva toiminnan tehostamissuunnitelma, jonka tarkoituksena oli saada yksikön toiminta kannattavaksi. Tavoitteeseen päästäisiin sopeuttamalla, mikä tarkoittaisi mm. henkilöstön vähentämistä sekä eläköitymisen että muun poistuman kautta. Tehostamisohjelman arvioitiin aiheuttavan vuoteen 2015 mennessä noin 275 henkilön uudelleensijoittamistarpeen, mikä oli luonnollisesti omiaan herättämään työntekijöissä epävarmuutta ja huolta. Organisaatiouudistuksen edetessä olikin jo huomattu sairauspoissaoloissa selvää lisääntymistä. Uudelleensijoitustoimintaa päätettiin hoitaa keskitetysti Hallintopalvelukeskuksen palveluna ja lisäksi Infran omaan organisaatioon nimettiin henkilöstökoordinaattori. Uudistuksia käsiteltiin edelleen henkilöstölle järjestetyissä keskustelutilaisuuksissa. Tampereen Infran vuoden 2010 taloudellinen tulos näytti jo hyviä merkkejä, sillä kiristyneestä ta-

loustilanteesta huolimatta yksikkö jäi tulostavoitteestaan vain 0,3 miljoonan euron päähän. Tulosta syntyi 4 miljoonaa euroa. Tulokseen vaikutti edellisiltä vuosilta periytynyt arvonlisäverovirhe, joten todellisuudessa Infra oli saavuttanut tulostavoitteensa. Myös asiakastyytyväisyys oli parantunut ja tilaajat olivat erityisesti tyytyväisiä tavoitettavuuteen, henkilön ammattitaitoon sekä luotettavuuteen. Toimitusjohtaja Sakari Suomisen mukaan henkilökunta oli jo osoittanut venymis- ja uudistumiskykynsä.[25]

Infran organisaation muutoksilla oli myös syvällinen vaikutus edunvalvontaan ja edessä oli yksi kunnantyöntekijöiden ammattiosaston historian suurimmista muutoksista. JHL Pirkanmaan aluetoimistoon 8. marraskuuta vuonna 2010 kokoontui Tampereen kaupungin työntekijöiden ammattiosastojen edustajia keskustelemaan edunvalvonnan tulevista haasteista. Kaupungin sisällä oli jo pitkään ollut käynnissä organisaatiomuutos, mikä edellytti myös työntekijäjärjestöiltä muutoksia edunvalvontaan. JHL:n aluetoimiston taholta oli jo aiemmin esitetty ajatus, että kaikki Tampereen infratuotannossa työskentelevät koottaisiin samaan ammattiosastoon. Ammattiosastojen yhdistyminen oli esillä lokakuussa 2010 järjestetyssä JHL:n seminaarissa, missä käsiteltiin periaatteellisen puolen lisäksi myös hankkeen käytännön järjestelyjä. Keuruulla nimettiin yhdistysten, yhteisjärjestön ja aluetoimiston edustajista koottu työryhmä, jonka tehtävänä oli huolehtia yhteisestä valmistelutyöstä. Työryhmään kuuluivat Tero Mattila (003), Pentti Seppä (111), Kalervo Lahti (003), Pentti Ristimäki (194), Markku Kivistö (003) ja Hannu Kanerva (aluetoimisto) kokoonkutsujana. Marraskuun 8. päivä pidetyssä kokouksessa vahvistettiin yhdistysrakenteen muutoksen aikataulu, jonka mukaan Tampereen Infran sisällä toimivat ammattiosastot tulisivat päättämään kunnantyöntekijöiden osastoon liittymisestä kesään 2011 mennessä. Tätä edeltäisivät keskustelut yhdistyksien syyskokouksissa, minkä jälkeen yhdistyksien hallitukset tekevät päätöksien yhdistyksien purkamisesta ja toiminnan siirtämisestä yhteiseen yhdistykseen.[26]

Tampereen Infran piirissä toimi syksyllä 2010 kunnantyöntekijöiden ammattiosaston lisäksi kuusi ammattiosastoa. Joulukuuhun mennessä oli saatu tietää näiden osastojen kanta yhdistymishankkeeseen. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston hallituksessa asiaa pidettiin itsestään selvänä. Markku Kivistön mukaan uudistus toisi jäsenistölle paremmat mahdollisuudet keskustella ja vaikuttaa työnantajan päätöksiin. Yhdistymistä pohtiville ammattiosastoille Kivistö viestitti, että kunnantyöntekijöiden ammattiosaston hallitusta tultaisiin täydentämään osastoon sulautuneiden ammattiosastojen edustajilla. Toki oli tiedossa, että muutos keräisi monenlaisia mielipiteitä ja vastustustakin. Kunnanteknikoiden ammattiosasto (JHL 111) teki yhteisen päätöksen sulautumisesta ja ammattiosaston puheenjohtaja Pentti Sepän mukaan yhdistyminen oli kunnanteknikoille ainoa vaihtoehto. Jäsenmäärä oli hyvin pieni ja aktiiveista oli pulaa, esimerkiksi Seppä oli ehtinyt toimia ammattiosaston puheenjohtajana vuodesta 1994 lähtien. Jäte- ja puhtaanapitotyöntekijöiden ammattiosaston (JHL 159) puheenjohtaja Kari Heikkola ilmoitti osaston

Tampereen Infra asensi Hervannan valtaväylän kupeeseen suuren putken hulevesiä varten v. 2016. Kuva: Jyrki Ristilä.

olevan valmis yhdistymiseen. Päätöstä oli kuitenkin edeltänyt pitkä keskustelu ja eriäviäkin mielipiteitä oli esitetty. Korjaamopalveluiden henkilökunnan ammattiosasto (JHL 194) oli käsitellyt asiaa yleisessä kokouksessa ja päätös kunnantyöntekijöihin liittymisestä oli yksimielinen. JLH 194:lla oli myös tuttu ongelma eli vaikeuksia saada henkilöitä luottamustehtäviin. Jorma Flyktman oli toiminut ammattiosaston puheenjohtajana jo vuodesta 1990 lähtien. Auto- ja konekeskuksen henkilökunnan ammattiosasto (JHL 384) halusi vielä loppuvuodesta 2010 saada lisätietoa, kuinka ammattiosaston jäsenet olisivat mukana kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toiminnassa. Toimistotyöntekijöiden ammattiosasto (JHL 249) kokosi puolestaan työntekijöitä kaupungin eri yksiköistä ja koko ammattiosaston siirtyminen kunnantyöntekijöiden osaston ei voinut tulla kysymykseen. Vuoden 2011 helmikuuhun mennessä tiedettiin, että toimistovirkailijoita siirtyisi kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon kymmenen henkilöä. Aiempien organisaatiomuutosten seurauksena puistotyöntekijöiden ammattiosasto oli sulautettu osaksi kunnantyöntekijöiden ammattiosastoa. Sulautuminen ei ollut silloinkaan mitenkään helppo. Helmikuussa vuonna 2011 järjestetyssä infran yhdistysten yhteisessä jäsenkokouksessa puistotyöntekijöiden vanhaan ammattiosastoon kuulunut Erkki Holstikko muisteli, kuinka aikanaan tunteet olivat pinnassa. Aikaa oli nyt ehtinyt kulua ja kaikki olivat kokeneet, että heidät oli otettu hyvin vastaan. Aktiiveille oli löytynyt toimintaa ja Holstikko uskoi, että tällainen laajempikin yhdistyminen voitaisiin toteuttaa onnistuneesti.[27]

Helmikuisesta yhdistysten yhteises-

tä kokouksesta laadittu pöytäkirja antaa hyvän kuvan siitä, kuinka monenlaisia kysymyksiä Tampereen Infran työntekijöiden mielissä liikkui talvella 2011. Esillä olivat mm. luottamusmiesjärjestelmän muutokset, toimintansa lopettavien ammattiosastojen pöytäkirjojen kohtalo, tilaaja-tuottaja-mallin hinta kaupungille sekä ennen kaikkea muihin tehtäviin siirtyvien työntekijöiden kohtalo. Tilaaja-tuottaja-mallista esitettiin kriittisiä mielipiteitä ja JHL:n toimiston saamien tietojen mukaan toimintamalli oli jo tullut kalliiksi. Monessa paikassa mallista oli luovuttu jo kokeiluvaiheessa. Tampereen kaupungin organisaatiossa tilaajaorganisaation piirissä oli talvella noin 600 työntekijää. Työntekijöiden uudelleensijoittelua koskeneet yt-neuvottelut oli aloitettu helmikuun alussa ja neuvotteluissa käsiteltiin henkilöstövähennysten vaihtoehtoja. Henkilöstön vähentämistarve oli kokonaisuudessaan 275 henkilöä, joista 175 henkilön tilanne voitiin ratkaista eläkkeillä ja muilla vapaaehtoisilla toimilla. Näin ollen sata työntekijää jäi uudelleen sijoitettavaksi kaupungin sisäiseen organisaatioon. Kaikki kaupungit yksiköt olivat valmiita hyödyntämään vapautuvaa työvoimaa ja lisäksi työnantaja oli sitoutunut tarjoamaan erilaisia tuki ja koulutuspalveluja. Esimerkiksi kaupungin konsernihallinto oli tehnyt joulukuussa 2012 päätökset, jonka mukaan pienempi palkkaiseen tehtävään siirtyneelle henkilölle maksetaan kuuden kuukauden ajan entisen suuruista palkkaa. Jäsenistön kokouksessa korostettiin, että työntekijöillä oli runsaasti halukkuutta osallistumaan koulutukseen. Näistäkin huolimatta oli selvää, että yt-neuvottelut kiristivät ilmapiiriä ja esimerkiksi sairauspoissaoloissa oli havaittu nousua. Yhdistyksille järjestetyn neuvottelu- ja keskustelutilaisuuden tärkein asiakohta koski kuitenkin edunvalvonnan tulevaa organisaatiota Tampereen infran sisällä. Yhteisen JHL-yhdistyksen perustamista pidettiin lähes yksimielisesti tärkeänä, myös JHL:n yhteisjärjestön toiminnan kannalta yhdistymisessä nähtiin paljon hyviä puolia.[28]

Maalis-huhtikuussa vuonna 2011 kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon liittyneissä JHL:n ammattiosastoissa järjestettiin yhdistyslainsäädännön määräämät kaksi purkukokousta kussakin. Toimintansa lopettaneet ja kunnantyöntekijöiden ammattiosaston liittyneet ammattiosastot olivat puistotyöntekijöiden ammattiosasto 191, kunnanteknikoiden ammattiosasto 111, jäte- ja kunnossapitotyöntekijöiden ammattiosasto 159, korjaamopalveluiden henkilökunnan ammattiosasto 194, auto- ja konekeskuksen henkilökunnan ammattiosasto 384 sekä Tampereen kaupungin toimistoalan henkilöstön ammattiosasto 249. Toimistoalan henkilöstön ammattiosastosta kunnantyöntekijöiden siirtyivät Infran piirissä työskennelleet, muuten tämä ammattiosasto jatkoi toimintaansa. Yhdistyksien toiminta päättyi toukokuun lopussa ja uusi yhdistys aloitti toimintansa kesäkuun alusta vuonna 2011. Frenckellin ruokalassa järjestettiin kesäkuun 6. päivä yleinen jäsenkokous, missä todettiin kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon siirtyneet 249 uutta jäsentä. Toimintansa lopettaneita ammattiosastoja kunnantyöntekijöiden hallituksessa edustivat Pentti Seppä, Kari Heikkola, Pentti Ristimäki ja Pertti Kärkkäinen. Jäseniä uudistuneessa ammattiosastossa oli nyt 1 170 henkilöä.[29]

Tampereen Veden yhdistelmäajoneuvo Ari Heleniuksen komennossa. Kuva: Jyrki Ristilä.

Viiden vuoden kehittämisohjelman tulokset – kannattavuus paranee, työntekijät vähenevät

Talven ja kevään 2011 aikana saatiin ensimmäisiä kokemuksia Infran työntekijöiden uudelleensijoituksista. Kaupungin organisaatiossa oli käynnistetty jo vuoden 2010 puolella ensisijaisesti infralaisille suunnattuja hakuja mm. virastotyöntekijöiden paikkoihin. Hakijoille tehtiin soveltuvuustestit sekä kutsuttiin haastatteluun. Tampereen Infran henkilökuntalehdessä haastateltiin eräitä uuteen työpaikkaan päässeitä entisiä infralaisia. Reunakivien asennuksesta, jalkakäytävien kunnossapidosta ja lumiaurauksesta oli toki pitkä matka virastotyöhön, mutta positiivisella asenteella uudessa työssä oli alkanut viihtyä. Vapaaehtoisesti uudelleensijoitukseen lähtenyt työntekijä perusteli ratkaisuaan, että oli ”sopiva hetki vaihtaa paikkaa ja samalla helpottaa hieman muiden oloa.” Vanhat työkaverit eivät ole päässeet unohtumaan, koska heihin on pidetty yhteyttä. Uusi työpaikka on aina suuri muutos elämässä, joka tuo mukanaan paljon uutta opeteltavaa ja uuden työyhteisön. Henkilökuntalehteä varten haastatellut uudelleensijoitetut infran työntekijät kertoivat, että heidät oli otettu hyvin vastaan uudessa työpaikassaan ja yleinen ilmapiiri on ollut hyvä. Jutusta käy ilmi, että infralaiset olivat vielä vuodenvaihteessa 2010-2011 hakeneet uusia paikkoja varsin laiskasti. Kynnys oli edelleen monelle korkea, jota pyrittiin

mm. tiedottamisella madaltamaan.[30]

Myöhemmin keväällä 2011 henkilöstölehdessä esiteltiin lisää myönteisiä kokemuksia uudelleen sijoittamisista. Haastateltavina oli mm. kaksi korjaamopalveluista pelastuslaitokselle siirtynyttä työntekijää. Pelastuslaitoksella oli avautunut automestarin vakanssi, eikä ”tämä pöllömpää ole ollut”, totesi kaupungin palveluksessa vuodesta 1985 lähtien ollut työntekijä. Toiselle korjaamotyöntekijälle oli pelastuslaitokselta löytynyt auto- ja koneasentajan työ. Kummatkin työntekijät olivat tyytyväisiä tilanteeseensa, vaikkakin kunnan palkkasysteemi herätti kummatusta. Samasta työstä maksettiin nyt toisenlaista palkkaa. Uudelleensijoituksin varjopuolena oli huomattu myös kokeneiden työntekijöiden poistuminen infran palveluksesta. Heidän mukanaan lähti paljon niin sanottua ”hiljaista tietoa”, joka oli opittu vain kokemuksen kautta. Keväällä 2011 saatiin Tampereen Infran henkilöstöluvuista positiivista tietoa, sillä henkilöstön vähennystarve oli pienentynyt. Uudelleensijoitettavien määrä oli nyt 72 henkilöä ja vuodelle 2011 heistä kohdentui 30 henkilöä. Vapaaehtoiset uudelleensijoitustoimet päättyivät toukokuun puolivälissä ja siihen menssä oli tehty henkilöstön osaamisarvioinnit. Henkilöstölle postitettiin kutsut kuulemistilaisuuksiin ja haastattelut pidettiin kesän aikana. Kuulemistilaisuuksissa paikalla sai olla myös luottamusmies. Uusia työpaikkoja tarjottiin osaamisen ja haastatteluissa esiin nousseiden toiveiden mukaisesti. Kaupungin avoimiksi tulevissa työpaikoissa infralaiset uudelleensijoitettavat olivat etusijalla. Vielä ennen toukokuuta uudelleen sijoitettavien määrä väheni 67 henkilöön.[31]

Tilaaja-tuottaja-mallin käyttöönoton yhteydessä vuonna 2007 yhtenä tavoitteena oli ollut kaupungin korjaamotoiminnan keskittäminen. Tuolloin olivat toiminnassa itäisen ja läntisen alueen varikkojen korjaamot. Alkuvuodesta 2011 alkoivat konkreettiset toimet. Viinikankatu 53:ssa sijainneen korjaamon vuokrasopimus irtisanottiin ja korjaamotoiminnat keskitettiin Jokipohjantielle. Muutto tapahtui maaliskuussa ja samaan aikaan tehtiin Jopipohjantien rakennuksiin muutoksia, jotka mahdollistivat paremmin kaikenkokoisen kaluston korjaamisen. Tiloihin asennettiin työvälineitä ja nostureita kevättalven aikana. Vuoden 2011 toukokuun alusta vuorotyönä järjestetty korjaamopalveluiden asiakaspalvelu päättyi ja siirryttiin pääsääntöisesti yhden henkilön pyörittämään asiapalvelupisteeseen. Muutosta perusteltiin asiakaspalvelun parantamiselle, sillä nyt tähän tehtävään keskittyi yksi henkilö. Vuonna 2011 tehtiin myös lopullinen päätös kaupungin asfalttiaseman tulevaisuudesta. Laitos myymiin Skanska Asfaltti Oy:lle. Jokipohjantielle muuttivat syksyllä myös tukipalvelut.[32]

Kaupungin puu- ja metalliverstaiden tulevaisuutta ryhdyttiin selvittämään vuoden 2011 aikana. Infran osalta suunnitelmat koskivat Hatanpäällä sijainnutta pajaa- ja verstasta, jossa oli valmistettu, asennettu ja toimitettu puu- ja teräsrakenteita kaupungin eri laitoksille ja kaupungin omistamille yhtiöille. Tuotteita olivat mm. puistojen, koulun- ja päiväkotien ulko- ja pihakalusteet. Pajatoimintaan sisältyi puutyöhuone ja maalausosasto, jossa korjattiin, huollettiin ja valmistettiin mm. puisia penkkejä. Samat työntekijät myös kokosivat ja asensi-

Tampereen kansallismaisemaa. Kuva: Jyrki Ristilä.

vat paikoilleen valmiina ostettuja välinekokonaisuuksia, kuten esimerkiksi leikkikenttätelineitä. Metallipajassa valmistettiin mm. rauta-aitoja. Hatanpäällä sijainneet toiminnot sijoitettiin nyt osaksi Viinikankadulla sijainnutta Tilakeskuksen toimipistettä ja näin saatiin vapautettuja tiloja ja tonttia Hatanpäältä muuhun tarkoitukseen. Hatanpäällä ollut varastoalue tyhjennettiin ja siistittiin siirtämällä tarpeelliset tavarat Viinikankadulle. Toimintojen yhdistäminen tapahtui vuoden vaihteessa 2011-2012. Myös työntekijäpuolella ratkaisu koettiin positiivisena. Tilakeskuksessa ammattitaito lisääntyi ja samalla paranivat mahdollisuudet kiinteistöjen korjaamiseen kaupungin omalla työvoimalla.[33]

Vuonna 2011 Infran taloudellinen tulos jäi vielä tavoitteesta, osa yksiköistä pystyi jo ylittämään tavoitteet, mutta esimerkiksi rakennus-, kunnossapito ja korjaamopalveluissa vielä jäätiin tulostavoitteista. Esimerkiksi korjaamopalveluiden muutto ei ollut suinkaan ilmainen ja samoin rakentamispalveluissa markkinahinnoittelu oli painanut hintoja alas. Vuotta 2012 Tampereen kaupungin tilinpäätöksessä kuvattiin Tampereen Infran toiminnan kannalta jo myönteisen kehityksen vuotena. Liikelaitos oli taloudellisessa tuloksessaan kehittämisohjelman mukaisessa vauhdissa ja asiakas- ja henkilöstörintamallakin kerrottiin myönteisestä kehityksestä. Korjaamo-, kunnossapito- ja rakentamispalvelut paransivat kukin tulostaan yli miljoonalla eurolla. Tilinpäätöksessä mainitaan myös, että parempaan tulokseen oli henkilöstön lisääntynyt kustannustietoisuus ja yritysmäinen toiminta. Oli selvää, että kunnantyöntekijöiden työssä elettiin murrosvaihetta. Henkilöstökulujen vähentyminen ja tuottavuuden parantaminen tarkoitti arjessa sitä, että pienemmällä työntekijämäärällä tehtiin ehkä jopa aiempaa enemmän työtä. Työtahdin kiristymisestä

huolimatta työhyvinvoinnin mittarit näyttivät myönteistä kehitystä esimerkiksi työilmapiirin parantumisena. Samalla sairauspoissaolot ja tapaturmat olivat vähentyneet, mihin olikin työsuojelutoiminnalla pyritty voimakkaasti vaikuttamaan. Työntekijöiden uudelleensijoittaminen oli myös saatu vuoden aikana lähes päätökseen. Vuoden 2012 lopussa uudelleen sijoitettavia henkilöitä oli enää kahdeksan. Henkilöstömenoista oli vuosien 2009-2012 aikana säästetty 8, 1 miljoonaa euroa.[34]

Vuoden 2013 tilinpäätöksessä voitiin jo todeta, että aiemmista alijäämäisistä tuloksista oli päästy selvästi ylijäämäisiin tuloksiin. Tuona vuonna Infran liikeylijäämä oli 1,5 miljoonaa euroa, mikä oli 1, 7 miljoonaa euroa tavoitetta parempi tulos. Hyvää tulosta siivittivät pitkään jatkunut rakentamiskausi ja kunnossapidon vähäiset aurauslähdöt. Vuonna 2010 alkanut kehittämisohjelma alkoi lähestyä vuonna 2014 loppuaan ja hyvät tulokset jatkuivat. Infran liikeylijäämä oli 3, 6 miljoonaa euroa, mikä 2, 6 miljoonaa euroa tavoitetta parempi tulos. Tämä oli jo kolmas vuosi peräkkäin kun Infra ylitti sille asetetut taloustavoitteet. Myös asiakkaiden tyytyväisyys oli lisääntynyt. Henkilöstön väheneminen jatkui suunnitelmien mukaisesti. Vuoden 2014 lopussa Tampereen Infran palveluksessa oli 414 henkilöä, mikä oli 32 työntekijää vähemmän kuin vuonna 2013. Valtuuston päättämä Tampereen Infran kehittämisjakso päättyi vuoden 2015 lopussa, mutta toiminnan tehostuminen jatkui edelleen. Vuosille 2016-2020 oli laadittu jo uusi strategia, jonka Infran johtokunta hyväksyi joulukuussa 2015. Saman vuoden lopussa Infran palveluksessa työskenteli 402 henkilöä.[35]

Kirjastonpuistoa kunnostamassa historiaa kunnioittaen

Vuonna 2007 käynnistyi Tampereen ydinkeskustassa useita vuosia kestänyt kirjastonpuiston kunnostaminen. Puiston kunnostaminen oli osa laajempaa kosken varren peruskorjaushanketta. Alue on Tampereen vanhimpia julkisia puistoja ja se kuuluu Tammerkosken valtakunnallisesti merkittävään kansallismaisemaan. Rakentamisen ja suunnittelun keskeisistä osista vastasi Tampereen Infra ja työn toteuttajina olivat kunnantyöntekijät. Puiston suunnittelun ja rakentamisen haasteina olivat alueen saama kiinteän muinaisjäännöksen asema, koska paikalla on sijainnut Tammerkosken kylä ja kartano. Kaivuutyöt tehtiin tällä kerta arkeologien valvonnassa ja löytyneet suojeltavat rakenteet oli sovitettava osaksi puistoa jäännösten arvon mukaisesti. Varsinaisia kiinteitä muinaisjäänteitä löytyi kaksi. Toinen oli 1900-luvun alun kenttäkiveys Laikunlavan alueella ja toinen puuhioketehtaan raunio koskenrannan kävelytiellä. Rantapuiston nurmirinteeseen rakennettiin Joutsen-veistoksen istuskelualue, jota ympäröi alkuperäiseen asuunsa palautettu 1930-luvun kivikkoistutus. Infralainen henkilöstölehdessä kerrotaan, kuinka Tampereen Infran pistorakentamisen laatu oli ollut hyvää. Vaativiinkin kivirakenteisiin löytyi ammattilaisia ja puiston perinteisten penkkien valmistus onnistui Infran omassa verstaassa. Kasvit puolestaan on kasvatettu omassa kasvihuoneessa.[36]

Edunvalvontaa muutoksien keskellä

Tampereen kaupungin tilinpäätöksien valossa muutosprosessi näyttää kulkeneen hyvässä tahdissa päämäärää kohti. Suuressa muutoksessa on aina kuitenkin haasteensa ja kunnantyöntekijöiden ammattiosaston tehtävänä on ollut huolehtia jäsenistönsä eduista tässä prosessissa. Suurten muutosten keskellä törmätään yleensä myös muutosvastarintaan ja ainakin epäilyihin. Tämä näkyi mm. nihkeänä suhtautumisena työaikapankin käyttöön siitäkin huolimatta, että työaikapankin myönteisiä puolia pyrittiin tuomaan aktiivisesti esille. Alkuvuodesta 2012 työaikapankkikokeilua päätettiin jatkaa. Järjestelmän käyttöä yritettiin lisätä tarjoamalla työntekijöille lisäporkkanaa. Infra ja työntekijäjärjestöjen edustajat sopivat, että työaikapankkiin ja vuosityöaikaan liittyvänä bonuksena annettaisiin lomakauden ulkopuolella pidettäviin lomapäiviin ylimääräisiä palkallisia lomapäiviä. Työntekijöiden epätietoisuutta voidaan vähentää parhaiten tiedottamisella. Yksi tällainen foorumi oli Infran yhteistyöryhmä, jossa käsiteltiin mm. henkilöstökysymyksiä. Alkuvuodesta 2012 esillä oli myös uusi, sujuvampi aloitejärjestelmä sekä tulospalkkiojärjestelmä. Palkkion maksamisen edellytyksenä oli sekä koko kaupungin että Infran taloudellisten tavoitteiden saavuttaminen. Aloitejärjestelmän uudistamisella haluttiin viestittää, vettä pienilläkin ehdotuksilla on merkitystä. Pienistä, esimerkiksi työturvallisuuteen tai työympäristöön liittyvistä kehitysehdotuksista, sai nyt jatkossa pikapalkinnon. Hyvä idealla saattoi saada itselleen esimerkiksi viikon lounaat, taskulampun, käsineet, kaksi elokuvalippua tai urheilupaidan. Henkilöstön ajatuksia omasta työstään selvitettiin puolestaan joulukuussa 2011 tehdyllä henkilöstökyselyllä. Jokaisella tuotantoalueella esimiestyön koettiin kehittyneen, mutta monella tuotantoalueella työilmapiiri oli puolestaan laskenut. Esimiestyöhön suhtauduttiin aiempaa myönteisemmin, mutta toki parantamisen varaakin oli. Moni kaipasi edelleen enemmän esimiehen tukea ja läsnäoloa. Lieneekö joillakin ollut toiveena paluu perinteisempään työnjohtoon, koska joidenkin mielestä esimiehillä olisi pitänyt olla jämäkämpi johtamisote. Infran yksiköiden ja luottamusmiesten tapaamisissa oli puolestaan tullut tietoon, että henkilöstötilaisuuksissa ja työpaikkakokouksissa monet työntekijät arkailivat esittää kysymyksiä. Infran toimitusjohtaja Sakari Suominen rohkaisikin henkilökuntalehdessä alkuvuodesta 2012 infralaisia ottamaan rohkeasti asioita esiin.[37]

Henkilöstökyselystä nousevat selvästi esiin organisaatiomuutoksen mukanaan tuomat ongelmat: henkilöstöä tuntuu olevan liian vähän, uudelleen sijoitetut työntekijät eivät tunne yhteenkuuluvuutta uuden työyhteisönsä kanssa ja yleisesti tulevaisuus näyttää epävarmalta. Henkilöstövähennyksiä käsiteltiin ammattiosaston hallituksen kokouksissa hieman toisesta näkökulmasta. Toukokuussa vuonna 2012 ammattiosaston hallituksen kokouksessa käsiteltiin kentältä saatuja tietoja, joiden mukaan kaupungilla käytettiin yksityisiä kuorma-autoja samaan aikaan, kun Infran omia autoja seisoi varikolla. Myös väärinkäsityksiä oli syntynyt, koska koko Infran kalustoon ei oltu vielä saatu kiinnitettyä liikelaitoksen tunnuksia. Myös koneiden huollossa

Tampereen Infran rakentamispalvelujen yksikön päällikkö Wille Siuko tarkastuskäynnillä Vuoreksen työmailla. Kuva: Jyrki Ristilä.

oli käytetty yksityisiä huoltomiehiä. Elokuussa hallituksessa kokouksessa todettiin, että työmailla ei ollut riittävästi henkilökuntaa. Tämä aiheutti jopa työturvallisuusriskejä. Työntekijöiden edustajat ottivat kysymyksen esille syyskuussa pidetyssä arviointiryhmän kokouksessa todeten, että Infran rakennuspalveluiden ulkoisten palvelujen käyttöä olisi edelleen vähennettävä. Työnantajan kanssa saatiin sovittua, että jatkossa yksityisiä koneita käytettäisiin ainoastaan huippukausien aikana. Nyt vallitsi nurinkurinen tilanne, jossa yksityisiä koneita käytettiin kaupungin töissä samaan aikaan, kun oma kalusto seisoi kuljettajien puutteen takia. Näistäkin toimista huolimatta esimerkiksi korjaamopalveluissa työt olivat vähentyneet merkittävästi. Rakennuspalveluiden puolelle perustettiin puolestaan strateginen kehitysryhmä, jonka kokouksissa käsiteltiin mm. ulkoisia – ja sisäisiä hankintoja, yhteistyötä, varastojen- ja verstaiden toimintaa ja työn kehittämistä. Jo aiemmin rakentamis- ja kunnossapitopalvelujen osalta oli sovittu menettelystä, jossa yksikön johdon edustajat yhdessä henkilöstön edustajien kanssa pohtivat urakoiden kannattavaa toteutusta.[38]

Vuoden 2012 aikana uudistuneen ammattiosaston toimintaa kehitet-

Tampereen Infra on ollut yksi suurimmista infrastruktuurin rakentajistaVuoreksen rakentamisen eri vaiheissa.Kuva: Jyrki Ristilä.

tiin eri tavoin. Pöytäkirjojen jakelussa siirryttiin uuteen aikaan niin, että aineistot jaettiin hallituksen jäsenille yhdistyksen kotisivujen kautta. Kaikki hallituksen jäsenet saivat omat tunnuksensa, joiden avulla oli mahdollista päästä tutustumaan kokouspöytäkirjoihin ja muihin materiaaleihin. Yhdistyksen taloudenhoitaja Pertti Kärkkäinen esitteli jäsenistölle nettisivuja ja järjesti myös tietokonekoulutusta. Ammattiosastoon saatiin lisäksi myös uusia jäseniä Sastamalan palomiesten liityttyä osaston jäseniksi joulukuussa 2012. Vuoden 2012 alusta astui myös voimaan kunta-alan uusi kaksivuotinen virka- ja työehtosopimus, joka sisälsi mm. vaihtelevan suuruisen yleiskorotuksen molemmille vuosille. Kuukausipalkkaisten palkkausrakenne uudistettiin. Henkilökohtaisen lisän vuosisidonnaisen osan tilalle tuli työkokemuslisä. Tuntipalkkaisten työntekijöiden palkkoihin oli tulossa vuoden 2012 aikana 19-36 sentin korotukset ja urakkapalkkoihin 2,4 prosenttia korotusta. Alkuvuodesta 2013 käytiin paikallisia ja työnantajan tavoitteena oli mm. työntekijän työsuorituksen arvioinnin perusteella maksettavan henkilökohtaisen lisän muuttaminen prosenttiperusteiseksi. Pääluottamusmiesten ja työnantajan välisissä neuvotteluissa asiasta päästiin sopuun ja jatkossa henkilökohtaiset lisät tultaisiin laskemaan prosentteina perustuntipalkasta. Infrassa lisät olisivat 5,6 prosenttia ja Tampereen Vedessä 3,4 prosenttia. Paikallinen sopimus saatiin allekirjoitettu maaliskuun alussa vuonna 2013.[39]

Infran kädenjälkeä näkyi Tampereen asuntomessuilla 2012

Vuoden 2012 Asuntomessut järjestettiin Tampereen Vuoreksessa heinä-elokuussa. Esittelyssä oli modernia arkkitehtuuria, ekotehokkuutta, uusia teknologisia ratkaisuja sekä asumista luonnon ja palvelujen lähellä. Asuntomessualueiden viheralueiden rakentamisesta vastasivat Tampereen Infran työntekijät. Uraauurtavan Vuoreksen alueesta tekivät sen hulevesiratkaisut, joiden tavoitteena oli hulevesien viivyttäminen ja osin myös imeyttäminen. Vasta tämän jälkeen vedet ohjattiin hulevesiviemäreihin. Tonteille oli rakennettu sadepuutarhoja, kivipuroja ja pieniä vesialtaita. Infran vastuulla oli Vuoreksen Kirjailijanpuiston ja Virolaistenpuiston rakentaminen. Kirjailijanpuistoon rakennettiin mm. pari sataa metriä pitkä ja polveilevan väribetoninen istuskelumuuri. Muurin päällä on tamperelaisten runoilijoiden runoja. Muuria reunusti näyttävä perenna ja heinäkasvi-istutus, joka muuntui vuodenaikojen mukaan. Alueella oli useita työmaita käynnissä samanaikaisesti, mikä teki rakentamisen vaiheistuksesta haastavaa.

Kuvassa Infran työsuojeluporukkaa vas. Marko Moisio, Emmi Apiainen, Janne Äikäs, Mikael Salonen, Tero Ahola, Harri Vehmaa, Joonas Huhtanen, Veli Kortesluoma ja Harri Kankaristo. Kuva: Jyrki Ristilä.

Työsuojelussa parannettavaa

Vuoden 2011 tapaturmatilasto ei antanut Infran Liikelaitokselle edes tyydyttävää arvosanaa. Tapaturmia kertyi vuoden aika 62 kappaletta ja henkilökuntalehdessä julkaistun työsuojelupäällikkö Pekka Anttilan kirjoituksen mukaan lähes kaikki olisivat olleet estettävissä. Monessa tapauksessa taustalla

Tampereen Infran kivenhakkureita työssään Atalan varikolla. Kuvassa Mahmud Al-Mohy ja Ari Nurmi. Kuva: Jyrki Ristilä.

oli vaikuttamassa mm. tarpeeton riskinotto. Muutaman sekunnin harkinnalla olisi pystytty estämään tapaturma ja sen seuraukset. Työturvallisuuslaki antaa työnantajalle velvoitteet huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta ja lisäksi laissa edellytetään työnantajan ja työntekijöiden yhteistoimintaa työturvallisuuden ylläpitämiseksi. Joidenkin käsityksien mukaan tapaturmatonta työpaikkaa ei olisi lainkaan olemassa, mutta työsuojelupäällikön mielestä tällainen ajattelu on jo sinällään vakava riski. Viikoittaisissa työturvallisuustarkastuksissa tuli säännöllisesti esiin työturvallisuusmääräysten laiminlyöntejä, jotka liittyivät henkilökohtaisten suojainten, henkilötunnisteiden ja tietoturvakorttien käyttöön tai puuttumiseen. Työsuojelutoiminta on ennen kaikkea informointia ja koulutusta. Huhtikuussa 2012 Infran henkilöstölle järjestettiin työturvallisuuskortti-koulutus, johon oli 21 työntekijää, joiden työturvallisuuskortti oli joko mennyt vanhaksi tai ei ollut sitä lainkaan. Kurssi oli räätälöity korjaamo- ja liikennepalveluiden henkilökunnalle, joiden työssä työskennellään päivittäin työ- ja konekaluston parissa.[40]

Työn pitkän linjan muutos – vaatimukset kasvavat

Vuosikymmenien mittaan muutoksessa ei ole yksinomaan ollut kaupungin organisaatio vaan myös kunnantyöntekijöiden arki työpaikoilla. Vielä sotienkin jälkeen monet työt tehtiin lähes yksinomaan käsipelillä ja monin paikoin koneiden käyttöä vierastettiin, jopa vastustettiin. Syyskuussa 2012 Infran liikennepalveluiden kaivinkoneiden käyttäjä Jukka Hepokari toteaa henkilöstölehden jutussa puolestaan, että ”koneohjaus on älyttömän hyvä

Tampellan alueella työterveyshuollon keltaliivien kanssa kierroksella mukana Pekka Koljonen, Markku Kivistö ja Juha-Pekka Mäkinen.

juttu". Kaivinkoneissa oli tuolloin jo kahden vuoden ajan hyödynnetty koneohjaustekniikkaa, mikä mahdollisti kaivuutyön tekemisen nopeammin, taloudellisemmin ja vaikeissakin olosuhteissa. Suunnittelijoiden aineistot näkyvät nyt kaivurin sisällä näyttöpääteellä, jossa on katupohjan leveys, korkeus, kallistukset ja kaltevuudet sekä tonttirajat, kaapelit ja valaisinpylväiden paikat. Tämän avulla kaivuutta pystyisi tekemään jopa pimeässä. 25 vuotta kaivuutyötä tehneen työntekijän mukaan jälki on ollut koneohjattuna huomattavasti laadukkaampaa. Nyt kaivuutyö voidaan tehdä jopa muutaman sentin tarkkuudella.[41]

Korjaamotyössä vuosikymmenien varrella korjattavien laitteiden teknologia on kehittynyt huimasti. Jotta pysytään kehityksen vauhdissa, on henkilökunnan saatava koulutusta. Henkilöstölehdessä haastateltu auto- ja koneasentaja Antero Jordan kertoo, että Viinikankadun korjaamolla varusteltiin kaikki uudet kuorma-autot, mikä pelkästään työllisti puoleksi vuodeksi. Antero suunnitteli ja toteutti lavojen, alusaurojen, etuaurojen ym. hydraylisten tiehoitoon liittyvien lisälaitteiden asennukset pumppuineen, venttileineen ja sylintereineen. Haastatteluhetkellä Jordanin tehtäväkuvana oli kuormausnostureiden sekä henkilönostimien vuositarkastukset. Kumpaankin tehtävään edellytettiin tarkastajatutkinto, joka oli voimassa 9 vuotta. Tämän jälkeen ammattiosaaminen täytyy todistaa uudella tutkintokokeella.

Panostajan työstä kertoo henkilöstölehdessä puolestaan alan pitkän lin-

jan ammattilainen Pertti Toivio. Ennen 1960-lukua poliisi myönsi ”panostajan paperit”, jotka sitten vaihdettiin sosiaali- ja terveysministeriön myöntämiin panostajan lupakirjoihin. Tampereen kaupunki järjesti vuonna 1964 ensimmäisen panostajakurssin, jossa opettajana ”kuulemma toimi joku kapiainen”. Tarinan mukaan kivipommin kohdalla kaikki ei mennyt aivan, kuin oli suunniteltu, mutta pahoilta vahingoilta vältyttiin. 1970-luvulla kurssien taso parani ja vaatimukset lisääntyivät. Vuonna 1974 Tampereella koulutettiin panostajia lisää, minkä jälkeen kaupungin palveluksessa oli 35 panostajaa. Tarvetta ammattilaisille oli, sillä Hervantaa rakennettiin samaan aikaan maan päällä ja maan alla. Vuonna 2012 Tampereen kaupungin palveluksessa oli kahdeksan panostajaa. Työ on luvanvaraista ja vaatii suurta vastuuta. Työt suunnitellaan perusteellisesti ja panostamiseen päästään vasta monien valmistelujen jälkeen. Vaarasignaali kajahtaa viimein äänimerkinantolaitteella ja ”on tehty sen sorttinen ratkaisu mitä Jumalan käsikään ei pysty vetämään takaisin”, Toivio totesi.[42]

Pitkän linjan kunnantyöntekijöitä on myös Tampereen Infran Rakentamispalveluissa työskentelevä Lasse Lehtinen, jota haastateltiin henkilöstölehteen syksyllä 2019 Lentävänniemen katuverkon saneeraustyömaalla. Lehtinen oli aloittanut työuransa kaupungin palveluksessa jo 17-vuotiaana. ”Nuorena miehenä oli kiire päästä koulun jälkeen tienaamaan rahaa. Isä oli kaukolämmöllä raudoittajana ja hommasi minut kunnalle töihin. ” Vuoteen 2012 mennessä Lehtiselle oli kertynyt kaupungin palveluksessa jo 44 työvuotta. Lehtinen on ehtinyt nähdä muutosta myös kadunrakentamisessa. Teiden turvallisuuteen kiinnitetään nykyään paljon enemmän huomiota, mikä näkyy liikenteen jakajina, mutkina ja liikenneympyröinä. Aiemmin pystyi asentamaan reunakiveä yli satakin metriä päivässä, koska reunakivilinjat olivat suoria ja pitkiä. ”Ennen maan alle laitettiin vain viemäreitä, nykyään lähes kaikki tekniikka sijoitetaan maan uumeniin”, Lehtinen korostaa. Myös työmaiden turvallisuuteen kiinnitetään nykyään enemmän huomiota, ”ennen ei ollut työmailla tällaisia suoja-aitoja”, Lehtinen toteaa. Turvallisten liikennejärjestelyjen hoitaminen on yksi tärkeä osa työnkuvaa. Louhintatöissä käytettiin puolestaan raskaita kumimattoja estämässä kivien lentämistä. Kokonaan toisenlaista oli Lehtisen aloittaessa 17-vuotiaana Särkänniemen kaukolämpötyömaalla. ”Silloin räjäytyksissä käytettiin 50 kilon perunasäkkejä suojamattoina ja louhinta oli kuin korpilouhintaa”, Lehtinen muistelee. Myös sosiaalitiloissa on tapahtunut melkoista edistystä. ”Keskustorin kivityömaalla työvaatteet säilytettiin työkalukontissa ja vaihdettiin sen takana. Jollain työmaalla oli työmaakoppi, jota lämmitettiin kamiinalla. Kosteutta kerääntyi koppiin ja haalarit jäätyivät yöllä. Ne ratisivat mukavasti aamulla puettaessa”, kertoo Lehtinen.[43]

Katujen ja teiden parissa työskennellään myös Infran kunnossapidossa. Talvikunnossapitoon kuuluvat lumen, loskan ja jään sekä aurausvallien poistaminen sekä liukkaudentorjunta ja hiekanpoisto keväisin. Kunnossapidon kustannukset ovat viime vuosina vaihdelleet voimakkaasti, sillä talvien säät ovat muuttuneet entistä epävakaisemmiksi. Joinain talvina on pitänyt laajentaa Lielahden lumen kaatopaikkaa, kun taas joskus aurat saavat seisoa

tyhjän panttina. Osa kunnossapidon töistä on ulkoistettu aliurakoitsijoille. Kunnossapidon kysymyksiä käsiteltiin vuosina 2013-14 runsaasti myös kunnantyöntekijöiden ammattiosaston hallituksessa. Käsittelyssä olivat mm. kunnossapidon työntekijöiden viikonloppupäivystykset ja töiden ulkoistamiset. Vuoden 2014 puolella käytiin pitkällisiä neuvotteluja talvikunnossapidon päivystyksestä. Pitkään jatkuneissa neuvotteluissa työntekijöiden edustajina olivat Tero Mattila ja Markku Kivistö. Elokuussa päästiin lopulta sopimukseen, jossa päivystyksestä maksettiin 30 prosentin korvaus. Lisäksi sovittiin, että työntekijän on oltava varikolla tunnin päästä hälytyksestä. Ammattiosaston sisällä oli esitetty myös vaatimuksia 50 prosentin korvauksesta. Sopimus päätettiin kuitenkin hyväksyä, sillä aiemmin työntekijän oli pitänyt olla tunnin kuluttua hälytyksestä jo työkohteessa.[44]

Kunnossapidon tehtävänä oli myös hoitaa suuri osa puistopuolen kunnossapidosta, osa puistoista kuului kilpailutettujen alueurakoitsijoiden vastuulle. Yksityinen toimija hoiti myös kesäajan roskatyhjennykset sekä keskusta-alueen siivoukset viikonloppuisin. Talvisin kunnossapidon työntekijät hoitavat myös luistinratoja, joita on parhaimmillaan ollut Tampereella 70 kappaletta. Maaliskuusta alkaa puistojen puiden ja pensaiden hoitaminen. Isojen puiden istutuksia ja siirtoja myös suoritetaan vuosittain noin sata kappaletta. Ilkivallan jälkien korjaaminen vie paljon resursseja, kaupunkilaisilta saadaan eniten palautetta roskaisuudesta ja leikkipuistojen välineiden rikkomisista. Keskustassa kukkaistutukset ovat puolestaan kovilla, kun niiden yli kiireessä loikitaan.[45]

Vuoden 2012 marraskuun Infran tiedotuslehdessä haastateltiin eläkkeellä siirtyvää kunnossapidon työntekijää Pertti Walleniusta, jolla oli takanaan 30 vuoden mittainen työura kaupungin palveluksessa. Wallenius muistelee, että hänen aloittaessaan työt kunnossapidossa väkeä oli työssä 113 henkeä. ”Nykyään työmäärät ovat kasvaneet ja porukka on tosi kovilla, koska väkeä on vähennetty”, Wallenius kuvasi nykytilannetta. Pitkän linjan kunnantyöntekijän mielestä infralaisten työ kaipaisi enemmän arvostusta. ”Kyllä me vanhat parrat tehdään laadukasta työtä moneen yksityiseen verrattuna”. Kaupunkilaisten huomio kiinnittyy yleensä auraukseen, mutta rappujen huollosta kukaan ei puhu. Ilmeisesti työ on tehty niin hyvin, että kellään ei ole huomauttamista. Toki suoraakin palautetta saadaan. Ihmiset arvostavat sitä, että kunnossapidon työntekijät lähtevät viideltä ja aikaisemminkin aamulla aukomaan lumisia katuja. Wallenius on toiminut 25 vuotta pääluottamusmiehenä ja näki haastattelussa edunvalvonnassa monia haasteita. Tilaaja-tuottajamalli oli herättänyt paljon epäilyjä. Moni ihmetteli, miksi sellainen työ, joka pystyttiin itsekin tekemään, täytyi tilata ulkopuoliselta. ”Miksi meidän pitää tehdä voittoa, kun palvelemme veronmaksajia”, Wallenius pohti. Pitkäaikaisen pääluottamusmiehen mielestä myöskään ammattiyhdistystoiminta ei ole enää entisensä. Toimintakulttuuri on hänen mielestään muuttunut eikä työntekijän etuja ajeta enää niin kuin ennen. ”Meininki on löystynyt”. Toki myönteistäkin kehitys on vuosien mittaan tapahtunut. Esimiestoiminnan Wallenius näki parantuneen. ”Nykyään kysytään enemmän myös työntekijöiltä ja yhteistoiminta

Leikkipaikkaa rakentamassa Aleksi Lehto ja Reijo Kaljunen Kuva: Jyrki Ristilä.

pelaa paremmin, kun homma ei ole pelkkää käskytystä".[46]

Infran Liikennepalvelut tarjoaa kaupungin organisaatioiden käyttöön vuokrattavia autoja ja koneita. Yksikkö työllisti 95 henkeä vuonna 2012. Liikennepalvelun hallussa olevien autojen ja koneiden määrä kertoo yksikön merkityksestä. Henkilöautoja 202, pakettiautoja 160, kuorma-autoja 114 sekä erilaisia työkoneita, traktoreita, viherkoneita, jyriä ynnä muita yhteensä 279 kappaletta. Infran Korjaamopalveluiden suurin asiakas on ollut Tampereen kaupunkiliikenne 57 prosentin laskutusosuudella. Vuonna 2012 Tampereen Kaupungin Liikennelaitoksen 129 bussia ajoivat kaupunkiliikennettä lähes 33 000 kilometriä päivässä. Korjaamopalvelut hoiti kilometrihuoltoa näihin autoihin, esimerkiksi vaihteistoille, vetopyörästölle ja muille toiminnan kannalta elintärkeille osille on kaikille omat öljynvaihtovälinsä. Korjaamoa työllistivät myös autoihin tehtävät vuodenaikoihin perustuvat huollot. Syksy ja kevät ovat kiireisintä aikaa, kun kalustoon pitää vaihtaa renkaat. Vuodessa vaihdettiin noin tuhat raskaan kaluton rengasta. Palvelukirjo oli laaja, esimerkiksi kaikkien kaupunginautojen kolarikorjaukset pystyttiin tekemään itse. Vuonna 2012 Turusta ostetut bussit maalattiin ja muutettiin Tampereelle sopiviksi asentamalla niihin linjakilpi- ja rahastuslaitteet omalla verstaalla. Korjaamotyössäkin on saatu kokea teknologian kehitys, sähkötyöt ovat lisääntyneet jatkuvasti ja autosähköasentajan ammattitaidon merkitys on lisääntynyt jatkuvasti.[47]

Tukipalvelut tuottivat puolestaan Infran yksilöille päätösvalmistelun, henkilöstö- ja taloushallinnon sekä viestinnän ja markkinoinnin päivittäispalvelut. 19 hengen joukko työsken-

telee pääasiassa Jokipohjantien toimipisteessä. Tukipalveluissa työskentelee toimistotyöntekijöitä, joiden tehtäviin on kuulunut mm. esityslistojen ja pöytäkirjojen laatiminen, päätösten valmistelu, henkilöstöhallinnon tehtävät, talouden raportointi johtokunnalle, johtoryhmälle sekä talous- ja strategiaryhmälle. Talousarvio, vuosisuunnitelma sekä tilinpäätös laaditaan vuosittain.

Jäsenistöä kuullaan

Edunvalvontatyön lähtökohtana on jäsenistön toiveet ja tähän on pyritty myös kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa. Yleisten kokousten lisäksi on järjestetty erityisiä jäsentilaisuuksia, joissa on mahdollisuus vapaampaan keskusteluun ajankohtaisista aiheista. Jäsentilaisuuksista laaditut muistiot antavat hyvän kuvan kunnantyöntekijöitä askarruttaneista asioista. Suhteet työnjohdon kanssa eivät ole olleet ongelmattomia, esimerkiksi pätevyydestä ja toimintatavoista ei olla aina samaa mieltä. Tätä taustaa vasten ei työnjohdolle maksettuja henkilökohtaisia palkkioita pidetty oikeudenmukaisina ja tästä olikin ilmennyt närää työmailla. Viikoittaisissa työsuojelutarkistuksissa oli havaittu myös puutteellisuuksia. Palkkojen suuruus ja esimerkiksi olosuhdelisät ovat jatkuvan kiinnostuksen aiheena. Vuoden 2014 jäsentilaisuudessa todettiin, että vaativien tehtävien lisien ja etumieslisien maksuissa on tullut kehitystä ja yhdenmukaisuutta. Epäkohtiakin vielä monen mielestä kuitenkin oli. Lisäksi keskusteltiin yleisesti sopimusasioista sekä tuntipalkkaisen henkilöstön työehtosopimuksen (TTES) ja teknisen henkilöstön työehtosopimuksesta (TS). TTES:n yksi joustavista puolista on ns. suorat urakat, joissa koko tuntiansio määräytyy tehdyn työmäärän mukaan. Lisäksi syksyllä 2014 kunnantyötekijöitä puhuttivat tekemättömät rekrytoinnit.[48]

Vuoden 2015 tammikuussa pidetyssä jäsentilaisuudessa kerrottiin edellisen tilaisuudessa esiin nousseiden asioiden jatkokäsittelystä. Päällikkötasolla esimerkiksi työnjohdon pätevyyden ongelmat oli myönnetty ja niihin oli luvattu puuttua. Myös kaluston käytön ja hankinnan suhteen oli käyty täsmentäviä neuvotteluja. Rakennuspalveluissa viikoittaiseen työsuojelutarkistukseen oli laadittu uudet ohjeet. Lisäksi päätettiin, että kerran kuukaudessa vuorossa oleva työmaapäällikkö kiertää työsuojeluasiamiehen kanssa rakennuspalvelujen työmaita. Myös olosuhdelisiin oli luvassa parannuksia. Tämä oli hyvä osoitus jäsentilaisuuksien tehosta ja tarpeellisuudesta. Kun ongelmakohdista saadaan tieto, niin sen jälkeen niitä pystytään myös ratkomaan ja viemään työntekijän kannalta myönteiseen lopputulokseen.

Yt-neuvottelut korjaamopalveluissa

Korjaamopalveluiden heikentynyt työtilanne oli ensimmäistä kertaa esillä ammattiosaston hallituksen kokouksessa talvella vuonna 2013. Korjaamopalveluiden työntekijät olivat kertoneet töiden vähentyneen merkittävästi, sillä kaupunkiliikenne oli korjannut yhä enemmän kalustoaan itse. Seuraavan vuoden aikana kuultiin samanlaisia viestejä. Työntekijöiden mielestä korjaamolla ei teetetty riittävästi laskutettavia töitä, esimerkiksi kolarikorjauksia oli teetetty ulkopuolisilla korjaamoilla. Tämä siitäkin huolimatta,

Tero Ahola, Tero Mattila ja Kalervo Lahti raatihuoneella 4.11.2011 JHL 003:n 90-vuotisjuhlissa kaupungin vastaanotolla.

että vakuutusyhtiöltä oli saatu lupa hoitaa korjauksia omalla korjaamolla. Kunnostusta vaativaa kalustoa on liikenteessä, mutta säästösyyt vähensivät huoltoja. Työntekijäpuoli ehdotti, että korjaamon pitäisi hankkia muitakin töitä, kuin vain kaupunkiliikenteen korjauksia. Alkuvuodesta 2016 korjaamon johtoryhmässä oli esillä YT-neuvottelujen tarve tilojen pienentämisen takia. Lisäksi korjaamon tulos oli 400 000 euroa miinuksella. Irtisanomisia ei näyttänyt olevan tulossa, mutta erilaisia uudelleen järjestelyitä kylläkin. Helmikuussa aloitettiin korjaamon, konevuokraamon ja rakennustarvikevaraston yt-neuvottelut. Työntekijäpuolen edustajina neuvotteluihin osallistuivat JHL:n Tampereen Yhteisjärjestön pääluottamusmiehet (Kirsi-Leena Nurmikolu, Tero Mattila ja Pentti Herranen sekä kunnantyöntekijöiden pääluottamusmiehet Timo Hannula ja Risto Simola.[49]

Yt-neuvottelujen antia käsiteltiin ammattiosaston hallituksen kokouksessa toukokuussa, jolloin neuvottelut oli päätetty. Työntekijöiden mielestä työnantaja oli harjoittanut sanelupolitiikkaa eikä työntekijöiden edustajien esityksille ei tahtonut löytyä keskusteluhalukkuutta. Yt-neuvottelujen lopputuloksena koripuolen työt säilyivät, rengastyöt ja maalaamotoiminta lopetettiin ja näiden käytössä olleet tilat menivät muuhun käyttöön. Kuuden tuntipalkkaisen etumiehen tilalle korjaamoon palkattiin kolme kuukausipalkkaista työnjohtajaa. Työnjohtajien työpaikat pyrittiin täyttämään nykyisistä etumiehistä, jos hakijan pätevyys riitti työtehtävänhoitamiseen. Myös käynnissä ollut sote-uudistus vaikutti Infran kalustoliiketoimintaan. Maa-

Tero Ahola, Jarkko Eloranta, Markku Kivistö ja JHL:n aluepäällikkö Nina Heikkilä raatihuoneella 4.11.2011 JHL 003:n 90-vuotisjuhlissa.

kuntahallinnon muodostamisen myötä autokaluston vuokraamisesti oli tulossa ulkopuolista myyntiä, mikä ei taas ollut kaupungin sisäisen liikelaitoksen tehtävä. Tämän vuoksi konevuokraamon toiminta lopetettiin. Uudelleen sijoitettavia henkilöitä oli lopulta 5 – 8 henkilöä ja sijoittelu tapahtui ensisijaisesti Infran sisällä.[50]

Kunnantyöntekijät mukana kehitystyössä

2010-luvulla työnantajapiirien keskeisenä tavoitteena on ollut saada muokattua suomalaista sopimusjärjestelmää uuteen uskoon. On haluttu lisää joustavuutta ja enemmän paikallista sopimista. Yleistä mielipidettä on pyritty muokkaamaan niin, että ammattiyhdistysliike nähtäisiin menneisyyteen pysähtyneenä instituutiona. Toisaalta suomalaisten suuri enemmistö kuuluu edelleen ammattiliittoihin ja järjestäytymistä pidetään myös edelleen tärkeänä. EK ja sen jäsenliitot päättivät keväällä 2007 lopettaa tulopolitiikan, minkä jälkeen käytiin vuosina 2007-2010 vaikeita liittokohtaisia neuvotteluja. Vaikka tulopolitiikka oli jo ilmoitettu kuopatuksi, pystyttiin kuitenkin synnyttämään tupon kaltaisia sopimusratkaisuja. Esimerkiksi vuoden 2013 elokuussa syntyi työllisyys- ja kasvusopimus, jossa jatkettiin maltillisten työmarkkinaratkaisujen perinteitä. Suomen kansatalouden näkymät olivat kuitenkin vaikeutumassa, sillä asiantuntijoiden mukaan Suomen kilpailukyky muihin maihin verrattuna oli heikentynyt 15 prosenttia vuosituhannen alusta. Pääministeri Juha Sipilän

hallitus ryhtyi ajamaan työvoimakustannuksia viidellä prosentilla alentavaa yhteiskuntasopimusta. Niin sanottu pakkolakipakettia sisälsi leikkauksia pyhäkorvauksiin, lomarahoihin ja julkisen sektorin työntekijöiden ja virkamiesten lomaoikeuksiin. Helsingin Rautatientorilla järjestettiin syyskuun 18. päivä vuonna 2015 ajoittaisessa ukkosessa ja kaatosateessa suurmielenosoitus, missä 30 000 ihmistä vastusti hallituksen vaatimuksia.

Työmarkkinasuhteiden murroksen keskellä kunnantyöntekijöiden ammattiosastossa keskityttiin muun muassa infrapalvelujen strategian kehittämiseen. Vuoden 2015 helmikuussa yhdistyksen hallituksen jäsenet vierailivat apulaispormestari Pekka Salmen luona, missä keskusteltiin muun muassa infran tulevaisuudesta. Henkilöstön edustajat olivat kevään aikana mukana myös rakennuspalveluiden strategiaryhmässä. Tapaamisissa pohdittiin raitiotiehankkeen tarjoamia mahdollisuuksia ja reunakivien valmistuksen tulevaisuutta. Ammattiosaston johtokunnan mielestä kaupungin omaa kivenhakkuuta tulisi jatkaa niin kauan kuin tekijöitä riittää. Infran strategiatyöskentely aloitettiin vuoden 2015 toukokuussa. Keskustelun aiheina oli muun muassa henkilökunnan vahvuuksista ja heikkouksina. Hyvinä asioina nousivat esiin henkilökunnan korkea ja monipuolinen ammattitaito. Henkilöstön mielestä muutostenkin keskellä tuli pitää kiinni perustehtävistä, esimerkiksi paljon henkilökuntaa vaativista saneeraustöistä. Kunnossapitotöissä korostui puolestaan kokeneen henkilökunnan paikallistuntemus. Tätä niin sanottua hiljaista tietoa pitäisi pystyä välittämään nuoremmille työntekijöille.

Kesällä 2016 sitkeän ponnistamisen jälkeen solmittiin työmarkkinoilla niin sanottu Kiky eli kilpailukykysopimus, jonka avulla Sipilän hallitus pyrki parantamaan Suomen talouden kilpailukykyä ja työllisyyttä. Sopimus sisälsi monia pitkälle meneviä heikennyksiä kuten esimerkiksi palkkatason jäädyttämistä, työajan pidentämistä, lomarahojen leikkauksia ja työantajamaksujen vähentämistä. Vastavuoroisesti hallitus lupasi keventää tuloveroa. Kunta-alalla kiky-sopimuksen mukaiset työehtosopimukset astuivat voimaan helmikuussa 2017. Kilpailukykysopimusta oli edeltänyt kiivas julkinen keskustelu, joten ei ollut ihme, että sopimus hyväksyttiin ammattiliitoissa vasta täpärien äänestystulosten jälkeen. Kaikilla aloilla se tarkoitti yksivuotista palkkasopimusta ja 24 tunnin pidennystä työaikaan. Julkiselle sektorille sopimuksella oli vielä oma erityisvaikutuksensa: työntekijöiden lomarahoja leikattiin 30 prosentilla vuosien 2017-2019 aikana. Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto sopi työnantajansa kanssa, että kiinteää yleistyöaikaa tekeville lisätyöaika sijoitettiin yhdelle päivälle eli perjantaille, 30 minuuttia kerrallaan. Korjaamon jatkuvaa ja katkeavaa 2-vuorotyötä tekeville työaikaa lisättiin kuusi minuuttia päivälle. Toimistotyöntekijöille lisättiin työpäivää kohti lisäaikaa kuuden minuutin verran. Infran liikelaitos ylsi vuonna 2017 jälleen kerran asetettuun liikeylijäämätavoitteeseen ja vähän sen ylikin. Hyvän tuloksen selitykset löytyivät rakentamispalveluista sekä vanhan eläkejärjestelmän vähentyneistä menoista.[51]

Mikko Visakoivu ja Tomi Nyman kiinnittävät pipelifteriä Ruskon työmaalla. Kuva: Jyrki Ristilä

Suurten hankkeiden kaupunki – tilaaja-tuottaja-mallista luovutaan

2010-luvulla Tampere ja sen lähiympäristö on ollut yksin nopeimmin kasvavia seutukuntia maassamme. Väestöä ovat lisänneet sekä syntyvyys että muuttovoitto. Esimerkiksi vuonna 2013 väkiluku kasvoi lähes 3 000 asukkaalla, mikä oli 2000-luvun siihenastisen ennätysvuosi. Samana vuonna kaupungin väkiluku ylitti 220 000 asukkaan rajan. Vuoden 2013 lopussa Tampereella asui 220 446 henkilöä. Seuraava ennätys saavutettiin vuonna 2016, jolloin Tampereen asukasmäärä kasvoi 1, 4 prosentilla, 3 156 asukkaalla. Tampereen kaupunkiseudun eli Tampereesta ja seitsemän naapurikaupungin väkiluku oli vuoden 2016 lopussa 381 155 asukasta ja vuonna 2021 luku lähestyy jo 400 000 asukasta.[52]

Kaupungin kasvu on näkynyt kaupunkikuvassa 2010-luvulla suurina rakennushankkeina. Hankkeet ovat herättäneet kaupunkilaisia voimakkaita mielipiteitä puolesta ja vastaan. Rantatunnelille tehtiin varaus kaavaan jo vuonna 1995 ja hanke hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa elokuussa vuonna 2007. Rakentamispäätöksen lähestyessä hanke alkoi saada kuitenkin yhä enemmän kritiikkiä ja koko hankkeen peruuttamistakin esitettiin. Pitkällisten kunnallispoliittisten vaiheiden jälkeen tunnelin rakentaminen hyväksyttiin valtuustossa syyskuussa 2013. Liikenteelle tunneli avattiin marraskuussa 2016. Vähintäänkin yhtä suuria poliittisia intohimoja ovat herättäneet Tampereen uuden raitiotien rakentaminen sekä Kansi- ja

Areena-hanke. Raitiotien rakentaminen aloitettiin vuonna 2017 ja työmaa on vaikuttanut Tampereen keskustan liikenteeseen vuosien ajan. Tampereen raitiotien koeajot päästiin aloittamaan vuonna 2020 ja säännöllinen liikenne alkoi elokuussa vuonna 2021. Tampereen keskustan ilmettä muuttaa voimakkaasti myös Kansi ja Areena-hanke, jossa rautatieaseman alueelle rakennetaan suuri monitoimihalli sekä korkeita toimisto- ja asuinrakennuksia.

Vuodesta 2007 lähtien Tampereen kaupungissa oli ollut käytössä niin sanottu sisäinen tilaajatuottajamalli. Keväällä 2014 tehdyn henkilöstökyselyn mukaan yli puolet johtajista, kaksi kolmasosaa esimiehistä, asiantuntijoista ja työntekijöistä oli sitä mieltä, että malli ei toimi hyvin. Myönteisenä pidetiin lähinnä kustannustietoisuuden kasvua. Byrokraattisuus nähtiin järjestelmän suurimpana ongelmana. Esimerkkeinä kerrottiin tuottajan vastuuseen ja toimivaltaan liittyneet sopimuserimielisyydet, tilaajan taholta kesken sopimuskauden tulleet muutospaineet ja tuottajapuolta rasittavaksi koettu raportointivelvollisuus. Tuottajan kannalta oli myös hankalaa ristiriitainen ohjaus, jota saatiin sekä konsernihallinnon että tilaajan taholta. Ohjaus ei ollut aina yhdensuuntaista. Tuottajat olisivat halunneet toimia itsenäisemmin esimerkiksi henkilöstöpolitiikassaan. Korjausliike oli välttämätön.[53]

Uusi toimintamalli astui voimaan vuoden 2017 alusta lukien. Toimielinrakenne muuttui kaupunginhallituksen jaostojen sekä lautakuntien ja niiden jaostojen osalta. Kaupunginhallituksen henkilöstöjaoston toiminta lopetettiin ja sen tehtävät siirrettiin osin kaupunginhallituksen ja osin viranhaltijoiden vastuulle. Kaupunginhallituksen liiketoimintajaoston tilalle muodostettiin kaupunginhallituksen konsernijaosto. Tilaajatuottajamallin aikaisen lautakunnat lakkasivat ja niiden tilalla aloittivat seitsemän uutta lautakuntaa jaostoineen. Samaan aikaan valmistauduttiin myös maakunta- ja soteuudistukseen, josta olisi tulossa yksi Suomen historian laajimpia hallinnollisia uudistuksia. Tavoitteena on Suomen julkisen hallinnon sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistaminen. Pyrkimyksenä on ollut siirtää julkisten sote-palveluiden vastuu kunnilta maakunnille. Uudistuksen tarpeellisuudesta on vallinnut varsin laaja yksimielisyys, mutta uudistuksen toteuttamisesta ei ole vielä vuoteen 2020 mennessä päästy poliittiseen yksimielisyyteen.[54]

Uudessa toimintamallissa Kaupunkiympäristön palvelualue, joka tilasi palveluja kaupungin organisaation neljältä liikelaitokselta eli Tampereen Infralta, Tampereen Vedeltä, Tampereen Kaupunkiliikenteeltä sekä Pirkanmaan Pelastuslaitokselta. Liikelaitokset jatkoivat toimintaansa pääasiassa entiseltä pohjalta. Toimintamallin muutos aiheutti Infrassa myös pieniä sisäisiä uudelleen järjestelyjä. Suunnittelupalvelut siirtyivät pois Infran kirjanpidosta Kaupunkiympäristön palvelualueeseen. Muutoksia oli ehtinyt tapahtua ja niihin oli myös ehditty suhtautua epäillen. Tällä kertaa Infralaisessa kuultiin myönteisiä arvioita. Vanha malli oli hiertänyt monin tavoin, byrokratiaa haluttiin vähemmän sekä oman tuotannon parempaa työllistämistä. Vuonna 2017 Tampereen Infra teki historiansa parhaan taloudellisen tuloksen, mihin oli vaikuttanut mm. rakentamispalvelujen kannattavasti toteutuneet kohteet. Infran asema ul-

Talvella 2007 ”Nortti” sai uuden auton. Orivedenkadun sillalta kuvattu kunnan ensimmäinen auto, jossa oli sivuaura. Kuva: Tommi Karo.

kopuolisiin toimijoiden nähden oli parantunut etenkin hintatason osalta samaan aikaan, kun palvelujen laatu on todettu myös hyvin kilpailukykyiseksi. Tampereen Infran henkilöstön määrä oli vuoden 2017 lopussa 392 henkilöä.

Korjaamotoiminnan tulevaisuuden selvittämistä jatkettiin kaupunginvaltuuston päätöksellä. Kaupunginvaltuusto antoi vuoden 2017 talousarviossa tehtäväksi selvittää korjaamon kehittämistarpeita. Syksyllä valmistuneen selvityksen perusteella päätettiin eriyttää Tampereen kaupunkiliikenteen korjaamotoiminta Infran korjaamosta kevään 2018 aikana. Korjaus- ja huoltotoiminnan tehtävissä työskenteli 16 henkilöä, jotka siirtyivät kevään aikana Kaupunkiliikenteen palvelukseen. Huoltotoiminnan uskottiin näin ainakin nopeutuvan samalla kun tilaajatuottajamallin kankeuksia oli saatu vähennettyä.[55]

Infrasta osakeyhtiö

Palvelujen yhtiöittäminen on ollut Suomen kuntasektorilla 2000-luvulla vallitseva trendi. Tampereen kaupungin organisaatiossa oli toiminut jo pitkään sisäisiä liikelaitoksia, joita esimerkiksi JHL:n puheenjohtaja Päivi Niemi-Laine on pitänyt eräänlaisena avauksena kohti vapaita markkinoita. Kyseessä on hyvin perustavaa laatua oleva ideologinen muutos, jossa kunnallisia palveluita tuotetaan yhä enemmän osakeyhtiömuotona. Kehitystä on vauhditettu lainsäädännöllä. Kuntalain ja kilpailulain muutokset vuodelta 2013 edellyttivät kuntia yhtiöittämään sellaisia toimintoja, jotka on aiemmin totuttu järjestämään kuntayhtymissä tai kunnan omana palvelutuotantona. Kunta järjestää palveluja vain itselleen, tämä toiminta saattoi jatkua entiseen tapaan. Jos kunta sen sijaan toimii kilpailluilla

Matti Pesonen, Joonas Huhtanen, Markku Kivistö ja Timo Honkakorpi Hervannan metsissä. Kuva: Jyrki Ristilä

markkinoilla, toiminta oli nyt lähtökohtaisesti yhtiöitettävä. Kunnallisten osakeyhtiöiden määrä on lisääntynyt tasaisesti samaan aikaan kun julkisuudessa on mm. keskusteltu julkisten hankintojen läpinäkyvyyden heikkenemisestä. Osakeyhtiöitä eivät näet sido samat julkisuusperiaatteet kuin kuntia ja kaupunkeja. Tampereen kaupungin organisaatiossa yhtiöittäminen käynnistyi toden teolla vuonna 2015. Tullinkulman Työterveys liikelaitoksen liiketoiminta myytiin lokakuussa kaupungin perustamalle Tullinkulman Työterveys Oy:lle, jonka toinen osakas oli Pirkanmaan sairaanhoitopiiri. Syksyllä 2015 lisäksi aiemmin Tampereen Tilakeskus liikelaitokseen kuulunut siivoustoiminta organisoitiin osaksi Tampereen Ateria liikelaitosta. Vuoden 2016 alusta lähtien Tampereen Logistiikka liikelaitoksen toiminta siirtyi puolestaan kaupungin ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin yhdessä omistamaan Tuomi Logistiikka Oy:lle. Yhtiöittäminen jatkui edelleen vuoden 2017 puolella, jolloin päätettiin Tampereen Tilakeskus liikelaitoksen toiminnan myymisestä kaupungin perustamalle ja kokonaan omistamalle Tampereen Tilapalvelut Oy:lle. Uuden Osakeyhtiön toiminta alkoi vuoden 2018 alusta lähtien ja sen tehtävänä oli tuottaa Tampereen kaupungin tarvitsemia kiinteistö- ja rakentamispalveluja, isännöintiä sekä huolto- ja kunnossapitotoimintaa. Huomattava osa Tampereen kaupungin palveluista toimii Tilapalvelujen ylläpitämissä tiloissa. Vuoden 2017 aikana valmisteltiin myös kaupungin ateria- ja puhtauspalveluja tuottavan Tampereen Voima Liikelaitoksen yhtiöittämistä.[56]

Tampereen Infran kannalta keskeisiä päätöksiä alettiin tehdä vuoden 2018 aikana. Liikelaitoksen organi-

sointia oli selvitetty jo vuodesta 2016 lähtien ja tässä prosessissa ensimmäisenä keskityttiin korjaamotoimintojen kehittämiseen. Lopulta tämä johti linja-autojen korjaus- ja huoltotoiminnan siirtymiseen Liikennelaitoksen piiriin. Yhtenä vaihtoehtona käsiteltiin myös Infran toiminnan integrointia osaksi Tampereen Tilapalvelu Oy:tä, jolloin olisi syntynyt noin 600 henkilöä työllistävä ja Tampereen kaupunkikonsernin mittakaavassa erittäin merkittävä toimija. Kaupunginhallituksen konsernijaostossa vuoden 2018 aikana asiaa käsiteltiin useampaan otteeseen ja kesäkuussa päätettiin jatkaa organisaatiomuutoksen selvittämistä kahden vaihtoehdon välillä: joko Infra Liikelaitoksen ja Tilapalvelu Oy:n yhdistäminen tai Infrasta muodostettava erillinen osakeyhtiö.

Infralainen-henkilöstölehden juttua varten oli käyty kesällä 2018 jututtamassa Lamminpäässä perussaaneeraustyömään työntekijöitä. Työn alla oli 400 metriä vesijohtoa ja 300 metriä viemäri. Keskustelu kääntyi nopeasti fuusioon ja tulevaisuus tietenkin mietitytti monia. Mahdollisen fuusion synergiaetuja ei nähty, koska esimerkiksi liikevaihto vähenisi. Samanlaiset epävarmuuden tunteet ovat olleet yleisiä kunta-alalla koko 2010-luvun ajan. Työterveyslaitoksen laajaan tutkimukseen vastasi lähes 3 000 työntekijää 34 eri kunnassa. Epävarmuuden aiheuttama työuupumus oli lisääntynyt ja samalla myös sitoutuminen omaan työpaikkaan oli heikentynyt. Valoisaakin kerrottavaa oli: ihmisten oikeanlaiseen johtamiseen panostaminen ja yhteisöllisyys ovat auttaneet jaksamaan paremmin. Hyvä yhteisöllisyys välittyi Lamminpäänkin työmaalta. Yhdessä mm. huolehditaan työturvallisuudesta. Tampereella on ollut paljon työmaita ja maanrakennuksenkin alalla oli nähty jopa ylikuumenemisen merkkejä. Kalustosta ja ammattitaitoisista tekijöistä alkoi olla jo suorastaan pulaa. Kaupungin toivottiinkin panostavan tulevaisuudessa omaan kalustoon.[57]

Konserninjaoston kokouksessa elokuussa 2018 päätettiin ryhtyä valmistelemaan Infran tulevaisuutta itsenäisenä osakeyhtiönä. Vielä kesäkuussa pöydällä oli kaksi vaihtoehtoa ja hankkeen valmistelijat olivat henkilöstölehden mukaan olleet jo kallistumassa Infran ja Tilapalveluiden yhdistämiseen. Konsernijaoston päätöksen perusteluissa mainittiin muun muassa Infra osakeyhtiön vaatimattomat kasvumahdollisuudet, jotka olivat kuitenkin lopulta kiinni yhtiön toiminnan kehittymisestä. Infran ja Tilapalvelujen yhdistymisessä valmistelijat näkivät puolestaan enemmän mahdollisuuksia muun muassa talouden ja teknisen sektorin palvelujen kehittämisessä. Henkilöstölle järjestettiin tiedotus- ja keskustelutilaisuus Tampere Areenalla elokuun 17. päivä. Tätäkin ennen henkilöstölle oli tiedotettu asian etenemisestä pitkin vuotta 2018 ja kommentteja oli mahdollisuus antaa anonyymisti. Kaupunginhallitus esitti lokakuussa 2018 kaupunginvaltuustolle päätettäväksi Infra Oy:n perustamista, mutta valtuusto päättikin sosialidemokraattisen valtuustoryhmän esityksestä lähettää asian uudelleen valmisteltavaksi. Valtuusto linjasi, että ennen yhtiöittämispäätöstä pitää linjata selkeästi kaupungin ja perustettavan yhtiön työnjako. Tätä varten laadittiin kaupunkiympäristön palvelualueen ja Infran yhtiön työnjako- ja rajapintaselvitys vuoden 2019 tammikuun loppuun mennessä.[58]

”Työntekijöitä huolestuttaa palkka-

Hämeenpuiston kivitöissä Juha-Pekka Mäkinen ja Esa Viljanen. Kuva: Jyrki Ristilä.

romahdus", oli otsikoitu marraskuussa 2018 Yle Uutisten sivuilla julkaistu Tampereen Infraa koskeva artikkeli. Kuntien omistamien osakeyhtiöiden määrä oli Suomessa jo kaksi ja puoli tuhatta, kun taas liikelaitoksia oli jäljellä enää noin sata. Osakeyhtiöihin siirtymistä perusteltiin päätöksenteon tehokkuudella. Yrityksen hallitus voitiin kutsua koolle vaikka samana päivänä kun taas liikelaitoksen asioista päättämiseen tarvittiin kaupunginvaltuusto. Kunnantyöntekijöiden siirtyminen lähelle yritysmaailmaa herätti luonnollisesti huolta, vaikka sopimukset pysyivätkin pääpiirteissään samankaltaisina. Jos siirryttäisiin kokonaan noudattamaan yksityisen sektorin työehtosopimuksia palkoissa saattaisi tapahtua merkittävääkin huononemista. Kokeneen työntekijän palkka voi pudota sadoilla euroilla, jos työsuhde alkaa alusta minimipalkalla. Ylen haastatteleman 003:n puheenjohtajan mukaan kaupungin sisäisestä osakeyhtiöstä ei ollut enää pitkä matka vapaaseen kilpailuun.

Vuoden 2018 aikana Infrassa oli ollut käynnissä myös työhyvinvoinnin kehittämisprojekti, jonka kautta henkilöstö sai tuoda esiin monia kehittämiskohteita. Kehittämiskohteiksi valittiin olosuhdelisät, työkuvien kirkastaminen, palkitsemisen periaatteet sekä työturvallisuuden parantaminen. Lisien maksamisen perusteet haluttiin kaikille tiedoksi ja lisäksi lisissä tuli olla yhdenmukaiset toimintatavat sekä yksikön sisällä että Infran yksiköiden välillä. Olosuhdelisät ja niiden maksa-

miseen liittyvät perusteet käytiin läpi yhteisessä tilaisuudessa. Sekä yksilön työmotivaation että yleisen työkulttuurin kannalta keskeistä on, että jokainen työntekijä tietää, mitä hän tekee työkseen, mitä työnantaja häneltä odottaa sekä mitä vastuita ja mitä velvollisuuksia hänellä on. Työnkuvien selkiyttämisellä on vaikutusta työn sujuvuuteen, työilmapiiriin ja lopulta myös työhy-

Mittauksia tekemässä ennen Taysin laajennusta ja ratikkaa infralaiset Stefano Giordano ja Markku Mäkinen. Kuva: Jyrki Ristilä.

vinvointiin. Ensimmäisenä työnkuvien kirkastaminen päätettiin toteuttaa rakentamispalveluissa. Kertapalkkioiden maksamisesta laadittiin uusi ohje ja tarkoituksena oli kannustaa ja edesauttaa Infran tavoitteisiin pääsemistä. Työturvallisuustoiminnassa tavoitteeksi asetettiin nolla tapaturmaa. Myös kausityöntekijät haluttiin huomioida työhyvinnoin kehittämisessä. Työhön perehdyttämisessä pitäisi tulevaisuudessa onnistua paremmin ja samalla työntekijälle annettiin mahdollisuus antaa palautetta koko työkauden ajan. Kausityöntekijät eivät olleet aiemmin vastanneet kovinkaan innokkaasti työhyvinvointikyselyihin, joten tässä oli vielä parannettavaa.[59]

Liikelaitoksen vuoden 2018 taloudellinen tulos heikkeni edelliseen vuoteen verrattuna. Infra oli kuutena aiempana vuotena saavuttanut taloustavoitteet, mutta ei tällä kertaa. Heikompaan tulokseen vaikuttivat muun muassa lisääntyneet ostopalvelut sekä talven 2017-2018 poikkeuksellisen vaikeat keliolosuhteet. Liukkaudentorjuntaan ja lumenauraukseen jouduttiin käyttämään paljon resursseja. Työntekijöiden tyytyväisyyttä mitattavassa Kunta10-tutkimuksen tuloksissa oli puolestaan paljon myönteistä kerrottavaa. Työtä ja työyhteisöä koskevat mittarit kertoivat selkeästä parannuksesta. Erityisesti johtamiseen ja esimiestyöhön suhtautumisessa oli tapahtunut selkeä muutos parempaan. Huolestuttava piirre oli, että kuntalaisten taholta alkunsa saavat väkivalta- ja uhkatilanteet olivat selvästi lisääntyneet. Tästä syystä infralaiset olivat käyneet läpi uhkatilannekoulutuksen. Ikävä piirre oli myös työtapaturmien lisääntyminen. Kausityöntekijöiden tapaturmat olivat puolestaan laskeneet, mikä oli varmasti osittain paremman perehdytyksen ansiota. Tapaturmien lisääntyminen vuoksi työsuojeluorganisaatiossa ryhdyttiin muun muassa valmistelemaan toimintaohjetta vakavien tapaturmien varalta. Infran työntekijöiden keski-ikä oli nousussa ja vuonna 2018 eläkkeelle jäi 17 henkilöä. Vakituisten työntekijöiden määrä oli vuoden 2018 lopussa 327. Vuonna 2017 vastaava luku oli 365.[60]

Suureen muutokseen valmistauduttiin Infrassa organisaatiouudistuksella, jota Infran johtoryhmä ryhtyi valmistelemaan valmistellut syksystä 2019 alkaen. Vääjäämätöntä muutos ei kannattanut jarruttaa, joten parasta oli yrittää kehittää organisaatiota sopimaan paremmin tulevaan osakeyhtiöön. Rajapintaselvityksessä oli tunnistettu Tampereen Infran ydinosaamisalueet, joita olivat kunnossapito, rakentaminen sekä paikkatietopalvelut. Näiden kolmen yksikön ja palvelualueen välisen työnjaon järjestäminen oli vielä tässä vaiheessa kesken. Vuodenvaihteessa 2018-2019 tehdyssä uudistuksessa keskityttiin sisäisten palvelujen sekä hallinto- ja tukipalvelujen uudistamiseen ja kehittämiseen. Muodostettiin uusi ”sisäiset palvelut”- yksikkö, joka koostui hallinto- ja tukipalvelujen henkilöstöstä. Keväällä 2019 tämän yksikön työntekijät muuttivat toimivimpiin toimistotiloihin Sarankulmaan Patamänekadulle. Korjaamotilat siirtyivät Nekalassa toiminnallisesti parempiin ja pienempiin tiloihin.

Rajapintaselvityksen yhteydessä myös henkilöstö pääsi kertomaan mielipiteensä. Tulevaisuudessa haluttiin tilaajien ja työn toteuttajien vuoropuhelun pysyvän aktiivisena samalla kun työkannan toivottiin pysyvän monipuolisena ja mielekkäänä. Vuoden

Tampereen Infran kalustoa talvitöissä Pyynikillä tammikuussa 2019. Kuva: Jyrki Ristilä.

2019 alussa käyttöön otetun organisaatiouudistusta pidettiin henkilöstön taholta myönteisenä kehitysaskeleena, sillä hankintaa saatiin sujuvammaksi ja taloudellisemmaksi uusien hankintatiimien avulla. Henkilöstön puolella pohdiskeltiin myös osakeyhtiömuodon aiheuttamaa muutosta. Osakeyhtiönhän tarkoitus on tuottaa voittoa omistajilleen ja tässä yhteydessä henkilöstöä askarrutti, kuinka korkealla yrityksen tavoitteissa on kuntalaisten palvelujen kehittäminen. Katujen, puistojen ja muiden yleisten alueiden ylläpitoa ja rakentamista henkilöstö piti kaupungin ydinpalveluina ja näiden palvelujen laadulla oli jatkuvasti suuri merkitys kuntalaisten hyvinvointiin. Rajapintaselvityksen yhteydessä haluttiin vielä muistuttaa Tampereen Infran kehityksestä viimeisen vuosikymmenen aikana. Saneeraus on ollut voimakasta. Vakituista henkilöstöä oli vähennetty 748 työntekijästä 327:een, eli vähennystä oli 421 työntekijää. Samaan aikaan Infra oli kuitenkin saavuttanut sille asetetut tulostavoitteet ja toiminut menestyksekkäästi liikelaitoksena.[61]

Rajapintaselvityksen ohjausryhmän loppuraportti valmistui keväällä 2019. Infran uusi toimitusjohtaja Sanna-Leena Puntola kävi henkilöstölehdessä esityksen vaikutuksia tuoreeltaan läpi. Infran rakentamispalvelujen liikevaihto tulisi alustavien arvioiden mukaan alenemaan 5-10 miljoonaa euroa ja se tarkoittaisi enimmillään 8-10 henkilön siirtymistä kaupunkiympäristön palvelualueelle. Tavoitteeksi oli asetettu, että oma tuotanto keskittyy vain omajohtoisiin töihin ja kilpailuttamista markkinoilla lisätään. Kunnossapidon palveluja ryhdyttäisiin järjestämään ns. kokonaispalveluna. Infra huolehtisi oman tuotannon lisäksi yksityisten alueurakoiden ja erillishankintojen hallinasta ja ohjauksesta. Paikkatietopalveluissa aineistokäsittely sijoittuisi

Infraan. Alustavien arvioiden mukaan Infraan siirtyisi kaupunkiympäristön palvelualueelta 2-3 henkilöä kunnossapidon tilaajaryhmästä ja arviolta noin 6 henkilöä palvelualueen aineistokäsittelyryhmästä. Monia Infran yksiköitä ei mainittu rajapintaselvityksessä, mikä oli osaltaan herättänyt henkilökunnassa kysymyksiä. Toimitusjohtaja pyrki keväällä 2019 henkilöstölehdessä julkaistussa kirjoituksessaan vielä selkiyttämään tulevaa yhtiöittämisprosessia. Koko Infra Liikelaitoksen toiminnot yhtiöitettiin ja kaikki Infraan kuulunet yksiköt, eli hallinto, korjaamo, kalustopalvelut, varasto, liikennemerkkitoimisto, lumen- ja maan vastaanotto sekä kivi- ja soravarasto.[62]

Lopullinen ja historiallinen päätös Tampereen Infra Liikelaitoksen yhtiöittämisestä tehtiin kaupunginvaltuuston kokouksessa 17.6.2019. Liki yksitoista vuotta kestänyt prosessi oli kesällä lähestymässä päätöstään. Tampereen Infran liiketoiminta myytiin uudelle Tampereen Infra osakeyhtiölle ja uuden yhtiön toiminta alkaisi virallisesti vuoden 2020 alusta lähtien.

Ammattiosaston haasteita vuosina 2017-2020

2010-luvun lopulla kunnantyöntekijöiden ammattiosasto on ollut jatkuvien haasteiden ja muutosten edessä. Vuoden 2017 toimintakertomuksessa todettiin, että jäsenistön edunvalvontaan ja erityisesti toimintojen ulkoistamisen ja alasajon vastustamiseen tarvittiin voimavaroja. Infran yhtiöittämisen edetessä ammattiosaston luottamushenkilöt tekivät aktiivista yhteiskunnallista ja järjestöllistä vaikuttamista. Tapaamisia järjestettiin muun muassa pormestareina toimineita Anna-Kaisa Ikosen ja Lauri Lylyn kanssa. Apulaispormestari Pekka Salmen keskusteltiin rajapintaselvityksen tuloksista syksyllä 2019 ja lisäksi ammattiosaston puheenjohtaja Markku Kivistö kävi tapamaassa sekä sosialidemokraattien että Vasemmistoliiton valtuustoryhmiä. Ammattiosaston hallituksen kokouksissa seurattiin puolestaan vuokratyövoiman käyttöä ja uuden tekniikan käyttöönoton vaikutuksia henkilöstön määrään. Myös erilaiset palkkaukseen liittyneet kysymykset työllistivät luottamusmiehiä sekä ammattiosaston hallitusta. Neuvotteluja käytiin muun muassa ammattinimikkeiden muuttamisesta ja erilaisista lisistä, joiden poistamisen johdosta muutamilla henkilöillä vuosiansiot olivat saattaneet laskea jopa 1000 euroa. Erikoislisiin varatut summat olivat vähentyneet noin puoleen. Erityisen vaikeaksi kysymykseksi muodostui infran toimistotyöajan muutos, jonka käsittely aloitettiin maaliskuussa ja asian käsittely venyi pitkälle seuraavan vuoden puolelle. Ongelmaksi muodostui virallinen 30 minuutin mittainen ruokailutauko, jota ryhdyttiin pitämään työajan lomassa. Ajatuksena oli, että ruokatauot pidettäisiin työpäivän lomassa silloin, kun työ antaa siihen mahdollisuuden. Ammattiosaston vaatimuksena oli, että todellinen työaika korvataan työntekijöille täysimääräisesti. Merkittävänä tapahtumana mainittiin myös JHL:n edustajistovaalit. Tuntipalkkaisten pääluottamusmies Timo Hannula saavutti vaalissa 244 ääntä ja hänet valittiin ammattiliiton hallitukseen. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston voitti puolestaan yhteisjärjestön edustajistovaalien yhteydessä järjestetyn äänestysaktiivisuuskilpailun hieman yli 36 prosentin äänestysprosentilla.[63]

JHL:n Jarmo Autio, Satu Katajamäki, Timo Hannula, Markku Kivistö, Esa Viljanen, Harri Kankaristo, Mika Jokiaho, Petri Kolehmainen, Markku Siren ja Risto Simola. Kuva: Jyrki Ristilä.

Vuoden 2018 alusta lukien Infran uusien työntekijöiden työsuhteet olivat kuukausipalkkaisia, kun taas aiemmin samat työt olivat olleet tuntipalkkaisia. Asetelma oli ammattiosaston mielestä ongelmallinen, sillä se aiheutti eriarvoisuutta samanlaisten työtehtävien välillä. Kuukausi- ja tuntipalkkaisten työntekijöiden palkkojen rakenne poikkesi toisistaan. Tuntipalkkaisten työntekijöiden oli mahdollista tehdä urakoita ja lisäksi palkkaan sisältyi erilaisia haittalisiä. Kuukausipalkkaisilla työntekijöillä lisät on laskettu palkan sisään tiettyihin oletuksiin perustuen ja näin ollen palkat eivät välttämättä heijastele todellisuutta työmaalla. Asiasta käytiin vuoden aikana neuvotteluja ja asiassa päästiin ratkaisuun, jossa ainoastaan Infran uudet työsopimukset tehtäisiin kuukausipalkkaisiksi. Vanhojen työntekijöiden työsopimukset säilyivät entisenlaisina eli tuntipalkkaisina. Kuukausipalkkaiset työsopimukset vaikuttivat erityisesti kesätyöntekijöiden palkkaukseen.

Korjaamopalveluiden henkilökuntaa oli siirtynyt aiemmin Tampereen kaupunkiliikenteen palvelukseen. Nämä työntekijät eivät kuitenkaan halunneet liittyä Tampereen kaupungin liikennehenkilökunnan JHL 177 ammattiosastoon vaan halusivat kuulua edelleen kunnantyöntekijöiden ammattiosastoon. Tästä syystä katsottiin aiheelliseksi perustaa korjaamon työntekijöille oma työhuonekunta ja luoda heille myös oma luottamusmies- ja työsuojeluorganisaatio. Yhtiöittämisvalmistelut olivat täydessä käynnissä ja vuoden 2018 elokuussa työntekijät saivat sähköpostia, jossa tiedotettiin nopeasti tulossa olevista muutoksista ja järjestelyistä. Infran tulevaisuutta ja toiminnan järjestämistä koskeva rajapintaselvitys oli käynnissä ja tähän

Infralaisia työturvallisuuskoulutuksessa 2012 Jokipohjantien kokoustilassa.

prosessiin myös työntekijöille annettiin mahdollisuutta vaikuttaa. Selvitystyössä mukana ollut ammattiosaston puheenjohtaja Markku Kivistö muistelee, että rajapintaselvityksen edetessä kultiin hyvin erilaisia mielipiteitä. Konsulttiyhtiö oli selvittänyt erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja. Kivistön mukaan esimerkiksi ajatus tilapalvelujen ja infran yhdistämisestä ei olisi ollut pidemmän päälle toimiva. Keskeistä oli se, että kaupungin tilapalvelut olivat infraa huomattavasti suurempi asiantuntija-, isännöinti- ja huolto-organisaatio kun taas infran toiminta painottui työtehtävien tekemiseen.

Yhtiöittämisprosessin loppuvaiheessa oli huomattu, että Tampereen Infra liikelaitokselle palveluksessa työskenteli 15 henkilöä, jotka tosiallisesti työskentelivät Tampereen Vesi Liikelaitoksen työnjohdon ja valvonnan alaisuudessa. Myös työtehtävät oli tehty Tampereen Veden toimipisteissä. Yhtiöittämisen yhteydessä oli päätetty Tampereen Infra Oy jatkaisi yhteistyötä Tampereen Veden kanssa vastaavanlaisella tavalla kuin tähänkin asti. Työntekijöiden olemassa olleisiin työsuhteisiin ei tapahtunut oleellisia muutoksia. Työntekijät vain siirtyivät Tampereen Infra Liikelaitoksen palveluksesta Tampereen Vesi Liikelaitokseen. Merkittävin muutos oli se, että työntekijät eivät siirtyneet perustettavan Tampereen Infra Oy:n palvelukseen vuoden 2020 alusta lukien.

Edunvalvontatyön kannalta keskeistä oli kunnantyöntekijöiden sopimuskumppanin vaihtuminen. Kuntien ja kuntayhtymien määräysvallassa olevat osakeyhtiöt kuuluvat Avaintyönantajat Avainta ry:hyn, joka neuvottelee yhdessä Julkisten ja hyvinvointialojen liiton kanssa neuvottelee työehtosopimukset. Tampereen Infran yhtiöit-

täminen säilytti Tampereen kunnantyöntekijät entisessä ammattiliitossaan. Järjestäytymisalan muutosta käsiteltiin lokakuussa vuonna 2018 jäsenistölle järjestetyssä yleisessä kokouksessa. Varsinainen edunvalvonta säilyi ennallaan ja ammattiosasto edustaisi edelleen Tampereen Infra Oy:n, Tampereen Veden sekä Tampereen liikennelaitoksen korjaamohenkilöstöä. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston uudeksi virallisiksi nimeksi tuli Tampereen Kunnallistekniikan tekijät ry JHL 003 ja uusi nimi vahvistettiin JHL:n työvaliokunnan kokouksessa 19-20. helmikuuta vuonna 2020.[64]

Kunnantyöntekijöiden tulevan edunvalvonnan kannalta tärkeät neuvottelut käytiin vuoden 2020 alkupuolella. Käsittelyssä oli yhtiön luottamusmiesorganisaatio ja työnantajan pyrkimyksenä oli vähentää sekä luottamusmiesten että työsuojeluasiamiehien määrää. Työnantajan esitys perustui Avaintyönantajien ja JHL:n työehtosopimuksen eli Avaintes:in antamiin raameihin. Yhtiössä olisi yksi JHL:n pääluottamusmies ja yksi luottamusmies sekä yksi KTN:n (Neuvottelujärjestö Tekniikka ja terveys KTN ry) luottamusmies. Esitystä perusteltiin sillä, että näin voitaisiin keskittyä enemmän laatuun ja tuloksellisuuteen. Henkilöstön taktiikkana oli esittää neuvotteluissa mahdollisimman montaa luottamusmiestä, sillä joka tapauksessa tiedettiin luottamusmiesten määrän vähentyvän. Henkilöstö esitti yhden KTN:n luottamusmiehen lisäksi JHL:n pääluottamusmiestä sekä kolmea eri osastojen luottamusmiestä. Pääluottamusmiehen toimea esitettiin myös päätoimiseksi. Neuvottelujen edetessä henkilöstö joutui odotetusti tinkimään omasta esityksestään ja lopulta JHL:n osalle tuli päätoiminen pääluottamusmies sekä kaksi luottamusmiestä, jotka saavat käyttää aikaa tehtävien hoitoon tarvittaessa. Yhden luottamusmiehen vastuulla olivat kunnossapitopalvelu, kalustopalvelut ja liikennemerkit ja toisen luottamusmiehen rakentamispalvelut, maanvastaanotto, kivivarasto, varastotoiminnot, päällystepalvelut ja paikkatietopalvelut. Luottamusmiesten työmäärä tuli lisääntymään merkittävästi, mutta neuvotteluilla päästiin kuitenkin työnantajan esitystä parempaan tulokseen. Työsuojeluorganisaatioon henkilöstö esitti toimihenkilöille ja työntekijöille työsuojeluvaltuutetut sekä heille kaksi varavaltuutettua. Kunnossapitopalveluissa olisi kolme työsuojeluasiamiestä ja yksi vara-asiamies. Rakentamis-, työmaa- ja paikkatietopalveluissa olisi samoin kolme työsuojeluasiamiestä ja kalustopalveluissa yksi asiamies. Tämä esitys hyväksyttiin neuvotteluissa. Tampereen Infra Oy:n neuvottelukunnasta päätettiin, että henkilöstön edustajina olisivat neljä luottamusmiestä sekä työsuojeluvaltuutetut.

Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston satavuotiseen taipaleeseen mahtuu suomalaisen yhteiskunnan syvällinen murros. 1920-luvulla juuri itsenäistyneessä tasavallassa kunnalliset palvelut olivat vielä kehittymättömiä, mutta jo tuolloin kunnantyöntekijöille riitti rakennettavaa. Toisen maailmansodan jälkeen kuntien palveluissa tapahtui suuri kasvupyrähdys ja viimeistään hyvinvointivaltion rakennuskaudella kuntasektorista tuli yksi maamme merkittävimpiä työllistäjiä. 2000-luvulla kuntasektori on ollut jatkuvien haasteiden ja muutosten keskellä. Vuosikymmenien kuluessa ammattiosaston roolina on ollut puo-

Infran liikennepalvelujen henkilöstöä Jokipohjantien koulutustiloissa 2014. Kuva: Jyrki Ristilä

lustaa jäsenistönsä etuja ja asemaa. Oma lukunsa on ollut kuntasektorin työn arvostuksen lisääntyminen niin julkisuudessa kuin ammattiyhdistysliikkeen sisälläkin. Heikko arvostus näkyy edelleen muun muassa uusien työntekijöiden rekrytoinnissa. Kunnan työt eivät tahdo houkutella nuoria tekijöitä. Jatkuvasti uudistuva ala pystyy kuitenkin tarjoamaan jatkossakin mielenkiintoisia työtehtäviä ammattitaitoisille työntekijöille. Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimintapiirissä Infran yhtiöittämisen myötä saatiin eräs laaja muutosprosessi päätökseen. Edunvalvonnan tulevaisuuden kannalta keskeistä tulee olemaan muun muassa se, miten nuori polvi saadaan jatkossa aktiivisesti mukaan ammattiosaston toimintaan. Haasteita tulevaisuudesta ei varmasti tule puuttumaan. Kaupunki on jatkuvasti muuttuva ja elävä kokonaisuus, joka tarvitsee tekijänsä.

Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston luottamushenkilöitä 2009 – 2020

Ammattiosaston hallitus 2009
Markku Kivistö / Visa Viitanen / Esa Viljanen / Hannu Mantila / Veikko Nurmi / Kalervo Lahti / Mika-Pekka Hytönen / Pekka Suutari / Jarmo Autio / Touko Häkli / Jari Alava / Leo Tuominen / Rea Heiskari

Ammattiosaston hallitus 2010
Markku Kivistö (puheenjohtaja) / Veli-Pekka Tuominen (sihteeri)
Erto Vehkakoski / Jari Alava / Esa Viljanen / Veikko Nurmi / Erkki Holstikko / Kalervo Lahti / Hannu Mantila / Timo Hannula / Jarmo Autio

Luottamusmiehet vuosille 2010 – 2012
Kunnossapitopalvelut: Veli-Pekka Tuominen / varalle: Mikko Virtanen
Rakentamispalvelut: Timo Hannula / varalle Pekka Suutari
Tuotantopalvelut: Veikko Nurmi / varalle Esa Viljanen

Työsuojeluhenkilöt v. 2010 – 2013
Työsuojelupäällikkö: Pekka Anttila
Työsuojeluvaltuutetut: Antti Hammar (toimihenkilöt) / vara: Jukka Aaltonen / Harri Ruhala, Markku Kivistö (työntekijät) / vara: Harri Kankaristo

Työsuojeluasiamiehet 2010 – 2013
Kunnossapitopalvelut (alue 1): Pertti Kaaja / varalle Jari Ahonen
Kunnossapitopalvelut (alue 2): Arvo Vinnemaa / varalle: Marko Paldanius
Liikennemerkit: Jarkko Petäjä / varalle: Anne Lindstedt
Kunnossapitopalvelut (alue 3, liikuntapaikat, satamat, viheralueet ja leikkipaikat): Jari Reinikka / varalle: Ilkka Korhonen
Kunnossapitopalvelut (alue 4, metsät, taimistot, istutukset ja puuhuolto): Päivi Laurikainen / varalla Ilkka Korhonen
Rakentamispalvelut: Hannu Mantila / Harri Vehmaa / Markku Malin / varalle: Heikki Rantala
Tuotantopalvelut / Liikennevaloryhmä: Jarmo Villamo / varalle: Teppo Ahonen
Tuotantopalvelut / Asfalttiasema – levitysryhmä: Teemu Kulmala / varalle: Markku Mäkinen

Tuotantopalvelut / Kivivarasto: Esa Viljanen / varalle: Markku Moisio
Varastot / verstaat / puutarha: Erkki Holstikko / varalle Veikko Nurmi

Johtoryhmien edustajat 2010 – 2011
Katu- ja vihertuotanto: Pekka Suutari / varalle: Markku Kivistö
Rakentamispalvelut: Timo Hannula / varalle: Pekka Suutari
Kunnossapitopalvelut: Veli-Pekka Tuominen / varalle: Mikko Virtanen
Tuotantopalvelut: Veikko Nurmi / varalle: Esa Viljanen

Ammattiosaston hallitus 2011
Markku Kivistö (puheenjohtaja) / Kalervo Lahti / Touko Häkli (rahastonhoitaja) / Visa Viitanen / Esa Viljanen / Jari Alava / Jarmo Autio / Hannu Mantila / Erto Vehkakoski / Pekka Suutari / Veikko Nurmi / Erkki Holstikko / Timo Hannula / Sirpa Lindholm / Veli-Pekka Tuominen / Tero Mattila / Kari Heikkola / Pertti Kärkkäinen / Markku Siren / Pentti Seppä / Pentti Ristimäki

Ammattiosaston hallitus 2012
Markku Kivistö (puheenjohtaja) / Jarmo Autio (sihteeri) / Kari Heikkola / Hannu Mantila / Esa Viljanen / Pertti Kärkkäinen (rahastonhoitaja) / Harri Kankaristo / Kari Ruokostenpohja / Tommi Lantto / Timo Hannula / Markku Siren / Kalervo Lahti

Ammattiosaston hallitus 2013
Markku Kivistö (puheenjohtaja) / Hannu Mantila / Jarmo Autio (sihteeri) / Pertti Kärkkäinen (rahastonhoitaja) / Kari Ruokostenpohja / Esa Viljanen / Harri Kankaristo / Heli Aro-Hankapää / Risto Simola / Tommi Lantto / Timo Hannula

Luottamusmiehet 2013 – 2016
Kalervo Lahti (tuntipalkkaisten pääluottamusmies)
Tero Mattila / Timo Hannula (varaluottamusmiehet)
Kirsileena Nurmikoulu (kuukausipalkkaisten pääluottamusmies)
Jaana Nieminen-Marttila (varaluottamusmies)
Tampereen Infratuotanto: Tero Mattila (luottamusmies) / Timo Hannula (varaluottamusmies)
Tampereen Vesi: Jarmo Autio (luottamusmies) / Pekka Ahonen (varaluottamusmies)

Liikennepalvelut: Markku Siren (luottamusmies) / Tommi Lantto (varaluottamusmies)
Korjaamopalvelut: Risto Simola (luottamusmies) / Timo Lystinmäki (varaluottamusmies)
Kunnossapito: Velipekka Tuominen (luottamusmies) / Heli Aro-Hakanpää (varaluottamusmies)
Rakentamispalvelut: Timo Hannula (luottamusmies) / Pekka Suutari (varaluottamusmies)
Paikkatietopalvelut: Arto Nurmi (luottamusmies) / Visa Viitanen (varaluottamusmies)
Soravarasto, lumen- ja maan vastaanotto ja kivenjalostus: Esa Viljanen (luottamusmies) / Kimmo Vesterinen (varaluottamusmies)

Ammattiosaston hallitus 2016-2017
Markku Kivistö (puheenjohtaja)
Jarmo Autio (sihteeri) / Timo Hannula / Esa Viljanen / Risto Simola / Pertti Kärkkäinen (rahastonhoitaja) / Tommi Lantto / Petri Kolehmainen / Markku Siren / Markku Lahtinen / Harri Kankaristo / Minna Salonen / Satu Katajamäki / Arto Nurmi / Titta Holmala-Kylmäkoski / Pekka Ahonen / Mika Jokiautio

Luottamusmiehet 2017 – 2020
Tero Mattila (pääluottamusmies)
Timo Hannula (varapääluottamusmies)
Kirsi-Leena Nurmikolu (pääluottamusmies)
Jaana Nieminen-Marttila (pääluottamusmies)
Infra: Timo Hannula (luottamusmies) / Tommi Lantto (varaluottamusmies)
Kunnossapitopalvelut: Minna Salonen (luottamusmies) / Markku Lahtinen (varaluottamusmies)
Rakentamispalvelut: Tony Isaksson (luottamusmies) / Esa Viljanen (varaluottamusmies)
Liikennepalvelut: Tommi Lantto (luottamusmies) / Markku Siren (varaluottamusmies)
Korjaamopalvelut: Risto Simola (luottamusmies) / Raimo Anttila (varaluottamusmies)
Paikkatietopalvelut: Arto Nurmi (luottamusmies) / Markku Mäkinen (varaluottamusmies)
Tampereen Vesi: Jarmo Autio (luottamusmies) / Pekka Ahonen (luottamusmies)
Pirkanmaan pelastuslaitos / Vammalan paloasema: Tero Vilen (luottamusmies)

Ammattiosaston hallitus 2018-2020
Markku Kivistö (puheenjohtaja)
Jarmo Autio (sihteeri) / Pertti Kärkkäinen (rahastonhoitaja)
Risto Simola / Petri Kolehmainen / Harri Kankaristo / Timo Hannula / Esa Viljanen / Tommi Lantto / Markku Siren / Satu Katajamäki / Minna Salonen / Markku Lahtinen / Arto Nurmi / Miika Jokiautio / Mika Koivula

Luottamusmiehet 2020 –
Timo Hannula (pääluottamusmies)
Minna Salonen (kunnossapitopalvelu, kalustopalvelut ja liikennemerkit)
Marko Moisio (rakentamispalvelut, maanvastaanotto, kivivarasto, varastotoiminnot, päällystepalvelut ja paikkatietopalvelut)

Työsuojeluorganisaatio 2020 –
Työntekijät:
Marko Moisio (työsuojeluvaltuutettu)
Tero Ahola (1. varatyösuojeluvaltuutettu) / Harri Vehmaa (2. varatyösuojeluvaltuutettu)
Työsuojeluasiamiehet:
Kunnossapitopalvelut, kalustopalvelut ja liikennemerkit: Johanna Saarinen / Emmi Apiainen
Rakentamispalvelut, maanvastaanotto, kivivarasto, varastotoiminnot, päällystepalvelut ja paikkatietopalvelut: Veli Kortesluoma / Janne Äikäs
Kalustopalvelut: Harri Kankaristo

Lähdeviitteet

Luku 1

1 Miettinen, Eeva, Kunnantyöntekijäin ammattiyhdistystoiminta ennen omaa liittoa teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. KTV ry. Helsinki, 1987. s. 11 – 13.
2 Miettinen, Eeva (1987) s. 14 – 19.
3 Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston perustava kokous 5.9.1921. Osaston kokous 5.2.1922. (TA). Savela, Armas, Tampereen Kunnantyöntekijäin 50-vuotistaipaleelta 1921 – 1971. Tampereen Kunnantyöntekijäin ammattiosasto. Tampere, 1971. s. 6 – 7. Miettinen, Eeva (1987) s. 20.
4 Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston perustava kokous 5.9.1921 (TA).
5 Osaston kokous 11.12.1927.
6 Jutikkala, Eino (1979) s. 508.
7 Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana (1982) s. 624 – 625.
8 Osaston kokoukset 3.10.1921 ja 7.2.1922.
9 Miettinen, Eeva (1987) s. 23.
10 Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana (1982) s. 521 – 525.
11 Osaston kokoukset 24.3.1923 ja 4.6.1924.
12 Miettinen, Eeva (1987) s. 24.
13 Ammattiosaston johtokunnan kokous 5.3.1922. Ammattiosaston kokoukset 6.11.1923, 31.8.1926 ja 27.4.1927.
14 Ammattiosaston johtokunnan kokoukset 17.3.1923 ja 19.2.1924. Osaston vuosikokous 20.1.1923. Ammattiosaston kokoukset 28.10.1927 ja 13.3.1928.
15 Osaston kokoukset 19.2.1924, 10.5.1926 ja 27.4.1927.
16 Osaston kokoukset 28.1.1927, 13.2.1927 ja 18.3.1927.
17 Savela, Armas (1971) s. 20. Osaston kokoukset 23.1.1924, Osaston johtokunnan kokoukset 9.3.1924.
18 Osaston vuosikokous 31.1.1926. Osaston kokous 10.5.1926.
19 Osaston kokous 26.9.1922.
20 Savela, Armas (1971) s. 9. Miettinen, Eeva (1987) s. 25.
21 Osaston kokoukset 26.9.1922, 17.12.1922 ja 16.1.1925. Ala-Kapee.
22 Miettinen, Eeva (1981) s. 30 – 31. Osaston johtokunnan kokoukset 13.4.1924 ja 12.8.1924. Osaston kokous 12.8.1924.
23 Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana (1982) s. 254 – 255, 507.
24 Miettinen, Eeva (1981) s. 31 – 32.
25 Osaston kokoukset 24.4.1925, 7.3.1926 ja 11.12.1927.
26 Miettinen, Eeva (1981) s. 32.
27 Miettinen, Eeva (1981) s. 32 – 33.
28 Osaston kokoukset 7.3.1926, 20.3.1926, 31.8.1926.
29 Työehtosopimus Tampereen kaupungin Rahatoimikamarin ja Suomen Rakennustyöväenliiton osasto n:o 22, Tampereen Kunnantyöläisten a.o. välillä. Savela, Armas (1971) s. 11 – 12. Miettinen, Eeva, (1987) s. 27.
30 Savela, Armas (1971) s. 18 – 19.
31 Aatsinki, Ulla (2007) s. 63 – 81.
32 Ammattiosaston jatkovuosikokous 7.2.1922. Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana, Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry. Helsinki, 1982. s. 541 – 555.
33 Osaston vuosikokous 20.1.1928. Osaston kokous 11.12.1927.
34 Osaston kokous 10.5.1928.
35 Mäkelä, Tapio (1986) s. 18

Luku 2

1 Aatsinki, Ulla, Vasemmistolainen vaihtoehto teoksessa Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela. Luokka, liike ja yhteiskunta 1918 – 1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla II. Tampere University Press, 2007. s. 110.
2 Mäkelä, Tapio (1986) s. 22 – 23.
3 Mäkela, Tapio (1986) s. 23 – 25. Savela, Armas (1971) s. 22
4 Miettinen, Eeva (1987) s. 35. Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana (1982) s. 763 – 775. Savela, Armas (1971) s. 22 – 23.
5 Mäkelä, Tapio (1986) s. 25 – 26.
6 Savela, Armas (1971) s. 29. Osaston kokous 16.12.1928.
7 Mäkelä, Tapio (1986) s. 29 – 30, 41.
8 Mäkelä, Tapio (1986) s. 26-30.
9 Savela, Armas (1971) s. 24.
10 Jutikkala, Eino, (1979) s. 564 – 567. Havuaho, Osmo (1987) s. 75.
11 Savela, Armas (1971) s. 29 – 30. Jutikkala, Eino (1979) s. 375. Havuaho, Osmo (1987) s. 79. Kertomus Suomen Kunnantyöntekijäin Liito ry:n toiminnasta vuodelta 1932.
12 Kunnantyöntekijöiden yhteinen kokous 28.11.1932.
13 Ammattiosaston toimikunnan kokous 5.2.1933. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1933.
14 Havuaho, Osmo, Liitto vakiinnuttaa asemansa teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. KTV ry, Helsinki, 1987.
15 Savela, Armas (1971) s. 30 – 32.
16 Savela, Armas (1971) s. 30 – 31. Yhteisen kesätoimikunnan toimintakertomus v. 1933.
17 Savela, Armas (1971) s. 43.
18 Ammattiosaston johtokunnan kokoukset 13.4.1924, 12.8.1924 ja 9.10.1924. Kertomus Tampereen kunnan työväen ammattiosaston toiminnasta vuonna 1924.
19 Osaston kokoukset 19.4.1922.
20 Savela, Armas (1971) s. 32 – 38. Toimintakertomus v. 1934.
21 Kauppalehti 1 / 1914.
22 Tammerkoski – lehti 10 / 1977. Kivi, Erkki, 1920-luvun lapiolinjalta nykytekniikkaan. Artikkeli pohjautuu osittain kaupungin remonttiverstaan yliasentaja Rein Kyselin muistiinpanoihin.

Luku 3

1 Aatsinki, Ulla (2007) s. 270 – 277. Mäkela, Tapio (1986) s. 34 – 35.
2 Valkonen, Marjaana, Yhdessä elämä turvalliseksi. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1930 – 1947. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry. 1987. s. 151 – 152. Havuaho, Osmo (1987) s. 82.
3 Havuaho, Osmo (1987) s. 93 – 96. Koivisto, Tuomo, Työt ja tekijät. Näkökulmia tamperelaiseen ammatilliseen työväenliikkeeseen 1800-luvulta 2000-luvulle. SAK:n Tampereen paikallisjärjestö ry. Tampere, 1999. s. 371.

4 Savela, Armas (1971) s. 34.
5 Mäkelä, Tapio (1986) s. 36 – 38.
6 Mäkelä, Tapio (1986) s. 38 – 40.
7 Savela, Armas (1971) s. 34 – 35.
8 Havuaho, Osmo (1987) s. 105 – 107. Kertomus Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toiminnasta vuosilta 1936 – 1938.
9 Havuaho, Osmo (1987) s. 110 – 111. Kertomukset Suomen kunnantyöntekijäin liiton toiminasta vuosilta 1934 – 1936.
10 Kertomus Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto 03: ry:n toiminnasta v. 1937.
11 Kertomus Tampereen kunnantyöntekijöiden ammattiosasto 03: ry:n toiminnasta v. 1937.
12 Kertomus Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toiminnasta vuonna 1937.
13 Reino Heinosen muistelma teoksessa Savela, Armas (1972) s. 41 – 42.
14 Haatanen, Pekka, Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys teoksessa Sosiaalipolitiikka 2017 – Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Sitra, WSOY. Helsinki, 1992. s. 42- 44.
15 Suomen Kunnantyöntekijäin liiton toimintakertomus vuodelta 1939.
16 Savela, Armas (1971) s. 44 – 45.

Luku 4

1 Valkonen, Marjaana (1987) s. 269.
2 Kertomus Tampereen Kunnantyöntekijäin ammattiosaston toiminnasta v. 1939.
3 Jutikkala, Eino (1979) s. 708 – 713. Strömmer, Bertel & Seppälä, Raimo, Tampereen sota ja rauha. Pulavuosista talvisotaan, talvisodasta rakentamisen aikaan. Tampere-Seura. 1999. Bertel Strömmer talvisodan päiväkirja s. 50 – 103.
4 Valkonen, Marjaana (1987) s. 276 – 281.
5 Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toimintakertomus vuodelta 1940.
6 Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toimintakertomus vuodelta 1940. Puhakainen, Päivi, Kunnantyöntekijäin liitto Sotavuosina teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. KTV. Helsinki, 1987) s. 126.
7 Savela, Armas (1971) s. 47 – 48. Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toimintakertomus vuodelta 1940.
8 Valkonen, Marjaana (1987) s. 328 – 329, 337.
9 Kertomus Tampereen Kunnantyöntekijäin Ammattiosasto ry:n toiminnasta vuonna 1942.
10 Puhakainen, Päivi (1987) s. 128 – 129.

Luku 5

1 Sodan päättymisestä kts. Rauhaton rauha – suomalaiset ja sodan päättyminen 1944 – 1950. Toim. Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino. Tampere, 2015.
2 Rasila, Viljo, Tampereen historia IV. Vuodesta 1944 vuoteen 1990. Tampereen kaupunki, 1992. s. 26 – 27.
3 Rasila, Viljo (1992) s. 25 – 26.
4 Rasila, Viljo (1992) s. 12-13.
5 Rasila, Viljo (1992) s. 13 – 15. Rantanen, Keijo, Kivijalka – Tampereen Työväenyhdistys 1945 – 2015. Työväenmuseo Werstas & Tampereen Työväenyhdistys ry. 2016. s. 16 – 18. Kaarninen, Pekka, Tampereen voimatekijä. Tampereen sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön historia 1906 – 2006. Työväenmuseo Werstas & Tampereen Sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö. 2006. s. 100 – 103, 114.

6 Kaarinen, Pekka (2006) s. 104. Rasila, Viljo (1992) s. 17.
7 Rasila, Viljo (1992) s. 29 – 31.
8 Bergholm, Tapio, Sopimusyhteiskunnan synty I. Työehtosopimusten läpimurrosta yleislakkoon. SAK 1945 – 1956. Kustannusosakeyhtiö Otava. 2005. s. 32 – 34. Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toimintakertomus vuodelta 1944.
9 Puhakainen, Päivi, Kunnantyöntekijäin liitto sotavuosina teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. Ktv ry, 1987. s. 139. Kehälinna, Heikki, Odotusten lunastamisen aika teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. Ktv ry, 1987. s. 181 – 182.
10 Kuntatyöntekijäin Liiton toimintakertomukset 1937 – 45. Savela, Armas (1971) s. 55.
11 Bergholm, Tapio (2005) s. 28 – 31.
12 Bergholm, Tapio (2005) s. 39, 44 – 45.
13 Bergholm, Tapio (2005) s. 44 – 51.
14 Kehälinna, Heikki (1987) s. 155 – 156.
15 Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toimintakertomus vuodelta 1945. Savela, Armas (1971) s. 56.
16 Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toimintakertomus vuodelta 1945. Kehälinna, Heikki (1987) s. 157- 159. Bergholm, Tapio (2005) s. 59.
17 Kehälinna, Heikki (1987) s. 158. Bergholm, Tapio (2005) s. 53). Suomen Kunnantyöntekijäin Liiton toimintakertomus vuodelta 1945.
18 Savela, Armas (1971) s. 56 – 57.
19 Kehälinna, Heikki (1987) s. 162 – 163.
20 Kehälinna, Heikki (1987) s. 162 – 163.
21 Mäkelä, Tapio (1986) s. 55. Bergholm, Tapio (2005) s. 103.
22 Mäkelä, Tapio (1987 s. 55 – 57.
23 Valkonen, Marjaana (1987) s. 502 – 505.
24 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 4.3.1947, 4.11.1947 ja 25.11.1947. Ammattiosaston kokous 25.5.1948. Valkonen, Marjaana (1987) s. 505 – 510.
25 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 8.4.1947 ja 16.9.1947. Ammattiosaston kokous 31.3.1947. Mäkeä, Tapio (1986) s. 58.
26 Ammattiosaston kokous 16.4.1947.
27 Savela, Armas, 55 – 59.
28 Ammattiosaston kokoukset 16.4.1948 ja 19.4.1949.
29 Kertomus Tampereen Kunnantyöntekijöiden Keskusjärjestön toiminnasta v. 1947. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 31.3.1947, 8.4.1947, 2.5.1947 ja 13.5.1947
30 Toimikunnan kokous 8.4.1947. Kunnantyöntekijöiden keskusjärjestön toimintakertomus v. 1947.
31 Ammattiosaston kokous 2.5.1947.
32 Ammattiosaston kokous 17.6.1947.
33 Bergholm, Tapio (2005) s. 149 – 163.
34 Ammattiosaston kokous 2.10.1947. Bergholm, Tapio (2005) s. 162.
35 Ammattiosaston kokoukset 11.11.1947 ja 9.12.1947.
36 Kehälinna, Heikki (1987) s. 189 – 196.
37 Kaarninen, Pekka, Tampereen voimatekijä. Tampereen sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön historia 1906 – 2006. Työväenmuseo Werstas & Tampereen sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö. 2006. s. 117.
38 Ammattiosaston kokoukset 2.3.1948 ja 28.9.1948.
39 Ammattiosaston kokous 2.3.1948. Ammattiosaston toimikunnan kokous 2.3.1948.
40 Ammattiosaston kokous 9.11.1948. Bergholm, Tapio (2005) s. 220 – 222.

41 Ammattiosaston toimikunnan kokous 7.7.1949.
42 Bergholm, Tapio (2005) s. 234 – 242. Ammattiosaston toimikunnan kokous 11.8.1949.
43 Ammattiosaston kokoukset 26.8.1949 ja 30.8.1949. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 11.8.1949, 23.8.1949, 26.8.1949 ja 30.8.1949.

Luku 6

1 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 28.10.1947 ja 11.11.1947.
2 Savela, Armas (1971) s. 65. Ammattiosaston vuosikokous 31.1.1950.
3 Ammattiosaston toimikunnan kokous 22.3.1949. Ammattiosaston vuosikokous 31.1.1950. Savela, Armas (1971) s. 65 – 66.
4 Ammattiosaston toimikunnan kokous 6.9.1955.
5 Bergholm, Tapio (2005) s. 253 – 255.
6 Ammattiosaston kokous 26.4.1950. Ammattiosaston toimikunnan kokous 23.5.1950. Savela, Armas (1971) s. 67.
7 Lisää 1950-luvun Suomesta. kts. Onnen aika? – Valoja ja varjoja 1950-luvulla. toim. Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena-kustannus, Jyväskylä. 2013.
8 Bergholm, Tapio (2005) s. 269 – 271.
9 Ammattiosaston vuosikokous 31.1.1950. Ammattiosaston kuukausikokous 21.3.1950.
10 Bergholm, Tapio (2005) s. 282 – 284.
11 Bergholm, Tapio (2005) s. 284. Keskusjärjestön palkkajaoston toimintakertomus v. 1950. Ammattiosaston toimikunnan kokous 3.4.1950.
12 Ammattiosaston kuukausikokous 26.4.1950. Ammattiosaston toimikunnan kokous 5.5.1950. Savela, Armas (1971) s. -67.
13 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 19.9.1950 ja 17.10.1950. Bergholm, Tapio (2005) s. 298 – 300.
14 Kehälinna, Heikki (1987) s. 208 – 209. Mäkelä, Tapio (1986) s. 61 – 63.
15 Kehälinna, Heikki, (1987) s. 203 – 204.
16 Ammattiosaston kokoukset 23.10.1951 ja 27.11.1951.
17 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 13.11. & 20.11.1951.
18 Reuna, Risto, KTV:n uudestisyntyminen SAK:N hajaannuksen aikana teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. KTV ry, 1987. s. 223 – 228.
19 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 26.8.1952 ja 27.10.1953. Ammattiosaston kuukausikokoukset 3.6.1952 ja 24.2.1953.
20 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 13.11.1951 ja 20.11.1951.
21 Savela, Armas (1971) s. 70 – 71.
22 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 30.9.1952, 24.11.1953 ja 8.12.1953. Ammattiosaston kuukausikokous 19.11.1953.
23 Ammattiosaston kuukausikokoukset 1.3.1955, 29.3.1955 ja 18.10.1955.
24 Bergholm, Tapio (2005) s. 470 – 471.
25 Ammattiosaston toimikunnan kokous 28.2.1956.
26 Ammattiosaston lakkotoimikunnan kokoukset 1. – 2.3.1956
27 Ammattiosaston lakkotoimikunnan kokous 11.3.1956.
28 Tampereen ev.lut. seurakuntien hautausmaitten työntekijöitten työhuonekunnan toimintakertomus v. 1956.
29 Koivisto, Tuomo (1999) s. 461 – 462.
30 Yleislakosta Tampereella kts. lisää: Koivisto, Tuomo (1999) s. 438 – 466. Bergholm, Tapio (2005) s. 488 – 490.

31 Ammattiosaston kokoukset 22.3. & 27.3.1956. Kertomus Tampereen kaupunginhallituksen toiminnasta 1956. s. 99 – 100.
32 Bergholm, Tapio (2005) s. 500 – 503. Kertomus Tampereen kaupungin työnvälitystoimiston toiminnasta v. 1956. Kertomus Tampereen kaupungin yleisten töiden lautakunnan toiminnasta v. 1956. s. 27.
33 Ammattiosaston toimikunnan kokous 29.5.1956. Bergholm, Tapio (2005) s. 505.
34 Kehälinna, Heikki (1986) s. 213 – 216.
35 Kehälinna, Heikki (1986) s. 218 – 219.
36 Ammattiosaston toimikunnan kokous 3.12.1957.

Luku 7

1 Rantanen, Keijo, Kivijalka. Tampereen Työväenyhdistys 1945 – 2015. Työväenmuseo Werstas & Tampereen Työväenyhdistys, 2016. s. 108 – 129.
2 Bergholm, Tapio (2007) s. 31 – 43. Mansner, Markku, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1956 – 1982. Teollisuuden Kustannus Oy, 1990. 79 – 81.
3 Rantanen, Keijo (2016) s. 108 – 112.
4 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 21.8.1957 & 7.10.1958. Vuosikokoukset 5.2.1957 & 30.1.1958.
5 Reuna, Risto (1987) s. 272 – 276.
6 Ammattiosaston toimikunnan kokous 17.9.1957.
7 Reuna, Risto (1987) s. 283 – 285.
8 Tästä eteenpäin käytän tekstissä yleensä lyhennettä KTV.
9 Reuna, Risto (1987) s. 297 – 303.
10 Suomen Kunnantyöntekijöiden liiton toimintakertomus vuodelta 1957.
11 Suomen kunnantyöntekijäin liiton toimintakertomukset 1958 – 1959.
12 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 28.5. & 11.6.1957, 19.11.1957.
13 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 11.6.1957 & 16.9.1958.
14 Ammattiosaston kuukausikokous 14.5.1957. Ammattiosaston toimikunnan kokous 17.9.1957. Kertomus Tampereen kaupungin yleisten töiden lautakunnan alaisesta hallinnosta v. 1957.
15 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 30.1. & 11.2.1958.
16 Ammattiosaston toimikunnan kokous 23.9.1958, Ammattiosaston kuukausikokous 23.9.1958.
17 Kertomus Tampereen kaupunginhallituksen toiminnasta vuonna 1959.
18 Rasila, Viljo (1990) s. 51
19 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 16.9. & 28.10.1958.
20 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 25.11.1958.
21 Peltola, Jarmo, Onnikoita ja rollikoita. Viisi vuosikymmentä kunnallista joukkoliikennettä Tampereella. Tampereen kaupungin liikennelaitos, 1998. s. 125 – 126. Mäkelä, Tapio (1986) s. 70 – 71.
22 Työväen arkisto. JHL Tampereen Yhteisjärjestö. D 1. Tampereen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain keskusjärjestön ry:n palkkajaoston toimintakertomus v. 1961.
23 Nenonen, Marko, Lapiolinjalla teoksessa Pikeä, hikeä, autoja. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1945 – 2005. Toim. Jaakko Masonen & Mauno Hänninen. Tielaitos, Helsinki 1995. s. 100 – 105. Uljas, Päivi, Taistelu sosiaaliturvasta. Ammattiyhdistysväen toiminta sosiaaliturvan puolesta 1957 – 1963.

24 Kertomukset yleisten töiden lautakunnan hallinnosta v. 1957 – 58, 1960.
25 Tammerkoski-lehti 6 / 1961.
26 Reuna, Risto (1987) s. 307 – 312. Bergholm, Tapio (2007) s. 101 – 188, 166.
27 Ammattiosaston toimikunnan kokous 24.5.1960.
28 KTV:n liittovaltuuston kokous 12.6.1960. Reuna, Risto (1987) s. 314.
29 Ammattiosaston toimikunnan kokous 25.9.1962.
30 Bergholm, Tapio (2007) s. 147. Suomen Kunnallisten Työntekijäin ja Viranhaltijain Liiton toimintakertomus vuodelta 1959.
31 Bergholm, Tapio (2007) s. 152 – 154.
32 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 1.3.1960, 26.4.1960 11.10.1960. Työväen arkisto. 331. JHL Tampereen yhteisjärjestö. D 1. Tampereen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain Keskusjärjestö ry:n palkkajaoston toimintakertomukset vuosilta 1961 – 1962.
33 Kertomus Tampereen Kaupunginhallituksen toiminnasta vuonna 1961. KTV:n toimintakertomukset v. 1961 – 62.
34 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 13.2.1962, 13.3.1962, 27.3.1962, 10.4.1962, 8.5.1962, 22.5.1962, 3.7.1962 & 11.9.1962. Kertomus Tampereen kaupunginhallituksen toiminnasta v. 1962.
35 Ammattiosaston toimikunnan kokous 1.3.1960.
36 Kertomukset Tampereen kaupunginhallituksen toiminnasta v. 1960 ja 1963. Tampereen kaupungin teurastamolautakunnan, teurastamon ja lihatarkastamon toiminta v. 1960. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 10.5.1960, 11.10.1960, 13.2.1962, 8.5.1962, 3.7.1962 ja 28.8.1962.
37 Kuljetustoimiston toimintakertomus v. 1962.
38 Kertomus korjaustoimiston toiminnasta v. 1962.
39 Kertomus Tampereen kaupungin katulautakunnan toiminasta vuosilta 1965 – 1967.
40 Haatanen, Pekka, Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys teoksessa Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Sitra & WSOY. Helsinki, 1992. s. 36 – 49.
41 Bergholm, Tapio (2007) s. 119 – 126.
42 Bergholm, Tapio (2007) s. 127 -
43 Suomen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus v. 1957 & 1959. Bergholm, Tapio (2007) s. 131 – 134.
44 Bergholm, Tapio (2007) s. 138 – 144. Uljas, Päivi, Taistelu sosiaaliturvasta. Ammattiyhdistysväen toiminta sosiaaliturvan puolesta 1957 – 1963. Like Kustannus. 2005. 158 – 162.
45 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 27.10.1959 ja 24.11.1959. Ammattiosaston kuukausikokous 16.10.1959.
46 Ammattiosaston toimikunnan kokous 25.11.1958.
47 Ammattiosaston toimikunnan kokous 8.12.1961. Haatanen, Pekka (1992) s. 54 – 55. Uljas, Päivi (2005) s. 169 – 187.
48 Sairauskassoista kts. esim. Rantanen, Keijo (2014) s. 56 – 57. Koivuniemi, Jussi (2000) s. 85 – 89.
49 Tampereen kaupungin sairauskassa 20-vuotias. Liitteenä Tampereen kaupunginhallituksen toimintakertomuksessa vuodelta 1966.
50 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 20.11.1962, 4.12.1962. Mäkelä, Tapio (1986) s. 80 – 82. Uljas, Päivi (2005) s. 200
51 Uljas, Päivi (2005) s. 199 – 200.
52 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 12.3.1963 & 26.3.1963.
53 Tampereen kaupungin sairauskassa 20 vuotias. Uljas, Päivi (2005) s. 201 – 202.

Luku 8

Suomen Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus vuodelta 1963. Bergholm, Tapio (2007) s. 229.
2 Koivisto, Tuomo, Hyvät toverit, vai…Näkemyksiä tamperelaisen ammattiyhdistysliikkeen poliittiseen historiaan. SAK:n Tampereen Paikallisjärjestö ry. Tampere, 2003. s. 291 – 294.
3 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 15.1.1963, Bergholm, Tapio (2007) s. 204 – 212. Reuna, Risto (1987) s. 345 – 348.
4 Suomen Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus vuodelta 1964.
5 Kuljetustoimiston toimintakertomus v. 1963. Ammattiosaston toimikunnan kokous 21.5.1963. Mattila, Aarne, Kunnat työmarkkinapolitiikassa. Kunnallinen työmarkkinalaitos 1970 – 2000. Kunnallinen Työmarkkinalaitos. Helsinki, 2000. s. 141 – 142.
6 Kertomus Tampereen kaupunginhallituksen toiminnasta v. 1965. Tuntikirjurien työhuonekunnan vuosikokous 21.1.1966.
7 Bergholm, Tapio (2007) s. 252. Ammattiosaston yleinen kokous 15.11.1955.
8 Ammattiosaston kuukausikokous 16.10.1959. Kertomus Tampereen kaupunginhallituksen toiminnasta vuonna 1959. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 11.10.1960 & 8.12.1961.
9 Reuna, Risto (1987) s. 350 – 351. Bergholm, Tapio (2007) s. 243 – 244. Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus v. 1963.
10 Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus v. 1964. Bergholm, Tapio (2007) s. 245 – 247.
11 Suomen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomukset vuosilta 1964, 1967 ja 1968. Reuna, Risto (1987) s. 392 -393.
12 Rasila, Viljo (1992) s. 351 – 359.
13 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 22.5.1962 & 3.7.1962. Tammerkoski-lehti 11-12 / 1966.
14 Kertomus korjaustoimiston toiminnasta v. 1963.
15 Tammerkoski-lehti 2 / 1965.
16 Reuna, Risto (1987) s. 357 – 359.
17 KTV:n toimintakertomus v. 1965. Bergholm, Tapio (2007) s. 274 – 275.
18 KTV:n toimintakertomukset 1965 – 69. Ammattiosaston kuukausikokous 22.4.1969.
19 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 22.2.1966, 8.3.1966, 22.3.1966, 5.4.1966 & 19.4.1966.
20 Suomen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus v. 1967.
21 Ammattiosaston toimikunnan kokous 25.1.1966. Reuna, Risto (1987) s. 397 – 398.
22 Yleisten töiden ala-osaston vuosikokous 27.1.1969.
23 Ammattiosaston toimikunnan kokous 7.2.1967.
24 Ammattiosaston kokous 7.11.1967. Bergholm, Tapio (2007) s. 395 – 396.
25 Suomen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomukset v. 1964 & 1965. Mansner, Markku, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1956 – 1982. Teollisuuden Kustannus Oy, Helsinki, 1990. s. 268 – 269.
26 Ammattiosaston kuukausikokous 22.4.1969.
27 Ammattiosaston kuukausikokous 16.4.1968.

28 Kettunen, Pauli, Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa. Historiallisia tutkimuksia 189. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki, 1994. s. 64 – 65, 189 – 191. Eklund, Kari & Suikkanen, Asko, Työväensuojelusta työsuojeluun. Työsuojelun ja työolojen kehitys Suomessa 1970-luvulla. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 1982. s. 14 -18.
29 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 22.5.1962 & 3.7.1962.
30 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 5.4.1966 ja 29.11.1966. Ammattiosaston kuukausikokous 9.9.1969.

Luku 9

1 Reuna, Risto (1987) s. 407 – 411.
2 Bergholm, Tapio (2007) s. 435 – 436.
3 Bergholm, Tapio (2012) s. 75- 80.
4 Ammattiosaston vuosikokous 17.2.1970.
5 Suomen Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus vuodelta 1970. Ammattiosaston vuosikokous 17.2.1970.
6 Mattila, Aarne, Kunnat työmarkkinapolitiikassa. Kunnallinen työmarkkinalaitos 1970 – 2000. Kunnallinen Työmarkkinalaitos. Helsinki, 2000. 14 – 32.
7Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liitto ry – KTV toimintakertomus vuodelta 1970.
8 Lehtonen, Jarmo, KTV tulopolitiikan kaudella teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 -1981. s. 426 – 429. Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liitto ry – KTV toimintakertomus vuodelta 1970.
9 Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liitto ry – KTV toimintakertomus vuodelta 1970. Lehtonen, Jarmo (1981) s. 430 – 433.
10 Ammattiosaston kuukausikokous 12.5.1970. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 31.3.1970, 28.4.1970 ja 12.5.1970.
11 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 26.5.1970 ja 19.6.1970.
12 Ammattiosaston toimikunnan kokous 13.10.1970. Toimikunnan ylimääräinen kokous 17.10.1970. Kuukausikokous 16.12.1970.
13 Tammerkoski-lehti 6 – 7 / 1970.
14 Kuljetustoimiston vuosikertomukset 1965 – 1973. Lehtonen, Jarmo (1987) s. 438-439, 441 – 443. Työväen arkisto. JHL Tampereen yhteisjärjestö. KTV:n Tampereen Yhteisjärjestö ry:n työntekijäin jaoston toimintakertomus v. 1968.
15 Lehtonen, Jarmo (1987) s. 446 – 450, 470 – 471. Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimintakertomus v. 1974.
16 Lehtonen, Jarmo (1987) s. 449 – 450.
17 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 31.3.1970, 13.4.1971,
18 Tammerkoski-lehti 5 / 1974.
19 Kangas, Olli & Paavonen, Tapani, Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen Eduskunta sata vuotta 8. Edita. Helsinki, 2006. s. 157. Kertomus Tampereen kaupungin katulautakunnan toiminnasta vuonna 1970.
20 Kertomukset korjaustoimiston toiminnasta v. 1973 – 74. Kertomus Tampereen kaupungin katulautakunnan toiminnasta vuodelta 1973. Tammerkoski-lehti 3/1974, 6 – 7/1976 & 2/1977.
21 Rasila, Viljo (1992) s. 65 – 68. Peltola, Jarmo (1998) s. 180 – 181.
22 Peltola, Jarmo (1998) s. 181. Tammerkoski-lehti 10 / 1972.

23 Eklund, Kari & Suikkanen, Asko (1982) s. 26 – 31.
24 Ammattiosaston kuukausikokous 6.6.1970. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 3.3.1970, 13.4.1971, 27.4.1971 12.10.1971
25 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 4.1.1972, 2.3.1972.
26 Tampereen kaupungin henkilökunnan terveysaseman toimintakertomus vuodelta 1973. Lehtonen, Jarmo (1987) s. 469 – 470.
27 Tampereen kaupungin henkilökunnan terveysaseman toimintakertomus vuodelta 1973.
28 Tampereen kaupungin työsuojelutoimikunnan toimintakertomus v. 1975.
29 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 5.10.1976 ja 13.10.1976. Valmistava vuosikokous 18.12.1975.
30 Tampereen kaupungin kuljetustoimiston toimintakertomukset 1972 – 73. Tampereen kaupungin sisäisten palvelujen lautakunnan toimintakertomukset 1974 – 76.
31 Tampereen kaupungin korjaustoimiston toimintakertomus v. 1973.
32 Ammattiosaston kuukausikokous 6.5.1975.
33 Tampereen kunnantyöntekijäin ammattiosaston toimintakertomus v. 1974. Sosialidemokraattien ja kansandemokraattien ryhmien väliset neuvottelutilaisuudet 4.10.1976 ja 26.10.1977.
34 Toimikunnan kokoukset 17.8.1971, 17.8.1971, 12.10.1971 ja 23.11.1971. Luottamusmieskerhon kokoukset 25.10.1971 ja 8.11.1971.
35 Toimintakertomus v. 1974
36 Toimikunnan kokoukset 11.3.1975, 23.9.1975, 7.10.1975, 18.5.1976 ja 18.8.1976.
37 Kunta ja Me-lehti 1971.
38 Tammerkoski-lehti 6 / 1973.
39 Sisäisten palvelujen lautakunnan toimintakertomus v. 1974.

Luku 10

1 Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus v. 1977. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1977.
2 Ammattiosaston kuukausikokous 21.5.1979. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 23.8.1977, 5.12.1977, 19.12.1977, 30.1.1978, 5.6.1978, 6.11.1978. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1977 ja 1979.
3 KTV:n toimintakertomukset v. 1977 – 1978. Bergholm, Tapio (2018) s. 50 – 53.
4 Bergholm, Tapio, Laatua ja vapaa-aikaa. Tulopolitiikan aika II. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö vuodesta 1977. SKS, 2018. s. 19 – 24.
5 Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomus v. 1977.
6 Ammattiosaston toimikunnan kokous 25.1.1977.
7 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 6.9.1977, 16.1.1978, 13.2.1978 ja 11.10.1978. Katsaus Tampereen KTV:n Yhteisjärjestön luottamusmieskerhon toimintaa vuodelta 1978.
8 Ammattiosaston valmistava vuosikokous 13.12.1978. Ammattiosaston toimikunnan kokous 29.1.1979. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1979. Kunnantyöntekijöiden Yhteisjärjestön luottamusmieskerhon toimintakertomus v. 1978.
9 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1979
10 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1979. Bergholm, Tapio (2018) s. 144 – 146.
11 Bergholm, Tapio (2018) s. 159 – 160, 200. Toimikunnan kokous 11.8.1980.
12 Mattila, Aarne (2000) s. 222 -228. Ammattiosaston toimintakertomus. v. 1980.
13 Bergholm, Tapio (2018) S. 200 – 224, 239.

14 Ammattiosaston ja KTV:n toimintakertomukset v. 1981. Toimikunnan kokous 22.2.1982.
15 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1982. Toimikunnan kokoukset 22.2.1982, 22.3.1982 ja 5.4.1982.
16 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 5.4.1982, 3.5.1982, 31.5.1982 ja 18.10.1982. Muistio KTV:n Tampereen Yhteisjärjestön työntekijäjaoston keskustelutilaisuudesta – kokonaispalkkauksen tulevaisuuden näkymiä 2.6.1982. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1982.
17 Ammattiosaston toimintakertomukset v. 1981 – 82. Toimikunnan kokoukset 23.8.1982, 20.9.1982, 4.10.1982.
18 Toimikunnan kokoukset 15.11.1982, 13.12.1982, 12.12.1983 ja 23.1.1984. Ammattiosaston toimintakertomukset v. 1982 – 1985.
19 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1983. Bergholm, Tapio (2018) s. 349 – 350. Mattila, Aarne (2000) s. 251, 257.
20 Tampereen kaupungin kunnalliskertomukset v. 1983 – 1986.
21 Vuoden 1989 jälkeen luvut eivät täysin vertailukelpoisia aiempaan tilastointitavan muutoksen vuoksi.
22 Helen, Olli, Sadan vuoden urakka. Tampereen talojen rakentajat 1902 – 2002. Tampereen kaupungin tilakeskus, 2003. s. 119 – 122, 199 – 202.
23 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 27.9.1979, 8.10.1979 ja 3.12.1979. Toimintakertomukset v. 1979 ja v. 1982. Bergholm, Tapio (2018) S. 153 – 156.
24 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 17.11.1980, 23.3.1981, 19.10.1981 ja 27.12.1982
25 Bergholm, Tapio (2018) s. 270 – 294.
26 Ammattiosaston toimikunnan kokous 25.10.1977
27 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 21.9.1981, 7.2.1983 ja 20.8.1984. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1984. Bergholm, Tapio (2018) s. 358 – 359.
28 Bergholm, Tapio (2018) s. 364 – 398.
29 Mattila, Aarne (2000) s. 312.
30 Ammattiosaston kevätkokous 20.3.1985. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1985.
31 Bergholm, Tapio (2018) s. 428 – 434.
32 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1986. Mattila, Aarne (2000) s. 312 – 313.
33 https://www.stat.fi/tup/suomi90/helmikuu.html (19.9.2018). Suomen vuosisata. Toim. Kristiina Andreason & Vesa Helin. Tilastokeskus. Helsinki, 1999. s. 108 – 109.
34 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1987. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 16.3.1987, 13.4.1987, 25.5.1987, 17.8.1987 ja 31.8.1987.
35 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 19.1.1987, 16.2.1987, 25.5.1987, 21.12.1987 ja 6.6.1988.
36 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1988. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 14.3.1988 ja 11.4.1988.
37 Ammattiosaston toimikunnan kokoukset 11.5.1987 ja 25.5.1987.

Luku 11

1 Åberg, Veijo, Kohti teknisten keskusliittoa. Kuntien tekniset KTK 1970 – 2006. Kuntien Tekniset ry. Jyväskylä, 2007. s. 89. Lamaa on käsitelty yleisesti mm. teoksessa Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti, Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA. Taloustieto Oy. Helsinki. 1998.

2 Bergholm, Tapio (2018) s. 488 – 497. Ammattiosaston toimikunnan kokous 10.4.1989.
3 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1989. Toimikunnan kokoukset 30.1.1989, 5.6.1989 ja 28.8.1989.
4 Bergholm, Tapio (2018) s. 493 – 495.
5 Bergholm, Tapio (2018) s. 496 – 498.
6 Tampereen kaupungin kunnalliskertomukset v. 1987 – 1989.
7 Henkilöstölehti Vilkku 1 / 1990.
8 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1990. Ammattiosaston sos.dem. ryhmäkokous 17.10.1990.
9 Henkilöstölehti Vilkku 4 / 1990.
10 Kivityö kunniaan – Henkilöstölehti Vilkku 1 / 1990.
11 Tampereen kaupungin kunnalliskertomus v. 1990.
12 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1991.
13 Ammattiosaston toimintakertomus v. 1991. Ammattiosaston kuukausikokous 7.5.1991. Henkilöstölehti Villku 5 / 1991. Mattila, Aarne (2000) s. 341.
14 Henkilöstölehti Vilkku 5/1991 ja 6/1991. Ammattiosaston toimikunnan kokoukset Bergholm, Tapio (2018) s. 497. Säästöjen vaikutuksista mm. Paakkonen, Tarja, Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmä vaikeahoitoisuuden näkökulmasta. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopiston, 2012.
15 Henkilöstölehti Vilkku 2 / 1992.
16 Ammattiosaston toimikunnan kokous 18.5.1992. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1992. Bergholm, Tapio, SAK:n historia. Verkkojulkaisu: https://www.sak.fi/serve/sakn-historia. (1.11.2018).
17 Henkilöstölehti Vilkku 6 / 1993. Mattila, Aarne (2000) s. 348.
18 Henkilöstölehti Vilkku 1992. Ammattiosaston hallituksen kokous 30.5.1994.
19 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 10.8.1992 ja 22.2.1993. Bergholm, Tapio (2018) s. 497.
20 Henkilöstölehti Vilkku 2 / 1992.
21 Henkilöstölehti Vilkku 2 / 1993.
22 Henkilöstölehti Vilkku 7 / 2002.
23 Mattila, Aarne (2000) s. 342.
24 Tampereen kaupungin kunnalliskertomus v. 1992. Ammattiosaston hallituksen kokous 11.1.1993. Mattila, Aarne (2000) s. 344 – 345.
25 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 11.1.1993, 20.1.1993 ja 25.1.1993. Henkilöstölehti Vilkku 3 / 1993.
26 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 10.1.1994, 7.2.1994, 3.3.1994 ja 28.11.1994.
27 Henkilöstölehti Vilkku 3 / 1993.
28 Tampereen kaupungin kunnalliskertomus v. 1995. Ammattiosaston hallituksen kokoukset 28.11.1994, 12.12.1994 ja 16.3.1994.
29 Mattila, Aarne (2000) s. 351 – 354. Ammattiosaston hallituksen kokous 23.1.1995.
30 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 3.4.1995, 3.5.1995, 21.8.1995, 18.9.1995 ja 2.10.1995. Ammattiosaston toimintakertomus v. 1995.
31 Tampereen kaupungin toimintakertomukset v. 1998 – 1999.
32 Henkilöstölehti Vilkku 4 / 1997.

Luku 12

1 Lith, Pekka, Kuntien talousnäkymät kohentuneet – Palvelutuotannon seutuistaminen alkanut. Julkaistu Tilastokeskuksen nettisivuilla 11.3.2002. https://www.stat.fi/tup/tietoaika/tilaajat/ta_03_02_kuntientalous.html. (19.11.2018)
2 Henkilöstölehti Vilkku 3 / 2002.
3 Henkilöstölehti Vilkku 8 / 2001.
4 Henkilöstölehti Vilkku 1 / 2004.
5 Hakari, Kari, Tuore Tampere – luovasti uuteen. Tampereen kaupungin toimintamallin uudistus 2002 - . Tampereen kaupunki. Tietotuotanto ja laadunarviointi A1/2007.
6 Hakari, Kari (2007) s. 20 – 22.
7 Tampereen kaupungin tilinpäätös v. 2008. Henkilöstölehti Vilkku 7 / 2008.
8 Henkilöstölehti Vilkku 6 / 2002.
9 Henkilöstölehti Vilkku 1/2001.
10 Henkilöstölehti Vilkku 8 / 2001.
11 Henkilöstölehti Vilkku 2 / 2004.
12 Jaakko Kiander & Pekka Sauramo & Hannu Tanninen, Suomalinen tulopolitiikka poliittisena vaihdantana: sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen palkan kehittyminen. Yhteiskuntapolitiikka-lehti. 3 / 2009.
13 Palkkatyöläinen 6.11.2002.
14 Henkilökohtainen palkitseminen käyttöön. Kuntatyönantajan palkkausopas 2004. Henkilöstölehti Vilkku 1 / 2003.
15 https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/uusi-julkisten-ja-hyvinvointialojen-liitto-jhl-aloittaa-vuoden-2006-alussa. https://yle.fi/uutiset/3-9615369. (Viitattu 27.11.2018). SAK:n toimintakertomus ja tilinpäätös v. 2005.
16 Ammattiosaston hallituksen kokous 16.3.1998.
17 Henkilöstölehti Vilkku 6 / 2004.
18 Henkilöstölehti Villku 7 / 2009.
19 Henkilöstölehti Vilkku 7 / 2009.
20 Tampereen Infra 1 / 2010.
21 Tampereen Infra 1/2010.
22 Tampereen kaupungin toimintakertomus ja tilinpäätös v. 2009. Henkilökuntalehti Vilkku 4 / 2009.
23 Tampereen Infra sisäiset tiedotteet 1.9.2009, 1.10.2009
24 Tampereen Infra – sisäinen tiedote 1.10.2010.
25 Infralainen 17.8.2010. Vilkku 1/2011. Hallituksen kokous 20.9.2010.
26 Infralainen- sisäinen tiedotuslehti 8.3.2011.
27 Infratuotannon ammattiosastojen yhteinen kokous 8.11.2010.
28 Jäsenkokous 3.2.2011. Paikalla infran piirissä toimivien yhdistysten jäseniä. Infran yhdistysten rakennemuutos työryhmän kokous 8.12.2010.
29 Tampereen Infran piirissä toimivien yhdistysten jäsenkokous 3.2.2011. Tampereen kaupungin tilinpäätös v. 2011. Infralainen 2/2011 7.2.2011.
30 Yleinen jäsenkokous 9.6.2011.
31 Infralainen 2/2011. Infralainen 5/2011.
32 Infralainen 4/2011.
33 Infralainen 5/2011.
34 Infralainen 10/2011.
35 Tampereen kaupungin tilinpäätös v. 2012. Infralainen 2 / 2012.

36 Tampereen kaupungin tilinpäätökset 2012-2015.
37 Infralainen 12/2011.
38 Infralainen 1 / 2012. Infralainen 2/2012.
39 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 7.5.2012, 13.8.2012 ja 24.9.2012. Infralainen 3/2012.
40 Infralainen 1/2012. Ammattiosaston hallituksen kokoukset 27.2.2012, 28.1.2013, 11.2.2013 ja 11.3.2013.
41 Intralainen 5 /2012.
42 Infralainen 9 / 2012.
43 Infralainen 9/2012.
44 Infralainen 10/2012.
45 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 26.8.2013, 21.10.2013 ja 18.8.2014.
46 Infralainen 10/2012.
47 Infralainen 11/2012.
48 Infralainen 10 / 2012.
49 JHL 003:n jäsentilaisuus 30.9.2014.
50 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 8.2.2016
51 Ammattiosaston hallituksen kokous 2.5.2016.
52 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 23.1. ja 6.2.2017.
53 Tampereen kaupungin tilinpäätökset v. 2013 ja 2016.
54 Linnamaa Reija. Toimintamallin arvioinnin keskeiset tulokset ja Tampere 2017 projekti. Tampereen kaupunki.2015. http://www.tampere.fi/liitteet/t/yWYYYUdVc/Tampere_2017_-projekti_Reija_Linnamaa_Toimintamallin_keskeiset_tulokset_ja_Tampere_2017_-projekti_23_3_15.pdf.
55 Tampereen kaupungin tilinpäätös v. 2017.
56 Ammattiosaston hallituksen kokoukset 28.1.2013, 10.3.2014. Infralainen 2 / 2018.
57 Tampereen kaupungin tilinpäätökset 2015-2018. Infralainen helmikuu / 2018.
58 Infralainen / kesäkuu 2018.
59 https://www.tamperelainen.fi/paikalliset/1389791
60 Infralainen / lokakuu 2018.
61 Infralainen 1 / 2019.
62 Tampereen Infra- rajapintatarkastelu. Henkilöstön lausunto 24.1.2019.
63 Infralainen 3 / 2019.
64 Kunnantyöntekijöiden ammattiosaston toimintakertomus v. 2017.
65 Ammattiosaston yleinen kokous 24.10.2018.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Työväen Arkisto (Helsinki)
- Tampereen Kunnantyöntekijöiden ammattiosasto 003:n arkisto
- Ammattiosaston toimikunnan, hallituksen ja yleisten kokousten pöytäkirjat 1921 – 2021.
- Ammattiosaston toimintakertomukset
- Ammattiosaston kirjeenvaihto

Painetut lähteet

Kertomukset Tampereen Kaupunginhallituksen toiminnasta
Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton toimintakertomukset
Tampereen kaupungin kunnalliskertomukset
Tampereen kaupungin toimintakertomukset
Tampereen kaupungin tilinpäätökset

Lehdet

Henkilöstölehti Vilkku
Infralainen
Kauppalehti 1914
Kunta ja me
Palkkatyöläinen
Tammerkoski – lehti
Tampereen Infra

Kirjallisuus

Aatsinki, Ulla & Lampi, Mika & Peltola, Jarmo, Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela: Luokka liike ja yhteiskunta 1918-1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla 2. Tampere University Press, 2007.

Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana, Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, 1982.

Bergholm, Tapio, Sopimusyhteiskunnan synty I. Työehtosopimusten läpimurrosta yleislakkoon. SAK 1945 – 1956. Kustannusosakeyhtiö Otava. 2005.

Bergholm, Tapio, Sopimusyhteiskunnan synty II. Hajaannuksesta tulopolitiikkaan. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1956 – 1969. Kustannusosakeyhtiö Otava, 2007.

Bergholm, Tapio, Kohti tasa-arvoa. Tulopolitiikan aika I. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969-1977. Kustannusosakeyhtiö Otava, 2012.

Bergholm, Tapio, Laatua ja vapaa-aikaa. Tulopolitiikan aika II. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö vuodesta 1977. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2018.

Eklund, Kari & Suikkanen, Asko, Työväensuojelusta työsuojeluun. Työsuojelun ja työolojen kehitys Suomessa 1970-luvulla. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 1982

Haatanen, Pekka, Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys teoksessa Sosiaalipolitiikka 2017 – Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Sitra, WSOY. Helsinki, 1992.

Havuaho, Osmo, Liitto vakiinnuttaa asemansa teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931-1981. KTV ry. Helsinki, 1987.

Helen, Olli, Sadan vuoden urakka. Tampereen talojen rakentajat 1902 – 2002. Tampereen kaupungin tilakeskus, 2003.

Jutikkala, Eino, Tampereen historia 3. Vuodesta 1905 vuoteen 1945. Tampereen kaupunki, 1979.

Juuti, Petri & Katko, Tapio, Ernomane vesitehras. Tampereen kaupungin vesilaitos 1835-1998. Tampereen kaupungin vesilaitos, 1998.

Kaarninen, Pekka, Tampereen voimatekijä. Tampereen sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön historia 1906 – 2006. Työväenmuseo Werstas & Tampereen Sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö. 2006.

Kangas, Olli & Paavonen, Tapani, Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen Eduskunta sata vuotta 8. Edita. Helsinki, 2006.

Kehälinna, Heikki, Odotusten lunastamisen aika teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. KTV ry, 1987.

Kettunen, Pauli, Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa. Historiallisia tutkimuksia 189. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki, 1994.

Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti, Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA. Taloustieto Oy. Helsinki. 1998.

Koivisto, Tuomo, Työt ja tekijät. Näkökulmia tamperelaiseen ammatilliseen työväenliikkeeseen 1800-luvulta 2000-luvulle. SAK:n Tampereen paikallisjärjestö ry. Tampere, 1999.

Koivuniemi, Jussi, Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1875-1939. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 2000.

Lehtonen, Jarmo, KTV tulopolitiikan kaudella teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 -1981. KTV ry, 1987

Mansner, Markku, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1956 – 1982. Teollisuuden Kustannus Oy, Helsinki, 1990

Mattila, Aarne, Kunnat työmarkkinapolitiikassa. Kunnallinen työmarkkinalaitos 1970 – 2000. Kunnallinen Työmarkkinalaitos. Helsinki, 2000.

Miettinen, Eeva, Kunnantyöntekijäin ammattiyhdistystoiminta ennen omaa liittoa teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931-1981. KTV ry. Helsinki, 1987.

Mäkelä, Tapio, Keskusjärjestöstä yhteisjärjestöksi. Tampereen kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain yhteisjärjestö KTV ry:n 50-vuotishistoria. 1986.

Nenonen, Marko, Lapiolinjalla teoksessa Pikeä, hikeä, autoja. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1945 – 2005. Toim. Jaakko Masonen & Mauno Hänninen. Tielaitos, Helsinki 1995.

Onnen aika? – Valoja ja varjoja 1950-luvulla. toim. Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena-kustannus, Jyväskylä. 2013.

Puhakainen, Päivi, Kunnantyöntekijäin liitto Sotavuosina teoksessa Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931 – 1981. KTV. Helsinki, 1987

Peltola, Jarmo, Onnikoita ja rollikoita. Viisi vuosikymmentä kunnallista joukkoliikennettä Tampereella. Tampereen kaupungin liikennelaitos, 1998.

Rantanen, Keijo, Kivijalka – Tampereen Työväenyhdistys 1945 – 2015. Työväenmuseo Werstas & Tampereen Työväenyhdistys ry. 2016

Rantanen, Keijo, Työläisten puolella. Nokian kumityöväen ammattiosasto 1914-2014. Nokian ammattiosasto ry, 2014.

Rasila, Viljo, Tampereen historia IV. Vuodesta 1944 vuoteen 1990. Tampereen kaupunki, 1992.

Rauhaton rauha – suomalaiset ja sodan päättyminen 1944 – 1950. Toim. Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino. Tampere, 2015

Savela, Armas, Tampereen Kunnantyöntekijäin 50-vuotistaipaleelta 1921-1971. Tampereen Kunnantyöntekijäin ammattiosasto. Tampere, 1971.

Seppälä, Raimo, Tampereen sota ja rauha. Pulavuosista talvisotaan, talvisodasta rakentamisen aikaan. Tampere-Seura. 1999.

Suomen vuosisata. Toim. Kristiina Andreason & Vesa Helin. Tilastokeskus. Helsinki, 1999

Uljas, Päivi, Taistelu sosiaaliturvasta.
Ammattiyhdistysväen toiminta sosiaaliturvan puolesta 1957 – 1963. Like Kustannus. 2005.

Valkonen, Marjaana, Yhdessä elämä turvalliseksi. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1930-1947. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry. 1987.

Åberg, Veijo, Kohti teknisten keskusliittoa. Kuntien tekniset KTK 1970 – 2006. Kuntien Tekniset ry. Jyväskylä, 2007.

Laajaan arkistoaineistoon pohjautuva Kaupunkia tekemässä juhlistaa Tampereen kunnantyöntekijöiden satavuotista taivalta. Vuodesta 1921 lähtien ammattiosasto on edustanut jäseneistöään modernisoituvan kaupungin alati muuttuvissa olosuhteissa. Paikallisen ammattiosaston värikkäiden vaiheiden lisäksi historiantutkija Keijo Rantasen kirjoittama teos valottaa Tampereen kaupungin kehitystä sadan vuoden ajalla uudesta näkökulmasta. Kuinka kunnantyöntekijöiden kädenjälki näkyykään kaupungin katukuvassa. Ennen sotia työt tehtiin enimmäkseen käsipelillä, nykyään käytössä on ammattitaitoa vaativaa teknologiaa. Ajat ovat muuttuneet, mutta kaupunki tarvitsee edelleen tekijänsä.

Nokialainen Keijo Rantanen (s. 1974) on erikoistunut suomalaisen työväenliikkeen ja teollisuuden historiaan. Hän on julkaissut lukuisia ammattiyhdistysliikkeen historiaa käsitteleviä teoksia sekä kirjoittanut muun muassa Tampereen Työväenyhdistyksen ja Suomen Työväen Musiikkiliiton historiateokset.